

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

В.К. Грищук

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Навчальний посібник

Львів
2019

Рецензенти:

А. А. Музика — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник Інституту кримінально-виконавчої служби;

П.Л. Фріс – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Гришук В. К.

Кримінальне право України: Загальна частина. Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене та доповнене. — Львів, 2019. – 666 с.

Навчально-науковий посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Кримінальне право». У ньому на основі чинного Кримінального кодексу України і сучасних наукових позицій розглядаються у вигляді логічних схем питання: поняття, предмет, метод, завдання, принципи та система кримінального права; закон про кримінальну відповідальність; поняття та ознаки злочину; кримінальна відповідальність та її підстава; склад злочину; стадії вчинення злочину; співучасть у злочині; множинність злочинів; обставини, що виключають злочинність діяння; звільнення від кримінальної відповідальності; поняття, мета, система та види покарань; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування, пом'якшення покарання; судимість; інші заходи кримінально-правового характеру; заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб; особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Пропонується для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, науково-педагогічних працівників юридичних факультетів закладів вищої освіти, працівників правоохоронних органів.

The textbook is prepared in accordance with the curriculum program "Criminal Law". Following question are considered in the form of logical schemes on the basis of the current Criminal Code of Ukraine and modern scientific positions: the concept, subject, method, tasks, principles and the system of criminal law; the law on criminal liability; the notion and signs of a crime; criminal liability and its basis; the composition of the crime; stages of crime; complicity in a crime; multiplicity of crimes; circumstances that exclude the crime of an act; release from criminal liability; concept, purpose, system and types of punishment; appointment of punishment; release from punishment and his serving, mitigation of punishment; conviction; other criminal-law measures; measures of a criminal law nature with regard to legal entities; peculiarities of criminal responsibility and punishment of juveniles

The textbook is offered for students, cadets, post-graduate students, doctoral students, scientific and pedagogical workers of law schools of institutions of higher education, law enforcement officers.

	Зміст	
ВСТУПНЕ СЛОВО		4
Тема 1	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ	
	ДЕРЖАВИ	6
Тема 2	ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ ТА СИСТЕМА	
	КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	17
Тема 3	ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИЙ	
	ЗАКОН, КК УКРАЇНИ)	76
Тема 4	ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО ВИДИ	123
Тема 5	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ	144
Тема 6	ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	199
Тема 7	ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ	238
Тема 8	СУБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	268
Тема 9	СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	293
Тема 10	СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	318
Тема 11	СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ	332
Тема 12	ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ	374
Тема 13	МНОЖИННІСТЬ ЗЛОЧИНІВ	380
Тема 14	ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ	409
Тема 15	ЗВЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	445
Тема 16	ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ. СИСТЕМА ТА ВИДИ ПОКАРАНЬ	468
Тема 17	ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ	509
Тема 18	ЗВЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ, ЙОГО ВІДБУВАННЯ, ЗАМІНА НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ	
	ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ ПОКАРАННЯМ, ПОМ'ЯКШЕННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО	
	СУДОМ ПОКАРАННЯ	551
Тема 19	ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ	602
Тема 20	ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ	
	ОСІБ	623
Тема 21	СУДИМІСТЬ	631
Тема 22	ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ	
	НЕПОВНОЛІТНІХ	641

«Feci, quod potui, faciant meliora potentes!» – я зробив все, що міг, хто може, нехай зробить краще!

Вступне слово

Чергова кодифікація кримінального законодавства завершилася прийняттям 5 квітня 2001 року сьомою сесією Верховної Ради України нового Кримінального кодексу, який, внаслідок клопіткої праці вчених, працівників правозастосувальних органів і народних депутатів, став втіленням досягнень науки кримінального права, вітчизняного і зарубіжного законодавчого досвіду, положень вироблених правозастосувальною практикою.

Прийняття і набрання 1 вересня 2001 року чинності Кримінальним кодексом України поставили низку проблем його застосування як перед наукою кримінального права так і перед правозастосувальною практикою.

У зв'язку з цим важливе значення, зокрема, мають наукове коментування норм Кримінального кодексу України і вивчення здобувачами вищої освіти оновленої навчальної дисципліни «Кримінальне право». Слід зазначити, що лише Загальна частина Кримінального кодексу за кількістю статей у порівнянні з Кримінальним кодексом України 1960 року збільшилася майже у двічі.

В продовж років незалежності України видано низку науково-практичних коментарів Кримінального кодексу України. Крім того, видано багато підручників та посібників як з Загальної так і з Особливої частини кримінального права.

Цей навчальний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Кримінальне право» і розрахований на здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти, а також аспірантів, докторантів, науково-педагогічних працівників, працівників правоохоронних органів. Автор не ставить перед собою мету підготувати всеосяжний навчальний посібник, який би дав вичерпні відповіді на всі питання програми навчальної дисципліни. В цьому посібнику викладені у схемах найважливіші, на думку автора, положення, що стосуються кожної з тем кримінального права. Він може служити як додаткове джерело інформації для її вивчення поряд з наявними науково-практичними коментарями КК України, підручниками та посібниками.

При підготуванні цього посібника використано кримінальне законодавство і практика його застосування станом на 01 січня 2019 року.

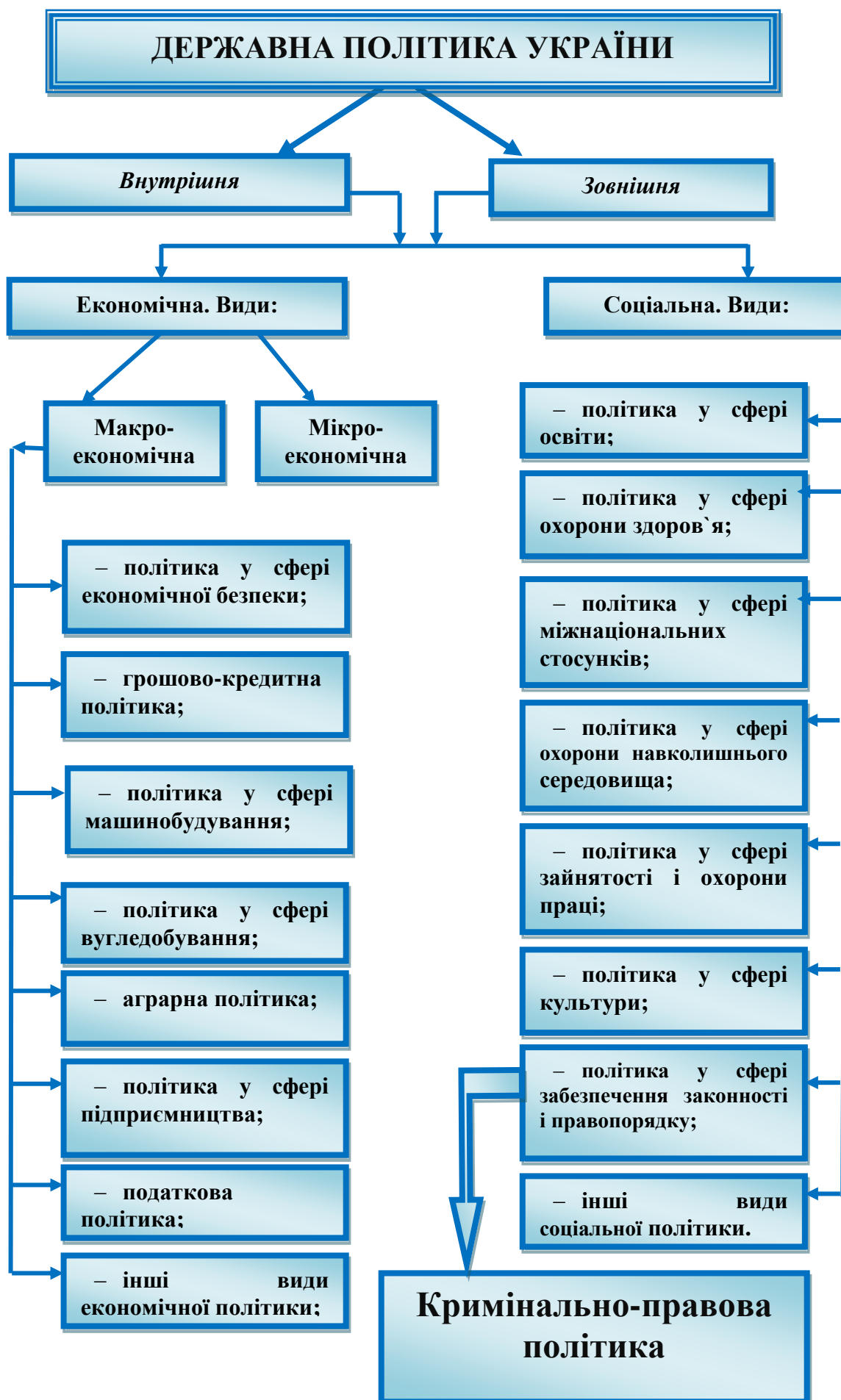

Це видання посібника є другим, зміненим і доповненим. Перше видання було опубліковане у 2006 році. Автор з вдячністю прийме всі конструктивні критичні зауваження та пропозиції щодо удосконалення змісту даного навчального посібника і має намір врахувати їх при підготованні його чергового видання (електронна пошта автора: vkhryshchuk@gmail.com).

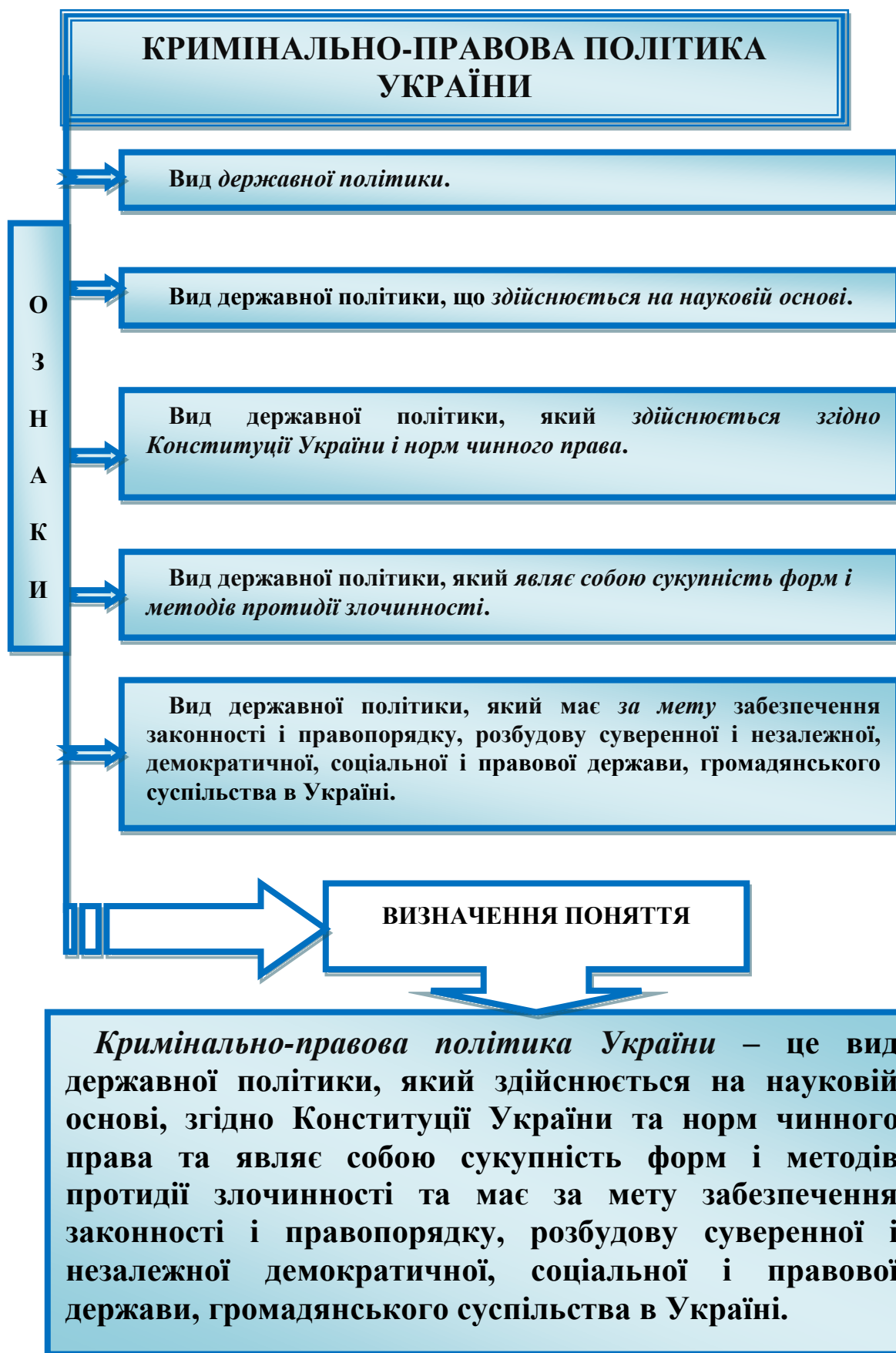
*Доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Грищук В.К.*

Тема 1. Кримінально-правова політика української держави.

1.1

1.2

1.3

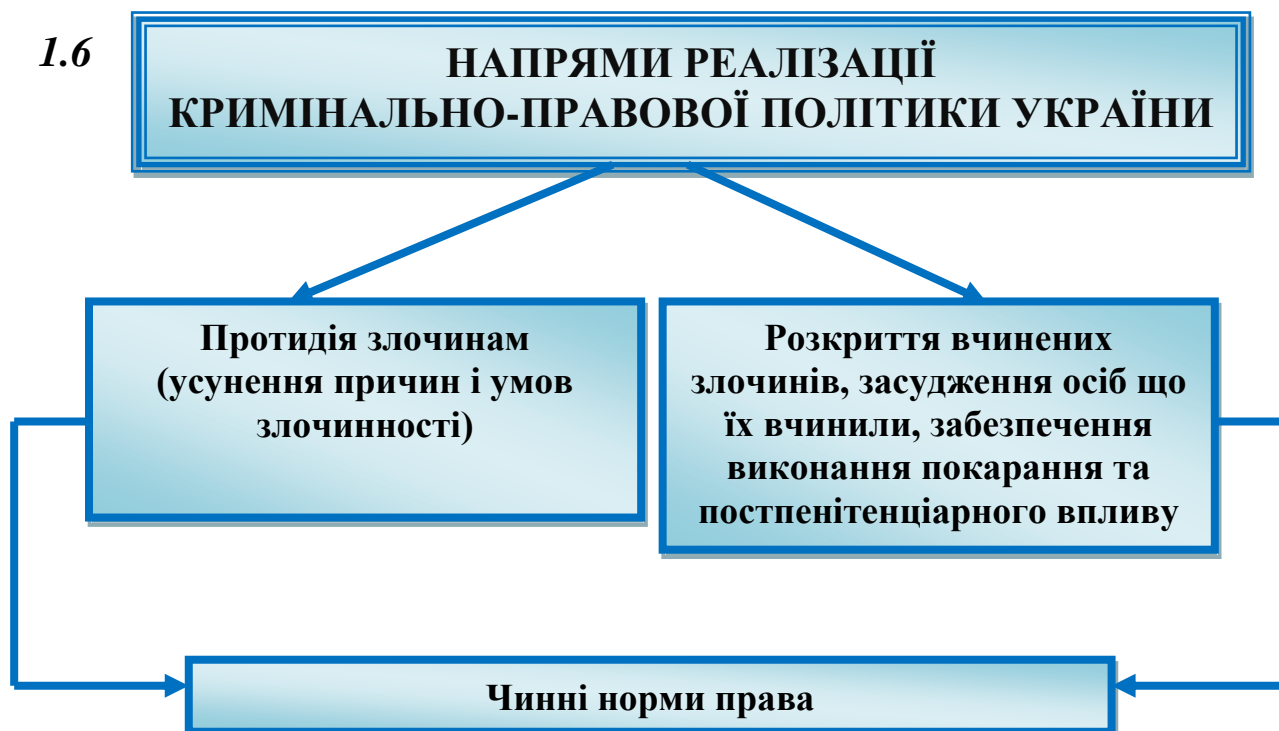
1.4

1.5

1.6

1.7

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

- 1 Прогнозування розвитку криміногенної ситуації в державі в цілому та її регіонах і оперативне реагування на зміни в ній.
- 2 Вироблення ефективного, науково обґрунтованого суспільного механізму протидії злочинності.
- 3 Удосконалення чинного кримінального законодавства.
- 4 Організаційно-правове забезпечення діяльності правоохоронних органів.
- 5 Організаційно-правове забезпечення діяльності судової системи.
- 7 Міжнародне співробітництво у протидії злочинності.
- 6 Комплексне планування усіх заходів протидії злочинності (поточне і перспективне).
- 8 Забезпечення розкриття злочинів, реалізації щодо осіб, які їх вчинили, відповідних форм кримінальної відповідальності.
- 9 Організаційно-правове забезпечення діяльності кримінально-виконавчих установ, постпенітенціарного впливу.
- 10 Інші форми реалізації кримінальної політики.

«Влада тільки тоді має право карати, коли вона раніше випробувала уже всі засоби для попередження злочину»
(Ч. Беккарія).

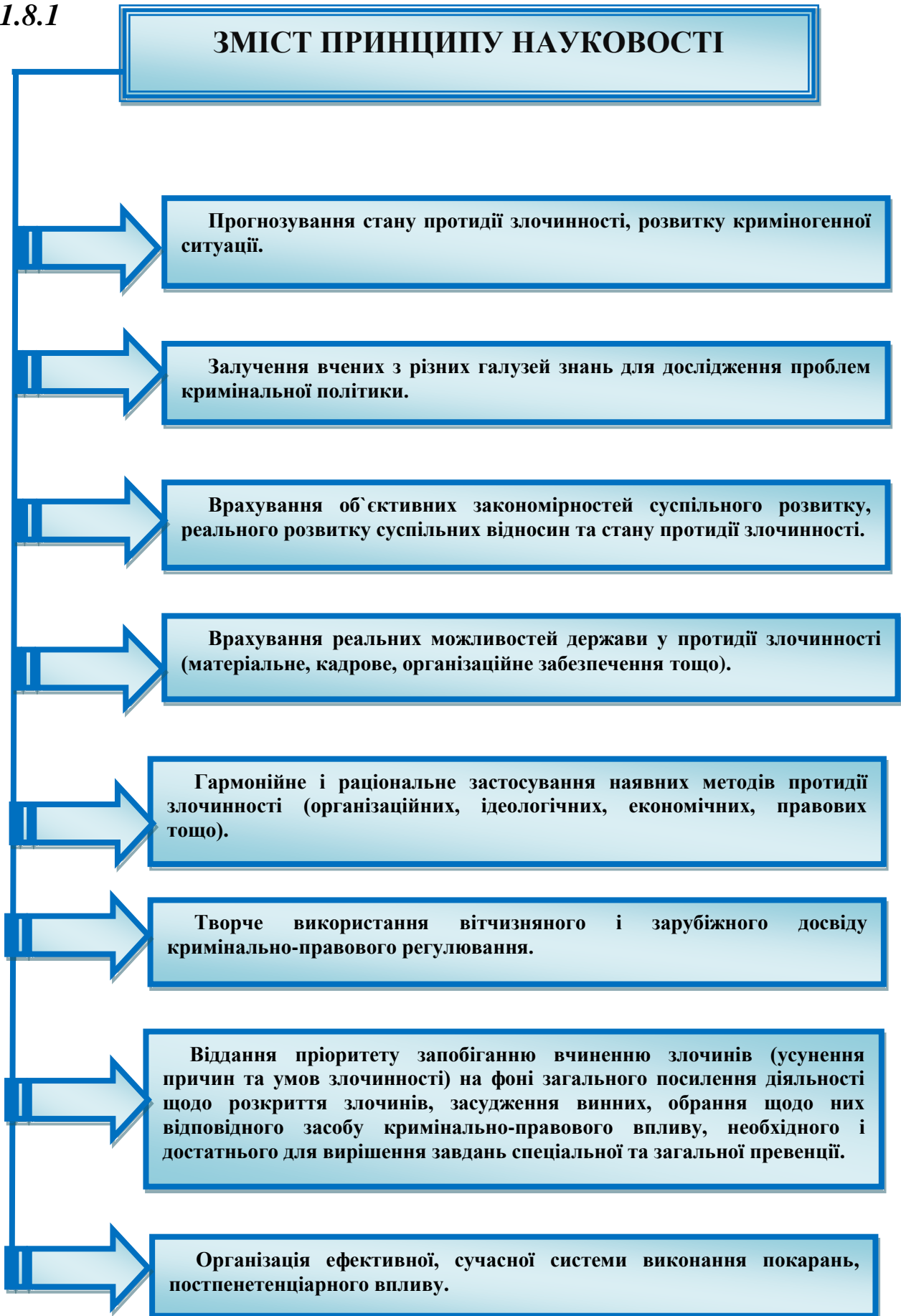
1.8

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.8.1

1.8.2

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ПРАВНОСТІ (ЗАКОННОСТІ)

Вся діяльність компетентних органів держави щодо реалізації кримінальної політики здійснюється згідно норм чинного права.

Правовою основою (нормативною базою) реалізації кримінальної політики є: 1) Конституція України; 2) міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України (ст. 9 Конституції України); 3) Кримінальний кодекс та інші закони України; 4) укази Президента України; 5) постанови Кабінету міністрів України; 6) відомчі нормативні акти (СБ України, МВС України, Генеральної прокуратури України тощо).

Верховенство Закону у регулюванні діяльності щодо реалізації кримінальної політики.

Забезпечення неухильного додержання вимог норм права усіма громадянами, невідворотність відповідальності за їх порушення.

Заборона застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією (ч. 4 ст. 3 КК України).

Злочинність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України (ч. 3 ст. 3 КК України).

Розгляд кримінальних проваджень, засудження винних та обрання щодо них відповідних засобів кримінально-правового впливу здійснюється лише судом.

«Боротьба зі злочином передбачає знання його причин і того впливу, який здійснює покарання. Ось чому науково обґрунтована кримінальна політика вимагає, щоб в її основу були покладені дані кримінальної біології (антропології) і кримінальної соціології (статистики)» (Франц фон Лист).

1.8.3

**ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ЛЮДЯНОСТІ
(ГУМАННОСТІ)**

Врахування того, що кримінальна політика проводиться для забезпечення прав і законних інтересів людини – найвищої соціальної цінності (ст. 3 Конституції України).

Формування і реалізація кримінальної політики проводиться на ґрунті норм моралі, що базується на загальнолюдських демократичних цінностях.

Гармонійне поєднання інтересів держави, суспільства, потерпілого від злочину та особи, що вчинила злочин.

Віддання пріоритету запобіганню вчинення злочинів (усунення причин та умов злочинності) на фоні загального посилення діяльності щодо розкриття злочинів, засудження винних, призначення справедливого покарання та забезпечення його відбування.

Обрання щодо особи, визнаної винною у вчиненні злочину, властивої форми реалізації кримінальної відповідальності, необхідної і достатньої для вирішення завдань спеціальної та загальної превенції.

Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також протидії вчиненню нових злочинів як засудженими так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність (ч. 2 ст. 50 КК України).

Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК України).

Заборона в Україні смертної кари.

Можливість застосування амністії та помилування.

1.8.4

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Реалізація засади рівності осіб перед кримінальним законом.

Виключення можливості кримінальної відповідальності особи двічі за одне й теж вчинене нею діяння.

Обрання щодо особи, визнаної винною у вчиненні злочину, форми реалізації її кримінальної відповідальності, яка відповідає характеру і ступеню суспільної небезпеки вчиненого нею злочину, його особі і є достатньою для виконання завдань спеціальної та загальної превенції.

Гармонійне поєднання інтересів держави, суспільства, потерпілого від злочину і винного у вчиненні злочину.

Віддання пріоритету запобіганню вчинення злочинів (усуненню причин та умов злочинності).

Оптимальна і раціональна гласність, прозорість кримінальної політики.

Забезпечення неухильного додержання вимог норм чинного права усіма громадянами, невідворотність відповідальності за його порушення.

«Справедливість є надбаною властивістю душі, в силу якої люди стають спроможними до справедливих дій, і в силу якої вони чинять справедливо і бажають справедливості»

(Арістотель (384-322 р. до н.е.).

1.8.5

1.9

Методи реалізації кримінальної політики України:

- 1) організаційні;
- 2) ідеологічні;
- 3) економічні;
- 4) правові.

**NOTA
BENE!**

Метод – сукупність способів раціонального впливу на суспільні відносини.

Тема 2. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, принципи та система кримінального права України

2.1

**NOTA
BENE!**

Чинний КК України не визначає поняття Кримінального права України.

2.2

Кримінальне право України – це галузь права, яка являє собою систему загальнообов'язкових, встановлених Верховною Радою України або прийнятих всеукраїнським референдумом (безпосередньо народом) та забезпечуваних примусовою силою держави норм права, котрі, визначають: а) засоби кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили злочин або суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння передбаченого кримінальним законом; б) діяння дозволені, заохочувані; в) окремі обов'язки учасників кримінально-правових відносин.

2.2.1

«Норми українського кримінального права виражають веління держави щодо характеру поведінки людини, виконуються добровільно або виконання їх забезпечується примусовою силою держави»(В.К. Гришук).

2.2.2

ОБ'ЄКТИВНЕ УКРАЇНСЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Це *галузь права України.*

Це *галузь права України, котра являє собою систему формально визначених, загальнообов'язкових, встановлених та забезпечуваних примусовою силою держави норм.*

Ці *норми, які виражають державні веління щодо характеру поведінки людини.*

З цією метою ці *норми визначають загальні засади кримінальної відповідальності, діяння, котрі є злочинами, міри покарання (вид, строк, розмір), які можуть призначатися судом винним у їх вчиненні.*

Ці *норми служать інструментом реалізації кримінальної політики української держави.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Об'єктивне українське кримінальне право – це галузь права України, котра являє собою систему формально визначених, загальнообов'язкових, встановлених та забезпечуваних примусовою силою держави норм, які виражають державні веління щодо характеру поведінки людини, визначають загальні засади кримінальної відповідальності, діяння, котрі є злочинами, міри покарання (вид, строк, розмір), які можуть призначатися судом винним у їх вчиненні, а також служать інструментом реалізації кримінальної політики української держави.

2.2.3

СУБ'ЄКТИВНЕ УКРАЇНСЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

У вузькому розумінні суб'єктивне кримінальне право – це державне веління щодо конкретної можливості і міри поведінки суб'єкта кримінально-правових відносин в певній ситуації соціальної дійсності, виражене в нормі кримінального права.

В широкому розумінні суб'єктивне кримінальне право – це система норм кримінального права, які виражають волю держави щодо можливості і міри поведінки суб'єктів кримінально-правових відносин в певних ситуаціях соціальної дійсності.

1. Правам суб'єкта кримінально-правових відносин кореспондують відповідні кримінально-правові обов'язки.

Суб'єкт, не лише в теоретичному, але й в практичному вимірі, має *дві альтернативні можливості*:

а) добросовісного, суспільно-корисного чи суспільно-прийнятного використання наданого права;

б) шкідливого або суспільно небезпечного використання наданого права.

2. *Суб'єктивний кримінально-правовий обов'язок* – це передбачене нормою кримінального права веління держави щодо обов'язкового характеру поведінки суб'єкта кримінально-правових відносин в певній ситуації соціальної дійсності.

2.2.4

СУБ'ЄКТИВНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Це закріплена в нормі кримінального права *міра свободи поведінки фізичної особи*.

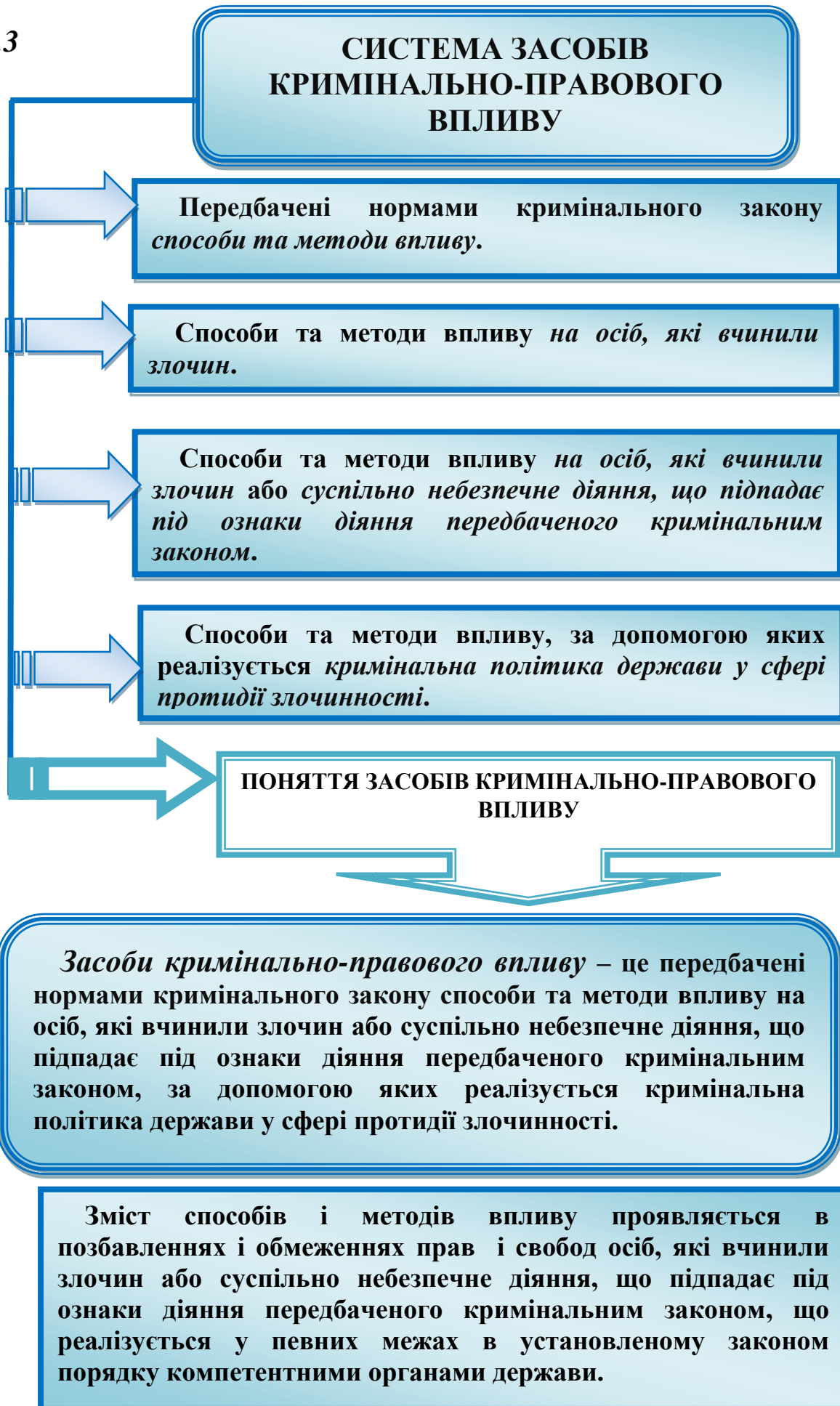
Ця міра можливої свободи поведінки людини *визначає межі реалізації інтересу (інтересів) фізичної особи*.

Цій мірі свободи поведінки людини *кореспондують відповідні обов'язки інших суб'єктів суспільних відносин*.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Суб'єктивне кримінальне право фізичної особи – це закріплена в нормі кримінального закону міра можливої свободи її поведінки, яка визначає межі реалізації інтересу (інтересів) даної особи і якій кореспондують обов'язки інших суб'єктів кримінально-правових відносин.

2.3

2.4

ВИДИ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

ОСНОВНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ (Дивись також схему 5.22 даного посібника)

- звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, статті 44-49, 97ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114; ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401, ч. 5 ст. 447 КК України);
- покарання (статті 50-73, 98-103 КК України);
- звільнення від покарання (статті 74, 83-87 КК України);
- звільнення від відбування покарання (ч. 2 ст. 75, статті 75, 79-81, 83, ч. 2 ст. 84, статті 86, 87, 104, 106, 107 КК України);
- пом'якшення покарання: а) заміна призначеного особі судом покарання більш м'яким покаранням (ч. 4 ст. 83, ч. 2 ст. 87 КК України); б) заміна особі невідбутої частини призначено їй судом покарання більш м'яким покаранням (ч. 3 ст. 74, ст. 82 КК України);
- судимість (статті 88-91, 108 КК України);
- видача іноземців та осіб без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду (ч. 2 ст. 10 КК України);
- перейняття кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок, щодо громадян України та іноземців, які вчинили злочини за межами України і перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з КК України визнається злочином (ч. 3 ст. 10 КК України);
- виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи можливо, якщо діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, згідно з цим Кодексом визнається злочином або було б злочином у разі його вчинення на території України (ч. 4 ст. 10 КК України).

ІНШІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

- примусові заходи медичного характеру (статті 92-95 КК України);
- примусове лікування (ст. 96 КК України);
- спеціальна конфіскація (статті 96-1, 96-2 КК України);
- заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96-1, 96-2 КК України);
- примусові заходи виховного характеру (статті 97, 105 КК України).

2.5

Наука кримінального права України – це галузь юридичної науки, яка являє собою систему ідей, поглядів і концепцій вчених про: а) засоби кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили злочин або суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння передбаченого кримінальним законом; б) діяння дозволені, заохочувані; в) окремі обов'язки учасників кримінально-правових відносин, та ґрунтується на пізнанні закономірностей кримінально–правового регулювання, дослідженні чинного кримінального законодавства і практики його застосування, зарубіжного законодавчого досвіду протидії злочинності.

2.6

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Система структурованих, вироблених наукою, законодавчою та правозастосувальною практикою базових знань.

Система знань, що охоплюються окремими навчальними курсами.

Система знань про чинне українське кримінальне законодавство, панівну практику його застосування та основи зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання, а також про методологію навчання і вивчення кримінального права.

Система знань якими має оволодіти здобувач вищої освіти у процесі навчання за спеціальністю «Право».

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Кримінальне право України як навчальна дисципліна – це система структурованих, вироблених наукою, законодавчою та правозастосувальною практикою базових знань, що охоплюються окремими навчальними курсами, про чинне українське кримінальне законодавство, панівну практику його застосування та основи зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання, якими має оволодіти здобувач вищої освіти у процесі навчання за спеціальністю «Право», а також методологію навчання і вивчення кримінального права.

«Під час неосвіченості люди не відають сумніву, навіть коли творять найбільше зло, а у вік просвіти вони тремтять навіть при здійсненні найбільшого блага. Вони відчувають старе зло, бачать засоби до його виправлення, але разом з тим бачать і нове зло, що впливає із цього виправлення».

(Монтеск'є)

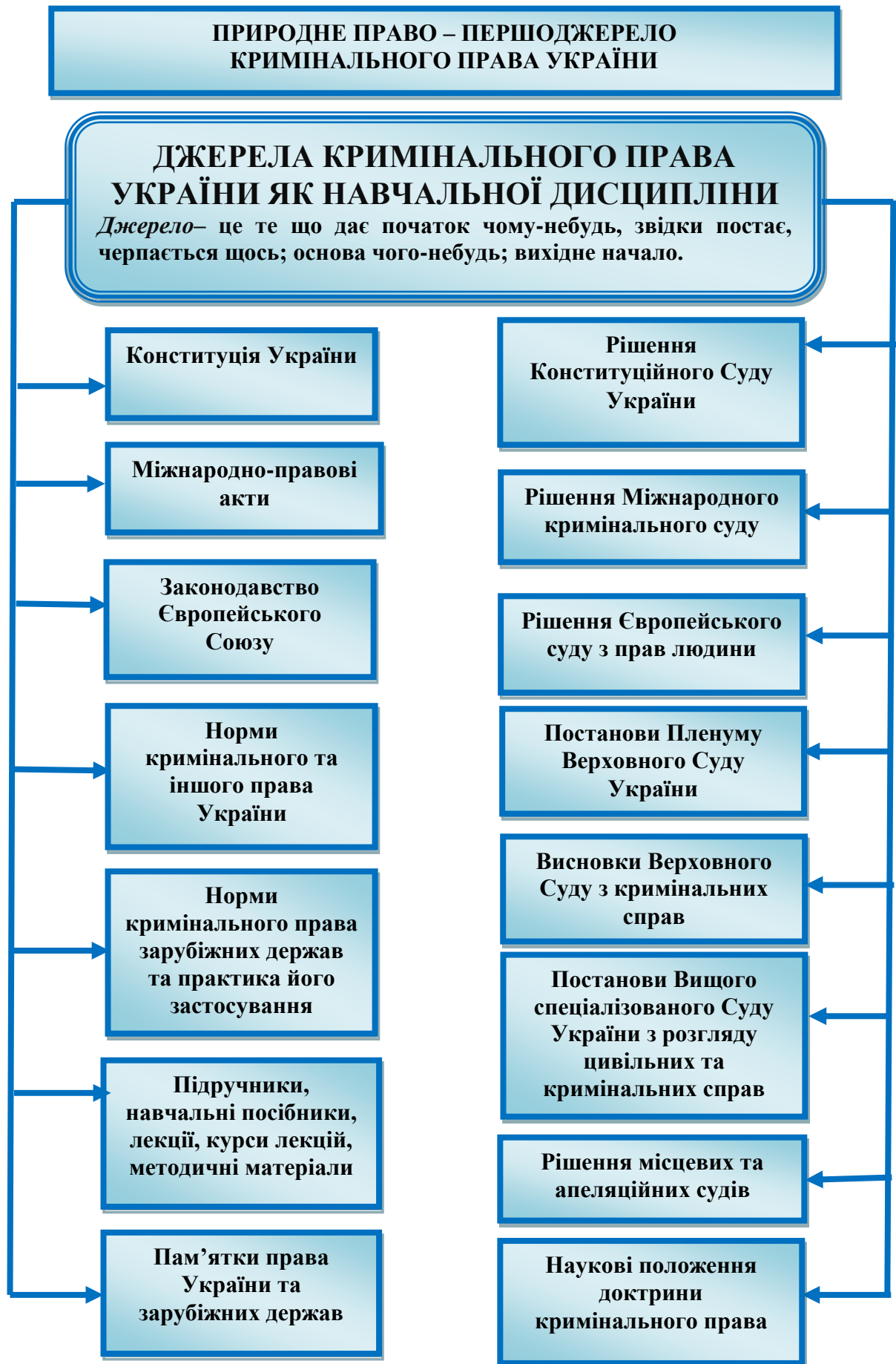
2.7

2.8

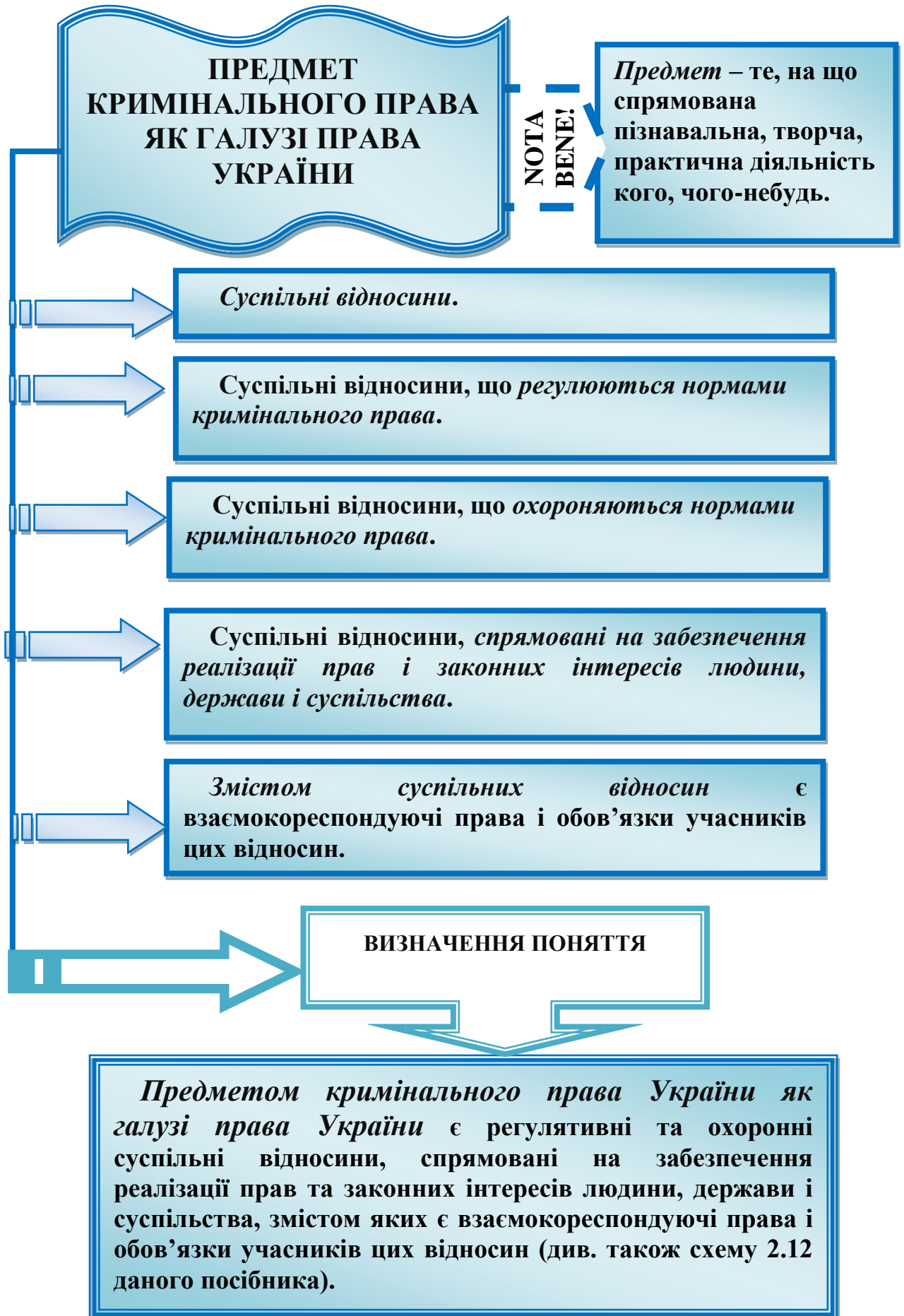

2.9

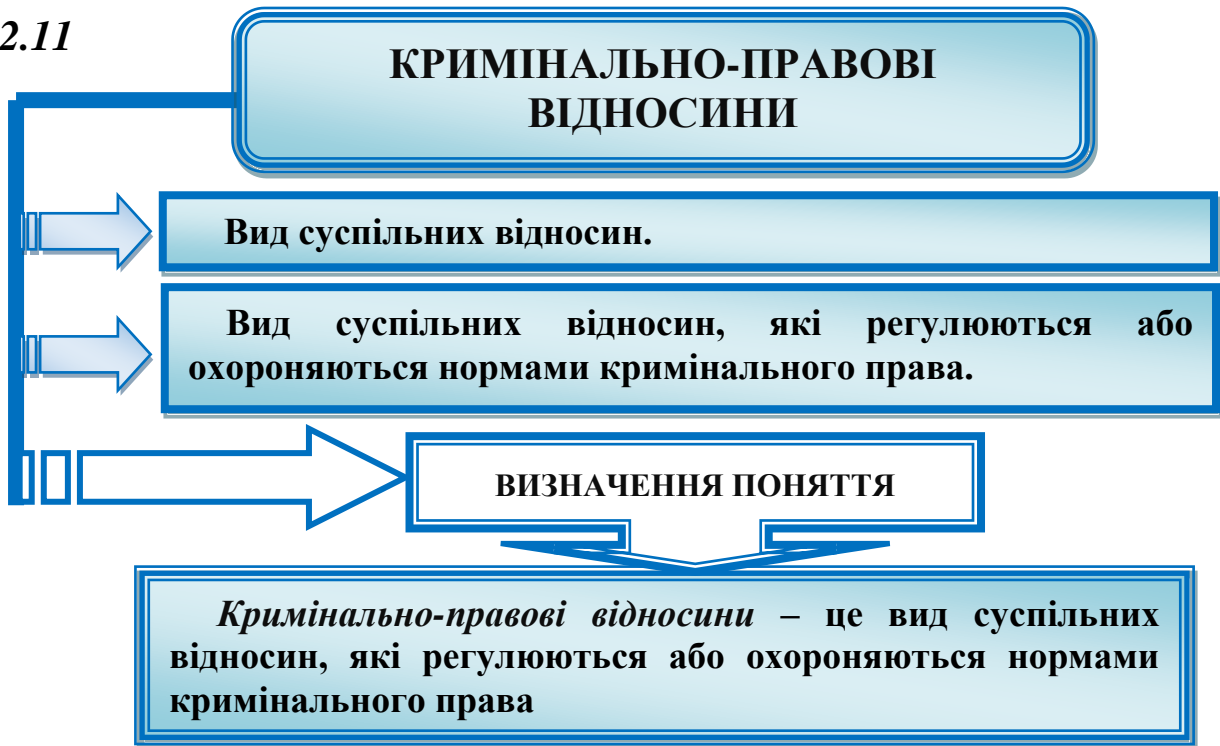

2.10

2.11

2.12

2.12.1

2.12.2

ПРАВО (ПОВНОВАЖЕННЯ) СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Це *міра* його можливої і добровільної свободи поведінки.

Це *міра* є його правом (повноваженням), здійснення якої залежить *від його* угляду (розсуду).

Це його *право (повноваження) визначене* в чинному законі про кримінальну відповідальність (кримінальному законі, КК України);

Це його *право (повноваження) надане суб'єктові* кримінально-правових відносин для забезпечення реалізації цивілізованих потреб суспільного співжиття та розвитку;

Це його *право (повноваження) має* реалізовуватися суб'єктом у *суворій відповідності з принципами кримінального права, природного права.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Право (повноваження) суб'єкта кримінально-правових відносин – це міра його можливої і добровільної свободи поведінки, визначена в чинному законі про кримінальну відповідальність (кримінальному законі, КК України) для забезпечення реалізації цивілізованих інтересів і потреб суспільного співжиття та розвитку, яка має здійснюватися у суворій відповідності з принципами кримінального права, природного права.

2.13

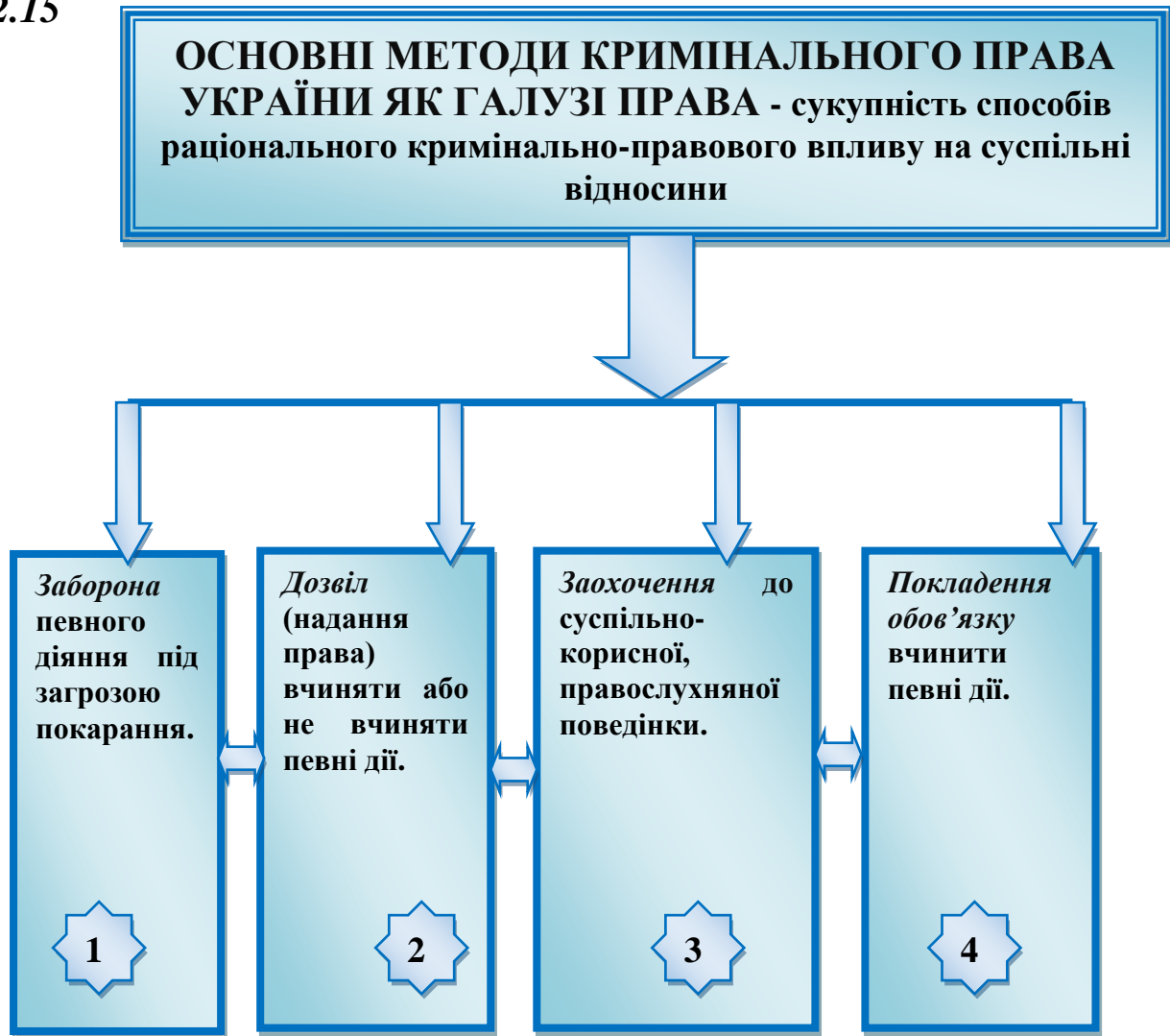

2.14

2.15

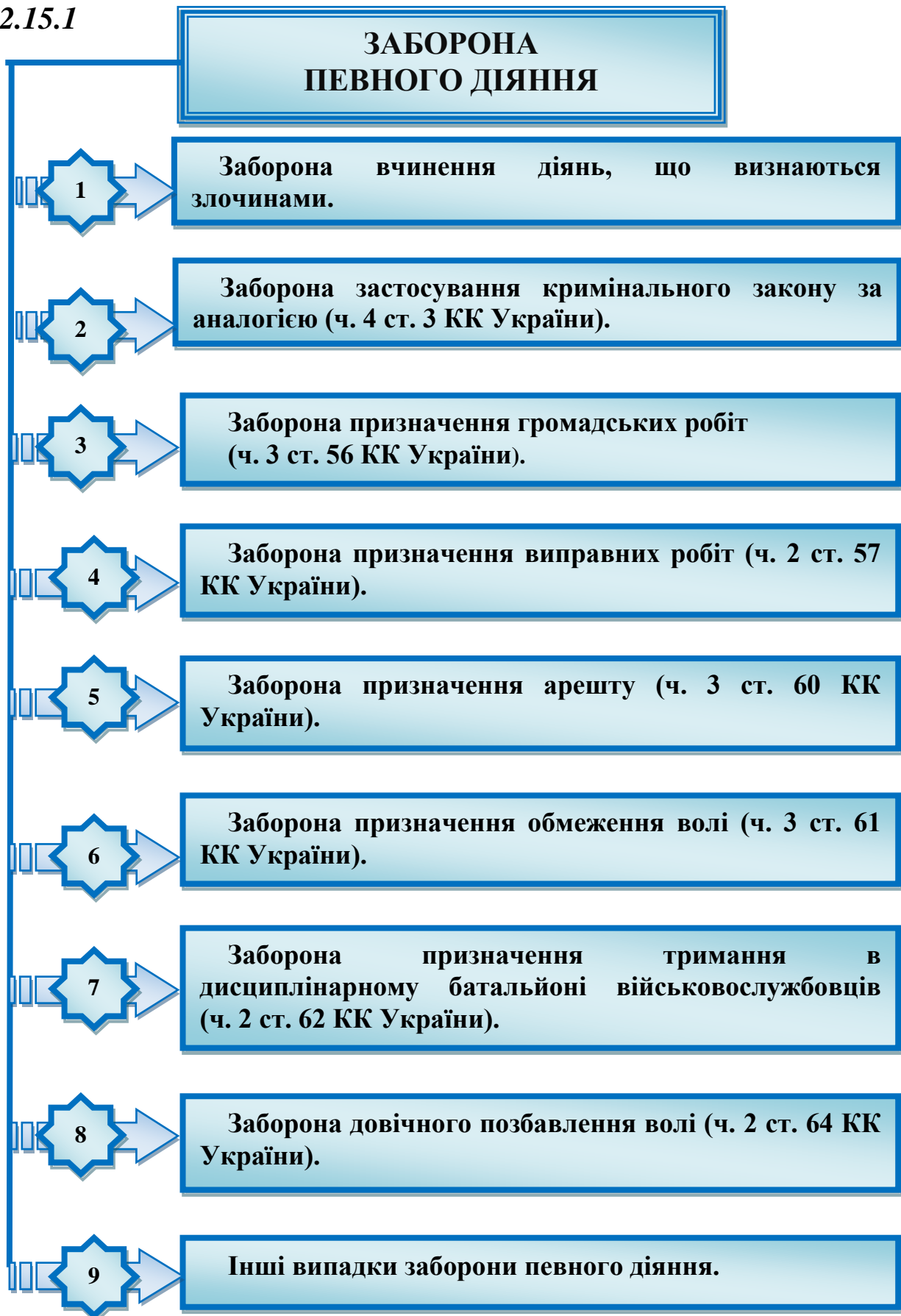
**NOTA
BENE!**

Jus estarsboni et aegui – право є мистецтвом добropорядності і вміння віддавати кожному належне.

«Боротьба зі злочинністю шляхом покарання є безцільною, безглуздою, безкорисною. Є більш доцільний і надійний шлях – виховання та перевиховання злочинців» (П. Ковалевський).

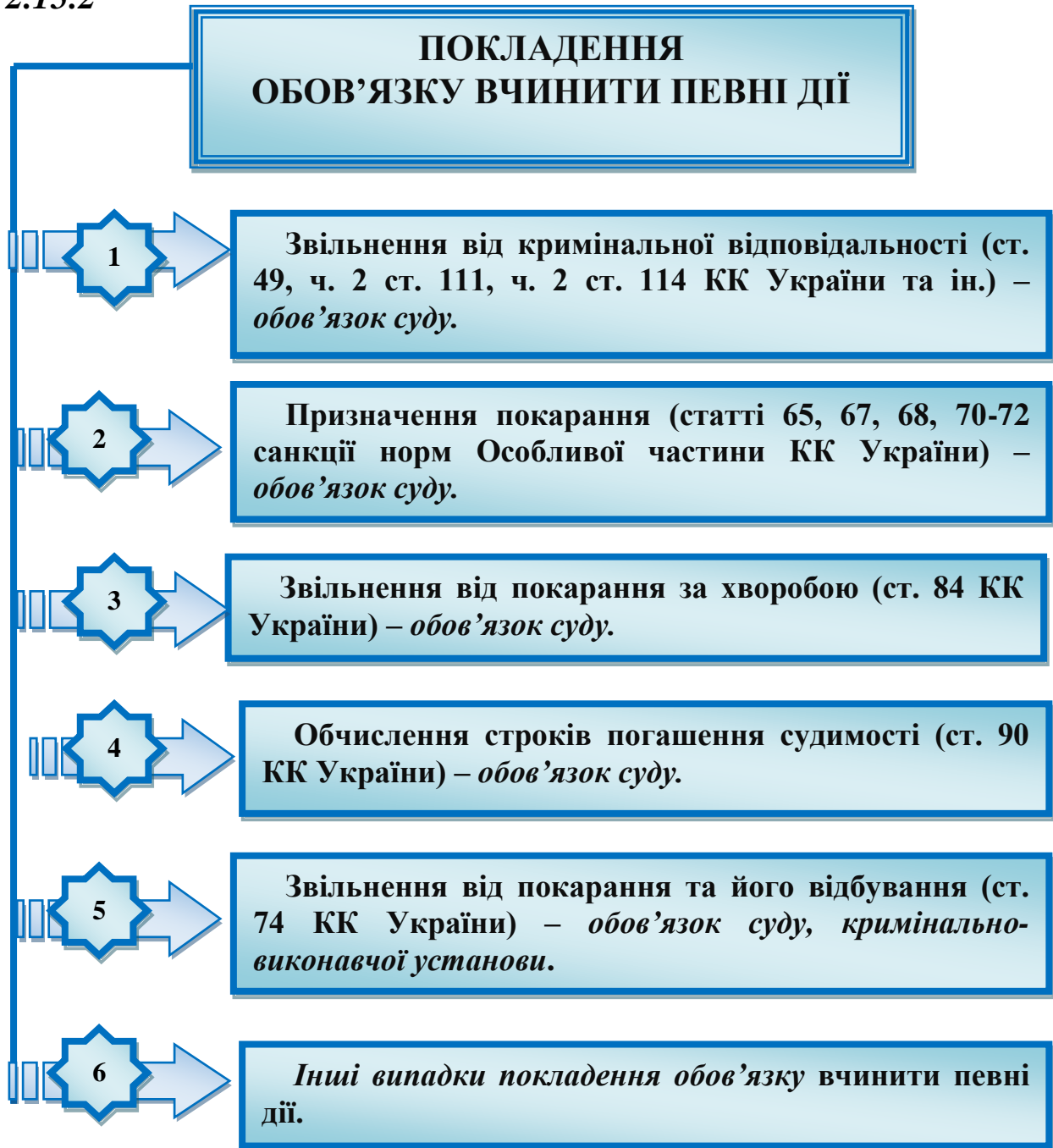
«Обов'язок держави не тільки в тому, щоб захищати і охороняти права й особистість потерпілих, але і в тому, щоб виправити та повернути дієздатною особою в суспільство людину, що вчинила злочин» (П. Ковалевський).

2.15.1

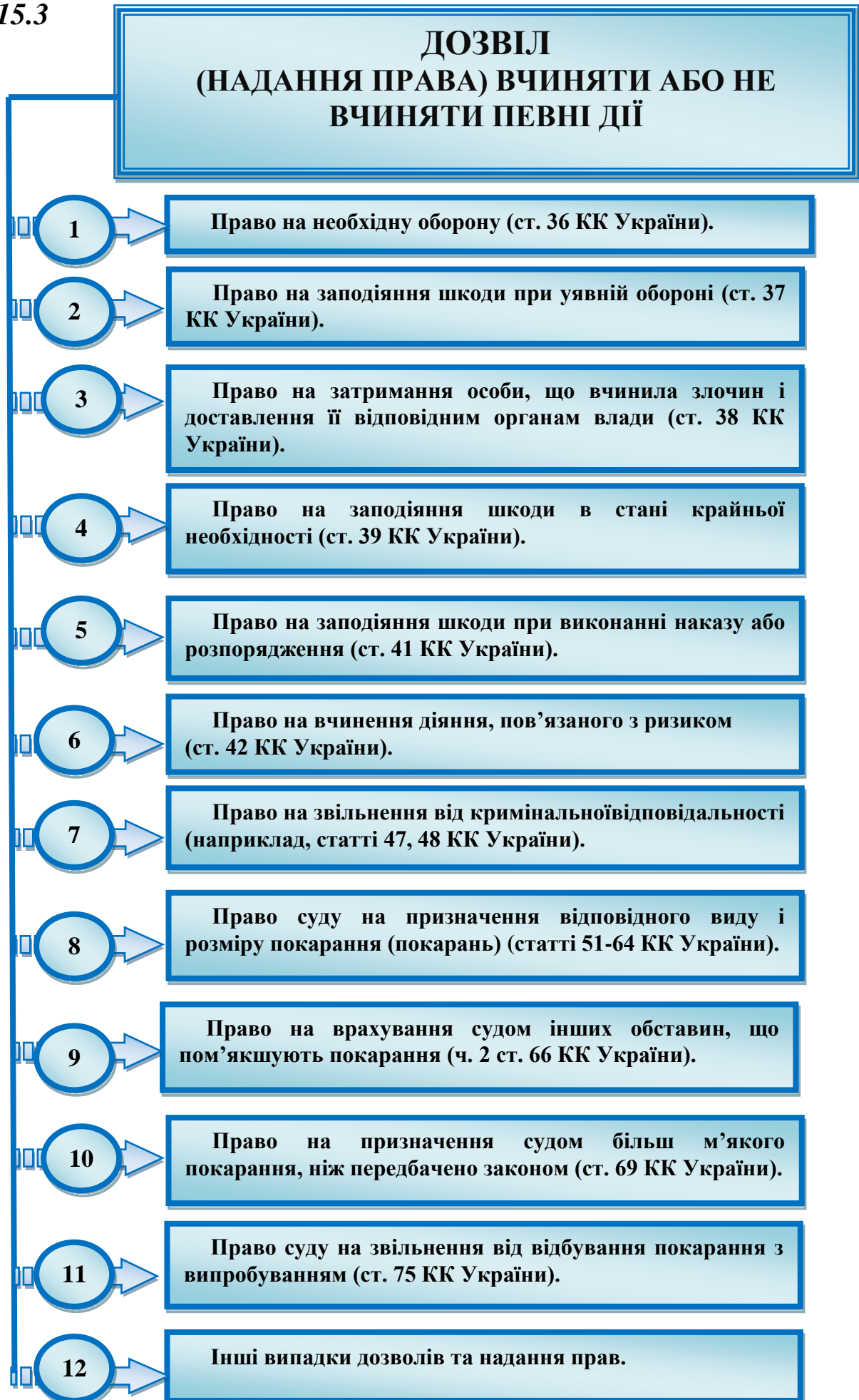

2.15.2

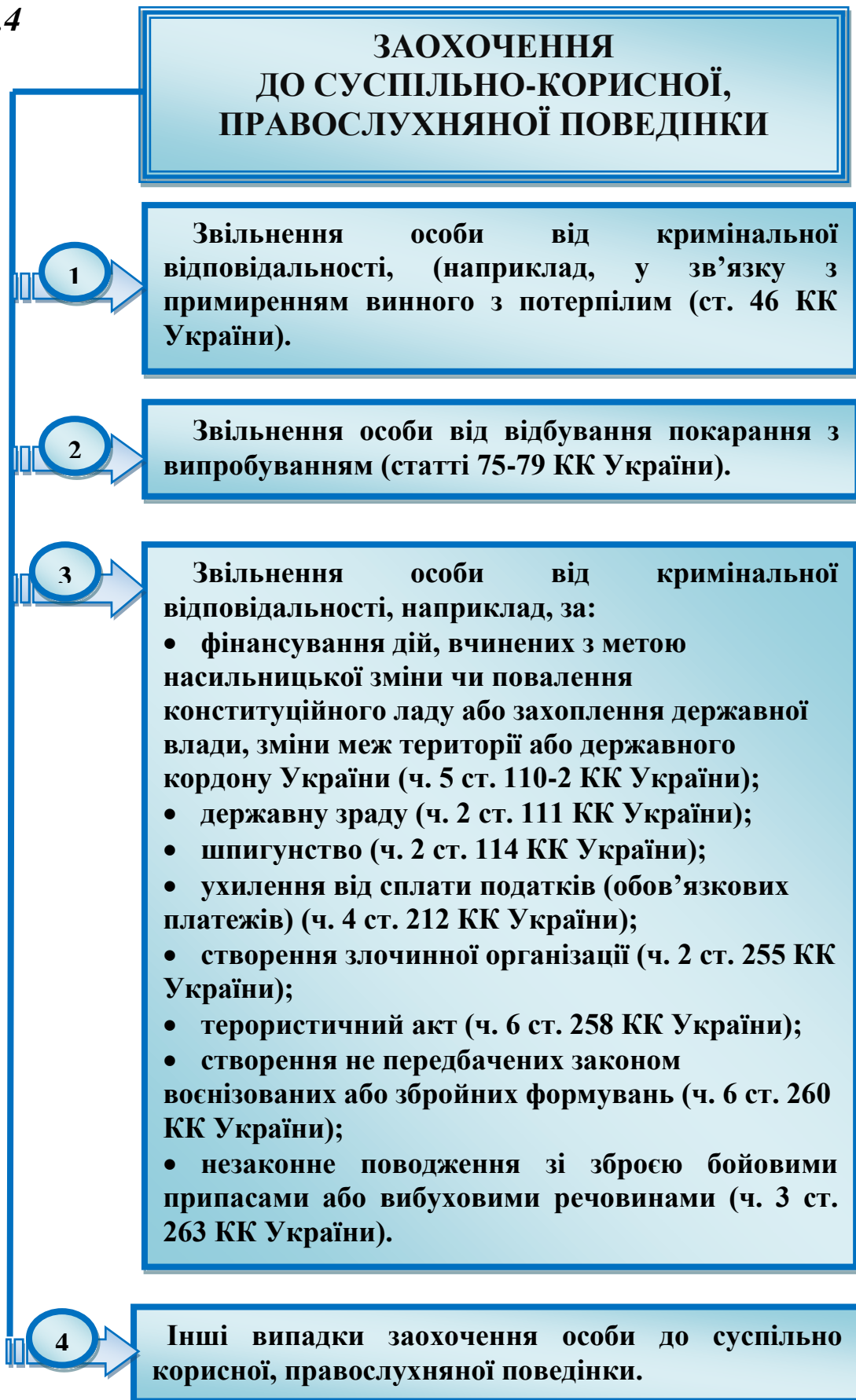

«Обов'язок держави сприяти цілям морального відродження засудженого складає основну частину належного йому права покарання» (К. Лукас).

2.15.3

2.15.4

2.16

**МЕТОДИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗІ
ПРАВА**
– сукупність способів раціонального кримінально-
правового впливу на суспільні відносини

*Методи
регулювання суспільних
відносин*

- а) *заборона* певного діяння під загрозою покарання;
- б) *дозвіл* (надання права) учаснику суспільних відносин вчиняти або не вчиняти певні дії;
- в) *заохочення* учасника (учасників) суспільних відносин до суспільно-корисної, правослухняної поведінки;
- г) *покладення* на учасника суспільних відносин *обов'язку* вчинити певні дії.

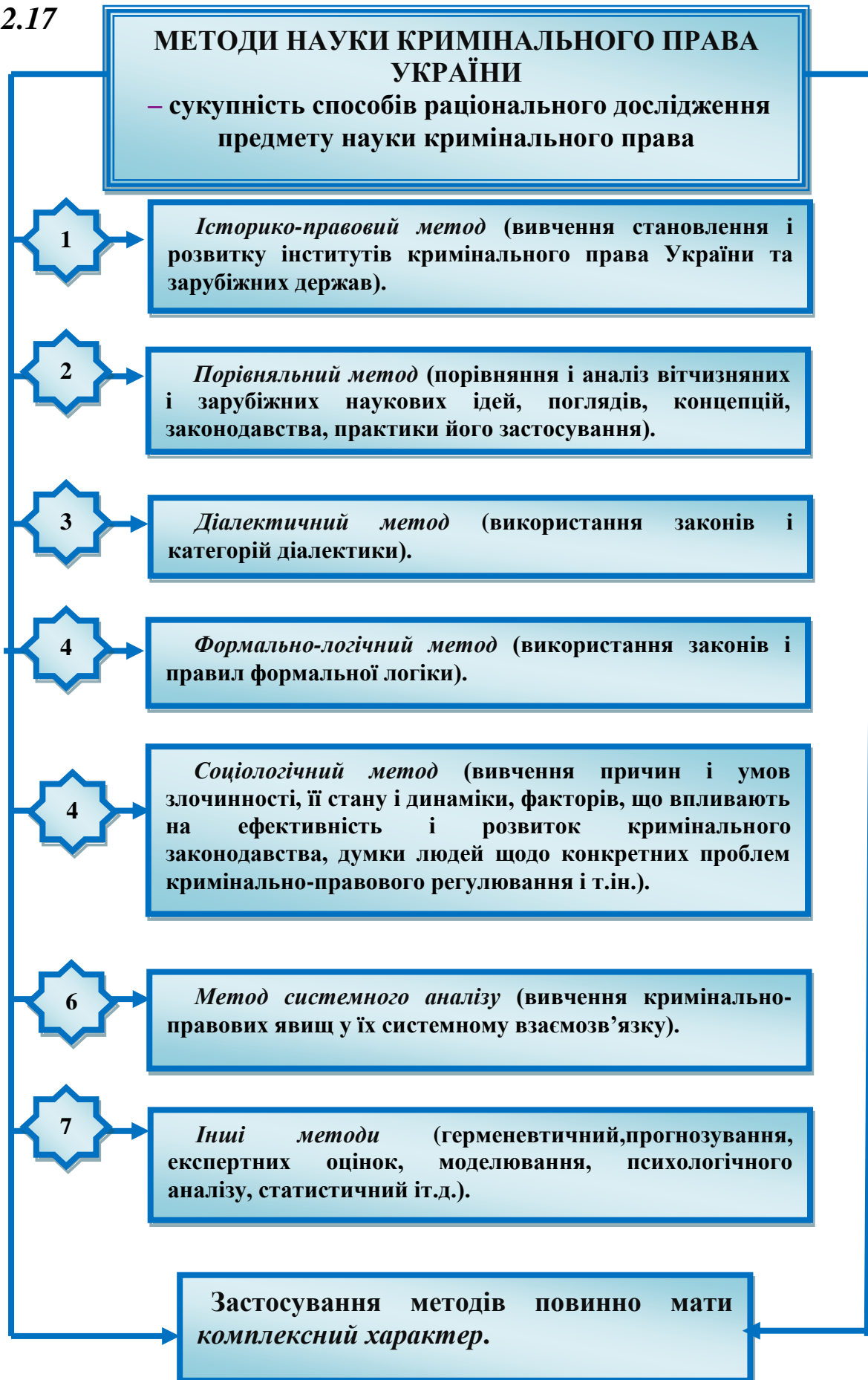
*Методи
охорони суспільних відносин*

- а) *притягнення* винного до кримінальної відповідальності;
- б) *звільнення* винного від кримінальної відповідальності;
- в) *призначення* винному покарання та забезпечення його виконання;
- г) *звільнення* винного від покарання та його відбування, пом'якшення покарання;
- г) *забезпечення* реалізації постпенітенціарного впливу.

«Хочете попередити злочин? Влаштуйте так, щоб закони були зрозумілі, прості, щоб їх полюбили, щоб увесь народ був готовий зі зброєю в руках захищати їх від ворогів і щоб не було сміливців порушувати їх. Прагніть, щоб вони опікувалися кожним громадянином. Нехай громадяни їх бояться, страх перед законом – рятівний. Страх же перед людьми призводить до злочинів.»

(*Ч. Беккарія*).

2.17

2.18

**МЕТОДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**
– способи раціонального впливу на осіб, які вивчають
кримінальне право

2.19

**ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА УКРАЇНИ**

Тактичні

Стратегічні

2.19.1

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА, НАУКИ І НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Забезпечення законності і правопорядку.

Розбудова суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, громадянського суспільства в Україні.

«Завдання права зовсім не в тому, щоб світ перетворився в Царство Боже, а в тому, щоб він – не перетворився у пекло».
(Соловьев В.С. *Оправдание добра*. – М.: Республика. 1996. – С. 523).

2.19.2

ТАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА УКРАЇНИ (ч. 1 ст. 1 КК України)

1

Забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина.

2

Забезпечення охорони власності.

3

Забезпечення охорони громадського порядку.

4

Забезпечення охорони громадської безпеки.

5

Забезпечення охорони довкілля.

6

Забезпечення охорони конституційного устрою України.

7

Забезпечення миру і безпеки людства.

8

Протидія злочинності.

2.19.3

НАЙВАЖЛИВІШІ ТАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Формування правової свідомості, правової і загальної культури, цивілізованої моралі.

Дослідження історії кримінального права України і зарубіжних держав.

Дослідження норм зарубіжного кримінального права.

Встановлення закономірностей кримінально-правового регулювання.

Аналіз ефективності норм чинного кримінального права.

Аналіз наукових ідей, поглядів, концепцій, і прогнозування розвитку криміногенної ситуації.

Аналіз практики застосування норм чинного кримінального права.

Вироблення науково обґрунтованої концепції кримінально-правового регулювання.

Обґрунтування пропозицій щодо удосконалення норм чинного кримінального права.

Обґрунтування пропозицій щодо удосконалення практики застосування кримінального права.

Сприяння підготованню наукових кадрів.

2.19.4

НАЙВАЖЛИВІШІ ТАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Формування правової свідомості і правової культури осіб, що навчаються.

Надання особам, що навчаються, якісних знань історії кримінального права, чинного кримінального права та практики його застосування.

Вироблення у осіб, що навчаються, вміння правильного і ефективного застосування норм кримінального права.

Оволодіння особами, що навчаються, основними методами наукового дослідження проблем кримінального права.

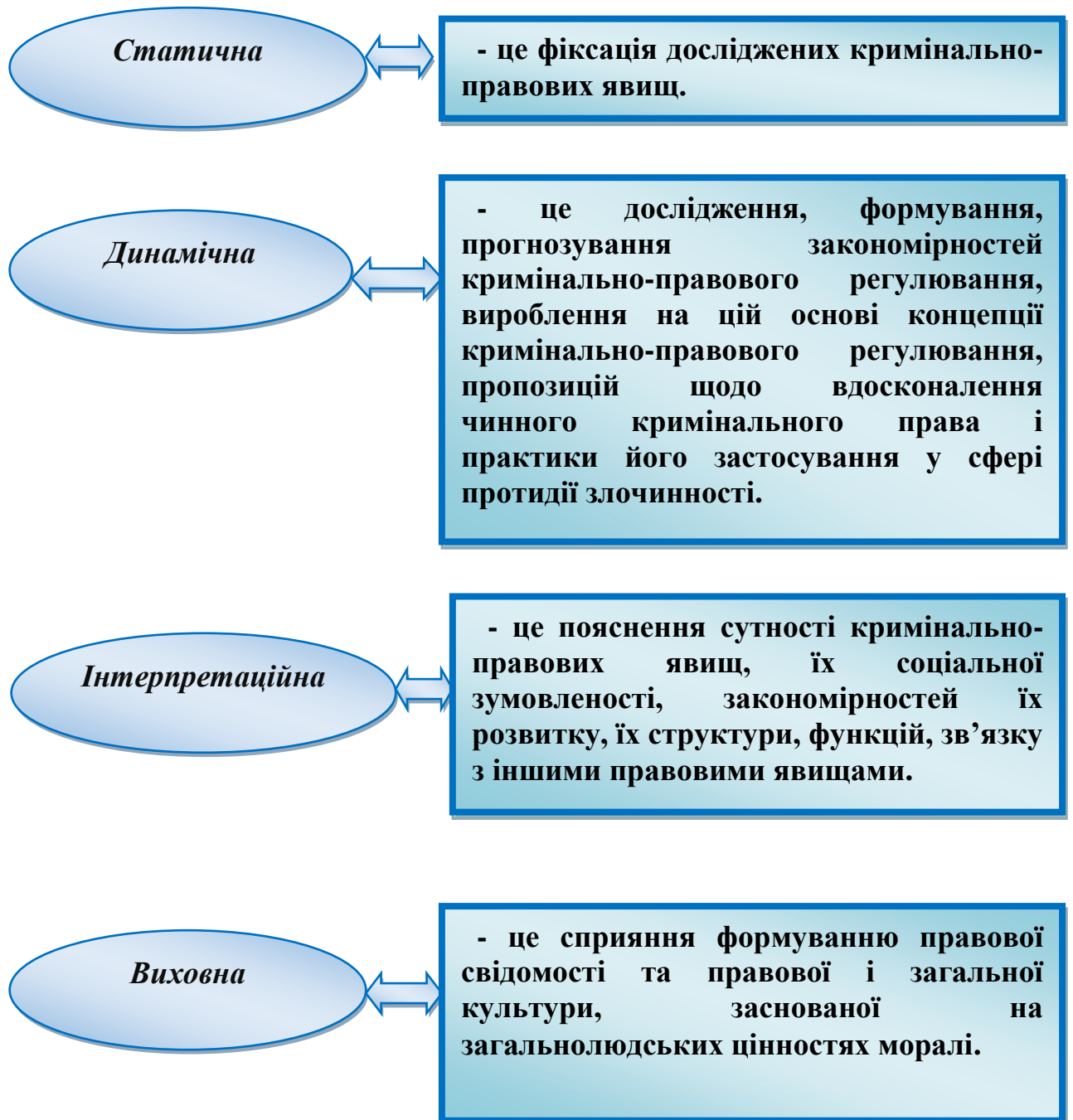
2.20

ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА - це основні напрями його раціонального впливу на суспільні відносини

2.21

**ФУНКЦІЇ
НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА – це
основні напрями її раціонального впливу на
предмет науки кримінального права**

2.22

Функції кримінального права України як навчальної дисципліни – це основні напрями її раціонального впливу на суб'єктів навчального процесу та предмет кримінального права як навчальної дисципліни.

ФУНКЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Статична

- це накопичення, у межах програми цієї навчальної дисципліни, системи науково обґрунтованих, структурованих, базових знань про чинне українське кримінальне право та практику його застосування, основи зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання протидії злочинності, напрацьованої методології навчального процесу.

Динамічна

- це оперативне і систематичне накопичення в ньому: а) нових знань про українське та зарубіжне кримінальне право, вирощених в його джерелах; б) новітніх підходів до практики застосування об'єктивного кримінального права; в) напрацьованих наукою нових методичних технологій процесу.

Інформаційна

- це на рівні набутого історичного досвіду надання суб'єктам кримінального права як навчальної дисципліни інформацію про систему необхідних наукових знань, про предмет кримінального права як навчальної дисципліни.

Виховна

- це формування у суб'єктів кримінального права як навчальної дисципліни професійної правосвідомості, правової культури, правових поведінкових настанов, навичок застосування кримінального права.

2.23

МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Надати тим, хто його вивчає, системні, структуровані, високоякісні базові знання кримінального права: 1) як галузі права (законодавства) – об'єктивні кримінальне право; 2) як науки; 3) як навчальної дисципліни; 4) як суб'єктивного права.

Сприяти формуванню: 1) професійної правосвідомості, змістом якої є, зокрема, професійні кримінально-правові настанови; 2) професійної кримінально-правової культури.

Сприяти на основі набутих знань норм кримінального права практики його застосування, розуміння змісту кримінально-правових понять, формуванню вміння вірно тлумачити норми чинного кримінального права та застосовувати їх у майбутній практичній діяльності; г) ознайомитися, відповідно, із зарубіжним досвідом кримінально-правового регулювання протидії злочинності.

2.24

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

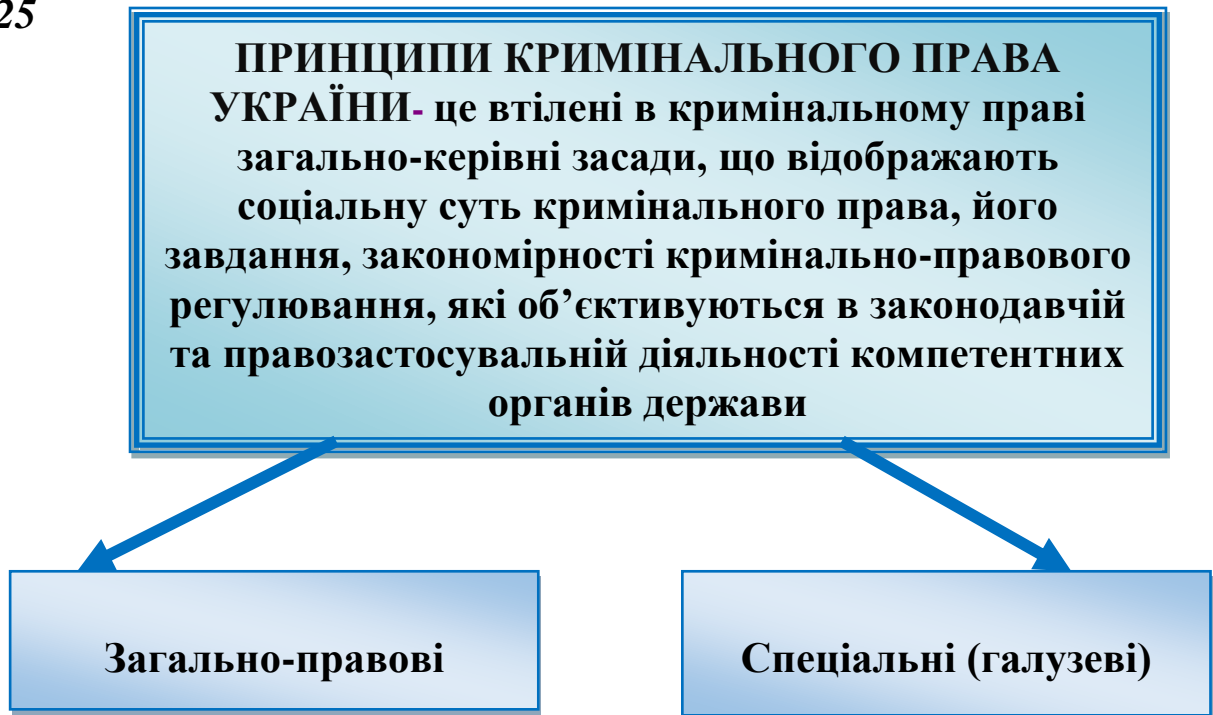

Учасниками освітнього процесу у закладах вищої освіти є:

- 1) наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники;
- 2) здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у закладах вищої освіти;
- 3) фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах;
- 4) інші працівники закладів вищої освіти.

(ст. 52 Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII)

2.25

2.25.1

NOTA BENE!

Універсальним принципом, який відстоювався Ірамією Бентамом, був принцип корисності, сформульований у виді вимоги «найбільшого щастя для найбільшого числа людей».

2.26

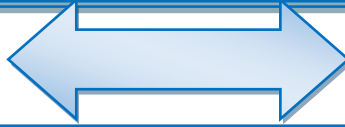
ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

2.26.1

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ НАУКОВОСТІ

- Здійсненню всіх заходів протидії злочинності повинно передувати:**
- а) вироблення відповідної наукової концепції;**
  - б) складання плану дій щодо реалізації концепції;**
  - в) визначення обсягів організаційного і фінансового забезпечення реалізації планових заходів;**
  - г) створення робочих груп з високо кваліфікованих науковців і практиків для реалізації визначених планом заходів;**
  - ґ) забезпечення постійного моніторингу стану, структури, динаміки злочинності;**
  - д) у кожному випадку вироблення змін до чинного кримінального кодексу з'ясовувати соціальну зумовленість таких змін;**
  - е) удосконалення норм чинного кримінального кодексу поєднувати із удосконаленням кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого кодексів;**
  - є) постійне здійснення аналізу практики застосування норм кримінального кодексу;**
  - ж) узагальнення і творче використання зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання у сфері протидії злочинності;**
  - з) вивчення, узагальнення, використання наукових здобутків зарубіжної доктрини кримінального права щодо протидії злочинності;**
  - и) аналіз і врахування практики Європейського суду з прав людини;**
  - і) вивчення стану, форм і методів міжнародної співпраці щодо протидії злочинності.**

«Доктрина кримінального права України, в особі вчених-правників, має бути повноцінним суб'єктом законодавчої та правозастосувальної діяльності. Це є запорукою успіху усіх реформаційних процесів в Україні» (В.К. Гришук).

2.26.2

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ПРАВНОСТІ (ЗАКОННОСТІ)

NOTA BENE!

«Поняття права (правності) та закону (законності) впродовж історії, з одного боку, взаємодіяли, доповнювали одне одного, а з іншого – перебували у постійному конфлікті. Співвідношення цих понять демонструє дію діалектичного закону єдності та боротьби протилежностей».

М.В. Костицький

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЦЬОГО ПРИНЦИПУ ВІДОБРАЖЕНИЙ:

1) у Конституції України:

- наділення Конституції України найвищою юридичною силою. Всі закони та інші нормативно-правові акти, в тому числі кримінально-правові, приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. При цьому норми Конституції України є нормами прямої дії (ст. 8 Конституції України);
- заборона укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України. Чинні ж міжнародні договори стають частиною національного законодавства лише після надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість (ст. 9 Конституції України);
- ґрунтування правового порядку в Україні на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Усі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України (ст. 19 Конституції України);
- проголошення нечинними законів та інших нормативних актів, що визначають права і обов'язки громадян, які не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом (ст. 57 Конституції України);
- проголошення законності однією з засад судочинства, незалежності і підкорення суддів при здійсненні правосуддя лише закону (ст. 129 Конституції України);
- ненадання зворотної дії у часі законам та іншим нормативно-правовим актам, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Заборона притягати осіб до відповідальності за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ст. 58 Конституції України);
- покладення обов'язку на кожного неухильно додержуватись Конституції України та законів України, не посягати на права свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України).

2.26.2

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ
ПРИНЦИПУ ПРАВНОСТІ (ЗАКОННОСТІ)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

2) у КК України:

- лише КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч. 2 ст. 1 КК України);
- підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений КК України (ч. 1 ст. 2 КК України);
- злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються лише КК України (ч. 3 ст. 3 КК України);
- закон про кримінальну відповідальність набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування (ч. 1 ст. 4 КК України);
- застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 4 ст. 3 КК України);
- закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК України);
- злочинність і караність діяння, а також інші кримінально-правові наслідки визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК України);
- зворотню дію в часі має лише той кримінальний закон, який скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Такий закон поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість (ст. 5 КК України);
- злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК України);
- обставини, що виключають злочинність діяння, вичерпно визначені в КК України (статті 36-43 КК України);
- правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності визначені в КК України (статті 44-49 КК України);
- види покарань, загальні засади їх призначення судом визначені в КК України (статті 51-73 КК України);
- правові підстави звільнення особи від покарання та його відбування визначені КК України (статті 74-87 КК України);
- умови зняття і погашення судимості визначаються лише КК України (статті 89-91 КК України).

2.26.3

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ЛЮДЯНОСТІ (ГУМАННОСТІ)

На особливу цінність людської особи вказано:

1) у *преамбулі до Загальної декларації прав людини*, всі статті якої пронизані ідеєю гуманності (людяності);

2) у *Конституції України*:

– права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України);

3) у *КК України*:

– гуманним є завдання КК України, зокрема, і кримінального права загалом;
- правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України);

– особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 КК України);

– застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 4 ст. 3 КК України);

– закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК України);

– закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК України);

– іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду. (ч. 2 ст. 10 КК України);

– не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого чинним КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК України);

– готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України);

– особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину (ч. 2 ст. 17, ст. 31 КК України).

2.26.3

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ЛЮДЯНОСТІ
(ГУМАННОСТІ)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

2) у КК України:

- неосудні особи не підлягають кримінальній відповідальності і покаранню (ч. 2 ст. 19, ч. 3 ст. 19 КК України);
- встановлення достатньо високого, у порівнянні з рядом інших держав, віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 22 КК України);
- наявність у чинному КК України обставин, що виключають злочинність діяння (статті 36-43 КК України);
- покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань, або принизити людську гідність (ч. 2, ч. 3 ст. 50 КК України);
- встановлення достатньо широких можливостей для звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема, статті 44-49, 97, 106 КК України):
- забезпечення індивідуалізації покарання (статті 65- 71, 98-103 КК України);
- покладення обов'язку на суд призначити особі покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів, а також обмеження можливості призначення більш суворого виду покарання лише тими випадками, коли менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК України);
- можливості звільнення від покарання та його відбування (ст.ст. 74-87, 104-107 КК України);
- наявність в нормах Особливої частини КК України альтернативних санкцій, які передбачають кілька основних покарань, їх межі та строки або (і) розміри, що дозволяє суду обрати винному найбільш гуманне покарання;
- відсутність у чинному КК України такого виду покарання як смертна кара.

2.26.4

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ
ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ
ВІДОБРАЖЕНИЙ:**

а) у Конституції України:

– демократична процедура прийняття норм кримінального права і набрання ними чинності насамперед визначається Конституцією України. Зокрема:

– згідно п. 3 ст. 85 Конституції України, прийняття законів про кримінальну відповідальність, як і інших законів України, належить до повноважень Верховної Ради України. Верховна Рада України приймає закони більшістю від її конституційного складу (ст. 91 Конституції України);

– відповідно до статей 5, 38, 69, 72 Конституції України, закони можуть прийматися і всеукраїнським референдумом, у цьому випадку вони мають найвищу юридичну силу;

– міжнародні договори, які торкаються питань кримінально-правового регулювання, як і інші міжнародні договори, стають частиною національного законодавства лише після надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України (ст. 9, п. 32 ст. 85 Конституції України);

– діяння, які є злочинами, та відповідальність за них визначаються виключно законами України (п. 22 ст. 92 Конституції України);

– демократичною є процедура набрання чинності законом про кримінальну відповідальність, яка визначена ч. 5 ст. 94 Конституції України - він набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня його опублікування;

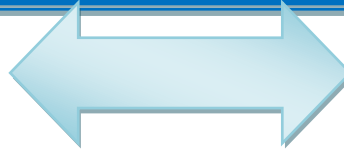
– рішення таких демократичних юридичних інституцій, як Європейський Суд з прав людини, Конституційний Суд України, Пленум Верховного Суду України, є джерелами українського кримінального права.

– відповідно до ст. 124 Конституції України, застосування норм кримінального права може здійснюватись виключно судами;

– закон про кримінальну відповідальність не доведений до відома населення у порядку, передбаченому законом, є нечинним і, зрозуміло, не підлягає застосуванню (ч. 2 ст. 57 Конституції України).

2.26.4

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

1) у Конституції України:

- народ, згідно ч. 4 ст. 124 Конституції України, безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя, тобто у застосуванні норм кримінального права, через народних засідателів і присяжних;
- кожному надається право в межах закону протидіяти злочинам і тим самим сприяти зміцненню законності і правопорядку. Так, кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 2 ст. 27 Конституції України); кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 4 ст. 55 Конституції України). Ці демократичні конституційні положення знайшли свої правові механізми реалізації, зокрема, через ст. 36 «Необхідна оборона», ст. 37 «Уявна оборона», ст. 38 «Затримання особи, що вчинила злочин», ст. 39 «Крайня необхідність», ст. 43 «Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» КК України;
- демократичними за своєю суттю є засади судочинства: 1) законність; 2) підкорення суддів лише закону (ст. 129 Конституції України);
- ґрунтування правового порядку в Україні на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України (ст. 19 Конституції України).

«Найближча мета людського правосуддя – розподіл найбільшої суми щастя між найбільшою кількістю людей» (Ч. Беккарія).

2.26.4

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

2) у *КК України*:

- особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину (ч. 2 ст. 17, ст. 31 *КК України*);
- особа, яка вчинила в стані неосудності суспільно небезпечне діяння, передбачене чинним *КК України*, не підлягає кримінальній відповідальності (ч. 2 ст. 19 *КК України*);
- підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений кримінальним законом (ч. 1 ст. 2 *КК України*);
- злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються лише *КК України* (ч. 3 ст. 3 *КК України*);
- застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 4 ст. 3 *КК України*);
- злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 *КК України*);
- зворотню дію в часі має лише той кримінальний закон, який скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Такий закон поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість (ст. 5 *КК України*);
- особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 *КК України*);
- ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (ч. 3 ст. 2 *КК України*);
- особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів (ч. 2 ст. 65 *КК України*);

2.26.4

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ
ДЕМОКРАТИЧНОСТІ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

2) у КК України:

- наявність достатньо широких можливостей для звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема, статті 44-49, 97, 106 КК України), а також індивідуалізації покарання (зокрема, статтях 50–71, 98-103 КК України), звільнення від покарання та його відбування (статті 74-87, 104-107 КК України);
- кримінальна відповідальність га покарання неповнолітніх мають свої особливості (статті 97-108 КК України);
- кримінальна відповідальність має особистіший характер, тобто поширюється лише на особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і не може бути перенесене на інших осіб, зокрема, батьків, дітей, родичів та близьких осіб. Кримінальна відповідальність окремих соціумів (жителі будинку, села, вулиці, міста, трудовий колектив) не передбачена чинним КК України;
- наявність спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених в Особливій частині КК України (наприклад, ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401, ч. 5 ст. 447 КК України);
- іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі КК України, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України (ч. 2 ст. 10 КК України);
- не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого чинним КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК України);
- наявність у нормах Особливої частини КК України альтернативних санкцій, які передбачають кілька основних покарань, їх межі та строки або (і) розміри, що дозволяє суду обрати винному найбільш гуманне покарання;
- трудові колективи підприємств, установ чи організацій мають право звертатися до суду з клопотанням про передачу на поруки особу, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або середньої тяжкості, крім корупційних, та щиро покаюлася, що може послужити підставою для звільнення такої особи від кримінальної відповідальності (ст. 47 КК України).

2.26.5

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕНИЙ:

1) у міжнародних правових актах:

– кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом (ст. 10 Загальної декларації прав людини);

2) у Конституції України:

– правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст. 124 Конституції України);

3) у КК України:

– єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений чинним КК України (ч. 1 ст. 2 КК України);

– застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 4 ст. 3 КК України);

– злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України (ч. 3 ст. 3 КК України);

– особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 КК України);

– ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (ч. 3 ст. 2 КК України);

– злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК України);

– закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК України);

– особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК України). Несправедливим, залежно від обставин справи, може бути не лише надмірно суворе покарання, але й надмірно м'яке покарання;

– наявність достатньо широких можливостей для звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема, статті 44-49, 97, 106 КК України), а також індивідуалізації покарання (зокрема, статті 50-71, 98-103 КК України), звільнення від покарання та його відбування (статті 74-87, 104-107 КК України);

– невідворотність кримінальної відповідальності особи за вчинене нею суспільно небезпечне діяння, заборонене чинним КК України під загрозою покарання (ч. 1 ст. 6 КК України);

2.26.5

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ
ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

3) у КК України:

- громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. (ч. 1 ст. 10 КК України);
- не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого чинним КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК України);
- готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України);
- особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину (ч. 2 ст. 17, 31 КК України);
- особа, яка вчинила в стані неосудності суспільно небезпечне діяння, передбачене чинним КК України, не підлягає кримінальній відповідальності (ч. 2 ст. 19 КК України)
- особа, яка вчинила злочин у стані осудності, але до постановляння вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними, не підлягає покаранню. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа підлягає покаранню (ч. 3 ст. 19 КК України);
- наявність в чинному КК України обставин, що виключають злочинність діяння (статті 36-43 КК України);
- кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх мають свої особливості (статті 97-108 КК України);
- кримінальна відповідальність має особистісний характер, тобто поширюється лише на особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. До кримінальної відповідальності не можуть притягатися інші особи, зокрема, батьки, діти, родичі та близькі особи, які не вчиняли і не були співучасниками вчиненого винним суспільно небезпечного діяння. Кримінальна відповідальність окремих соціумів (жителі будинку, села, вулиці, міста, трудовий колектив) не передбачена чинним КК України;
- наявність спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених в Особливій частині КК України (наприклад, ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401, ч. 5 ст. 447 КК України).

2.26.6

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ
РІВНОСТІ ОСІБ ПЕРЕД ЗАКОНОМ
ВІДОБРАЖЕНИЙ:**

1) у міжнародних правових актах:

- всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (ст. 1 Загальної декларації прав людини);
- всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації (ст. 7 Загальної декларації прав людини);

2) у Конституції України:

- усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституції України);
- громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом;
- не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (ст. 24 Конституції України);
- однією із основних засад судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 129 Конституції України).

2.26.6

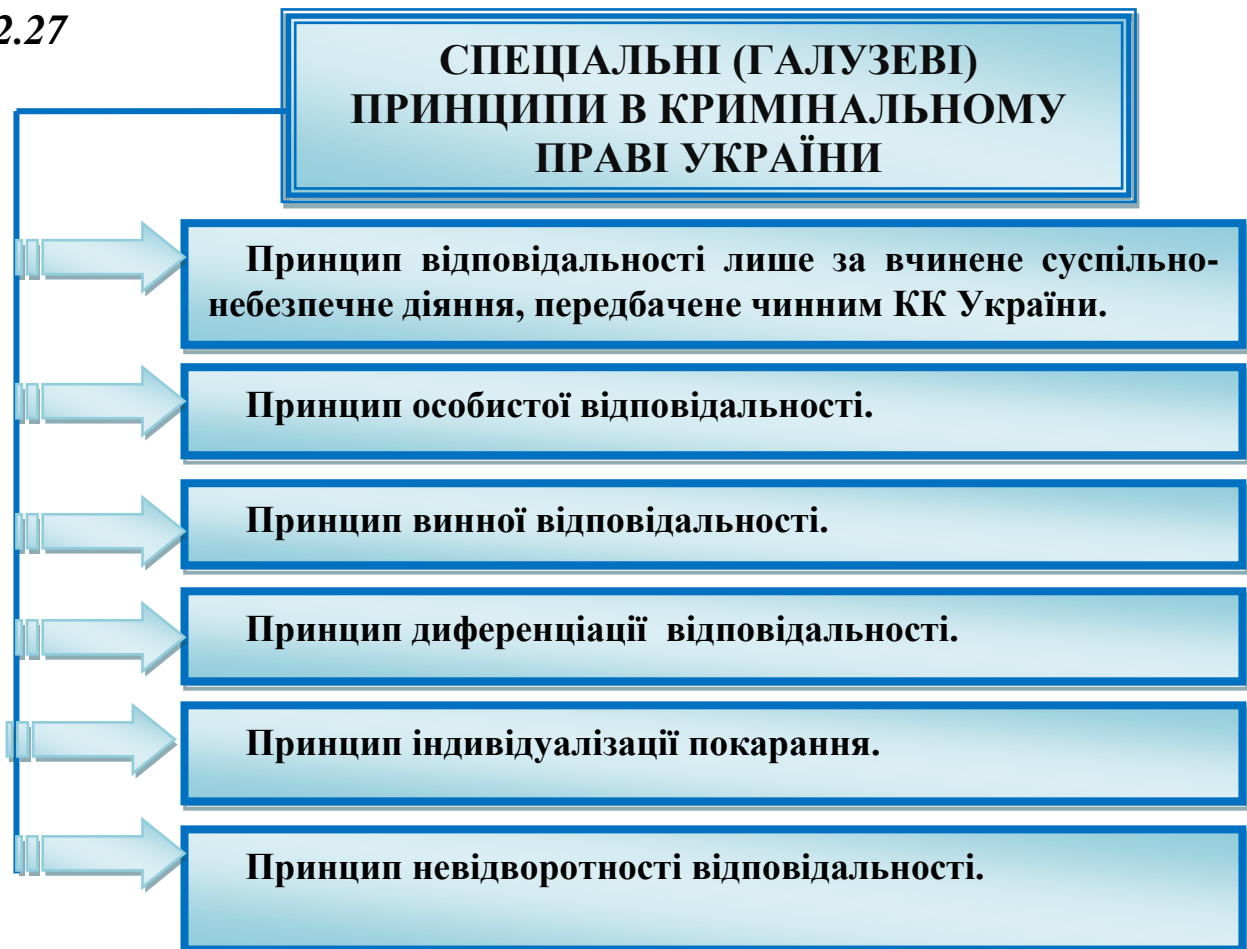
**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ
РІВНОСТІ ОСІБ ПЕРЕД ЗАКОНОМ
(ПРОДОВЖЕННЯ)****3) у КК України:**

- норми кримінального права виступають однаковим, рівним для всіх суб'єктів суспільних відносин мірилом діянь людей, однаковим мірилом правомірності реалізації ними своїх прав і обов'язків;
- не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- рівними для всіх є засади кримінальної відповідальності і покарання. Всі особи наділені однаковими суб'єктивними правами (наприклад, право на рівну кримінально-правову захищеність, право на необхідну оборону, право на затримання злочинця, право на добровільну відмову від доведення злочину до кінця, право на звільнення в кримінальній відповідальності тощо) і однаковими обов'язками (наприклад, не залишати в небезпеці особу, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 135 КК України), надати допомогу особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України), не вчиняти злочини, передбачені КК України, підлягати кримінальній відповідальності за вчинений злочин або злочини тощо);
- рівними перед кримінальним правом є як особи, що вчинили злочини, так і законслухняні особи, потерпілі, а також особи, які застосовують норми кримінального права;
- принцип рівності осіб перед кримінальним правом однак не заперечує індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання. В цих випадках береться до уваги, зокрема, особистісні характерні риси винного, його поведінка до вчинення злочину, посткримінальна поведінка.

«Абсолютна рівність – неможлива і навіть шкідлива» (проф. В.Г.Сокуренко)

2.27

2.27.1

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛИШЕ ЗА ВЧИНЕНЕ
СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНЕ ЧИННИМ КК УКРАЇНИ
ВІДОБРАЖЕНИЙ:**

1) у КК України:

- підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом (ч. 1 ст. 2 КК України);
- злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (ч. 3 ст. 3 КК України);
- злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК України).

2.27.2

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ
ПРИНЦИПУ ОСОБИСТОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІДОБРАЖЕНИЙ:**

Особа підлягає кримінальній відповідальності лише за діяння, вчинене нею. Не допускається кримінальна відповідальність за діяння, вчинені іншими особами, а також колективна кримінальна відповідальність.

Основні аспекти прояву цього принципу у чинному КК України:

- суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК України);
- спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України);
- осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України);
- кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України);
- виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає вчинений ним злочин (ч. 1 ст. 29 КК України);
- організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем (ч. 2 ст. 29 КК України);
- ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини (ч. 3 ст. 29 КК України);
- у разі вчинення виконавцем незакінченого злочину інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому злочині (ч. 4 ст. 29 КК України);
- інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них (ч. 2 ст. 30 КК України).

2.27.3

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ
ВИННОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ВІДОБРАЖЕНИЙ:**

1) у міжнародних правових актах:

- кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту (ст. 11 Загальної декларації прав людини);
- кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом (п. 2 ст. 14 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права);

2) у Конституції України:

- особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду;
- ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину;
- обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь;
- у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням (ст. 62 Конституції України);

3) у КК України:

- виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (статті 23, 24, 25 КК України);
- вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кожного складу злочину. При її відсутності є відсутнім і склад злочину, а отже, і підстава кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК України). Тут реалізований принцип римського кримінального права «*nullumcrimensineculpa*» - немає злочину без вини.
- принцип винної кримінальної відповідальності ґрунтується на органічному зв'язку об'єктивних і суб'єктивних ознак при кваліфікації вчиненого особою діяння. Особа може притягатися до кримінальної відповідальності лише за таке діяння, яке є результатом не лише її фізичних зусиль, але й продуктом її свідомості і волі. Разом з тим, особа не може підлягати кримінальній відповідальності за погляди, думки, настрої, наміри та бажання, котрі не виразилися в певному діянні, забороненому чинним кримінальним законом під загрозою покарання. Ще древні римляни говорили: «*Cogitationisproenamnemopartitur*» - думки не є караними.

2.27.3

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ВИННОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

3) у *КК України*:

- у випадках, коли за обставинами справи особа не повинна була передбачити і не могла передбачити можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, має місце випадок (казус). У таких ситуаціях особа діяла без вини і тому не підлягає кримінальній відповідальності;
- співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом (ч. 5 ст. 29 *КК України*);
- організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом (ч. 1 ст. 30 *КК України*).

2.27.4

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Диференціація негативної (рестроспективної) кримінально-правової відповідальності – це виокремлення (дозування, градація) в законі України про кримінальну відповідальність (кримінальному законі, *КК України*) різних її видів (форм), визначення міри (виду і розміру) відповідальності суб'єкта за вчинення злочину.

NOTA BENE!

Про зміст цього принципу дивись схеми: 5.22.1, 5.22.2, 5.22.3, 5.22.4 даного посібника.

2.27.5

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАННЯ ВІДОБРАЖЕНИЙ:

у КК України:

– суд призначає покарання враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України);

– особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК України);

– при призначенні покарання обставинами, які його пом'якшують, визнаються: 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; 2-1) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину; 3) вчинення злочину неповнолітнім; 4) вчинення злочину жінкою в стані вагітності; 5) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; 6) вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; 7) вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого; 8) вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності; 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених цим Кодексом (ч. 1 ст. 66 КК України);

– при призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій ст. 66 КК України (ч. 2 ст. 66 КК України);

– якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує (ч. 3 ст. 66 КК України).

2.27.5.

**ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАННЯ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

у КК України:

– при призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються: 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; 2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28); 3) вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату; 4) вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; 5) тяжкі наслідки, завдані злочином; 6) вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані; 7) вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; 8) вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; 9) вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством; 10) вчинення злочину з особливою жорстокістю; 11) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; 12) вчинення злочину загальнонебезпечним способом; 13) вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів (ч. 1 ст. 67 КК України);

– суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12 частини 1 ст. 67 КК України такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вироку (ч. 2 ст. 67 КК України);

– при призначенні покарання суд не може визнати такими, що його обтяжують, обставини, не зазначені в частині першій цієї статті (ч. 3 ст. 67 КК України).

2.27.5.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАННЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

у КК України:

- якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує (ч. 4 ст. 67 КК України);
- при призначенні покарання за незакінчений злочин суд, керуючись положеннями статей 65-67 цього Кодексу, враховує ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця (ч. 1 ст. 68 КК України).
- при призначенні покарання співучасникам злочину суд, керуючись положеннями статей 65-67 цього Кодексу, враховує характер та ступінь участі кожного з них у вчиненні злочину (ч. 5 ст. 68 КК України);
- за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, крім випадків засудження за корупційний злочин, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за цей злочин (ч. 1 ст. 69 КК України).

2.27.6

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У КК України цей принцип реалізується через призначення особі, що вчинила діяння, передбачене цим Кодексом та/або застосування інших заходів кримінально-правового характеру; через звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання чи його відбування тощо.

2.28

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА З ІНШИМИ ГАЛУЗЯМИ ПРАВА

1

Кримінальне право, перебуваючи в системі права України, тісно пов'язане з його іншими галузями. Цей зв'язок виявляється передусім у тому, що кримінальне право виконує стосовно інших галузей права охоронну функцію. Здійснюючи охоронну функцію кримінальне право опосередковано бере участь у регулюванні тих суспільних відносин, що становлять предмет інших галузей права (*В.Я. Тацій*).

2

Кримінальне право займає особливе місце у правовій системі України. Водночас, кримінальне право має певний зв'язок з іншими галузями права, оскільки охороняє від злочинних посягань суспільні відносини і цінності, що регулюються цими галузями законодавства (*В.І. Антипов*).

3

Кримінальне право посідає особливе місце в системі права України. Однак кримінальне право пронизане мережею системо утворюючих зв'язків з іншими галузями права: його норми застосовуються в сукупності з правовими нормами інших галузей, тісно з ними пов'язані, активно взаємодіючи. Кримінальне право охороняє від злочинних посягань такі цінності, які регулюються та охороняються й іншими галузями права (*О.О. Дудоров, Є.О. Письменський*).

4

Кримінальне право України посідає одне з провідних місць у системі права в цілому. Місце кримінального права в цій системі є особливим. Фактично й інші галузі права в тій чи іншій частині здійснюють функцію охорони суспільних відносин. Лише кримінальне право веде боротьбу з тими з них, які спричиняють шкоду на загальносуспільному рівні (*П.Л. Фріс*).

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА З ІНШИМИ ГАЛУЗЯМИ ПРАВА (ПРОДОВЖЕННЯ)

5

Здійснення охоронної функції кримінальним правом стосовно інших галузей права не може не впливати на особливості його співвідношення із вказаними галузями права. Як системний об'єкт кримінальне право має не тільки внутрішні відносини і зв'язки між елементами, що його утворюють, а й зовнішні – вони *тісно пов'язані з галузями права, що регулюють «позитивні правові відносини»* (цивільним, господарським, фінансовим, банківським, екологічним, земельним тощо). Зв'язки і відносини норм цих галузей права з кримінальним правом мають досить складний і, так би мовити, «взаємний» характер. Вони зводяться до такого.

По-перше, якщо позитивне («регуляторне») право визнає ті чи інші діяння правомірними, то вони одночасно не можуть визначатися кримінальним правом (КК України) злочинними і, отже, не можуть тягти кримінальну відповідальність. Якщо ж діяння визнається злочинним за кримінальним законодавством, воно не може розглядатися регуляторними галузями права як правомірне. Отже, норми вказаних галузей права повинні перебувати у відношеннях координації, узгодженості і не суперечити одна одній.

По-друге, визнаючи певні діяння правомірними в тому чи іншому сенсі, регулятивні («регуляторні») норми обмежують межі кримінальної відповідальності, тобто об'єктивно звужують коло діянь, які визнаються злочинними і караними. Ця обставина має враховуватися у законотворчій діяльності в тому аспекті, що зміни в регуляторному законодавстві завжди повинні враховуватися з точки зору необхідності внесення змін у кримінальне законодавство і навпаки.

По-третє, норми регуляторних галузей права (чи їх елементи) досить широко використовуються у нормах законів про кримінальну відповідальність *збланкетною диспозицією*. У такому випадку зміст кримінально-правової норми (що входить до змісту кримінального закону з бланкетною диспозицією) визначається як кримінальним законом, так і окремими нормами інших галузей права. Останні входять до змісту кримінально-правової норми і виступають як додаткові її структурні елементи, виконують при цьому «субсидіарну» і «конкретизуючу» функції. Отже, тут має місце безпосередній зв'язок норм кримінального та норм інших (регуляторних) галузей права.

Найбільш тісний зв'язок кримінальне право має з конституційним, міжнародним, кримінально-процесуальним, кримінально-виконавчим, адміністративним правом (Панов М.І. *Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України»: лекція / М.І. Панов. – К.: Ін Юре, 2015. – С. 77).*

2.28.1

2.28.2

2.29

2.29.1

**СИСТЕМА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЯК
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

*Визначається програмою навчальної
дисципліни «Кримінальне право
України(Загальна частина)»*

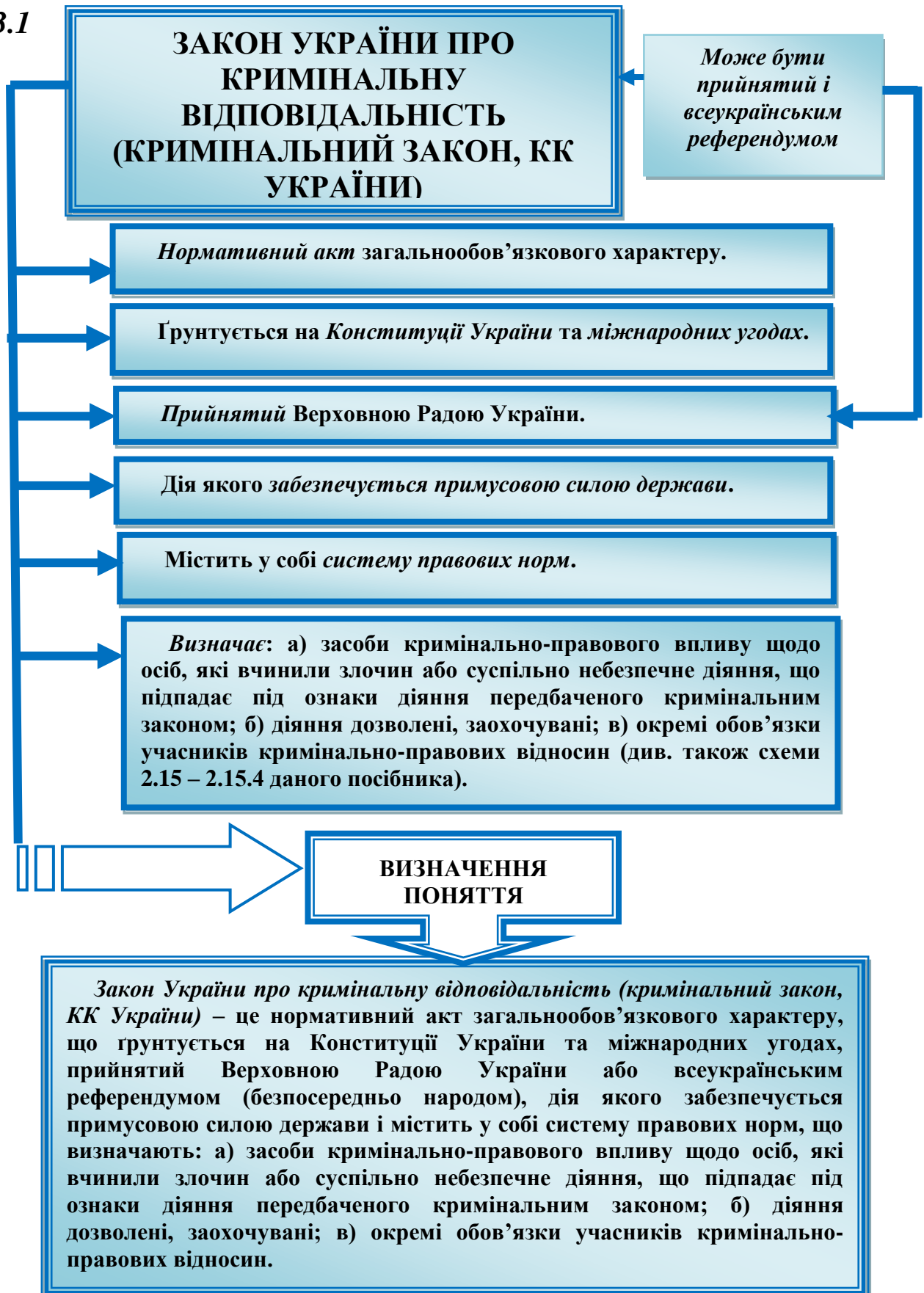
2.29.2

**СИСТЕМА
НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**

Тема 3. Закон України про кримінальну відповідальність (кримінальний закон, КК України)

3.1

3.2

КРИМІНАЛІЗЦІЯ

Криміналізація – це спосіб (метод) реалізації кримінально-правової політики держави, складний процес оцінки суспільно значимих вчинків людини як не бажаних так і бажаних, корисних для суспільства, що завершується прийняттям норми (норм) кримінального закону, які відповідно забороняють, дозволяють, заохочують конкретні діяння людини чи зобов'язують вчинити певні діяння під загрозою покарання.

При встановленні соціальної зумовленості криміналізації діянь людини враховуються такі *основні фактори*:

суспільна небезпечність діяння;

достатня поширеність діяння, його позитивна суспільно-моральна оцінка;

негативна суспільно-моральна оцінка суспільно-небезпечного діяння;

неможливість ефективної боротьби з суспільно-небезпечним діяннями, іншими і в тому числі правовими засобами;

суспільна корисність або суспільна прийнятність діяння;

позитивна суспільно-моральна оцінка суспільно корисного, суспільно прийняттого діяння;

можливості держави забезпечити належний контроль за виконанням дозволів, покладених законом обов'язків, заохочень, заборон (матеріально-технічні, організаційні і т.д.);

традиції вітчизняної законодавчої практики;

зарубіжний досвід кримінально-правового регулювання протидії злочинності.

3.3

ОСНОВНІ ПРОЯВИ СОЦІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ)

Має власну цінність як продукт людської діяльності через призму умовної шкали правових цінностей суспільства і правил законодавчої техніки.

Виступає формою, засобом узгодження, об'єктивації і захисту суспільних інтересів, виконує соціально-інтегруючу роль.

Здійснює цілеспрямовану, програмуючу ціннісну орієнтацію учасників суспільних відносин, даючи їм інформацію про заборонені, дозволені, заохочувані, зобов'язуючі моделі суспільної поведінки людини.

Відображає суспільні інтелектуальні цінності, сприяє їх утвердженню, поширенню і розвитку.

Фіксує досягнутий рівень правової культури, сприяє її розвитку.

Сприяє формуванню у людини правової свідомості, служить засобом протидії злочинності.

3.4

ЗАВДАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) (ст. 1 КК України)

1. Закон України про кримінальну відповідальність (кримінальний закон, КК України) має своїм завданням:

- 1) правове забезпечення охорони:
  - а) прав і свобод людини і громадянина;
  - б) власності;
  - в) громадського порядку;
  - г) громадської безпеки;
  - д) довкілля;
  - е) конституційного устрою України;
  - є) миру і безпеки людства;
- 2) запобігання злочинам.

2. Для здійснення цього завдання він визначає які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

«Завдання права зовсім не в тому, щоб світ перетворився в Царство Боже, а в тому, щоб він – не перетворився у пекло».

(Соловьев В.С. *Оправдание добра.* – М.: Республика. 1996. – С. 523).

3.5

3.6

3.6.1

Загальна частина Кримінального кодексу України – це система кримінально-правових норм, які встановлюють загальні засади кримінальної відповідальності та застосування інших засобів кримінально-правового характеру в Україні.

Особлива частина Кримінального кодексу України – це система кримінально-правових норм, які, зокрема, встановлюють вичерпний перелік діянь, які є злочинами, та покарання чи інші засоби кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися до осіб, винних у їх вчиненні або у вчиненні суспільно небезпечних діянь, які містять ознаки діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, визначають зміст окремих кримінально-правових понять, а також встановлюють спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.

3.6.2

СТРУКТУРА ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

СКЛАДАЄТЬСЯ З НАСТУПНИХ РОЗДІЛІВ:

- загальні положення;
- закон про кримінальну відповідальність;
- злочин, його види та стадії;
- особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину);
  - вина та її форми;
  - співучасть у злочині;
  - повторність, сукупність та рецидив злочинів;
  - обставини, що виключають злочинність діяння;
  - звільнення від кримінальної відповідальності;
  - покарання та його види;
  - призначення покарання;
  - звільнення від покарання та його відбування;
  - судимість;
  - інші заходи кримінально-правового характеру;
  - заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб;
  - особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

3.6.3

**СТРУКТУРА ОСОБЛИВОЇ
ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ****СКЛАДАЄТЬСЯ З НАСТУПНИХ РОЗДІЛІВ:**

- злочини проти основ національної безпеки України;
- злочини проти життя та здоров'я особи;
- злочини проти волі, честі і гідності особи;
- злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості особи;
- злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;
- злочини проти власності;
- злочини у сфері господарської діяльності;
- злочини проти довкілля;
- злочини проти громадської безпеки;
- злочини проти безпеки виробництва;
- злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту;
- злочини проти громадського порядку та моральності;
- злочини у сфері обігу наркотичних засобів, наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення;
- злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації;
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів;
- злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж;
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг;
- злочини проти правосуддя;
- злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини);
- злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

3.6.4

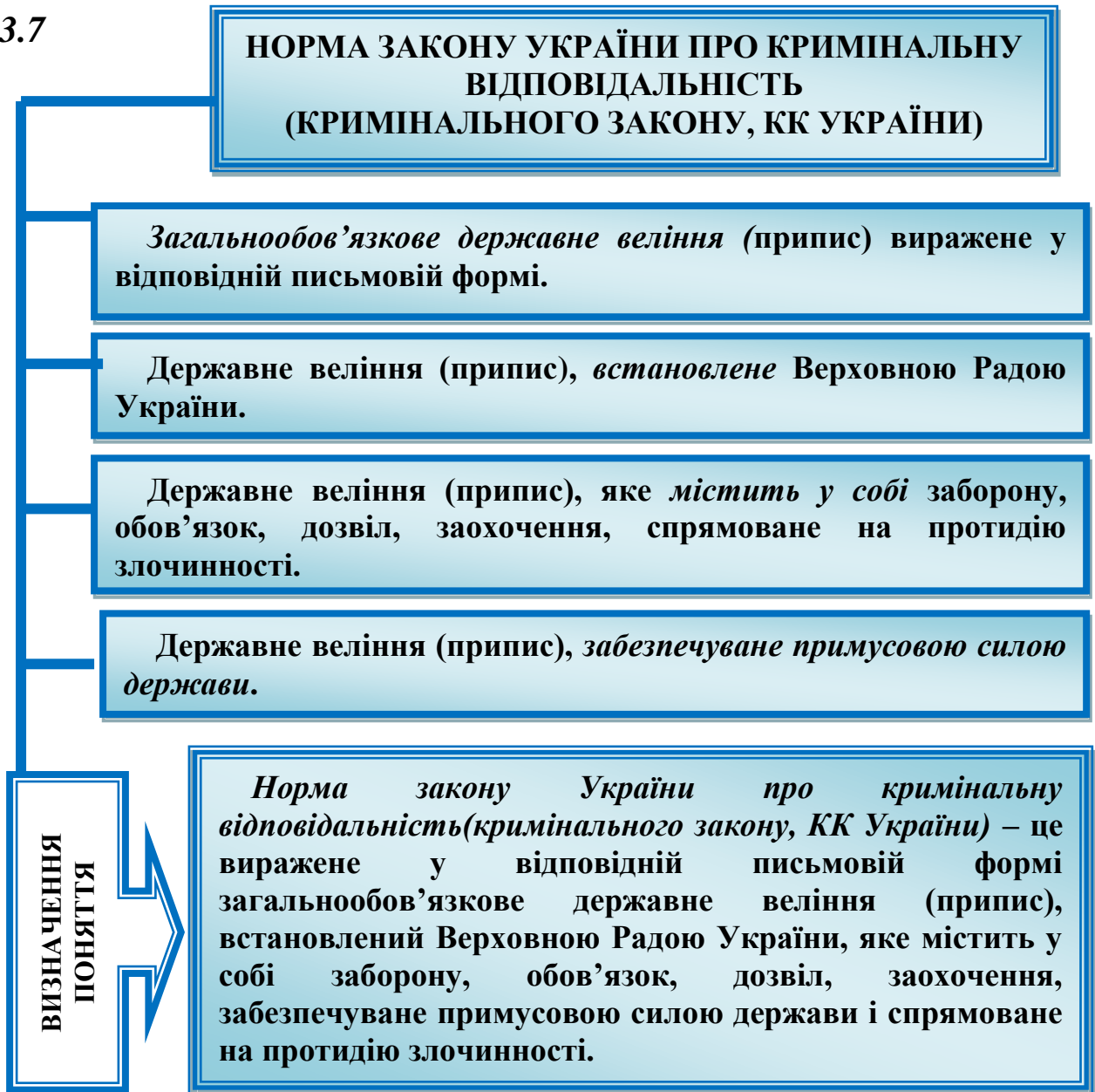
**ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ
ПОЛОЖЕННЯ****СКЛАДАЄТЬСЯ З НАСТУПНИХ РОЗДІЛІВ:*****Розділ 1:***

- момент набрання чинності КК України 2001 року (пункт 1);
- перелік нормативно-правових актів, які втрачають чинність у зв'язку із набранням чинності КК України 2001 року (пункт 2);
- Кабінету Міністрів України у тримісячний термін з дня опублікування цього Кодексу підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України перелік законодавчих актів, які мають бути визнані такими, що втратили чинність у зв'язку з набранням чинності цим Кодексом (пункт 3);

Розділ 2:

- категорії осіб засуджених за Кримінальним кодексом України 1960 року, які звільняються від покарання відповідно до частини другої статті 74 КК України 2001 року (пункт 1);
- інші кримінально-правові наслідки щодо осіб, засуджених на підставі норм КК України 1960 року, осіб, які відбувають покарання, осіб, які відбули покарання тощо (пункти 2-21).

3.7

3.7.1

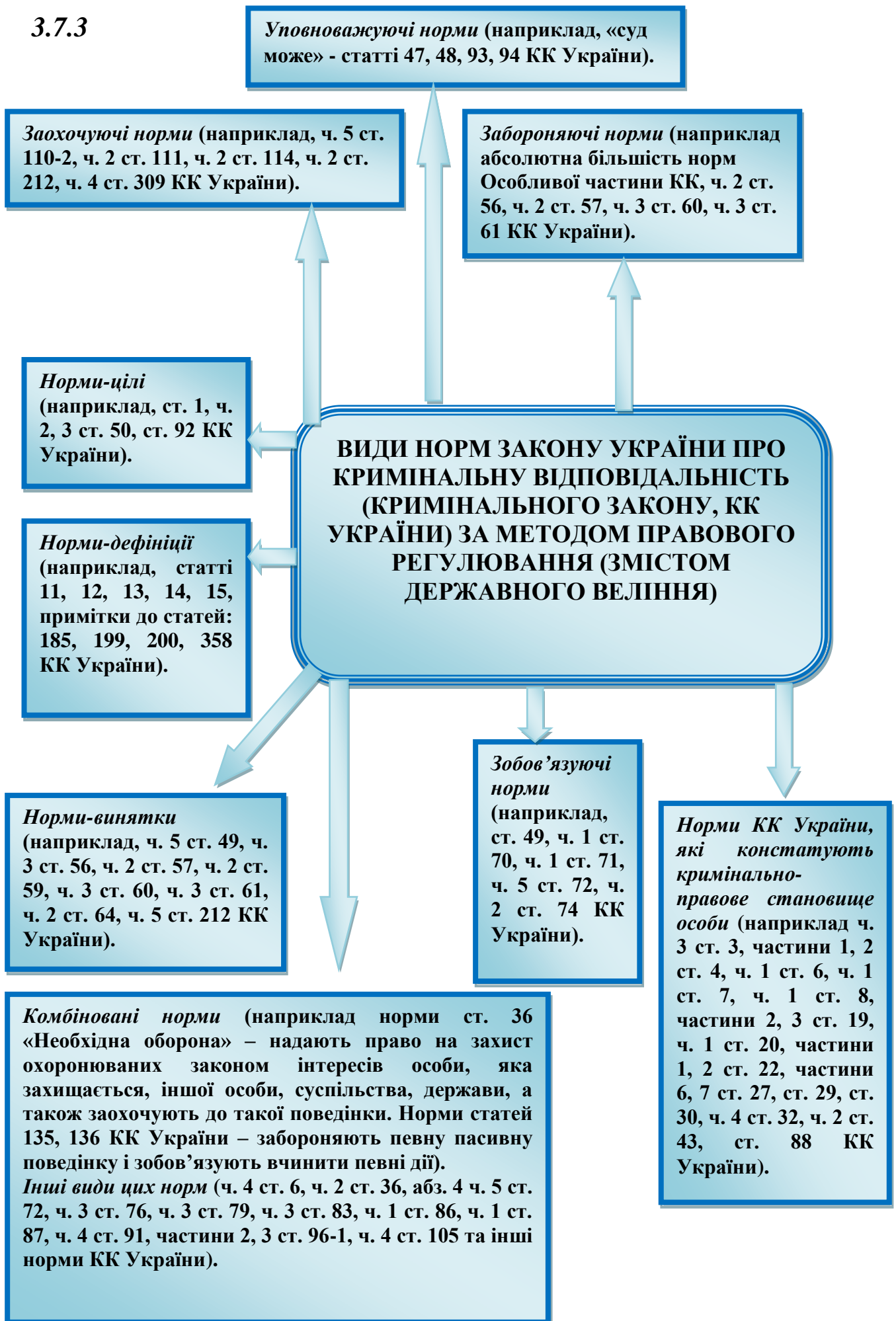
3.7.2

**ВИДИ
НОРМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ,
КК УКРАЇНИ) ЗА БЕЗПОСЕРЕДНІМ ПРЕДМЕТОМ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

- норми закону, що визначають його завдання та підстави кримінальної відповідальності (ст. 1, ст. 2 КК України);
- норми закону, що визначають поняття кримінального законодавства, чинність кримінального закону у часі, просторі і на коло осіб (Розділ II статті 3-10; Розділ I, Розділ II (статті 11-18) «Прикінцевих та Перехідних положень» КК України);
- норми закону, що визначають поняття злочину, його види та стадії (Розділ III статті 11-17 КК України);
- норми закону, що визначають поняття та ознаки суб'єкта злочину (Розділ IV статті 18-22 КК України);
- норми закону, що визначають поняття вини та її форми (Розділ V статті 23-25 КК України);
- норми закону, що визначають загальні засади співучасті у злочині (Розділ VI статті 26-31 КК України);
- норми закону, що визначають загальні засади повторності, сукупності та рецидиву злочинів (Розділ VII статті 32-35 КК України);
- норми закону, що визначають обставини, які виключають злочинність діяння (Розділ VIII статті 36-43 КК України);
- норми закону, що визначають загальні засади звільнення від кримінальної відповідальності (Розділ IX статті 44-49 КК України);
- норми закону, що визначають поняття покарання, його мету, види покарань та їх зміст, засади призначення покарання (Розділи X, XI статті 50-73);
- норми закону, що визначають загальні засади звільнення від покарання та його відбування (Розділ XII статті 74-87; Розділ II «Прикінцевих та Перехідних положень» КК України);
- норми закону, що визначають засади судимості (Розділ XIII статті 88-91 КК України);
- норми закону, що визначають інші заходи кримінально-правового характеру (Розділ XIV статті 92-96-2 КК України);
- норми закону, що визначають заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (Розділ XIV-1 статті 96-3-96-11 КК України);
- норми закону, що визначають засади кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (Розділ XV статті 97-108 КК України);
- норми закону, що визначають конкретні злочини і покарання, що застосовуються до осіб, які їх вчиняють (абсолютна більшість норм Особливої частини КК України);
- норми закону, що передбачають спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, ч. 2 ст. 111; ч. 2 ст. 114 КК України);
- норми-винятки (наприклад, ч. 5 ст. 49 КК України).

3.7.3

3.7.3.1

УПОВНОВАЖУЮЧІ, ДОЗВОЛЯЮЧІ НОРМИ КК УКРАЇНИ– дозволяють певне діяння, надають право на його вчинення, наприклад:

ч. 1 ст. 5, ч. 1 ст. 9, ч. 2 ст. 10, ч. 2 ст. 20, ч. 3 ст. 57, ч. 2 ст. 66, ч. 2 ст. 67, ч. 1 ст. 69, ч. 4 ст. 74, ч. 1 ст. 75, ч. 1 ст. 79, ч. 1 ст. 81, ч. 1 ст. 82, ч. 1 ст. 83, ст. 85, ч. 2 ст. 86, частини 2,3 ст. 87, ст. 93, ч. 1 ст. 97, ч. 3 ст. 99, ч. 4 ст. 401.

3.7.3.2

НОРМИ-ДЕФІНІЦІЇ КК УКРАЇНИ– визначають кримінально-правові поняття, наприклад:

ч. 1 ст. 2, ч. 3 ст. 4, ч. 1 ст. 11, частини 2-5 ст. 13, ч. 1 ст. 13, ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 15, частини 1-3 ст. 18, ч. 1 ст. 19, ст. 23, частини 2,3 ст. 24, частини 2,3 ст. 25, ст. 26, частини 2-5 ст. 27, частини 2-5 ст. 28, ч. 1 ст. 32, ч. 1 ст. 33, ст. 34, частини 1, 3 ст. 36, ч. 1 ст. 37, ч. 2 ст. 38, ч. 2 ст. 39, примітка до ст. 45, ч. 1 ст. 50, ч. 1 ст. 53, ст. 92, ч. 1 ст. 96-1, примітка до ст. 96-3, ч. 1 ст. 96-7, ст. 96-8, ч. 1 ст. 401.

3.7.3.3

ЗАБОРОНЯЮЧІ НОРМИ КК УКРАЇНИ– забороняють вчинення певного діяння, наприклад:

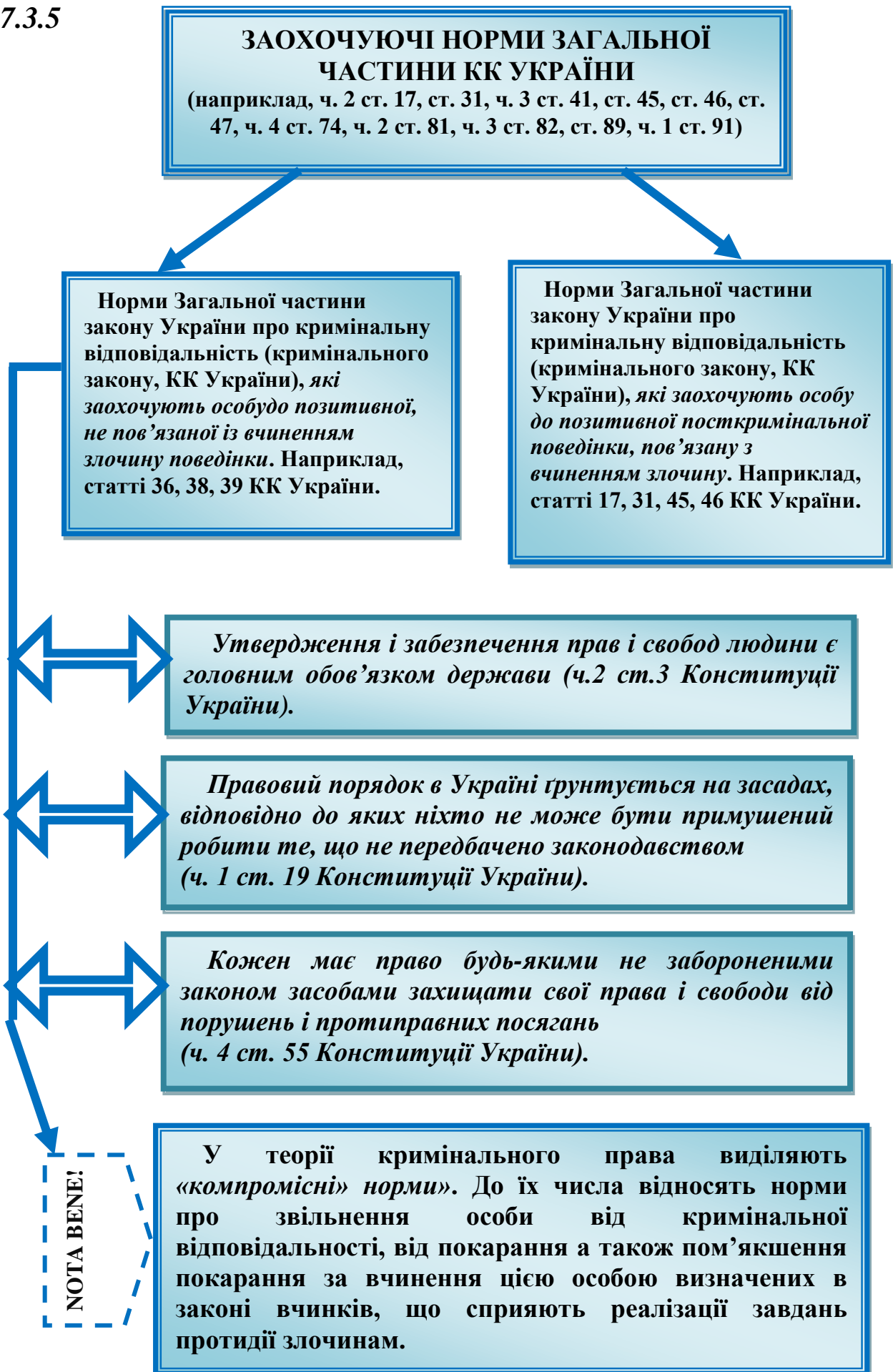
ч. 2 ст. 2, ч. 3 ст. 2, ч. 4 ст. 3, ч. 2 ст. 5, ч. 2 ст. 7, ч. 1 ст. 10, частини 2,3 ст. 19, ч. 3 ст. 43, ч. 5 ст. 49, ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 62, ч. 2 ст. 64, ч. 3 ст. 66, ч. 4 ст. 67, частини 3, 4 ст. 68, ч. 2 ст. 71, ч. 4 ст. 86, частини 4, 5 96-2.

3.7.3.4

ЗОБОВ'ЯЗУЮЧІ НОРМИ КК УКРАЇНИ– визначають обов'язок (обов'язки) учасника кримінально-правових відносин, наприклад:

ч. 2 ст. 9, ст. 35, ст. 45, ст. 46, ч. 4 ст. 71, ч. 5 ст. 72, частини 2,3 ст. 74, ст. 76, ч. 1 ст. 80, ч. 1 ст. 84.

3.7.3.5

3.7.3.6

ЗАОХОЧУЮЧІ НОРМИ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ, НАПРИКЛАД:

- ч. 5 ст. 110-2 - звільнення від кримінальної відповідальності за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України;
- ч. 2 ст. 111 – звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду;
- ч. 2 ст. 114 – звільнення від кримінальної відповідальності за шпигунство;
- ч. 3 ст. 175 – звільнення від кримінальної відповідальності за невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших встановлених законом виплат;
- ч. 4 ст. 212 – звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з сплатою до притягнення до кримінальної відповідальності податків, зборів (обов'язкових платежів), а також відшкодуванням шкоди, завданої державі їх несвоєчасною сплатою;
- ч. 4 ст. 212-1 - звільнення від кримінальної відповідальності, у зв'язку з сплатою до притягнення до кримінальної відповідальності єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодування шкоди, завданої фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня);
- ч. 2 ст. 255 – звільнення від кримінальної відповідальності за створення злочинної організації;
- ч. 6 ст. 258 – звільнення від кримінальної відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту;
- ч. 2 ст. 258-3 – звільнення від кримінальної відповідальності за участь у терористичній організації, а також за організаційне та інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи або терористичної організації;
- ч. 4 ст. 258-5 – звільнення від кримінальної відповідальності за фінансування тероризму;
- ч. 6 ст. 260 – звільнення від кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;

3.7.3.6

**ЗАОХОЧУЮЧІ НОРМИ ОСОБЛИВОЇ
ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ, НАПРИКЛАД:
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

- ч. 3 ст. 263 – звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами;
- ч. 4 ст. 265 – звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами;
- ч. 4 ст. 289 – звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами;
- ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309; ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321 – звільнення від кримінальної відповідальності за незаконні дії з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами;
- ч. 4 ст. 321-1 – звільнення від кримінальної відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів;
- ч. 5 ст. 354 – звільнення від кримінальної відповідальності особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду;
- ч. 4 ст. 401 – звільнення від кримінальної відповідальності за військові злочини.
- ч. 5 ст. 447 – звільнення від кримінальної відповідальності за участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях.

3.7.3.7

КОМБІНОВАНІ НОРМИ КК УКРАЇНИ:

ч. 2 ст. 17 – заохочує і зобов'язує; ч. 2 ст. 31 – забороняє і заохочує; ч. 1 ст. 36 – заохочує і надає право; ч. 1 ст. 38 – заохочує і надає право; ч. 3 ст. 41 – заохочує і надає право; ч. 1 ст. 43 – надає право і заохочує; ч. 2 ст. 43; ч. 1 ст. 45 – надає право і заохочує; ч. 1 ст. 46 – надає право і заохочує; ч. 1 ст. 91 – заохочує і надає право.

Інші види цих норм - ч. 4 ст. 6 роз'яснює кримінально-правове становище; ч. 2 ст. 36 – роз'яснює кримінально-правове становище; абз. 4 ч. 5 ст. 72 зобов'язують і роз'яснюють; ч. 3 ст. 76 роз'яснення кримінально-правового становища; ч. 3 ст. 79 – роз'яснення і обов'язок суду; ч. 3 ст. 83 – роз'яснення; ч. 1 ст. 86 – роз'яснення; ч. 1 ст. 87, ч. 4 ст. 91 – роз'яснення; частини 2, 3 ст. 96-1, ч. 4 ст. 105 – уповноваження суду та інші норми.

3.8

ОЦІННІ ПОНЯТТЯ БЛАНКЕТНИХ ТА ВІДСИЛКОВИХ ДИСПОЗИЦІЙ НОРМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ, НАЯВНІСТЬ ЧИ ВІДСУТНІСТЬ ЯКИХ, В КІНЦЕВОМУ РАХУНКУ, ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ СУДОМ, НАПРИКЛАД:

школа, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту чи затримання (ч. 3 ст. 36, ч. 2 ст. 38 КК України);

особа не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту (ч. 4 ст. 36 КК України);

особа помилково припускала наявність посягання, вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковість свого припущення (частини 1, 2, 3 ст. 37 КК України);

якщо безпеку не можна було усунути іншими засобами (ч. 1 ст. 39 КК України);

якщо така шкода є більш значною, ніж шкода відвернена (ч. 2 ст. 39 КК України);

особа не могла керувати своїми вчинками (ч. 1 ст. 40 КК України);

особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати (ч. 5 ст. 41 КК України);

в умовах виправданого ризику (ст. 42 КК України);

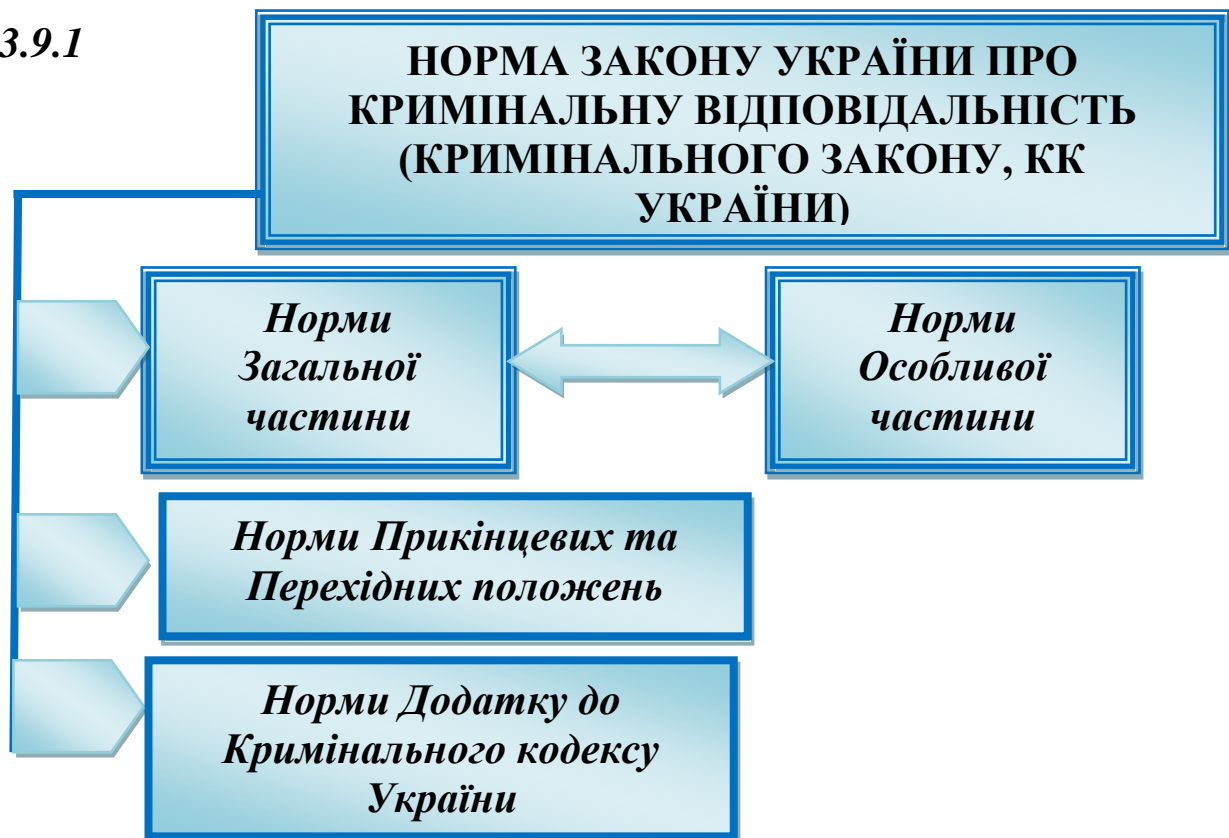
вимушене заподіяння шкоди (ч. 1 ст. 43 КК України).

3.9

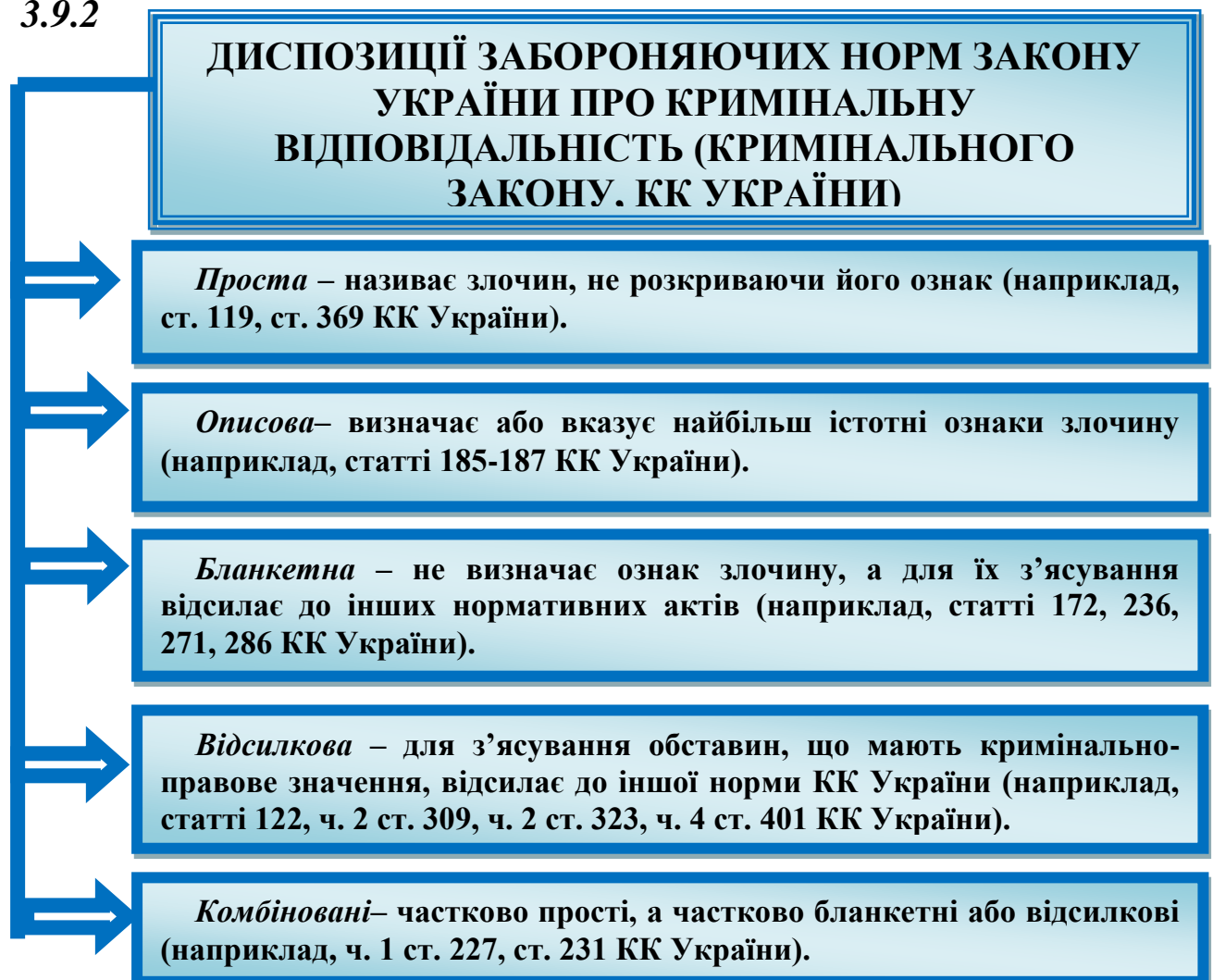

Структура:
 1. Взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого, будова.
 2. Устрій, організація чого-небудь.
 (Академічний тлумачний словник).

3.9.1

3.9.2

3.9.3

САНКЦІЇ ЗАБОРОНЯЮЧИХ НОРМ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ)

Відносно-визначені – передбачають один вид основного покарання, його строк або розміри (наприклад, ч. 2 ст. 119, ч. 4 ст. 323 КК України).

Альтернативні – передбачають кілька основних покарань, їх межі і строки або (і) розміри (більшість санкцій Особливої частини КК України). Назва походить від лат. altero – чергую.

Кумулятивні – передбачають поряд з основним або основними покараннями ще й додаткові покарання, їх строки або (і) розміри (наприклад, ч. 1 ст. 326, ч. 1 ст. 330, ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 387 КК України).

3.9.4

СТРУКТУРА СТАТТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

3.10

3.10.1

3.10.2

**КЛАСИФІКАЦІЯ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) ЗА
СПОСОБОМ ТЛУМАЧЕННЯ**

Філологічне (граматичне) – зміст кримінально-правової норми тлумачиться за допомогою філологічних норм і правил.

Систематичне – зміст кримінально-правової норми тлумачиться шляхом встановлення її системних зв'язків норми з іншими нормами.

Цільове (телеологічне) – зміст кримінально-правової норми тлумачиться шляхом встановлення її мети.

Історичне – зміст кримінально-правової норми тлумачиться шляхом встановлення конкретних історичних умов її прийняття.

3.10.3

**КЛАСИФІКАЦІЯ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) ЗА
ОБСЯГОМ ТЛУМАЧЕННЯ**

Буквальне – зміст кримінально-правової норми відповідає її словесному виразу (наприклад, ч. 1 ст. 114 КК України «шпигунство», суб'єкт – іноземець, особа без громадянства; предмет злочину – лише відомості, що становлять державну таємницю).

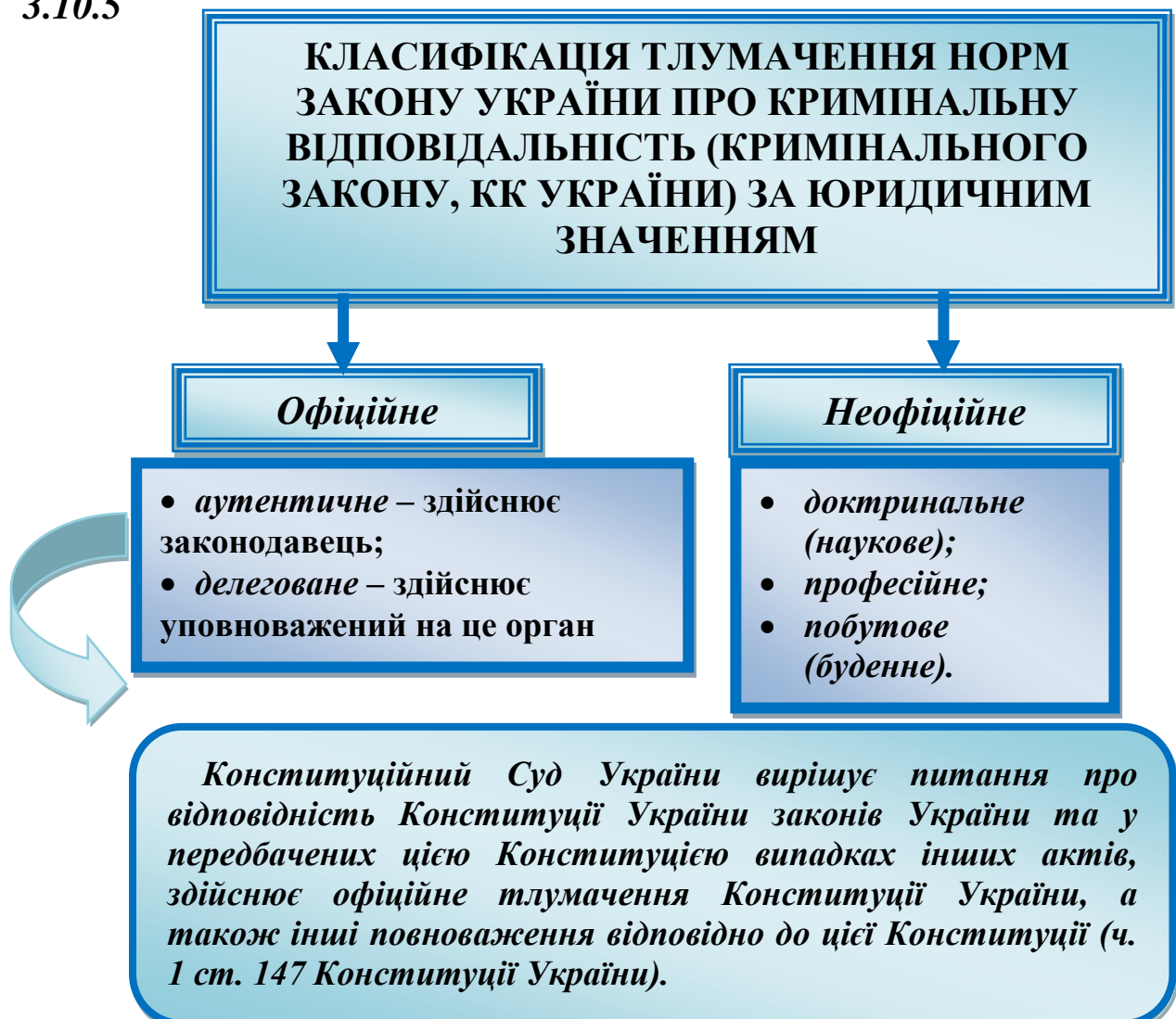
Обмежувальне – зміст кримінально-правової норми вужчий за її словесний вираз (наприклад, статті 304, 324 КК України – суб'єкт лише фізична, осудна особа, яка досягла 18 років).

Поширювальне – зміст кримінально-правової норми ширший за її словесний вираз (наприклад, ч. 1 ст. 271 КК України – «законодавство» (не лише закони, але й підзаконні акти)).

3.10.4

3.10.5

3.11

АНАЛОГІЯ НОРМИ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ). АНАЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Застосовувалася в Україні до 1958 року на підставі ч. 3 ст. 3 «Основних начал кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» та ч. 2 ст. 7 КК УРСР 1927 року.

Чинний кримінальний кодекс України не допускає застосування його норм за аналогією, а також аналогії кримінального права (ч. 4 ст. 3 КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Аналогія норм закону – це застосування, у разі прогалини в законі про кримінальну відповідальність для регулювання певних суспільних відносин норми кримінального закону, яка регулює схожі суспільні відносини.

NOTA BENE!

Аналогія кримінального права – це застосування, у випадку прогалини в законі про кримінальну відповідальність, для регулювання певних суспільних відносин принципів кримінального права.

3.12

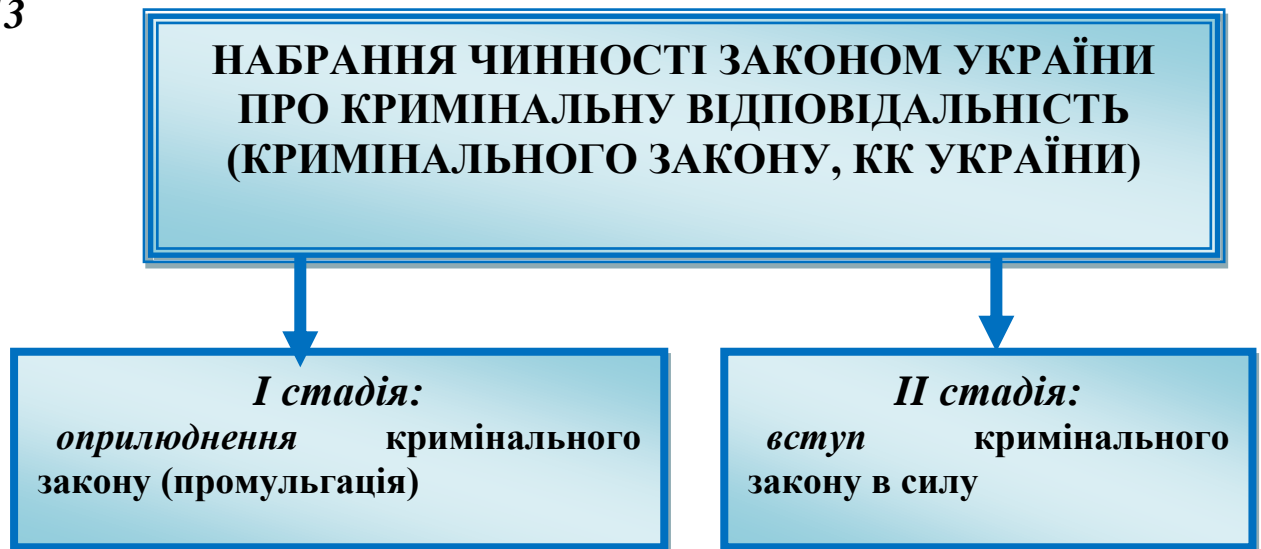
ЧИННІСТЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ)

у часі

в просторі

на коло осіб

3.13

3.13.1

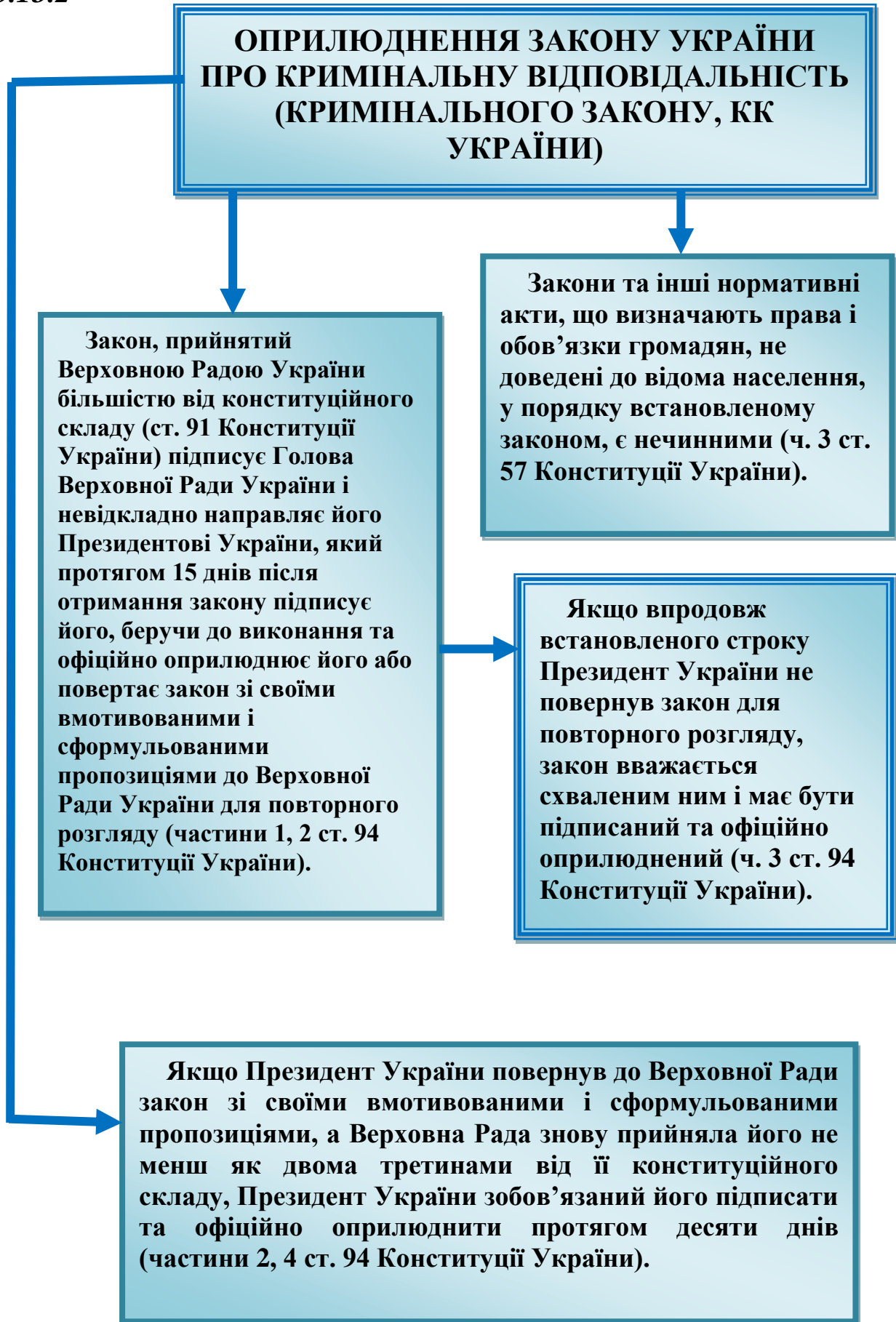
ВИТЯГИ
із рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховної Радою України) від 7 липня 1998 року № 11-рп/98. Справа № 1-19/98

п. 3 резолютивної частини:

Перебіг п'ятнадцятиденного строку, передбаченого частиною другою статті 94 Конституції України, а також десятиденного строку, передбаченого частиною четвертою статті 94 Конституції України, треба обчислювати в календарних днях.

Строки підписання та офіційного оприлюднення Президентом України законів України, визначені частинами третьою та четвертою статті 94 Конституції України, починаються з наступного дня після їх отримання Президентом України. Якщо закінчення п'ятнадцятиденного строку, передбаченого частиною другою статті 94 Конституції України, а також десятиденного строку, передбаченого частиною четвертою статті 94 Конституції України, припадає на вихідний або святковий день, то днем закінчення цього строку є наступний робочий день.

3.13.2

3.13.3

**ОФІЦІЙНІ ДРУКОВАНІ
ВИДАННЯ, В ЯКИХ ПІДЛЯГАЄ
ОПРИЛЮДНЕННЮ ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН, КК УКРАЇНИ)**

Відповідно до *ст. 1 Указу Президента України від 10 червня 1997 року № 503 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»* офіційними друкowanими виданнями є:

1. «Офіційний вісник України»;
2. газета «Президентський вісник»;
3. газета «Урядовий кур'єр»;
4. газета «Голос України»;
5. «Відомості Верховної Ради України»;
6. акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України можуть бути в окремих випадках офіційно оприлюднені через телебачення і радіо.

Підписані Президентом України закони публікуються в газеті «Голос України» та у Відомостях Верховної Ради України. Публікація законів та інших актів Верховної Ради у цих друкowanих засобах масової інформації є офіційним опублікуванням.

Підписані Головою Верховної Ради України постанови та інші акти Верховної Ради не пізніше наступного дня після їх підписання передаються Апаратом Верховної Ради для опублікування в газеті «Голос України» та у Відомостях Верховної Ради України.

Крім офіційного опублікування, закони, постанови та інші акти Верховної Ради також доводяться до відома населення шляхом їх оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради

(ч. 2 ст. 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861 (зі змінами, внесеними Законом України № 2578-VIII від 02.10.2018)).

3.13.4

**БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ВСТУП ЗАКОНУ УКРАЇНИ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) В
СИЛУ (НАБРАННЯНИМ ЧИННОСТІ)**

Кримінальний закон *набирає чинності* через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування (*ч. 5 ст. 94 Конституції України*).

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення.

Закон набирає чинності з дня, визначеного кримінальним законом, але не раніше дня його офіційного оприлюднення.

Закон набирає чинності з дня його офіційного оприлюднення.

«Закон, то початок, в силу якого відбуваються або повинні відбуватися явища на своєму шляху до можливого вдосконалення. Всякий закон говорить: ми можемо його знати або не знати, але він діє у відповідній для нього сфері» (*П. Чаадаєв (1794-1856 роки)*)

3.13.5

**ВТРАТА ЧИННОСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ)**

Якщо кримінальний закон скасований Верховною Радою України і не замінений іншим законом (наприклад, ст. 203 «Заняття забороненими видами господарської діяльності» та ст. 225 «Обман покупців та замовників» КК України).

Якщо кримінальний закон скасований Верховною Радою України і замінений новим кримінальним законом (наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин» від 22 червня 2017 року № 2120-VIII, яким стаття 299 КК України викладена у новій редакції)

Якщо до кримінального кодексу України внесені зміни (наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат» від 23 травня 2017 року № 2063-VIII).

У зв'язку із закінченням строку чинності або зникнення умов, на які була розрахована його чинність (наприклад, Указ Президії Верховної Ради України від 26 грудня 1990 року «Про відповідальність за порушення правил користування картками споживача на право придбання товарів»).

Якщо кримінальний закон визнаний Конституційним Судом України неконституційним (ст. 91 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII).

Якщо застосування кримінального закону зупинено (наприклад, Постанова Верховної Ради України від 16 травня 1992 року «Про зупинення застосування статей 25¹, 52² КК Української РСР»)

3.15.6

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ч. 1 ст. 58 Конституції України).

Злочинність і караність діяння, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння (ч. 2 ст. 4 КК України).

ЗВОРОТНА ДІЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) В ЧАСІ (ПРИНЦИП РЕТРОАКТИВНОСТІ)

Кримінальний закон має зворотню дію в часі (частини 1, 3 ст. 5 КК України):

- якщо він скасовує злочинність діяння;
- якщо він пом'якшує кримінальну відповідальність;
- якщо він іншим чином поліпшує становище особи;
- якщо він частково пом'якшує або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи – в тій його частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Кримінальний закон не має зворотної дії в часі – інверсійна норма (частини 2, 3 ст. 5 КК України):

- якщо він встановлює злочинність діяння;
- якщо він посилює кримінальну відповідальність;
- якщо він іншим чином погіршує становище особи;
- якщо він частково пом'якшує або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи – в тій його частині, що посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи.

Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, якщо таке діяння, згідно чинного внутрідержавного законодавства або міжнародним правом, не було злочином. Не може призначатися більш суворе покарання ніж те, яке підлягало застосуванню на момент вчинення злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється менш суворе покарання, дія цього закону поширюється і на осіб, які вчинили злочини до набрання чинності цим законом (ст. 15 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права»).

3.15.7

ВИТЯГИ

із рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року N 1-рп/99. Справа N 1-7/99

п. 2, абз. 2-4 мотивувальної частини:

За загальновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей принцип закріплений у частині першій статті 58 Конституції України, за якою дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце.

Конституція України, закріпивши частиною першою статті 58 положення щодо неприпустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальновизнаним принципом права. Тобто щодо юридичної відповідальності застосовується новий закон чи інший нормативно-правовий акт, що пом'якшує або скасовує відповідальність особи за вчинене правопорушення під час дії нормативно-правового акта, яким визначались поняття правопорушення і відповідальність за нього.

Відповідальність можлива лише за наявності в законі чи іншому нормативно-правовому акті визначення правопорушення, за яке така юридична відповідальність особи передбачена, і яка може реалізовуватись у формі примусу зі сторони уповноваженого державою органу.

3.15.7

ВИТЯГИ

із рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року N 6-рп/2000. Справа N 1-3/2000

п. 2, абз. 3 мотивувальної частини:

Згідно з частиною другою статті 58 Конституції України ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення. З цього конституційного припису випливає, що діяння як певне правопорушення може визнаватись тільки законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом. Такий висновок підтверджується положеннями пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України про те, що виключно законами визначаються «засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них».

п. 3, абз. 3-8 мотивувальної частини:

Виходячи з того, що кримінально-правова норма складається з трьох елементів: гіпотези, що визначає умови, за яких застосовується правова норма щодо забороненої поведінки особи; диспозиції, що закріплює таку правову норму; санкції, що встановлює покарання для осіб, які порушили цю правову норму, при дослідженні питання щодо зворотної дії нової норми (закону) треба аналізувати поелементно стару і нову кримінально-правові норми. Кримінально-правова норма має зворотну дію в часі в тій її частині, в якій вона пом'якшує або скасовує відповідальність особи. Це стосується випадків, коли в диспозиції норми зменшено коло предметів посягання; виключено із складу злочину якісь альтернативні суспільно-небезпечні наслідки; обмежено відповідальність особи шляхом конкретизації в бік звуження способу вчинення злочину; звужено зміст кваліфікуючих ознак тощо. В теорії кримінального права залежно від опису ознак конкретного складу злочину розрізняють такі види диспозицій: проста, описова, відсильна, бланкетна і змішана. Відсильна диспозиція вказує лише на злочин і називає обов'язкові ознаки основного та/або кваліфікованого складу злочину, а для розкриття їх змісту відсилає до іншої норми (частини) цієї або іншої статті Кодексу.

Бланкетна диспозиція кримінально-правової норми лише називає або описує злочин, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Основна особливість бланкетної диспозиції полягає в тому, що така норма має загальний і конкретизований зміст.

Загальний зміст бланкетної диспозиції передається словесно-документною формою відповідної статті Особливої частини Кримінального кодексу України і включає положення інших нормативно-правових актів у тому вигляді, в якому вони сформульовані безпосередньо в тексті статті. Саме із загальним змістом бланкетної диспозиції пов'язане визначення кримінальним законом діяння як злочину певного виду та встановлення за нього кримінальної відповідальності.

3.15.7

ВИТЯГИ

із рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року N 6-рп/2000. Справа N 1-3/2000

п. 3, абз. 3-8 мотивувальної частини:

Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом. Зміни, що вносяться до нормативно-правових актів інших галузей права, посилення на які містить бланкетна диспозиція, не змінюють словесно-документну форму кримінального закону. Така диспозиція кримінально-правової норми залишається незмінною. Кримінальний закон і за наявності нового, конкретизованого іншими нормативно-правовими актами змісту бланкетної диспозиції кримінально-правової норми не можна вважати новим - зміненим - і застосовувати до нього положення частини першої статті 58 Конституції України та частини другої статті 6 Кодексу.

п. 6, абз. 5, 6 мотивувальної частини:

Конституція України встановила, що діяння, які є злочинами, та відповідальність за них визначаються виключно законами України (пункт 22 частини першої статті 92), а не підзаконними актами.

Кримінальний закон, який визначає діяння як злочин, може містити посилення на положення інших нормативно-правових актів. Якщо ці положення в наступному змінюються, загальний зміст кримінального закону, в даному випадку - диспозиція його норм, змін не зазнає. Протилежне означало б можливість зміни кримінального закону підзаконними актами, зокрема постановами Верховної Ради України, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів України, що суперечило б вимогам пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України.

пункти 1-3 резолютивної частини:

1. Положення статті 58 Конституції України з урахуванням вимог пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України треба розуміти так, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється кримінальна відповідальність за їх вчинення. Такі закони мають зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують кримінальну відповідальність особи.

2. Положення частини другої статті 6 Кримінального кодексу України треба розуміти так, що зворотну дію в часі мають лише закони, які скасовують або пом'якшують кримінальну відповідальність особи.

3. Положення абзаців другого і третього примітки до статті 81 Кримінального кодексу України є нормами-дефініціями для кримінально-правових норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за розкрадання державного або колективного майна у великих та особливо великих розмірах. Ці розміри розкрадання визначаються на підставі критеріїв, встановлених абзацами другим і третім примітки до статті 81 цього Кодексу з урахуванням мінімального розміру заробітної плати, встановленого законодавством, чинним на момент закінчення або припинення злочину.

Встановлення нормативно-правовими актами іншого мінімального розміру заробітної плати не тягне за собою зміни кваліфікуючих ознак злочинів, передбачених частинами четвертими статей 81, 82, 84, частиною третьою статті 83, частиною другою статті 86 та статтею 86-1 цього Кодексу.

Положення частини другої статті 6 Кримінального кодексу України щодо зворотної дії закону в часі на ці випадки не поширюється, і кримінальні справи не повинні переглядатись, якщо інше не передбачено законом.

3.15.8

**ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИЙ
ЗАКОН, КК УКРАЇНИ), ЩО ПОМ'ЯКШУЄ
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ:**

Той закон, який встановлює менш суворий вид покарання.

Той закон, який встановлює нижчу мінімальну межу того ж виду покарання, не змінюючи його максимальної межі.

Той закон, який знижує мінімальну і максимальну межі того ж виду покарання.

Той закон, який встановлює нижчу мінімальну межу того ж виду покарання, але підвищує його максимальну межу (в частині, що встановлює нижчу мінімальну межу покарання).

Той закон, який не змінюючи мінімальної межі того ж виду покарання, знижує його максимальну межу.

Той закон, який виключає можливість призначення додаткового покарання.

Той закон, який передбачає додаткове покарання як факультативне, у разі, якщо воно було обов'язковим.

Той закон, який взамін відносно визначеної санкції (одне покарання, його межі, строки) передбачає альтернативну санкцію, яка містить ще одне, менш суворе покарання.

Той закон, який встановлює більш м'які загальні засади кримінальної відповідальності (наприклад, вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, осудність, відповідальність за злочин, вчинений у співучасті, повторність, рецидив, обставини, що виключають злочинність діяння, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, призначення покарання, його види, судимість).

3.15.9

**ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН,
КК УКРАЇНИ), ЩО ПОСИЛЮЄ КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ:**

Той закон, який встановлює більш суворий вид покарання.

Той закон, який встановлює вищу мінімальну межу того ж виду покарання, не змінюючи його максимальної межі.

Той закон, який встановлює вищу мінімальну і максимальну межі того ж виду покарання.

Той закон, який знижує мінімальну межу того ж виду покарання, але підвищує його максимальну межу (в частині, що встановлює вищу максимальну межу покарання).

Той закон, який не змінюючи мінімальної межі того ж виду покарання, підвищує його максимальну межу.

Той закон, який встановлює можливість призначення додаткового покарання.

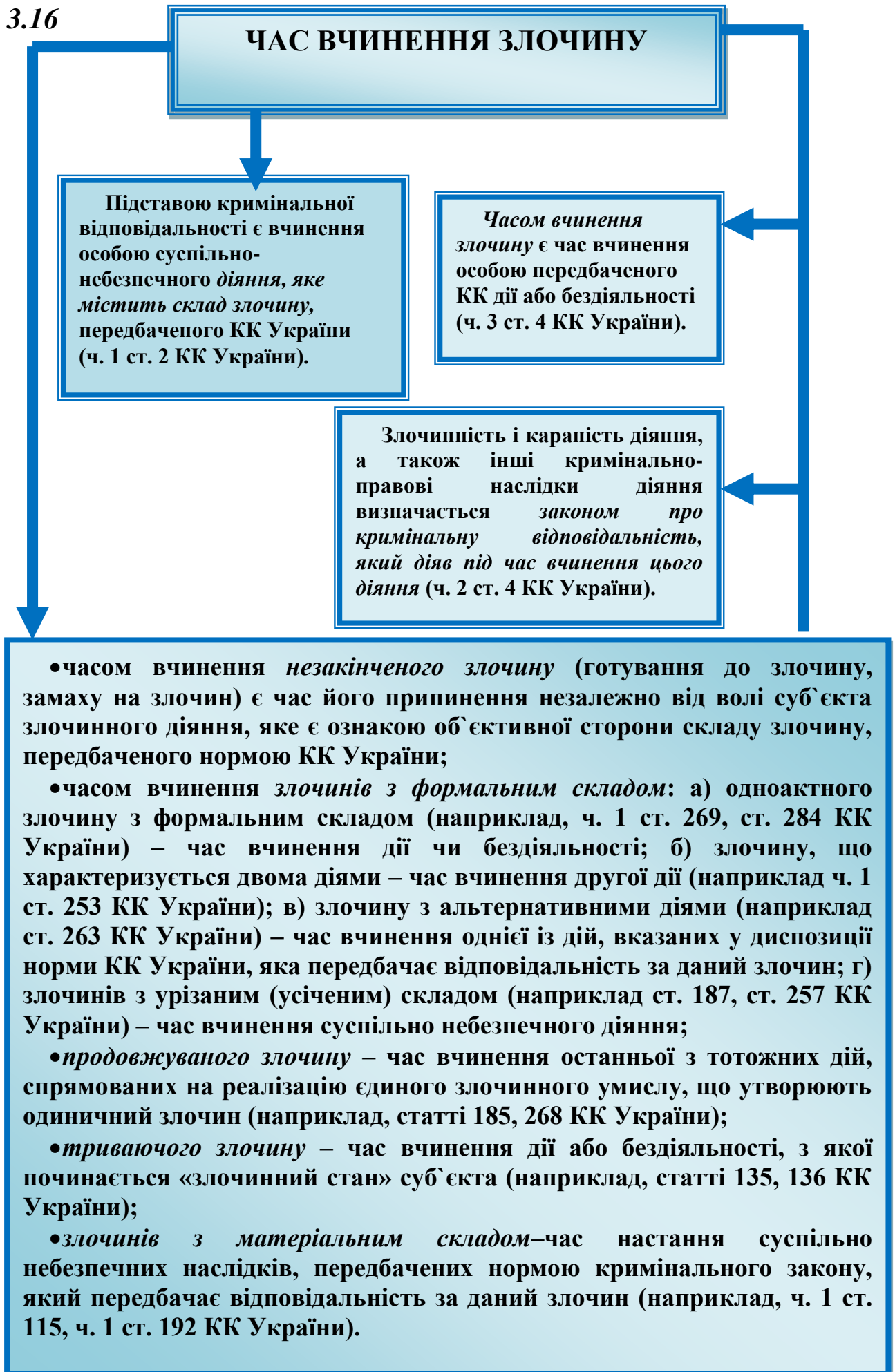
Той закон, який передбачає додаткове покарання як обов'язкове взамін факультативного.

Той закон, який взамін альтернативної санкції, яка містить кілька покарань, встановлює відносно визначену санкцію (одне найбільш суворе з них покарання, його межі, строки).

Той закон, який встановлює більш суворі загальні засади кримінальної відповідальності (наприклад, вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, відповідальність за злочин, вчинений у співучасті, повторність, рецидив, обставини, які обтяжують покарання, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, призначення покарання тощо).

3.16

3.17

ПРОМІЖНИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН, КК УКРАЇНИ)

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч. 3 ст. 22 Конституції України).

Проміжний кримінальний закон – це такий закон, який був прийнятий і чинний у проміжку після вчинення злочину і до набрання чинності новим законом, який є чинним на час розгляду справи в суді.

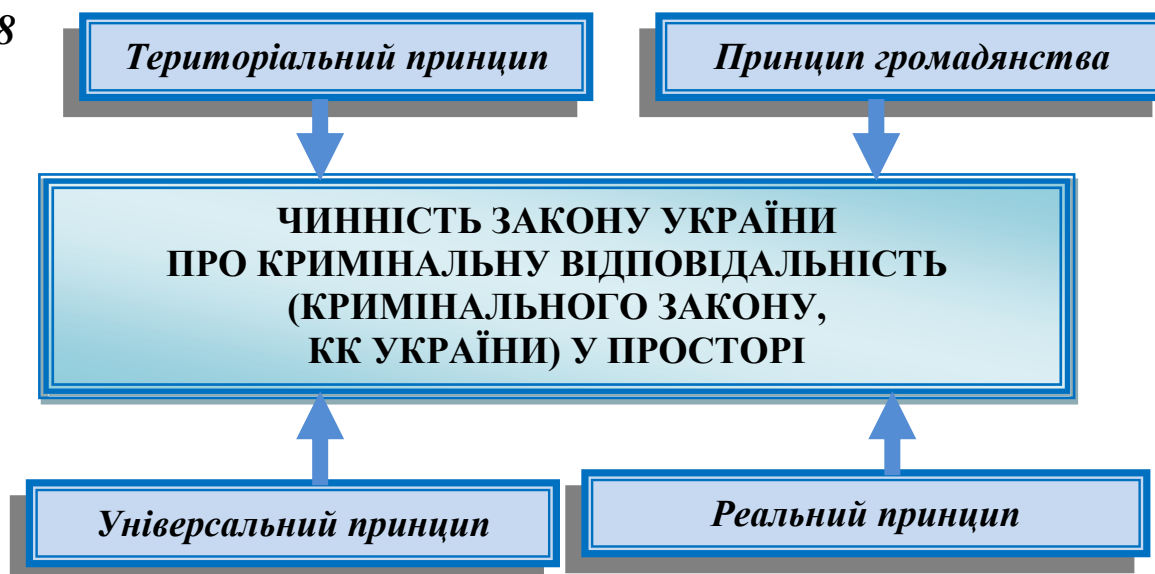
- якщо чинний кримінальний закон на час розгляду справи в суді декриміналізував злочинне діяння, то і проміжний кримінальний закон і закон часу вчинення злочину не застосовуються;

- якщо проміжний кримінальний закон є таким, що декриміналізував злочинне діяння або таким, що пом'якшив кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, у порівнянні з законом часу вчинення злочину і законом часу розгляду справи в суді, він застосовується;

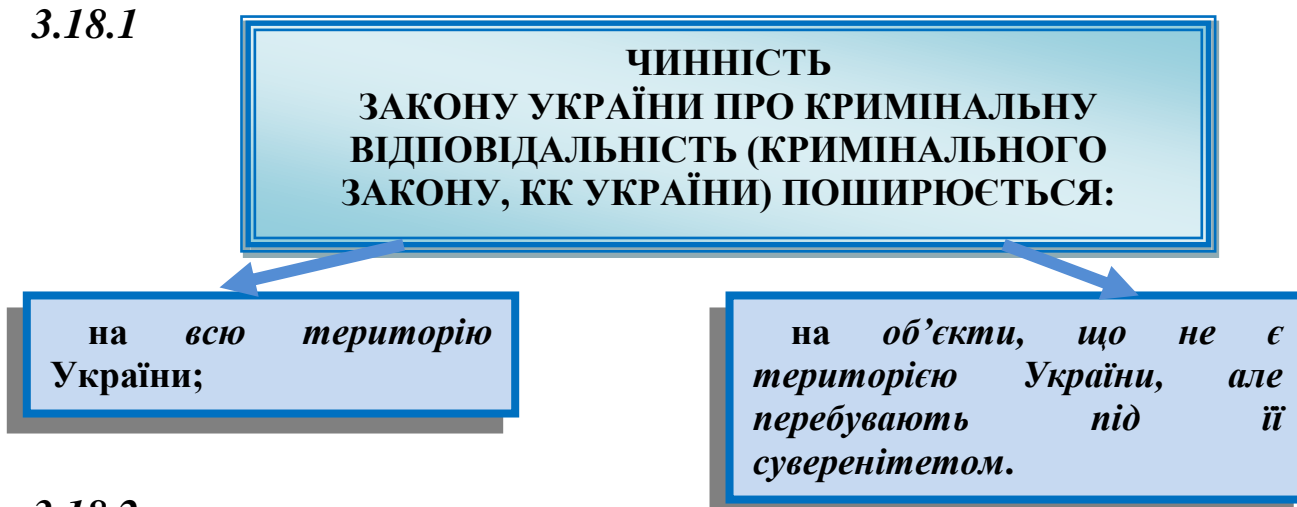
- якщо проміжний кримінальний закон є таким, що посилив кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, у порівнянні з законом часу вчинення злочину, він не застосовується;

- якщо кримінальний закон часу розгляду справи в суді (чинний закон) є більш м'який ніж проміжний закон, то проміжний закон не застосовується. Застосовується чинний кримінальний закон.

3.18

3.18.1

3.18.2

3.18.3

**ОБ'ЄКТИ,
що не є територією України, які перебувають під
суверенітетом України, на які поширюється
чинність закону України про кримінальну
відповідальність
(кримінального закону, КК України)**

- іноземні невійськові судна, що перебувають у територіальному морі чи внутрішніх водах України (п. 5 ст. 28 Закону України «Про державний кордон» від 4 листопада 1991 року № 1777-ХІІ);
- іноземні невійськові повітряні судна, що перебувають у повітряному просторі або в аеропорту України;
- континентальний шельф – поверхня і надра морського дна, що прилягають до побережжя чи островів, але перебувають поза зоною територіального моря до глибини 200 метрів або за цією межею до місця, де глибина води дозволяє розробку природних багатств;
- наукова станція в Антарктиді («Академік Вернадський»);
- виключно (морська) економічна зона (200 морських миль від лінії найбільшого відливу – 1 морська миля становить 1853 метри);
- космічні об'єкти, що належать Україні та включені до реєстру космічних об'єктів згідно Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір від 15 вересня 1976 року;
- військові кораблі України, приписані до її портів, що знаходяться під прапором України у відкритому морі, в територіальному морі або в портах інших держав;
- невійськові кораблі України, приписані до її портів, які знаходяться у відкритому морі;
- військові повітряні судна України, приписані до аеропортів на її території, які під розпізнавальними знаками України знаходяться у відкритому повітряному просторі, в повітряному просторі чи на аеродромі іншої держави;
- невійськові повітряні судна України, які приписані до аеропортів України та знаходяться у відкритому повітряному просторі під розпізнавальним знаком України;
- українські підводні телеграфічні кабелі і трубопроводи, що проходять по дну відкритого моря.

3.18.4

ПРИНЦИП ГРОМАДЯНСТВА

Громадяни України та особи без громадянства, *що постійно проживають* на території України, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачене міжнародним договором України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 7 КК України).

Якщо громадяни України та особи без громадянства, *що постійно проживають* на території України, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони *не можуть* бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за принципом міжнародного права «Non bis in idem».

NOTA BENE!

Зміст принципу «Non bis in idem»:

- нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави (ст. 4 «Право не бути притягненим до суду або покаранням двічі» Протоколу №7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 22 листопада 1984 року);
- нікого, хто був засуджений за діяння, заборонене за змістом статті 6, 7 чи 8 не може бути засуджено за те саме діяння (ст. 20 Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року);
- ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ч. 1 ст. 61 Конституції України).

Якщо громадянин України, особа без громадянства, *що постійно проживають* на території України, знову вчинять злочини на території України, після засудження їх за злочин, вчинений за межами України, то, рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК України).

Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки діяння, вчиненого за межами України громадянами України або особами без громадянства, *що постійно проживають* в Україні у випадку притягнення їх до кримінальної відповідальності в Україні, визначається КК України.

3.18.5

Іноземці або особи без громадянства, *що не проживають* постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності в Україні за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами (ч. 1 ст. 8 КК України), якщо вони не притягалися до кримінальної відповідальності за вчинені злочини за межами України

Притягнення цих осіб до кримінальної відповідальності можливе за вчинення злочинів, передбачених, зокрема ст. ст. 199, 284, 285, 438, 446, 447 КК України.

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИНЦИП

У випадках вчинення іноземцями або особами без громадянства, *що не проживають* постійно в Україні, нового злочину в Україні рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховується при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК України).

3.18.6

РЕАЛЬНИЙ ПРИНЦИП

Іноземці, особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, якщо вони вчинили за межами України *тяжкі або особливо тяжкі злочини* проти прав і свобод громадян України або інтересів України, підлягають кримінальній відповідальності за КК України (ч. 1

Іноземці або особи без громадянства, *що не проживають* постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з КК України, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368 (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368-3 (Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368-4 (Підкуп особи, що надає публічні послуги), 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) і 369-2 (Зловживання впливом) цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду (ч. 2 ст. 8 КК України).

3.18.7

РЕАЛЬНИЙ ПРИНЦИП (ПРОДОВЖЕННЯ)

Дані особи підлягають кримінальній відповідальності *лише тоді*, коли вони не притягалися до кримінальної відповідальності за ці злочини за межами України.

3.18.8

NOTA BENE!

Злочин визнається *вчиненим на території України*, якщо:

1. його було розпочато на території України;
2. його було продовжено на території України;
3. його було припинено на території України;
4. його було закінчено на території України;
5. його було розпочато і закінчено на території України;
6. його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України (частини 2, 3 ст. 6 КК України).

3.18.9

ЧИННІСТЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) НА КОЛО ОСІБ

Закон України про кримінальну відповідальність *поширюється*:

- на громадян України;
- на громадян іноземних держав
- на осіб без громадянства (апатридів, аполідів);
- на осіб, що є громадянами кількох держав.

Здійснюється відповідно до міжнародних угод та чинного КК України.

3.18.10

**ЧИННІСТЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ)
НЕ ПОШИРЮЄТЬСЯ**

На громадян іноземних держав, які користуються
дипломатичним імунітетом

*Повний дипломатичний
імунітет*

*Обмежений
дипломатичний імунітет*

3.18.10.1

ПОВНИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ

NOTA BENE!

1. Глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються особистою недоторканністю і не можуть бути заарештовані або затримані (п. 12 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93).

2. Глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу користуються імунітетом від кримінальної, адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України у цивільних справах.

Імунітет від юрисдикції України не поширюється на випадки, коли глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу вступають у цивільно-правові відносини як приватні особи у зв'язку з позовами про належне їм нерухоме майно на території України, спадкування, а також у зв'язку з позовами, що випливають з їх професійної або комерційної діяльності, що здійснюється ними за межами службових обов'язків.

Глава дипломатичного представництва, члени дипломатичного персоналу підлягають юрисдикції України у разі згоди на це акредитуючої держави.

Глава дипломатичного представництва і члени дипломатичного персоналу не зобов'язані давати свідочькі показання (п. 13 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93).

3. Правила, передбачені пунктами 12, 13 цього Положення, поширюються на членів сім'ї, які проживають разом з главою дипломатичного представництва, із членами дипломатичного персоналу, якщо члени сімей не є громадянами України (п. 14 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93).

3.18.10.2

ПОВНИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ (ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

1. Члени адміністративно-технічного персоналу і члени сімей, які проживають разом з ними, користуються, якщо вони не є громадянами України або не проживають в Україні постійно, привілеями та імунітетами, передбаченими пунктом 6 стосовно жилих приміщень і пунктами 12, 13 цього Положення, за тим винятком, що імунітет від адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України у цивільних справах поширюється лише на дії, вчинені членами адміністративно-технічного персоналу при виконанні службових обов'язків (*п. 15 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93*).

2. Члени обслуговуючого персоналу, які не є громадянами України або не проживають в Україні постійно, користуються імунітетом, передбаченим пунктом 13 цього Положення щодо дій, вчинених при виконанні службових обов'язків (*п. 16 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93*).

3. Глава дипломатичного представництва, члени дипломатичного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави в третій державі, які прямують транзитом через територію України, користуються особистою недоторканністю та іншими імунітетами, які необхідні для забезпечення їх проїзду. Це положення застосовується щодо членів їх сімей, які користуються привілеями та імунітетами і супроводжують зазначених осіб або прямують окремо, щоб приєднатися до них чи повернутися до своєї держави.

Дипломатичним кур'єрам, які прямують транзитом через територію України, надаються такі самі недоторканність і захист, як і дипломатичним кур'єрам, що прямують в Україну (*п. 17 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93*).

NOTA BENE!

1. Особи, що наділені повним дипломатичним імунітетом користуються особистою недоторканністю і не можуть бути заарештовані або затримані.

2. Питання про кримінальну відповідальність цих осіб вирішується дипломатичним шляхом. Дані особи можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності в Україні лише у разі чітко вираженої згоди на це акредитувочої держави.

3.18.10.3

ОБМЕЖЕНИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ

NOTA BENE!

1. Консульські посадові особи користуються особистою недоторканністю і не можуть бути затримані або заарештовані інакше як у разі переслідування за вчинення тяжкого злочину або виконання вироку (ухвали, постанови) суду, що набрав законної сили.

Консульські посадові особи та консульські службовці користуються імунітетом від кримінальної, адміністративної юрисдикції України та юрисдикції судів України в цивільних справах щодо діяльності, яку вони здійснюють у межах службових обов'язків.

Імунітет від юрисдикції України не поширюється на випадки пред'явлення позовів про відшкодування заподіяної дорожньо-транспортною пригодою шкоди.

Консульські службовці та працівники обслуговуючого персоналу не можуть відмовлятися давати свідockкі показання.

Працівники консульської установи не зобов'язані давати показання з питань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, а також показання, що роз'яснюють законодавство акредитуючої держави.

У разі відмови консульських посадових осіб давати свідockкі показання до них не можуть бути застосовані заходи примусу або покарання.

Держава, що представляється консульською установою, може відмовитись від привілеїв та імунітетів працівників консульської установи, передбачених цим пунктом (п. 25 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затвердженого указом Президента України від 10 червня 1993 року № 198/93).

NOTA BENE!

1. Особи, що наділені обмеженим дипломатичним імунітетом не підлягають юрисдикції України лише щодо дій, вчинених ними при виконанні своїх обов'язків.

2. Члени сімей осіб, що наділені обмеженим дипломатичним імунітетом, також користуються імунітетом від юрисдикції України у тій же мірі.

3.19

**ВИРШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ
КРИМІНАЛЬНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ І
ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ТА
ВИКОНАННЯ ВИРОКІВ, ВИНЕСЕНИХ ІНОЗЕМНИМИ
СУДАМИ ЧИ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ
УСТАНОВАМИ**

Громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду (ч. 1 ст. 10 КК України).

Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду (ч. 2 ст. 10 КК України).

Україна може перейняти кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок, щодо громадян України та іноземців, які вчинили злочини за межами України і перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з КК України визнається злочином (ч. 3 ст. 10 КК України).

Виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи можливо, якщо діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, згідно з КК України визнається злочином або було б злочином у разі його вчинення на території України (ч. 4 ст. 10 КК України).

3.19.1

ВИДАЧА ОСОБИ ДЛЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ВІДДАННЯ ДО СУДУ

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі (ч. 2 ст. 25 Конституції України).

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок в Україні у порядку, встановленому законом (ч. 2 ст. 26 Конституції України).

Рішення про надання притулку в Україні приймає Президент України (п. 26 ст. 106 Конституції України).

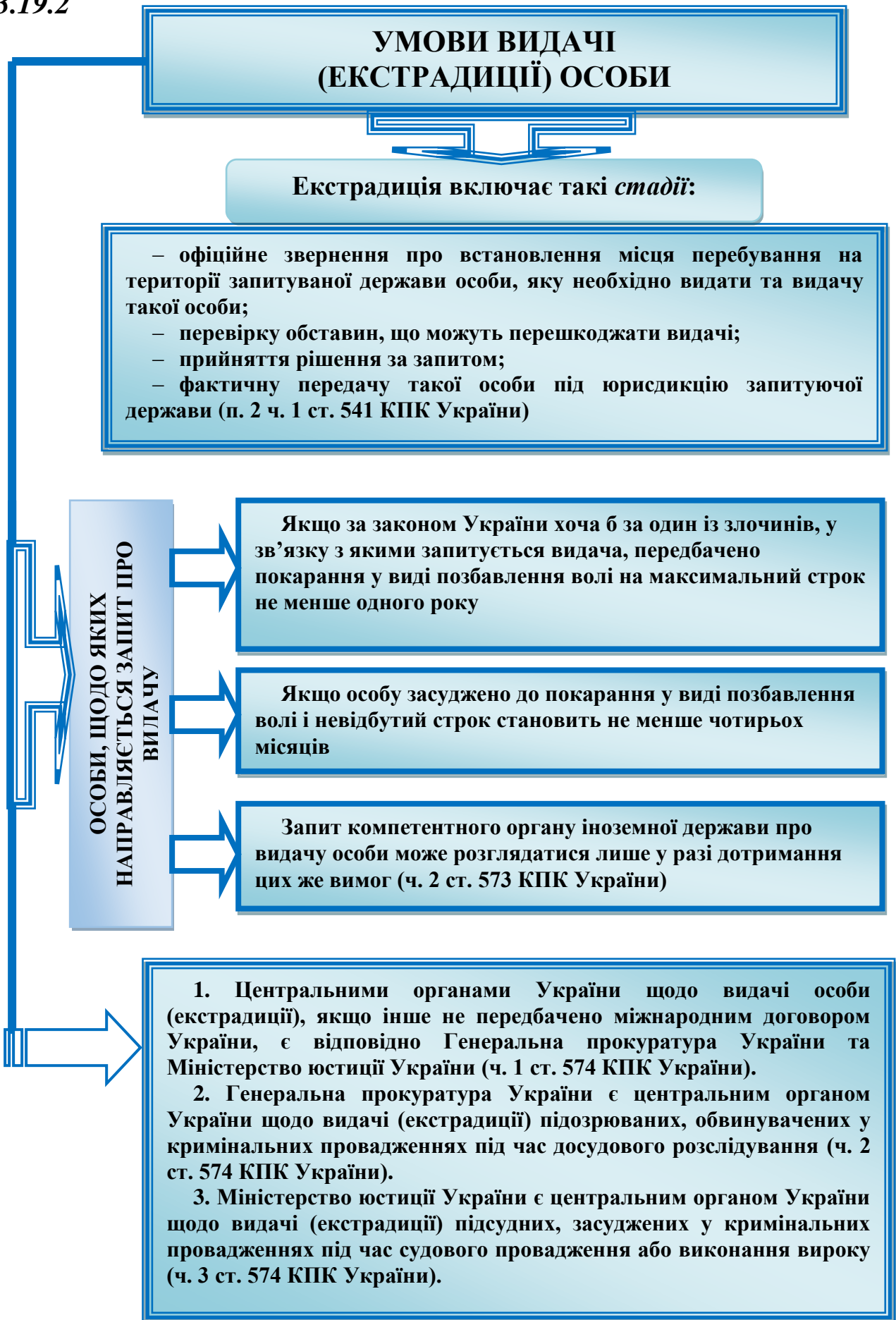
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Видача особи (екстрадиція) - видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України).

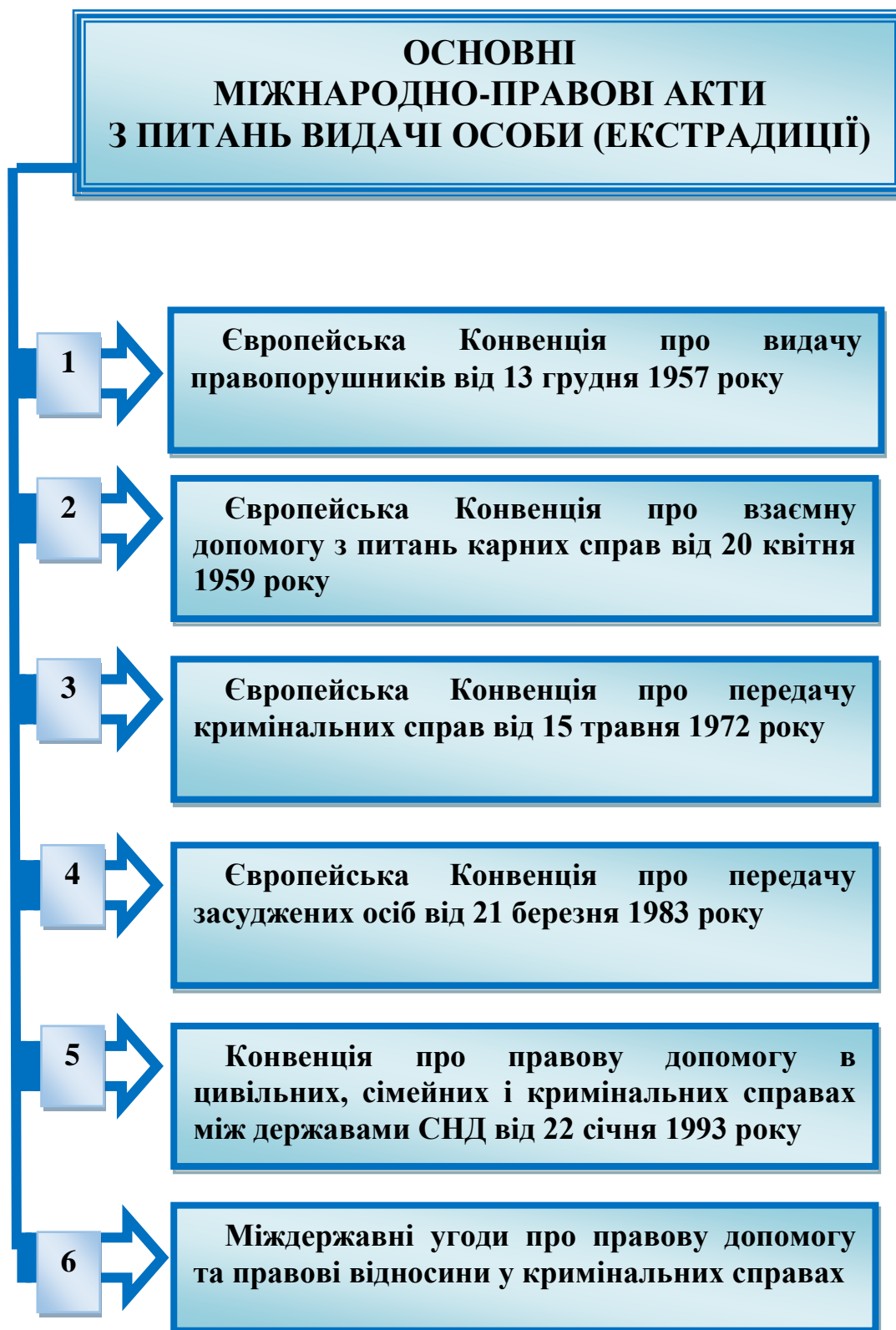
NOTA BENE!

Кримінально-процесуальний порядок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження регламентується системою норм розділу IX КПК України.

3.19.2

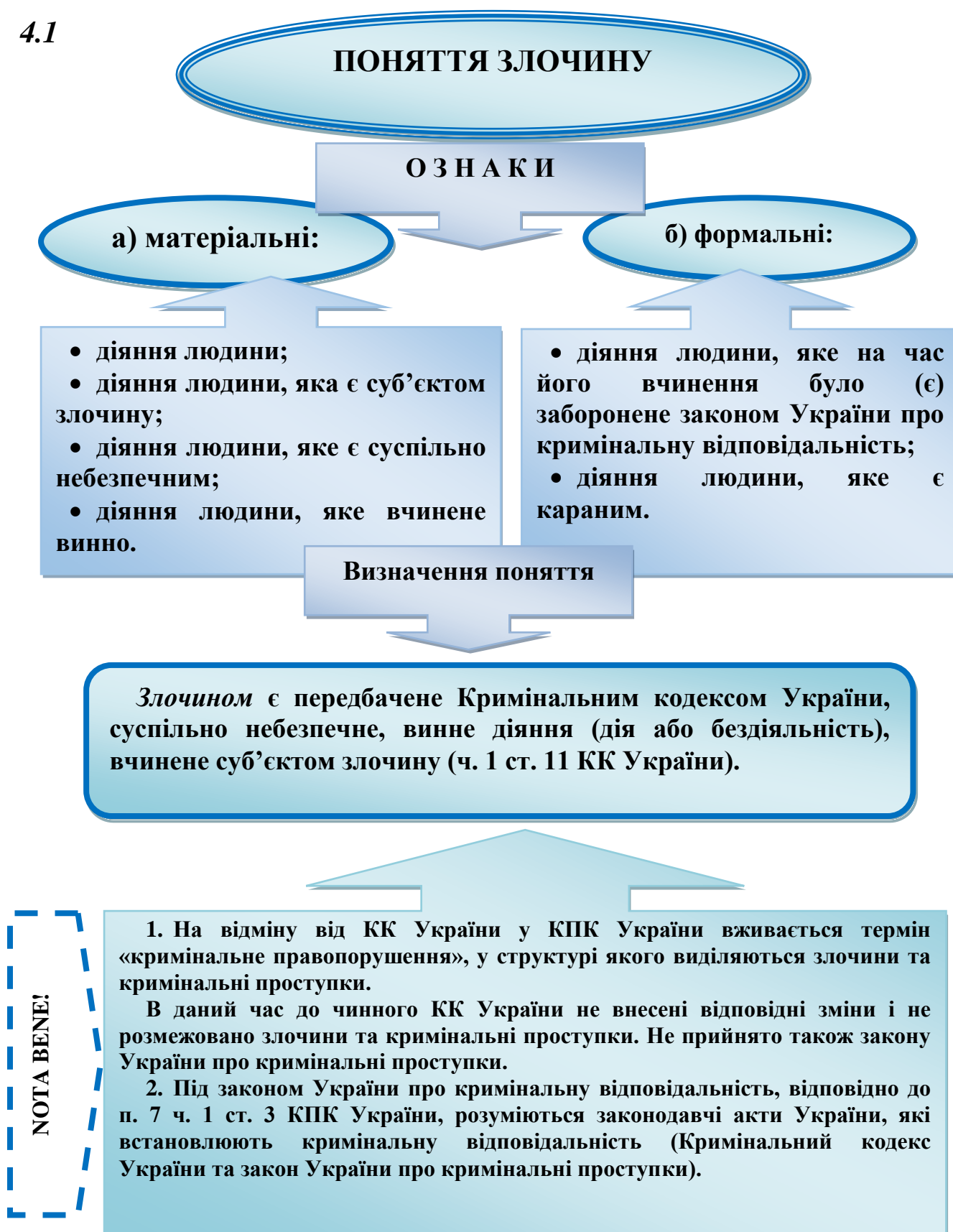

3.19.3

Тема 4. Поняття злочину та його види

4.1

4.2

ЗЛОЧИН – ЦЕ ДІЯННЯ ЛЮДИНИ

Ухвалюючи вирок, суд повинен, зокрема, вирішити, чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа (п. 1 ч. 1 ст. 368 КПК України).

- поведінка представників тваринного та рослинного світу не є злочином;

- дія (вплив) механізмів, машин, природних явищ (вогнь, вода, атмосферні електричні розряди, землетрус, зсув і т.п.), фізичних явищ (тепло, холод, електричний струм, радіація і т.п.), хімічних речовин (кислота, луг, отрута і т.п.) не є злочином;

- думки, почуття, погляди, психічні настрої, ідеї, переконання, бажання особи не є злочином, якщо їх зовнішній прояв (вираження) не утворює передбаченого чинним КК складу злочину (наприклад, ч. 2 ст. 109, 129 КК України);

- Наклеп і образа, за чинним КК України, не є злочином.

-

Діяння – це винна (усвідомлена, вольова) дія або бездіяльність суб'єкта злочину, яка заподіяла, заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди об'єктові кримінально-правової охорони.

дія – це винна (усвідомлена, вольова) активна поведінка суб'єкта злочину, яка заподіяла, заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди об'єктові кримінально-правової охорони;

або

бездіяльність – це винна (усвідомлена, вольова), пасивна поведінка суб'єкта злочину, яка заподіяла, заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди об'єктові кримінально-правової охорони.

NOTA
BENE!

Cogitationis poenam nemo patitur – ніхто не піддається покаранню лише за думки!

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя(ст. 34 Конституції України).

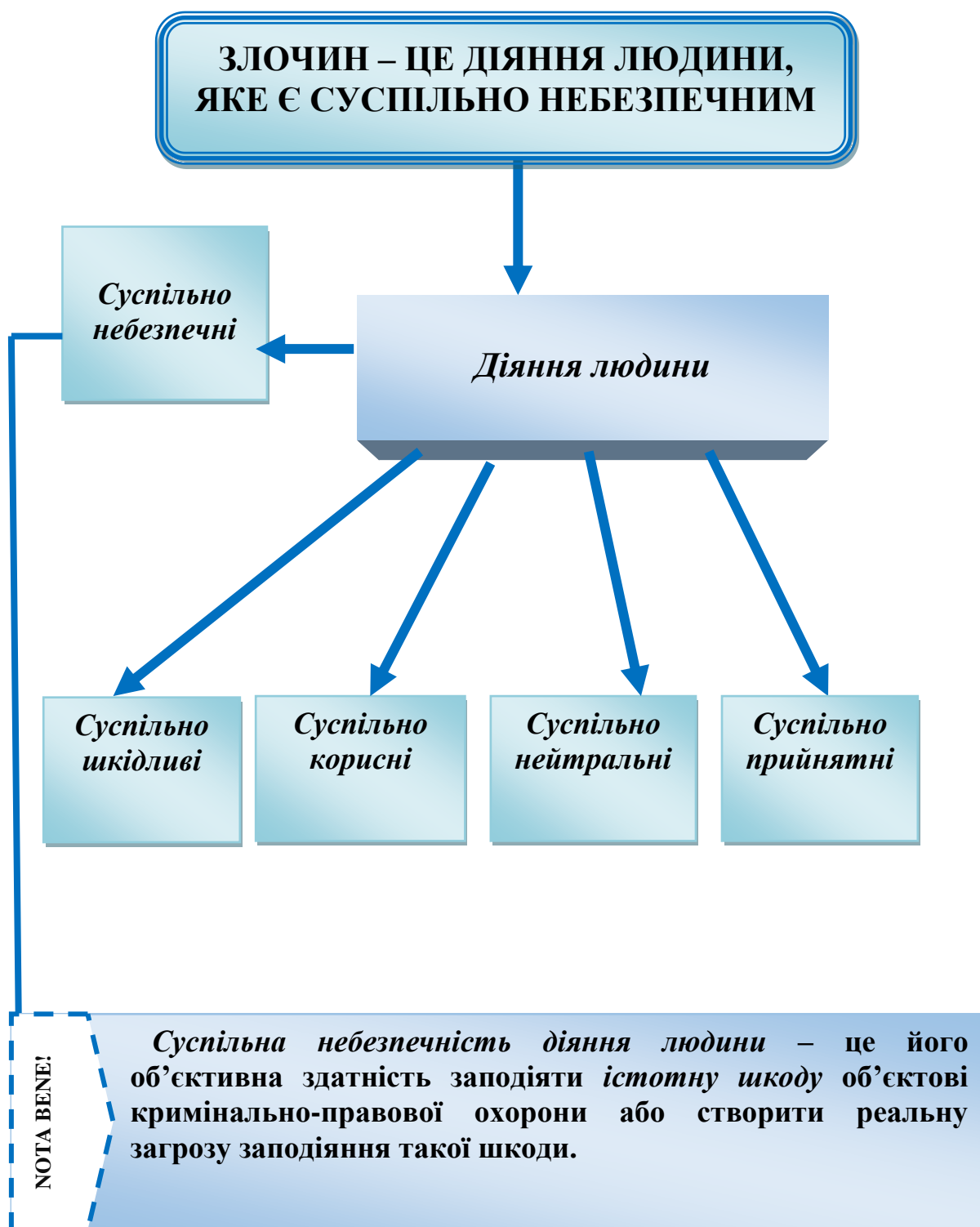

4.3

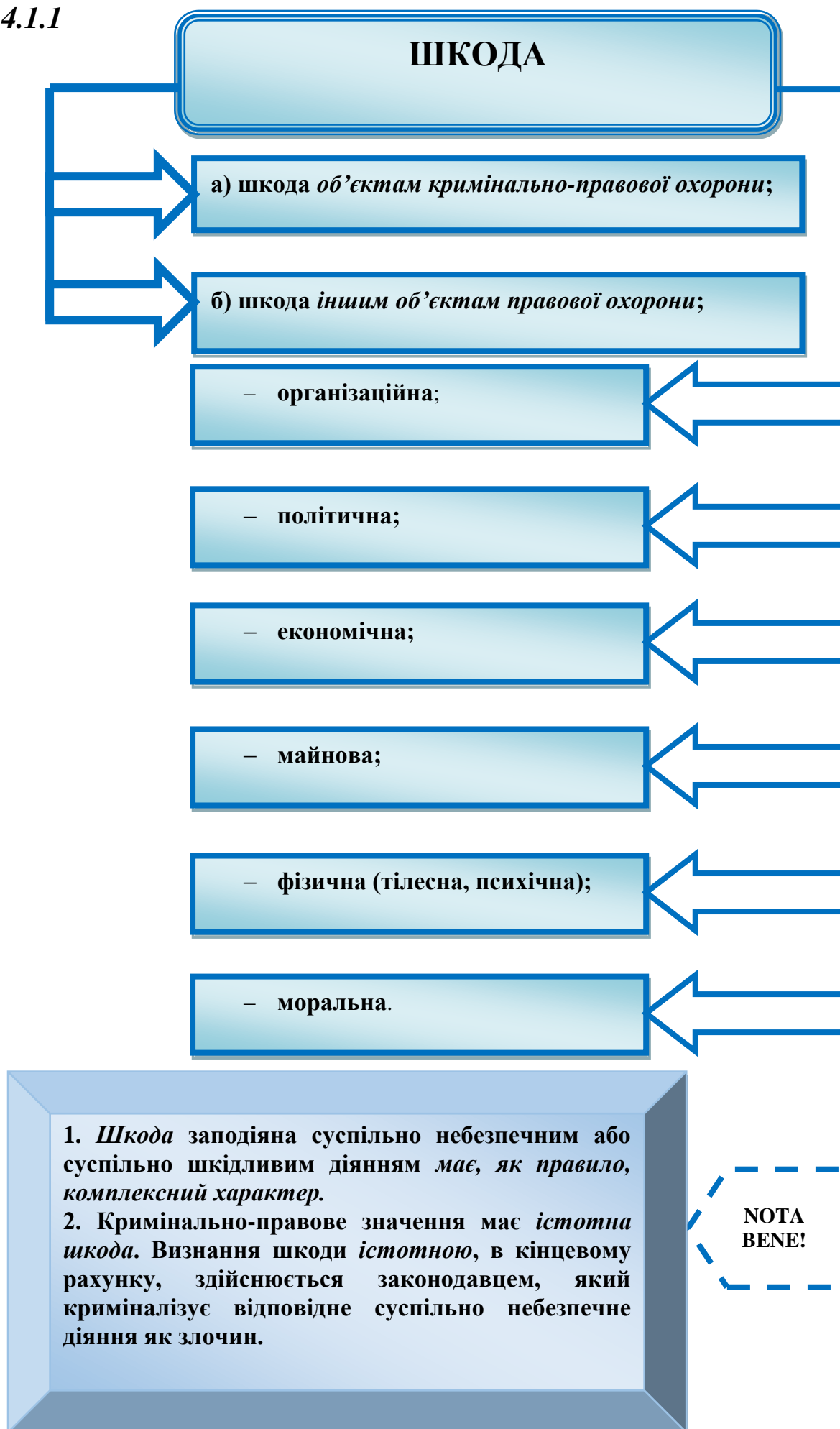

1. *Юридична особа не є суб’єктом злочину.*
2. Чинний КК України передбачає «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» (Розділ XIV-1 Загальної частини КК України).
3. Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою від імені або в інтересах юридичної особи лише злочинів, визначених у ст. 96-3 КК України.

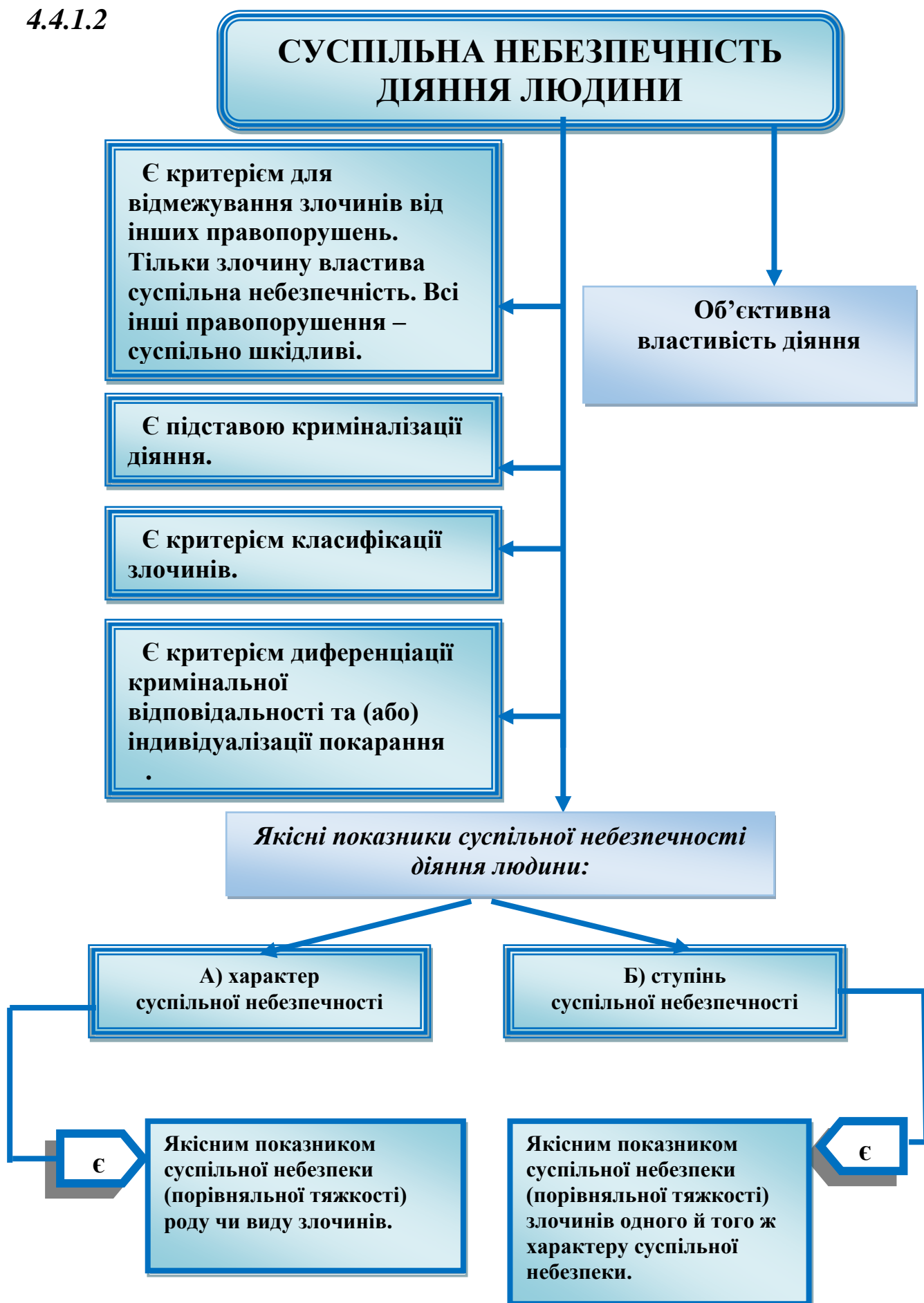
4.4

4.4.1.1

4.4.1.2

4.4.1.3

4.4.1.4

ЗМІСТ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ДІЯННЯ

NOTA BENE!

У тих випадках, коли в диспозиції норми кримінального закону чітко вказано, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного складу злочину є «істотна шкода», то створення загрози заподіяння такої шкоди не утворює складу даного злочину (наприклад, ч. 1 ст. 137, ст. 232, ст. 246 КК України). Такі діяння, за наявності передбачених законом ознак, слід кваліфікувати як замах на відповідний злочин.

4.5.

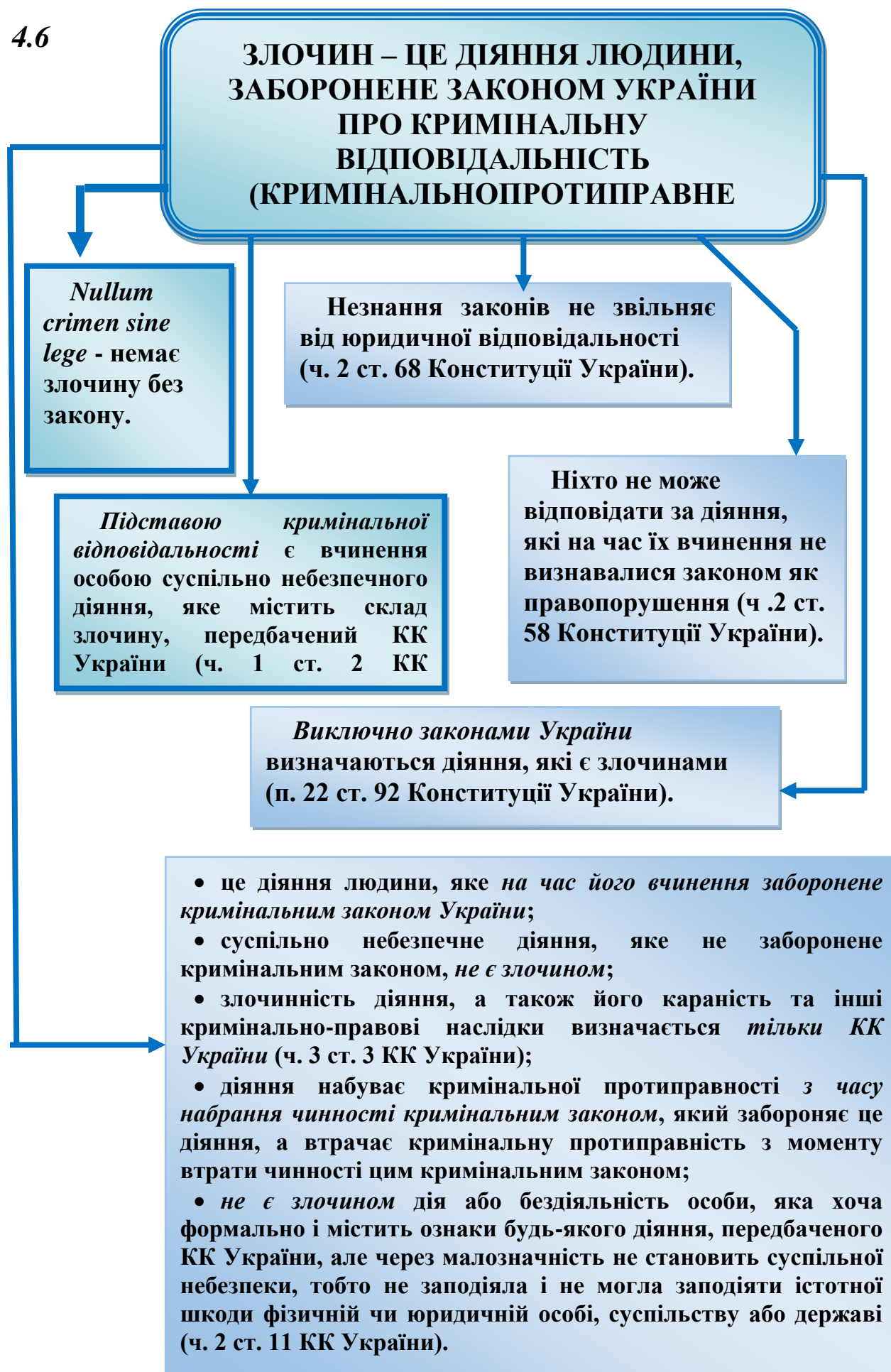
ЗЛОЧИН – ДІЯННЯ ЛЮДИНИ, ЯКЕ ВЧИНЕНЕ ВИННО

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 1 ст. 62 Конституції України; ч. 2 ст. 2 КК України).

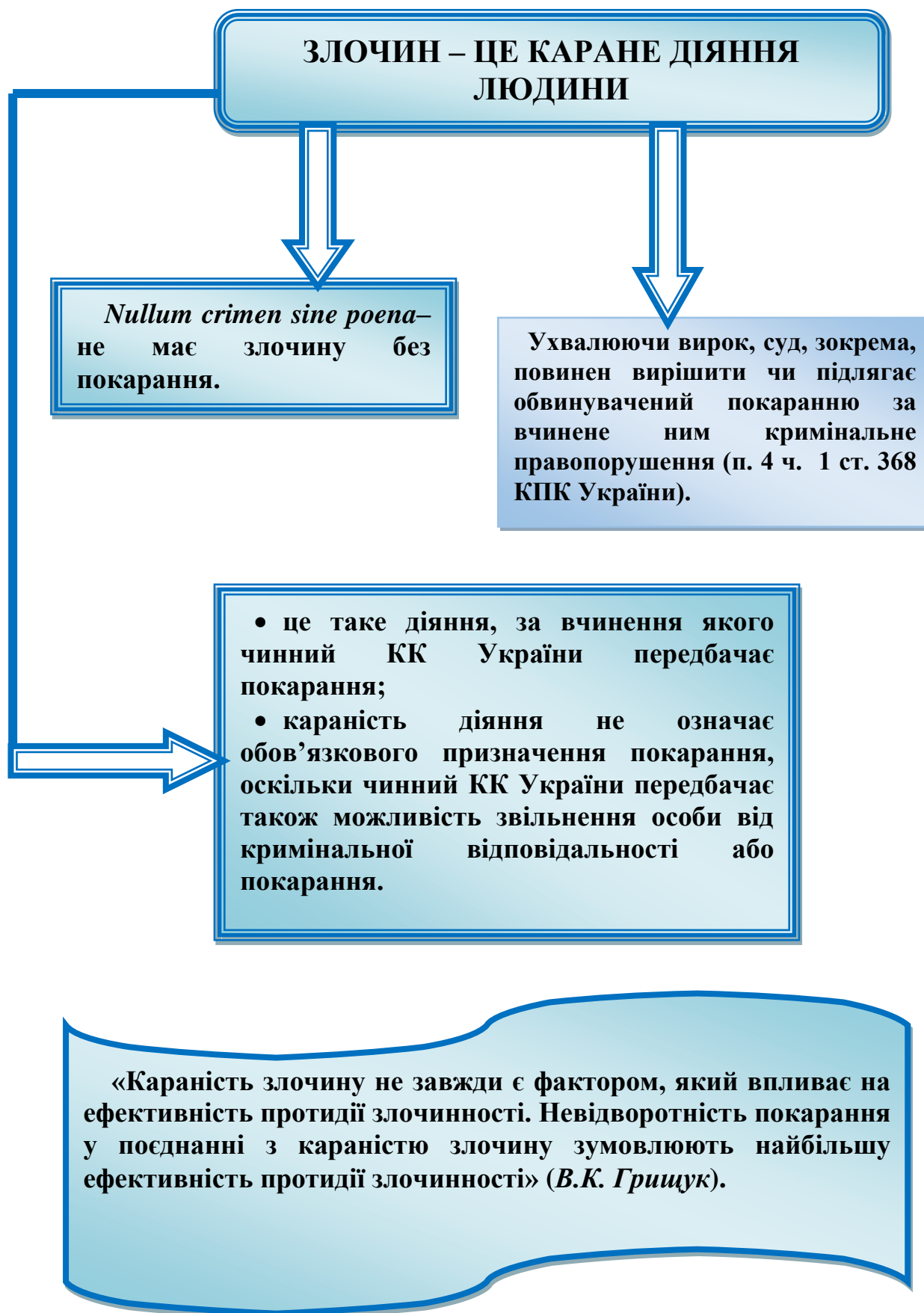
Вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України).

- *вина* є обов'язковою суб'єктивною ознакою кожного складу злочину;
- особа підлягає кримінальній відповідальності *лише* за те суспільно небезпечне діяння та його наслідки, *щодо яких встановлена її вина*;
- рефлексивні, імпульсивні (автоматичні) рухи (реагування) людини *не можуть визнаватися вольовими вчинками людини*, оскільки не підлягають контролю з боку її свідомості;
- діяння людини, вчинене за наявності обставин, передбачених статтями 36-43 КК України *не є злочином*;
- невинне заподіяння шкоди – казус (випадок) не є злочином.

4.6

4.7

4.8

МАЛОЗНАЧНЕ ДІЯННЯ, ЯКЕ НЕ СТАНОВИТЬ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Кримінальне провадження *закривається* в разі, якщо встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК України).

- діяння формально містить ознаки складу злочину, передбаченого КК України;
- діяння *не становить суспільної небезпеки* оскільки не заподіяло і не могло заподіяти *істотної шкоди* фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (заподіяна шкода є мізерною);
- малозначним є лише таке діяння, неістотність шкоди якого є об'єктивною (фактично вчиненого) і суб'єктивною – суб'єкт мав умисел на заподіяння саме такої шкоди. Якщо суб'єкт мав при цьому умисел на заподіяння *істотної шкоди* і не досяг цього злочинного результату з незалежних від його волі причин, то має місце замах на злочин (ст. 15 КК України);
- коли *істотна шкода* є ознакою об'єктивної сторони конкретного складу злочину (наприклад ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 365, ч. 1 ст. 367 КК України), то при її відсутності є відсутнім і склад злочину, а отже і підстава притягнення до кримінальної відповідальності. Однак, за наявності передбачених законом ознак, такі діяння слід кваліфікувати як замах на відповідний злочин;
- визнання діяння малозначним і не притягнення особи до кримінальної відповідальності, *не означає*, що особа не може бути притягнена до іншого виду юридичної відповідальності (наприклад дисциплінарної).

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1. Суспільна небезпечність є тим критерієм, який відрізняє злочин від інших правопорушень *(П.Л. Фріс, М.Й. Коржанський)*.

2. Злочинним правопорушенням, на відміну від інших правопорушень (цивільних, господарських, трудових, адміністративних тощо), властиві дві основні ознаки, а саме: 1) вони заборонені кримінальним законом під загрозою за порушення такої заборони покаранням з боку суду від імені держави. Кримінально караний характер правопорушення – сутність злочинного діяння; 2) високий ступінь суспільної небезпечності залежить від її складових – об'єкта та предмета посягання, способу та мети вчинення діяння, заподіяння шкоди людині, суспільству чи державі або загрози заподіяння такої шкоди. Кожний злочин несе в собі певні шкідливі наслідки, але склади злочинів, що вписані в законі в ряді випадків (у так званих формальних складах злочину) не потребують встановлення таких наслідків з двох причин: 1) деякі дуже небезпечні діяння (організація банди, напад загроза насильства, створення непередбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп тощо) за самою своєю суттю містять шкідливі наслідки; 2) деякі шкідливі наслідки певних злочинів не піддаються обчислюванню, визначенню (психологічна травма потерпілої при її зґвалтуванні, моральне приниження гідності особи при вчиненні клевети тощо) *(П.С. Матишевський)*.

3. Відмінність між злочином та іншими правопорушеннями визначається за ступенем їх суспільної небезпечності. Специфіка злочину виявляється саме в підвищеному ступені суспільної небезпечності: він завжди є більш небезпечним, ніж будь-яке інше правопорушення, оскільки пов'язаний із спричиненням істотної шкоди суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом від злочинних посягань. Тому відмінність злочину від інших правопорушень полягає у кількісній, а не в якісній характеристиці.

Злочини у системі правопорушень є найбільш небезпечними. Це зумовлено і важливістю об'єкта, посягання на який визнається злочином, і характером та тяжкістю шкоди (істотної), способом вчинення злочину, формою і ступенем вини, мотивами і метою, а також усіма іншими його об'єктивними і суб'єктивними ознаками *(М.І. Панов, В.П. Тихий)*.

4.9

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ (ПРОДОВЖЕННЯ)

4. Аналіз поняття злочину показує, що саме його суспільна небезпечність, її ступінь розкривають соціальну сутність злочину як виду правопорушення. Саме суспільна небезпечність є тим критерієм, який повинен бути покладений в основу відмежування злочину від інших правопорушень (Л.М. Кривоченко).

5. Кримінальне правопорушення відрізняється від інших правопорушень за такими критеріями: 1) суспільна небезпечність; 2) суб'єкт правопорушення; 3) винність; 4) кримінальна протиправність. Суспільна небезпечність як один із названих критеріїв є притаманною не тільки для злочинів, а й для інших правопорушень (М.І. Хавронюк).

6. Критеріями відмежування злочинів від інших правопорушень є: 1) ступінь суспільної небезпечності; 2) суб'єкт правопорушення; 3) вина; 4) кримінальна протиправність та обумовлена нею кримінальна караність діяння (Г.М. Зеленов).

4.9.1

ВІДМІННІСТЬ ЗЛОЧИНУ ВІД ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

1

Злочин є суспільно небезпечним діянням, а інші правопорушення є суспільно шкідливими діяннями.

2

Діяння може визнаватися злочином лише Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і лише на рівні кримінального закону (КК України), а інші правопорушення можуть визначатися і іншими компетентними органами держави на рівні як законів так і підзаконних актів (наприклад, дисциплінарними статутами, положеннями, правилами).

3

За вчинення злочину передбачені особливі засоби кримінально-правового впливу, зокрема, *покарання*, які за вчинення інших правопорушень застосовуватися не можуть.

4

Засоби кримінально-правового впливу за вчинення злочину можуть застосовуватися до особи, яка вчинила злочин, *лише судом*, стягнення за інші правопорушення можуть застосовуватися і іншими компетентними органами.

5

Засудження за вчинення злочину тягне за собою, у випадках передбачених законом, *судимість*, а притягнення до відповідальності за інші правопорушення не тягне за собою такого наслідку.

4.10

Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст. 12 КК України), а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) (п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року № 7).

4.10.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ОБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ

Класифікація
злочинів за *родовим об'єктом*.

- злочини проти основ національної безпеки;
- злочини проти життя та здоров'я особи;
- злочини проти волі, честі та гідності особи;
- злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
  - злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;
  - злочини проти власності;
  - злочини у сфері господарської діяльності;
  - злочини проти довкілля;
  - злочини проти громадської безпеки;
  - злочини проти безпеки виробництва;
  - злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту;
  - злочини проти громадського порядку та моральності;
  - злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення;
    - злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації;
    - злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів;
    - злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку;
    - злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг;
    - злочини проти правосуддя;
    - злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини);
    - злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Класифікація
злочинів за *безпосереднім об'єктом*.

наприклад, злочини
проти життя та
здоров'я особи;

Злочини проти
життя особи;

Злочини проти
здоров'я особи;

Злочини, що
ставлять в
небезпеку життя
або здоров'я особи.

4.10.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ФОРМОЮ І ХАРАКТЕРОМ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ

1

за формою суспільно небезпечного діяння:

1) злочини, що вчиняються: а) шляхом дії (наприклад, ст. 201 КК України); б) шляхом бездіяльності (наприклад, ст. 135 КК України); в) шляхом дії чи бездіяльності (наприклад, ст. 137 КК України);

2) а) прості (наприклад, ст. 185 КК України); б) ускладнені: (триваючі - наприклад, статті 263, 263-1 КК України, продовжувані – наприклад, ст. 185 КК України, складні (складені) – наприклад, ст. 187, 189 КК України);

2

за характером суспільно небезпечного діяння (готування до злочину – ст. 14 КК України, замах на злочин – ст. 15 КК України, закінчений злочин – ст. 13 КК України).

4.10.3

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ

злочини, що вчиняються загальним суб'єктом злочину (наприклад, статті 115, 121, 122 КК України);

злочини, що вчиняються спеціальним суб'єктом (наприклад, статті 117, 364, 366, 375, 408 КК України);

злочини, що вчиняються уповноваженими особами від імені або в інтересах юридичної особи (див. ст. 96-3 КК України).

4.10.4

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ФОРМОЮ ВИНИ, МОТИВОМ, МЕТОЮ ТА ЕМОЦІЯМИ

За формою вини (умисні (наприклад, ст. 115 КК України), необережні (наприклад, ст. 119 КК України), з подвійною (складною) формою вини (наприклад, статті 286, 288, 291 КК України)).

За мотивами (корисливі (наприклад, статті 185-187 КК України, некорисливі (наприклад, статті 180, 181, 183, 184 КК України і т.д.)).

За метою (приховання злочину – наприклад, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України; безпідставне збагачення – ст. 364 КК України, насильницька зміна чи повалення конституційного ладу – наприклад, статті 109, 113 КК України).

За емоціями (емоційним станом) (наприклад, злочини, що вчиняються в стані сильного душевного хвилювання – статті 116, 123 КК України).

4.10.5

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ВИДОМ ПОКАРАНЬ, ЩО ПЕРЕДБАЧЕНІ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КК УКРАЇНИ) ЗА ЇХ ВЧИНЕННЯ

Злочини, за вчинення яких *передбачені покарання не пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства* (наприклад, статті 128, 129, 132 КК України).

Злочини, за вчинення яких *передбачені покарання, пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства* (позбавлення волі, довічне позбавлення волі – наприклад, ч. 1 ст. 109, статті 110, 110-2, 115 КК України).

Злочини, за вчинення яких *передбачені як покарання, не пов'язані з ізоляцією засудженого від суспільства, так і покарання, пов'язані з ізоляцією його від суспільства* (наприклад, ч. 2 ст. 144, частини 1, 2 ст. 146 КК України).

4.10.6

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА СТУПЕНЕМ ЇХ ТЯЖКОСТІ

Матеріальний критерій – ступінь суспільної небезпечності діяння, який може, зокрема, визначатися сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, зокрема:

- важливістю об'єкта злочину;
- характером суспільно небезпечного діяння;
- характером суспільно небезпечних наслідків;
- тяжкістю суспільно небезпечних наслідків;
- способом вчинення суспільно небезпечного діяння;
- формою і видом вини;
- специфічними рисами суб'єкта злочину;
- мотивами злочину;
- метою злочину.

Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин (ч. 6 ст. 12 КК України).

Формальний критерій – вид і розмір покарання.

Згідно ст. 12 КК України, залежно від ступеня тяжкості, злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 12 КК України).

Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч. 3 ст. 12 КК України).

Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років (ч. 4 ст. 12 КК України).

Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 КК України).

4.10.7

ЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

1

Класифікація злочинів *сприяє науковому дослідженню проблем* кримінально-правового регулювання.

2

Класифікація злочинів *має вплив на законодавця*, який змушений враховувати класифікацію злочинів при криміналізації суспільно небезпечних діянь.

3

Класифікація злочинів *впливає*, зокрема, на вирішення питань:

- притягнення до відповідальності:
  - а) готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України);
  - б) добровільна відмова від доведення злочину до кінця можлива лише на стадіях готування до злочину і замаху на злочин (ч. 1 ст. 17 КК України, ст. 31 КК України);
  - в) злочин визнається вчиненим злочинною організацією, зокрема, якщо метою учасників цієї організації є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 4 ст. 28 КК України);
  - г) особа, яка виконує спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності, організованої групи чи злочинної організації, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі цієї групи чи організації особливо тяжкого умисного злочину, поєданого з насильством над потерпілим або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків (ч. 2 ст. 43 КК України);
    - звільнення від кримінальної відповідальності (статті 45, 46, 47, 48, 49 КК України);
    - покарання (статті 65, 68, 69 КК України);
    - звільнення від покарання та його відбування (статті 75, 79, 80, 81, 82, 84 КК України);
    - судимості (ст. 89 КК України);
    - застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96-5, 96-7, 96-10 КК України);
    - кримінальної відповідальності неповнолітніх (статті 97, 104, 105, 106, 107, 108 КК України).

4.10.8

**УСКЛАДНЕНІ ОДИНИЧНІ
ЗЛОЧИНИ**

Злочин з одним суспільно небезпечним діянням, декількома суспільно небезпечними наслідками і складною формою вини – злочин з матеріальним складом (наприклад, ч. 2 ст. 274 КК України).

Злочин з двома суспільно небезпечними діяннями, які утворюють один злочин і одним або декількома суспільно небезпечними наслідками (наприклад, ч. 1 ст. 253 КК України).

Злочин з декількома альтернативними суспільно небезпечними діями (наприклад, статті 263, 265 КК України – формальні склади злочинів; статті 326, 327 КК України – матеріальні склади злочинів).

Злочин з одним діянням, одним наслідком і складною (подвійною) формою вини (наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого – ч. 2 ст. 121 КК України).

Триваючий злочин – одиничний злочин, розпочатий дією або бездіяльністю суб'єкта і далі продовжується безперервно протягом певного часу (наприклад, статті 146, 146-1, 164, 335, 336 КК України).

Продовжуваний злочин – одиничний злочин, який вчиняється декількома тотожними діяннями, об'єднаними єдиним злочинним наміром, які в цілому утворюють єдиний злочин (ч. 2 ст. 32 КК України). Продовжуваними злочинами можуть бути, наприклад, злочини, передбачені статтями 185, 201, 262, 308, 312, 368, 410 КК України.

Складний (складений) злочин – одиничний злочин, який утворюється двома або більше злочинними діяннями, кожне з яких, якщо оцінювати його окремо, утворює самостійний злочин, але в силу їх органічної єдності вони складають один одиничний злочин, передбачений статтею (частиною статті) КК України (наприклад, статті 187, 257 КК України).

4.11

4.11.1

Тема 5. *Поняття, зміст, підстави та форми реалізації кримінально-правової відповідальності.*

5.1

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Вид юридичної відповідальності.

Становить собою реалізовану суб'єктом необхідність свідомого і добровільного *дотримання* заборони, *виконання* обов'язку, *використання* ним свого права, дозволу, заохочення, що міститься в кримінально-правових нормах, а у випадку їх неналежного здійснення - необхідність перетерпіння порушником приписів цих норм примусових заходів правового впливу, передбачених ними і застосовуваних компетентними органами держави у встановлених процесуальним і виконавчим законодавством формах і межах.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Кримінально-правова відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що становить собою реалізовану суб'єктом необхідність свідомого і добровільного *дотримання* заборони, *виконання* обов'язку, *використання* ним свого права, дозволу, заохочення, що міститься в кримінально-правових нормах, а у випадку їх неналежного здійснення - необхідність перетерпіння порушником приписів цих норм примусових заходів правового впливу, передбачених ними і застосовуваних компетентними органами держави у встановлених процесуальним і виконавчим законодавством формах і межах.

NOTA BENE!

Вперше у науковий обіг поняття «відповідальність» ввів Томас Гоббс у XVII столітті

NOTA BENE!

Чинний КК України *не містить* у собі визначення поняття кримінальної відповідальності.

5. 2

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ

За суб'єктом, що реалізує кримінально-правову відповідальність: 1) законодавчо встановлену кримінально-правову відповідальність; 2) судову кримінально-правову відповідальність; 3) кримінально-правову відповідальність, яка реалізується спеціальними органами виконавчої влади держави.

За родовим об'єктом можна виділити кримінально-правову відповідальність: 1) за злочини проти основ національної безпеки; 2) за злочини проти життя та здоров'я особи; 3) злочини проти власності тощо.

За безпосереднім об'єктом – кримінально-правова відповідальність: 1) за шпигунство; 2) за умисне вбивство; 3) за крадіжку; 4) за грабіж; 5) за розбій на ін.

За способом вчинення злочинів є підстави виділити, зокрема, кримінально-правову відповідальність: 1) за насильницькі злочини; 2) за ненасильницькі злочини; 3) за злочини, вчинені шляхом обману тощо.

За суб'єктом злочину: 1) відповідальність за злочини, що вчиняються загальним суб'єктом; 2) відповідальність за злочини, що вчиняються спеціальним суб'єктом (жінками, неповнолітніми, службовими особами, військовослужбовцями тощо).

За формою вини – кримінально-правова відповідальність: 1) за умисні злочини; 2) за злочини, вчинені через необережність.

За мотивом злочинів – кримінально-правова відповідальність: 1) за корисливі злочини; 2) за некорисливі злочини тощо.

За часом настання – кримінально-правова відповідальність: 1) реально наявна; 2) дійсна; 3) потенційна.

За нормативною основою – кримінально-правова відповідальність: 1) матеріально-правова; 2) процесуально-правова; 3) виконавчо-правова; 4) міжнародно-правова.

За характером поведінки людини – кримінально-правова відповідальність: 1) позитивна (перспективна); 2) негативна (ретроспективна).

За сферою поширення – кримінально-правова відповідальність: 1) внутрідержавна; 2) регіональна (наприклад, в межах Європейського Союзу); 3) всесвітня (міжнародна).

5.3

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОЗИТИВНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Позитивна кримінальна відповідальність – це усвідомлення особою необхідності (обов'язку) додержання кримінально-правової заборони (В.Г. Смірнов, З.А. Астеміров).

Позитивна кримінальна відповідальність – це єдність об'єктивної та суб'єктивної сторін, при якій має місце правомірна поведінка правосуб'єктної особи (В.А. Єлеонський).

Позитивна кримінальна відповідальність – це обов'язок виконувати дії, передбачені і заохочувані кримінальним законом (П.С. Дагель, В.А. Номоконов).

Позитивна кримінальна відповідальність – це суспільно необхідна, бажана чи допустима, з пункту бачення інтересів суспільства, поведінка громадян і колективів, яка полягає в додержанні (виконанні, здійсненні) норм права, гарантована і охоронювана державою (В.М. Кудрявцев).

Позитивна кримінальна відповідальність – це виконання особою нормативних вимог, що диктують належну, таку, що відповідає інтересам суспільства, поведінку (В.С. Прохоров, М.М. Кропачев, О.М. Тарбагаєв).

Позитивна кримінальна відповідальність – це правомірна поведінка особи відповідно до вимог кримінального закону (В.І. Осадчий, І.Є. Звечаровський, Б.С. Волков).

Позитивна кримінальна відповідальність – це усвідомлення правових властивостей своїх дій (бездіяльності), співвідношення їх з чинними законами і підзаконними актами, готовність відповідати за них перед державою і суспільством (Ф.Н. Фаткулін, Л.В. Багрій – Шахматов).

5.3.1

ПОЗИТИВНА (ПЕРСПЕКТИВНА) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Психологічний вплив усвідомленої суб'єктом можливості застосування санкцій норм кримінального закону у випадку його кримінально-протиправної поведінки

- вид кримінально-правової відповідальності, який реалізується в межах кримінальних правовідносин;
- форма реалізації приписів кримінального закону;
- пасивна, усвідомлена, вольова поведінка суб'єкта – дотримання ним кримінально-правових заборон, невчинення ним злочинів, передбачених чинним законом України про кримінальну відповідальність (КК України);
  - активна, усвідомлена, вольова поведінка суб'єкта – виконання ним свого кримінально-правового обов'язку, передбаченого чинним законом України про кримінальну відповідальність (КК України);
  - активна, усвідомлена, вольова поведінка суб'єкта – використання ним свого права, передбаченого нормою Загальної частини чинного закону України про кримінальну відповідальність (КК України);
  - позитивна посткримінальна поведінка суб'єкта – усвідомлене, вольове використання ним свого права, передбаченого заохочувальною нормою Особливої частини чинного закону України про кримінальну відповідальність (КК України);
  - активна поведінка людини як суб'єкта кримінальних правовідносин (службової особи) щодо обов'язку чи права застосовувати норму кримінального закону.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Позитивна (перспективна) кримінально-правова відповідальність – це реалізована суб'єктом необхідність свідомого і добровільного дотримання заборони, виконання обов'язку, використання ним свого права, дозволу, заохочення, які містяться у кримінально-правових нормах.

5.3.2

ПОЗИТИВНУ (ПЕРСПЕКТИВНУ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СЛІД ВІДРІЗНЯТИ ВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОСЛУХНЯНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ ТА КОНФОРМІЗМУ

Кримінально-правослухняна поведінка людини – це усвідомлене (вольове) або неусвідомлене (підсвідоме) добровільне дотримання, виконання, використання нею приписів норм кримінального закону.

Конформізм (від лат. *conformism* – подібний, відповідний) – це пасивне, пристосовницьке сприйняття людиною готових стандартів поведінки, безапеляційне визнання наявних порядків, норм і правил, безумовне її схиляння перед авторитетами.

5.4

Підстави позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності – це чинники соціальної дійсності, які зумовлюють усвідомлену і добровільну реалізацію суб'єктом приписів забороняючих, зобов'язуючих, уповноважуючих, заохочуючих норм чинного закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України).

5.4.1

ПІДСТАВИ ПОЗИТИВНОЇ (ПЕРСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Соціально-етична підстава – визначається тим, що людина як член суспільства, член відповідного соціуму, будучи наділеною розумом, совістю та свободою і силою волі, в інтересах власної безпеки, безпеки відповідного соціуму має поважати свої права і свободи, а також інших членів відповідного соціуму чи суспільства в цілому, відповідально ставитися до суспільних і державних інтересів.

Нормативно-правова підстава – норма (норми) чинного кримінального законодавства, яка містить у собі припис щодо відповідної поведінки людини: право, дозвіл, заохочення обов'язок, заборону.

Фактична підстава – діяння людини, яке містить склад відповідного правослужняного вчинку (вчинків).

5.5

Суб'єктом позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності є будь-яка людина, суб'єкт злочину, яка усвідомлює встановлення кримінальним законом відповідно заборони, обов'язку, надання суб'єктивного права, дозволу, заохочення і добровільно *дотримується* кримінально-правової заборони, *виконує* кримінально-правовий обов'язок, *використовує* надане їй кримінальним законом суб'єктивне право, дозвіл, заохочення.

5. 6

5.7

5.8

ЗМІСТ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЗИТИВНОЇ (ПЕРСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Добровільне використання суб'єктом свого права, дозволу, заохочення, передбачених нормою закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України), може проявлятися:

а) у вчиненні нею з власної волі діяння, право, дозвіл, заохочення, які встановлені нормами Загальної частини КК України (наприклад, статті 17, 31, 36-42, 45, 46, п.п. 1, 2 ст. 66 КК України);

б) у вчиненні нею з власної волі діяння, право, заохочення, яких передбачено нормами Особливої частини КК України (ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309; ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401, ч. 5 ст. 447 КК України). В наведених випадках поведінка суб'єкта має бути активною.

Добровільне виконання суб'єктом покладеного на нього кримінально-правового обов'язку може, зокрема проявлятися у вчиненні з власної волі таких дій:

1) належного виконання професійних обов'язків медичним, фармацевтичним або іншим працівником (неналежне їх виконання може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 131 КК України);

2) надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітність, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, особою, яка була зобов'язана піклуватися про цю особу (завідоме залишення без допомоги такої особи може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 135 КК України);

3) надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам (ненадання такої допомоги або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 136 КК України);

4) належного виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх (невиконання або неналежне виконання таких обов'язків може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 137 КК України);

5) надання допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний надати йому таку допомогу (ненадання без поважних причин такої допомоги може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 139 КК України). Тут суб'єкт зобов'язаний вчинити означені дії. Її пасивна поведінка заборонена під загрозою покарання.

5.8

**ЗМІСТ ФОРМ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЗИТИВНОЇ (ПЕРСПЕКТИВНОЇ)
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Добровільне дотримання суб'єктом кримінально-правової заборони проявляється у невчиненні нею з власної волі діянь, передбачених в нормах закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України), тобто в усвідомленій, добровільній, пасивній поведінці.

5.8.1

**АКТИВНА ПОВЕДІНКА СУБ'ЄКТА
– ВИКОНАННЯ НИМ СВОГО КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
НОРМОЮ (НОРМАМИ) ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК**

- належне виконання професійних обов'язків медичним, фармацевтичним або іншим працівником (неналежне їх виконання може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 131 КК України);
- надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, особою, яка була зобов'язана піклуватися про цю особу (завідоме залишення без допомоги такої особи може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 135 КК України);
- надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані або повідомлення про такий стан особи належним установам чи особам (ненадання такої допомоги або не повідомлення про такий стан особи належним установам чи особам може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 136 КК України);
- належне виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх (невиконання або неналежне виконання таких обов'язків може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 137 КК України);
- надання допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний надати йому таку допомогу (ненадання без поважних причин такої допомоги може утворювати склади злочинів, передбачені ст. 139 КК України);
- інші випадки виконання суб'єктом свого кримінально-правового обов'язку, передбаченого нормою Особливої частини чинного КК України.

5.8.2

**АКТИВНА ПОВЕДІНКА СУБ'ЄКТА
–ЗДІЙСНЕННЯ НИМ СВОГО ПРАВА,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО НОРМОЮ (НОРМАМИ)
ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ**

- застосування необхідної оборони, уявної оборони (статті 36, 37 КК України);
- затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК України);
- вчинення діяння в стані крайньої необхідності (ст. 39 КК України);
- виконання законного наказу або розпорядження (ст. 41 КК України);
- вчинення діяння в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно-корисної мети (ст. 42 чинного КК України);
- здійснення суб'єктом свого права на дійове каяття (ст. 45, п. п. 1,2 ст. 66 КК України);
- здійснення суб'єктом свого права на примирення з потерпілим (ст. 46 КК України);
- здійснення суб'єктом свого права на добровільну відмову при незакінченому злочині (ст. 17 КК України);
- інші випадки реалізації суб'єктом свого права, передбаченого нормою (нормами) Загальної частини чинного КК України.

5.8.3

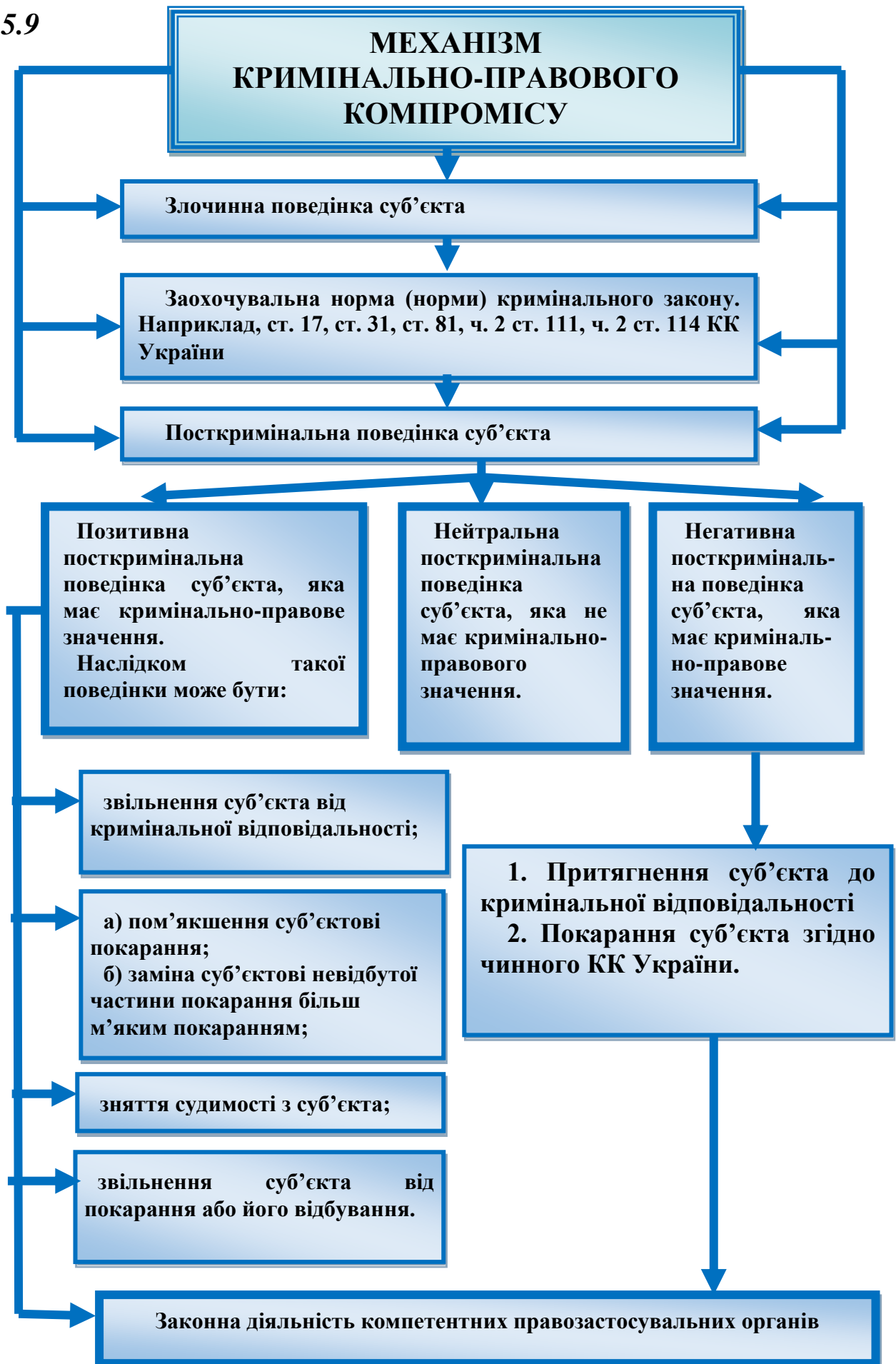
**ПОЗИТИВНА
ПОСТКРИМІНАЛЬНА ПОВЕДІНКА СУБ'ЄКТА
– ЗДІЙСНЕННЯ НИМ СВОГО ПРАВА,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЗАОХОЧУВАЛЬНОЮ
НОРМОЮ (НОРМАМИ) ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ
ЧИННОГО КК УКРАЇНИ**

- добровільна заява про фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ч. 5 ст. 110-2 КК України);
  - невиконання суб'єктом злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників, добровільна заява органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання (ч. 2 ст. 111 КК України);
  - припинення шпигунської діяльності та добровільне повідомлення органам державної влади про вчинене (ч. 2 ст. 114 КК України);
  - здійснення до притягнення до кримінальної відповідальності виплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам (ч. 3 ст. 175 КК України);
  - сплата до притягнення до кримінальної відповідальності податку, збору (обов'язкового платежу), а також відшкодування шкоди, завданої державі їх несвоєчасною сплатою (ч. 4 ст. 212 КК України);
  - сплата до притягнення до кримінальної відповідальності єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування а також відшкодування шкоди, завданої фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (ч. 4 ст. 212-1 КК України);
  - добровільна заява про створення злочинної організації або участь у ній та активне сприяння її розкриттю (ч. 2 ст. 255 КК України);
  - добровільне повідомлення про погрозу вчинення терористичного акту (ч. 6 ст. 258 КК України);
  - інші види позитивної посткримінальної поведінки суб'єкта, передбачені заохочувальними нормами чинного КК України (наприклад, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401, ч. 5 ст. 447 КК України).

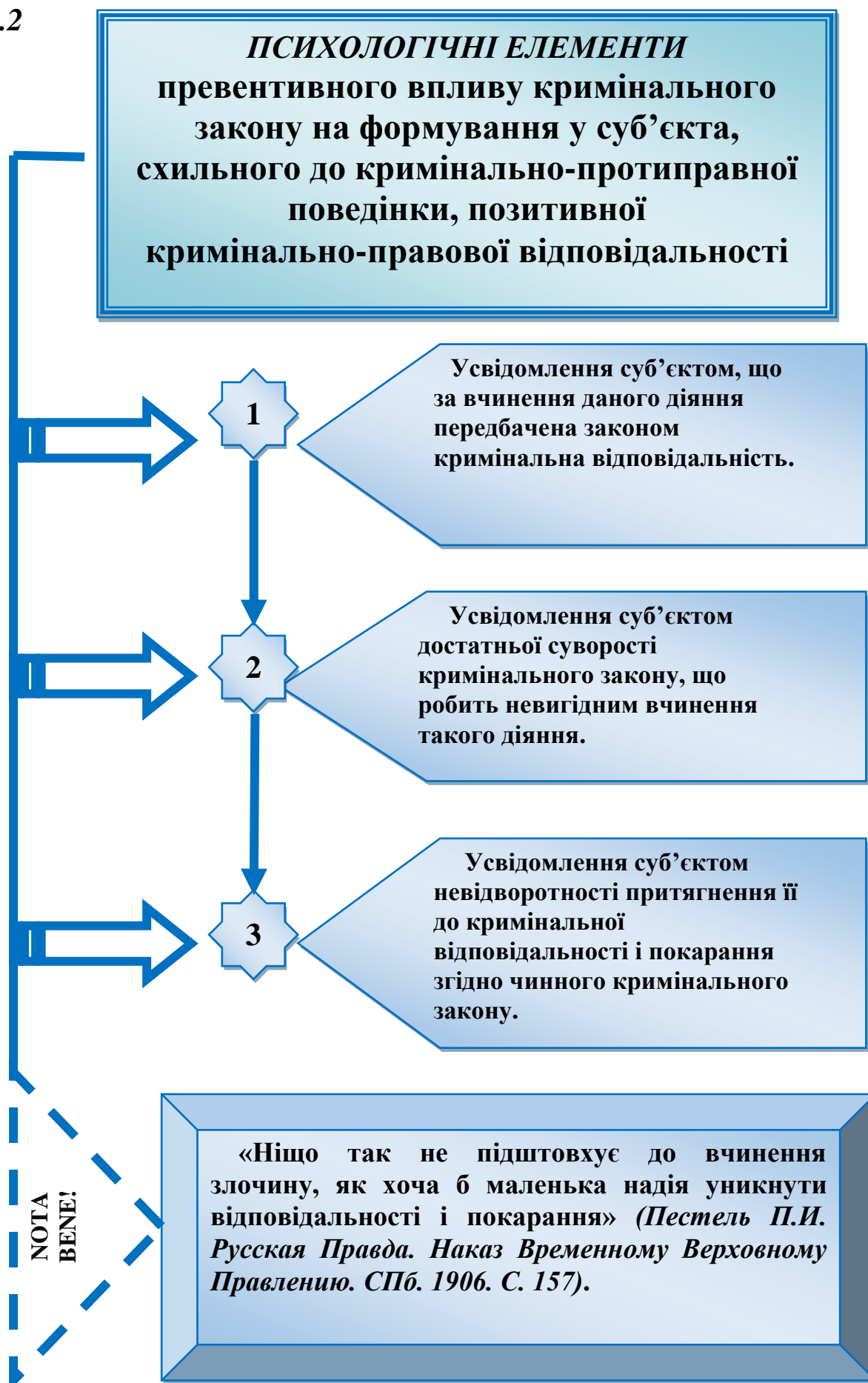
5.9

5.9.1

5.9.2

5.10

СТАДІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЗИТИВНОЇ (ПЕРСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Виникнення позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності:

а) набрання чинності законом України про кримінальну відповідальність (КК України), який встановлює кримінально-правову заборону (заборони) чи покладає на суб'єкта певний обов'язок (обов'язки) або надає йому відповідне суб'єктивне право (права);

б) початок усвідомленого дотримання суб'єктом кримінально-правової заборони (заборон) чи виконання покладеного на нього кримінально-правового обов'язку (обов'язків) або використанням наданого кримінальним законом суб'єктивного права (прав).

Припинення позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності:

а) втрата чинності кримінальним законом, який встановлював кримінально-правову заборону (заборони) чи поклав на суб'єкта певний обов'язок (обов'язки) або надав йому відповідне суб'єктивне право (права);

б) недотримання суб'єктом встановленої кримінально-правової заборони вчинення ним злочинного діяння;

в) невиконання суб'єктом покладеного на нього нормою кримінального закону відповідного обов'язку;

г) невикористання суб'єктом наданого йому кримінально-правовою нормою суб'єктивного права (прав);

г) смерть суб'єкта.

Здійснення позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності – період усвідомленого і добровільного дотримання суб'єктом кримінально-правової заборони (заборон), виконання покладеного на нього кримінально-правового обов'язку(обов'язків), використання ним наданого кримінально-правовою нормою суб'єктивного права, дозволу, заохочення.

5.11

**ПРИНЦИПИ
ПОЗИТИВНОЇ (ПЕРСПЕКТИВНОЇ)
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

- принцип справедливості відповідальності;
- принцип обґрунтованості підстав відповідальності;
- принцип нормативності відповідальності

5.12

**НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗУМІННЯ
СУТІ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ)
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Кримінально-правова відповідальність – примус, державно-примусовий вплив, покарання, правовий стан караності, санкція, негативні наслідки (П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, Р.В. Вереша, С.Є. Віцин, О.О. Кваша, О.М. Костенко, В.О. Меркулова та ін.).

Кримінально-правова відповідальність – правовідносини (П.П. Михайленко, І.І. Чугунников та ін.).

Кримінально-правова відповідальність – обов'язок особи, яка вчинила злочин (М.І. Бажанов, М.Й. Коржанський, І.І. Митрофанов, О.М. Омельчук, П.Л. Фріс та ін.).

Кримінально-правова відповідальність – осуд (засудження), ганьбування особи, яка вчинила злочин (зарубіжні науковці, такі як С.А. Велієв, Т.Г. Даурова, Ю.А. Демідов, А.І. Екімов, А.М. Тарбагаєв, Ю.М. Качевській, А.В. Усс та ін.).

Кримінально-правова відповідальність – вимушене перетерпіння особою негативних наслідків вчиненого злочину (М.І. Бажанов, В.Б. Харченко та ін.).

Кримінально-правова відповідальність – вина (зарубіжні науковці, такі як, А.Я. Естрін, Б.С. Нікіфоров, М.П. Разумовській, Б.С. Утевській та ін.).

Кримінально-правова відповідальність – судимість (зарубіжні науковці, такі як А.І. Бойцов, М.М. Кропачев, А.М. Тарбагаєв та ін.).

Синтезовані концепції розуміння поняття кримінально-правової відповідальності (Ю.В. Баулін, О.О. Дудоров, В.І. Осадчий, М.І. Панов, Я.І. Соловій, М.І. Хавронюк та ін.).

5.13

**Найбільш поширені визначення поняття
ретроспективної (негативної) кримінально-правової
відповідальності в сучасній науці кримінального
права**

- *Кримінальна відповідальність* – це реально застосовувані кримінально-правові санкції, які, як правило, виражаються у призначенні і виконанні покарання (О.Е. Лейст, В.М. Хомич та ін.).
- *Кримінальна відповідальність* – це обов’язок особи, яка вчинила злочин, перетерпіти заходи державного примусу (В.І. Осадчий, П.С. Матишевський та ін.).
- *Кримінальна відповідальність* – це правовідносини, які виникають з моменту вчинення злочину між державою і особою, яка його вчинила (П.П. Михайленко).
- *Кримінальна відповідальність* – це визначена кримінально-правовими нормами форма реалізації повноважень держави у кримінально-правових відносинах, яка відображає юридичний обов’язок винного дати звіт за свої суспільно небезпечні діяння, а в разі засудження вимушено зазнати державного осуду, а також передбачених КК України обмежень особистого, майнового або іншого характеру та правові наслідки вчиненого ним злочину, що визначаються обвинувальним вироком суду і покладають на винного спеціальними органами держави (Я.І. Соловій).
- *Кримінальна відповідальність* – це юридичний обов’язок особи, яка вчинила злочин, підлягати дії кримінального закону, тобто зазнати з боку держави негативної оцінки в обвинувальному вирокі суду за вчинене суспільно небезпечне діяння, а також заходів державного примусу у вигляді обмежень прав і свобод особистого, майнового чи іншого характеру (М.І. Панов).
- *Кримінальна відповідальність* – це обов’язок особи, яка вчинила злочин, дати звіт про свої суспільно небезпечні дії та обов’язок піддатися кримінальному покаранню, стерпіти його юридичні наслідки (М.І. Бажанов, М.Й. Коржанський).
- *Кримінальна відповідальність* – це один із видів юридичної відповідальності людини, змістом якої є реакція держави та суспільства на такий юридичний факт як вчинення злочину або правовий наслідок вчинення злочину, що полягає в осуді особи від імені держави, як правило, поєднаного із застосуванням до неї за вироком суду специфічного державного примусу у формі покарання, яке особа зобов’язана перетерпіти (відбути) (М.І. Хавронюк).
- *Кримінальна відповідальність* – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і накладаються на винного спеціальними органами держави (Ю.В. Баулін).
- *Кримінальна відповідальність* – це особливий кримінально-правовий інституту, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин і який полягає у здійсненні судом в обвинувальному вирокі осуді порушника кримінально-правової заборони та, як правило, у застосуванні до нього заходів кримінально-правового впливу (О.О. Дудоров).
- *Кримінальна відповідальність* – це встановлений кримінальним законом юридичний обов’язок особи дати звіт перед судом про своє суспільно небезпечне діяння і понести за нього передбачене законом засудження і покарання (П.А. Воробей).

5.14

НЕГАТИВНА (РЕТРОСПЕКТИВНА) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Різновид кримінально-правової відповідальності суб'єкта.

Реалізована необхідність перетерпіння суб'єктом, який порушив приписи кримінально-правової норми (норм), примусових заходів впливу, передбачених КК України і застосовуваних компетентними органами держави у встановлених процесуальним і виконавчим законодавством формах і межах.

ВІЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність – це різновид кримінально-правової відповідальності суб'єкта, який являє собою реалізовану необхідність перетерпіння порушником приписів кримінально-правової норми(норм) примусових заходів впливу, передбачених КК України і застосовуваних компетентними органами держави у встановлених процесуальним і виконавчим законодавством формах і межах.

5.14.1

ВІДМІННІСТЬ
**негативної (ретроспективної) кримінально-
 правової відповідальності від інших видів**
юридичної відповідальності

NOTA BENE!

1) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність є найбільш суворим, особливим видом юридичної відповідальності.

2) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність зв'язана з порушенням кримінального закону, який містить державні веління щодо конкретного характеру поведінки особи. Підставою негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності є вчинення особою діяння, яке містить склад злочину, передбачений в КК України. Вона є наслідком вчинення особою злочину.

3) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність - реакція держави на кримінально-протиправну поведінку людини.

4) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність - важливий засіб державного примусу. У багатьох випадках вона зв'язана з особливою формою державного примусу – покаранням.

5) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність, у контексті правових відносин, відрізняється за характером взаємних прав і обов'язків між людиною і державою.

6) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність можлива лише у випадках винного вчинення діянь, передбачених чинним КК України в той час, коли, наприклад, цивільно-правова чи конституційно-правова відповідальність можлива у визначених законом випадках і без вини.

7) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність має особливий процесуальний порядок застосування.

8) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність відрізняється за колом суб'єктів, щодо яких вона застосовується - лише щодо фізичних осіб, які є суб'єктами злочину. До юридичних осіб вона не застосовується.

9) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність застосовується лише судом.

10) Негативна (ретроспективна) кримінально-правова відповідальність породжує особливий правовий стан засудженої особи - судимість, і, як наслідок, погіршення її правового становища, чого не породжують інші види юридичної відповідальності.

11) Кримінально-правова відповідальність має особливі підстави і умови звільнення від відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, погашення і зняття судимості чого немає при реалізації інших видів юридичної відповідальності.

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Підстава кримінальної відповідальності характеризується наявністю таких ознак: а) особа вчинила злочин; б) особа винна у вчиненні цього злочину; в) особа підлягає відповідальності. (М.Й. Коржанський).

Підставами кримінальної відповідальності є: 1) наявність юридичного факту – вчинення діяння забороненого кримінальним законом; 2) таке діяння за своїм соціальним змістом завдало або загрожувало завдати шкоду певним благам або іншим цінностям; 3) вищезазначене діяння було вчинено фізичною осудною особою, яка досягла встановленого в законі віку кримінальної відповідальності; 4) під час вчинення діяння особа не перебувала під впливом будь-якої сили або примусу, яким вона не могла протистояти; 5) відсутні інші обставини, які відповідно до закону усувають його протиправність (П.С. Матишевський).

Підставами, а також обов'язковими умовами настання кримінальної відповідальності людини: 1) діяння, що інкримінується особі (ставиться у вину – В.К.), повинно бути суспільно небезпечним; 2) це діяння особи (дія чи бездіяльність) повинні бути передбачені кримінальним законом як злочини; 3) особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, повинна бути визнана судом винною, тобто такою, яка вчинила це діяння умисно або через необережність (П.П. Михайленко).

Підставами кримінальної відповідальності є: а) склад злочину (правова підстава); б) вчинення особою передбаченого кримінальним законом злочину (фактична підстава) (Б.О. Курінов, В.І. Осадчий).

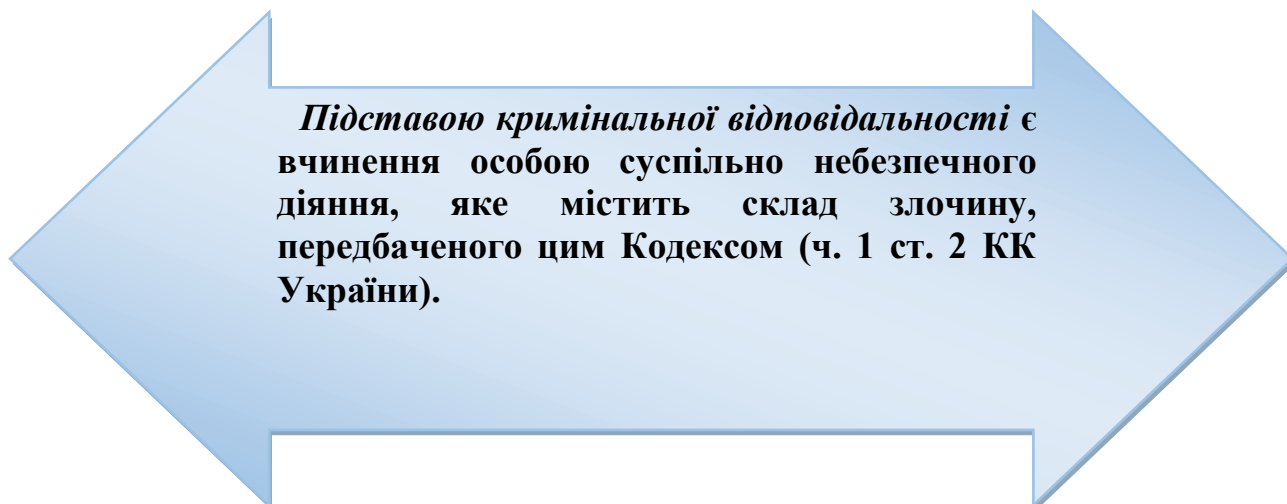
Кримінальна відповідальність базується на двох *підставах*: а) соціальній (злочин), б) юридичній (склад злочину) (А.І. Бойко).

Підставами кримінальної відповідальності є: 1) вчинення особою суспільно небезпечного діяння; 2) наявність у вчиненому діянні складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України. При чому ці складові являють собою не певні відокремлені та самостійні одиниці, а означають двоєдину характеристику одного і того ж (єдиного) явища – підстави кримінальної відповідальності (М.І. Панов).

Єдиною підставою кримінальної відповідальності є склад злочину. В межах цієї єдиної підстави можна виділити: а) фактичну сторону – вчинення особою в реальній дійсності суспільно небезпечного діяння; б) юридичну сторону – передбаченість такого діяння в КК України (Ю.В. Баулін).

Сукупною підставою кримінальної відповідальності – вчинення суспільно небезпечного діяння (фактична підстава) та наявність кримінального закону, в якому вчинене особою діяння визначене як злочин певного виду (правова підстава)...Оскільки до винесення обвинувального вироку особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, а кримінальна відповідальність має індивідуальний характер, необхідною формальною (процесуальною) підставою цієї відповідальності є обвинувальний вирок суду, в якому особа визнається винною у вчиненні злочину і в якому її відповідальність набуває індивідуального характеру (П.П. Андрушко).

5.15.1

5.15.2

5.15.3

ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОКРЕМИМИ НАУКОВЦЯМИ

1

Підставою кримінальної відповідальності є вина, як сукупність обставин, які на думку суду заслуговують негативної суспільної (морально-політичної) оцінки від імені держави і вимагають кримінальної відповідальності підсудного. При цьому розуміння вини як підстави кримінальної відповідальності є значно ширшим, ніж поняття вини як суб'єктивної сторони злочину.

2

Підставою кримінальної відповідальності є склад злочину як сукупність встановлених законом ознак, які належать до об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони злочину.

3

Підставою кримінальної відповідальності є злочин як реально вчинене суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки складу злочину.

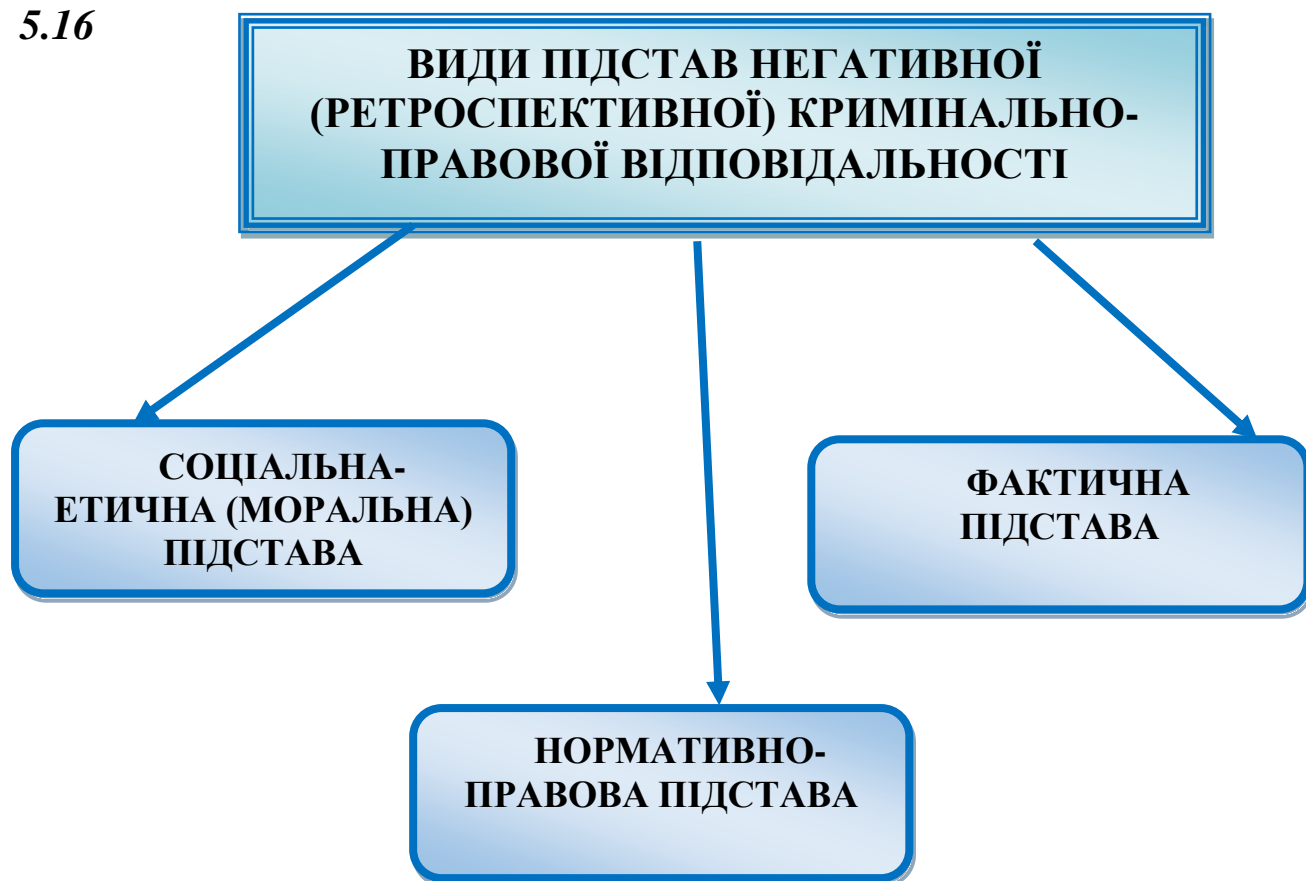
4

Наявні дві підстави кримінальної відповідальності: фактична (ознаки реально вчиненого злочину) і юридична (ознаки складу злочину вказані в законі).

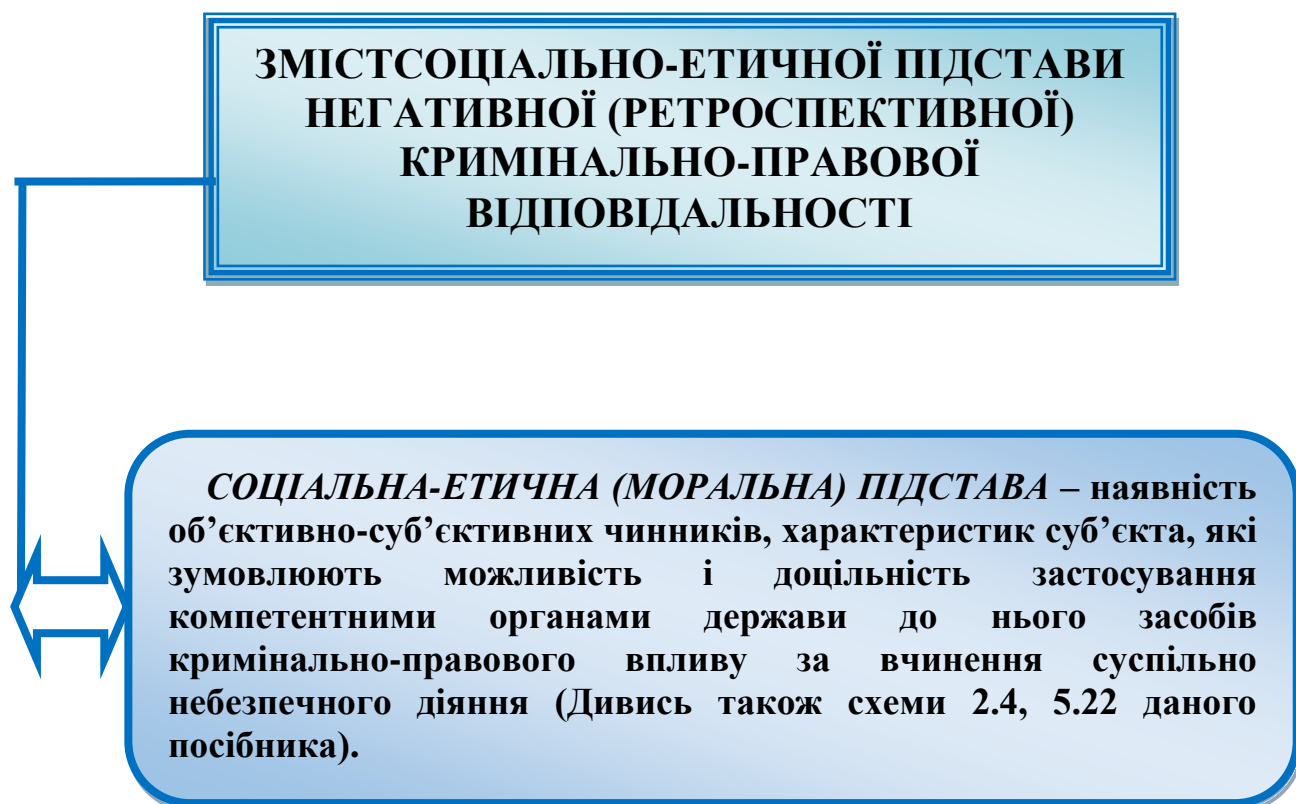
NOTA BENE!

Уголовная ответственность: понятие, проблемы реализации и половозрастной дифференциации / Андриенко В.А., Лесниченко И.П., Пудовочкин Ю.Е., Разумов П.В.; Предисл.: Бабаев М.М.; Под науч. Ред.: Пудовочкин Ю.Е. – М.: Юрлитинформ, 2006. – С. 60-61.

5.16

5.16.1

5.16.1.2

ЗМІСТНОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПІДСТАВИ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ПІДСТАВА – сукупність правових норм, котрі забезпечують правність (законність) застосування до суб'єкта, винного у вчиненні злочину, засобів кримінально-правового впливу (Дивись також схеми 2.4, 5.22 даного посібника).

NOTA BENE!

- на мікрорівневому розумінні підставою негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності її підставою є норма кримінального законодавства, яка закріпила (містить) відповідний склад злочину;

- на макрорівневому розумінні виділяють три нормативно-правові підставинегативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності: 1) матеріально-правова – норма кримінального законодавства, яка закріпила відповідний склад злочину; 2) кримінально-процесуальна – норми кримінально-процесуального законодавства, які регулюють процедуру (порядок) застосування норми (норм) матеріального права; 3) кримінально-виконавча – норми кримінально-виконавчого законодавства, вирок суду, що набрала законної сили а, у відповідних випадках – акт органу кримінально-виконавчої служби

- на мегарівневому розумінні, залежно від складу злочину виділяють такі нормативно-правові підстави: 1) міжнародно-правова; 2) конституційно-правова; 3) кримінально-правова; 4) кримінально-процесуальна; 5) кримінально-виконавча; 6) адміністративно-правова; 7) цивільно-правова; 8) сімейно-правова; 9) трудово-правова; 10) екологічно-правова тощо;

- при будь-якому рівні розуміння негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності, важливими її підставами є рішення Європейського Суду з прав людини, а також рішення українських судів.

5.16.1.3

ЗМІСТ ФАКТИЧНОЇ ПІДСТАВИ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ФАКТИЧНА ПІДСТАВА – це сукупність юридичних фактів, які спричиняють виникнення і реалізацію кримінально-правової відповідальності суб'єкта.

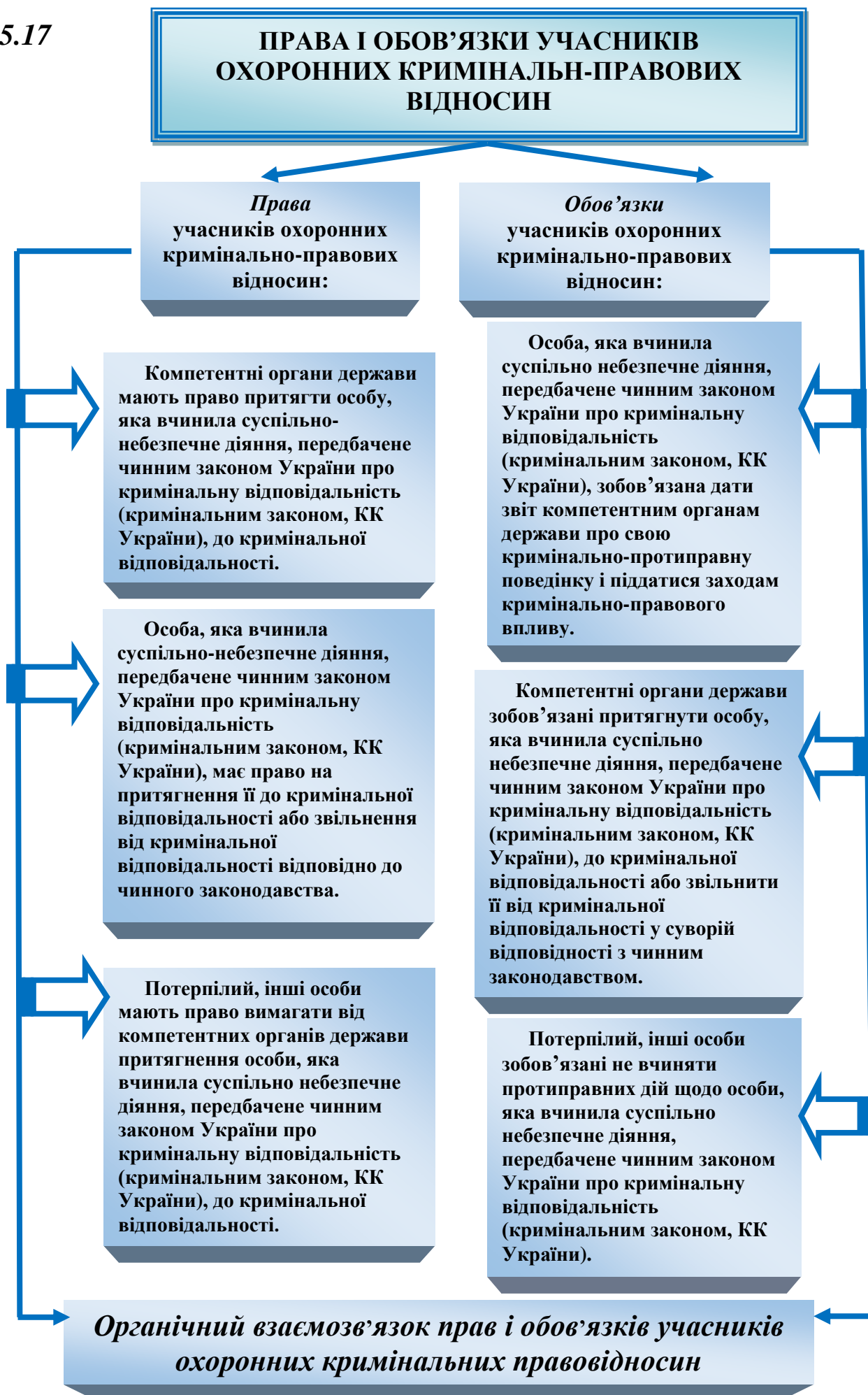
NOTA BENE!

Фактичною підставою *негативної*
(ретроспективної) кримінально-правової
відповідальності є:

1) вчинення суб'єктом діяння, яке містить склад злочину, передбачений чинним КК України тобто, вчинення нею злочину. Вчиняючи діяння, яке містить склад злочину, винний розриває тим самим нормативну систему соціальної комунікації;

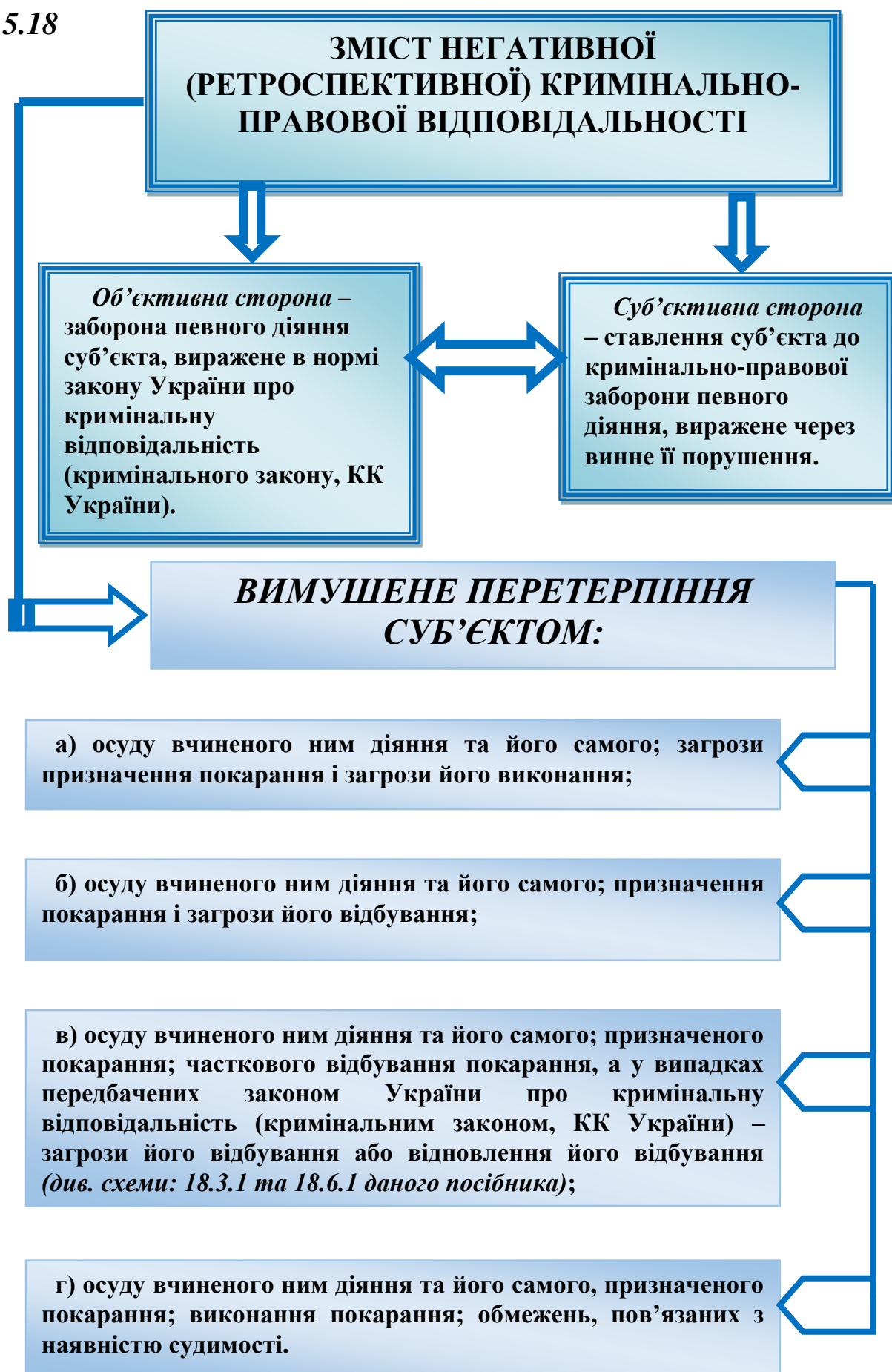
2) відсутність обставин, які: а) виключають злочинність діяння; б) служать підставою для звільнення її від кримінальної відповідальності; в) виключають можливість її притягнення до кримінальної відповідальності в силу того, що вона користується дипломатичним імунітетом згідно з міжнародно-правовими актами і не підлягає кримінальній юрисдикції України без згоди акредитуючої сторони або ж вона користується недоторканістю згідно чинного законодавства України.

5.17

5.18

5.19

**НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ФОРМ (СПОСОБІВ) РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В
СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Формами (способами) реалізації кримінальної відповідальності є: а) винесення судом обвинувального вироку з призначенням засудженому відповідного виду та строку (розміру) покарання, яке особою відбувається реально; б) винесення судом обвинувального вироку з призначенням відповідного виду та строку покарання з одночасним застосуванням звільнення від реального його відбування; в) засудження винного без призначення покарання із одночасним звільненням його від покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України (П.Л. Фріс).

Формами (способами) реалізації кримінальної відповідальності є: а) засудження особи з застосуванням призначеного покарання; б) засудження особи з відстроченням призначеного покарання; в) засудження особи з умовним незастосуванням призначеного покарання; г) засудження неповнолітнього з застосуванням примусових заходів виховного характеру; д) засудження особи без призначення покарання (В.М. Хомич).

Формами (способами) реалізації кримінальної відповідальності є: а) винесення обвинувального вироку суду, а, отже, здійснення державного осуду злочинця; б) винесення обвинувального вироку суду, яким злочинцю призначається конкретна міра покарання і в якому водночас міститься рішення суду про (умовне або безумовне) звільнення особи від відбування призначеного їй покарання; в) призначення покарання та ухвалення рішення про його реальне відбування, а засуджений відбуває (повністю або частково) призначене йому покарання і перебуває в особливому правовому становищі, що тягне загально правові та кримінально-правові наслідки – стан судимості (О.О. Дудоров, В.І. Осадчий).

5.19

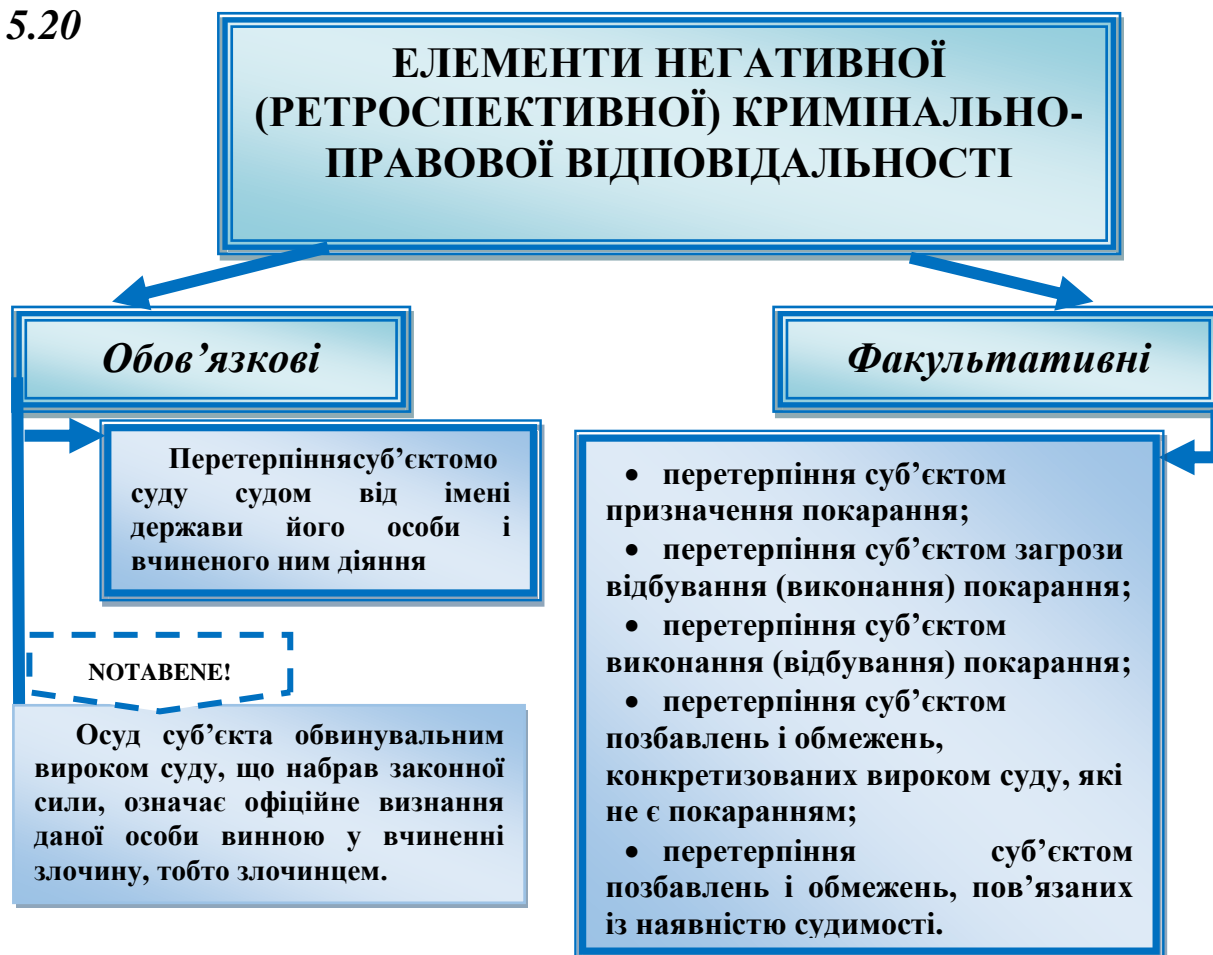
**НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ФОРМ (СПОСОБІВ) РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В
СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Формами (способами) реалізації кримінальної відповідальності є: а) засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, не пов'язане з призначенням йому покарання; б) засудження особи, пов'язане з призначенням їй конкретної міри покарання, від реального відбування якого вона звільняється; в) відбування призначеного вироком суду покарання (Ю.В. Баулін).

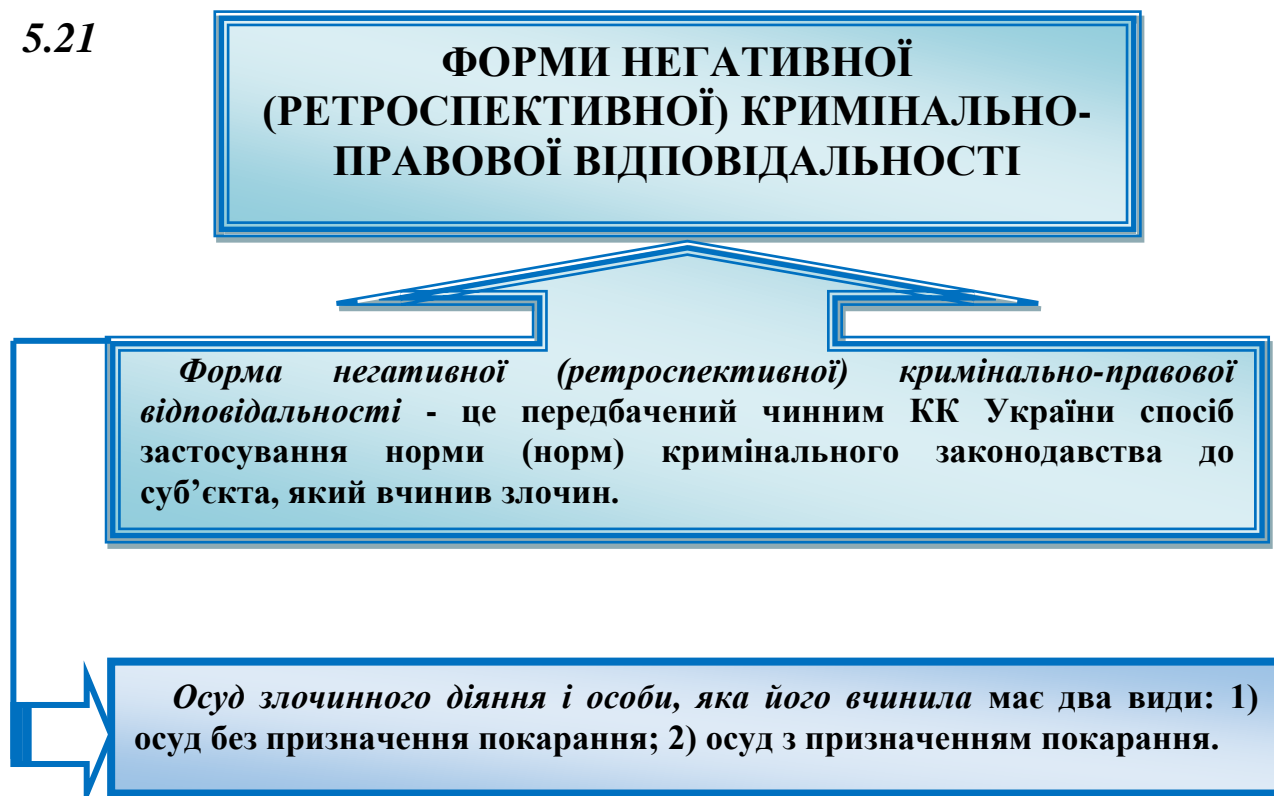
Формами (способами) реалізації кримінальної відповідальності є: а) засудження із призначенням покарання та з наступним його реальним відбуванням; б) засудження без призначення покарання, різновидом якого є засудження без призначення покарання із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру; в) засудження із звільненням від покарання або його відбування. Додатковими формами реалізації кримінальної відповідальності є заходи кримінально-процесуального впливу, дія судимості (М.І. Хавронюк).

Формами (способами) реалізації кримінальної відповідальності є: а) осуд з призначенням та виконанням (відбуванням) покарання; б) осуд з умовним невиконанням (звільненням від відбування) призначеного покарання; в) осуд з безумовним невиконанням (звільненням від відбування) призначеного покарання; 4) осуд без призначення покарання (І.В. Красницький).

5.20

5.21

5.21

ФОРМИ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Покарання у поєднанні з осудом і судимістю може мати такі види:

- 1) призначення покарання і його реальне відбування;
- 2) призначення покарання і звільнення від його відбування з випробуванням;
- 3) звільнення від відбування покарання;
- 4) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- 5) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким;
- 6) звільнення від покарання.

Судимість особи, яка вчинила злочинне діяння може мати два види:

- 1) одномоментна судимість має місце у випадках засудження особи за вчинений злочин обвинувальним вироком без призначення покарання, що може, зокрема, мати місце у випадках, передбачених ч. 4, 5 ст. 74, ч. 2 ст. 84, ч. 1 ст. 105 КК України, а також у випадках звільнення від покарання у зв'язку з неможливістю його застосування до особи з огляду на її вік чи стан;
- 2) тривала судимість, яка триває у часі. Підставні умови її припинення або зняття чітко визначені статтями 89-91 КК України.

5.21.1

ОСНОВНІ ВАРІАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)

Осуд вчиненого злочинного діяння та особи, яка його вчинила і звільнення цієї особи від покарання без його призначення.

Поєднуються змістовні елементи: перетерпіння особою вчиненого нею діяння і осуду її самої.

Осуд вчиненого злочинного діяння та особи, яка його вчинила; призначення особі покарання і звільнення її від призначеного покарання або від його відбування, пом'якшення покарання.

Поєднуються змістовні елементи: перетерпіння особою осуду вчиненого нею діяння та її самої; перетерпіння особою призначення покарання; часткове перетерпіння особою виконання покарання, а також визначених законом інших негативних для неї наслідків, пов'язаних з наявністю судимості.

5.21.1

**ОСНОВНІ ВАРІАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НЕГАТИВНОЇ
(РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Осуд вчиненого злочинного діяння та особи, яка його вчинила; призначення особі покарання і його повне відбування; судимість.

Посднуються змістовні елементи: перетерпіння особою осуду вчиненого нею діяння та її самої; перетерпіння особою призначення покарання; перетерпіння особою виконання покарання; перетерпіння особою визначених законом інших негативних для неї наслідків, пов'язаних з наявністю судимості.

Інші варіанти реалізації форм негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності за чинним КК України.

5.22

**ЗАСОБИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ, ЩО
ПЕРЕДБАЧЕНІ ЧИННИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ ПРО
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)**

Звільнення від кримінальної відповідальності (статті 44-49, 97 КК України).

Покарання (статті 50-73, 98-103 КК України).

Звільнення від покарання (статті 74, 83, 84, 85, 86, 87 КК України, а також абз. 7 п . 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

Звільнення від відбування покарання (статті 75, 79- 81, ст. 83, ч. 2 ст. 84, статті 86, 87, 104, 106, 107 КК України, ст. 2 Закону України «Про застосування амністії» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР, ст. 2 Положення про порядок здійснення помилування від 21 квітня 2015 року № 223/2015.

Пом'якшення покарання: а) заміна покарання більш м'яким; б) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким.

5.22

**ЗАСОБИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ, ЩО
ПЕРЕДБАЧЕНІ ЧИННИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ ПРО
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Судимість (статті 88-91, 108 КК України).

Примусові заходи медичного характеру, примусове лікування, спеціальна конфіскація (статті 92-96-2 КК України).

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96-3-96-11 КК України).

Примусові заходи виховного характеру (статті 97, 105 КК України).

**NOTA
BENE!**

Дивись також схему 2.4 даного посібника

5.22.1

**ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НЕГАТИВНОЇ
(РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

*Суб'єкт диференціації
негативної (ретроспективної)
кримінально-правової
відповідальності: Верховна
Рада України.*

*Диференціація – від лат.
differentia – різниця,
розрізнення, відмінність,
поділ, розчленування
цілого на відмінні
частини.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Диференціація негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності – це виокремлення (дозування, градація) в законі України про кримінальну відповідальність (кримінальному законі, КК України) різних її видів (форм), визначення міри (виду, строку і розміру) відповідальності суб'єкта за вчинення злочину.

5.22.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1) *в галузі кримінального права*: а) диференціація підстав кримінальної відповідальності; б) диференціація видів (форм) кримінально-правової відповідальності; в) диференціація обсягу кримінально-правової відповідальності;

2) *за місцем здійснення*: а) диференціація кримінально-правової відповідальності в Загальній частині КК України; б) диференціація кримінально-правової відповідальності в Особливій частині КК України.

5.22.3

ОСНОВНІ ВИДИ (ФОРМИ) ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ КК УКРАЇНИ

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації поняття злочину, його видів та стадій.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації ознак суб'єкта злочину (вік, осудність, спеціальні ознаки).

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації форм та видів вини.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації співучасті у злочині (поняття, види, форми, добровільна відмова).

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації множинності злочинів (повторність, сукупність, рецидив).

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою обставин, що виключають злочинність діяння.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації підстав та умов звільнення від кримінальної відповідальності.

5.22.3

**ОСНОВНІ ВИДИ (ФОРМИ) ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ)
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В
ЗАГАЛЬНІЙ ЧАСТИНІ КК УКРАЇНИ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації покарання та його видів.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації призначення покарання.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації звільнення від покарання та його відбування.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації судимості.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації інших заходів кримінально-правового характеру.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації інших заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою конкретизації особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

5.22.4

**ОСНОВНІ ВИДИ (ФОРМИ) ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВІЙ
ЧАСТИНІ КК УКРАЇНИ**

Диференціація кримінально-правової відповідальності за родовим об'єктом посягання.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за безпосереднім об'єктом посягання.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою кваліфікованих, особливо кваліфікованих, надзвичайно, винятково кваліфікованих складів злочинів (з обтяжуючими обставинами).

5.22.4

**ОСНОВНІ ВИДИ (ФОРМИ) ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВІЙ
ЧАСТИНІ КК УКРАЇНИ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою складів злочинів з пом'якшуючими обставинами.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою санкцій норм (відносно визначені, альтернативні, кумулятивні).

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою факультативного застосування додаткових покарань.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

Диференціація кримінально-правової відповідальності за допомогою виду, строку, розміру покарання.

5.22.5

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ ЯК ФОРМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ)
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

*Суб'єкт
індивідуалізації
покарання – Суд.*

*Індивідуалізація – від
лат. individuum –
неподільне, - виділення,
врахування особливостей
кожної особи.*

Дивись також схему 2.27.5 даного
посібника.

5.22.5

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПОКАРАННЯ ЯК ФОРМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ (РЕТПРОСПЕКТИВНОЇ)
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Це визначення *виду і міри* (строку, розміру) покарання.

Це визначення *виду і міри* (строку, розміру) покарання здійснюється *судом*.

Це визначення *виду і міри* (строку, розміру) покарання здійснюється *суб'єктові, визнаненому винним у вчиненні злочину*.

Це визначення *виду і міри* (строку, розміру) покарання здійснюється *судом відповідно до загальних засад призначення покарання* (ст. 65 КК України).

Це визначення *виду і міри* (строку, розміру) покарання переслідує *мету не тільки кари, але й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню злочинів як засудженим, так і іншими особами* (ст. 50 КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Індивідуалізація покарання – це визначення *судом* *виду і міри* (строку, розміру) покарання *суб'єктові, визнаненому винним у вчиненні злочину, відповідно до загальних засад призначення покарання, а також запобігання вчиненню злочинів як засудженим, так і іншими особами*.

Від індивідуалізації покарання слід відрізняти *індивідуалізацію виконання покарання*. Вона стосується позбавлення волі як виду покарання. Відповідно до Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення, затвердженого Міністерством юстиції України від 27 лютого 2017 року № 680/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2017 року за № 266/30134, конкретний вид колонії, в якій відбуватиме засуджений позбавлення волі, визначає Міжрегіональна комісія.

5.23

СТАДІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1

Виникнення негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності – набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

2

Перетерпіння засудженою особою визначених вироком суду позбавлень або обмежень її прав і свобод пов'язаних з виконанням покарання або звільнення від покарання або його відбування з випробуванням, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, пом'якшення призначеного судом покарання та протягом строку судимості.

3

Припинення негативної (ретроспективної) кримінальної відповідальності: внаслідок смерті засудженої особи, погашення або зняття судимості, декриміналізації вчиненого діяння, тощо.

NOTABENE!

1. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність):

а) Поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» не тотожне поняттю «кримінальна відповідальність».

б) Притягнення до юридичної відповідальності передує юридичній відповідальності.

в) Притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

г) Кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

2. Стадії реалізації негативної (ретроспективної) відповідальності визначені згідно концепції «кримінальна відповідальність – покарання», що знайшла своє офіційне закріплення в згаданому вище рішенні Конституційного Суду України №9-рп/99 від 27 жовтня 1999 року.

3. Притягнення до кримінальної відповідальності - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України).

4. Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили (ч. 2 ст. 43 КПК України).

5.24

ПРИНЦИПИ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Принципи негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності – це система вироблених наукою кримінального права і втілених в нормах кримінального законодавства загально керівних засад, ідеологічних постулатів, які відображають змістовну суть кримінально-правової політики держави демократичного спрямування, завдання і закономірності кримінально-правового регулювання, забезпечують реалізацію кримінально-правової відповідальності людини на наукових засадах.

ВИДИ ПРИНЦИПІВ НЕГАТИВНОЇ(РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Принцип демократичності кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схеми 2.26.4 цього посібника).

Принцип гуманності кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схему 2.26.3 цього посібника).

Принцип правності (законності) кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схему 2.26.2 цього посібника).

Принцип справедливості кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схему 2.26.5 цього посібника).

Принцип рівності кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схему 2.26.6 цього посібника).

Принцип винної кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схему 2.27.3 цього посібника).

Принцип невідворотності кримінально-правової відповідальності (про зміст цього принципу див. схему 2.27.6 цього посібника).

5.25

ВИТЯГИ

із Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 року №9-рп/99. Справа № 1-15/99.

п. 2 мотивувальної частини:

Кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави щодо особи, яка вчинила злочин. Поняття «кримінальна відповідальність» законодавчо не визначено і в теорії кримінально та кримінально-процесуального права трактується по-різному.

Відповідно до частини першої статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, а згідно із статтею 3 Кримінального кодексу України *кримінальній відповідальності* підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину, тобто така, що умисно або з необережності вчинила передбачене законом суспільне небезпечне діяння. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону. Ці положення дають підстави розглядати *кримінальну відповідальність* як особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин.

Кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку відповідними державними органами поведінки особи як злочинної.

Підставою *кримінальної відповідальності* є наявність у діяннях особи складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду.

Кримінальна відповідальність може мати не лише форму покарання. Завироком суду вона може зводитись тільки до осуду особи, яка вчинила злочин, і звільнення її від покарання (частина друга статті 50 КК України). Особу може бути засуджено умовно чи з відстрочкою виконання вироку (статті 45, 46, 46-1 КК України). Тому сам факт порушення кримінальної справи щодо конкретної особи, затримання, взяття під варту, пред'явлення їй обвинувачення не можна визнати як кримінальну відповідальність. Особа не несе кримінальної відповідальності до тих пір, поки її не буде визнано судом винною у вчиненні злочину і вирок суду не набере законної сили.

ПРОДОВЖЕННЯ СХЕМИ

п. 3, абз. 1-5,11 мотивувальної частини

Поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» не тотожне поняттю «кримінальна відповідальність», як і поняття «притягнення до юридичної відповідальності» не ідентичне поняттю «юридична відповідальність». Норми Конституції України, зокрема, містять терміни: «за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність» (частина друга статті 60); «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» та «юридична відповідальність особи має індивідуальний характер» (стаття 61); «особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом» (частина перша статті 63), «незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» (частина друга статті 68); «за посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону» (частина друга статті 105); «за неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності» (частина п'ята статті 129). У контексті змісту положень на-званих статей Конституції України терміни «притягнення до юридичної відповідальності» та «юридична відповідальність» розмежовуються.

Притягнення до юридичної відповідальності передусє юридичній відповідальності. Юридична відповідальність, у тому числі й кримінальна відповідальність, як і форми притягнення до юридичної відповідальності, визначаються та встановлюються законами. Відповідно до положень пунктів 14, 22 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються «судочинство... організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства», а також «засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них». Пунктом 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України визначено, що «прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства - до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування. Таким чином, форма і порядок кримінального переслідування особи, що підозрюється у вчиненні злочину, а також кримінальна відповідальність винної особи регламентуються кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством України. Зокрема, порядок розслідування кримінальної справи, арешт і затримання регулюються Кримінально-процесуальним кодексом України.

Системний аналіз його норм (статей 147, 242, 246 та інших статей) дає підстави дійти висновку, що притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту винесення слідчим постанови про притягнення особи як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення. Відповідно до положень частини першої статті 147 цього Кодексу «в разі притягнення посадової особи до кримінальної відповідальності за посадовий злочин... слідчий зобов'язаний відсторонити її від посади...». Пункт 4 частини першої статті 242 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає, що в разі віддання обвинуваченого до суду суддя одноособове чи суд у розпорядчому засіданні зобов'язані з'ясувати, «чи притягнуті до відповідальності всі особи, які зібраними в справі доказами викриті у вчиненні злочину», а відповідно до вимог пункту 4 частини першої статті 246 цього Кодексу суд у розпорядчому засіданні повертає справу на додаткове розслідування за "наявності підстав для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, коли окремий розгляд справи про них неможливий».

Підтвердженням того, що в зміст терміна "притягнення до кримінальної відповідальності" вкладається факт пред'явлення особі обвинувачення, є передбачена статтею 174 Кримінального кодексу України кримінальна відповідальність особи, яка провадить дізнання, слідчого або прокурора за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності з корисливих мотивів чи іншої особистої заінтересованості.

Отже, притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

п. 1 резолютивної частини

В аспекті порушених у конституційному поданні Міністерством внутрішніх справ України питань положення частини третьої статті 80 Конституції України треба розуміти так:

1.1. Кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

1.2. Притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

1.3. Згода Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності має бути одержана до пред'явлення йому обвинувачення у вчиненні злочину відповідно до чинного Кримінально-процесуального кодексу України.

1.4. Депутатська недоторканність поширюється на народного депутата України з моменту визнання його обраним за рішенням відповідної виборчої комісії і до моменту припинення повноважень народного депутата України.

У разі пред'явлення громадянину України обвинувачення у вчиненні злочину та/або його арешту до обрання народним депутатом України подальше провадження у кримінальній справі стосовно такого депутата може бути продовжено за наявності згоди Верховної Ради України на його притягнення до кримінальної відповідальності та/або перебування під вартою.

5.26

СКЛАД ЗЛОЧИНУ – CORPUS DELICTI

Уперше поняття «склад злочину» було застосоване Проспером Фарінацієм у 1581 році. Початково воно мало процесуальне значення.

Уперше обґрунтував положення про відповідність злочинного діяння ознакам складу злочину Пауль Йоган Ансельм фон Фейєрбах. Завдяки його старанням це положення уперше знайшло своє закріплення на рівні закону в Баварському кримінальному уложенні 1813 року.

5.27

УХВАЛЮЮЧИ ВИРОК, СУД ПОВИНЕН, ЗОКРЕМА, ВИРІШИТИ:

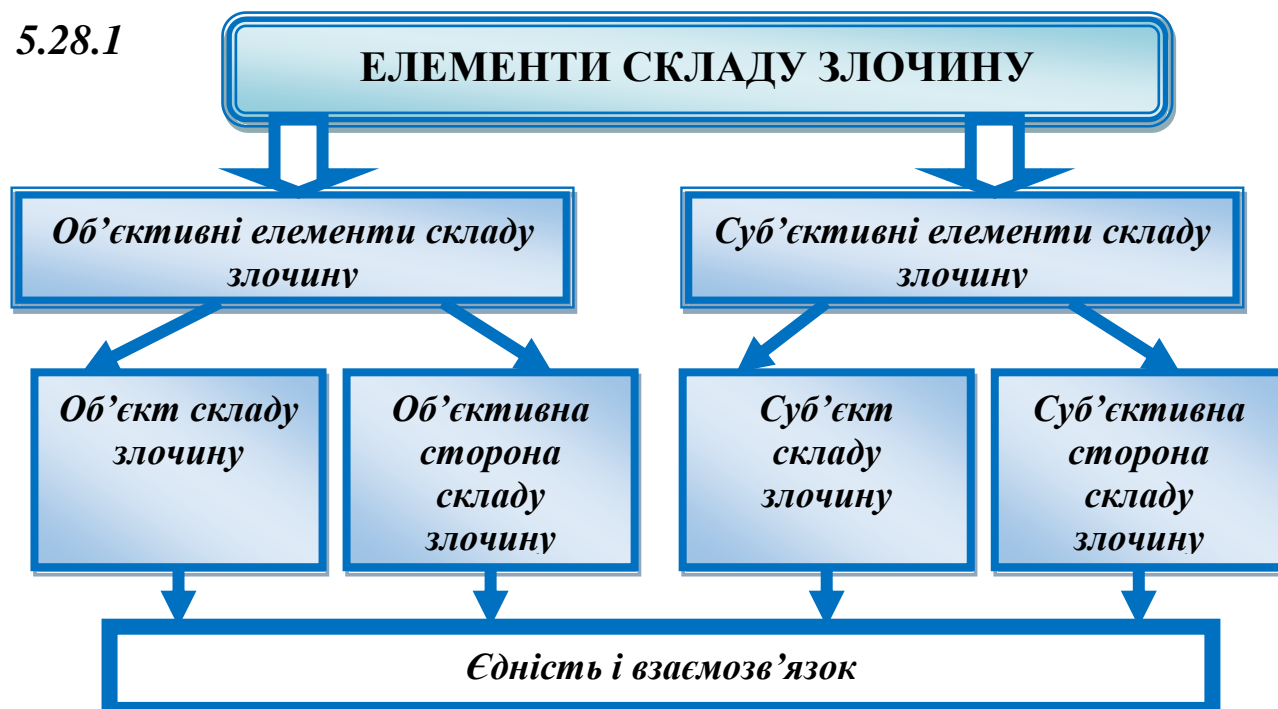
а) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа
(п. 1 ч. 1 ст. 368 КПК України);

б) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений
(п. 2 ч. 1 ст. 368 КПК України).

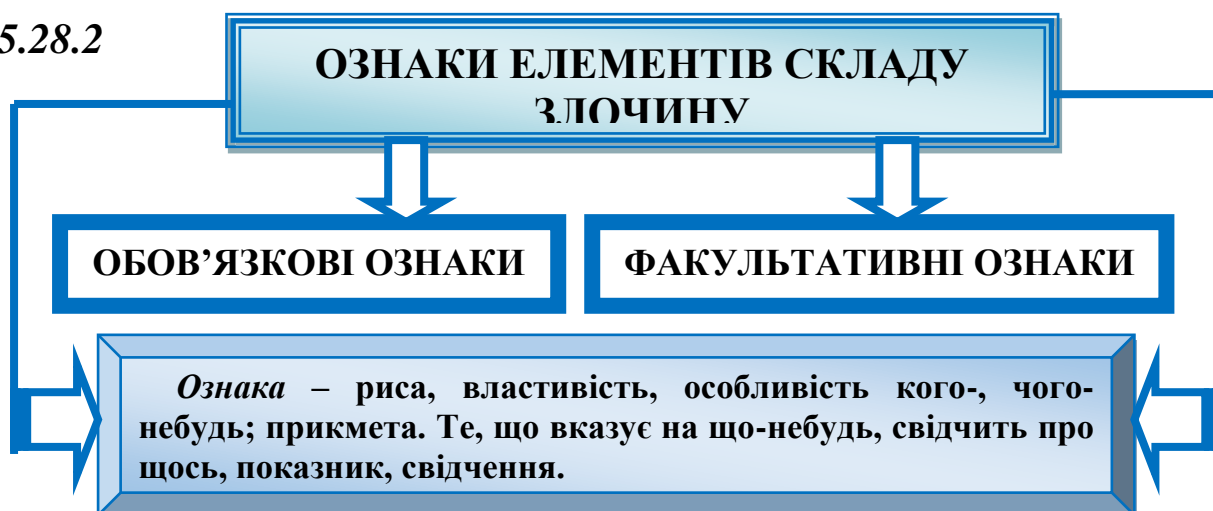
5.28

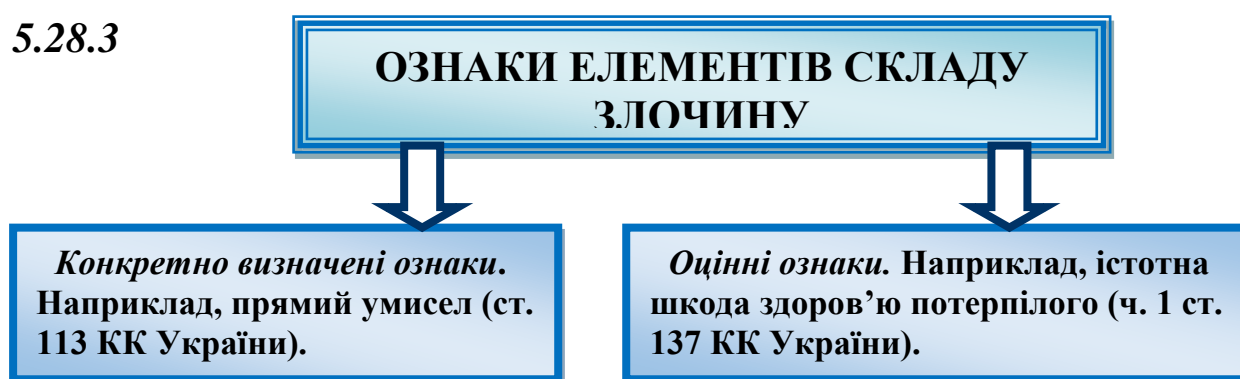
5.28.1

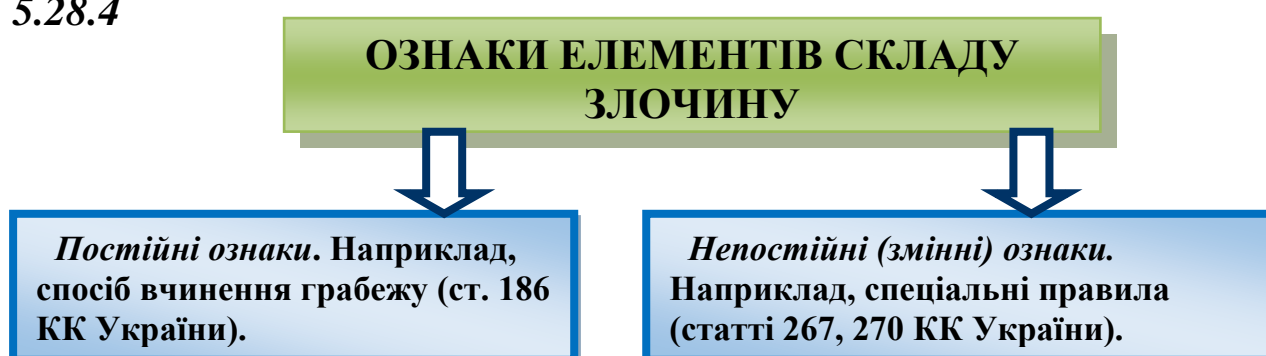
5.28.2

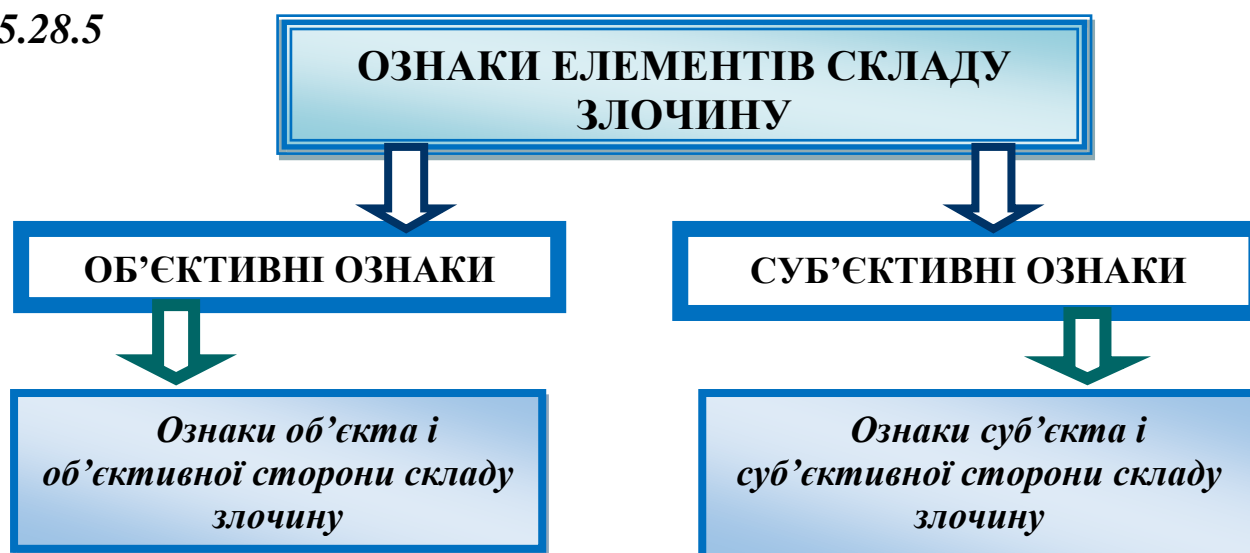
5.28.3

5.28.4

5.28.5

5.28.6

ОЗНАКИ ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Ознаки об'єктивних елементів складу злочину

Об'єкт складу злочину

Ознаки об'єкта складу злочину:

1. *Обов'язкові ознаки:*
  - а) суб'єкти (носії) суспільних відносин;
  - б) предмет суспільних відносин;
  - в) соціальний зв'язок суспільних відносин;
  - г) нормативна основа суспільних відносин;
  - г) суспільний інтерес (інтереси) (див. схему 6.10 цього посібника);
2. *Факультативна ознака об'єкта злочину* – предмет злочину та потерпілий.

Об'єктивна сторона складу злочину

Ознаки об'єктивної сторони складу злочину:

1. *Обов'язкові ознаки:*
  - а) матеріального складу: 1) суспільно небезпечне діяння; 2) суспільно небезпечні наслідки; 3) причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками;
  - б) формального складу: 1) суспільно небезпечне діяння;
2. *Факультативні ознаки як матеріального так і формального складу злочину:* 1) місце; 2) час; 3) спосіб; 3) знаряддя; 4) засоби; 5) обстановка вчинення злочину.

Ознаки суб'єктивних елементів складу злочину

Суб'єкт складу злочину

Ознаки суб'єкта складу злочину:

1. *Обов'язкові ознаки:*
  - а) фізична особа;
  - б) осудна особа;
  - в) особа, яка вчинила злочин;
  - г) особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності;
2. *Факультативна (факультативні) ознаки* – додаткова ознака (ознаки) спеціального суб'єкта злочину.

Суб'єктивна сторона складу злочину

Ознаки суб'єктивної сторони складу злочину:

1. *Обов'язкова ознака* – вина;
2. *Факультативні ознаки:*
  - а) мотив;
  - б) мета;
  - в) емоції.

5.28.7

ФУНКЦІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Статична:

- а) склад злочину є засобом криміналізації (декриміналізації) суспільно-небезпечних діянь;
- б) за допомогою складу злочину встановлюються межі кримінальної відповідальності за конкретні суспільно-небезпечні діяння;
- в) склад злочину виступає одним із засобів визначення меж кримінально-правового регулювання;
- г) склад злочину є одним із засобів фіксування рівня розвитку правової культури.

Динамічна:

- а) склад злочину є одним із засобів удосконалення чинного КК України;
- б) склад злочину має значення для застосування кримінального закону, оскільки виступає складовою об'єктивної та суб'єктивної підстав кримінальної відповідальності, визначає межі розслідування злочину, є основою правильної кваліфікації злочину.

Відмежувальна:

- а) склад злочину дозволяє відмежувати злочини між собою один від одного;
- б) склад злочину дозволяє відмежувати злочин від інших правопорушень.

Інформаційна:

- склад злочину містить у собі інформацію про зміст і межі кримінально-правової заборони, що має важливе значення
- а) для: правозастосувальних органів; б) фізичних і юридичних осіб; в) науковців.

Гарантійна:

- склад злочину, визначаючи межі кримінальної відповідальності за суспільно – небезпечні діяння, служить засобом гарантії прав людини в Україні.

5.28.8

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Критерій – мірло, ознака виділення складів злочинів.

ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ

Критерії класифікації складів злочинів – це певні формальні ознаки, властивості, за допомогою яких стає можливим здійснення розподілу складів злочинів на відповідні групи.

5.28.9

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ (ПРОДОВЖЕННЯ)

- об'єкт складу злочину;
- особливості конструкції об'єктивної сторони складу злочину;
- ступінь суспільної небезпечності злочинного діяння;
- спосіб описування в кримінальному законі України про кримінальну відповідальність (КК України) ознак складу злочину;
- суб'єкт складу злочину;
- форма вини.

5.28.10

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА ОБ'ЄКТОМ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Класифікація складів злочинів за родовим об'єктом (див. Особливу частину закону України про кримінальну відповідальність (КК України)).

Класифікація складів злочинів за безпосереднім об'єктом (див., наприклад, Розділ «Злочини проти життя і здоров'я особи» КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Класифікувати – розподілити предмети, явища чи поняття на класи, групи, види тощо за спільними ознаками, властивостями; групувати.

Класифікація – система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи, види за спільними ознаками властивостями.

5.28.11

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ КОНСТРУКЦІЇ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Матеріальні склади злочинів:

а) злочини з таким складом є закінченими з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, передбачених нормою кримінального закону, який встановлює (закріплює) даний склад злочину. Наприклад, склади злочинів, передбачені статтями 115, 116, 121, 185, 186, 347, 352, 365, 367, 378, 399, 411 КК України.

б) обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу такого злочину є: 1) суспільно небезпечне діяння; 2) суспільно небезпечні наслідки; 3) причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками.

Формальні склади злочинів:

а) злочин з таким складом вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого нормою кримінального закону, яка встановлює (закріплює) даний склад злочину. Наприклад, ст. 109, ч. 1, 2 ст. 135, ч. 1 ст. 151, ч. 1 ст. 205, ч. 1, 2 ст. 263, ч. 1 ст. 265, ст. 295, ст. 394, ст. 395 КК України.

б) обов'язковою ознакою об'єктивної сторони такого складу злочину є лише суспільно небезпечне діяння.

Особливі формальні склади злочинів (склад злочину sui generis):

а) злочини з таким складом вважаються закінченими з досягненням злочинним діянням стадії, визначеної нормою кримінального закону, яка встановлює (закріплює) даний склад злочину;

б) обов'язковою ознакою об'єктивної сторони такого складу є лише суспільно небезпечне діяння. Такі злочини в теорії кримінального права називають ще «усіченими» або «урізаними». Наприклад, статті 129, 195, 187, 257, 261, 266, 345, 346, 350 КК України.

5.28.12

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА СТУПЕНЕМ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ЗЛОЧИННОГО ДІЯННЯ

Основні склади злочинів: містять у собі ознаки відповідних злочинів, але не містять у собі пом'якшуючих чи обтяжуючих (кваліфікуючих) ознак. Наприклад, ч. 1 ст. 115, частини 1, 2, 4 ст. 143, ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 204, ч. 1 ст. 296 КК України.

Склади злочинів з обтяжуючими (кваліфікуючими) ознаками: містять у собі ознаки основних складів злочинів, а також обтяжуючі (кваліфікуючі) ознаки. Наприклад, ч. 2 ст. 205-1, ч. 2 ст. 213, частини 2, 3 ст. 258, ч. ч. 2, 3, 4 ст. 296 КК України.

Склади злочинів із пом'якшуючими ознаками містять у собі ознаки основних складів злочинів, а також пом'якшуючі ознаки. Наприклад, статті 116, 117, 118, 123, 124 КК України.

5.28.13

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ З ОБТЯЖУЮЧИМИ(КВАЛІФІКУЮЧИМИ) ОЗНАКАМИ

Склади злочинів зі звичайними обтяжуючими ознаками(кваліфіковані склади злочинів). Наприклад, ч. 3 ст. 143, ч. 2 ст. 177, ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 259, ч. 2 ст. 306 КК України.

Склади злочинів з особливо обтяжуючими ознаками (особливо кваліфіковані склади злочинів). Наприклад, ч. 3 ст. 135, ч. 3 ст. 136, ч. 3 ст. 212, ч. 3 ст. 303 КК України.

Склади злочинів з винятково обтяжуючими ознаками (винятково кваліфіковані склади злочинів). Наприклад, ч. 4 ст. 152, ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187 КК України.

Склади злочинів з надзвичайно обтяжуючими ознаками (надзвичайно кваліфіковані склади злочинів). Наприклад, ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 5 ст. 191 КК України.

Комбіновані склади злочинів з обтяжуючими (кваліфікуючими) ознаками. Наприклад, ч. 3 ст. 296, ч. 4 ст. 296 КК України.

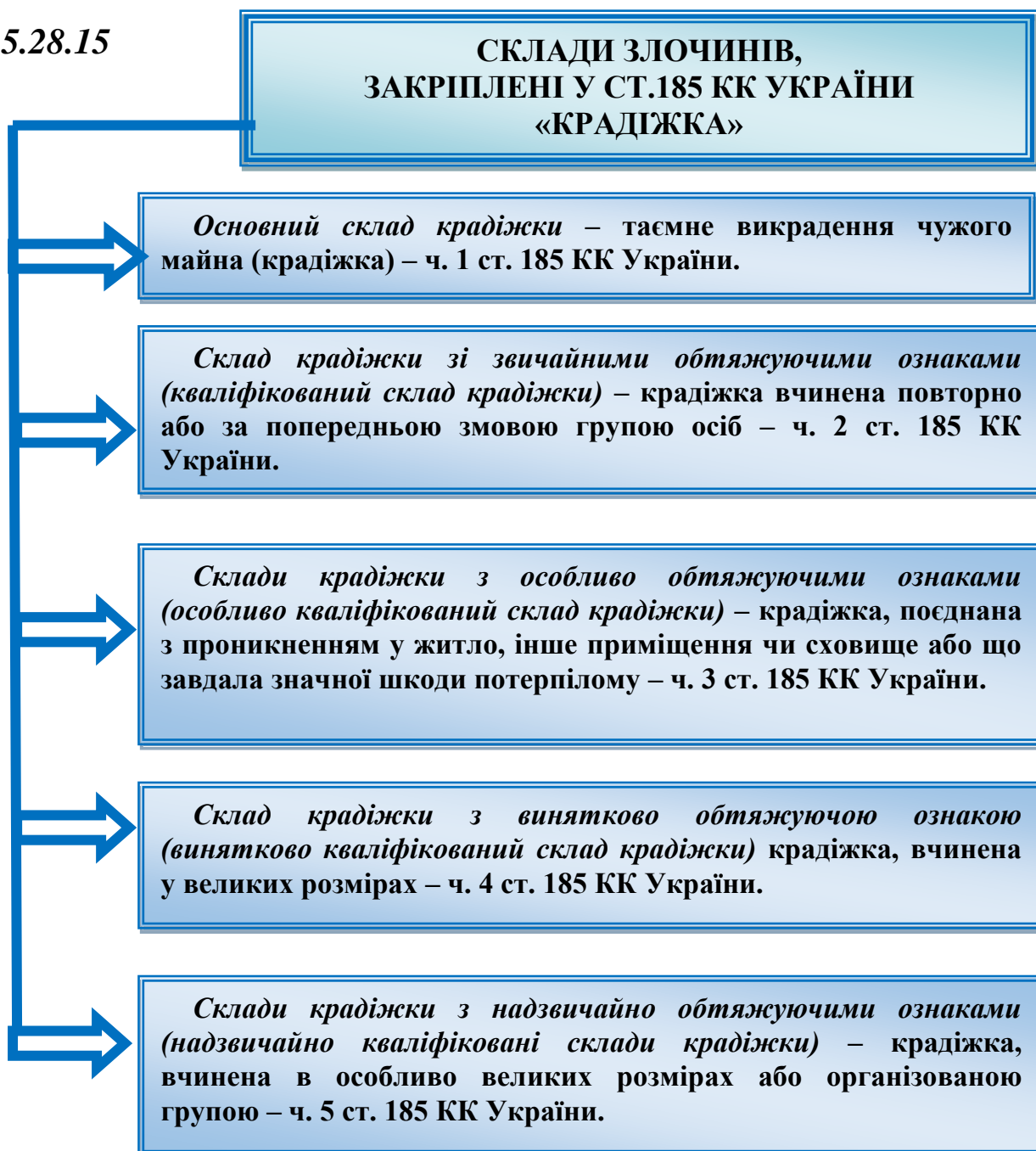
5.28.14

NOTA BENE!

В окремих випадках однакові за змістом ознаки використані законодавцем для конструювання різних складів злочинів з обтяжуючими (кваліфікуючими) ознаками. Наприклад, ч. 3 ст. 135 і ч. 2 ст. 139 КК України (у ст. 141 КК України настання смерті або інші тяжкі наслідки є ознакою основного складу злочину); ч. 4 ст. 185 і ч. 3 ст. 190 КК України; ч. 3 ст. 136 і ч. 2 ст. 137 КК України.

В основі даної класифікації складів злочинів лежить ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння як ознаки об'єктивної сторони складу злочину.

5.28.15

5.28.16

**СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ, ЗАКРІПЛЕНІ У СТ.296 КК
УКРАЇНИ «ХУЛІГАНСТВО»**

- ч. 1 ст. 296 КК України - *основний склад хуліганства* – хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом;
- ч. 2 ст. 296 КК України - *склад хуліганства зі звичайною обтяжуючою ознакою (кваліфікований склад хуліганства)* – хуліганство, вчинене групою осіб;
- ч. 3 ст. 296 КК України - *комбінований склад хуліганства* –:
  - а) стосовно до складу хуліганства, закріпленого в ч.1 ст. 296 КК України він є *складом хуліганства з особливо обтяжуючими ознаками (особливо кваліфікований вид хуліганства)*;
  - б) стосовно до складу хуліганства, закріпленого в ч.2 ст. 296 КК України він є *складом хуліганства зі звичайними обтяжуючими ознаками (кваліфікований склад хуліганства)*;
- ч. 4 ст. 296 КК України - *кваліфікований склад хуліганства* –:
  - а) стосовно до складу хуліганства, закріпленого в ч.1 ст. 296 КК України він є *складом хуліганства з винятково обтяжуючою ознакою (винятково кваліфікований склад хуліганства)*;
  - б) стосовно до складу хуліганства, закріпленого в ч. 2 ст. 296 КК України він є *складом хуліганства з особливо обтяжуючою ознакою (особливо кваліфікований склад хуліганства)*;
  - в) стосовно до складу хуліганства, закріпленого в ч. 3 ст. 296 КК України він є *складом злочину зі звичайною обтяжуючою ознакою (кваліфікований склад хуліганства)*.

5.28.17

**СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ, ЗАКРІПЛЕНИХ В СТ. 205
КК УКРАЇНИ «ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО»**

- ч. 1 ст. 205 КК України - *основний склад фіктивного підприємництва* – створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона;
- ч. 2 ст. 205 КК України - *склади фіктивного підприємництва зі звичайними обтяжуючими ознаками (кваліфікований склад фіктивного підприємництва)* – вчинення фіктивного підприємництва повторно або якщо такими незаконними діями заподіяно велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам.

5.28.18

В окремих статтях чинного закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) міститься *лише один – основний склад конкретного злочину*. Наприклад, статті 112, 113, 116, 117, 118, 138, 148, 166, 167, 179, 195, 196, 197, 198, 218-1, 219, 223-1 КК України.

5.28.19

КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА СПОСОБОМ ОПИСУВАННЯ В ЗАКОНІ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ, КК УКРАЇНИ) ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

1

2

Прості склади злочинів:

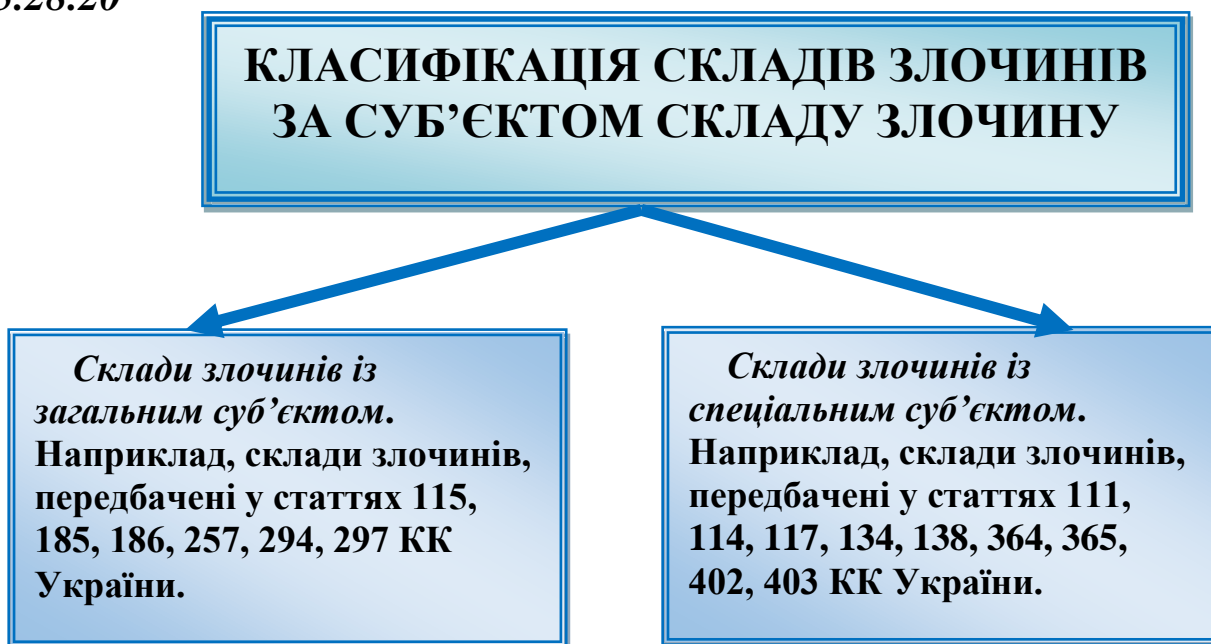
- а) містять у собі ознаки одного суспільно небезпечного діяння;
- б) це суспільно небезпечне діяння посягає на один об'єкт;
- в) характеризується однією формою вини;

Наприклад, склади злочинів, передбачені в ч. 1 ст. 115, в статтях 185, 186, 339, 360 КК України.

Складні склади злочинів (з ускладненими ознаками):

- а) склади злочинів з двома об'єктами (наприклад, розбій – ст. 187 КК України);
- б) склади злочинів з двома або більше діями (наприклад, статті 353, 357 КК України);
- в) склади злочинів з кількома способами вчинення суспільно небезпечного діяння (наприклад, умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху, чи іншим загально небезпечним способом – ч. 2 ст. 194 КК України);
- г) склади злочинів з кількома суспільно небезпечними наслідками (наприклад, ч. ч. 1 ст. 122, ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135, ч. 2 ст. 137 КК України);
- д) склади злочинів з складною формою вини (наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого – ч. 2 ст. 121 КК України).

5.28.20

5.28.21

5.28.22

СКЛАД ЗЛОЧИНУ І ЗЛОЧИН

«Злочин – симптом суспільної хвороби, що заслуговує на серйозну увагу мислителя. Сам злочинець не повинен бути для кримінального правосуддя предметом ненависті, а страждання його не можуть служити відповідним задоволенням ображеного почуття справедливості; для нього злочинець – повноправний суб'єкт, по відношенню до якого суспільні обов'язки не тільки не обмежилися, але, навпаки, розширилися» (М.С. Таганцев).

Тема 6. Об'єкт складу злочину.

6.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ІСТОРИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

- *Об'єкт злочину* – захищений правом інтерес (Р. Ієрінг, Ф. Ліст, Б.С. Нікіфоров).
- *Об'єкт злочину* – суб'єктивне право (В.Д. Спасович, А. Фейєрбах).
- *Об'єкт злочину* – безпека і добробут громадян (О.Ф. Кістяківський).
- *Об'єктом злочину* є: а) правові норми і конкретні блага та інтереси (М.Д. Сергієвський); б) посереднім об'єктом є порушуваний припис, норма, а безпосереднім об'єктом – суспільне відношення, що являє собою реальний прояв даного припису (І.Я. Фойніцький); в) з формальної сторони є норма права, а з матеріальної сторони є блага та інтереси, що охороняються даною нормою (Л.С. Білогриць-Котляревський); г) норма права в її реальному бутті (М.С. Таганцев).
- *Об'єкт злочину* – окремі особи чи групи осіб (П.Д. Калмиков).
- *Об'єкт злочину* – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (А.А. Піонтковський, Є.А. Фролов).

6.1.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Об'єкт злочину– охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (М.І. Бажанов, В.К.Гришук, Н.О. Гуторова, Б.О. Кириць, М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, Ю.Л. Шевцов та ін.).

Об'єкт злочину– соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (С.В. Гавриш, П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко).

Об'єкт злочину– людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу і т.д. (Г.П. Новосьолов).

Об'єкт злочину– окремі особи або багато осіб (І.Я. Козаченко, З.А. Незнамова).

Об'єкт злочину– охоронювані кримінальним законом соціально значимі цінності, інтереси, блага (А.В. Наумов, А.В. Пашковська).

Об'єкт злочину– суспільні відносини, які являють собою відповідний порядок, встановлений приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарьова).

Об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають всередині цієї оболонки (В.М. Трубніков).

Об'єкт злочину– охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (П.П. Андрушко О.М. Костенко, А.В. Ландіна).

Об'єкт злочину – правовідносини (О.М. Готін, С.Я. Лихова, Л.П. Медіна та ін.).

Об'єкт злочину – суспільні відносини та певні блага та інтереси (П.Л. Фріс).

6.2

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Обов'язковий елемент кожного складу злочину.

Позитивні особливо цінні (корисні) суспільні відносини.

Особливо цінні суспільні відносини, які охороняються законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) – законні суспільні відносини.

На ці суспільні відносини посягає злочин.

Цим суспільним відносинам злочином заподіяна, заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода.

ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ

Об'єкт складу злочину – це обов'язковий елемент складу кожного злочину, який являє собою охоронювані законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) позитивні, особливо цінні (корисні) суспільні відносини, на які посягнув (посягає) або може посягнути злочин і яким заподіяна, заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода.

NOTA BENE!

Суспільні відносини – це охоронювані соціальними нормами відносини між суб'єктами, предметом яких є матеріальні чи нематеріальні блага (цінності), а в певних випадках і людина (люди).

6.2.1

ВИДИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Матеріальні суспільні відносини

Нематеріальні суспільні відносини

Позитивні (корисні) суспільні відносини

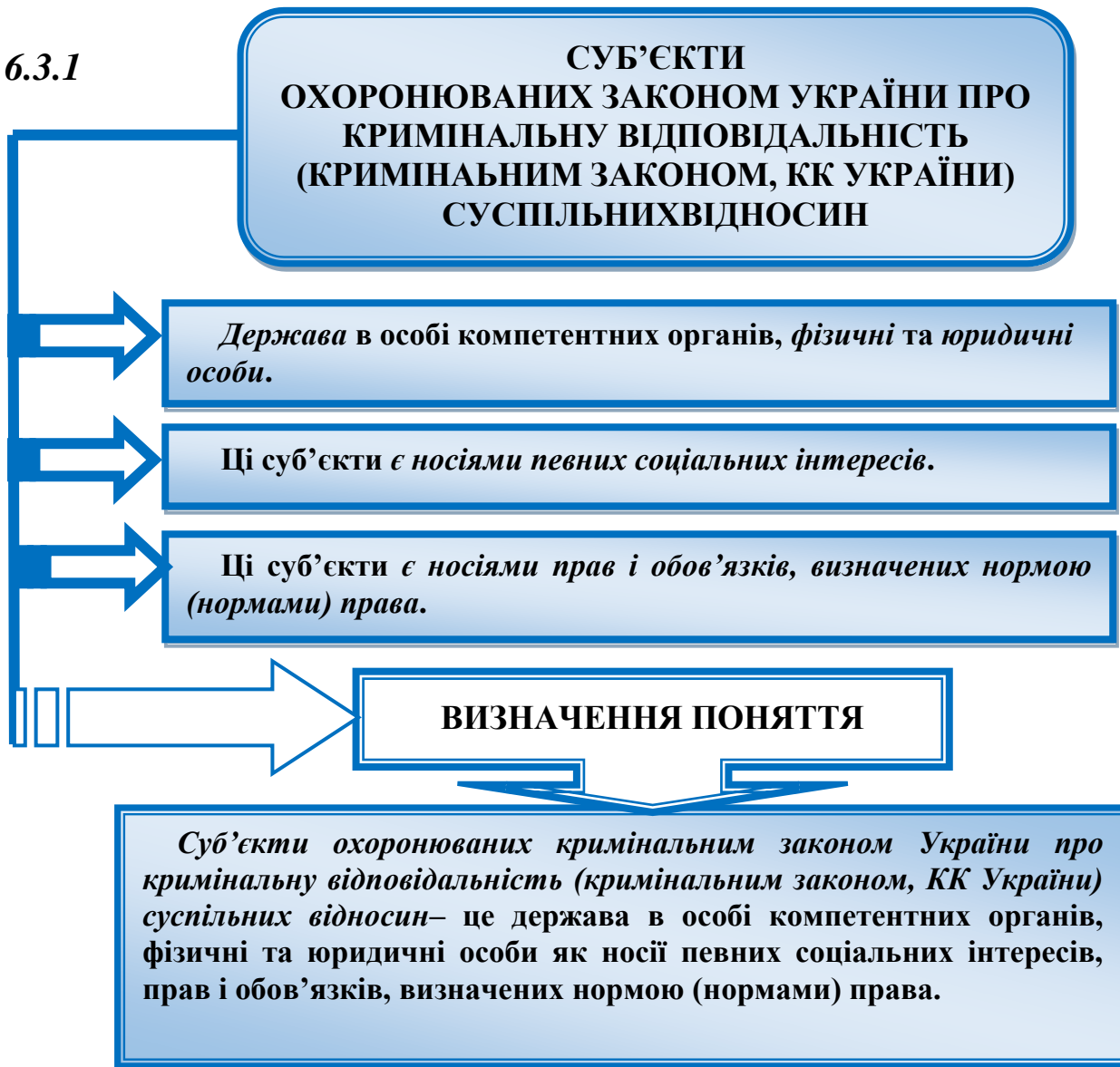
Негативні (шкідливі або небезпечні) суспільні відносини

Комбіновані суспільні відносини

6.3

6.3.1

6.3.2

6.3.3

**ЗНАЧЕННЯ
ПРАВИЛЬНОГО ВСТАНОВЛЕННЯ
СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ
УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИМ
ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ) СУСПІЛЬНИХ
ВІДНОСИН**

1

Дозволяє найбільш повно і правильно встановити суть, об'єм (межі) постановлених під охорону закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) суспільних відносин.

2

Дозволяє виявити механізм заподіяння шкоди об'єктові злочину.

3

Забезпечує поряд з іншими факторами, правильну кваліфікацію вчиненого злочинного діяння.

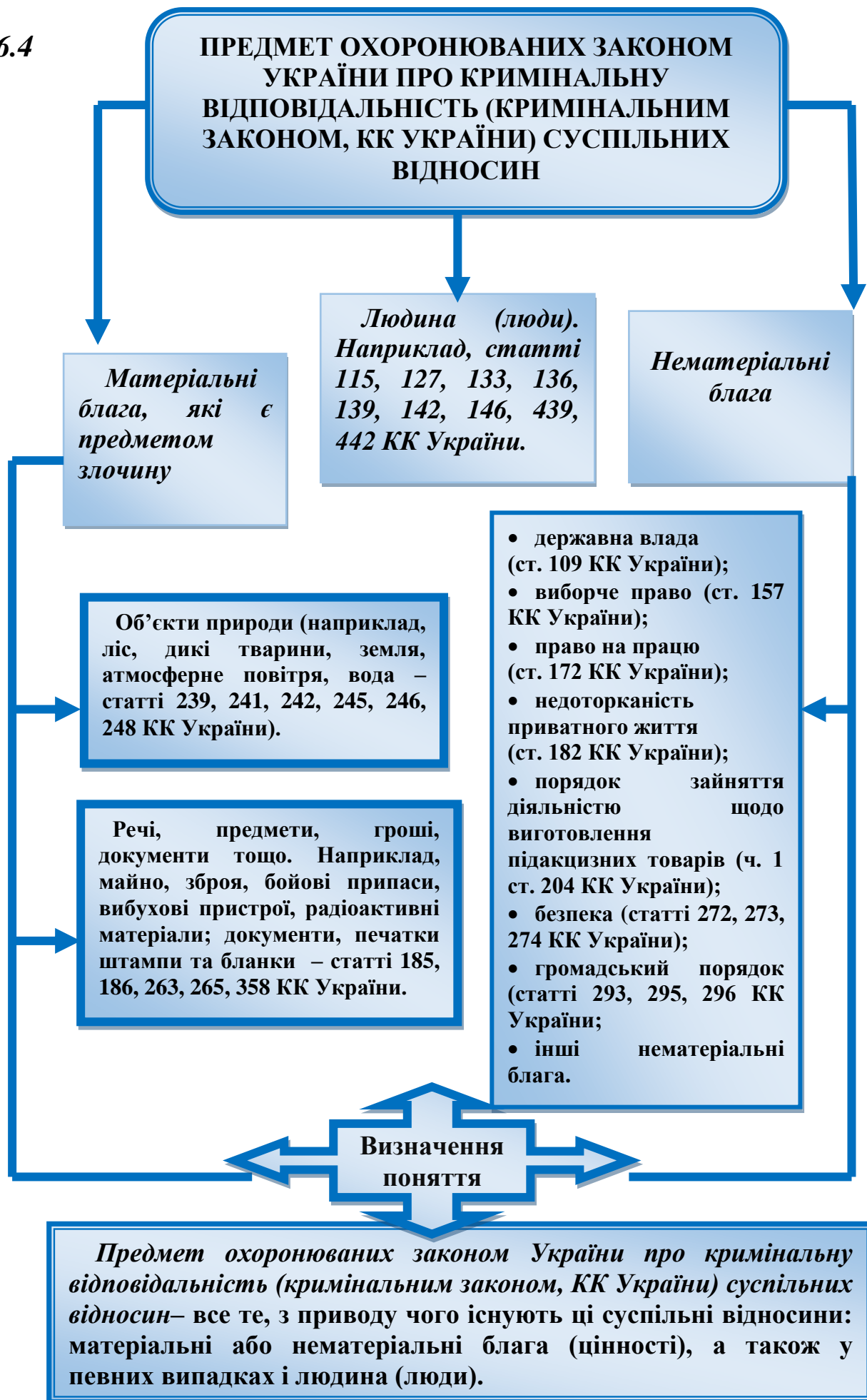
4

Забезпечує, поряд з іншими факторами, реалізацію кримінальної відповідальності особи (осіб), що вчинила злочин.

5

Сприяє відшкодуванню (компенсації) заподіяної злочином шкоди.

6.4

6.5

Предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння (Є.В. Лащук).

6.5.1

**СПОСОБИ ВИЗНАЧЕННЯ В ЗАКОНІ
УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНОМУ
ЗАКОНІ, КК УКРАЇНИ) ПРЕДМЕТА
СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ**

1. В нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) чітко визначено предмет складу злочину. Наприклад, Державний прапор України (ст. 339 КК України).

2. В нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) визначено чіткий перелік предметів даного складу злочину. Наприклад, залізничний рухомий склад, повітряне чи річкове судно, снотворний мак чи конопля (статті 278, 310 КК України).

3. В нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) визначено приблизний перелік предметів складу злочину. Наприклад, алкогольні напої, тютюнові вироби, інші підакцизні товари, податки, збори, інші обов'язкові платежі (статті 204, 212 КК України).

4. В нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) визначено родові ознаки предмета складу злочину, зміст яких чітко визначений в інших нормативних актах. Наприклад, документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, недержавні цінні папери, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори (статті 223-1, 224, 305 КК України).

5. В нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) визначено родові поняття предмета складу злочину, зміст якого визначається у примітці до відповідної статті КК України. Наприклад, неправомірна вигода, офіційний документ (примітки до статей 160, 354, 358 КК України).

6. В нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) визначено родові поняття предмета складу злочину, зміст якого визначається судовою практикою. Наприклад, майно, товари, що пропагують культ насильства і жорстокості, (статті 185, 186, 187, 300 КК України).

6.5.2

**СПОСОБИ
ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ НА ПРЕДМЕТ
СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ**

- Знищення, пошкодження чи погіршення якості предмета складу злочину. Наприклад, статті 113, 178, 179, 194, 196, 239, 241, 243, 245, 248, 290, 298, 347, 352, 360, 378 КК України.
- Виготовлення, посів, вирощування, підроблення або покращення якості предмета складу злочину. Наприклад, статті 199, 204, 216, 224, 263, 300, 301, 307, 309, 310, 311, 321 КК України.
- Заволодіння, привласнення, приватизація, одержання, користування, використання предмета складу злочину. Наприклад, статті 185, 186, 187, 190, 191, 193, 210, 229, 241, 262, 265, 267, 278, 289, 368 КК України.
- Переміщення, перевезення, ввезення, пересилання, зберігання, приховування предмета складу злочину. Наприклад, статті 198, 199, 201, 204, 224, 227, 267, 268, 269, 287, 300, 301, 305, 307, 309, 388 КК України.
- Надання, пропозиція, обіцянка, продаж, відчуження, збут, витрата, розтрата, випуск, ухилення від обов'язкової здачі предмета складу злочину. Наприклад, статті 191, 204, 227, 318, 321, 329, 369, 413 КК України.
- Погроза вчинити незаконні дії, заклики до вчинення незаконних дій щодо предмета складу злочину. Наприклад, статті 195, 266, 295, 350, 355, 377, 398, 405 КК України.
- Інші способи злочинного впливу на предмет складу злочину.

6.5.2.1

ЗНАРЯДДЯ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ НА ПРЕДМЕТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ (ЗНАРЯДДЯ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ)

Речі матеріального світу.

Цими речами безпосередньо заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода об'єктові (об'єктам) кримінально-правової охорони.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Знаряддя злочинного впливу на предмет складу злочину (знаряддя вчинення злочину) – це речі матеріального світу, якими безпосередньо заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода об'єктові (об'єктам) кримінально-правової охорони.

NOTA BENE!

Засоби злочинного впливу на предмет складу злочину (засоби вчинення злочину) – речі матеріального світу, якими безпосередньо не заподіюється істотна шкода об'єктові (об'єктам) кримінально-правової охорони, але які полегшують вчинення злочину.

6.5.3

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

1. Встановлення ознак предмета складу злочину дозволяє відмежувати злочин від інших правопорушень. Наприклад, контрабанди як злочину (ст. 201 КК) від контрабанди як адміністративного правопорушення.

2. Встановлення ознак предмета складу злочину дозволяє розмежувати суміжні злочини. Наприклад, викрадення зброї від крадіжки майна (статті 185 і 262 КК України).

3. Встановлення ознак предмета складу злочину забезпечує правильну кваліфікацію злочинного діяння за відповідною статтею закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України). Наприклад, частини 1, 2, 3, ст. 357 КК України.

6.5.4

ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ І ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ

Об'єкт складу злочину – суспільні відносини, що охороняються законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України).

Об'єкт складу злочину – обов'язковий елемент складу злочину.

Об'єктові складу злочину завжди заподіюється істотна шкода або створюється реальна загроза її заподіяння.

Предмет складу злочину – речі матеріального світу.

Предмет складу злочину – факультативна ознака складу злочину.

Предмету складу злочину може заподіюватися істотна шкода або його якість залишається незмінною або може бути покращена його якість. Може мати місце також погроза незаконного поводження з предметом злочину.

6.5.5

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Структурна складова суспільних відносин.

Суспільні відносини охороняються законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України).

Структурна складова суспільних відносин піддається безпосередньому злочинному впливові.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Предмет злочинного впливу – це структурна складова охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин, яка піддається безпосередньому злочинному впливові.

6.5.6

ВИДИ ПРЕДМЕТІВ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Суб'єкти охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин.

Предмет охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин.

Соціальний зв'язок охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин.

Нормативна основа охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин.

6.6

ПОТЕРПІЛИЙ В КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗНАЧЕННІ

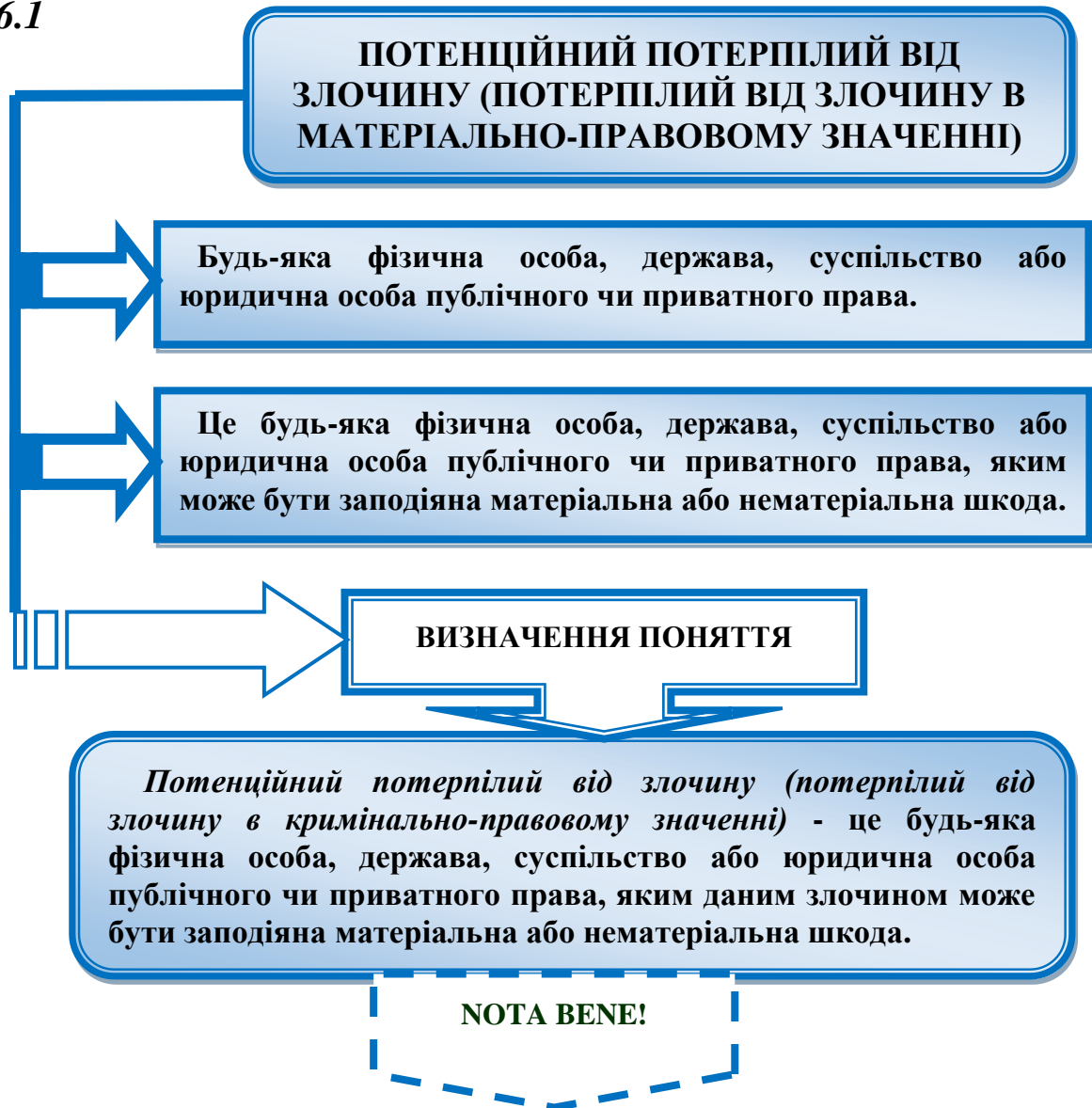
Фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди.

Юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК України).

6.6.1

ВИТЯГ З РЕКОМЕНДАЦІЙ

**VII Міжнародної науково-практичної конференції
«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»
(12-13 жовтня 2017 року, м. Харків)**

Вислухавши й опрацювавши пропозиції науковців щодо проблем кримінально-правового забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації, конференція пропонує таке:

– *додати до кола потерпілих, що визначається у ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України, таких суб'єктів, як держава і суспільство. Про доцільність цього свідчить аналіз складів корупційних злочинів, що містяться у примітці до ст. 45 КК, практика застосування відповідних кримінально-правових норм, а також досвід боротьби з такими суспільно небезпечними діяннями.*

6.6.2

ФІЗИЧНА ОСОБА (ЛЮДИНА) ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛОЧИНУ

NOTA BENE!

ТЕРПІТИ – стійко, без нарікань, витримувати фізичні та моральні страждання(див. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. Ред.. В.Т. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1446*).

NOTA BENE!

СТРАЖДАТИ – а) зазнавати сильного фізичного болю, мучитися від чогось; б) відчувати наслідки чогось негативного; в) зазнавати моральних мук, переживань; г) зазнавати шкоди, збитків (див. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. Ред.. В.Т. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1199*).

6.6.3

6.6.4

ОЗНАКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІЙНОГО ПОТЕРПІЛОГО

1

Ознаки, що характеризують особу потерпілого (стать, вік, раса, національність, положення, державне становище, вид юридичної особи (юридичні особи публічного та приватного права) тощо – наприклад, ч. 2 ст. 115, статті 134, 137, 150, 161, 210, 211, 222, 232, КК України).

2

Ознаки, що характеризують поведінку потерпілого (правослухняна, протиправна) – наприклад, статті 116, 118, 123 КК України.

3

Ознаки, що характеризують стан потерпілого (безпорадний стан, небезпечний для життя стан, стан вагітності, стан неплатоспроможності, стан банкрутства тощо) – наприклад, п. 2 ч. 2 ст. 115, статті 136, 137, 218-1, 219 КК України.

4

Ознаки, що характеризують взаємовідносини винного і потерпілого (родинні, службові, матеріальна чи інша залежність і т.д.) - наприклад, статті 117, 154, 219, 220-1 КК України.

5

Ознаки, що характеризують шкоду, заподіяну потерпілому – фізичній особі (смерть, тілесні ушкодження, майнова шкода (значна, у великих розмірах, у особливо великих розмірах) – наприклад, статті 115, 116, 125, 186 КК України і т.д.

6

Ознаки, що характеризують шкоду, заподіяну державі, юридичній особі публічного чи приватного права (майнова шкода (значна, у великих розмірах, у особливо великих розмірах), організаційна, політична, моральна та ін.) – наприклад, статті 109-114-1, 199, 201, 204, 210, 211, 212, 212-1, 328, 329, 330, КК України і т.д.

6.6.5

**ВИДИ
ПОТЕНЦІЙНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОТЕРПІЛИХ
ВІД ЗЛОЧИНУ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)**

- державний чи громадський діяч (наприклад, статті 112, 346 КК України);
- малолітня дитина або жінка, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України);
- заручник (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України);
- особа або її близький родич у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України);
- новонароджена дитина (ст. 117 КК України);
- особа, яка вчиняє суспільно небезпечне посягання, злочинець (статті 118, 124 КК України);
- особа, яка перебуває в матеріальній або іншій залежності від винуватого (наприклад, ч. 2 ст. 120, ч. 3 ст. 143, ч. 2 ст. 144 КК України);
- неповнолітній (наприклад, ч. 3 ст. 120, ч. 3 ст. 130, ч. 2 ст. 136, 137, ч. 2 ст. 140, ч. 2 ст. 142, ч. 2 ст. 144, ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 149 КК України);
- особа, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану (ч. 1, 3 ст. 135, ст. 136, ч. 3 ст. 143 КК України);
- пацієнт (ст. 141 КК України);
- чужа дитина (ст. 148 КК України);
- малолітній чи малолітня (наприклад, ч. 4 ст. 152, ч. 2 і 3 ст. 153 КК України);
- журналіст (ст. 171 КК України);
- священнослужитель (ч. 2 ст. 180 КК України);
- працівник транспорту (ст. 280 КК України);
- представник влади, працівник правоохоронного органу, судовий експерт (наприклад, статті 342, 343 КК України);
- службова особа або громадянин, який виконує громадський обов'язок (статті 350, 352 КК України);
- суддя, народний засідатель, присяжний (наприклад, статті 377, 378 КК України);
- захисник чи представник особи (наприклад, статті 397, 398 КК України);
- банк, держава, кредитор, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, суб'єкт господарської діяльності (наприклад, статті 218-1, 219, 222, 231, 232 КК України);
- інші види потенційних потерпілих від злочину.

6.7

6.7.1

**ФОРМИ
СОЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ
УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

6.8.

НОРМАТИВНА ОСНОВА ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ) СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Норми чинних законів, інших норм права, що визначають права і обов'язки суб'єктів цих відносин.

Права і обов'язки становлять зміст охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Нормативна основа охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин – це норми чинних законів, інших норм права України, що визначають права і обов'язки суб'єктів цих відносин, які становлять їх зміст.

6.8.1

НОРМАТИВНА ОСНОВА ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ч. 1 ст. 115 КК України

Права суб'єктів регулятивних кримінальних правовідносин:

Кожна людина має невід'ємне право на життя (*ч. 1 ст. 27 Конституції України*).

Кожна особа має право звернутись до компетентних органів держави за захистом свого життя (*статті 3, 212, 22, 27, 40, 55, 59 Конституції України*).

Кожен має право будь-якими незабороненими законом засобами захищати своє життя від протиправних посягань (*ч. 4 ст. 55 Конституції України, статті 36-39 КК України*).

Компетентний орган держави має право притягнути до кримінальної відповідальності особу у випадку її протиправного посягання на життя людини (*ст. 2 КК України, ст. 2 КПК України*).

6.8.1

**НОРМАТИВНА ОСНОВА ОБ'ЄКТА СКЛАДУ
ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
ч. 1 ст. 115 КК України
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

**Обов'язки суб'єктів регулятивних кримінальних
правовідносин:**

Обов'язок держави – захищати життя людини (ч. 2 ст. 27 Конституції України).

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3, статті 121, 124, 129 Конституції України).

Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, зокрема, не посягати на життя іншої людини (ст. 68 Конституції України).

Компетентний орган держави зобов'язаний притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка протиправно посягнула на життя людини.

6.8.2

**НОРМАТИВНА ОСНОВА ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО
ст. 185 КК УКРАЇНИ**

Права суб'єктів регулятивних кримінальних правовідносин:

Кожна особа має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності (ч. 1 ст. 41 Конституції України).

Кожна особа має право звернутися до органів держави з вимогою захистити її право власності (статті 3, 8, 21, 22, 40, 55 Конституції України).

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати своє право власності від порушень і протиправних посягань (ч. 4 ст. 55 Конституції України, статті 36-39 КК України).

Компетентний орган держави має право притягнути до кримінальної відповідальності особу у випадку її протиправного посягання на право власності (ст. 2 КК України, ст. 2 КПК України).

6.8.2

**НОРМАТИВНА ОСНОВА ОБ'ЄКТА СКЛАДУ
ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
ст. 185 КК УКРАЇНИ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

**Обов'язки суб'єктів регулятивних кримінальних
правовідносин :**

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності (ч. 4 ст. 13 Конституції України).

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3, статті 121, 124, 129 Конституції України).

Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, зокрема не посягати на право власності іншої особи (ст. 68 Конституції України).

Компетентний орган держави зобов'язаний притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка протиправно посягнула на право власності.

6.9

**СУТЬ ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
(КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ, КК УКРАЇНИ)
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

*Інтереси
особи*

*Інтереси
корпоративні*

*Інтереси
суспільства*

*Інтереси
держави*

Зафіксований законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) правовий баланс (рівень) цих інтересів.

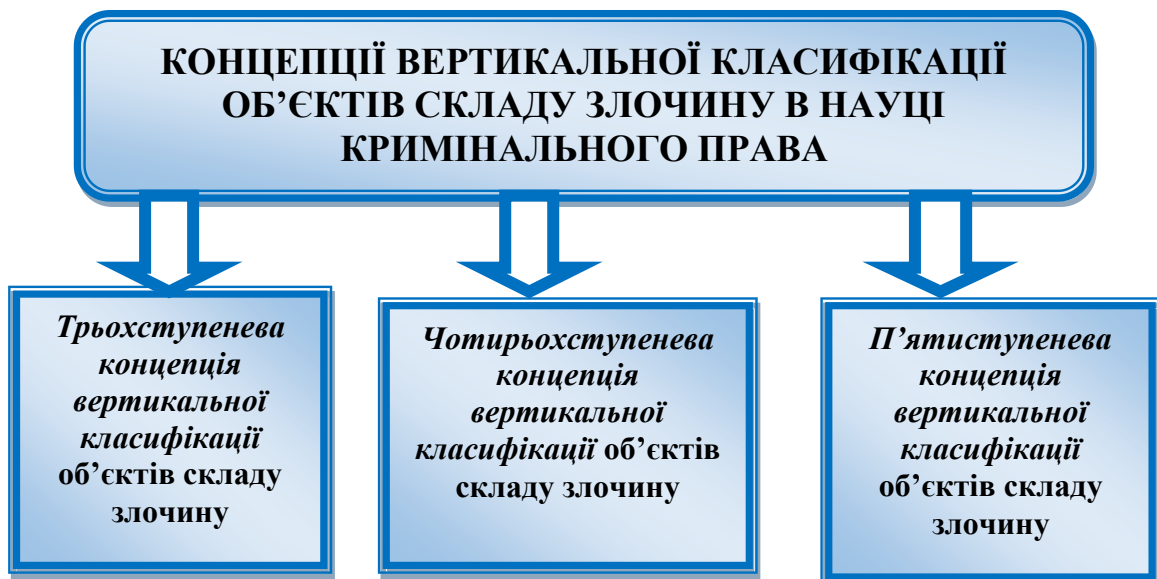
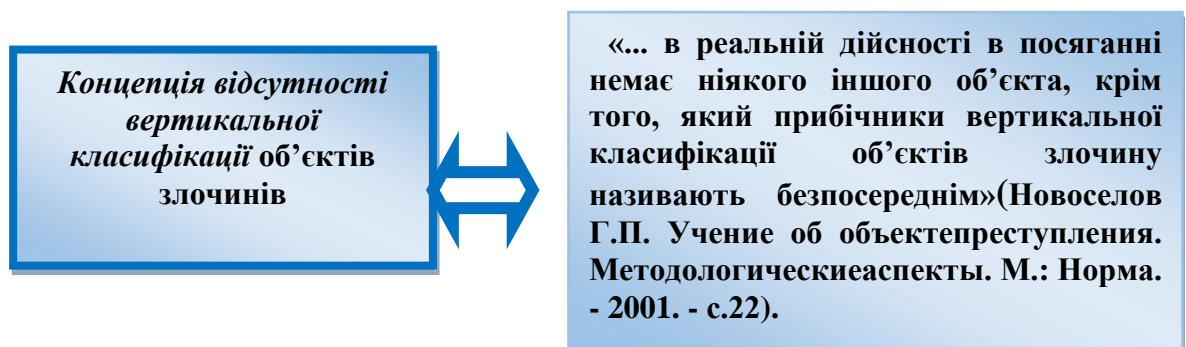
Ідеальний варіант – гармонійне поєднання цих інтересів як ґрунт для інтенсивного прогресивного розвитку суспільства.

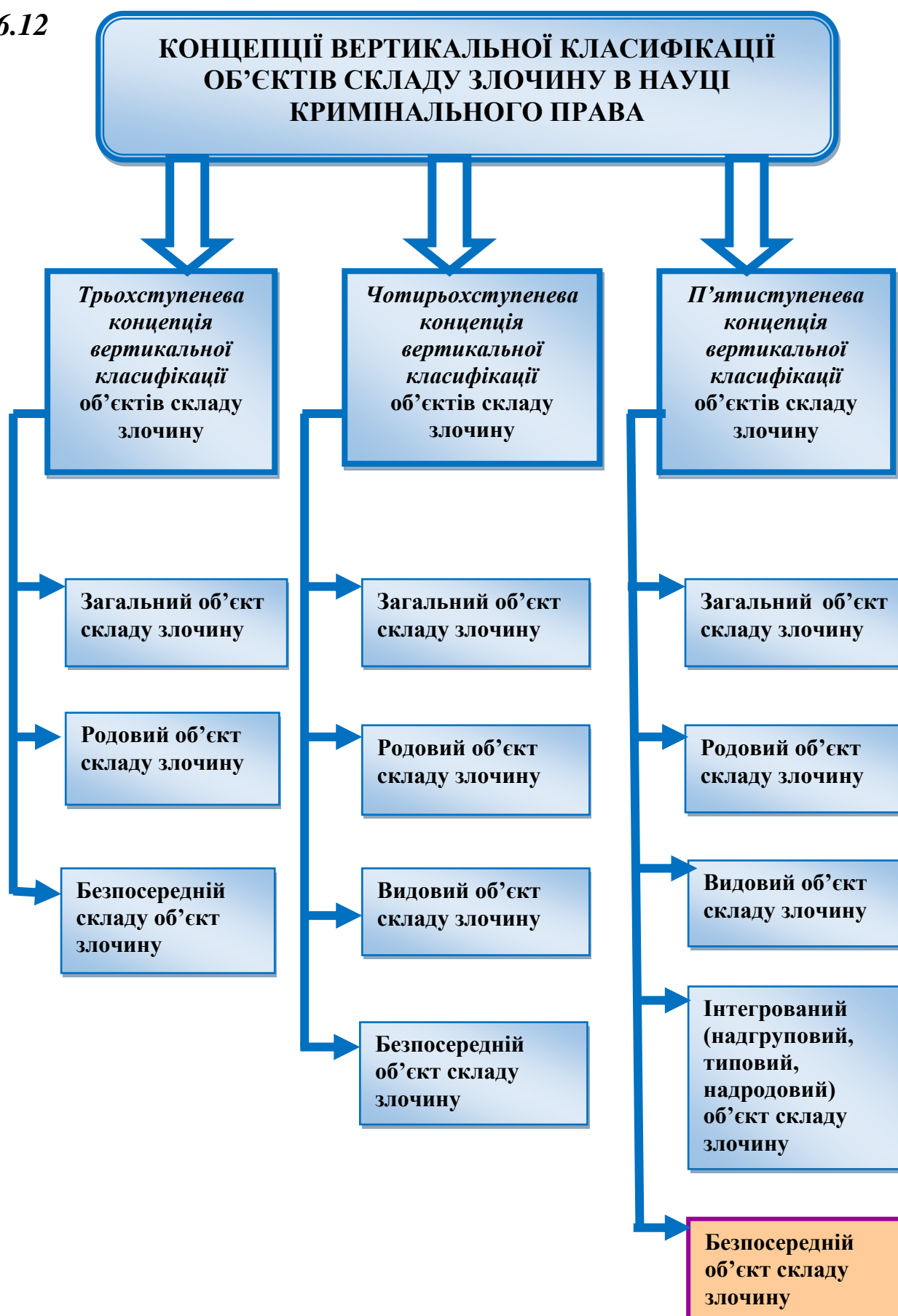
6.10

6.11

6.12

6.12.1

**ТРЬОХСТУПЕНЕВА КОНЦЕПЦІЯ
вертикальної класифікації об'єктів складу
злочину в науці кримінального права
(найбільш поширена в Україні)
(В.К. Грищук)**

Загальний об'єкт складу злочину – це вся сукупність особливо цінних, охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин, на який прямо і безпосередньо посягає (посягнув) суб'єкт (суб'єкти) злочину і якому при цьому завжди заподіюється, заподіяна або може бути заподіяна істотна шкода.

Родовий об'єкт складу злочину – це частина загального об'єкта складу злочину, що являє собою групу однорідних або тотожних особливо цінних, охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин, на який прямо і безпосередньо посягає (посягнув) суб'єкт (суб'єкти) злочину і якому при цьому завжди заподіюється, заподіяна або може бути заподіяна істотна шкода.

Безпосередній об'єкт складу злочину – це частина родового об'єкта складу злочину, що являє собою конкретне, охоронюване законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) особливо цінне суспільне відношення, на яке прямо і безпосередньо посягає (посягнув) суб'єкт (суб'єкти) злочину і якому при цьому завжди заподіюється, заподіяна або може бути заподіяна істотна шкода.

6.12.2

**ЧОТИРЬОХСТУПЕНЕВА КОНЦЕПЦІЯ
вертикальної класифікації об'єктів складу
злочину в науці кримінального права
(М.Й. Коржанський)**

Загальний об'єкт складу злочину – вся сукупність охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (ККУ України) суспільних відносин.

Родовий об'єкт складу злочину – група однорідних суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом норм закону України про кримінальну відповідальність (КК України).

Видовий об'єкт злочину – група суспільних відносин одного роду, які охороняються групою норм закону України про кримінальну відповідальність (КК України).

Безпосередній об'єкт злочину – конкретні суспільні відносини, які охороняються певною нормою (нормами) закону України про кримінальну відповідальність (КК України) і яким безпосередньо заподіюється шкода.

6.12.3

**П'ЯТИСТУПЕНЕВА КОНЦЕПЦІЯ
вертикальної класифікації об'єктів складу
злочину в науці кримінального права**

Загальний об'єкт складу злочину – сукупність всіх суспільних відносин, які охороняються законом України про кримінальну відповідальність (КК України) від злочинних посягань.

Інтегрований (надгруповий, типовий, надродовий) об'єкт складу злочину – сукупність близьких за економічним і соціально-політичним змістом суспільних відносин, на підставі яких відповідні склади злочинів об'єднані в самостійний розділ Особливої частини Кримінального кодексу.

Родовий об'єкт складу злочину – сукупність однорідних суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом норм закону України про кримінальну відповідальність (КК України).

Видовий об'єкт складу злочину – сукупність суспільних відносин, які охороняються конкретною нормою закону України про кримінальну відповідальність (КК України).

Безпосередній об'єкт складу злочину – конкретне, охоронюване нормою закону України про кримінальну відповідальність (КК України), суспільне відношення, якому заподіюється шкода.

6.12.4

NOTA BENE!

В основу класифікації покладено послідовність розміщення складів злочинів за родовим об'єктом в Особливій частині КК України.

6.12.5

**ГОРИЗОНТАЛЬНА
ДВОХРІВНЕВА КЛАСИФІКАЦІЯ
БЕЗПОСЕРЕДНІХ ОБ'ЄКТІВ СКЛАДІВ
ЗЛОЧИНІВ**

Класифікація першого рівня:
за важливістю (відносною цінністю) безпосередніх об'єктів складів злочинів у межах родового об'єкта (наприклад, безпосередні об'єкти складів злочинів проти життя (статті 115-120 КК України) та безпосередні об'єкти складів злочинів проти здоров'я (статті 121-128 КК України).

Класифікація другого рівня:
основний (обов'язковий) і додатковий (обов'язковий і факультативний) безпосередні об'єкти складу злочину

«Протизаконне діяння ображає або 1-е) саму природу або 2-е) суспільство або 3-е) закон і постанову».

(Радищев А.Н. Прект для разделения Уложения Российского//Антология мировой правовой мысли. Т.IV. РоссияXI –XIXв.в. М. Мысль. 1999. С. 403).

6.12.5.1

ГОРИЗОНТАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ БЕЗПОСЕРЕДНІХ ОБ'ЄКТІВ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ДРУГОГО РІВНЯ

Основний (обов'язковий) безпосередній об'єкт складу злочину – це частина родового об'єкта складу злочину, що являє собою конкретне, охоронюване нормою закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) суспільне відношення, на яке прямо і безпосередньо посягає даний злочин і якому при цьому завжди заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода.

Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт складу злочину – це частина родового об'єкта складу злочину, що являє собою конкретне охоронюване нормою закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) суспільне відношення, яке в інших випадках є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, а в разі вчинення даного злочину йому обов'язково заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода.

Визначення
поняття

а)

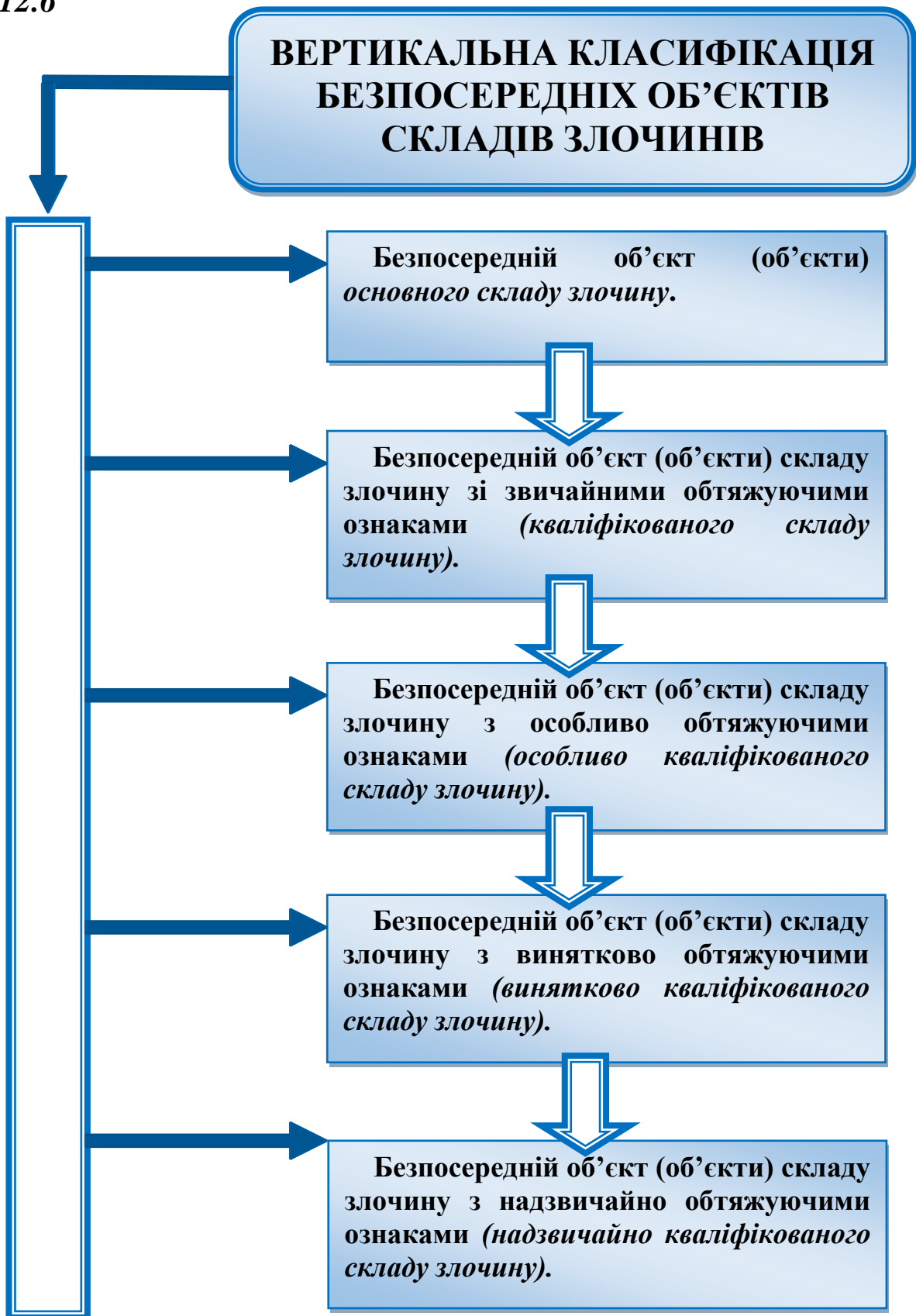
Основний (обов'язковий) безпосередній об'єкт складу злочину

Додатковий безпосередній об'єкт складу злочину

б)

Додатковий факультативний безпосередній об'єкт – це частина родового об'єкта складу злочину, що являє собою конкретне охоронюване нормою закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) суспільне відношення, яке в інших випадках є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, а в разі вчинення даного злочину йому не завжди заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода.

6.12.6

6.12.6.1

ВЕРТИКАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ БЕЗПОСЕРЕДНІХ ОБ'ЄКТІВ СКЛАДІВ КРАДІЖКИ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 185 КК УКРАЇНИ

Основним безпосереднім об'єктом основного складу крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК України) є право власності - особливо цінні суспільні відносини, щодо володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

Основним безпосереднім об'єктом кваліфікованого складу крадіжки (складу крадіжки зі звичайними обтяжуючими ознаками) (ч.2 ст. 185 КК України) є право власності – суспільні відносини, щодо володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

Основним безпосереднім об'єктом особливо кваліфікованого складу крадіжки (складу крадіжки з особливо обтяжуючими ознаками) (ч. 3 ст. 185 КК України) є право власності –особливо цінні суспільні відносини, щодо володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

Основним безпосереднім об'єктом винятково кваліфікованого складу крадіжки (складу крадіжки з винятково обтяжуючими ознаками) (ч. 4 ст. 185 КК України) є право власності –особливо цінні суспільні відноси, щодо володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

Основним безпосереднім об'єктом надзвичайно кваліфікованого складу крадіжки (складу крадіжки з надзвичайно обтяжуючими обставинами) (ч. 5 ст. 185 КК України) є право власності –особливо цінні суспільні відносини, щодо володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

6.12.6.2

**ВЕРТИКАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ
БЕЗПОСЕРЕДНІХ ОБ'ЄКТІВ СКЛАДІВ
РОЗБОЮ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
СТ. 187 КК УКРАЇНИ**

1. Основним безпосереднім об'єктом основного розбою (ч. 1 ст. 187 КК України) є право власності – особливо цінні суспільні відносини щодо забезпечення правомірного володіння, користування, розпорядження майном. Предмет злочину – чуже майно.

2. Додатковим безпосереднім об'єктом основного складу розбою є особливо цінні суспільні відносини щодо забезпечення життя і здоров'я людини.

1. Основним безпосереднім об'єктом кваліфікованого складу розбою (складу розбою зі звичайними обтяжуючими ознаками) (ч. 2 ст. 187 КК України) є право власності – особливо цінні суспільні відносини, щодо забезпечення правомірного володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

2. Додатковим безпосереднім об'єктом кваліфікованого складу розбою (складу розбою зі звичайними обтяжуючими ознаками) є особливо цінні суспільні відносини щодо забезпечення життя і здоров'я людини.

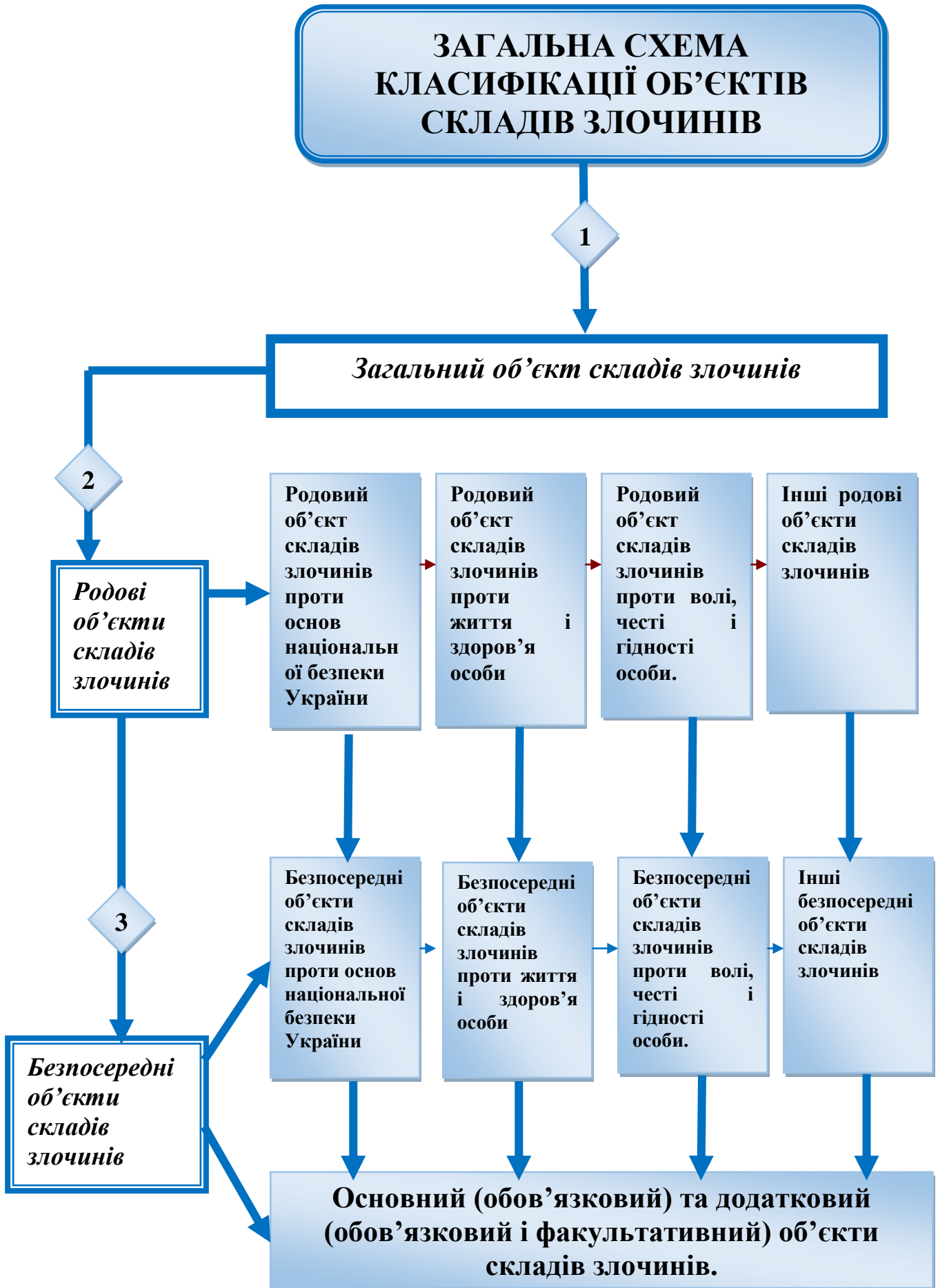
1. Основним безпосереднім об'єктом особливо кваліфікованого складу розбою (складу розбою з особливо обтяжуючою ознакою) (ч. 3 ст. 187 КК України) є право власності – особливо цінні суспільні відносини, щодо забезпечення правомірного володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

2. Додатковим безпосереднім об'єктом особливо кваліфікованого складу розбою (розбою з особливо обтяжуючою ознакою) є особливо цінні суспільні відносини щодо забезпечення життя і здоров'я людини.

1. Основним безпосереднім об'єктом винятково кваліфікованого складу розбою (складу розбою з винятково обтяжуючими ознаками) (ч. 4 ст. 187 КК України) є право власності – особливо цінні суспільні відносини щодо забезпечення правомірного володіння, користування, розпорядження майном. Предмет цього злочину – чуже майно.

2. Додатковим безпосереднім об'єктом винятково кваліфікованого складу розбою (розбою з винятково обтяжуючими ознаками) є особливо цінні суспільні відносини щодо забезпечення життя і здоров'я людини.

6.12.6.3

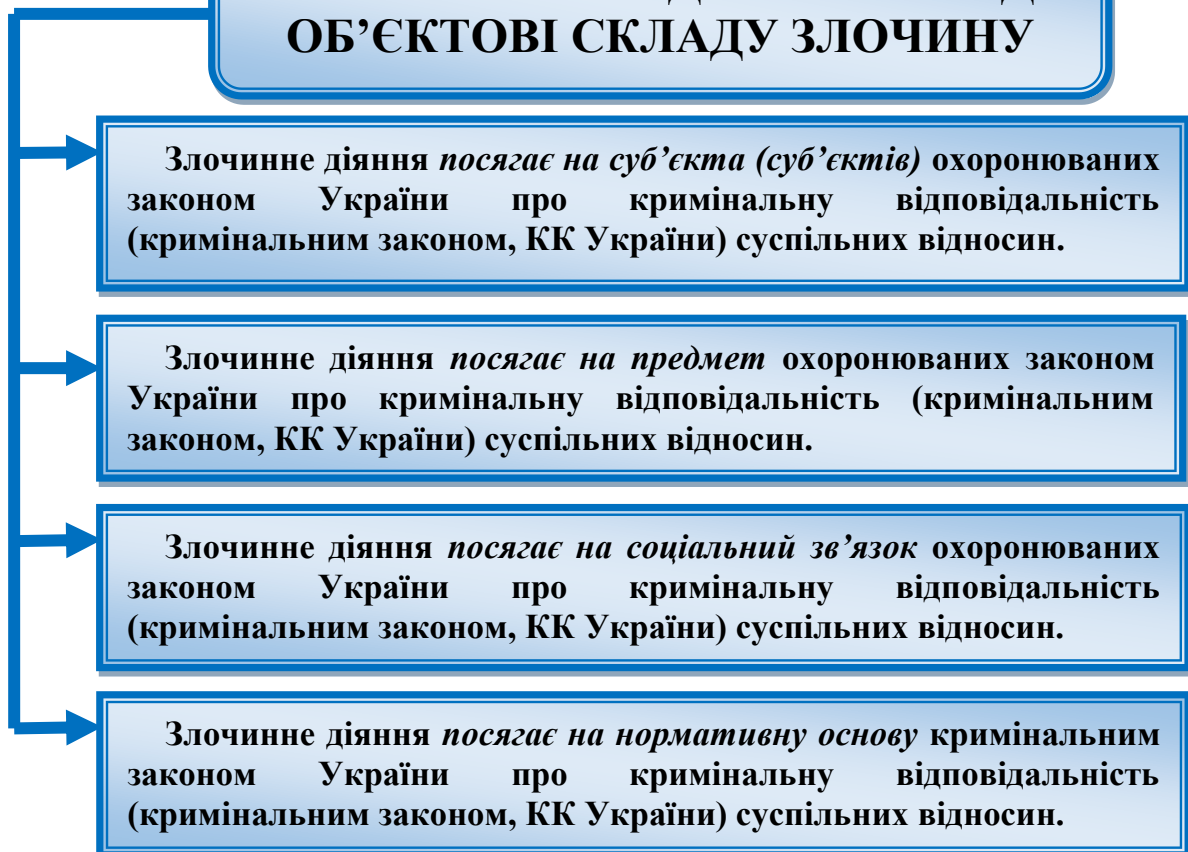
6.13

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

- Об'єкт складу злочину є одним із чинників, який визначає характер і ступінь суспільної небезпеки злочину.
- Об'єкт складу злочину є одним із критеріїв розмежування злочинів між собою та відмежування їх від інших правопорушень.
- Об'єкт складу злочину є елементом складу злочину, який виступає складовою суб'єктивної підстави кримінальної відповідальності.
- Об'єкт складу злочину має важливе значення для правильної кваліфікації злочину.
- Об'єкт складу злочину є одним із системоутворюючих критеріїв побудови Особливої частини КК України, класифікації злочинів в науці кримінального права.
- Об'єкт складу злочину є одним із критеріїв, який визначає межі розслідування злочину.
- Об'єкт складу злочину (правильне його встановлення) сприяє відшкодуванню (компенсації) шкоди, заподіяної злочинцем.

6.14

МЕХАНІЗМ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

6.15

МЕХАНІЗМ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Злочинне діяння *посягає на суть (інтереси)* охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин.

NOTA BENE!

В абсолютній більшості випадків злочинним діянням одночасно і безпосередньо заподіюється (заподіяна) шкода кільком структурним складовим охоронюваних законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) суспільних відносин як об'єктові злочину.

6.15.1

МЕХАНІЗМ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ – «КРАДІЖКА» (ст. 185 КК України)

- Злочинне діяння не посягає на суб'єкта злочину;
- Злочинним діянням протиправно вилучається із законного володіння. Шкода безпосередньо майну не заподіюється.
- Злочинець, як суб'єкт суспільних відносин, вчиняючи злочин, розриває соціальний зв'язок.
- Злочинне діяння позбавляє власника можливості правомірно володіти, користуватися і розпоряджатися його майном.
- У зв'язку з цим злочинець порушує покладений на нього кримінальним законом обов'язок, не посягати на чуже майно і не перешкоджати його власникові у здійсненні прав володіння, користування і розпорядження його майном. При цьому обов'язок держави гарантувати особі право власності не виконується.
- Порушується встановлений державою правопорядок. Підриваються моральні засади суспільства.
- Разом з тим, у компетентних органів виникає право притягнути порушника кримінально-правової заборони до кримінальної відповідальності і застосувати до нього позбавлення або обмеження його прав і свобод, передбачені чинним законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) та КПК України.
- Злочинне діяння посягає безпосередньо і на майнові інтереси особи (потерпілого), інтереси інших власників майна щодо забезпечення права власності. Злочинне діяння посягає також і на інтереси держави як суб'єкта кримінальних правовідносин, які проявляються в необхідності забезпечення правопорядку, зокрема права власності, що є складовою основою нормального функціонування і розвитку особи, суспільства і держави.
- Підривається авторитет держави.

6.15.2

**МЕХАНІЗМ
ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ
СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ – «РОЗБІЙ»
(ст. 187 КК України)**

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на власника майна або його законного представника, якому заподіюється фізична шкода насильством небезпечним для життя і здоров'я.

– Злочинним діянням вилучається протиправно із законного володіння майна. Шкода безпосередньо майну не заподіюється. Злочинне діяння посягає також на життя або здоров'я особи. Особі (потерпілому) може бути заподіяно фізичну шкоду: умисні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також умисне легке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 125 КК України).

– Злочинець, як суб'єкт суспільних відносин, вчиняючи злочин, розриває соціальний зв'язок.

– Злочинне діяння позбавляє власника можливості володіти, користуватися і розпоряджатися його майном. У зв'язку з цим злочинець порушує покладений на нього кримінальним законом обов'язок не посягати на чуже майно і не перешкоджати його власникові у здійсненні прав володіння, користування і розпорядження його майном. При цьому обов'язок держави гарантувати особі право власності, його життя та здоров'я не виконується. Порушується встановлений державою правопорядок. Підриваються моральні засади суспільства.

– Разом з тим, у компетентних органів держави виникає право притягнути порушника кримінально правової заборони до кримінальної відповідальності і застосувати до нього позбавлення або обмеження його прав і свобод, передбачених чинним КК України.

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на майнові інтереси особи (потерпілого), інших власників майна щодо забезпечення права власності. Одночасно злочинне діяння посягає на життя і здоров'я особи (потерпілого). Злочинне діяння посягає також на інтереси держави як суб'єкта кримінальних правовідносин, які проявляються в необхідності забезпечення правопорядку, зокрема, права власності, життя та здоров'я людини як найвищої соціальної цінності, що є складовими основи нормального функціонування і розвитку особи, суспільства і держави.

– Підривається авторитет держави.

6.15.3

**МЕХАНІЗМ
ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ СКЛАДУ
ЗЛОЧИНУ – «УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО
ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА»
(ч.1 ст. 194 КК України)**

- Злочинне діяння не посягає на власника майна.
- Злочинним діянням чужому майну протиправно заподіюється шкода: а) майно знищується; або б) погіршується якість цього майна.
- Злочинець, як суб'єкт суспільних відносин, вчиняючи злочин, розриває соціальний зв'язок.
- Злочинне діяння посягає безпосередньо на право власності потерпілої особи: а) у випадку знищення майна потерпіла особа втрачає право власності; б) у випадку пошкодження майна потерпіла особа не може у повному об'ємі використати свої права користування і розпорядження майном.
- У зв'язку з цим злочинець порушує покладений на нього кримінальним законом обов'язок, не посягати на чуже майно – не пошкоджувати і не знищувати, не перешкоджати власникові майна у здійсненні його прав володіння, користування і розпорядження майном. При цьому обов'язок держави гарантувати особі право власності не виконується. Порушується встановлений державою правопорядок. Підриваються моральні устої, моральний фундамент, засади суспільства.
- Разом з тим, у компетентних органів держави виникає право притягнути порушника кримінально правової заборони до кримінальної відповідальності і застосовувати до нього позбавлення або обмеження його прав і свобод, передбачених чинним КК України.
- Злочинне діяння посягає безпосередньо на майнові інтереси особи (потерпілого), інших власників майна щодо забезпечення права власності. Одночасно злочинне діяння посягає на інтереси безпеки життя і здоров'я особи (потерпілого), інтереси інших фізичних осіб щодо безпеки життя і здоров'я (ч. 2 ст. 194 КК України). Злочинне діяння посягає також на інтереси держави як суб'єкта кримінальних правовідносин, які проявляються в необхідності забезпечення правопорядку, зокрема, права власності, життя та здоров'я людини як найвищої соціальної цінності, що є складовими основи нормального функціонування і розвитку особи, суспільства і держави.
- Підривається авторитет держави.

6.15.4

**МЕХАНІЗМ
ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ СКЛАДУ
ЗЛОЧИНУ – «УМИСНЕ ВБИВСТВО»
(ст. 115 КК України)**

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на суб'єкта (суб'єктів) охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Суб'єкт (суб'єкти – п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України) позбавляється життя, а отже перестає існувати.

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на життя іншої особи, яке є предметом даного суспільного відношення. Життя іншої особи протиправно припиняється.

– Злочинець, як суб'єкт суспільних відносин, вчиняючи злочин, розриває соціальний зв'язок.

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на право потерпілої особи на життя. У зв'язку з цим злочинець порушує покладений на нього кримінальним законом обов'язок не посягати на чуже життя. При цьому обов'язок держави гарантувати життя кожної особи, як найвищої суспільної цінності не виконується. Порушується встановлений державою правопорядок. Підриваються моральні засади суспільства. Разом з тим, у компетентних органів держави виникає право притягнути порушника кримінально правової заборони до кримінальної відповідальності і застосувати до нього позбавлення або обмеження його прав і свобод, передбачені чинним КК України.

– Злочинне діяння посягає на інтереси життя потерпілого, інших осіб. Злочинне діяння посягає також на інтереси держави як суб'єкта правовідносин, які проявляються в необхідності забезпечення правопорядку, зокрема права людини на життя, як найвищої соціальної цінності, що є складовою основи нормального функціонування і розвитку особи, суспільства і держави.

– Підривається авторитет держави.

6.15.5

МЕХАНІЗМ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ОБ'ЄКТОВІ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ДІЇ, ВЧИНЕНІ З МЕТОЮ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗМІНИ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ» – (ч. 1 ст. 109 КК України)

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на державу як суб'єкта охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, перешкоджаючи або маючи на меті перешкодити здійсненню державою своїх функцій.

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на легітимний конституційний лад або легітимну державну владу, які є предметом даного суспільного відношення. Виникає загроза зміни чи повалення легітимного конституційного ладу або захоплення державної влади.

– Злочинець, як суб'єкт суспільних відносин, вчиняючи злочин, розриває соціальний зв'язок.

– Злочинне діяння посягає безпосередньо на право людини на легітимний конституційний лад і легітимну державну владу. У зв'язку з цим злочинець порушує покладений на нього кримінальним законом обов'язок не посягати на легітимний конституційний лад і легітимну державну владу. При цьому обов'язок держави гарантувати легітимний конституційний лад або легітимну державну владу повною мірою не виконується або виникає загроза його невиконання. Виникає загроза підриву моральних засад суспільства. Порушується встановлений державою правопорядок. При цьому виникає право компетентних органів держави притягнути порушника кримінально-правової заборони до кримінальної відповідальності і застосувати до нього позбавлення або обмеження його прав і свобод, передбачених чинним КК України.

– Злочинне діяння посягає також на інтереси людини (людей, народу) мати легальний конституційний лад, легальну державну владу. Злочинне діяння посягає також на інтереси держави як суб'єкта правовідносин, які проявляються в необхідності забезпечення правопорядку, зокрема легального конституційного ладу і легальної державної влади, що є складовими основи нормального функціонування і розвитку особи, суспільства і держави.

– Підривається авторитет держави.

Тема 7. Об'єктивна сторона складу злочину.

7.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ КОНЦЕПЦІЇ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину – сукупність закріплених в кримінальному законі ознак, які характеризують зовнішню сторону злочину і з позиції законодавця є необхідними і достатніми для притягнення винного до кримінальної відповідальності (Ф.Г. Бурчак).

Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину – це сукупність передбачених законом ознак, що характеризують зовнішню сторону суспільно небезпечної поведінки, що посягає на охоронюваний кримінальним законом об'єкт, а також об'єктивні обставини і умови такої поведінки (І.А. Грунтов).

Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину – це сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону злочину (П.С. Матишевський).

Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину – це сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкт кримінально правової охорони, а також об'єктивні умови цього посягання (М.В. Володько).

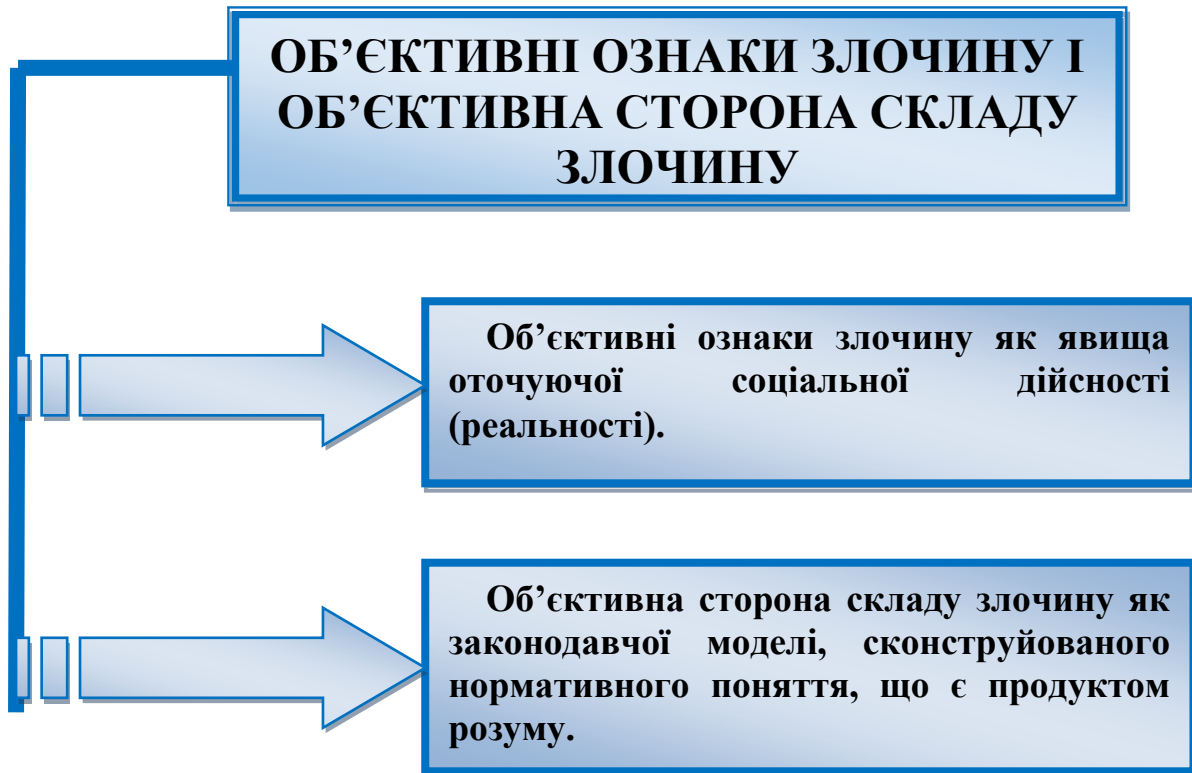
Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину – це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину (М.І. Панов).

Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину – це зовнішня сторона злочинного діяння, вчинюваного в певних умовах місця, часу, обстановки, яке заподіює шкоду об'єктові злочину (В.А. Номоконов).

Об'єктивна сторона [складу-В.К.] злочину - зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на охоронюваний кримінальним законом об'єкт, тобто акт вольової поведінки, який здійснюється в об'єктивному світі і виражається в заподіянні шкоди вказаному об'єктові або створенні загрози заподіяння йому шкоди (В.М. Кудрявцев).

7.2.

«Кожний злочин можна розглядати з двох точок зору; одну я назву техніко-юридичною, а другу природньо-історичною.

З техніко-юридичної точки зору злочин ставить нам завдання застосувати до даного факту дану постанову закону. Це завдання за своєю природою розпадається на три частини: по-перше, необхідно встановити саму наявність факту (вчинення злочину – В.К.); по-друге, необхідно знайти необхідну постанову закону... На кінець, третя частина техніко-юридична завдання полягає ...в підведенні факту під закон...

Природньо-історична точка зору ставить проблему: з'ясувати причину злочину».

(Франц Фон Ліст Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. М.ИНФРА – М. 2004. С. 89).

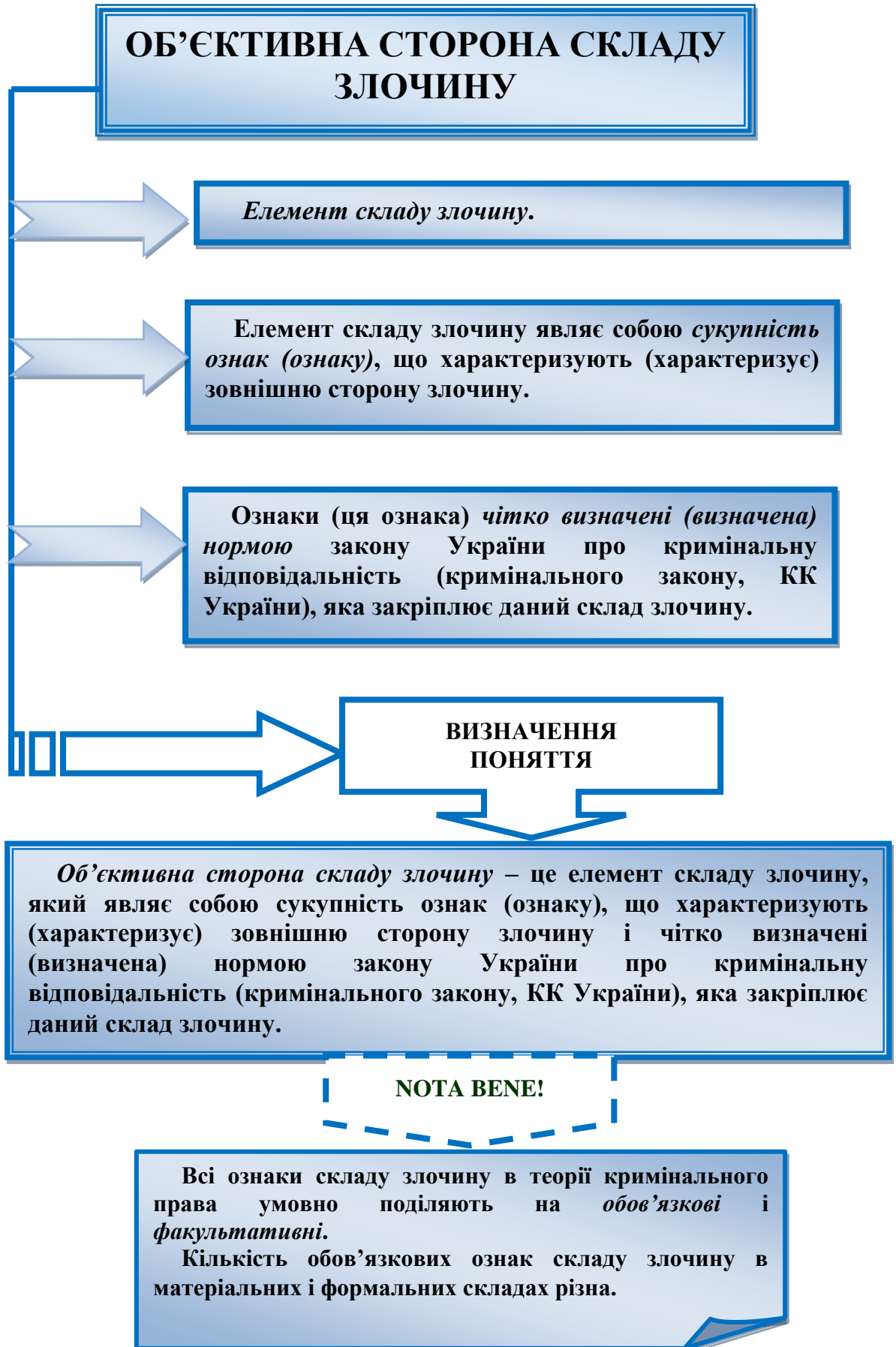

7.3

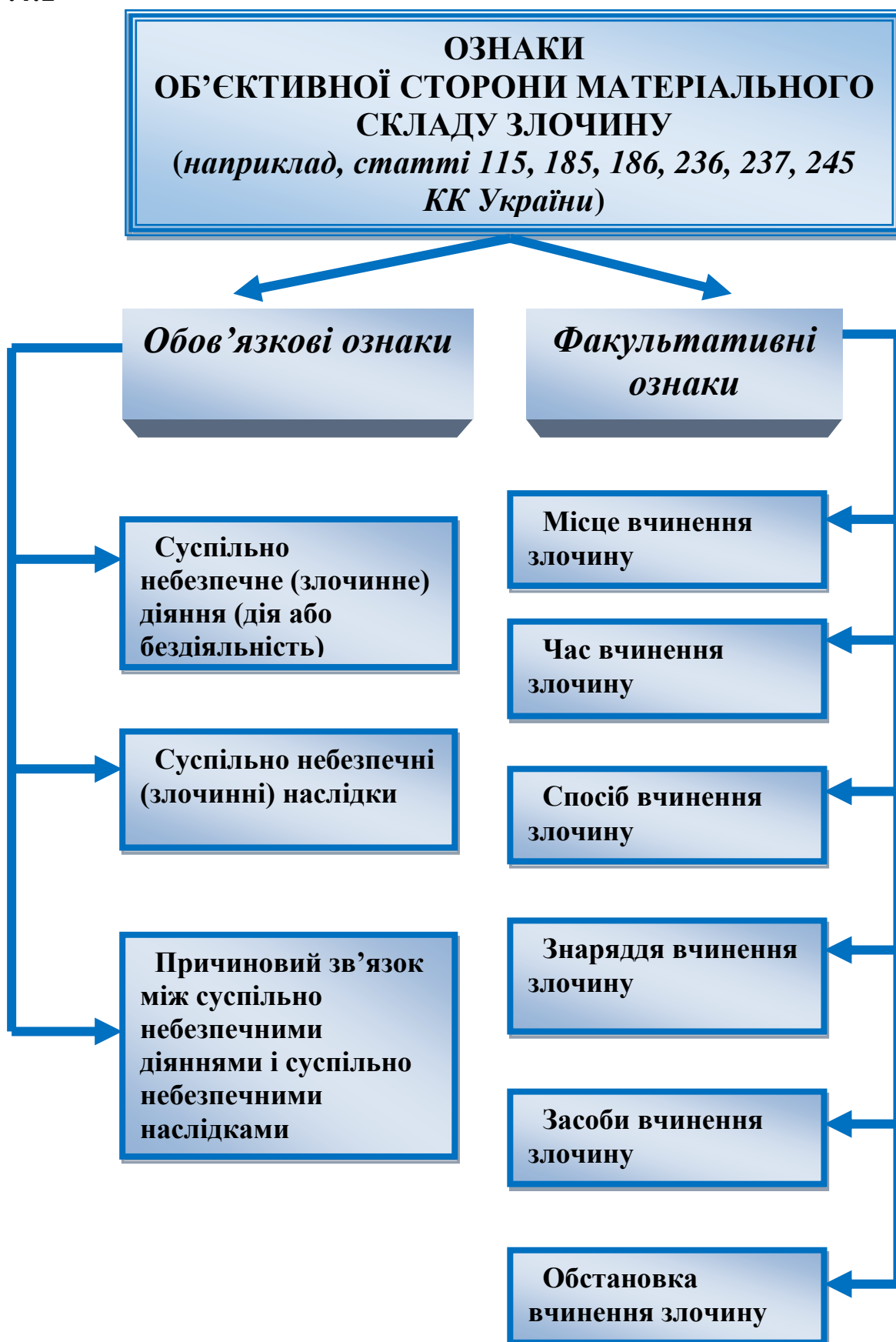

Об'єктивні ознаки злочину як явища оточуючої дійсності – це зовнішня, видима, сторона злочину, яка характеризується суспільно небезпечним діянням, суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, способом, знаряддями, засобами, обстановкою, іншими обставинами, які характеризують подію злочину.

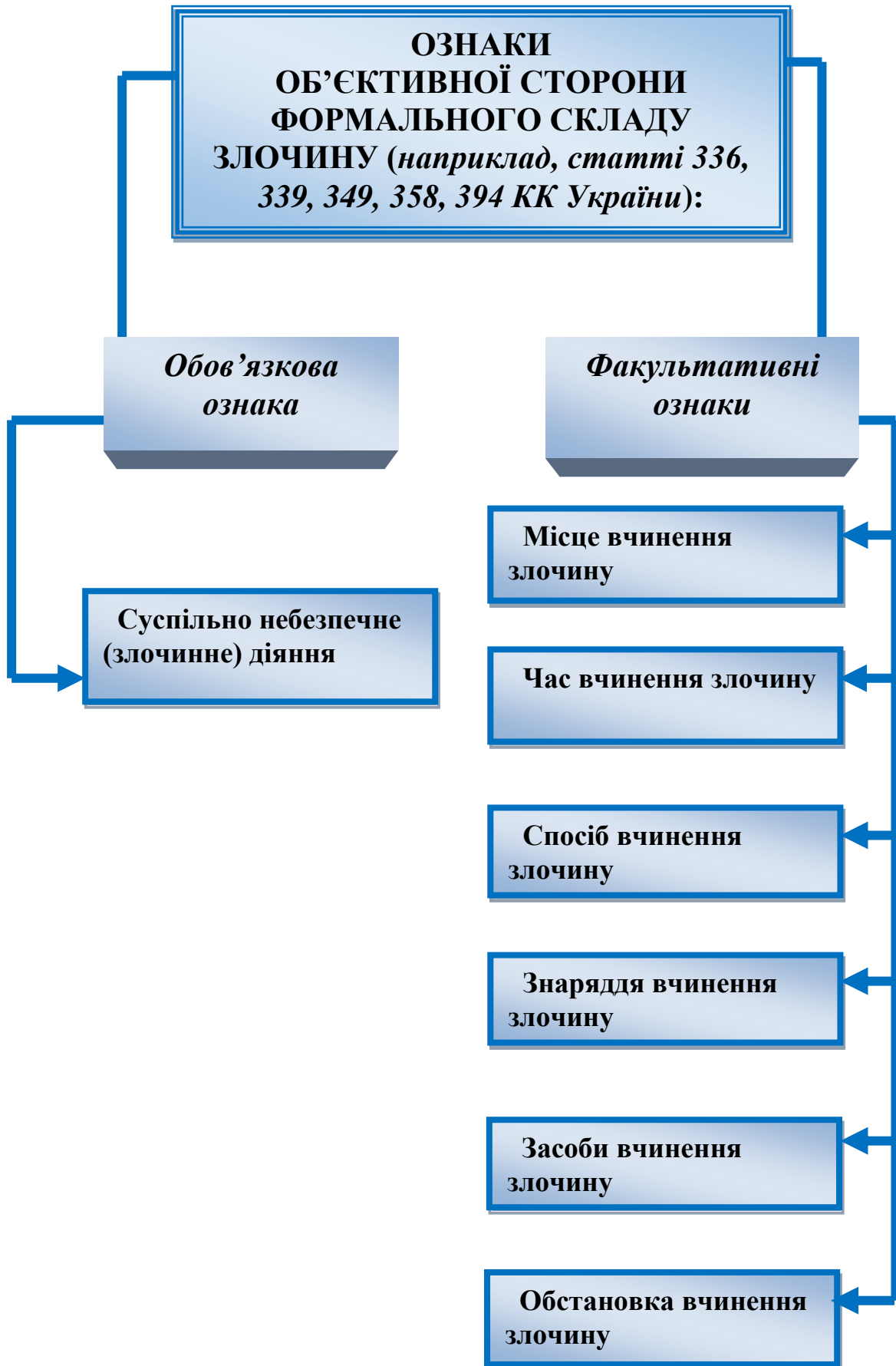
7.4

7.4.1

7.4.2

7.5.

Ухвалюючи вирок, суд, зокрема, повинен вирішити такі питання:

- 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- 2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;
- 3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення (пункти 1, 2, 3 ч. 1 ст. 368 КПК України).

«Протизаконне діяння ображає або 1-е) саму природу або 2-е) суспільство або 3-е) закон і постанову».

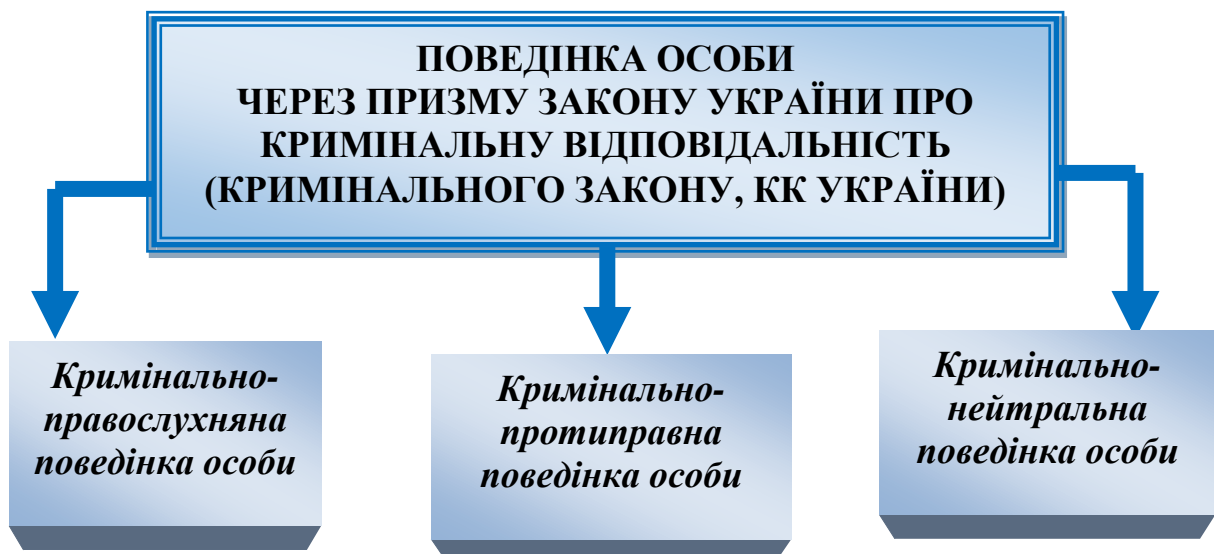
(Радищев А.Н. «Проект для разделения Уложения Российского»//Антология мировой правовой мысли. Том IV. РоссияXI – XIXв.в. М. «Мысль». 1999. С.403).

«Злочин суть ....діяння, якими члени Громадянського суспільства можуть порушувати обов'язки свої і права ближніх. Із цього, однак, не випливає висновок, що кожне протизаконне діяння було злочином, одне діяння без волі не може бути визнане злочином, а воля без діяння не може підлягати покаранню.

Одна воля без її виявлення не є злочином, і тому ніхто не може бути покараний лише за зловредні думки чи наміри не приведені до виконання, оскільки злочин є порушення обов'язків своїх і прав ближніх; але думка або намір без виконання нічого не порушує і тому не є злочином».

(Пестель П.И. «Государственный приказ правосудия» // Антология мировой правовой мысли. Том IV/ РоссияXI-IXв.в. М. «Мысль». 1999.- С. 483-484).

7.6

7.7 **Обережність – це такий життєвий принцип, дотримуючись якого, ви набуваєте безпеку, але рідко – щастя! (С. Джонсон).**

7.8 **Людина людині – Бог, якщо знає свої обов'язки (С. Цецільй).**

7.9 **НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО (ЗЛОЧИННОГО) ДІЯННЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Суспільно небезпечне діяння – суспільно небезпечний, протиправний, конкретний, свідомий і вольовий акт поведінки людини (М.І. Панов).

Суспільно небезпечне діяння – це усвідомлена, вольова, активна (дія) або пасивна (бездіяльність) поведінка суб'єкта, яка виражається у вчиненні суспільно небезпечного посягання, передбаченого кримінальним законом (І.А. Грунтов).

Суспільно небезпечне діяння – це вчинки людини: активні вольові дії (злочинна дія) або пасивне вольове поводження, утримання від вчинення дій (злочинна бездіяльність), які особа зобов'язана була вчинити (П.С. Матишевський).

Суспільно небезпечне діяння – це дія або бездіяльність, що являють собою суму вольових рухів тіла, фізичних і психічних засобів людини, які безпосередньо чи опосередковано заподіюють шкоду об'єктові (М.І. Бажанов).

Суспільно небезпечне діяння характеризується сукупністю конкретних ознак: суспільна небезпечність; протиправність; конкретний характер; усвідомлений акт поведінки людини і вольовий акт поведінки (В.Б. Харченко).

Суспільно небезпечному діянню властиві такі ознаки: суспільна небезпечність; протиправність; винність караність (А.О. Пінаєв).

7.9.1

Закон України про кримінальну відповідальність (кримінальний закон, КК України) передбачає кримінальну відповідальність лише за вчинення особою *суспільно небезпечного діяння*, яке містить ознаки складу злочину (ч. 1 ст. 2 КК України).

Настрої, думки, погляди або так званий *голий умисел* (намір вчинити злочин), не об'єктивовані в конкретному суспільно небезпечному, винному кримінально-протиправному діянні, не є злочинними, а отже і кримінально караними.

«Ніщо не повинно заборонятися законами, крім того, що може бути шкідливим або кожному або всьому суспільству.

Всі діяння, які в собі нічого такого не містять, не підлягають забороні законами, які встановлені тільки з наміром забезпечити самий великий спокій та користь людям, які живуть під законами.

Для непорушного дотримання законів необхідно щоб вони були настільки хороші і так наповнені всіма способами для досягнення самого великого для людей блага щоб кожний без сумніву був впевнений, що заради власної користі необхідно старатися зберегти непорушність цих законів».

(Наказ імператриці Катерини II, даний Комісії о сочинении проекта Нового Уложения // Антология мировой правовой мысли. Том IV. Россия XI-XIX в. в М. Мысль. 1999. С. 325).

7.9.2

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Обов'язкова ознака об'єктивної сторони кожного складу злочину.

Дія або бездіяльність суб'єкта злочину.

Суспільно небезпечна дія або бездіяльність суб'єкта злочину, тобто така, що *заподіює істотну шкоду* або *створює загрозу заподіяння істотної шкоди* об'єктові кримінально-правової охорони.

Кримінально-протиправна дія або бездіяльність суб'єкта злочину, тобто така, що *заборонена* законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) під загрозою покарання.

Винна дія або бездіяльність суб'єкта злочину, тобто така, що вчинена умисно або через необережність.

7.9.2

**СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК
ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ
ЗЛОЧИНУ (ПРОДОВЖЕННЯ)**

**ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ**

Суспільно небезпечне діяння – це обов'язкова ознака кожного складу злочину, що є кримінально-протиправною, винною (усвідомленою, вольовою) дією або бездіяльністю суб'єкта злочину, яка безпосередньо чи опосередковано заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння істотної шкоди об'єктові кримінально-правової охорони.

7.9.3

**ПОНЯТТЯМ
«СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ» НЕ
ОХОПЛЮЮТЬСЯ:**

- рефлекторні (механічні) рухи тіла. Наприклад, Р. посковзнувся на слизькому тротуарі і, падаючи, захопився за одяг Н., який впав і зламав щелепу та отримав струс мозку;
- діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності;
- діяння неосудних осіб;
- діяння осіб, що вчинені під впливом обману або гіпнозу;
- діяння особи, що вчинені під впливом непереборної (нездоланної) сили (*vismajor*) – надзвичайного і невідворотного (нездоланного) впливу сил природи, механізмів, пристроїв, людей, тварин, а так само інших об'єктивних факторів, внаслідок чого особа позбавлена можливості діяти з власної волі. Наприклад, 1) сильний порив вітру збив С. з ніг і падаючи, вона заподіяла тілесні ушкодження дитині; 2) автобус різко загальмував і К. падаючи поштовхнув В., який стояв перед ним, внаслідок чого В. вдарився об стійку і пошкодив око; 3) М. не з'явився на призовний пункт, оскільки вночі дороги завіяло снігом і кілька днів транспортного сполучення з районним центром не було (див. також схему 14.10);
- діяння особи: 1) під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України); 2) пов'язані з виправданим ризиком (ст. 42 КК України); 3) вчинені з метою виконання законного наказу або розпорядження (ст. 41 КК України); 4) вчинені під безпосереднім впливом непереборного фізичного або психічного примусу (ч. 2 ст. 40 КК України); 5) вчинене в стані крайньої необхідності (ст. 39 КК України), а також дії особи: 1) вчинені для затримання особи, яка вчинила злочин (ст. 38 КК України); 2) вчинені в стані необхідної оборони або уявної оборони (ст. 36, 37 КК України) є вольовими вчинками особи, але не суспільно небезпечними, а суспільно корисними або суспільно прийнятними.

7.9.4

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, передбачених чинним КК України, за видами злочинного діяння:

Злочини, які вчиняються лише дією – абсолютна більшість злочинів. Наприклад, статті 113, 134, 151, 152, 178, 194, 224, 269, 308 КК України.

Злочини, які вчиняються лише шляхом бездіяльності. Наприклад, статті 135, 136, 139, 164, 166, 175, 264, 284 КК України.

Злочини, які вчиняються як дією, так і бездіяльністю. Наприклад, статті 115, 137, 140, 171, 237, 251, 270, 367 КК України.

7.9.5

СПОСОБИ ВИРАЗУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОТИПРАВНОСТІ ДІЯННЯ

Прямий – діяння вписане в диспозиції норми закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) через характеристику способу (способів) його вчинення. Наприклад, статті 111, 113, 152, 185, 186, 187, 200, 204, 262, 266, 307 КК України.

Бланкетний – зміст забороняючого діяння розкривається не у законі України про кримінальну відповідальність (кримінальному законі, КК України), а в нормах інших правових актів. Наприклад, статті 131, 143, 172, 183, 210, 212, 236, 240, 242, 247 КК України.

Умовний – в нормі закону України про кримінальну відповідальність (кримінальному законі, КК України) вказані лише суспільно небезпечні наслідки діяння. В такому випадку будь-яке діяння, незалежно від форми і способу вираження, що спричинило такий наслідок, є кримінально-протиправним (діяння визнається кримінально-протиправним лише за умови, якщо воно спричинило цей наслідок). Наприклад, статті 130, 133, 239, 241, 243, 246, 297, 335, 338, 441 КК України.

7.10

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНА (ЗЛОЧИННА) ДІЯ

Вид суспільно небезпечного (злочинного) діяння суб'єкта злочину.

Активна поведінка суб'єкта злочину.

Суспільно небезпечна поведінка суб'єкта злочину, тобто така, що безпосередньо чи опосередковано заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди об'єктові кримінально-правової охорони.

Кримінально-протиправна поведінка суб'єкта злочину, тобто така, що заборонена законом України про кримінальну відповідальність (кримінальним законом, КК України) під загрозою покарання.

Винна поведінка суб'єкта злочину, тобто така, що вчинена умисно або через необережність.

**ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ**

Суспільно небезпечна (злочинна) дія – це вид суспільно небезпечного (злочинного) діяння, що являє собою активну суспільно небезпечну, протиправну, винну поведінку суб'єкта злочину, яка безпосередньо чи опосередковано заподіює істотну шкоду, або створює загрозу заподіяння істотної шкоди об'єктові кримінально-правової охорони.

7.10.1

Суспільно небезпечна (злочинна) діяльність – це система суспільно небезпечних (злочинних), протиправних, винних дій суб'єкта (суб'єктів), спрямованих на досягнення злочинної мети

7.10.2

КЛАСИФІКАЦІЯ суспільно небезпечних (злочинних) дій за характером їх впливу на об'єкт злочину

Інформаційні дії – передавання інформації, яка має кримінально-правове значення, іншим особам: 1) словами; 2) смисловими жестами конклюдентними діями); 3) виразними рухами (мімікою). Наприклад, статті 129, 266, ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 346 КК України.

Фізичні (енергетичні) дії – застосування мускульної, фізичної сили, у певних випадках поєднаної із знаряддями вчинення злочину. Наприклад, статті 115, 116, 117, 121 КК України.

Комбіновані дії – поєднання інформаційних і фізичних дій. Наприклад, статті 190, ч. 2 ст. 186, статті 187, 296, 343 КК України.

7.10.3

КЛАСИФІКАЦІЯ суспільно небезпечних (злочинних) дій залежно від часу їх тривання

Одномоментні суспільно небезпечні (злочинні) дії – початок і закінчення таких дій фактично співпадають. Наприклад, суб'єкт вчинив постріл у голову потерпілого, заподіявши йому смерть, що утворює склад відповідного злочину, передбаченого ст. 115 КК України.

Різномоментні суспільно небезпечні (злочинні) дії – між початком і закінченням таких дій проходить певний проміжок часу. Наприклад, суб'єкт переміщує культурні цінності поза митним контролем через митний кордон України, що утворює склад відповідного злочину, передбаченого ст. 201 КК України.

Продовжувані суспільно небезпечні (злочинні) дії – початком таких дій є перша дія, яка далі неодноразово повторюється, створюючи систему тотожних або однорідних дій, спрямованих на здійснення єдиного злочинного умислу, заподіяння шкоди одному об'єктові кримінально-правової охорони. Наприклад, викрадення суб'єктом матеріальних цінностей зі складу утворює склад відповідного злочину, передбаченого ст. 185 КК України.

Триваючі суспільно небезпечні (злочинні) дії – початком таких дій є вчинення однієї або кількох дій, поєднаних з наступним тривалим невиконанням особою, покладених на неї законом або судом обов'язків (обов'язку). Наприклад, суб'єкт незаконно придбав зброю і зберігає її в своїй квартирі, що утворює склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 263 КК України.

7.10.4

КЛАСИФІКАЦІЯ суспільно небезпечних (злочинних) дій за способом їх описування в диспозиціях норм закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України)

Суспільно небезпечна (злочинна) дія з *одним видом злочинної поведінки*. Наприклад, статті 129, 132, 145, 185 КК України.

Суспільно небезпечна (злочинна) дія з *двома видами злочинної поведінки*. Наприклад, ч. 2 ст. 186, ст. 187, 189, ч. 2 ст. 365 КК України.

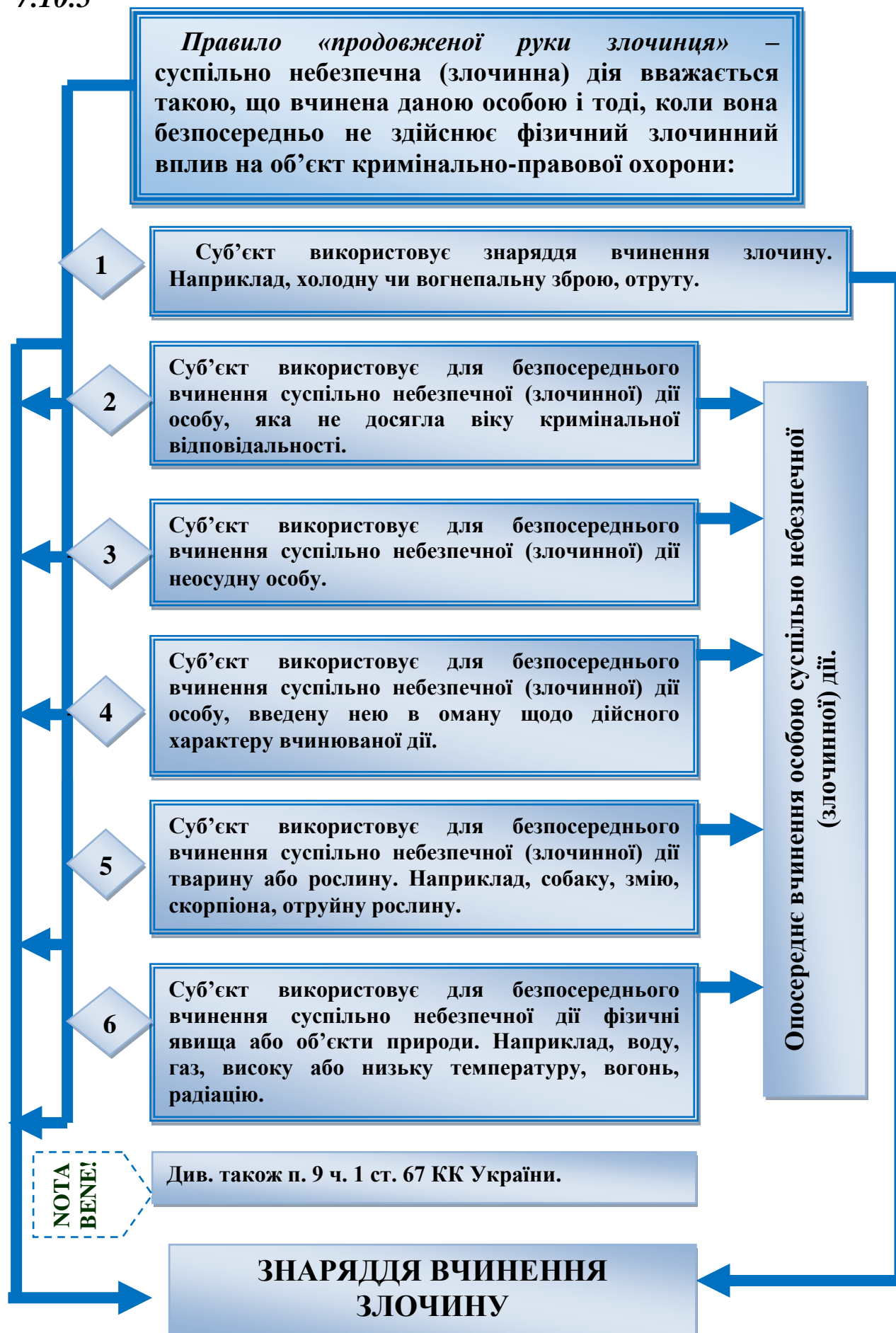
Суспільно небезпечна (злочинна) дія *без конкретного визначення злочинної поведінки* з використанням поняття, зміст якого встановлюється шляхом тлумачення кримінального закону. Наприклад, «неналежне виконання професійних обов'язків» (ст. 131 КК України); «незаконне проведення абортів» (ст. 134 КК України); «хуліганство» (ст. 296 КК України); «наруга над могилою» (ст. 297 КК України); «порушення правил безпеки» (статті 272, 273 КК України) тощо.

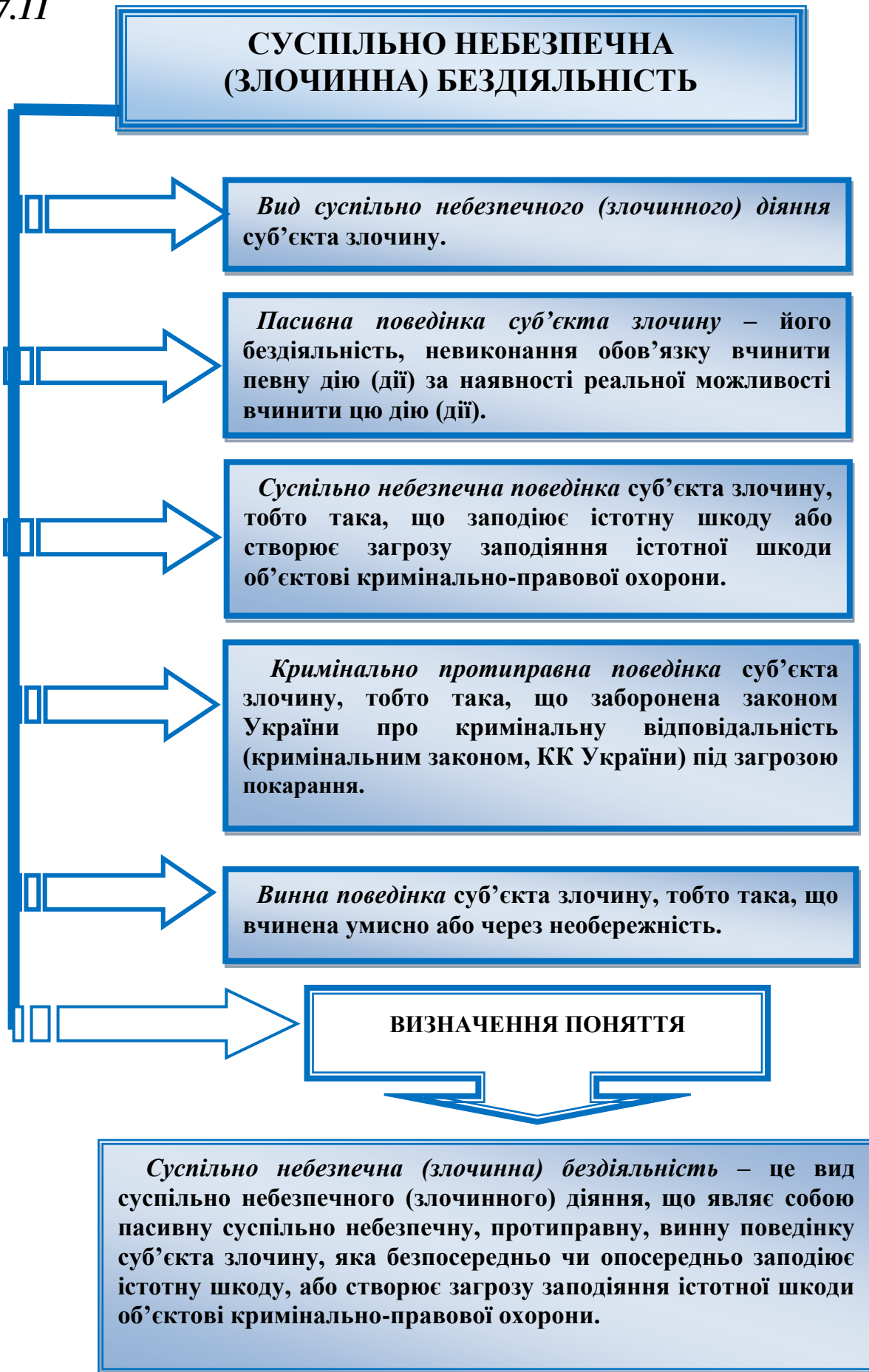
Суспільно небезпечна (злочинна) дія з *альтернативними видами злочинної поведінки*. Наприклад, статті 199, 204, 224, 263, 265, 267 КК України.

«Поведінка – це дзеркало, в якому кожний показує своє обличчя» (І.В. Гете, (1749-1832)).

7.10.5

7.11

7.11.1

ОБОВ'ЯЗОК ОСОБИ ВЧИНИТИ ПЕВНУ ДІЮ МОЖЕ ВИПЛИВАТИ:

Із закону. Наприклад, з Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ – обов'язок нести військову службу (статті 335, 336 КК України)

Із підзаконного акту. Наприклад, з Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 – обов'язок підпорядковувати рух автомобіля світловим сигналам світлофора, регулювальника, вимогам дорожніх знаків (статті 286, 287 КК України).

Із цивільно-правового правочину (договору). Наприклад, правочин довічного утримання; правочин про догляд за хворою особою; правочини опіки, піклування (статті 135, 137, 166 КК України).

Із попередніх дій особи. Наприклад, особа, яка поставила іншу особу в небезпечний для життя стан (водій при ДТП, той, хто штовхнув у воду особу, яка не вміє плавати тощо) зобов'язана надати їй відповідну допомогу (ч.1 ст. 135 КК України).

Із законного наказу або розпорядження. Наприклад, статті 367, 402, 403 КК України.

Із професійних або службових функцій особи. Наприклад, статті 131, 139, 140, 367 КК України

Із родинних відносин. Наприклад, статті 164, 165 КК України.

NOTA
BENE!

Умовами кримінальної відповідальності особи за бездіяльність за чинним КК України є:

- наявність у суб'єкта юридичного обов'язку поводитися активно;
- наявність у суб'єкта реальної можливості для активної поведінки.

7.11.2

**СПОСОБИ
ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ
БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОЗНАКИ
ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ
ЗЛОЧИНУ ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ**

Форма злочинної поведінки суб'єкта - бездіяльність не декларується, а саме діяння зводиться до порушення спеціальних правил (наприклад, статті 236, 240, 242, 244, 247, 251, 267, 270, 271, 272 КК України).

Умовою кримінальної відповідальності суб'єкта за бездіяльність виступає попередня його активна поведінка (наприклад, статті 395, 407, 408 КК України).

В диспозиції норми діяння визначене як активна форма поведінки, а за змістом може бути і бездіяльністю суб'єкта (наприклад, статті 183, 238, 287, 329, 388, 402 КК України).

В диспозиції норми однозначно вказано на бездіяльність суб'єкта (наприклад, статті 136, 139, 166, 175, 284, 285, 351 КК України).

В диспозиції норми суспільно небезпечне діяння визначене як поєднання дії і бездіяльності (наприклад, статті 131, 137, 140, 197, 237 КК України).

7.12

**Найбільш поширені визначення
поняття суспільно небезпечних
(злочинних) наслідків в сучасній науці
кримінального права**

Суспільно небезпечні наслідки – шкода (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди (М.І. Панов).

Суспільно небезпечні наслідки – це шкідливі зміни в об'єкті злочинного посягання та реальна шкода, яка заподіюється об'єктові злочину (В.А. Номоконов).

Суспільно небезпечні наслідки – це шкода, що заподіюється охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам (І.А. Грунтов).

Суспільно небезпечні наслідки – це шкода, заподіяна об'єктові кримінально-правової охорони (М.В. Володько).

Суспільно небезпечні наслідки – це ті зміни та шкода, яка заподіюється діянням об'єктові посягання (М.І. Бажанов).

Під суспільно небезпечними наслідками розуміються ті шкідливі зміни, які проходять в об'єкті внаслідок вчинення злочину (А.О. Пінаєв).

Суспільно небезпечні наслідки – це шкода (збиток) заподіюваний внаслідок вчинення злочину, або створення для об'єкта злочину реальної загрози заподіяння такої шкоди (В.Б. Харченко).

7.12.1

Суспільно небезпечні наслідки – будь-яка шкода, яка прямо чи непрямо заподіяна або може бути заподіяна суспільно небезпечним (злочинним) діянням суб'єкта.

Юридичні (кримінально-правові) – ті суспільно небезпечні наслідки, які є ознакою (ознаками) складу злочину.

Фактичні суспільно небезпечні наслідки:
 а) ті, що є ознакою (ознаками) складу злочину;
 б) ті суспільно небезпечні наслідки, які перебувають за його межами.

NOTA BENE!

Кожен злочин завжди заподіює певну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони.

Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони лише злочинів з матеріальним складом.

7.12.2

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ (ЗЛОЧИННІ) НАСЛІДКИ ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Обов'язкова ознака *матеріального складу злочину*.

Шкода заподіяна конкретним суспільно небезпечним діянням об'єктові злочину.

Так само *загроза заподіяння такої шкоди*, передбачена нормою закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки – це шкода, заподіяна конкретним суспільно небезпечним діянням об'єктові злочину, а так само створення загрози заподіяння такої шкоди, які передбачені в якості обов'язкової ознаки об'єктивної сторони матеріального складу злочину нормою чинного закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України).

7.12.3

ФОРМИ (СПОСОБИ) виразу суспільно небезпечних (злочинних) наслідків в нормах КК України

– суспільно небезпечне діяння містить у собі *реальну загрозу настання суспільно небезпечних (злочинних) наслідків* (наприклад, ч. 1 ст. 130, ч. 1 ст. 135, ч. 1 ст. 142, ч. 2 ст. 146, ч. 1 ст. 239, ч. 1 ст. 240, ч. 1 ст. 241, ч. 1 ст. 242, ч. 1 ст. 243, ч. 1 ст. 244 КК України);

– в диспозиції норми КК України називається сутність злочину, що передбачає *настання конкретного наслідку* (наприклад, вбивство (статті 115-119 КК України) – настання смерті потерпілого; крадіжка (ст. 185 КК України) – протиправне, умисне вилучення майна у власника, що позбавляє його можливості реалізувати його права – володіння, користування, розпорядження майном);

7.12.3

**ФОРМИ (СПОСОБИ)
виразу суспільно небезпечних (злочинних) наслідків в
нормах КК України
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

- в диспозиції норми КК України *чітко вказані суспільно небезпечні (злочинні) наслідки* (наприклад, ч. 2 ст. 130, ч. 2 ст. 131, ч. 2 ст. 133, ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135, ч. 3 ст. 136, ч. 2 ст. 139, ч. 3 ст. 277, ч. 3 ст. 286, ч. 2 ст. 438 КК України);
- в диспозиції норми КК України *суспільно небезпечні (злочинні) наслідки виражені оцінним поняттям*, зміст якого визначається в кожному конкретному випадку з врахуванням всіх обставин справи (наприклад, статті 138, 140, 145, ч. 3 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 151, ч. 2 ст. 276, ч. 2 ст. 329, ч. 2 ст. 361, ч. 3 ст. 362, ч. 2 ст. 402 КК України);
- в диспозиції норми КК України *суспільно небезпечні (злочинні) наслідки виражені оцінним поняттям, зміст якого розкривається в примітці до статті КК України*, яка містить цю норму (наприклад, статті 176, 177, 185, 192, 205, 206, 270, 364 КК України);
- в диспозиції норми КК України *суспільно небезпечні (злочинні) наслідки визначені таким чином, що їх повне встановлення можливе шляхом системного тлумачення цієї норми КК України* (наприклад, статті 121, 122, 125 КК України і Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6);
- в диспозиції норми КК України *суспільно небезпечне (злочинне) діяння і суспільно-небезпечні (злочинні) наслідки описані єдиним терміном* (наприклад, «знищення або пошкодження», «пошкодження» (статті 178, 194, 196, 245, 252 КК); «посягання на життя» (статті 112, 348, 379, 400 КК України);
- в диспозиції норми КК України *суспільно небезпечні (злочинні) наслідки частково визначені конкретно, а частково – оцінним поняттям* (наприклад, ч. 2 ст. 245, ч. 2 ст. 252, ч. 3 ст. 265, ч. 2 ст. 267, ч. 2 ст. 273, ч. 2 ст. 283 КК України);
- *інші форми (способи) виразу суспільно небезпечних (злочинних) наслідків в нормах чинного КК України.*

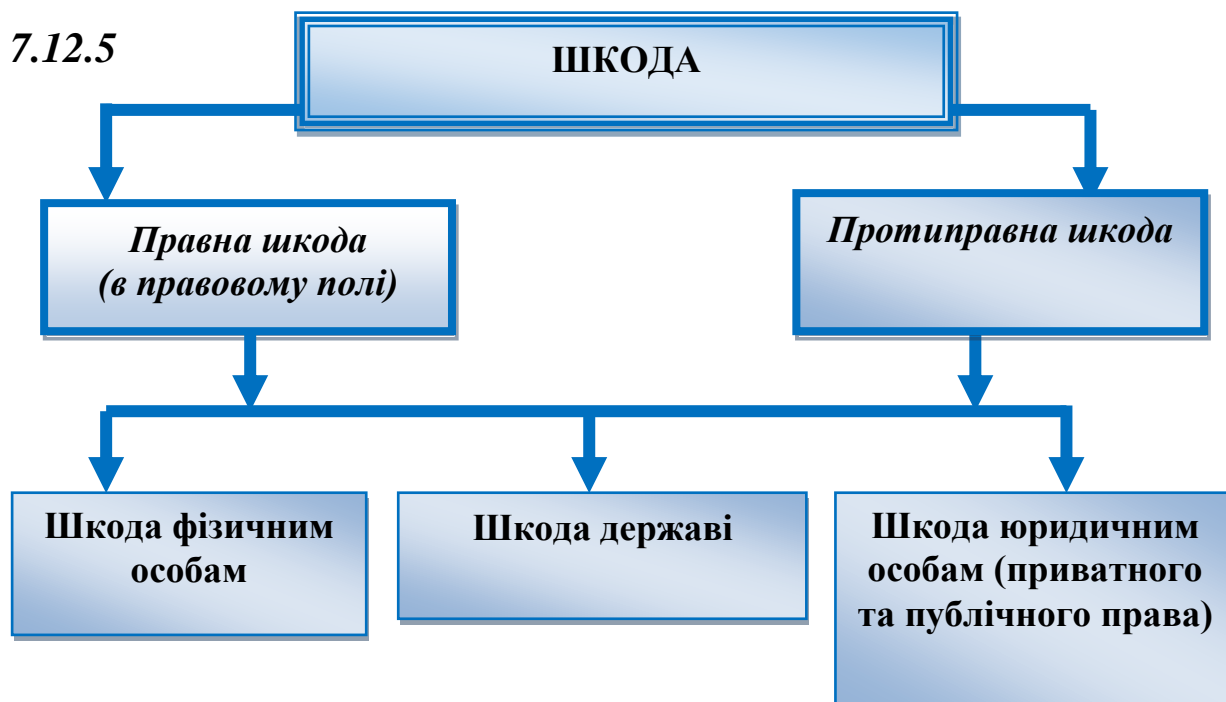
7.12.4

Кожен злочин завжди заподіює певну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони.

Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони лише злочинів з матеріальним складом.

7.12.5

7.12.6

7.12.7

7.12.8

ЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ (ЗЛОЧИННИХ) НАСЛІДКІВ

- *Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки служать одним із критеріїв криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних діянь.*
- *Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки служать критерієм для відмежування злочинів від інших правопорушень (наприклад, наявність «значної шкоди» – ст. 356 КК України, а її відсутність – ст. 186 КУпАП).*
- *Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки є критерієм для кваліфікації вчиненого суб'єктом за відповідною статтею (частиною статті) КК України (наприклад, статті 121, 122, 125 КК України).*
- *Заподіяння злочином тяжких наслідків є обставиною, що обтяжує покарання (п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України).*
- *Характер і розмір суспільно небезпечних наслідків враховується судом при призначенні виду, розміру, строку покарання у межах санкції норми КК України, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин.*
- *Ненастання суспільно небезпечних (злочинних) наслідків, у злочинах, що вчиняються з прямим умислом, дає підстави для кваліфікації вчиненого суспільно небезпечного діяння як замах на вчинення певного злочину (ст. 15 КК України).*

7.13.

Причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками – обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину з матеріальним складом.

Під причинним зв'язком слід розуміти такий об'єктивний зв'язок явищ, коли одне з них (причина) породжує інше (наслідок).

7.13.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВІ ТЕОРІЇ ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Теорія еквівалентності – причинний зв'язок між діянням людини і злочинними наслідками, що настали внаслідок нього, наявний тоді, коли діяння було *необхідною передуючою умовою* (*conditio sine qua non* – умова без якої немає) злочинного наслідку. Згідно цієї теорії всі умови (необхідні і випадкові) перебувають у ланцюгу взаємозв'язаних явищ, однаково обумовлюють злочинний наслідок.

Теорії нерівноцінності умов:

а) *К.Бікмаєр* – причиною настання суспільно небезпечних наслідків є та з причин, яка більше ніж інші вплинула на настання суспільно небезпечних наслідків;

б) *К.Біндінг* – між силами, які сприяють і силами, які протидіють вчиненню злочину є певна рівновага. Те діяння людини, яке сприяє настанню злочинного наслідку або послаблює протидіючі йому умови, є причиною настання суспільно небезпечних наслідків;

в) *М.С.Таганцев* – діяння людини є причиною настання суспільно небезпечних наслідків лише тоді, коли воно «настільки полегшує успіх приєднаних сил, що їх незалежність є уявною, а не дійсною». Навпаки, якщо ступінь сприяння настанню суспільно небезпечних наслідків є незначним, то це перериває причинний зв'язок між суспільно небезпечними наслідками і поведінкою людини.

г) *С.В.Познишев* – розмежовував причини і умови настання злочинного наслідку. Причиною настання суспільно небезпечних наслідків визнавав певні фактори, які впливаючи на об'єкт, викликають в ньому певні зміни. Причинами настання суспільно небезпечних наслідків є також умови причини, тобто причини причин.

Теорія адекватної причинності – юридично значимими визнаються тільки типові, на думку судді, а не тільки для даного конкретного випадку причини, що обумовили настання суспільно небезпечного наслідку.

Теорія «необхідного спричинення» (теорія необхідного причинного зв'язку) – панівна в сучасній теорії кримінального права України (див. схему 7.13.2.).

7.13.2

ЗМІСТ ВИРАЗУ НЕОБХІДНОГО ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ (теорія «необхідного спричинення»)

Діяння суб'єкта *заподіяло* суспільно небезпечний (злочинний) наслідок.

Діяння суб'єкта *передуює* суспільно небезпечному (злочинному) наслідкові.

Діяння суб'єкта *містить у собі* неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечного наслідку.

Суспільно небезпечний наслідок *закономірно породжується в конкретних умовах* місця, часу та обстановки *саме цим діянням суб'єкта, а не діянням інших осіб чи інших зовнішніх сил.*

Суспільно небезпечний наслідок *настає* *вслід за діянням суб'єкта.*

7.13.3

ВИДИ НЕОБХІДНОГО ПРИЧИНОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

Прямий (безпосередній) причинний зв'язок (наприклад, суб'єкт наносить удар ножем або вчиняє постріл, внаслідок яких настає смерть потерпілого).

Опосередкований причинний зв'язок (наприклад, використання для вчинення злочину неповнолітнього, неосудної особи, тварини – див. схему 7.10.5 даного посібника).

Необхідний причинний зв'язок при співучасті (діяння організатора, підбурювача, пособника перебувають у причинному зв'язку з діянням виконавця).

Необхідний причинний зв'язок за наявності особливих умов на боці потерпілого (наприклад, К. ударив по шиї С., який мав застарілий процес запалення середнього вуха. Внаслідок удару виникло розходження кісткових швів, що призвело до запалення кори мозку, яке призвело до смерті С.).

7.13.4

Випадковий причинний зв'язок – має місце тоді, коли конкретний суспільно небезпечний наслідок є результатом впливу дій третіх осіб, або сил природи, або дій самого потерпілого, або дій тварин чи інших факторів. Такий суспільно небезпечний наслідок не впливає об'єктивно з діяння суб'єкта. Наприклад, М. наніс Р. поранення ножом. Р. був вчасно доставлений в лікарню, де йому було зроблено операцію. Під час операції лікар забув тампон в тілі потерпілого, внаслідок чого виник перитоніт і Р. помер. Причиною смерті в даному випадку є недбалість лікаря.

7.13.5

ПРИЧИНОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ПРИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ

Причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками при бездіяльності суб'єкта наявний за умов:

- а) на суб'єктові лежав обов'язок активної поведінки (див. схему 7.11.1 даного посібника);
- б) суб'єкт мав реальні можливості для активної поведінки і міг вчинити діяння, спрямоване на недопущення суспільно небезпечних наслідків;
- в) невчинена суб'єктом дія (дії) могло об'єктивно запобігти настанню суспільно небезпечних наслідків;

7.14

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРони СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Місце вчинення злочину – це певна територія, де злочин було розпочато, продовжено, закінчено, або де злочин було припинено.

Час вчинення злочину – час вчинення особою передбаченої кримінальним законом дії або бездіяльності (ч. 3 ст. 4 КК України).

Спосіб вчинення злочину – сукупність методів, прийомів, певна послідовність рухів, що застосовуються суб'єктом для вчинення злочину.

Знаряддя вчинення злочину – речі матеріального світу, якими безпосередньо заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода об'єктові кримінально-правової охорони.

Засоби вчинення злочину – речі матеріального світу, якими безпосередньо не заподіюється істотна шкода об'єктові кримінально-правової охорони, але які полегшують вчинення злочину.

Обстановка вчинення злочину – це ті об'єктивні зовнішні (публічні) обставини (умови), в яких відбувається подія злочину.

Кримінально-правове значення
факультативних ознак об'єктивної
сторони складу злочину.

а

У тих випадках, коли ці факультативні ознаки вказані в диспозиції норми КК України, яка закріплює конкретний склад злочину, вони виконують роль обов'язкових (кваліфікуючих) ознак. Наприклад, статті 187, 190, ч. 2 ст. 194, ч. 2 ст. 248, статті 258, 272, ч. 4 ст. 296, статті 342, 392, ч. 3 ст. 425, ст. 432, КК України). Їх відсутність при кваліфікації вчиненого суб'єктом означає і відсутність даного складу злочину.

б

У тих випадках, коли ці факультативні ознаки не вказані в диспозиції норми КК України, яка закріплює даний склад злочину, вони не мають кваліфікуючого значення і враховуються судом при диференціації кримінальної відповідальності та (або) індивідуалізації покарання.

7.15

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2009 року № 10

«Знаряддями злочину у справах про злочини проти власності слід вважати предмети чи технічні засоби, які умисно використовувалися особою чи особами, у співучасті з якими було вчинено такий злочин. Зокрема, транспортні засоби можуть бути визнані знаряддям злочину не лише тоді, коли вони використовувалися для безпосереднього заволодіння чужим майном, а й тоді, коли без їх використання вчинення злочину було неможливим чи надто складним (транспортування членів злочинної групи до місця вчинення злочину, перевезення викраденого майна з місця вчинення злочину тощо)» (пункт 28 Постанови).

7.16

ЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ:

є обов'язковим елементом складу злочину. При відсутності обов'язкової її ознаки (ознак) є відсутнім склад злочину як підстава кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України);

служить критерієм розмежування складів злочинів (наприклад статті 185, 186, 187, 190, 191, 192 КК України);

служить критерієм відмежування злочинів від інших правопорушень (наприклад, ст. 185 КК України та ст. 51 КУпАП);

є одним із критеріїв, яких характеризує ступінь суспільної небезпечності злочину. Це враховується, зокрема, при вирішенні питань: звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування, судимості (статті 14-17, 30, 31, 36, 38, 38, 43, 65-68, 75, 91 КК України та ін.)

Тема 8. Суб'єкт складу злочину.

8.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ В НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

1

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – фізична осудна особа, яка досягла віку, встановленого кримінальним законом і знехтувала кримінально-правовою заборонаю, вчинивши злочин (В.Г. Павлов).

2

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, вчинила заборонене кримінальним законом суспільно-небезпечне діяння (дію чи бездіяльність) і здатна нести за це кримінальну відповідальність (А.І.Рарог, В.П.Степалін).

3

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – фізична осудна особа, яка досягла певного віку (О.Я. Светлов).

4

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – особа, яка володіє сукупністю ознак, що дають підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності (Є.Л.Стрельцов).

5

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку, з якого можливо притягнення до кримінальної відповідальності (В.Я.Ташій).

6

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – фізична осудна особа (людина), яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння і спроможна нанести за не кримінальну відповідальність (П.С.Матишевський).

7

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – людина, що вчинила умисно або через необережність суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, якщо вона досягла встановленого віку, осудна, а в певних випадках наділена деякими спеціальними ознаками, вказаними у відповідній нормі кримінального закону (Г.М.Борзенков).

8

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – злочинець, тобто особа яка умисно або через необережність вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (А.І.Копобєєв, Р.І.Міхеєв).

9

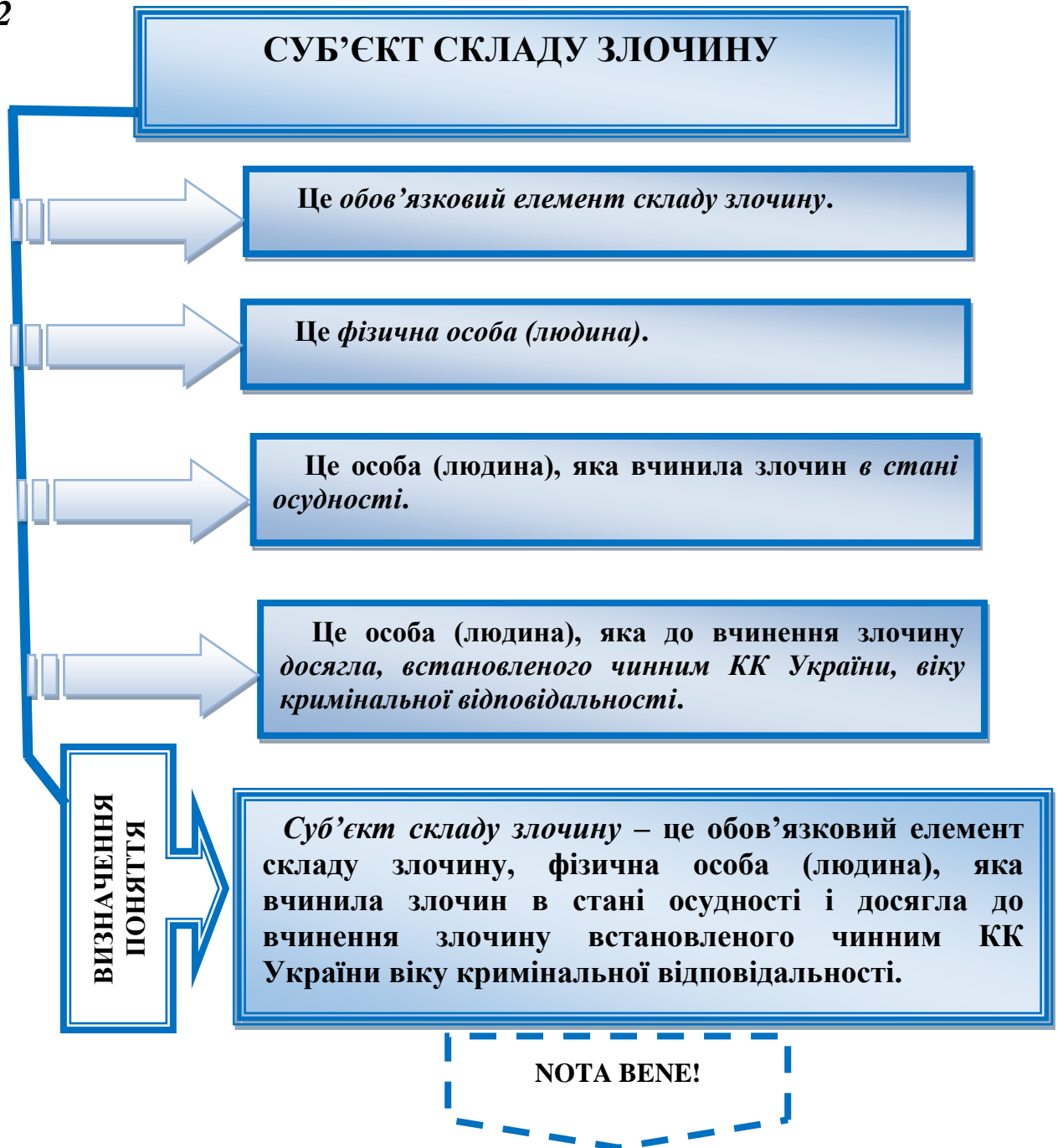
Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – особа, яка вчинила злочин і може бути притягнута до кримінальної відповідальності (Ю.А.Красіков).

10

Суб'єкт [складу – В.К.] злочину – фізична особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, винна у вчиненні суспільно небезпечного діяння, визначеного кримінальним законом як злочин (Н.В.Чернишова, М.В. Володоко, М.А. Хазін).

8.2

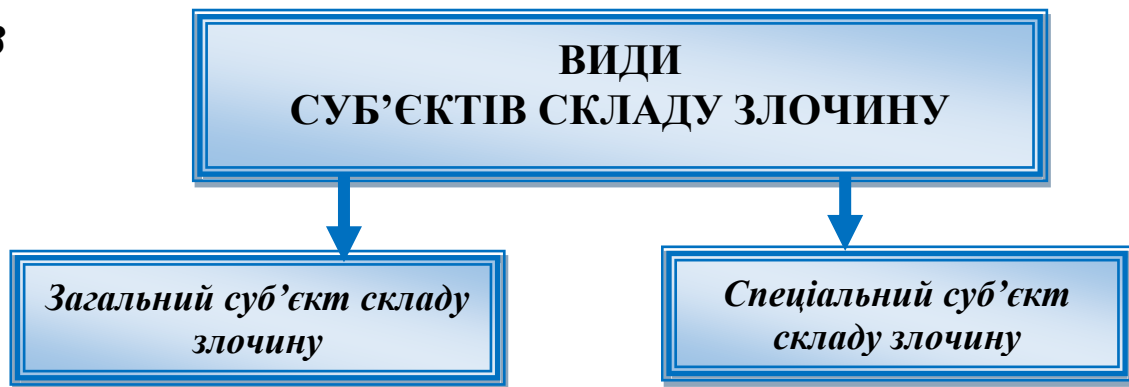

1. *Суб'єкт складу злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного КК України може наставати кримінальна відповідальність (ч.1 ст. 18 КК України).*

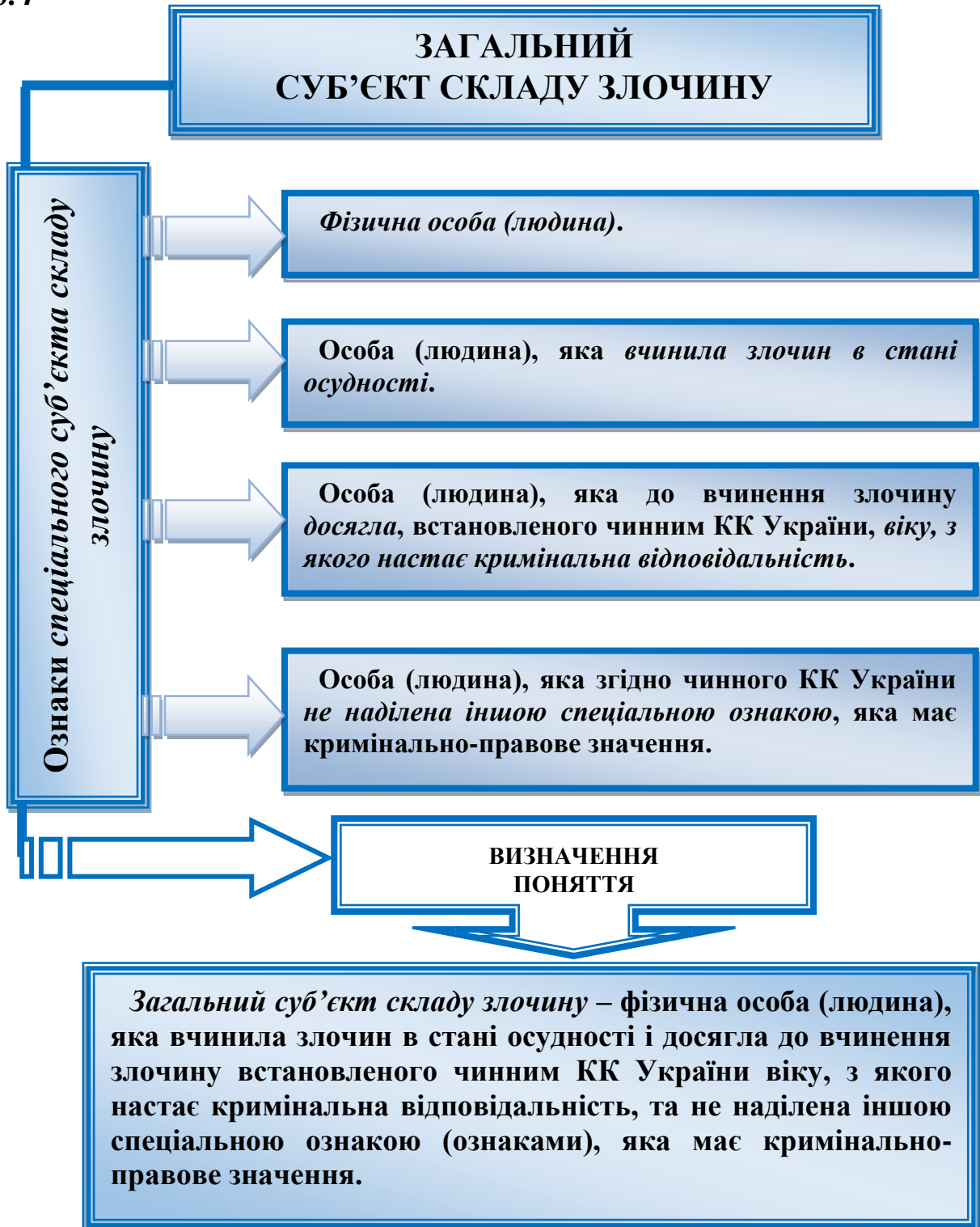
2. *Потенційний суб'єкт складу злочину – фізична особа (людина), яка згідно чинного КК України, у випадку вчинення нею злочину, підлягає кримінальній відповідальності.*

8.3

8.4

8.5

До юридичних осіб можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру (статті 96-3-96-11 КК України) (див. схеми 20.1-20.10).

8.5.1

ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ ВИЗНАННЯ СУБ'ЄКТАМИ ЗЛОЧИНІВ ПРЕДМЕТІВ, ПТАХІВ ТА ТВАРИН

В 1593 році в тодішній Росії був засуджений за державний злочин церковний дзвін, який слугував засобом поданням сигналу до повстання в м. Угличі. Дзвін було знято з дзвіниці, вирвано «язик», відрізано «вуха», покарано нагайками і заслано до Сибіру в м. Тобольськ, звідки його було повернуто через 300 років.

В 1474 році був засуджений у м. Базель (Швейцарія) до смертної кари через спалення звичайний півень, який нібито зніс яйце, що служило доказом його зв'язку із «нечистою силою».

В 1566 році у Франції засудили саранчу за нанесення шкоди сільськогосподарським посівам. Суд зобов'язав саранчу покинути межі Франції протягом шести днів.

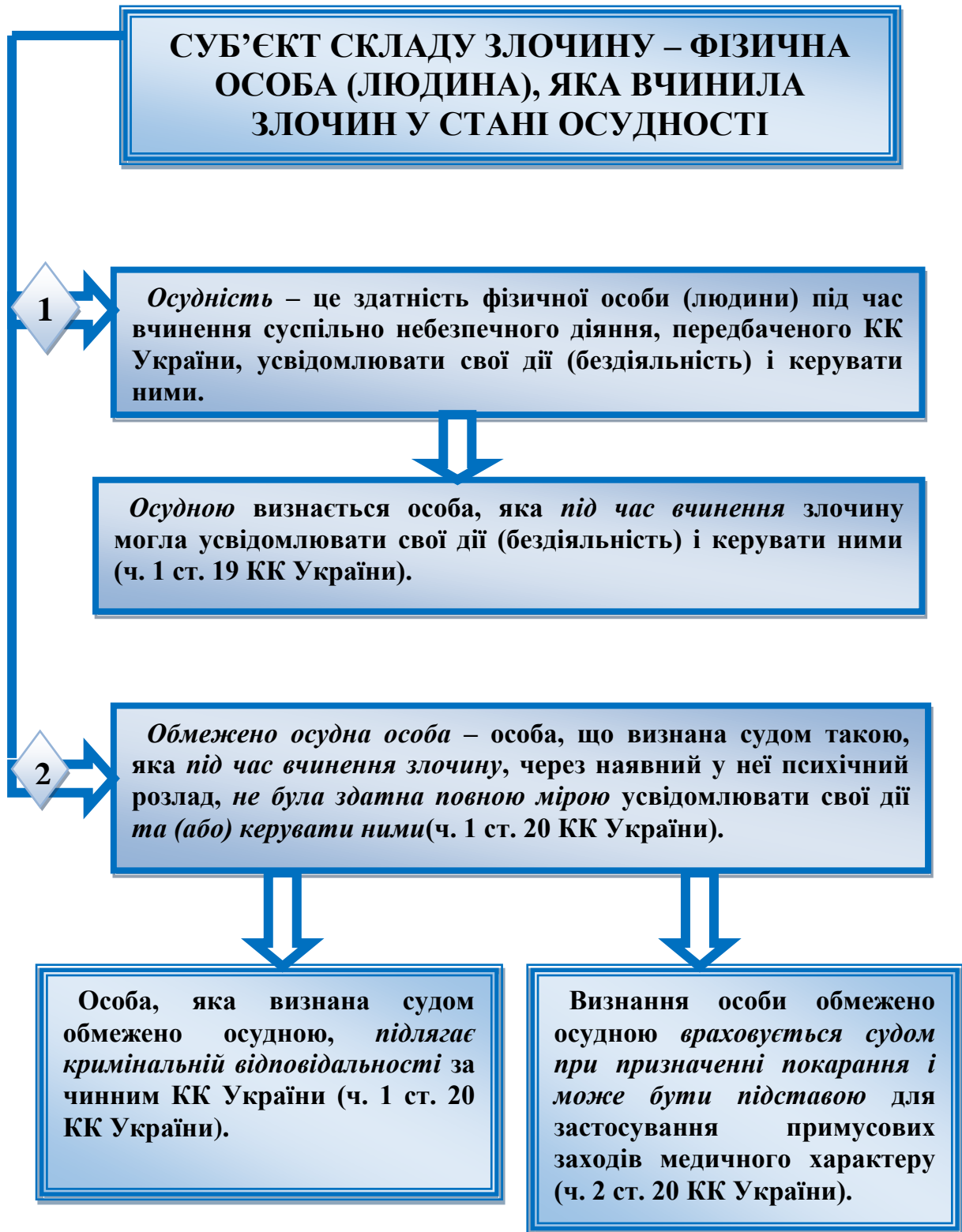
В 1408 році у французькому місті Нант було засуджено свиню до смертної кари через повішення за вбивство п'ятирічного хлопчика. Поросят конфісковано на користь суду. Неодноразово суд в Парижі притягав свиней до відповідальності. Дільниця в Парижі, де виконувались вирoki щодо свиней донині має назву «Повішена свиня».

В 1710 році у Франції відбувся відомий процес проти пацюків і мишей, які знищували урожай на полях.

В Англії в 1960 році був засуджений до страти собака за те, що покусав дітей.
У США в штаті Вірджинія в 1969 році був винесений смертний вирок псові, який загриз барана.

У 1936 році у м. Ташкент суд засудив осла до шести місяців виправних робіт на користь господаря, якому він заподіяв шкоду, знищивши городні посіви.

8.6

8.6.1

Неосудною є визнана судом такою особою, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого чинним КК України, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки (ч. 2 ст. 19 КК України).

1

Неосудною особа може бути визнана лише судом.

2

Особа, визнана судом неосудною, не підлягає кримінальній відповідальності (ч. 2 ст. 19 КК України).

3

Особа, яка вчинила злочин у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, не підлягає покаранню (ч. 3 ст. 19 КК України).

До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню (ч. 3 ст. 19 КК України).

4

Критерії неосудності:

а) медичний критерій – наявність у особи під час вчинення злочину хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки;

б) юридичний (психічний) критерій – відсутність у особи під час вчинення злочину можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

NOTA BENE!

Неосудність – це стан фізичної особи (людини), в якому вона перебуває під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого чинним КК України, і в якому вона не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

8.6.2

МЕДИЧНИЙ КРИТЕРІЙ НЕОСУДНОСТІ – ЦЕ НАЯВНІСТЬ У ОСОБИ:

Хронічного психічного захворювання – це захворювання ендogenous (внутрішнього) і екзогенного (зовнішнього) походження, яке має тривалий характер і практично невиліковне. Психічними хронічними захворюваннями визнано, зокрема, такі хвороби як шизофренія, епілепсія, маніакально-депресивний психоз, сифіліс мозку, прогресивний параліч, старече слабоумство, епідемічний енцефаліт.

Тимчасового розладу психічної діяльності - гострого психічного захворювання, яке проходить у формі тимчасових приступів, які зазвичай носять епізодичний характер: алкогольні психози, паталогічне сп'яніння, паталогічний афект, гострий реактивний психоз.

Недоумства – яке не є психічною хворобою, а недорозвиненістю (зниженням розумових здібностей), набутою від народження (*олігофренія*) або набутою (*деменція*) внаслідок перенесення тяжких неврологічних захворювань (менінгіт, енцефаліт, струс мозку і т.д.). За ступенем глибини вродженої або набутої недорозвиненості розрізняють три види недоумства: 1) *дебільність* – легка форма розумової недорозвиненості; 2) *імбецильність* – середня форма розумової недорозвиненості; 3) *ідіотія* (грецьке – невігластво, неосвіченість) – крайня форма розумової недорозвиненості.

Іншого хворобливого стану психіки – тимчасового розладу психіки у важкій формі, що не є хронічним. Він не є результатом психічної хвороби, недоумства, а може бути наслідком перенесених тяжких інфекційних захворювань (тиф), вроджених або набутих психопатій, наркотичного голодування у наркоманів, гострих отруєнь, тяжких травм голови, тощо.

8.6.3

Юридичний (психічний) критерій неосудності - відсутність у особи, під час вчинення злочину, можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними.

Інтелектуальна ознака – особа під час вчинення злочину не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність). Тобто особа не усвідомлювала суспільну небезпеку свого діяння, настання суспільно небезпечних наслідків.

Вольова ознака – особа під час вчинення злочину не могла керувати своїми діями (бездіяльністю).

Інтелектуальна і вольова ознаки неосудності є наслідком наявності у особи хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Юридичний (психічний) критерій неосудності має місце за наявності хоча б однієї з його ознак – інтелектуальної або вольової. В сукупності з медичним критерієм це дає підстави для визнання судом особи неосудною.

8.6.4

Обмежена осудність особи – наявність у особи під час вчинення злочину психічного розладу, внаслідок якого вона не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК України).

Особа може бути визнана обмежено осудною *лише судом*.

Медичний критерій обмеженої осудності – наявність у особи психічного розладу, який не дає підстав для визнання її неосудною, але який істотно послаблює її здатність усвідомлювати фактичну сторону, суспільну небезпечність свого діяння, його наслідків, а також істотно послаблює здатність керувати своїм діянням.

Юридичний критерій: а) *інтелектуальна ознака* – нездатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність); б) *вольова ознака* – нездатність особи повною мірою керувати своїми діями (бездіяльністю).
Інтелектуальна і вольова ознаки обмеженої осудності є наслідком наявності у особи психічного розладу.

Визнання особи обмежено осудною *враховується судом* при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 2 ст. 20 КК України).

8.6.5

ОСУДНІСТЬ-НЕОСУДНІСТЬ

1. Відповідно до статті 509 КПК України слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такими обставинами, зокрема, є:

1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання;

2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

У разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування - ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження - ухвалою суду.

Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку.

2. Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі (ч. 10 ст. 101 КПК України).

8.7

ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, *підлягає кримінальній відповідальності* (ст. 21 КК України).

Під сп'янінням, про яке йдеться в ст. 21 КК України, слід розуміти фізіологічне сп'яніння особи. Воно не може служити підставою для визнання особи неосудною чи обмежено осудною тому, що відсутній медичний критерій неосудності (див. схеми 8.6.1 і 8.6.2 даного посібника).

Разом з тим, хронічний алкоголізм, тривале вживання наркотичних засобів та інших одурманюючих засобів може призвести до психічного захворювання особи, тобто до наявності медичного критерію неосудності чи обмеженої осудності.

Алкогольне сп'яніння – це фізіологічний стан людини, який викликаний надмірним вживанням алкоголю.

Наркотичне сп'яніння – це фізіологічний стан людини, який викликаний вживанням наркотичних засобів.

Токсичне сп'яніння – це фізіологічний стан людини, який викликаний вживанням психотропних та інших одурманюючих засобів.

Вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин знижує, послаблює дію механізму внутрішнього самоконтролю особи, порушує нормальний хід мотиваційних процесів у особи, створює ґрунт для девіантної поведінки такої особи.

Вчинення злочину у стані такого сп'яніння є *обставиною, яка обтяжує покарання* (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України).

Суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати цю обставину такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення (ч. 2 ст. 67 КК України).

8.8

СУБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ – ОСОБА, ЯКА ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ДОСЯГЛА, ВСТАНОВЛЕНОГО ЧИННИМ КК УКРАЇНИ, ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

За загальним правилом, кримінальній відповідальності *підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років* (ч.1 ст. 22 КК України).

В ряді випадків, за вчинення злочинів, *вичерпний перелік* яких визначений в ч. 2 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 14 років.

Суб'єктами ряду складів злочинів фактично можуть бути особи, яким до вчинення злочину виповнилося 18 років (наприклад, як правило, злочини проти встановленого порядку несення військової служби, злочини у сфері службової діяльності) або 25 років (наприклад, ст. 375 КК України).

Чинний КК України *не обмежує* кримінальну відповідальність особи, яка вчинила злочин, досягненням нею якогось *максимального віку*.

Особа вважається такою, що досягла відповідного віку *не в день її народження, а після 24 години дня її народження, тобто фактично з початку наступної доби, що розпочинається за днем її народження*.

Вік особи визначається *на підставі її документів*. Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості (ч. 2 ст. 242 КПК України).

В такому випадку днем народження особи вважається *останній день* встановленої експертизою року народження, *тобто 31 грудня*. Коли експертиза встановить мінімальний і максимальний вік особи, то слід виходити з її *мінімального віку*, визначеного експертизою.

8.8.1

**ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ОСОБИ В ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ
ДЕРЖАВАХ:**

Єгипет, Ємен, в ряді штатів США,
Ірландія, Ліван – 7 років.

В окремих штатах США – 9 років.

В Ізраїлі – 9 років.

В Англії, Австралії, в окремих
штатах США – 10 років.

В Ірані – 11 років.

В Голландії, в окремих штатах США – 12
років.

Франція, Узбекистан, Естонія, окремі штати
США – 13 років.

Болгарія, Грузія, окремі штати США,
КНДР, КНР (за окремі види злочинів,
Латвійська Республіка, Норвегія,
ФРН, Японія, більшість держав СНД
(за чітко визначений КК перелік
злочинів) - 14 років.

Данія, окремі штати США, Польща,
Фінляндія, Швеція, Швейцарія – 15
років.

В багатьох державах (наприклад, в
державах СНД (за загальним
правилом), КНР, окремі штати США
(за загальним правилом) – 16 років.

8.9

8.9.1

**КРИТЕРІЇ
класифікації спеціальних суб'єктів складів злочинів
за чинним КК України**

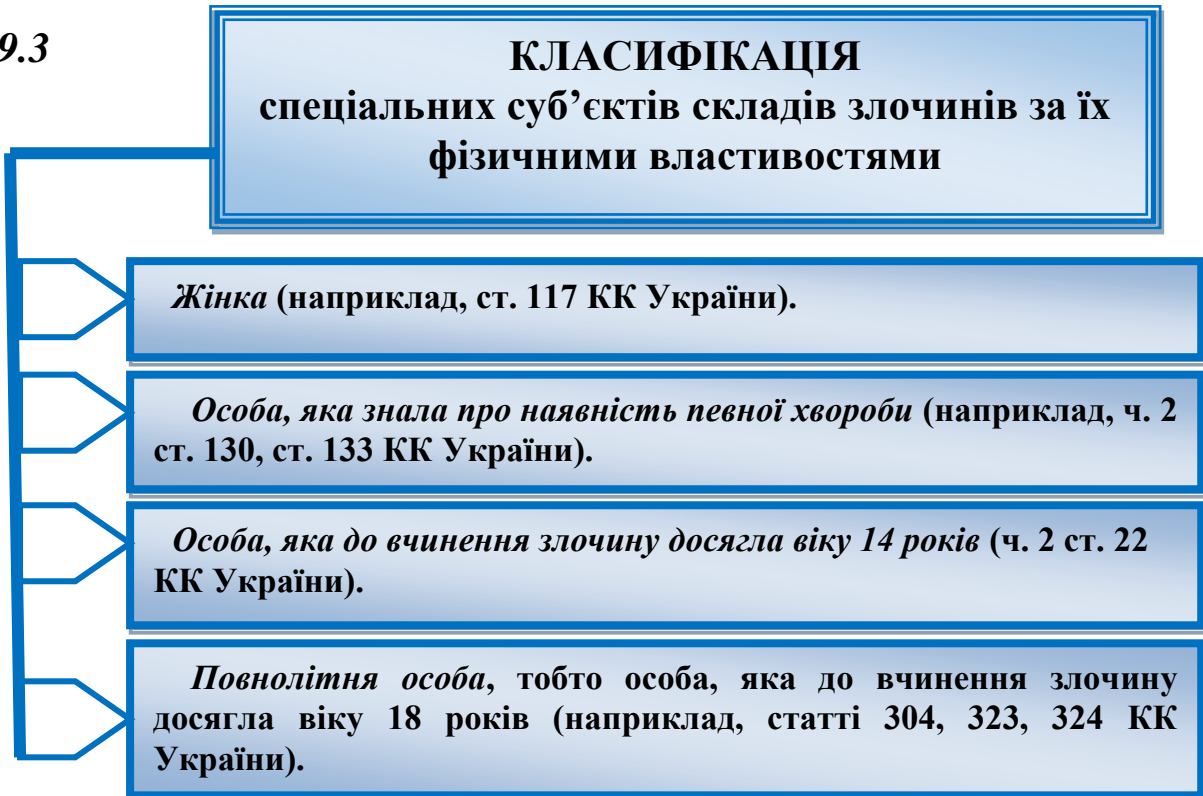
- Соціально-правовий статус спеціального суб'єкта складу злочину.
- Фізичні властивості спеціального суб'єкта складу злочину.
- Специфіка злочинного діяння спеціального суб'єкта складу злочину.
- Характер взаємовідносин спеціального суб'єкта складу злочину з потерпілим.
- Кількість ознак спеціального суб'єкта складу злочину.
- Спосіб описування в КК України ознак спеціального суб'єкта складу злочину.
- Інші критерії класифікації спеціальних суб'єктів складів злочинів за чинним КК України.

8.9.2

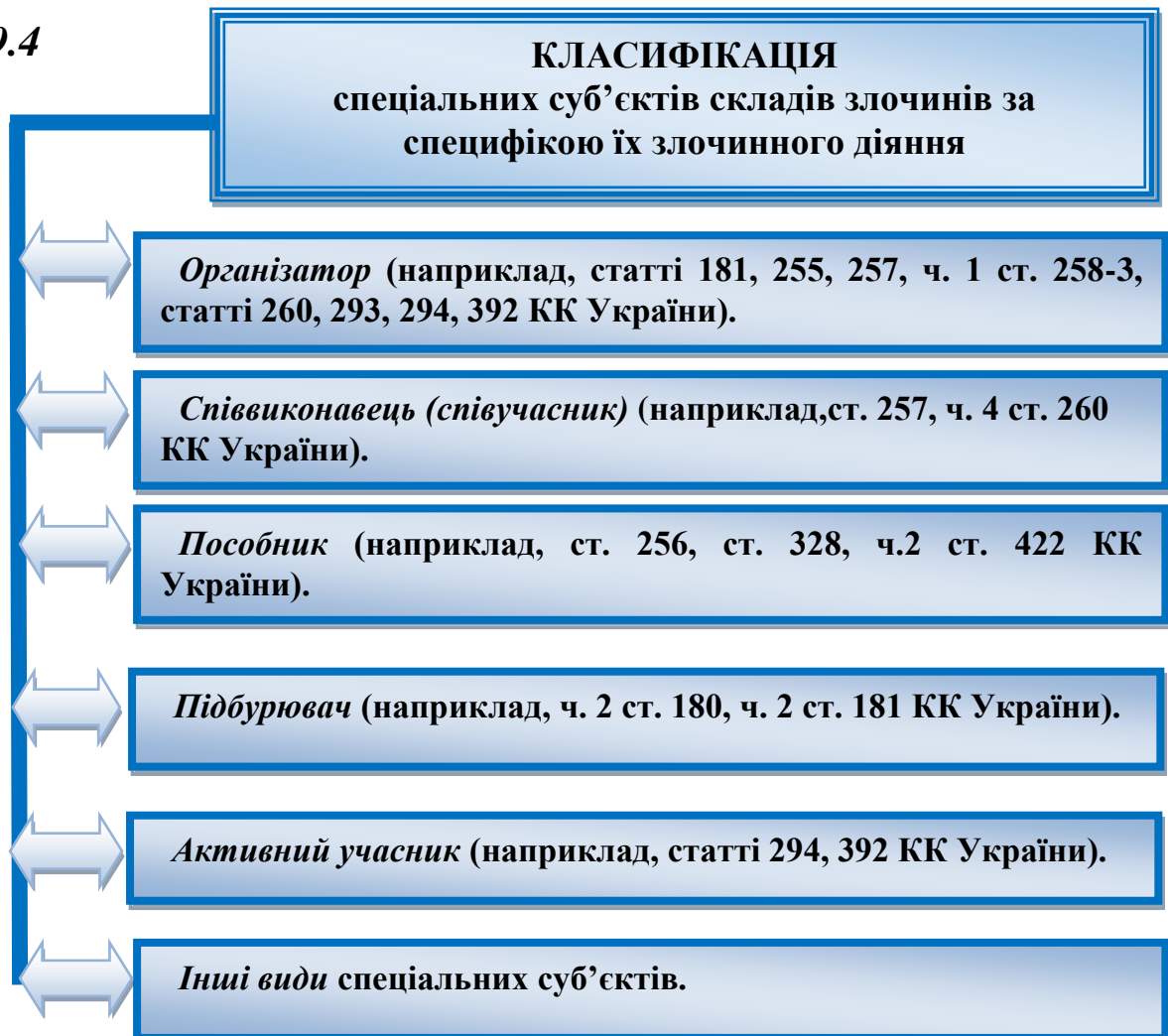
**КЛАСИФІКАЦІЯ
спеціальних суб'єктів складів злочинів за їх
соціально-правовим статусом**

- *державно-правовий статус* спеціального суб'єкта складу злочину – наприклад, громадянин України - ст. 111 КК України; іноземний громадянин, особа без громадянства - ст. 114 КК України;
- *службовий статус* спеціального суб'єкта складу злочину: а) службова особа, наприклад, статті 364, 368 КК України; б) спеціальна службова особа (наприклад, відповідний працівник правоохоронного органу, слідчий, прокурор, суддя (статті 365, 371-375 КК України); член виборчої комісії або комісії з референдуму (ч. 3 ст. 157, ч. 2 ст. 158-1 КК України); керівник підприємства, установи, організації чи громадянин - суб'єкт підприємницької діяльності (ст. 175 КК України); військова службова особа (статті 426, 426-1 КК України); службова особа суб'єкта господарської діяльності (наприклад, статті 219, 220-1, 222-1 КК України); капітан судна (ст. ст. 284, 285 КК України);
- *професійний статус*, характер виконуваної роботи, служби спеціального суб'єкта складу злочину: а) медичний працівник (ст. 139 КК України), медичний або фармацевтичний працівник (ст. 140 КК України); б) працівник залізничного, водного або повітряного транспорту (статті 276, 280 КК України); в) особи, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України); г) військовослужбовці, військовозобов'язані (наприклад, ст. ст. 402-409 КК України), тощо;
- *особливий статус спеціального суб'єкта складу злочину, пов'язаний з розслідуванням злочинів або із здійсненням правосуддя*: а) свідок (наприклад, ст. ст. 384, 385 КК України); б) потерпілий (наприклад, ст. 384 КК України); в) експерт (наприклад, статті 384, 385 КК України); г) перекладач (наприклад, ст. 385 КК України); г) особа, засуджена до покарання (наприклад, статті 389, 390 КК України); д) особа, яка відбуває покарання (наприклад, статті 391-393 КК України); е) особа, щодо якої застосовано судом примусове лікування (ст. 394 КК України) особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд (ст. 395 КК України), тощо.
- *інші види* спеціальних суб'єктів складів злочинів за спеціально-правовим статусом потенційного спеціального суб'єкта складу злочину, передбачені чинним КК України.

8.9.3

8.9.4

8.9.5

**КЛАСИФІКАЦІЯ
спеціальних суб'єктів складів злочинів за
характером взаємовідносин їх з потерпілим**

- 1 *Медичний або фармацевтичний працівник, який виконує свої обов'язки щодо потерпілого (наприклад, статті 131, 139, 140 КК України).*
- 2 *Мати новонародженої дитини (наприклад, ст. 117, ч. 2 ст. 135 КК України).*
- 3 *Особа, щодо якої потерпілий перебуває в матеріальній або іншій залежності (наприклад, ч. 2 ст. 120, ч. 3 ст. 143, ч. 2 ст. 144, ч. 2 ст. 149, ч. 1 ст. 154 КК України).*
- 4 *Батько, мати, особа, що їх замінює (наприклад, статті 164, 166 КК України).*
- 5 *Особа, яка поставила потерпілого в небезпечне для життя становище (наприклад, ст. 135 КК України).*
- 6 *Особа, яка виконує професійні чи службові обов'язки щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх (наприклад, ст. 137 КК України).*
- 7 *Діти (наприклад, ст. 165 КК України).*
- 8 *Опікуни, піклувальники (наприклад, статті 166, 167 КК України).*
- 9 *Інші види спеціальних суб'єктів складів злочинів за характером їх взаємовідносин з потерпілим.*

8.9.6

КЛАСИФІКАЦІЯ спеціальних суб'єктів складів злочинів за кількістю їх ознак у складі злочину

Прості – ті спеціальні суб'єкти складів злочинів, які наділені однією ознакою (наприклад, громадянин України - ст. 111 КК України), іноземець або особа без громадянства - ст. 114 КК України), мати (ст. 116 КК України), військовозобов'язаний (ст. 335 КК України).

Складні (комбіновані) – ті спеціальні суб'єкти складів злочинів, які наділені кількома ознаками (наприклад, ч. 3 ст. 368 КК України – а) службова особа; б) така службова особа, яка займає відповідальне становище; ст. 395 КК України – а) особа звільнена з місць позбавлення волі; б) звільнена з місць позбавлення волі особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд.

8.9.7

КЛАСИФІКАЦІЯ спеціальних суб'єктів складів злочинів за способом описування їх ознак в КК України

Спеціальні суб'єкти складів злочинів, ознаки яких *прямо не названі* в диспозиції норми КК України (наприклад, статті 152, 153, 227, 229 334-336 КК України).

Спеціальні суб'єкти складів злочинів, ознаки яких *прямо названі* в диспозиції норми КК України:

а) *спеціальні суб'єкти складів злочинів*, ознаки яких описані в диспозиції норми КК в *позитивній формі* (наприклад, особа, яка перебуває в стані необхідної оборони (ст. 118 КК України); особа службова, працівник правоохоронного органу (статті 364, 365 КК України); слідчий, прокурор, суддя (статті 372, 375 КК України);

б) *спеціальні суб'єкти складів злочинів*, ознаки яких описані в диспозиції норм КК України в *негативній формі* (наприклад, особа, яка не має спеціальної медичної освіти (статті 134, 138 КК України);

б) *спеціальні суб'єкти складів злочинів*, ознаки яких описані в диспозиції норми кримінального закону в *позитивно-негативній формі* (наприклад, особа, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна (позитивний аспект), яка не є службовою особою (негативний аспект), - ст. 197 КК України.

8.10

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ (частини 3, 4 ст. 18 КК України)

Загальне поняття службової особи як спеціального суб'єкта будь-якого складу злочину
(за винятком складів злочинів, передбачених статтями 364, 368, 368- 2, 369 КК України)

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК України).

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК України).

Подібне за змістом визначення службових осіб іноземних держав міститься у примітці 2 до ст. 364 КК України.

8.10.1

**СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ
СУБ'ЄКТ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ,
передбачених статтями 364, 368, 368-2, 369 КК
України**

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють *функції представників влади чи місцевого самоврядування*, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням *організаційно-розпорядчих* чи *адміністративно-господарських функцій*, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом (примітка 1 до ст. 364 КК України).

NOTABENE!

1. Визначення поняття «службової особи» прийнятно до ознак складів злочинів, передбачених статтями 364, 368, 368-2, 369 КК України є вужчим за обсягом відносно дефініції, яка передбачена у ч. 3 ст. 18 КК України.

2. Для цілей статей 364, 368, 368-2, 369 КК України до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

8.11

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про судову практику у справах про
хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5

1. До *представників влади* належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

2. *Організаційно-розпорядчі обов'язки* – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідуючі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

2. *Адміністративно-господарські обов'язки* – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

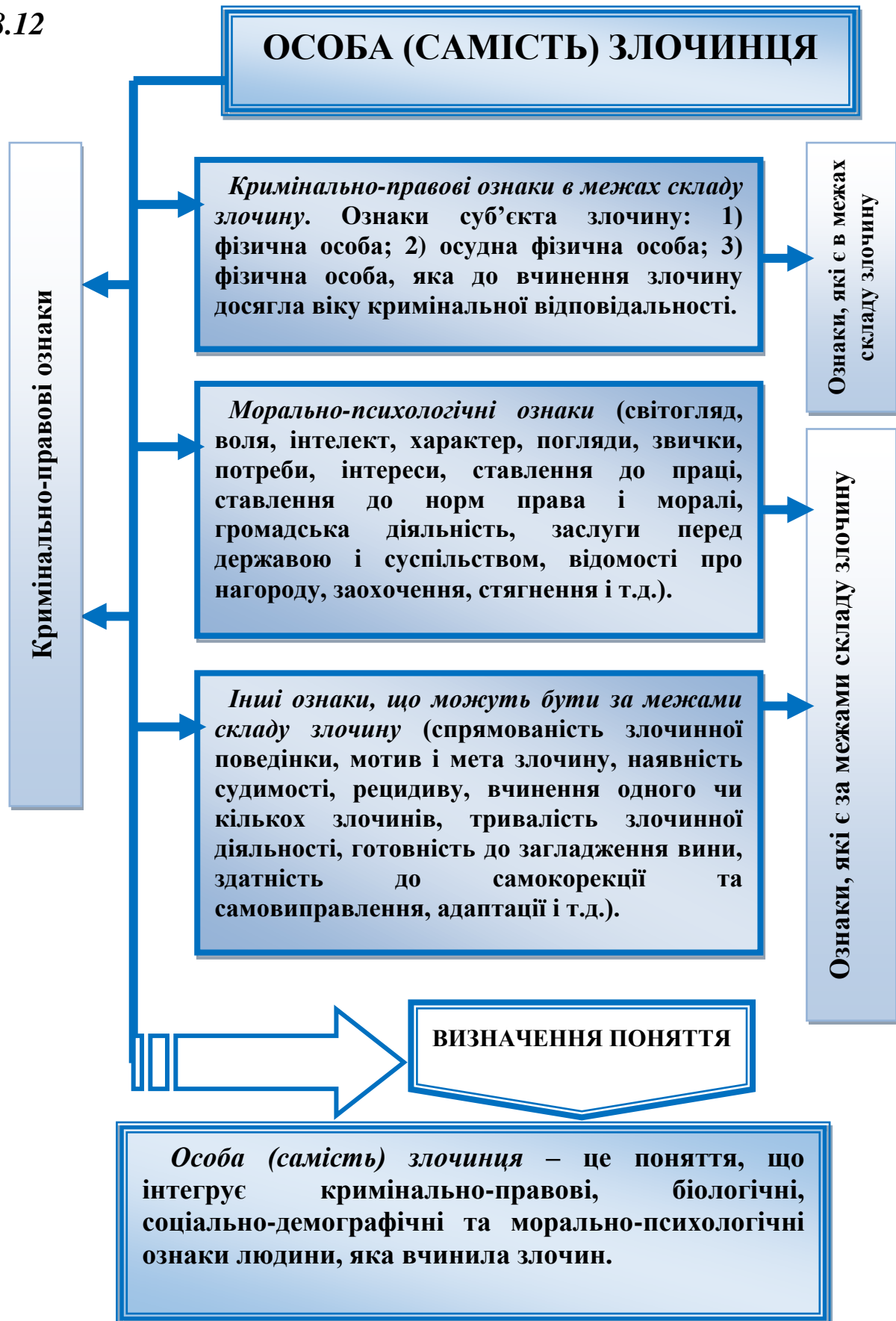
3. Особа є службовою *не тільки тоді*, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, *а й тоді*, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

4. Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки.

5. Службовими особами можуть визнаватися як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства (*пункт 1 Постанови*).

8.12

8.12.1

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ОСОБИ (САМОСТІ) ЗЛОЧИНЦЯ

NOTA BENE!

– *ознаки*, що характеризують особу (самість) окремого співучасника злочину, ставляться у вину лише цьому співучасникові (ч. 3 ст. 29 КК України);

– *ознаки* особи (самості) злочинця враховуються судом при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (статті 45- 48, ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 221-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 2 ст. 385, ч. 4, ст. 401, ч. 5 ст. 447 КК України);

– *особа* (самість) злочинця враховується при вирішенні питань про застосування давності (ст. 49 КК України);

– *особа* (самість) злочинця враховується при призначенні покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України). Зокрема: а) ознаки, що характеризують особу злочинця мають значення при призначенні конкретного виду покарання (ч. 4 ст. 53, ст. 54, ч. 2 ст. 55, ч. 3 ст. 56, ч. 2, 3 ст. 57, ст. 58, ч. 2 ст. 59, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ст. 62 ч. 2 ст. 64 КК України); б) ряд ознак особи злочинця враховуються судом як обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання (статті 66-67 КК України); в) строк, розмір покарання призначаються судом з врахуванням особи злочинця; г) особа злочинця враховується судом при призначенні покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків;

– *особа* (самість) злочинця враховується судом при вирішенні питання про звільнення засудженого від покарання та його відбування (статті 74, 75, 78, 79, ч. 3, 4, 5, 6 ст. 80, статті 81- 84, 87 КК України);

– *особа* (самість) злочинця враховується при вирішенні питань: 1) зняття судимості (статті 89- 91 КК України); 2) призначення примусових заходів виховного характеру (статті 93- 96 КК України); 3) у передбачених законом випадках впливає на погашення судимості (наприклад, пункти 1, 2 ч. 1 ст. 89 КК України); 4) кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (статті 97-108 КК України).

8.13

ОПОСЕРЕДКОВАНЕ ВИКОНАННЯ ЗЛОЧИНУ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Опосередковане виконання злочину – це виконання фізичною, осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності об'єктивної сторони складу злочину:

- 1) зусиллями особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності або;
- 2) зусиллями неосудної особи;
- 3) зусиллями особи, щодо якої застосовано безпосередній непереборний фізичний примус, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками;
- 4) зусиллями особи, щодо якої застосовано безпосередній психічний примус, внаслідок чого ця особа перебувала в стані крайньої необхідності;
- 5) зусиллями невиннодіючої особи (див. також схему 11.31);
- 6) зусиллями необережно діючої особи;
- 7) через тварину чи рослину.

NOTA BENE!

1. Названі в пунктах 1-7 особи, тварина чи рослина є знаряддями вчинення злочину.
2. Виконавцем злочину є та особа (фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності), що залучила цих осіб, тварин, рослин до вчинення злочину.
3. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України, вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством є обставиною, яка обтяжує покарання.
4. Див. також схему 7.10.5. даного посібника.

NOTA BENE!

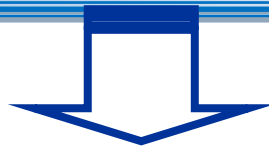
Відповідно до ст. 232 КК Латвії, злочином визнається втягнення у злочинне діяння завідомо психічно хворої особи. Покарання – позбавлення волі на строк до 5 років (*Самые удивительные законы разных стран: Научно-популярный сборник / Сост. Н.И. Хавронюк. – К.: Атика, 2–8. – С. 99*).

Qui per alium facit per seip sum facere videtur – той, хто діє через іншого, вважається таким, що вчинив діяння сам.

Тема 9. Суб'єктивна сторона складу злочину

9.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину – це психічна діяльність особи, безпосередньо зв'язана з вчиненням злочину. (А.І. Рарог).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину – це процес мислення, бажання і волі людини, в якому відображуються її об'єктивна поведінка та інші зовнішні обставини, пов'язані з вчиненням злочину (П.С. Матишевський).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину – це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків (В.І. Борисов).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину являє собою психологічний зміст злочину, його внутрішню (по відношенню до об'єктивної сторони) сторону (В.М. Короленко).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину – це елемент складу злочину, котрий виражає внутрішнє, психічне ставлення особи до свого суспільно небезпечного діяння і його суспільно небезпечних наслідків через вину (умисел чи необережність), мотиви і мету у вчинюваному злочині (А.В. Барков).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину – одна із обов'язкових ознак складу злочину, яка полягає в психічному ставленні суб'єкта до вчиненого ним суспільно небезпечного діяння і його наслідків, яке характеризується виною, мотивом і метою (І.П. Лановенко).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину – це внутрішній бік злочину, це ті психічні процеси, які відбуваються в свідомості суб'єкта, які характеризують його волю (М.Й. Коржанський).

Суб'єктивна сторона [складу – В.К.] злочину як психічне ставлення особи до вчинюваного діяння, являє собою взаємодію інтелектуальної (свідомості) та вольової (воля) складових психіки особи, що обумовлює її пряму залежність від психічних та психологічних особливостей особи, яка вчинює суспільно небезпечне діяння (Р.В. Вереша).

9.2

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Елемент складу злочину.

Елемент складу злочину являє собою певну *сукупність ознак* (залежно від складу злочину: вина, мотив, мета та емоції).

Сукупність ознак *характеризує внутрішню сторону злочину*, тобто психічну діяльність особи безпосередньо пов'язану із вчиненням злочину.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Суб'єктивна сторона складу злочину – це елемент складу злочину, що являє собою сукупність певних ознак, які характеризують внутрішню сторону злочину, тобто психічну діяльність особи, безпосередньо пов'язану із вчиненням злочину.

NOTA BENE!

Чинний КК України *не визначає* поняття суб'єктивної сторони складу злочину.

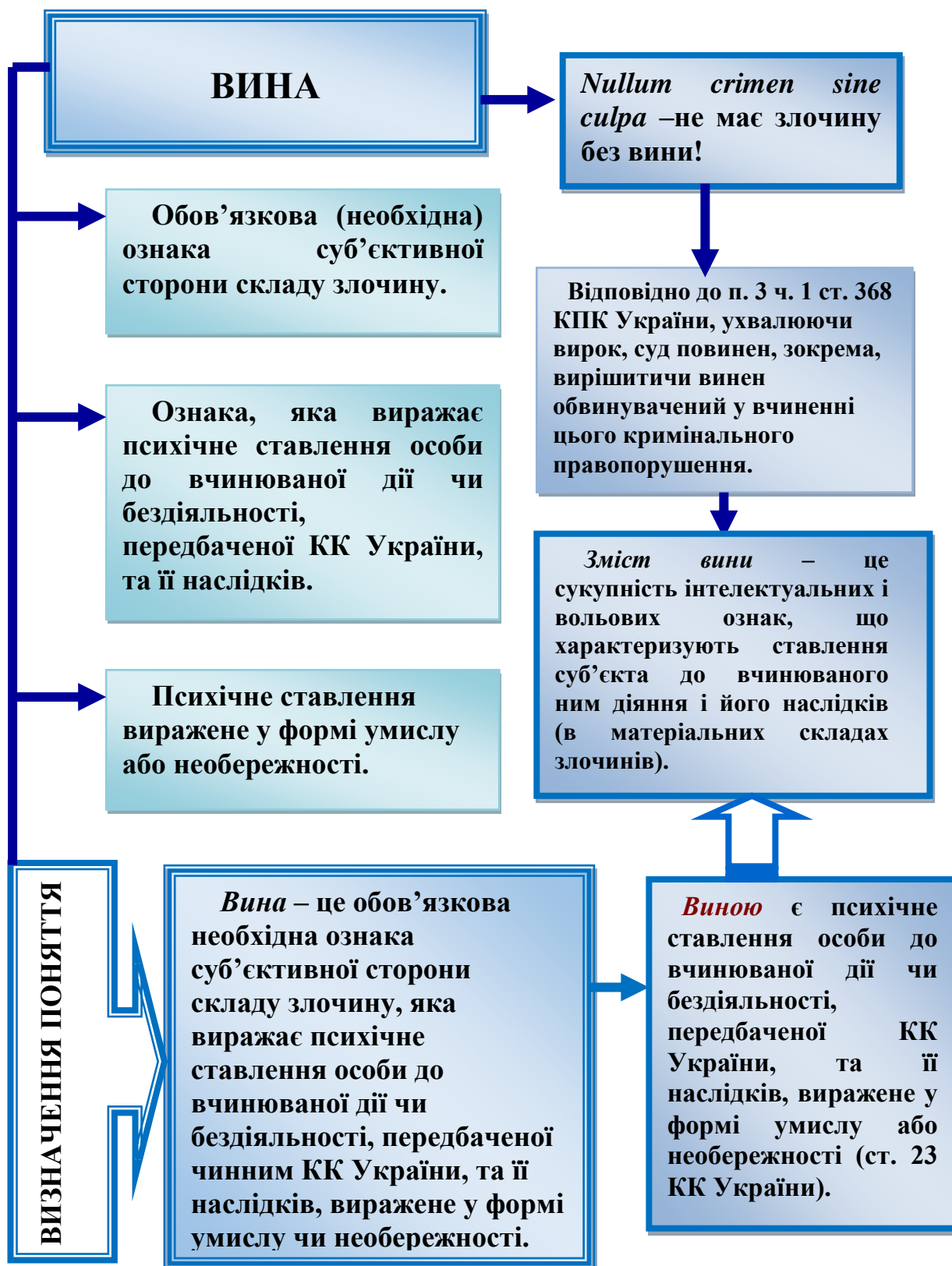
9.3

NOTA BENE!

1. *Ubi culpa est, ibi poena subesse debet* – там, де є вина, там має бути покарання!

2. *Delinquitur aut proposito aut impetu aut casus* – люди порушують право умисно, в пориві почуттів або випадково!

9.4

9.4.1

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України, обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, зокрема, є *винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.*

9.4.2

ПРИНЦИП СУБ'ЄКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ У ВИНУ

ЗМІСТ:

Обов'язок доказування обставин покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, - на потерпілого (ч. 1 ст. 92 КПК України).

NOTA BENE!

При кваліфікації злочину слідчий, особа, яка проводить дізнання, прокурор, і суд України виходять з психічного ставлення суб'єкта до вчинюваного ним діяння та його наслідків (при матеріальних складах злочинів). Це передбачає встановлення цими органами конкретної форми і виду вини суб'єкта, а також мотивів, мети і емоцій, коли вони є обов'язковими ознаками даного складу злочину.

Ignorantia legis neminem excusat – незнання закону нікого не вибачає!

Презумпція невинуватості особи у вчиненні
злочину

9.4.3

ПРИНЦИП ОБ'ЄКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ У ВИНУ

ЗМІСТ:

Компетентні органи держави звинувачують особу у вчиненні злочину лише на підставі вчинення нею конкретного діяння, без встановлення її вини. Застосовується в ряді випадків, зокрема, в США, Англії, Франції при вчиненні особою так званих *злочинів «суворої» відповідальності*. Наприклад, відповідальність керівника за дії підлеглого або власника за дії працівника навіть тоді, коли вони і не підозрювали про дії підлеглого чи працівника. В Англії – це зокрема, паблікньюенс) – будь-яка дія (дії), які негативно впливають на вигоди і комфорт певної частини громади – створення перешкод на дорозі, неприємний запах чи шум від підприємства і т.п.

Конвенційне правосуддя – має місце в ряді держав англо-американської системи права, зокрема, в США. Замість доказування вини застосовується визнання *вини суб'єктом взамін на пом'якшення покарання*. Це спільна згода зацікавлених сторін – обвинуваченого і обвинувачення, яка вважається істиною, що не потребує доказування. Отже, визнання вини обвинуваченим прирівнюється до наявності вини. На думку прихильників цього інституту, такий підхід дозволяє уникнути «рутинних» довготривалих бюрократичних процедур, спрощує правосуддя, робить його швидким і ефективним.

Презумпція вини особи у вчиненні злочину

NOTA BENE!

1. Тягар доказування *невинності* суб'єкта лежить на самому суб'єктові.
2. Про укладення угоди про примирення та про визнання вини див. схему 18.6.8 цього посібника.

9.4.4

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ

Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена у законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечуються усі можливості для захисту (ст. 11 «Загальної декларації прав людини»).

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях.

Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ст. 62 Конституції України).

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ч. 2 ст. 2 КК України).

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом.

Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

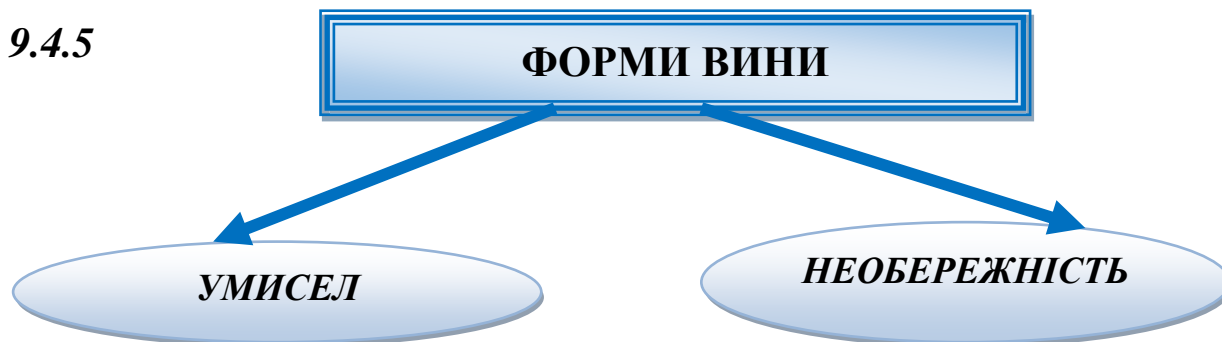
Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою (частини 2-5 ст. 17 КПК України).

NOTA
BENE!

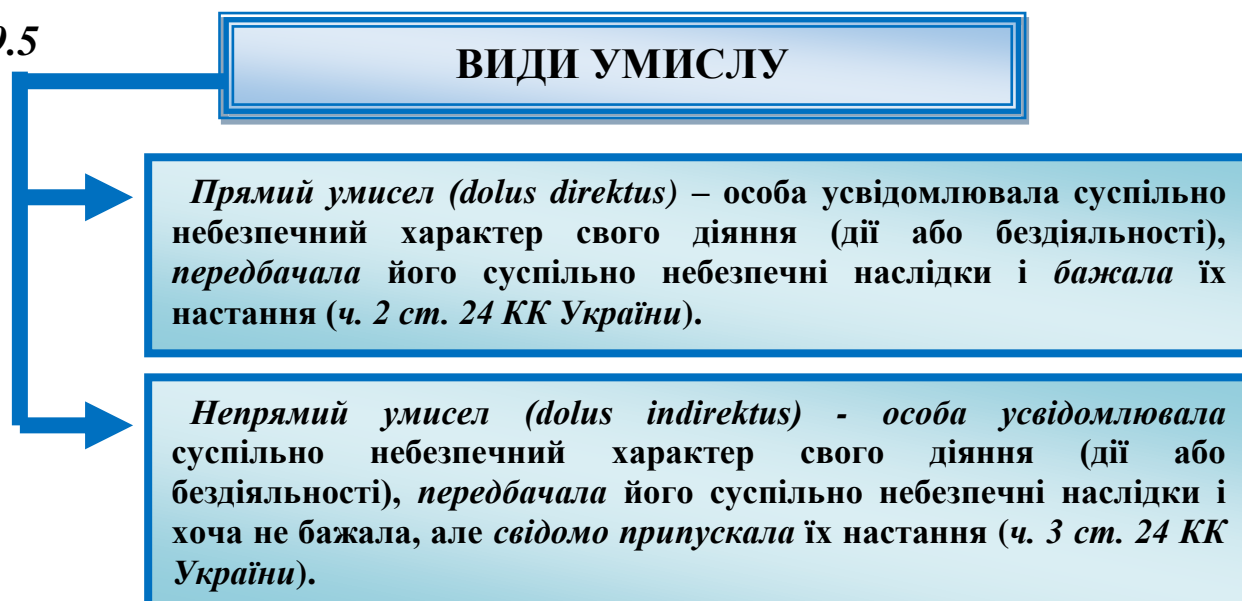
Ei incumbit probatio, qui dicit, non qui negat– тягар доказування лежить на тому, хто стверджує, а не на тому, хто заперечує.

9.4.5

9.5

«Людська воля перебуває під впливом із зовні, і прихованим шляхом визначається зовнішніми причинами, які приводять до змін в людині. А ми помилково вважаємо, що ця воля діє сама по собі»
(Поль-Анрі Гольбах (1723-1789 рр.).)

NOTA BENE!

1. *Potentissimus est qui se habet in potestate* – найбільшою владою володіє той, хто має владу над собою.
2. *Potior visa est periculosa libertas quieto servitio* – краще воля, наповнена небезпекою, ніж спокійне рабство.

9.5.1

ЗМІСТ ПРЯМОГО УМИСЛУ*Інтелектуальні ознаки:*

- 1) особа *усвідомлювала* суспільно небезпечний характер вчинюваного нею діяння;
- 2) особа *передбачала* настання суспільно небезпечних наслідків вчинюваного нею діяння (*в матеріальних складах злочинів*).

Вольові ознаки:

- 1) особа *бажала (прагнула)* вчинення суспільно небезпечного діяння;
- 2) особа *бажала (прагнула)* настання суспільно небезпечних наслідків вчинюваного нею діяння (*в матеріальних складах злочинів*).

9.5.2

ЗМІСТ НЕПРЯМОГО УМИСЛУ*Інтелектуальні ознаки:*

- 1) особа *усвідомлювала* суспільно небезпечний характер вчинюваного нею діяння;
- 2) особа *передбачала* настання суспільно небезпечних наслідків вчинюваного нею діяння (*в матеріальних складах злочинів*).

Вольові ознаки:

- 1) особа *бажала (прагнула)* вчинення суспільно небезпечного діяння;
- 2) особа *не бажала (не прагнула)* настання суспільно небезпечних наслідків вчинюваного нею діяння, *але свідомо припускав їх настання (погоджувався з можливістю їх настання)*(*в матеріальних складах злочинів*).

NOTA BENE!

1. *Tolle voluntatem et erit omnis actus indifferens* – заберіть волю, і кожна дія стає байдужою.

2. *In criminalibus, voluntas reputabitur pro facto* – в кримінальних справах воля вважається за дію.

9.5.3

Усвідомлення суспільної небезпечності вчинюваного особою діяння не означає обов'язкового усвідомлення нею, ним протиправності цього діяння.

NOTA BENE!

1. «Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» (ч.2 ст. 68 Конституції України).
2. *Ignorantia legis neminem excusat* – незнання закону нікого не вибачає!
3. *Cogitationis poenam nemo patitur* – ніхто не піддається покаранню лише за думки!
4. *Ream corpore non facit nisi mens rea* – тіло невинне, якщо невинна думка!
5. Одна лише думка, якою б ганебною вона не була, може підлягати лише судові совісті, але не судові кримінальному (М.С. Таганцев).

9.5.4

**РІЗНОВИДИ
ПРЯМОГО І НЕПРЯМОГО УМИСЛУ ЗАЛЕЖНО
ВІД ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ І
ФОРМУВАННЯ**

Заздалегідь обдуманий умисел – виникнення умислу має місце за певний час до вчинення суспільно небезпечного діяння. Окремі злочини можуть бути вчинені лише з таким умислом (наприклад, ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 3 ст. 191 КК України).

Раптовий умисел – виникає неочікувано, раптово і відразу ж реалізується.

Різновидом раптового умислу є *афективний умисел*. Він виникає внаслідок сильного душевного хвилювання породженого протизаконним насильством або тяжкою образою з боку потерпілого (наприклад, статті 116, 123 КК України).

NOTA BENE!

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України, вчинення злочину *під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого є обставиною, яка пом'якшує покарання.*

9.5.5

**РІЗНОВИДИ
прямого і непрямого умислу залежно від
ступеня уяви особою суспільно небезпечних
наслідків вчинюваного ним діяння**

Визначений (конкретизований) умисел – особа має під час вчинення злочину чітку уяву про характер і об'єм заподіюваної нею шкоди об'єктові кримінально правової охорони. Виділяють два види такого умислу:

а) *простий* – особа передбачає настання одного конкретного результату свого діяння (наприклад, смерті потерпілого.

У випадку настання смерті потерпілого, вчинене слід кваліфікувати як вбивство. Коли ж смерть потерпілого не настала незалежно від волі винного – має місце замах на вбивство).

б) *альтернативний* – особа передбачає можливість настання кількох конкретних результатів свого діяння (наприклад, смерті потерпілого або заподіяння йому тяжкого тілесного ушкодження. У випадку настання смерті, вчинене слід кваліфікувати як вбивство. Коли ж має місце заподіяння тяжкого тілесного ушкодження – вчинене слід кваліфікувати як замах на вбивство).

Невизначений (неконкретизований) умисел – суб'єкт під час вчинення злочину, передбачаючи можливість настання різних наслідків свого діяння, не уявляє собі достатньо повно характер і величину заподіюваної шкоди. Наприклад, суб'єкт прагнув «добре дати», «провчити» потерпілого.

NOTA BENE

1. За наявності цього різновиду умислу, вчинене особою слід кваліфікувати за наслідками, що фактично настали.

2. Різновиди прямого і непрямого умислу існують в їх межах і значення самостійних видів вини не мають.

9.5.6

**НАЙВАЖЛИВІШІ ОСОБЛИВОСТІ
УМИСНИХ ЗЛОЧИНІВ**

Умисні злочини, при усіх інших рівних умовах, *мають більш високий ступінь суспільної небезпеки*, ніж злочини, вчинювані з необережності.

Особа, яка вчинила умисний злочин, при усіх інших рівних умовах, *є більш суспільно небезпечною*, ніж особа, котра вчинила злочин через необережність.

Кримінальна відповідальність за вчинення окремих суспільно небезпечних діянь *є можлива лише за умови вчинення їх умисно* (наприклад, статті 125, 194, 347, 352 КК України).

За вчинення умисного злочину санкціями норм чинного КК України *передбачені більш суворі покарання*, ніж за вчинення злочинів з необережності.

Кримінальна відповідальність за вчинення суспільно небезпечного діяння *після досягнення особою 14-річного віку можлива лише за умови вчинення його умисно* (ч. 2 ст. 22 КК України).

Тільки при вчиненні умисних злочинів *можливі такі стадії злочину як готування до злочину* (ст. 14 КК України) та замах на злочин (ст. 15 КК України).

Співучасть у злочині є можливою тільки при вчиненні умисних злочинів (ст. 26 КК України).

Непрямий умисел може мати місце тільки при вчиненні злочинів з матеріальними складами.

При вчиненні злочинів з формальним складом *є можливим лише прямий умисел* щодо суспільно небезпечного діяння.

9.6

ВИДИ НЕОБЕРЕЖНОСТІ

Злочинна самовпевненість – особа *передбачала* можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але *легковажно розраховувала* на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК України).

Злочинна недбалість – особа *не передбачала* можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча *повинна була і могла* їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК України).

9.6.1

ЗМІСТ ЗЛОЧИННОЇ САМОВПЕВНЕНОСТІ

Інтелектуальні ознаки:

- 1) особа передбачає не конкретну реальну, а *абстрактну можливість* настання якихось суспільно небезпечних наслідків свого діяння в даній конкретній ситуації;
- 2) особа *усвідомлює* наявність в даній конкретній ситуації факторів, які, на її думку, здатні перешкодити настанню суспільно небезпечних наслідків її діяння (власні фізичні здібності, досвід, навички, дії інших осіб, сил природи, властивості механізмів, машин і т.п.);
- 3) *особа впевнена*, що в даній конкретній ситуації, будь-які суспільно небезпечні наслідки її діяння не настануть, але ця впевненість виявилася помилковою, необґрунтованою, легковажною.

Вольові ознаки:

- 1) *відсутність* у особи бажання настання будь-яких суспільно небезпечних наслідків свого діяння;
- 2) *відсутність* у особи свідомого припущення настання будь-яких суспільно небезпечних наслідків свого діяння в умовах протидії їх настанню конкретних факторів, на які вона розраховує. Винна особа легковажно розраховує на ненастання будь-яких суспільно небезпечних наслідків в даній конкретній ситуації. Вона впевнена, що ці наслідки не настануть.

9.6.2

ВІДМІННІСТЬ ЗЛОЧИННОЇ САМОВПЕВНЕНОСТІ ВІД НЕПРЯМОГО УМИСЛУ

За інтелектуальними ознаками:

- а) при непрямому умислі особа *передбачає настання конкретних суспільно небезпечних наслідків* свого діяння;
- б) при злочинній самовпевненості особа *передбачає абстрактну можливість настання якихось суспільно небезпечних наслідків* свого діяння. Вона впевнена, що такі наслідки можуть наступити в принципі, внаслідок такого виду діяння, але не в даній ситуації.

За вольовими ознаками:

- а) при непрямому умислі особа *свідомо припускає настання суспільно небезпечних наслідків* свого діяння, припускає можливість такого настання, погоджується з ними, або ставиться до них байдуже;
- б) при злочинній самовпевненості особа *не бажає настання суспільно небезпечних наслідків* свого діяння, вона впевнена, що за даних конкретних обставин вони не настануть, але ця впевненість виявилась необґрунтовано легковажною.

9.6.3

ЗМІСТ ЗЛОЧИННОЇ НЕДБАЛОСТІ

Інтелектуальні ознаки:

- 1) особа *не усвідомлює суспільної небезпеки* свого діяння;
- 2) особа *не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків* свого діяння;
- 3) особа *повинна була і могла передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків* свого діяння.

Вольові ознаки:

- 1) наявність *вольового рішення* особи про вибір форми суспільно значимої поведінки;
- 2) відсутність *вольових актів поведінки*, спрямованих на попередження суспільно небезпечних наслідків.

9.6.4

КРИТЕРІЇ
визначення можливості особи передбачити
настання суспільно небезпечних наслідків свого
діяння

Об'єктивний (нормативний) критерій – обов'язок особи в даній конкретній обстановці передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Цей обов'язок може випливати з: закону, підзаконного акту, професійних, службових обов'язків, з загальноприйнятих правил суспільного співжиття.

Суб'єктивний критерій – персональна здатність особи в даній конкретній обстановці і за своїми особистісними властивостями (життєвий досвід, фізичні дані, рівень інтелектуального розвитку, освіта, особливості психіки і т.п.) передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння.

9.6.5

Законодавець в чинному КК України передбачив, як правило, відповідальність за вчинення через необережність лише злочинів з матеріальним складом.

В окремих випадках, в КК України, передбачена відповідальність за створення через необережність загрози настання тяжких наслідків. Наприклад, ч.1 ст. 267, ч.1 ст. 273, ч.1 ст. 240, ч.1 ст. 272, ч.1 ст. 274, ч.1 ст. 275, ч.1 ст. 276 КК України.

9.7.

Подвійна (складна) форма вини
(наприклад, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135, ч. 2 ст. 271, ч. 2 ст. 272, ст. 276 КК України)

Стосовно до вчинюваного діяння вина особи проявляється в умисній формі.

Стосовно наслідків вчинюваного діяння вина особи проявляється в необережній формі.

NOTABE
NE!

Поняття *подвійної (складної) вини* було вперше сформульоване німецьким вченим-криміналістом Паулем Йоганом Ансельмом фон Фейєрбахом.

Він називав таку вину «необережністю, детерміновану умислом».

9.8

ЗНАЧЕННЯ ВИНИ ЯК ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Вина є критерієм розмежування злочинної і незлочинної поведінки особи.

Вина є обов'язковою ознакою кожного складу злочину. При її відсутності немає складу злочину, а отже і підстави для кримінальної відповідальності особи.

Вина (її форма, вид) має значення у ряді випадків для кваліфікації вчиненого особою діяння за конкретною статтею КК України.

Вина пов'язує особу з вчиненим діянням і його наслідками (в матеріальних складах злочинів), даючи можливість встановити суспільну небезпеку особи злочинця і вчиненого ним діянням, що враховується судом при призначенні покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України).

NOTA BENE!

Ступінь вини особи – інтенсивність її психічного ставлення до вчинюваного суспільно небезпечного діяння і його наслідків.

9.9

Казус (випадок) – має місце тоді, коли особа не повинна була передбачити і за обставинами справи не могла передбачити можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Така особа діє без вини і тому не підлягає кримінальній відповідальності.

NOTA BENE!

1. *Casusa nullo praestatur* – за випадок ніхто не відповідає.

2. *Fortuitos casus nullum humanum consilium providere potest* – ніяка передбачливість людини не може убезпечити від випадковостей.

9.10

МОТИВ ЗЛОЧИНУ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Мотив злочину – це такі обумовлені домінуючими на час вчинення злочину інтересами і потребами особи внутрішні спонукання, котрі викликають у нього рішучість вчинити злочин і керують ним у процесі вчинення злочинного діяння.

NOTA BENE!

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України, мотиви злочину є тими обставинами, які підлягають показуванню в кримінальній справі.

9.10.1

КЛАСИФІКАЦІЯ МОТИВІВ ЗЛОЧИНІВ

Мотиви низького морального змісту (корисливість, заздрість, помста, хуліганські, сексуальні спонукання; расова, національна, релігійна ворожнеча і садизм і т.д.).

Мотиви, що позбавлені низького морального змісту (невірно сприйняті інтереси служби, альтруїзм; сором; прагнення задовольнити природні потреби і т.д.).

Мотиви, що є суспільно-корисними, або суспільно-прийнятими (реакція особи на погрозу, примус, сильне душевне хвилювання, викликане протиправним насильством або тяжкою образою з боку потерпілого, мотиви захисту інтересів держави, суспільства, інших осіб; співчуття; бажання виконати законний наказ і т.д.).

NOTA BENE!

В теорії кримінального права вживається поняття *мотивація*. Під цим поняттям розуміють:

1. психологічний процес, який детермінує та підтримує поведінку людини;
2. систему факторів, які детермінують поведінку людини (Див. Савченко А.В. *Мотив і мотивація злочину*. К. Атіка. 2002. С.32).

9.10.2

«Кожний вчинок людини є об'єктивним наслідком його характеру і мотиву»
(А. Шопенгауер (1788-1860 роки)).

9.11

МЕТА ЗЛОЧИНУ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Мета злочину – це той уявний і бажаний особою кінцевий результат, якого вона прагне досягнути, вчиняючи суспільно небезпечне діяння.

NOTA BENE!

1. Мету злочину *не слід ототожнювати з суспільно-небезпечними наслідками* як ознакою складу злочину. Так заподіяння смерті потерпілому не завжди свідчить, що винний переслідував лише саме цю мету (наприклад, вбивства, передбачені пунктами 2, 3, 6, 7, 9, 10 ч. 2 ст. 115 КК України).

2. Мета злочину може охоплювати суспільно небезпечні наслідки лише при вчиненні умисних злочинів (наприклад, статті 121, 187, 199 КК України).

3. В теорії кримінального права мету злочину *класифікують*, зокрема, на: 1) *низьку мету* (наприклад мета приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України); вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації (ч. 3 ст. 149 КК України); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України); припинення діяльності державного чи громадського діяча (ст. 113 КК України); зміна меж території або державного кордону (ст. 110 КК України); насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ч. 1 ст. 109 КК України) тощо); 2) *мета позбавлена низького змісту* (кар'єризм, припинення злочину, затримання злочинця, розкриття і припинення діяльності організованої групи чи злочинної організації тощо).

9.12

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ МОТИВУ І МЕТИ

Мотив і мета є *обов'язковими (необхідними) ознаками складу злочину*:

а) коли законодавець *прямо вказує* на них як на обов'язкові (необхідні) ознаки основного складу злочину (наприклад, статті 109, 110, 113, 148 КК України);

б) коли законодавець *прямо вказує* на них як на обов'язкові (необхідні) ознаки кваліфікованих складів злочинів (наприклад, пункти 6, 7, 9 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 143 КК України);

в) коли *із змісту диспозиції норми кримінального закону випливає*, що мотив або мета є обов'язковими (необхідними) ознаками складу злочину (наприклад, статті 185, 186, 187, 368 КК України).

Мотив і мета, в тих випадках, коли вони *не вказані* в диспозиції норми КК України як обов'язкові (необхідні) ознаки складу злочину, можуть виконувати роль пом'якшуючих або обтяжуючих обставин (статті 66, 67, 69 КК України).

Коли мотив або мета є *обов'язковими (необхідними) ознаками складів злочинів*, то такі злочини можуть бути вчинені *лише з прямим умислом* (наприклад, статті 109, 110, 110-2, 113 КК України).

9.13

ЕМОЦІЇ

Emotio (лат.) – хвилюю, збуджую.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Емоції– психічні стани і процеси в людині, у яких реалізуються її ситуативні переживання, пов'язані з вчиненням нею злочину.

9.13

ЕМОЦІЇ (ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

1. *Delinquens per iram provocatus puniri debet mitius* – злочинець, який вчинив злочин у гніві, викликаному потерпілим, заслуговує менш суворого покарання.

2. Емоції є обов'язковою (необхідною) ознакою складу злочину тоді, коли законодавець прямо вказує на них як на обов'язкову (необхідну) ознаку складу злочину або це впливає з конструкції складу злочину (наприклад, статті 116, 123 КК України – стан сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект), ст. 117 КК України – емоційний стан, обумовлений пологами). Див. також схему 9.14 даного посібника.

3. В теорії кримінального права виділяють також *патологічний афект*, коли настає глибоке затьмарення свідомості особи і вона втрачає здатність усвідомлювати свої діяння або керувати ними. В цьому випадку особа визнається неосудною (див. ч. 2 ст. 19 КК України; див також схеми 8.6.1, 8.6.2 даного посібника).

9.14

Фізіологічний афект – це стан сильного душевного хвилювання, що виник у особи внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання, або тяжкої образи з боку потерпілого.

Стан фізіологічного афекту не є підставою для визнання особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, неосудною чи обмежено осудною.

Фізіологічний афект, з одного боку, дещо знижує або спотворює сприйняття особою обстановки розвитку подій, своїх дій, дій інших осіб та їх наслідків, а з другого боку – загострює, інтенсифікує, підвищує прозорість суб'єкта.

Кримінально-правове значення має не будь-який стан сильного душевного хвилювання, а лише такий, причиною виникнення якого стало протизаконне насильство, систематичне знущання або тяжка образа з боку потерпілого.

Чинний Кримінальний кодекс України *передбачає* склади злочинів з пом'якшуючими обставинами (статті 116, 123), в яких стан такого сильного душевного хвилювання є обов'язковою (необхідною) ознакою їх суб'єктивної сторони. Крім того, вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання є обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України).

9.15

ПОМИЛКА

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Помилка – невірна, хибна уява (омана) особи щодо дійсних властивостей, обставин вчиненого нею діяння і його наслідків.

9.15.1

ВИДИ ПОМИЛОК

Юридична помилка

Фактична помилка

9.15.2

ЮРИДИЧНА ПОМИЛКА

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Юридична помилка – це невірна, хибна уява особи про злочинність чи не злочинність вчиненого нею діяння, його кваліфікації або караності.

9.15.3

ФАКТИЧНА ПОМИЛКА

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Фактична помилка – невірна, хибна уява особи про обставини, що утворюють об'єктивні ознаки конкретного складу злочину.

9.15.4

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ПОМИЛОК

Уявний злочин – помилкова, хибна оцінка особою вчиненого нею діяння як злочинного, в той час як в дійсності воно таким не є.

NOTA BENE!

Така особа не підлягає кримінальній відповідальності.

Помилка в протиправності вчинюваного діяння – особа помилково, хибно оцінює вчинене діяння як незлочинне, в той час, коли насправді воно є злочином.

NOTA BENE!

Особа не звільняється від кримінальної відповідальності, оскільки, згідно ч.2 ст. 68 Конституції України, незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Помилка в кваліфікації вчиненого діяння – помилкова, хибна уява особи щодо кваліфікації вчиненого нею діяння за відповідною статтею або частиною статті КК України.

NOTA BENE!

Така особа не звільняється від кримінальної відповідальності.

Помилка в караності діяння – помилкова, хибна уява особи щодо виду, розміру, строку покарання, передбаченого чинним КК України за вчинений злочин.

NOTA BENE!

Така особа підлягає кримінальній відповідальності і дана помилка не впливає на призначення судом покарання.

9.15.5

ВИДИ ФАКТИЧНИХ ПОМИЛОК

Помилка в об'єкті злочину – неправильна, хибна уява особи щодо характеру охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Особа вважає, що заподіє шкоду даному об'єктові, в той час коли фактично вона заподіє шкоду іншому об'єктові.

NOTA BENE!

В таких випадках діяння кваліфікується за спрямованістю умислу як замах на той злочин, який особа мала намір вчинити.

Помилка в предметі злочину – неправильна, хибна уява особи щодо характеристики предмета посягання в рамках тих суспільних відносин, на які вона посягає:

1) помилкове посягання на відсутній предмет (порожній гаманець, порожній сейф і т.п.) – має місце замах на відповідний злочин;

2) помилкове посягання на предмет злочину не тієї якості («непридатний предмет» – наприклад, посягання на труп, манекен, статую і т.п., прийнятих за живу людину при посяганні на життя людини) – має місце замах на відповідний злочин;

3) хибна уява про належність предмета злочину конкретній особі (наприклад, мав умисел на викрадення автомобіля К, а викрав аналогічний автомобіль В) – така помилка не впливає на кваліфікацію вчиненого суб'єктом.

Помилка в особі потерпілого – особа помилково посягає не на ту особу, якій мала умисел заподіяти шкоду:

а) якщо рівень кримінально-правового захисту планованого потерпілого і фактично потерпілого однаковий, то така помилка не впливає на кваліфікацію вчиненого суб'єктом;

б) якщо рівень кримінально-правового захисту планованого потерпілого вищий, ніж фактичного потерпілого, то має місце замах на злочин, який особа мала намір вчинити.

9.15.5

**ВИДИ
ФАКТИЧНИХ ПОМИЛОК
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Помилка в характері вчинюваного діяння помилкова, хибна уява особи про наявність, або навпаки відсутність в її діянні ознак, що утворюють об'єктивну сторону конкретного складу злочину. Наприклад, особа вважає, що зберігає підроблені гроші, коли в дійсності ці гроші справжні – його дії слід кваліфікувати як замах на злочин, передбачений ст. 199 КК України. Однак, коли особа здійснює оплату товарів в магазині фальшивими грошима і не усвідомлює цього, то склад злочину відсутній, оскільки відсутня його вина.

Помилка в знаряддях вчинення злочину – помилкове, хибне обрання особою для вчинення злочину таких знарядь, які не дають йому можливості досягнути злочинного результату. Наприклад, особа використовує для вчинення вбивства слабку дозу отрути, зіпсуту зброю або зіпсуті набой для неї. В цьому випадку умисел винного не реалізований незалежно від його волі і тому вчинене слід кваліфікувати як замах на вбивство.

NOTA BENE!

В тих випадках, коли для вчинення злочину особа, в силу свого невігластва, обирає засоби, які об'єктивно не можуть заподіяти шкоду об'єктові кримінально-правової охорони (молитви, наговор, гадання, проклинання і т.п.), має місце так званий «голий умисел», тобто виявлення наміру, що не є кримінально-караним.

Помилка в причиновому зв'язкові – особа має помилкову, хибну уяву не про характер суспільно-небезпечного діяння і його наслідки, а про розвиток причинового зв'язку між ними. Наприклад, С. вдарила свого співжителя К. сокирою по голові. Вважаючи, що він живий, вона повісила його в стайні. За висновком експертизи смерть К. настала від удару сокирою. Така помилка не впливає на кваліфікацію вчиненого С. злочину.

9.15.5

**ВИДИ
ФАКТИЧНИХ ПОМИЛОК
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Помилка в суспільно небезпечних наслідках – хибна уява особи щодо кількісної або якісної оцінки наслідків вчинюваного злочину.

Помилка щодо *кількісної оцінки* наслідків вчинюваного злочину може мати місце, наприклад, при крадіжці. Так, ч. 5 ст. 185 КК України передбачена крадіжка, вчинена в особливо великих розмірах. Цей розмір, згідно п. 4 примітки до ст. 185 КК України, становить суму, яка в шістьсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину. Викрадення майна на будь-яку суму, що перевищує цей розмір, розглядається як особливо великий розмір і не впливає на кваліфікацію вчиненого особою злочину. Однак впливає на строк призначеного судом покарання. Коли ж умисел винного був спрямований на вчинення крадіжки в особливо великих розмірах, а він помилково, незалежно від його волі, викрав майна на меншу суму, то вчинене належить кваліфікувати як замах на крадіжку в особливо великих розмірах.

Помилка щодо *якісної оцінки* наслідків вчинюваного злочину. Може полягати як у *непередбачені шкоди*, яка фактично настала, або в *передбаченні шкоди*, яка фактично не настала. Вчинене особою у першому випадку не може бути кваліфіковане як умисний злочин. Однак, у випадку, коли особа повинна була і могла передбачити такі наслідки, вчинене належить кваліфікувати як злочин, вчинений через необережність. Наприклад, К., будучи незадоволеним результатами футбольного матчу, викинув через вікно з другого поверху телевизор, який впав на автомобіль «Мазда», пошкодив його, заподіявши власникові тяжкі тілесні ушкодження. Вчинене у цьому випадку К. належить кваліфікувати за ст. 196 КК України.

В другому випадку, коли винний передбачав можливість настання певної шкоди, але вона незалежно від його волі не настала, то вчинене належить кваліфікувати як замах на відповідний злочин. Наприклад, С., бажаючи позбавити життя М., скинув його з високого мосту. За збігом обставин, М. впав на сіно, яке перевозив на возі місцевий житель. В цьому випадку має місце замах на вбивство.

Тема 10. Стадії вчинення злочину.

10.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Стадії вчинення злочину – це певні етапи його здійснення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації умислу, тобто характером діяння (дії або бездіяльності) і моментом його припинення (В.П. Тихий).

Стадії вчинення злочину – це передбачені кримінальним законом етапи готування та безпосереднього вчинення умисного злочину, які різняться між собою за характером дій, моментом їх припинення, обсягом реалізації умислу та ступенем суспільної небезпечності (П.В. Кобзаренко, А.А. Стрижевська).

Стадії вчинення злочину – це певні етапи різних дій, спрямованих на вчинення злочину з різним обсягом реалізації умислу та різним ступенем суспільної небезпечності (П.С. Матишевський).

Стадії вчинення злочин – це поступові етапи завершення навмисного злочину, які різняться між собою ступенем його реалізації, закінчення (М.Й. Коржанський).

Стадії вчинення злочину – це визначені кримінальним кодексом етапи розвитку умисного злочину: закінчений злочин; готування до вчинення злочину; замах на вчинення злочину (Н.А. Бабій).

Стадії вчинення злочину – це етапи поступального безперервного розвитку злочинної діяльності в часі і просторі з моменту виникнення відповідного психічного ставлення до діяння і результату своєї поведінки до настання злочинного наслідку або переривання злочинної діяльності (А.П. Козлов).

Стадії вчинення злочину – це певні етапи розвитку злочину, які відрізняються один від іншого розвитком здійснення об'єктивної сторони відповідного злочину і ступенем реалізації умислу винного (А.В. Наумов).

Стадії вчинення злочину – це етапи підготовки і здійснення злочинів, які вчиняються з прямим умислом (Ф.Г. Бурчак).

Стадії вчинення злочину – це певні етапи, ступені підготовки і здійснення умисного злочину, які відрізняються між собою за характером вчинюваних дій і за моментом припинення злочинної діяльності (М.І. Бажанов).

10.2

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ В НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Наявними є *три ступені*, які проходить злочин в своєму розвитку: воля виявлена, але не здійснювана; воля здійснювана або замах; воля здійснена або закінчений злочин (*М.С. Таганцев*).

В процесі здійснення злочинної діяльності можна виділити наступні стадії: 1) виявлення умислу (голий умисел); 2) готування до злочину; 3) замах на злочин; 4) закінчений злочин (*А.А. Пionтковський, А.М. Трайнін*).

За ступенем наближення настання злочинних наслідків можна виділити такі стадії розвитку злочину: 1) виникнення умислу; 2) виявлення умислу; 3) готування до злочину; 4) замах на злочин; 5) закінчений злочин (*А.А. Герцензон*).

Стадіями здійснення злочинного наміру є: а) готування до злочину; б) вчинення злочину (*М.П. Редін*).

Стадіями злочинної діяльності є: а) стадії злочинної діяльності спрямовані на досягнення злочинного результату: формування умислу; готування до злочину; замах на злочин; закінчення злочинної діяльності; б) стадії злочину: готування до злочину; замах на злочин; закінчений злочин (*Л.М. Колодкін*).

Слід розрізняти не стадії злочину, а види незакінченої злочинної діяльності: а) готування до злочину; б) замах на злочин; в) незакінчений замах на злочин при добровільній відмові від доведення злочину до кінця (*Г.В. Назаренко, А.І. Ситнікова*).

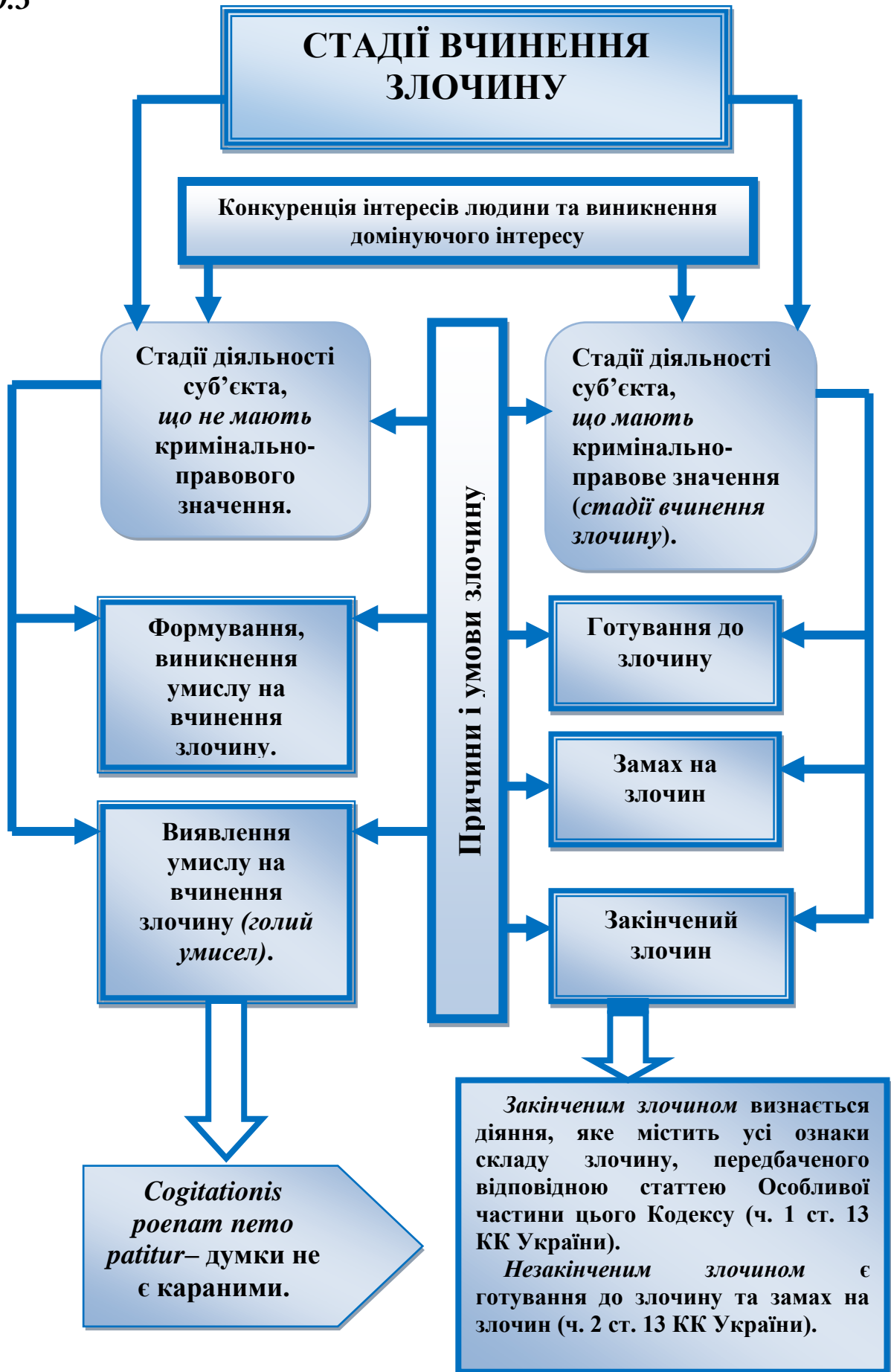
Найбільш поширеним в сучасних умовах є погляд, згідно якого стадіями вчинення злочину є: а) готування до злочину; б) замах на злочин; в) закінчений злочин (*М.І. Бажанов, В.К. Грищук, В.А. Клименко, П.В. Кобзаренко, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський, Р.І. Міхеєв, А.В. Наумов, Є.Ф. Побігайло, А.А. Стрижевська, В.П. Тихий та ін.*).

10.2.1.

Стадії вчинення злочину – це етапи виникнення і реалізації злочинного умислу суб'єкта складу злочину.

10.3

10.4

ЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Закінчений злочин – діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею особливої частини КК України (ч. 1 ст. 13 КК України).

Злочин з формальним складом є закінченим з моменту вчинення суб'єктом суспільно небезпечного діяння, яке є ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого чинним КК України.

Злочин з матеріальним складом є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, які є ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого чинним КК України.

NOTA BENE!

Вчинене суб'єктом кваліфікувалося за відповідною статтею Особливої частини КК України.

10.5

НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН

NOTA BENE!

Незакінченим злочином, згідно ч. 2 ст. 13 КК України, є:

а) готування до злочину; б) замах на злочин.

НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН (ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

1. Вчинене суб'єктом при незакінченому злочині кваліфікується відповідно за ст. 14 або 15 і за тією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин.

2. *Готуванням до злочину* є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину (ч. 1 ст. 14 КК України).

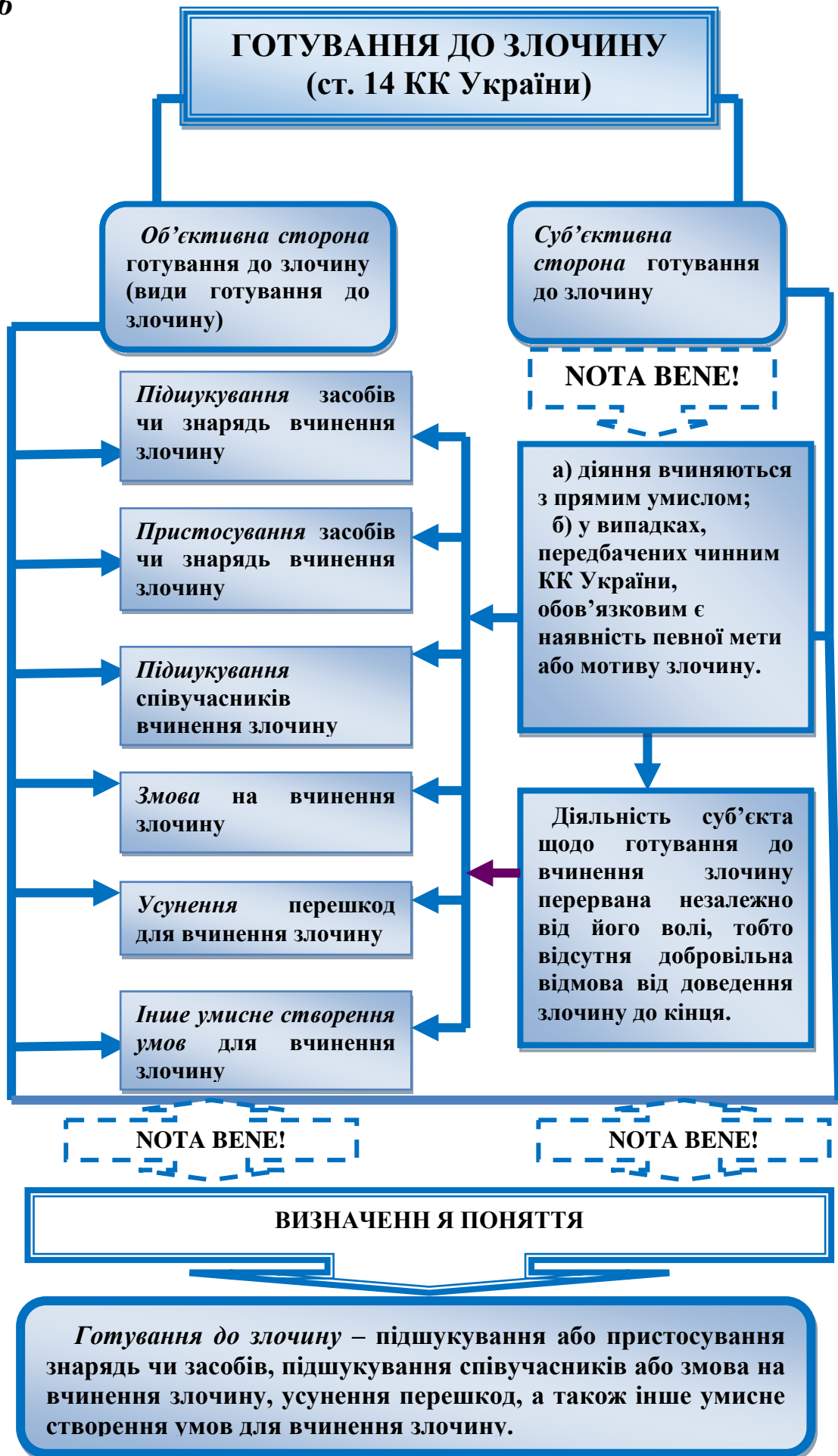
3. *Готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності* (ч. 2 ст. 14 КК України).

4. *Замахом на злочин* є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ч. 1 ст. 15 КК України).

5. *Замах на вчинення злочину є закінченим*, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15 КК України).

6. *Замах на вчинення злочину є незакінченим*, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, *не вчинила усіх дій*, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця (ч. 3 ст. 15 КК України).

10.6

10.7

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ ДІЯННЯ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ОБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ

Підшукування знарядь або засобів вчинення злочину – це умисні дії суб'єкта, які проявляються в набутті будь-яким способом (позичення, купівля, обмін, викрадення і т.п.) знарядь або засобів, необхідних для вчинення злочину. Про поняття знарядь і засобів див. схеми 7.14, 7.15 даного посібника.

NOTA BENE!

У випадку набуття знарядь і засобів злочинним способом, суб'єкт підлягає кримінальній відповідальності за сукупністю злочинів (наприклад, викрадення зброї (ст. 262 КК України і готування до вбивства (ст. 14 і п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України).

Підшукування співучасників для вчинення злочину – це умисні дії суб'єкта спрямовані на залучення інших осіб (особи) до спільного вчинення злочину в якості співвиконавців, пособників, підбурювачів чи організаторів (найняття за оплату, підбурювання, видання наказу, застосування психічного насильства і т.д.)

Змова на вчинення злочину – це угода двох або більше суб'єктів на спільне вчинення злочину або злочинів

Усунення перешкод для вчинення злочину – умисні дії або бездіяльність суб'єкта, які полягають в усуненні об'єктивних перепон, які, на думку суб'єкта, роблять неможливим або певною мірою утруднюють вчинення злочину (наприклад, доведення до безпорадного стану особи, яка охороняє матеріальні цінності, заздалегідь обіцяний іншим співучасникам невихід сторожа на роботу або невключення чи відключення ним сигналізації, залишення незамкненого сейфа чи приміщення, отруєння сторожової собаки і т.д.)

Інше умисне створення умов для вчинення злочину.

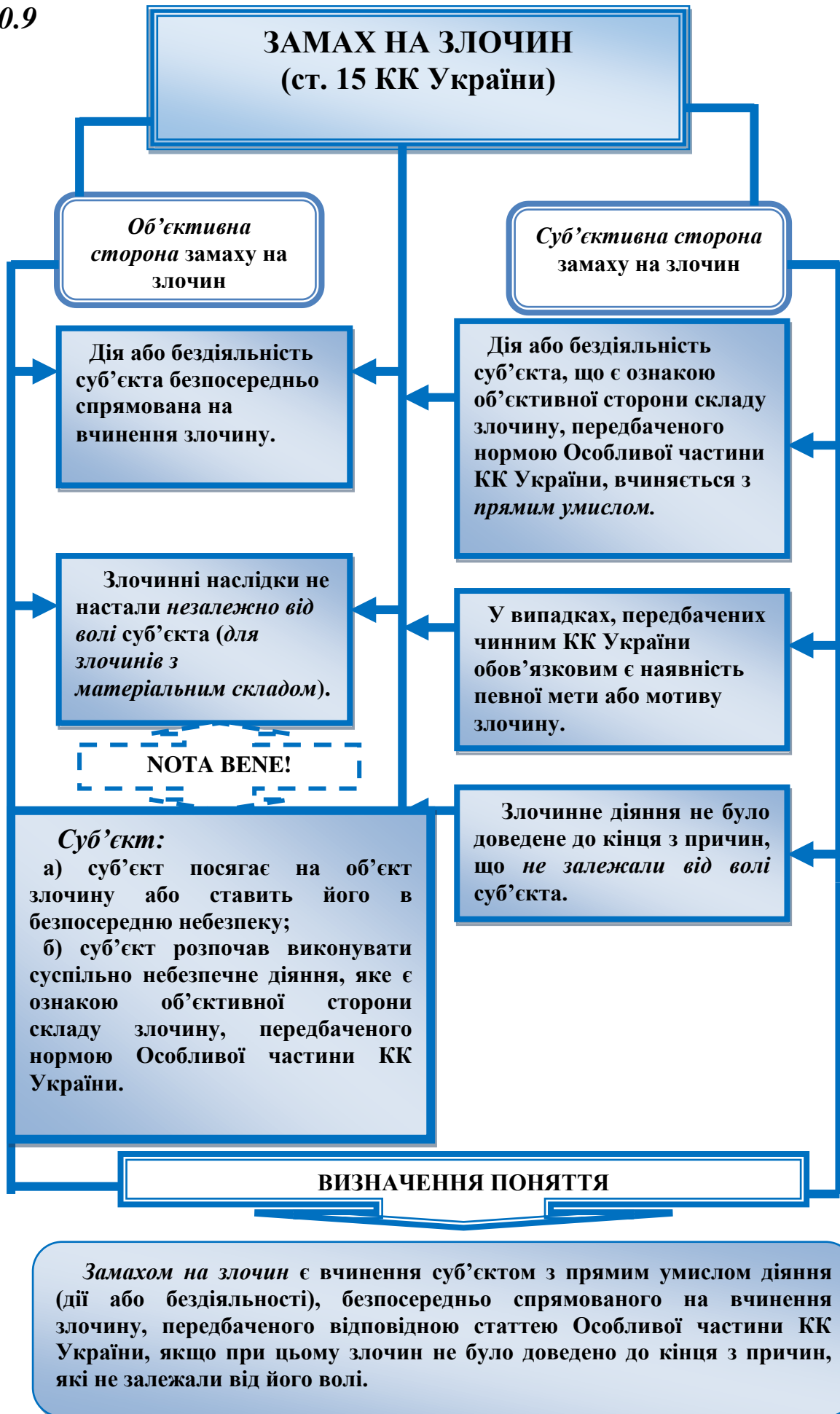
10.8

Інше умисне створення умов для вчинення злочину – це інші будь-які умисні діяння, крім підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, спрямовані на готування до вчинення суспільно небезпечного діяння та приховування його наслідків. Наприклад, вивчення об'єкта з метою вчинення нападу (схеми або плану об'єкта, наявності сигналізації та можливості її відключення), виявлення особливостей роботи охоронців, відслідковування надходження грошей або матеріальних цінностей, шляхів і порядку їх транспортування, влаштування засідки, фотографування зовнішнього і внутрішнього розміщення об'єктів, вивчення місця вчинення вбивства (графік роботи планованої жертви, особливості її відбуття до місця роботи і прибуття до місця роботи, можливості втечі виконавця вбивства і т.п.), підготовка алібі, підготовка місць для зберігання викраденого майна, інших цінностей, приховування тіла вбитого, місць утримання заручників, з'ясування особливостей родинних зв'язків та «слабких місць» жертви, штучне створення надлишків матеріальних цінностей з метою їх викрадення, прибуття в населений пункт з метою вчинення певного злочину (вбивства на замовлення, бандитизму крадіжки, грабежу, розбою і т.д.).

NOTA BENE!

1. *Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, утворює закінчений склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 255 КК України.*
2. *Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань, утворює склад злочину, передбачений ст. 260 КК України.*
3. Так само слід кваліфікувати дії винного і у інших випадках, передбачених чинним КК України (наприклад, ст. 258-3, ч. 4 ст. 303, ст. 392 КК України).

10.9

10.10

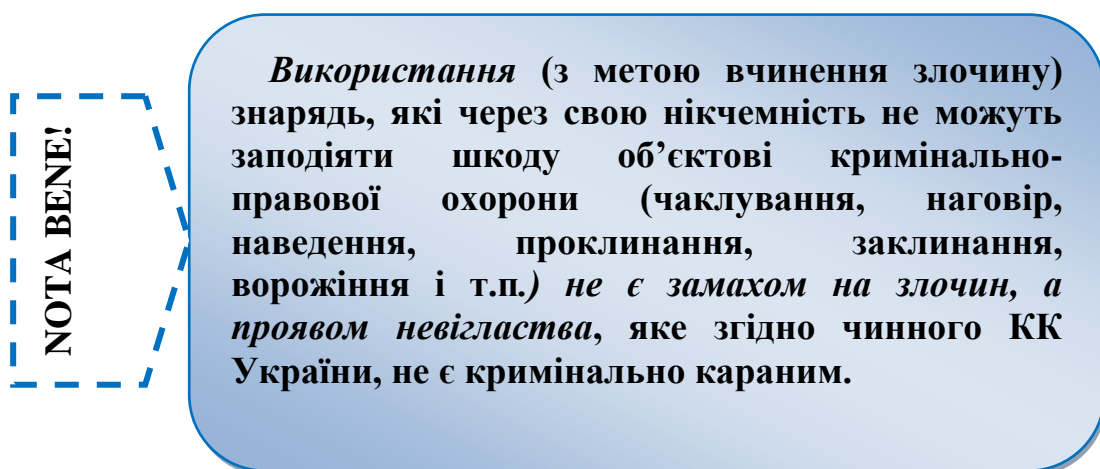
10.11

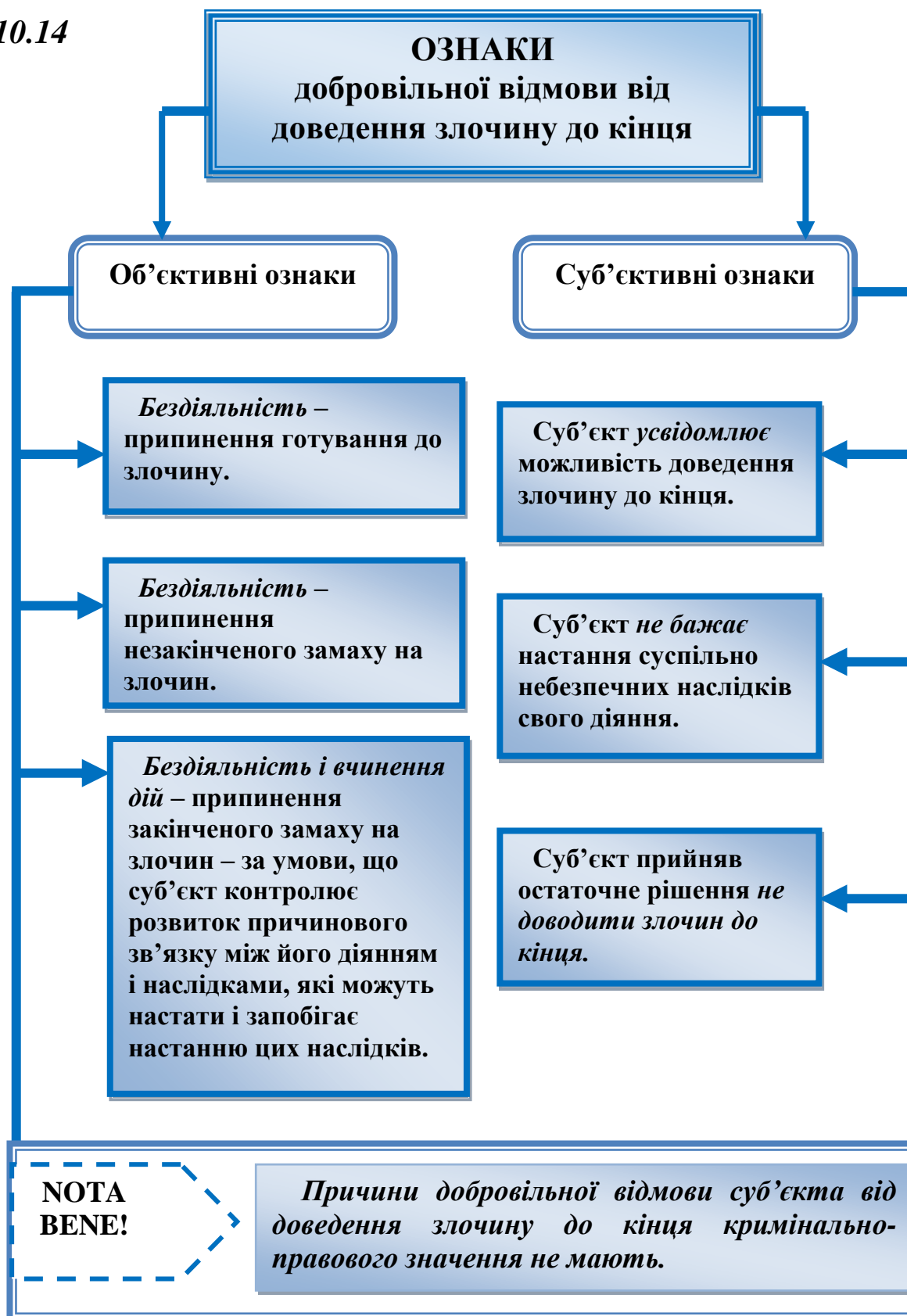
10.12

10.13

10.14

10.15

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ ВІД ДОВЕДЕННЯ ЗЛОЧИНУ ДО КІНЦЯ

Особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, *підлягає* кримінальній відповідальності *лише* в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину (ч. 2 ст. 17 КК України).

При співучасті:

а) виконавець (співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 КК України.

Інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець. (ч. 1 ст. 31 КК України).

б) організатор, підбурювач чи пособник не підлягають кримінальній відповідальності, якщо вони відвернули вчинення злочину або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про злочин, що готується або вчиняється.

Пособник також не підлягає кримінальній відповідальності, якщо він не надав знарядь чи засобів вчинення злочину або не усунув перешкоди до вчинення злочину (ч. 2 ст. 31 КК України).

в) виконавець, у разі добровільної відмови будь-кого із співучасників, підлягає кримінальній відповідальності залежно від стадії припинення злочину – за готування до злочину або замах на злочин (ч. 3 ст. 31 КК України).

10.16

Дійове каяття – це активна поведінка суб'єкта, яка проявляється в тому, що він щиро покався після вчинення злочину, сприяв розкриттю злочину і повністю або частково відшкодував завдані ним збитки чи усунув заподіяну шкоду.

10.17

ВІДМІННІСТЬ ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ ВІД ДІЙОВОГО КАЯТТЯ

Добровільна відмова – це активна або пасивна поведінка суб'єкта, а *дійове каяття* це лише активна форма поведінки суб'єкта;

Добровільна відмова можлива лише на стадіях готування до злочину та замаху на злочин, коли суб'єкт контролює розвиток причинового зв'язку між своїм суспільно небезпечним діянням і його наслідками та може запобігати їх настанню, а *дійове каяття* – коли злочин припинено на стадіях готування до злочину або замаху на злочин, а так само, коли закінчено.

Особа, яка добровільно відмовилась від доведення злочину до кінця не підлягає кримінальній відповідальності, за винятком випадків, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину.

Дійове каяття є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності лише за наявності умов, передбачених ст. 45 КК України. У всіх інших випадках - є обставиною, яка пом'якшує покарання (пункти 1, 2, 2-1 ч. 1 ст. 66 КК України).

Добровільна відмова є можливою лише при вчиненні злочинів з прямим умислом, а *дійове каяття* – як при вчиненні умисних злочинів так і злочинів, вчинених через необережність.

Тема 11. Співучасть у злочині.

11.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ В НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Під *збігом злочинів* (співучасть – В.К.) розуміється таке відношення кількох осіб до одного й того ж результату, внаслідок якого кожен з них є або завідомим учасником його заподіяння, або таким, що заподіяв яке-небудь інше протизаконне діяння, але у зв'язку і в інтересах першого (*А. Жиряєв*).

Співучасть є таке відношення декількох осіб до єдиного результату, при якому кожна з них винним чином обумовлює цей результат через відому позитивну дію (*Г.Є. Колоколов*).

Співучастю є винне вчинення одного злочину спільною діяльністю декількох осіб (*С.В. Познишев*).

Вчення про співучасть є залишком схоластичного оброблення права із викладення загальних умов злочину, яке *необхідно відкинути* (*І.Я. Фойницький*).

Співучасть є спільна діяльність, яка підпадає під поняття злочинної, кожний співучасник якої перебуває об'єктивно в причинному зв'язку до події, є не лише індивідуально винним, але і співником у винуватості інших осіб, яка визначає відповідальність співучасників (*М.С. Таганцев*).

Співучасть є спільна участь декількох осіб у вчиненні одного й того ж злочину, участь при якій кожна із діючих осіб має бути в причинному і винному зв'язку із злочинним результатом (*А.М. Трайнін*).

Співучасть є умисна спільна участь двох і більше осіб у вчиненні умисного злочину (*А.А. Пюнтковський, Ф.Г. Бурчак, П.С. Матишевський, М.І. Бажанов та ін.*).

Співучасть є навмисне спільне вчинення злочину двома або більше особами (*М.Й. Коржанський*).

11.2

**НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ПОГЛЯДИ НА
СУСПІЛЬНУ НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ
СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ В ТЕОРІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Співучасть завжди підвищує суспільну небезпеку вчиненого (П.І. Грішаєв, Г.А. Крігер).

Суспільну небезпеку вчиненого злочину підвищує лише вчинення його групою осіб (Р.Д. Сабіров).

Співучасть не підвищує суспільну небезпеку вчиненого злочину. Вона є нейтральним фактором (М.Д. Шаргородський).

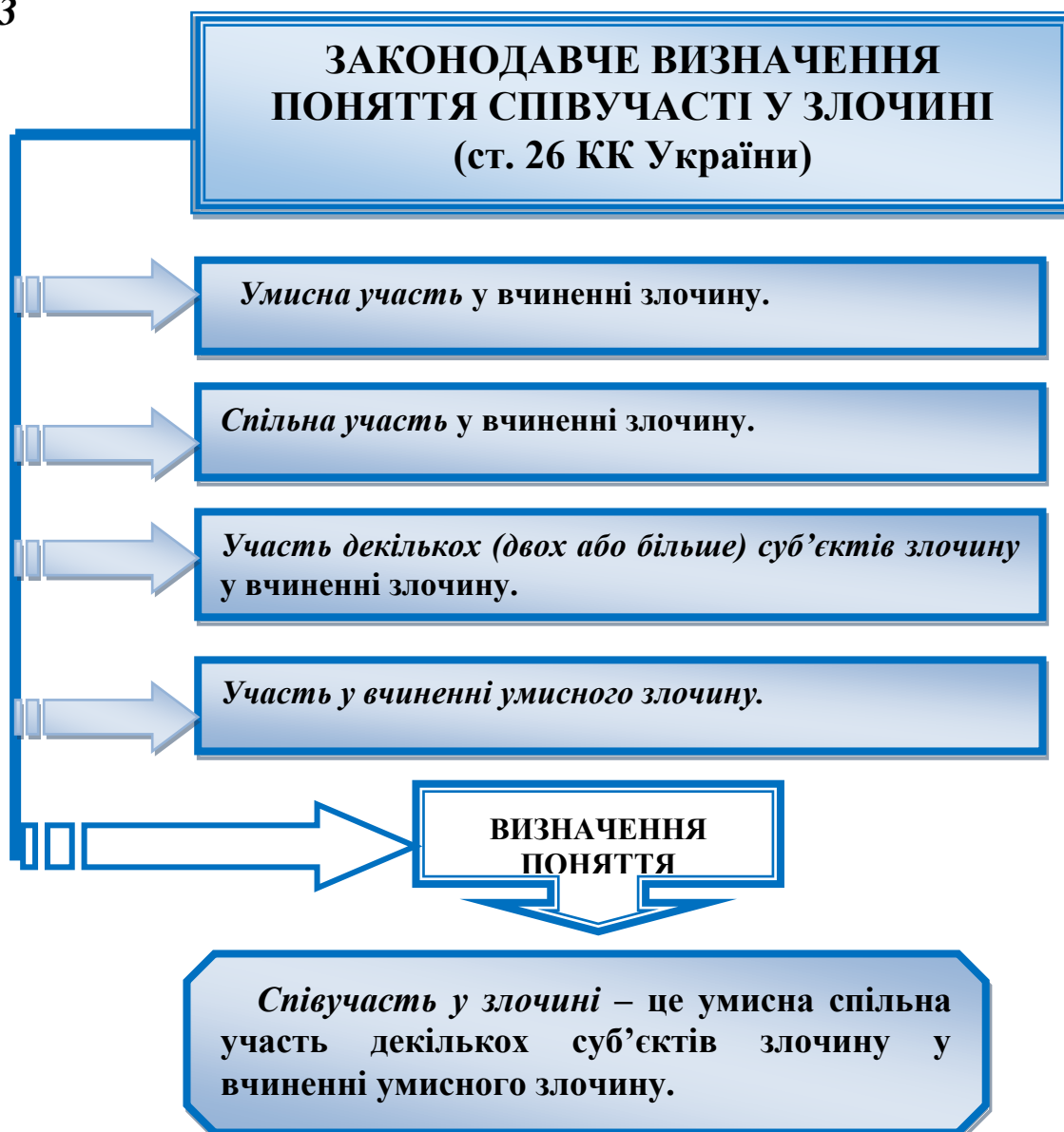
Співучасть із розподілом ролей не збільшує суспільної небезпеки злочину (Ф.Г. Бурчак).

Законодавець не вважає всі дії, вчинені у співучасті, суспільно небезпечнішими, ніж ті самі дії, вчинені одноосібно (Г.В. Новицький).

Умисна спільна участь у вчиненні злочину кількох осіб, як правило, становить більшу суспільну небезпеку, ніж вчинення злочину однією особою (П.С. Матишевський).

Вчинення злочину у співучасті в принципі підвищує суспільну небезпечність вчиненого злочину (М.І. Бажанов).

11.3

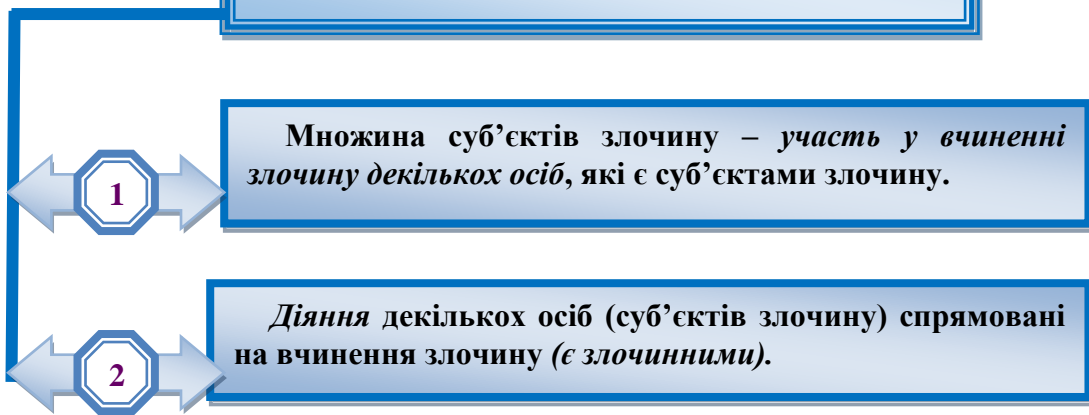
11.4.

11.5.

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СПВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

NOTA BENE!

Співучасниками злочину *не можуть бути особи*, які:

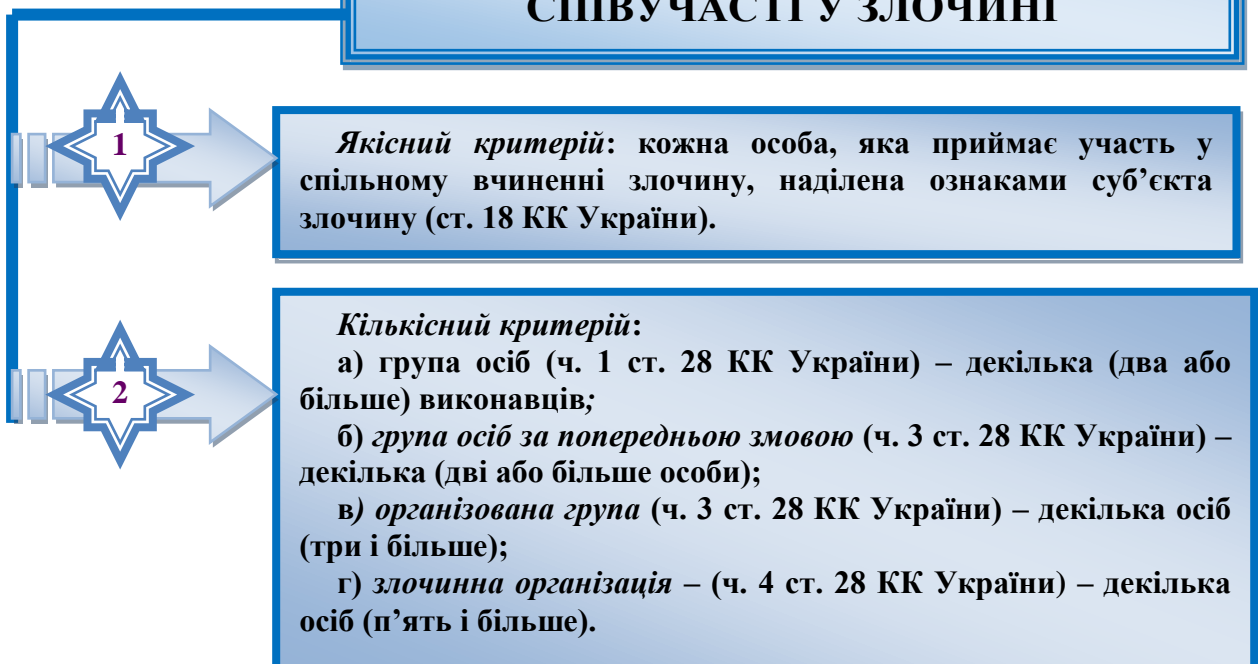
- а) не досягли віку кримінальної відповідальності;
- б) є неосудними;
- в) діють невинно (наприклад, діють під впливом омани і не усвідомлюють дійсних якостей вчинюваного діяння);
- г) діють за обставин, що виключають злочинність діяння;
- д) вчиняють злочин через необережність.

Співвиконавцями злочинів із спеціальним суб'єктом *не можуть бути особи*, які не наділені ознаками такого суб'єкта. Вони можуть бути лише організаторами, підбурювачами чи пособниками цих злочинів.

Співучасниками злочину *не можуть бути тварини і рослини*.

11.6.

МНОЖИНА СУБ'ЄКТІВ ЯК ОБ'ЄКТИВНА ОЗНАКА СПВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

11.7.

ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО ФОРМИ ВИНИ ПРИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Співучасть *можлива* за наявності *необережної форми вини* (Н.Д. Сергієвський, Г.Є. Колоколов, А.М. Трайнін, М.Д. Шаргородський, В.С. Прохоров, А.П. Козлов, А.А. Тер-Акопов та ін.).

Співучасть *можлива лише* за наявності *умисної форми вини* (М.С. Таганцев, Н.Д. Дурманов, А.А. Піонтковський, М.І. Ковальов та ін. Цей погляд є домінуючим в сучасній теорії кримінального права.

NOTA BENE!

Співучасть у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів у вчиненні умисного злочину (ст. 26 КК України).

NOTA BENE!

У випадку, коли декілька суб'єктів вчиняють один і той же злочин через необережність, то має місце *необережне співзаподіяння або співвиконання через необережність*. У таких випадках діяння кожного суб'єкта підлягає самостійній кваліфікації як злочин, вчинений через необережність.

11.8

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

Суб'єктивна сторона вчинюваного суб'єктами злочину характеризується *умисною формою вини (злочин є умисним)*.

Діяння суб'єктів злочину є *умисними*. Діяння співучасників злочину в абсолютній більшості випадків вчиняються з *прямим умислом*.

Співучасть можлива також і з *непрямим умислом*. Тільки виконавець і пособник можуть вчиняти суспільно небезпечні діяння з непрямим умислом. Організатор і підбурювач завжди діють з *прямим умислом*.

11.8

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

1. *Прямим є умисел*, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. (ч. 2 ст. 24 КК України).

Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання. (ч. 3 ст. 24 КК України)

2. Механічне об'єднання зусиль декількох осіб в заповіданні одного суспільно небезпечного наслідку, коли кожен з них діяв окремо і не усвідомлював приєднання до його злочинного діяння іншої особи (осіб) – *не є співучастю у злочині*.

3. Співучасть з необережності, згідно чинного КК України, *неможлива*.

11.8.1

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ОЗНАКИ УМИСЛУ СПІВУЧАСНИКА ЗЛОЧИНУ

Усвідомлення суспільної небезпеки власного діяння.

Усвідомлення суспільної небезпеки діяння іншого співучасника (інших співучасників).

Передбачення можливості настання спільного злочинного результату (настання суспільно небезпечного наслідку – при вчиненні злочинів з матеріальним складом).

11.8.2

ВОЛЬОВІ ОЗНАКИ УМИСЛУ СПІВУЧАСНИКА ЗЛОЧИНУ

При вчиненні у співучасті злочину з *формальним складом* вольова ознака умислу співучасника злочину виявляється у *бажанні* спільного вчинення суспільно небезпечного діяння.

При вчиненні у співучасті злочину з *матеріальним складом* вольова ознака умислу співучасника злочину виявляється:

- а) у *бажанні* спільного вчинення суспільно небезпечного діяння;
- б) у *бажанні* або *свідомому припущенні* настання суспільно небезпечних наслідків спільної злочинної діяльності.

11.9

ОБ'ЄКТИВНО-СУБ'ЄКТИВНА ОЗНАКА СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ – СПІЛЬНІСТЬ УЧАСТІ СУБ'ЄКТІВ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

Наявність функціональної узгодженості і взаємозв'язку між суспільно небезпечними діяннями суб'єктів злочину. Діяння співучасників є *взаємодоповнюючими, взаємозумовленими*.

Способи узгодження, досягнення взаємозв'язку можуть бути різними: усними, письмовими, через конклюдентні дії.

Зовнішнім проявом узгодженості і взаємозв'язку може бути:

а) *просте об'єднання діянь суб'єктів* для досягнення загального злочинного результату (кілька осіб спільними зусиллями ламають двері складу чи сейфу). Таке об'єднання може бути узгоджене заздалегідь, або шляхом приєднання до злочинної діяльності;

б) *складне об'єднання діянь суб'єктів* – взаємна обумовленість, залежність різних за характером діянь співучасників, при якій вони утворюють єдиний ланцюг діянь, спрямований на досягнення спільної злочинної мети. При відсутності такої обумовленості, залежності злочин не міг би бути вчинений.

Передбачення кожним суб'єктом *спільного результату* (суспільно небезпечного наслідку) вчинюваних діянь (*при вчиненні злочинів з матеріальним складом*).

11.9

ОБ'ЄКТИВНО-СУБ'ЄКТИВНА ОЗНАКА СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ – СПІЛЬНІСТЬ УЧАСТІ СУБ'ЄКТІВ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Спільні суспільно небезпечні діяння породжують спільний злочинний наслідок (для злочинів з матеріальним складом).

Наявність причинового зв'язку між суспільно небезпечними діяннями співучасників і їх суспільно небезпечним наслідком (при вчиненні злочинів з матеріальним складом).

Усвідомлення кожним суб'єктом злочину спільного характеру вчинюваних суб'єктами злочинних діянь.

Усвідомлення кожним суб'єктом спільної мети або мотиву вчинюваних злочинних діянь (у тих випадках, коли мета або мотив є обов'язковою ознакою складу вчинюваного злочину, а в інших випадках мотиви і мета співучасників злочину можуть бути і різними).

11.10

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ СПІВУЧАСТІ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

Інститут співучасті у злочині *сприяє* встановленню кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за вчинений спільними зусиллями злочин

Інститут співучасті у злочині *сприяє* здійсненню диференціації кримінальної відповідальності співучасників злочину

Інститут співучасті у злочині *сприяє* індивідуалізації покарання співучасників злочину *через врахування:*

- а) характеру і ступеня участі кожного співучасника у вчиненні злочину;
- б) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою в якості обставини, яка обтяжує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України)

Інститут співучасті у злочині *сприяє* правильній кваліфікації злочину:

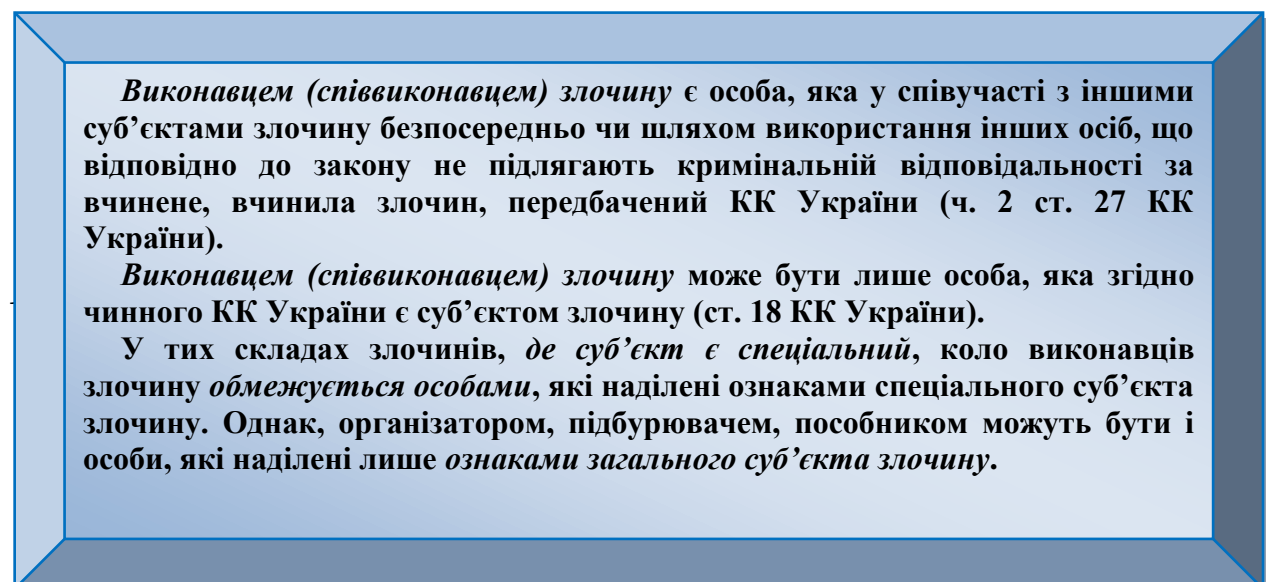
- а) в ряді випадків співучасть передбачена чинним КК України як обов'язкова ознака *основного складу злочину*. Такий злочин не може бути вчинений інакше як у співучасті (наприклад, ст. 257, 293, 294 КК України);
- б) в ряді випадків співучасть передбачена чинним КК України як обов'язкова ознака *кваліфікованого або особливо кваліфікованого або надзвичайно кваліфікованого або винятково кваліфікованого складу злочину* (наприклад, ч. 2 ст. 127, частини 2, 4 ст. 190, частини 3, 5 ст. 191, частини 2, 3 ст. 199 КК України).

11.11

11.12

11.12.1

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА участі виконавця у вчиненому спільно з іншими співучасниками злочину

1

**NOTA
BENE!**

Вчиненим виконавцем спільно з іншими співучасниками злочином *можуть бути* передбачені чинним КК України: а) готування до злочину; б) замах на злочин; в) закінчений злочин.

2

Виконавець злочину *безпосередньо* одноосібно, повністю або частково виконує суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке згідно чинного КК України, становить готування до злочину, замах на злочин або закінчений злочин. В різних ситуаціях при цьому можуть бути наявні: а) організатор; б) підбурювач і організатор; в) підбурювач і пособник; г) підбурювач, організатор, пособник; д) підбурювач; е) пособник; тощо.

а б о

3

Виконавець злочину *безпосередньо спільно з іншим виконавцем (виконавцями)* повністю або частково виконує суспільно небезпечне діяння, яке згідно чинного КК України, становить готування до злочину, замах на злочин або закінчений злочин (злочин вчиняється групою осіб або групою осіб за попередньою змовою, або організованою групою або злочинною організацією).
При цьому *в різних ситуаціях можуть бути* наявні: а) організатор; б) підбурювач і організатор; в) підбурювач і пособник; г) підбурювач, організатор, пособник; д) підбурювач; е) пособник, тощо.

а б о

4

Виконавець злочину *посередньо*, шляхом використання осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене, повністю або частково виконує суспільно небезпечне діяння, яке згідно чинного КК України, становить готування до злочину, замах на злочин або закінчений злочин.

При цьому *в різних ситуаціях можуть бути* наявні: а) організатор злочину; б) підбурювач і організатор злочину; в) підбурювач і пособник злочину; г) підбурювач, організатор, пособник злочину; д) підбурювач злочину; е) пособник злочину, тощо.

NOTA BENE!

Діяння виконавця злочину *перебувають у причинному зв'язку* з діями інших співучасників.

11.12.2

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УЧАСТІ ВИКОНАВЦЯ У ВЧИНЮВАНОМУ СПІЛЬНО З ІНШИМИ СПІВУЧАСНИКАМИ ЗЛОЧИНУ

11.13

Організатором злочину є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням.

Організатором злочину також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації (ч. 3 ст. 27 КК України).

NOTA BENE!

1. *Організатором злочину може бути лише особа, яка згідно чинного КК України є суб'єктом злочину (див. ст. 18 КК України).*

2. *У ряді випадків, передбачених чинним КК України, організація злочину може утворювати окремий склад злочину (наприклад, статті 181, 255, 257, 260, 294, 317, 322, 392 КК України).*

3. *У тих складах злочинів, де суб'єкт є спеціальний, організатором злочину може бути і особа, наділена лише ознаками загального суб'єкта злочину.*

11.13.1

**ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УЧАСТІ
ОРГАНІЗАТОРА У ВЧИНЮВАНОМУ
СПІЛЬНО З ІНШИМИ СПІВУЧАСНИКАМИ
ЗЛОЧИНІ**

1

NOTA BENE!

1. *Вчинюваним організатором спільно з іншими співучасниками злочином може бути готування до злочину, замах на злочин, закінчений злочин, передбачені чинним КК України.*

2. *Дії організатора перебувають у причинному зв'язку з діями виконавця злочину, а в ряді випадків і з діями інших співучасників злочину.*

2

Суспільно небезпечне діяння організатора злочину може проявитися у вчиненні *наступних дій*:

1) організація вчинення злочину (злочинів); 2) керування підготовкою чи вчиненням злочину (злочинів); 3) утворення злочинної організації чи організованої групи; 4) керування злочинною організацією чи організованою групою; 5) забезпечення фінансування злочинної організації чи організованої групи; 6) приховування злочинної діяльності злочинної організації чи організованої групи.

11.13.2

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УЧАСТІ ОРГАНІЗАТОРА У ВЧИНЮВАНОМУ СПІЛЬНО З ІНШИМИ СПІВУЧАСНИКАМИ ЗЛОЧИНУ

Організатор злочину вчиняє суспільно небезпечні дії з *прямим умислом* – він усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї організаторської діяльності, діянь інших співучасників, спільний характер вчинення злочину, а також передбачає настання суспільно небезпечних наслідків при вчиненні злочинів з матеріальним складом чи організованої ним спільної злочинної діяльності і бажає цього.

Організатор злочину усвідомлює *мотив і мету* організованого ним злочину (у випадках, коли вони є обов'язковими ознаками складу цього злочину).

При організації *готування до злочину, замаху на злочин* організатор *усвідомлює* також і *мету* своєї злочинної діяльності – вчинення виконавцем (виконавцями) конкретного злочину.

NOTA BENE!

1. Суб'єктивна сторона злочину, який організовується винним, характеризується *умисною формою вини* (злочин є умисним).

2. Співучасть у злочині відсутня у випадках *умисного залучення* суб'єктом (організатором) до вчинення злочину *осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності* за вчинене.

3. У цьому випадку даний *суб'єкт є виконавцем* злочину (ч. 2 ст. 27 КК України). Крім того, цей суб'єкт *підлягає кримінальній відповідальності* за ст. 304, якщо якась із залучених до вчинення злочину осіб є неповнолітньою.

11.13.3

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13, які характеризують організатора злочину

Суди мають ретельно з'ясувати характер дій тих осіб, котрих органи досудового слідства визнали організаторами злочинної діяльності стійких об'єднань чи вчинення конкретних злочинів у простих формах співучасті, оскільки, як правило, такі особи є найбільш небезпечними суб'єктами організованої злочинної діяльності (пункт 2 Постанови).

При з'ясуванні змісту ознак, за якими особа може бути визнана організатором вчинення злочину (злочинів) у простих формах співучасті, потрібно виходити з того, що дії організаційного характеру полягають в об'єднанні дій інших співучасників і спрямуванні їх на вчинення одного чи декількох злочинів або в координації поведінки цих осіб (пункт 3 Постанови).

Організація вчинення злочину (злочинів) може полягати в залученні співучасників усіх видів (виконавців, пособників, підбурювачів, інших організаторів) або лише одного з них (наприклад, виконавців) і здійснюватись у формі наказу, угоди, прохання, підкупу, доручення, замовлення тощо. Мета зберегти єдність співучасників для подальшої злочинної діяльності при цьому не ставиться (пункт 3 Постанови).

Керування підготовкою злочину (злочинів) виявляється у спрямуванні дій виконавця, пособника, підбурювача на готування до одного чи декількох злочинів, а саме на:

- замовлення злочину;
- підшукування або пристосування засобів чи знарядь його вчинення;
- залучення співучасників, інструктування їх щодо виконання відповідних злочинних діянь;
- усунення перешкод та інше умисне створення умов для вчинення злочину, зокрема розроблення заходів щодо нейтралізації діяльності правоохоронних органів (організація підкупу працівника такого органу, застосування насильства до нього або його близьких, усунення з посади чи інше блокування його діяльності, яка може перешкодити реалізації злочинних намірів);(пункт 3 Постанови).

11.13.3

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13, які характеризують організатора злочину
(ПРОДОВЖЕННЯ)

Керування підготовкою злочину (злочинів) виявляється у спрямуванні дій виконавця, пособника, підбурювача на готування до одного чи декількох злочинів, а саме на:

– визначення місць переховування співучасників після вчинення злочину та його знарядь, а також предметів, здобутих злочинним шляхом, тощо *(пункт 3 Постанови).*

*Керування вчиненням злочину (злочинів) передбачає спрямування зусиль інших співучасників на безпосереднє виконання діянь, що становлять об'єктивну сторону складу злочину (діяння виконавця), або на забезпечення такого виконання (діяння пособника та підбурювача). Воно може полягати в інструктуванні учасників злочину щодо виконання тих чи інших діянь, які становлять об'єктивну сторону складу злочину, або щодо забезпечення їх виконання, у координації злочинних дій співучасників (розставлення останніх на місці злочину, визначення послідовності їх дій, налагодження зв'язку між ними), у забезпеченні прикриття цих дій тощо *(пункт 3 Постанови).**

*Утворення (створення) організованої групи чи злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю. Зазначені дії за своїм змістом близькі до дій з організації злочину і включають підшукування співучасників, об'єднання їхніх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання. Проте основною метою організатора такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття злочинною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин *(пункт 4 Постанови).**

11.13.3

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13, які *характеризують організатора злочину (ПРОДОВЖЕННЯ)*

Керування підготовкою злочину (злочинів) виявляється у спрямуванні дій виконавця, пособника, підбурювача на готування до одного чи декількох злочинів, а саме на:

- замовлення злочину;
- підшукування або пристосування засобів чи знарядь його вчинення;
- залучення співучасників, інструктування їх щодо виконання відповідних злочинних діянь;
- усунення перешкод та інше умисне створення умов для вчинення злочину, зокрема розроблення заходів щодо нейтралізації діяльності правоохоронних органів (організація підкupu працівника такого органу, застосування насильства до нього або його близьких, усунення з посади чи інше блокування його діяльності, яка може перешкодити реалізації злочинних намірів);
- визначення місць переховування співучасників після вчинення злочину та його знарядь, а також предметів, здобутих злочинним шляхом, тощо (*пункт 3 Постанови*).

Забезпечення фінансування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації може полягати і в організації постачання їй коштів іншими особами, і в безпосередньому його здійсненні. У такий спосіб кошти можуть спрямовуватись на фінансування витрат, пов'язаних як із функціонуванням організованої групи чи злочинної організації (придбання автотехнічних засобів, зброї чи іншого майна, оренда приміщення, виплата коштів членам цих об'єднань за виконання ними відповідних функцій, а також винагороди виконавцям та іншим співучасникам злочинів, підкуп представників влади, здійснення розвідувальних заходів, вкладання коштів у незаконну підприємницьку діяльність тощо), так і зі вчиненням конкретного злочину.

При цьому слід мати на увазі, що здійснення іншого, крім фінансового (наприклад, матеріально-технічного, інформаційного), забезпечення злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації за змістом ч. 3 ст. 27 КК не є підставою для визнання особи організатором. Це можливо лише за умови вчинення нею й інших дій, відповідальність за які передбачено зазначеною нормою (*пункт 6 Постанови*).

11.13.3

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13, які характеризують організатора злочину
(ПРОДОВЖЕННЯ)

Керування організованою групою або злочинною організацією полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління їх функціонуванням як стійких об'єднань осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних злочинів і злочинної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання) та здійснення ними злочинної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду злочинної діяльності чи вчинення конкретних злочинів тощо).

Зазначені дії організаційного характеру можуть здійснюватись у формі віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки (*пункт 5 Постанови*).

Організація приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації може полягати у координації дій щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних зазначеними об'єднаннями злочинним шляхом; підкупу осіб, уповноважених на виконання функцій держави; створення умов для проникнення учасників цих об'єднань до органів влади з метою забезпечити безпеку злочинної діяльності та виїзду учасників такої діяльності за межі регіону чи країни; збуту предметів, здобутих злочинним шляхом; маскування слідів злочину; фізичного знищення потерпілих чи свідків, а також тих співучасників, які могли б виступити як свідки. Таке приховування є специфічною формою пособницької діяльності.

У разі, коли приховування, на організацію якого були спрямовані дії особи, саме по собі утворює склад окремого злочину (наприклад, убивство, знищення чи пошкодження майна, давання хабара, легалізація (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом) і це охоплювалось умислом такої особи, її дії необхідно додатково кваліфікувати ще й як організацію відповідного злочину (*пункт 7 Постанови*).

11.14

Підбурювачем до злочину є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину(ч. 4 ст. 27 КК України.

NOTA BENE!

1. Підбурювачем до злочину може бути лише особа, яка згідно чинного КК України є суб'єктом злочину (див. ст. 18 КК України).

2. Підбурювач до злочину не приймає безпосередньої участі у вчиненні суспільно небезпечного діяння виконавцем (виконавцями).

3. В ряді випадків, передбачених чинним КК України, підбурювання до злочину може утворювати окремий склад злочину (наприклад, ч. 2 ст. 109, ст. 295, ст. 436 КК України).

4. У тих складах злочинів, де суб'єкт є спеціальний, підбурювачем злочину може бути і особа, наділена лише ознаками загального суб'єкта злочину.

Nullus dicitur felo principalis nisi actor, aut gui praesens est, abettans aut auxilians actorem ad felniam faciendam - ніхто не називається головним винуватцем, за винятком виконавця або ж особи, яка присутня на місці вчинення злочину і підбурює до вчинення злочину або пособляє йому в цьому.

Persuadere plus est quam compelli atque cogi sibi parere – підбурити це більш зловмисно, ніж заставити і примусити до покори.

11.14.1

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УЧАСТІ ПІДБУРЮВАЧА У ВЧИНЮВАНОМУ СПІЛЬНО З ІНШИМИ СПІВУЧАСНИКАМИ ЗЛОЧИНІ

1

Підбурювання до злочину характеризується лише активною формою поведінки – суспільно небезпечною дією. Схилення суб'єкта до вчинення злочину шляхом бездіяльності неможливе.

2

Підбурювач безпосередньо схиляє суб'єкта (викликає у нього рішучість) до вчинення передбаченого чинним КК України злочину. Не виключається наявність декількох підбурювачів до вчинення злочину.

3

Підбурювач схиляє конкретного суб'єкта (суб'єктів) до вчинення відповідного злочину, передбаченого чинним КК України (крадіжки, вбивства і т.п.).

Заклики загального характеру, що не спрямовані на схилення конкретної особи (осіб) до вчинення конкретного злочину не є підбурювання до вчинення злочину. В ряді випадків такі дії, як уже зазначалося, можуть утворювати склад злочину (наприклад, ч. 2 ст. 109, ст. 295, ст. 436 КК України).

4

Підбурювання суб'єкта до вчинення злочину може бути вчинене у наступних формах: 1) усній; 2) письмовій; 3) у формі конклюдентних дій. Воно може бути вчинене як при безпосередньому контакті підбурювача з суб'єктом, так і з допомогою технічних засобів (телефон, комп'ютер, пейджер, тощо).

5

Підбурювання суб'єкта до вчинення злочину може вчинятися такими способами: 1) переконуючі (умовляння, підкуп, пропозиція); 2) примушуючі (психічне насильство – погроза заподіяти моральну, майнову або фізичну шкоду; фізичне насильство, при якому особа зберігає можливість керувати своїми діями і не перебуває в стані крайньої необхідності (ст. 39 КК України) 3) інші способи схилення суб'єктів до вчинення злочину – порада, доручення, заклик, наказ (неправомірний, усвідомлений винним) і т.д.

NOTA BENE!

Діяння підбурювача до злочину перебувають у *причиновому зв'язку* з діяннями інших співучасників (іншого співучасника) злочину.

11.14.2

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УЧАСТІ ПІДБУРЮВАЧА У ВЧИНЮВАНОМУ СПІЛЬНО З ІНШИМИ СПІВУЧАСНИКАМИ ЗЛОЧИНІ

Підбурювач до злочину вчиняє суспільно небезпечні дії з прямим умислом – він усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї підбурювальної діяльності, діянь інших співучасників, спільний характер вчинюваного злочину, а також передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків підбуреної спільної злочинної діяльності і бажає їх настання (при вчиненні злочинів з матеріальним складом).

Підбурювач до злочину усвідомлює мотив і мету злочину, до вчинення якого він схиляє суб'єкта (у випадку, коли мотив і мета є обов'язковими ознаками складу цього злочину).

При підбурюванні готування до злочину, замаху на злочин підбурювач усвідомлює також і мету своєї діяльності – вчинення виконавцем (виконавцями) конкретного злочину.

**NOTA
BENE!**

Суб'єктивна сторона злочину, до вчинення якого підбурює винний, характеризується умисною формою вини (злочин є умисним).

**NOTA
BENE!**

Підбурення до злочину особи, яка не є суб'єктом злочину, якщо підбурювач усвідомлював цю обставину, не утворює співучасті у вчиненні злочину. Підбурювач у цьому випадку є виконавцем злочину.

Якщо ж підбурювач до злочину не усвідомлював того факту, що підбурювана ним особа не є суб'єктом злочину, то має місце замах на підбурювання. У випадку умисного підбурювання до вчинення злочину неповнолітнього, підбурювач підлягає також кримінальній відповідальності за ст. 304 КК України.

11.15

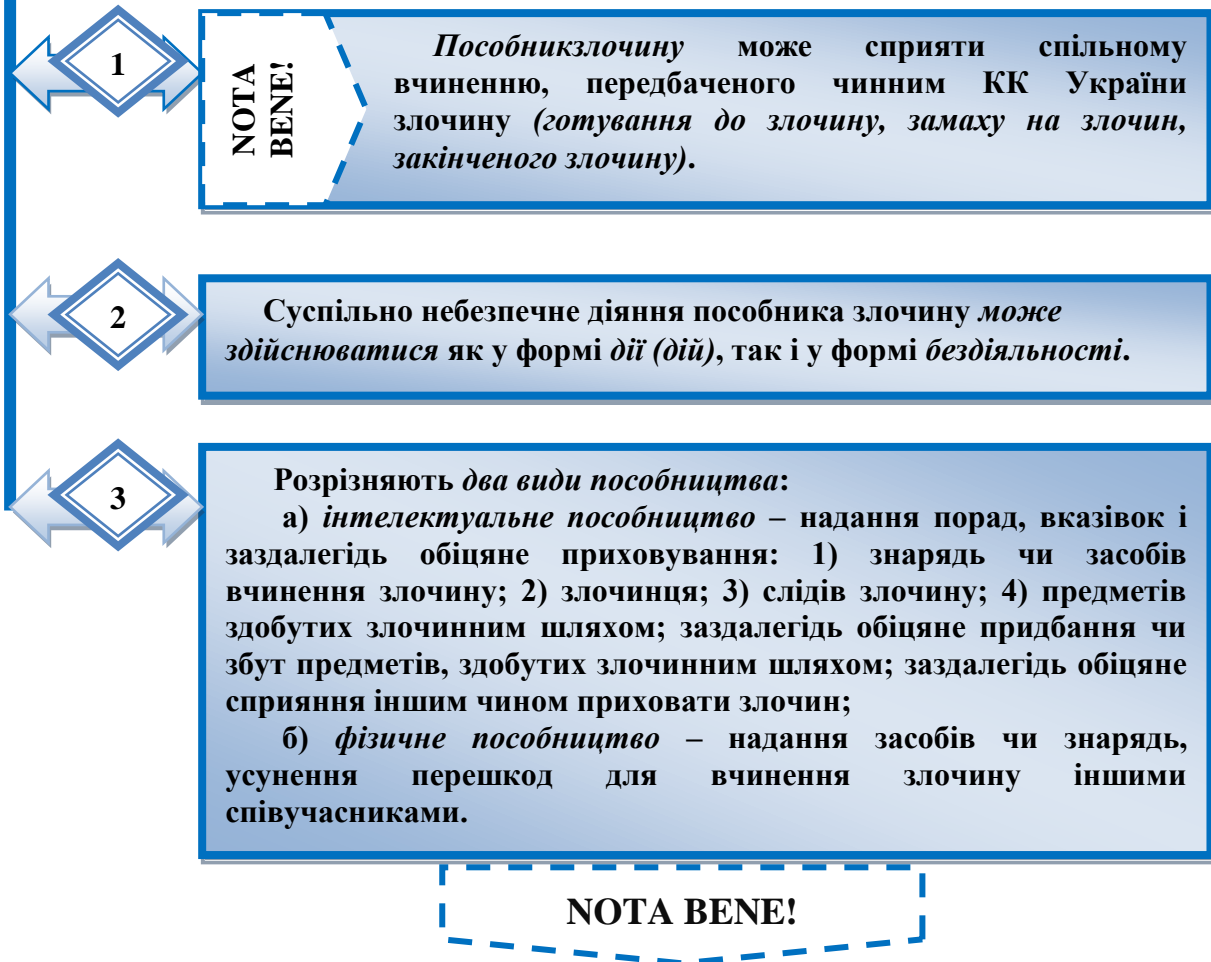
Пособником злочину є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками (іншим співучасником), а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим шляхом сприяти приховуванню злочину (ч. 5 ст. 27 КК України).

NOTA BENE!

- 1. Пособником злочину може бути лише особа, яка згідно чинного КК України є суб'єктом злочину (див. ст. 18 КК України).***
- 2. Пособник злочину не приймає безпосередньої участі у вчиненні суспільно небезпечного діяння виконавцем (виконавцями).***
- 3. Пособник злочину сприяє вчиненню злочину іншими особами (іншою особою) – суб'єктам злочину.***
- 4. У тих складах злочинів, де суб'єкт є спеціальний, пособником злочину можебути і особа, наділена лише ознаками загального суб'єкта злочину.***
- 5. Заздалегідь не обіцяне придбання або збут чи зберігання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом слід кваліфікувати за ст. 198 КК України.***
- 6. Заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 396 КК України.***
- 7. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх діяльності утворює склад злочину, передбачений ст. 256 КК України. Див. також ч. 1 ст. 255, ст. 258-4, ч. 1 ст. 332 КК України.***

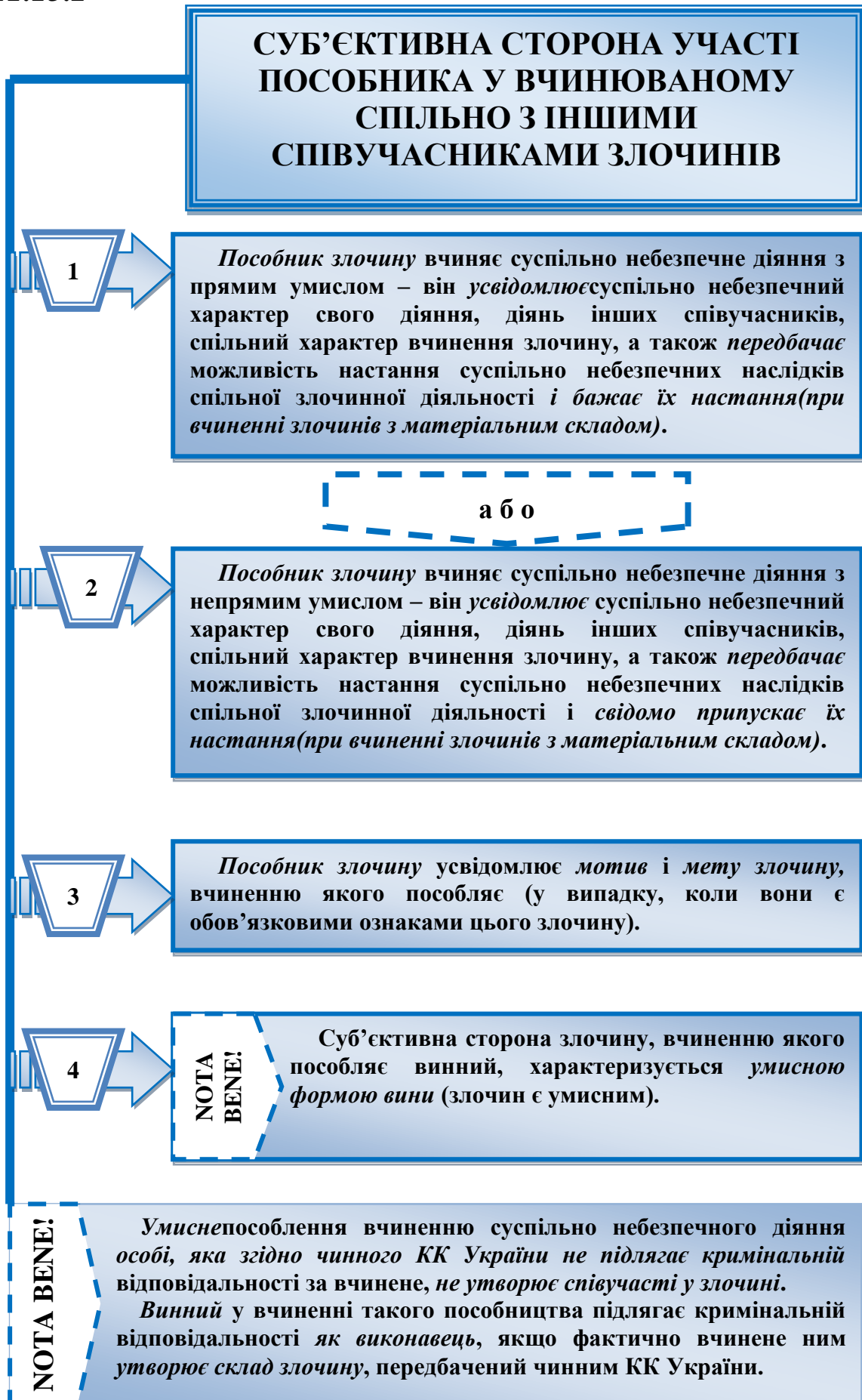
11.15.1

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УЧАСТІ ПОСОБНИКА У ВЧИНЮВАНОМУ СПІЛЬНО З ІНШИМИ СПІВУЧАСНИКАМИ ЗЛОЧИНІ

1. *Не є співучастю у злочині:*
  - а) *не обіцяне задалегідь переховування злочинця, знарядь чи засобів вчинення злочину, слідів злочину, предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, як уже зазначалося, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК України (ч. 6 ст. 27 КК України);*
  - б) *обіцяне до закінчення вчинення злочину неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого складу злочину (ч. 2 ст. 27 КК України).*
2. *Діяння пособника злочину перебувають у причиновому зв'язку з діяннями інших співучасників (іншого співучасника).*
3. *Відмінність підбурювання і інтелектуального пособництва способом надання порад, вказівок полягає в тому, що підбурювання формує у виконавця рішучість вчинити злочин, а інтелектуальне пособництво зміцнює уже наявну рішучість виконавця вчинити злочин.*

11.15.2

11.16

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ В ІСТОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ФОРМ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

1

Співучасть *поділяється* на: 1) співучасть головного винуватого і пособника (просте, елементарне) і 2) співтовариство (*скоп* (нині – співучасть без попередньої змови – В.К. Гришук); *змова* (нині – співучасть за попередньою змовою – В.К. Гришук); *шайка* – співучасть у виді ремесла (А. Жириєв).

2

Співучасть *поділяється* на: 1) *співтовариство* як випадкове поєднання зусиль декількох осіб для вчинення злочину; 2) *змова* за попередньою домовленістю; 3) *банда* або *шайка* (Н. Власєв).

3

Співучасть *поділяється* на: 1) *співучасть* без попередньої змови; 2) *співучасть* за попередньою змовою; 3) *шайка* (А. Лохвіцький).

4

Співучасть *поділяється* на: 1) *скоп*; 2) *зговір*; 3) *змова*; 4) *шайка*. За об'єктивною стороною доцільно виділити: *проста* домовленість без наслідків, *співучасть в тісному розумінні* цього слова при виконанні особами певної ролі і третій вид як *комбінацію двох попередніх* (М.С. Таганцев).

5

Співучасть *поділяється* на: 1) *співучасть* без попередньої змови; 2) *співучасть* за попередньою змовою; 3) *співтовариство*; 4) *шайка* (С.В. Познишев);

6

Співучасть *поділяється* на: 1) *співучасть* без попередньої змови; 2) *співучасть* за попередньою змовою (*змова* і *шайка*); 3) *співучасть* через необережність (М.Д. Сергієвський).

7

Співучасть *поділяється* на: 1) *проста* співучасть (співучасть без попередньої змови); 2) *кваліфікована* співучасть (за попередньою змовою співучасників); 3) *співучасть особливого роду* (участь в злочинній організації – банді, шайці, організації, блокові, змові) (А.Н. Трайнін).

8

Співучасть *поділяється* на: 1) *співучасть* без попередньої змови; 2) *співучасть* за попередньою змовою: а) *співучасть* за простою змовою; б) *співучасті* – організованої групи; в) *співучасті* – стійкої злочинної організації (А.А. Піонтковський).

11.16

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ФОРМ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

1

Співучасть *поділяється на три форми: 1) проста форма (співвиконання); 2) складна форма (з розподілом ролей); 3) злочинна організація* (В.С. Прохоров).

2

Співучасть *поділяється на чотири форми: 1) проста співучасть; 2) складна співучасть; 3) злочинна група; 3) злочинна організація* (П.Ф. Тельнов).

3

Співучасть *поділяється на три форми: 1) співвиконання; 2) співучасть з розподілом ролей; 3) співучасть особливого роду, безпосередньо передбачена в Особливій частині КК* (Ф.Г. Бурчак).

4

Співучасть *поділяється на два види: 1) співвиконання; 2) співучасть з розподілом ролей, а також на чотири форми: 1) співучасть без попередньої змови; 2) співучасть за попередньою змовою; 3) організована група; 4) злочинна організація* (Г.А. Крігер).

5

Співучасть *поділяється на два види: 1) співучасть без попередньої змови; 2) співучасть за попередньою змовою (проста співучасть і злочинна організація), а також на дві форми: 1) співвинуватість і 2) співучасть в тісному розумінні цього слова* (М.І. Ковальов).

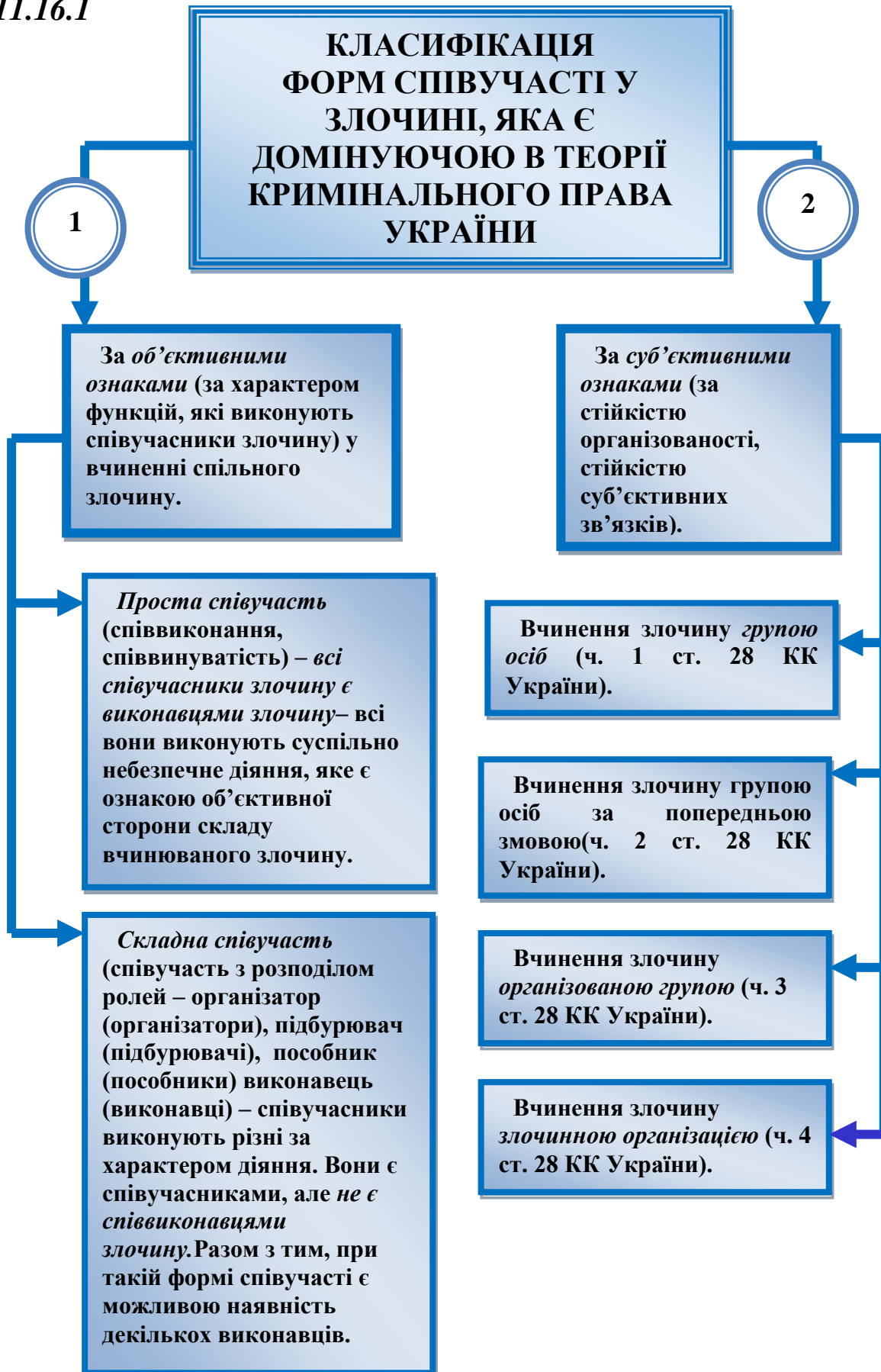
6

Співучасть *поділяється: 1) за об'єктивними ознаками – на дві форми: а) проста співучасть (співвинуватість, співвиконання) і б) складна співучасть (співучасть з розподілом ролей); 2) за суб'єктивними ознаками на чотири форми: а) вчинення злочину групою осіб; б) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою; в) вчинення злочину організованою групою; г) вчинення злочину злочинною організацією* (М.І. Бажанов).

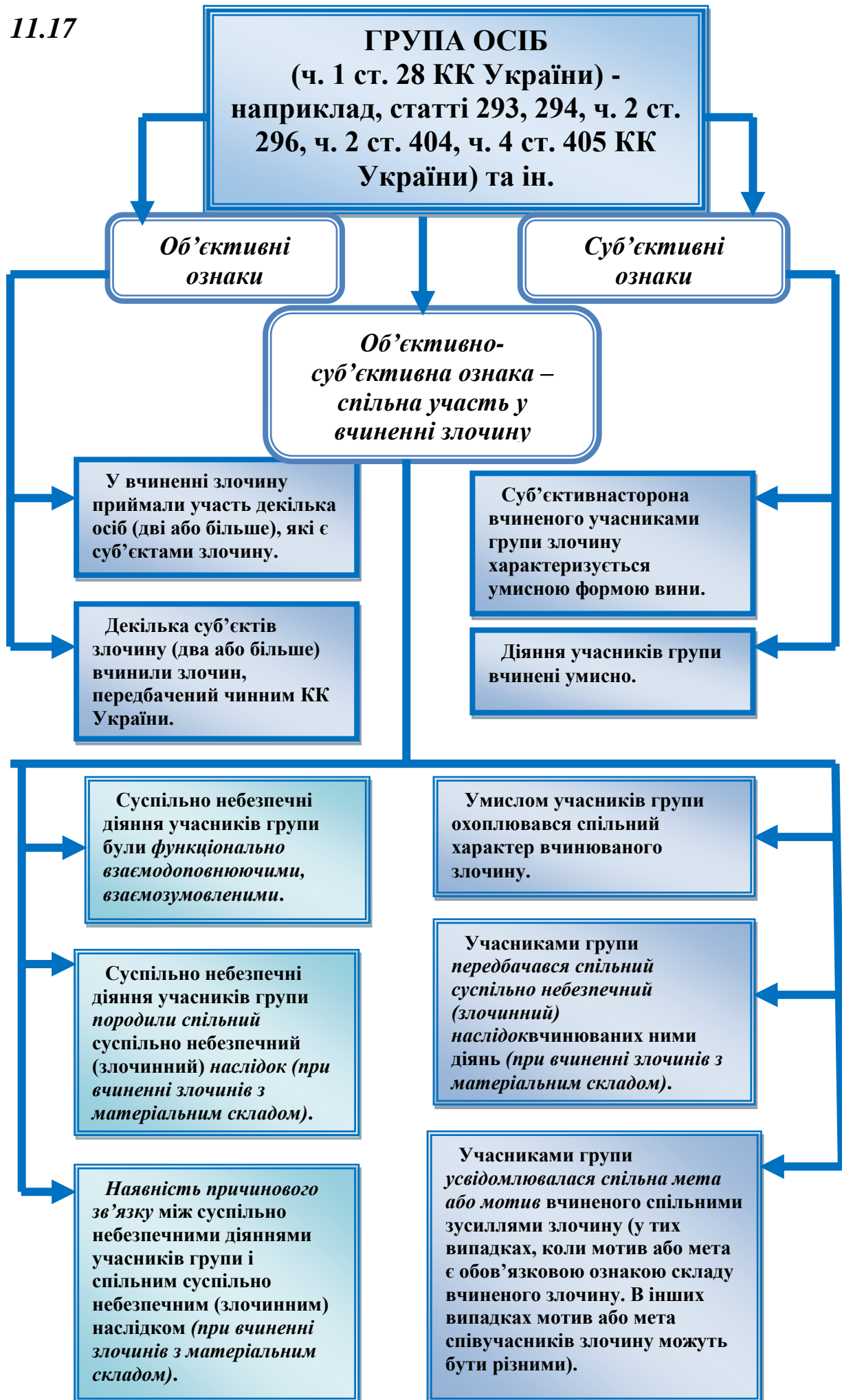
7

Співучасть можна *класифікувати: 1) залежно від виконуваних у злочині функцій – на три види: а) співвиконання; б) співучасть з розподілом ролей; в) змішана співучасть. За ступенем зорганізованості можна виділити такі форми: а) елементарна співучасть (співучасть з розподілом ролей); б) групова співучасть: а) група осіб без попередньої змови; б) група осіб за попередньою мовою; в) організована група; г) злочинне співтовариство* (А.П. Козлов).

11.16.1

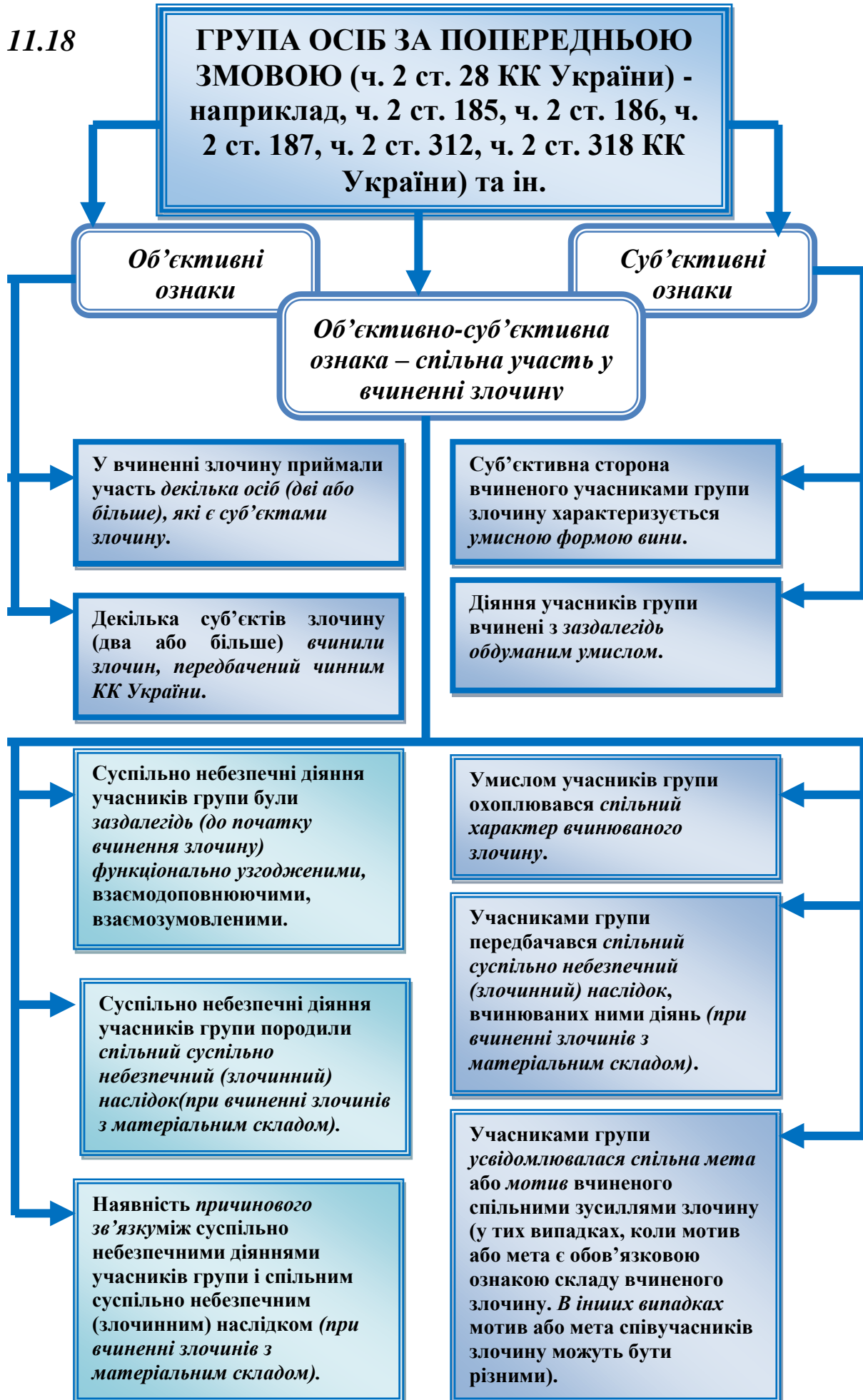

11.17

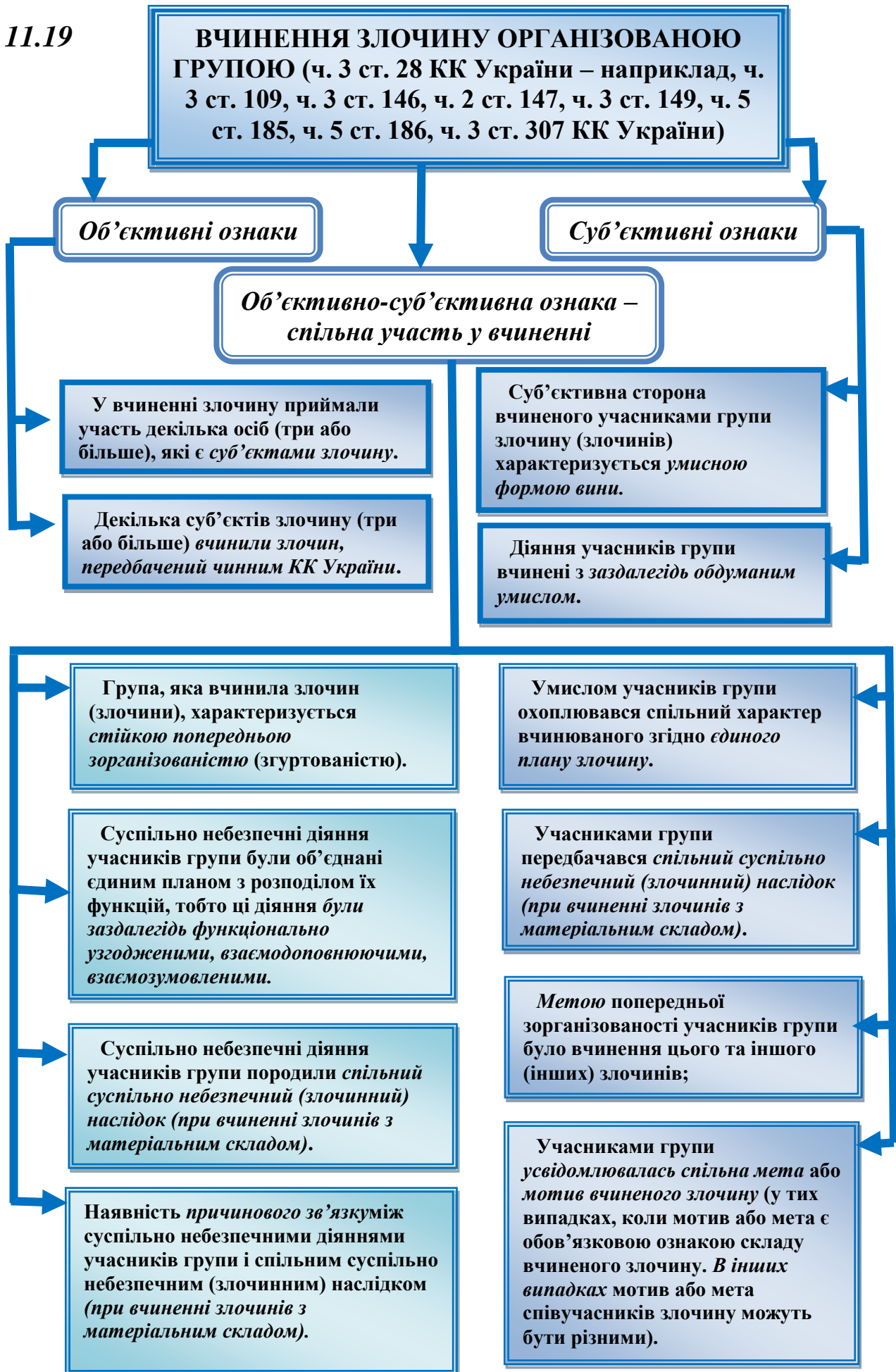

11.18

11.19

11.20

**ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ
ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ (ч. 4
ст. 28 КК України) – наприклад, ч. 5 ст.
143, ч. 1 ст. 255, статті 257, 260 КК
України.**

Об'єктивні ознаки

Суб'єктивні ознаки

Об'єктивно-суб'єктивна ознака –
спільна участь у вчиненні злочинуУ вчиненні злочину
приймали участь *декілька осіб
(п'ять і більше)*, які є
суб'єктами злочину.Суб'єктивна сторона вчиненого
учасниками злочинної організації
або її структурної частини
злочину (злочинів)
характеризується *умисною
формою вини*.Декілька суб'єктів злочину
(п'ять і більше) вчинили
злочин, передбачений чинним
КК України.Діяння учасників групи вчинені
із *заздалегідь обдуманим умислом*.

- організація, яка вчинила злочин (злочини), характеризується *стійкістю і ієрархічністю*;
- учасники злочинної організації або її структурні частини *попередньо зорганізувалися за попередньою змовою*;
- *наявність керівника (керівного органу)*, які керують чи координують злочинну діяльність учасників організації;
- *наявність загальновизнаних правил діяльності і поведінки учасників організації*;
- суспільно небезпечні діяння учасників злочинної організації або її структурної частини *породили спільний суспільно небезпечний (злочинний) наслідок (при вчиненні злочинів з матеріальним складом)*;
- *наявність причинового зв'язку між суспільно небезпечними діяннями учасників злочинної організації (або її структурної частини) і спільним суспільно небезпечним (злочинним) наслідком (при вчиненні злочинів з матеріальним складом)*;
- умислом учасників злочинної організації або її структурної частини *охоплювався спільний характер вчинюваного злочину (злочинів)*;
- учасниками злочинної організації або її структурної частини *передбачався спільний суспільно небезпечний (злочинний) наслідок вчинюваних ними діянь (при вчиненні злочинів з матеріальним складом)*;
- *метою попередньої зорганізованості учасників злочинної організації або її структурної частини було безпосереднє вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп*;
- учасниками злочинної організації або їх структурної частини *усвідомлювалась спільна мета або мотив вчиненого злочину (у тих випадках, коли вони є обов'язковими ознаками вчиненого злочину. В інших випадках мотив і мета можуть бути різними.*

11.20.1

**Найбільш поширені
погляди вчених на зміст поняття «стійкість»
(об'єктивно-суб'єктивна ознака організованої
групи та злочинної організації) в сучасній науці
кримінального права**

1

До числа ознак, що характеризують стійкість слід віднести: а) наявність двох або більше людей; б) єдиний умисел на вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів; в) відносна постійність форм і методів злочинної діяльності; г) тривалість існування; д) наявність відповідного рівня організації (планування і ретельна підготовка до вчинення злочинів, розподіл ролей між членами групи і т.п.); е) постійність складу групи; є) наявність організатора групи, включаючи керівника (А.Г. Корчагін).

2

Показникам стійкості є: а) високий ступінь зорганізованості (ретельне розроблення планів вчинення, як правило, не одного, а ряду злочинів, ієрархічна структура і розподіл ролей між співучасниками, внутрішня нерідко сувора дисципліна, активна діяльність організаторів, продумана система забезпечення знаряддями і засобами вчинення злочину, нерідко наявність системи протидії різним заходам соціального контролю з боку суспільства, в тому числі забезпечення безпеки співучасників; б) стабільність кістяка групи і її організаційної структури, яка дозволяє співучасникам розраховувати на взаємну допомогу і підтримку один одного при вчиненні злочину, полегшує взаємовідносини між членами групи і вироблення методів спільної діяльності; в) наявність своєрідних, індивідуальних за характером форм і методів діяльності, що знаходить своє відображення в особливій методиці визначення об'єктів, способах ведення розвідки, специфіці способів вчинення злочину і поведінки членів групи, забезпечення прикриття відходів з місця вчинення злочину і т.п.; г) постійність форм і методів злочинної діяльності, які нерідко є гарантією надійності успішного вчинення злочину. Про постійність можуть свідчити; стійкий розподіл обов'язків членів групи, використання спеціальних форм одягу чи спеціальних впізнавальних знаків (жетонів, жезлів, пов'язок) і т.д. (В.С. Комісаров).

3

Стойкість характеризують: 1) тривалий за часом інтенсивний за короткий проміжок часу період злочинної діяльності групи, що складається із значної кількості злочинів, вчинених учасниками групи; 2) організованість учасників групи (структурна визначеність групи, наявність в неї керівництва, системи зв'язку і управління; 3) відносно стабільний склад учасників групи; 4) постійність форм і методів злочинної діяльності (А.В. Шеслер).

11.20.1

**Найбільш поширені
погляди вчених на зміст поняття
«стійкість»(об'єктивно-суб'єктивна ознака
організованої групи та злочинної організації) в
сучасній науці кримінального права
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

4

Ознакамистійкості є: а) наявність двох і більше осіб; б) наявність єдиного умислу на вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів; в) відносна постійність форм і методів злочинної діяльності; г) тривалість існування; д) наявність певного рівня організації; е) постійність складу групи; є) наявність організатора групи, включаючи керівника (Є. Гришко).

5

Стойкість як ознака організованої групи може бути виражена в одному з трьох різновидів: 1) розподіл ролей між співучасниками; 2) наявність у діях співвиконавців ознак ч. 1 ст. 14 КК України (крім підшукування співучасників або змови на вчинення злочину у процесі формування групи); 3) систематична злочинна діяльність.

Під стійкістю щодо злочинної організації слід розуміти здатність організації як такої до існування, твердість у проведенні злочинного задуму, рішучість будь-яким шляхом довести злочин до кінця, незважаючи на перешкоди (Г.В. Новицький).

6

Про стійкість організованої групи свідчить: а) наявність єдиного плану щодо об'єднання дій учасників групи, в тому числі з розподілом функцій (ролей) між ними; б) що такий план відомий і схвалений всіма учасниками організованої групи; в) що спільними діями такої групи досягається визначена їй злочинним планом мета.

Стойкість злочинної організації означає: а) наявність постійного осередку (членів такого угруповання); б) налагодженість сталих зв'язків між членами такої організації та взаємодії між її структурними частинами; в) наявність певного ступеня ієрархічного підпорядкування щодо керівництва чи координації злочинної діяльності членів такої організації або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших, пов'язаних з нею злочинних груп; г) здатність і готовність кожного члена злочинної організації чи угруповання виконати будь-яке завдання, що входить до їх спільної діяльності, вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів. Для цього нерідко здійснюється розподіл обов'язків між учасниками злочинної організації або її угрупованнями (П.С. Матишевський).

**Тлумачення поняття «стійкість»
(об'єктивно-суб'єктивна ознака організованої
групи та злочинної організації) у
правозастосовній практиці**

Стойкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо).

На здатність об'єднання протидіяти *внутрішнім дезорганізуючим факторам* указують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення.

Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо.

Набуття організованою групою крім ознак внутрішньої ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію (*пункт 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року №13*).

11.21

ІЄРАРХІЧНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Структура злочинного об'єднання - це його внутрішня побудова, яка визначається відповідною конфігурацією і змістом стійких зв'язків учасників об'єднання та забезпечує психологічну єдність і стабільність останнього.

Ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності (пункт 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року №13).

11.22

МОМЕНТ УТВОРЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Організовану групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності.

У випадках, коли діяльність організованої групи була припинена на стадії готування злочину чи ця група здійснила готування, а діяння, що становить об'єктивну сторону складу злочину, було виконане не всіма, а одним чи двома її учасниками, суди мають кваліфікувати злочин як учинений організованою групою (пункти 9, 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року

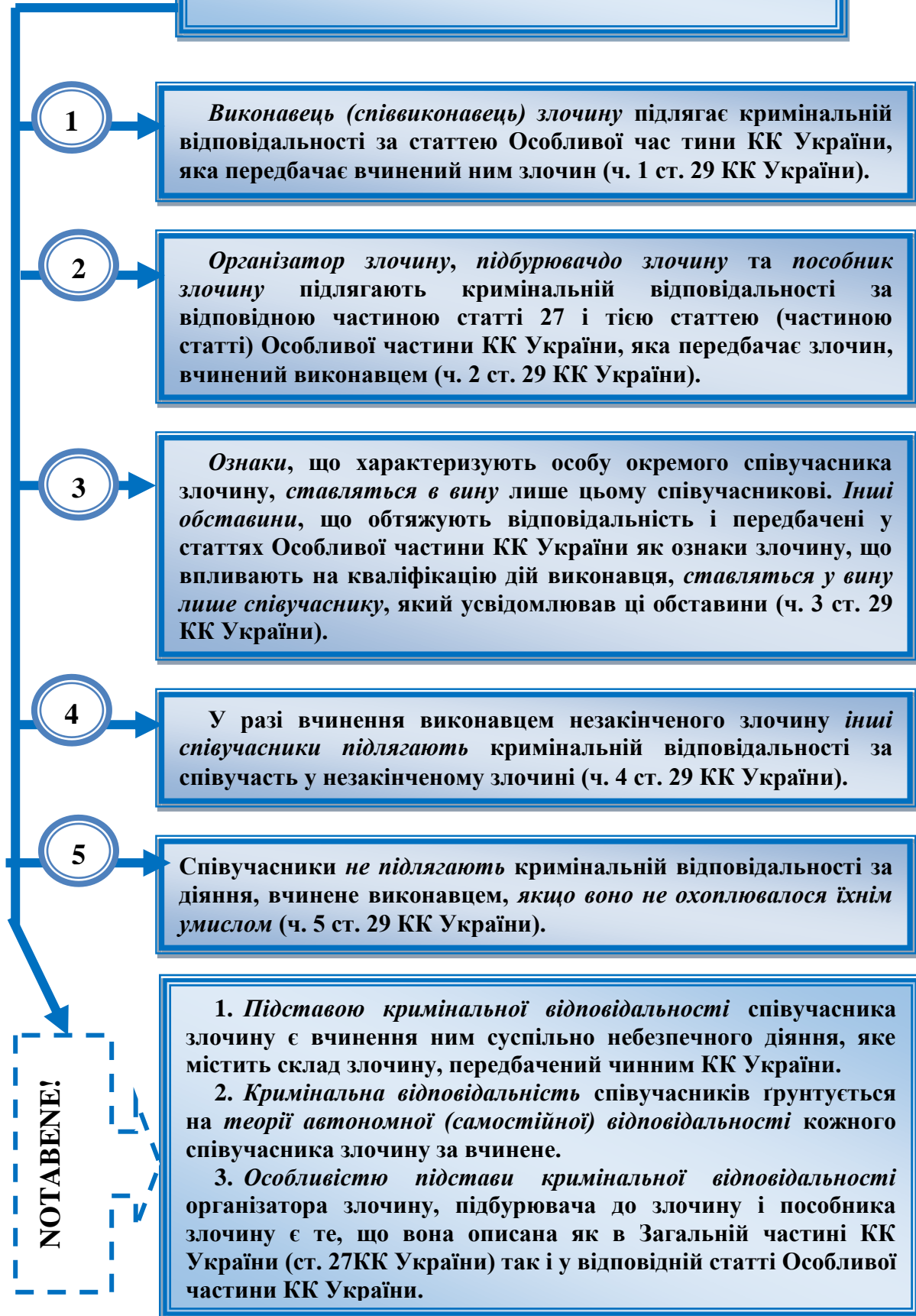
Злочинну організацію слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. При цьому не має значення, передувала набуттю об'єднанням ознак злочинної організації стадія його існування як організованої групи чи зазначена організація була одразу створена як така.

Якщо перший, а також наступні злочини були вчинені до набуття об'єднанням усіх обов'язкових ознак злочинної організації, ці злочини за наявності до того підстав необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою (пункт 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року №13).

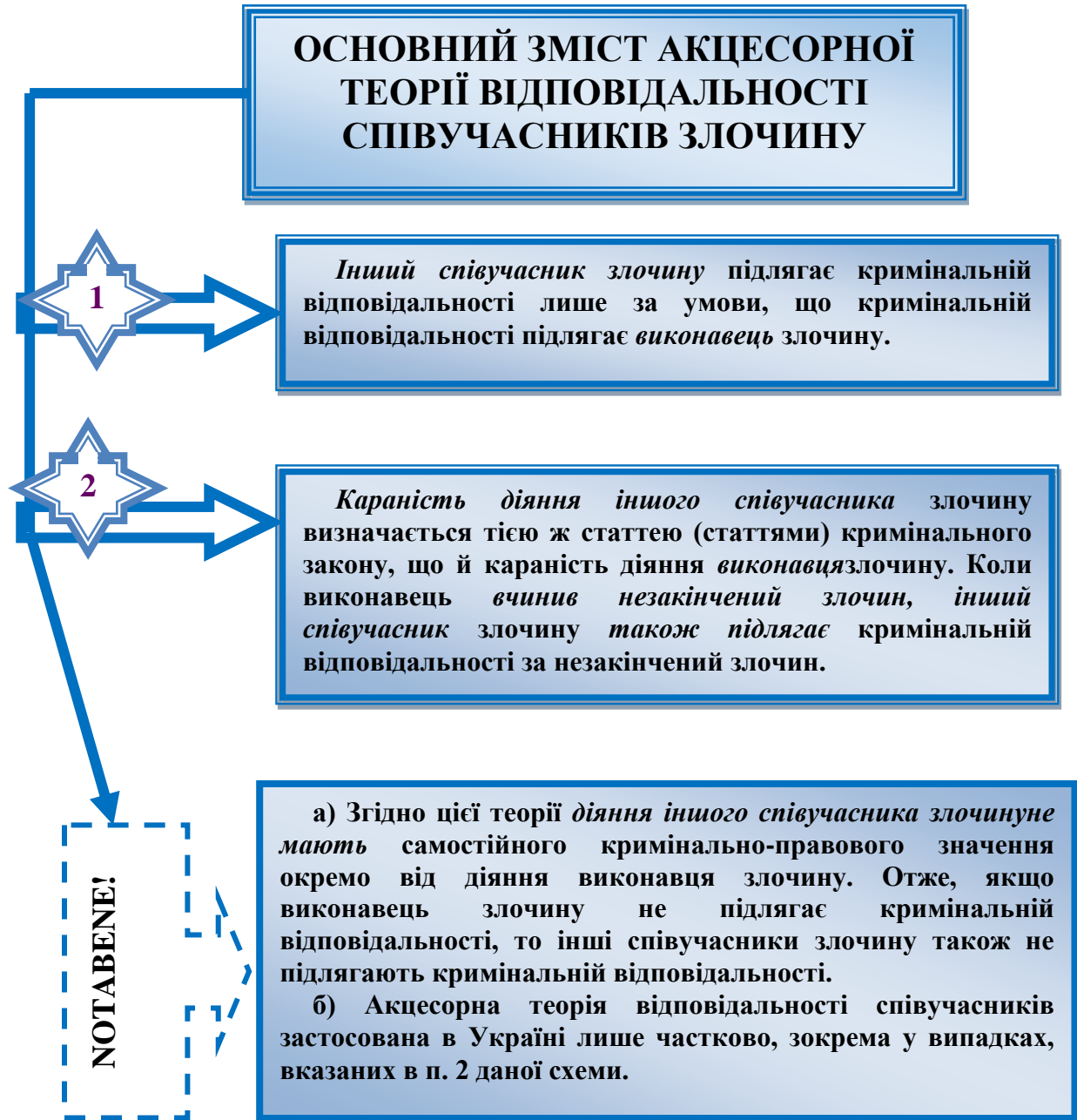
Організацією озброєної банди належить визнавати створення як організованої групи чи злочинної організації, що вже озброєні, але ще не вчинили нападів, так і таких стійких об'єднань, які, щоб дістати зброю, вчиняють напади на військовослужбовців, працівників правоохоронних органів тощо. Уже в момент нападу з метою заволодіння зброєю ці об'єднання стають бандою, оскільки в такий спосіб її члени озброюються (пункт 19 цієї Постанови).

11.23

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПІВУЧАСНИКІВ ЗЛОЧИНУ

11.24

Accessorius sequitur naturam sut principalis – співучасник прямує за головним винуватцем (співучасник не може звинуватитися в більш тяжкому злочині, ніж головний винуватець).

11.25

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАТОРА ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

1

Організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом (ч. 1 ст. 30 КК України).

NOTA BENE!

Керівництво злочинною організацією, організація, керівництво зустрічами сходами представників злочинних організацій або організованих груп, керівництво не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки утворюють, відповідно склади злочинів, передбачені статтями 255, 260 КК України.

2

При кваліфікації злочинів, учинених організованою групою або злочинною організацією, суди повинні дотримувати положень ч. 1 ст. 30 КК України про умови відповідальності організаторів та учасників таких об'єднань, враховуючи при цьому, що зазначені умови є неоднаковими і залежать від того, у складі якого об'єднання особа вчиняла злочини, - організованої групи чи злочинної організації.

Якщо в першому випадку відповідальність настає тільки за злочинні дії осіб, які зорганізувалися, то в другому - і за саму організацію для злочинної діяльності, тобто злочинами визнаються і створення злочинної організації та (або) вступ до неї, безвідносно до того, чи розпочали її учасники вчинювати конкретні злочини.

Тому злочини, вчинені у складі злочинної організації, належить самостійно кваліфікувати за відповідними нормами за сукупністю з нормою, яка передбачає відповідальність за створення такої організації, участь у ній чи у вчинюваних нею злочинах (ч. 1 ст. 255 КК України) (*пункт 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року №13*).

1. *Організація групи для здійснення посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів слід кваліфікувати за ст. 181 КК України.*

2. *Створення злочинної організації слід кваліфікувати як закінчений злочин, передбачений ч. 1 ст. 255 КК України.*

3. *Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності слід кваліфікувати як закінчений злочин, передбачений ст. 256 КК України.*

4. *Організацію озброєної банди слід кваліфікувати як закінчений злочин за ст. 257 КК України.*

5. *Створення терористичної групи чи терористичної організації слід кваліфікувати за ст. 258-3 КК України.*

6. *Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань слід кваліфікувати за ст. 260 КК України.*

7. *Організація організованої групи з метою вчинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ слід кваліфікувати за ст. 392 КК України.*

11.26

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНШИХ УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці чи вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них (ч. 2 ст. 30 КК України).

NOTA BENE!

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України суб'єктом злочину, вчиненого організованою групою, може визнаватись лише особа, яка є учасником такого об'єднання, причому не тільки та, котра була одним і виконавців злочину, а й та, котра його готувала (*пункт 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13*).

11.27

Правила кримінально-правової кваліфікації діянь учасників у складі складних форм співучасті

1. *Учасники групи осіб, групи осіб за попередньою змовою, організованої групи, злочинної організації є виконавцями злочину, незалежно від тієї ролі, яку вони виконували при вчиненні злочину. Їх дії кваліфікуються за відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України без посилання на ч. 2 ст. 28 КК України (наприклад, відповідно за ч. 2 ст. 185, статтями 293, 294, ч. 2 ст. 296, ч. 2 ст. 312, ч. 3 ст. 109, ч. 5 ст. 143, ч. 3 ст. 146 КК України).*

2. *У тих випадках, коли наприклад, статтею КК України не передбачена відповідальність за вчинення даного злочину організованою групою, а передбачено відповідальність за вчинення цього злочину групою осіб за попередньою змовою, групою осіб без попередньої змови, вчинене злочинною організацією підлягає кваліфікації за частиною цієї статті, яка передбачає відповідальність за вчинення даного злочину групою осіб за попередньою змовою, або групою осіб.*

3. *Якщо ж статтею чинного КК України спеціально не передбачена відповідальність за вчинення даного злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою чи організованою групою, то вчинене кваліфікується за статтею, яка передбачає відповідальність за даний злочин (наприклад, за ст. 195 КК), а вчинення злочину, групою осіб за попередньою змовою враховується судом як обставина, що обтяжує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України).*

11.28

Безнаслідкова співучасть – має місце тоді, коли умисне діяння співучасників злочину не досягла злочинного результату незалежно від їх волі.

Залежно від обставин справи, **виконавець (виконавці) злочину** підлягає кримінальній відповідальності за готування до відповідного злочину або замах на відповідний злочин. Його дії кваліфікуються відповідно за статтями 14 і 15 КК України та за статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за злочин, який ним готувався чи замах на який він вчинив.

Залежно від обставин справи, **інші співучасники злочину** підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у готуванні до відповідного злочину чи співучасть у замахові на відповідний злочин. Їх дії кваліфікуються за відповідними частинами статті 14 або 15 та ст. 27 КК України та за статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за злочин, який ними готувався чи замах на який ними вчинено.

11.29

Ексцес виконавця – вчинення співучасником злочину іншого злочину, який не охоплювався прямим чи непрямым умислом інших співучасників злочину.

Кримінальна відповідальність за вчинення цього іншого злочину підлягає лише його виконавець.

Кількісний ексцес виконавця – співучасник вчиняє інший однорідний злочин (наприклад, він вчиняє розбій в той час, коли умислом інших співучасників охоплювалося вчинення крадіжки).

Якісний ексцес виконавця – співучасник вчиняє інший – неоднорідний злочин (наприклад, під час вчинення спільно з іншими співучасниками крадіжки він вчиняє умисне вбивство, вчинення якого неохоплювалося умислом інших співучасників).

11.29.1

«При ексцесі виконавця, тобто коли один із учасників вийшов за межі домовленості щодо обсягу злочинних дій і вчинив більш тяжкий або інший злочин (наприклад, при домовленості заподіяти потерпілому тілесні ушкодження позбавив його життя), за цей злочин повинен відповідати лише його виконавець, а інші особи – за злочини, вчинені ними в межах домовленості» (ч. 2 п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07 лютого 2003 року №2).

11.30

Провокація злочину – умисні дії суб'єкта злочину, які полягають у підбуренні іншого суб'єкта (суб'єктів) до вчинення злочину з метою його (їх) подальшого викриття перед компетентними органами держави чи іншими особами. Такі дії належить кваліфікувати як співучасть у вчиненні даного злочину у виді підбурювання. Стаття 370 КК України передбачає кримінальну відповідальність за провокацію підкупу.

11.31

ОПОСЕРЕДКОВАНЕ ВИКОНАННЯ ЗЛОЧИНУ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Опосередковане виконання злочину – це виконання фізичною, осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності об'єктивної сторони складу злочину:

1) зусиллями особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності або; 2) зусиллями неосудної особи; або 3) зусиллями особи, щодо якої застосовано безпосередній непереборний фізичний примус, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками; 4) зусиллями особи, щодо якої застосовано безпосередній психічний примус, внаслідок чого ця особа перебувала в стані крайньої необхідності; або 5) невинно діючої особи; або 6) зусиллями необережно діючої особи; 7) через тварину чи рослину .

NOTA BENE!

1. Названі в пунктах 1-7 особи, тварина чи рослина є *знаряддям* вчинення злочину.

2. *Виконавцем* злочину є *та особа* (фізична, осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності), *що залучила* цих осіб, тварин, рослин до вчинення злочину.

3. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України, *вчинення злочину з використанням* малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством є *обставиною*, яка обтяжує покарання.

4. Див. також схеми 7.10.5, 8.13.

Qui per alium facit per seipsum facere videtur– той, хто діє через іншого, вважається таким, що вчинив діяння сам.

11.32

НЕВДАЛА СПІВУЧАСТЬ

1

Невдале підбурювання – підбурюваний, давши попередньо згоду вчинити злочин, відмовився від вчинення злочину.

1. *Планований підбурювачем виконавець* не підлягає кримінальній відповідальності.

2. *Підбурювач до злочину* підлягає кримінальній відповідальності за готування до відповідного середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, до вчинення якого він схилив потенційного виконавця за ознакою «інше умисне створення умов для вчинення злочину».

2

Невдале пособництво злочину – передбачуваний виконавець спочатку погодився на сприяння пособника, але пізніше, відмовився від вчинення злочину або якщо допомога пособника запізнюється і надається після закінчення злочину або надається помилково іншій особі, яка не планувала і не вчиняла злочину.

1. *Особа, яка вчинила невдале пособництво злочину* підлягає кримінальній відповідальності за готування до відповідного середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, вчиненню якого він намагався пособити.

2. *Невдале пособництво злочину* невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності особи, винної у його вчиненні (ч. 2 ст. 14 КК України).

3

**NOTA
BENE!**

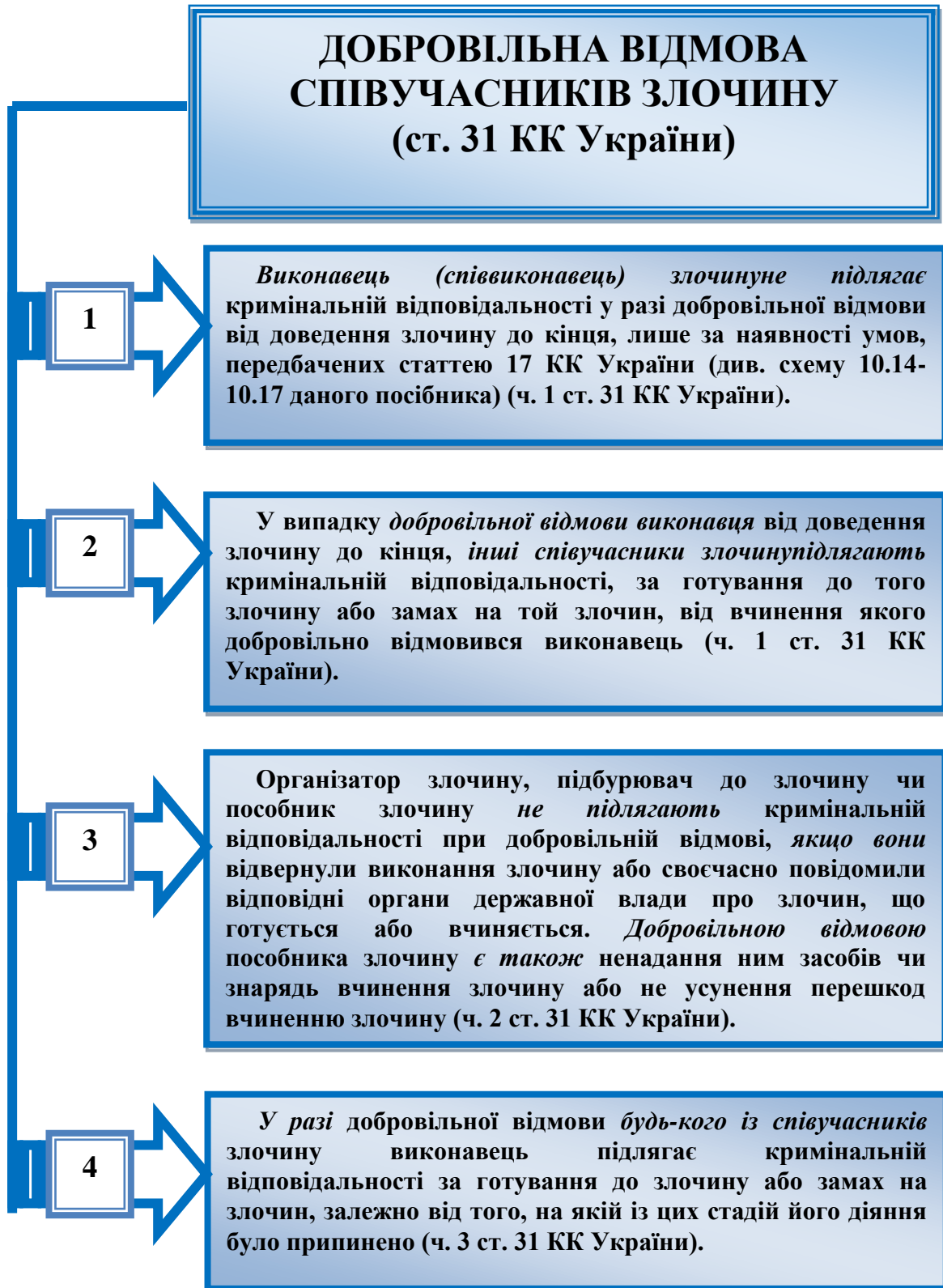
Невдалі спроби організатора налагодити вчинення злочину слід також кваліфікувати як готування відповідного середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, вчинення якого він намагався організувати.

11.33

**NOTA
BENE!**

При співучасті у злочині зі спеціальним суб'єктом дії виконавця (спеціального суб'єкта) кваліфікуються лише за відповідною статтею (частиною статті) КК України, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин. Дії інших співучасників, які не є спеціальними суб'єктами, слід кваліфікувати за частинами 3, 4, 5 ст. 27 КК України (залежно від виконуваних функцій) і за тією ж статтею (частиною статті) КК України що й дії виконавця злочину (спеціального суб'єкта).

11.34

Тема 12. Причетність до злочину.

12.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Причетність до злочину – умисна діяльність осіб, що не приймали участі у вчиненні злочину, яка спрямована на приховування уже вчиненого злочину, а так само така умисна бездіяльність осіб, зобов'язаних згідно закону діяти, яка полягає в недонесенні відповідним органам про злочинну діяльність третіх осіб або в неперешкодженні такій діяльності (Г.А. Крігер).

Причетність до злочину – це така діяльність, яка зв'язана з вчиненням чи вчинюваням злочинном, але яка не сприяє його вчиненню (А.А. Піонтковський).

Причетність до злочину – це різновид суспільно небезпечної поведінки особи, що не містить ознак співучасті у злочині, вчиненому чи такому, що вчиняється іншою особою, але перебуває з ним у певному зв'язку і тим самим об'єктивно сприяє вчиненню цього злочину чи перешкоджає його виявленню або розкриттю (П.С. Матишевський).

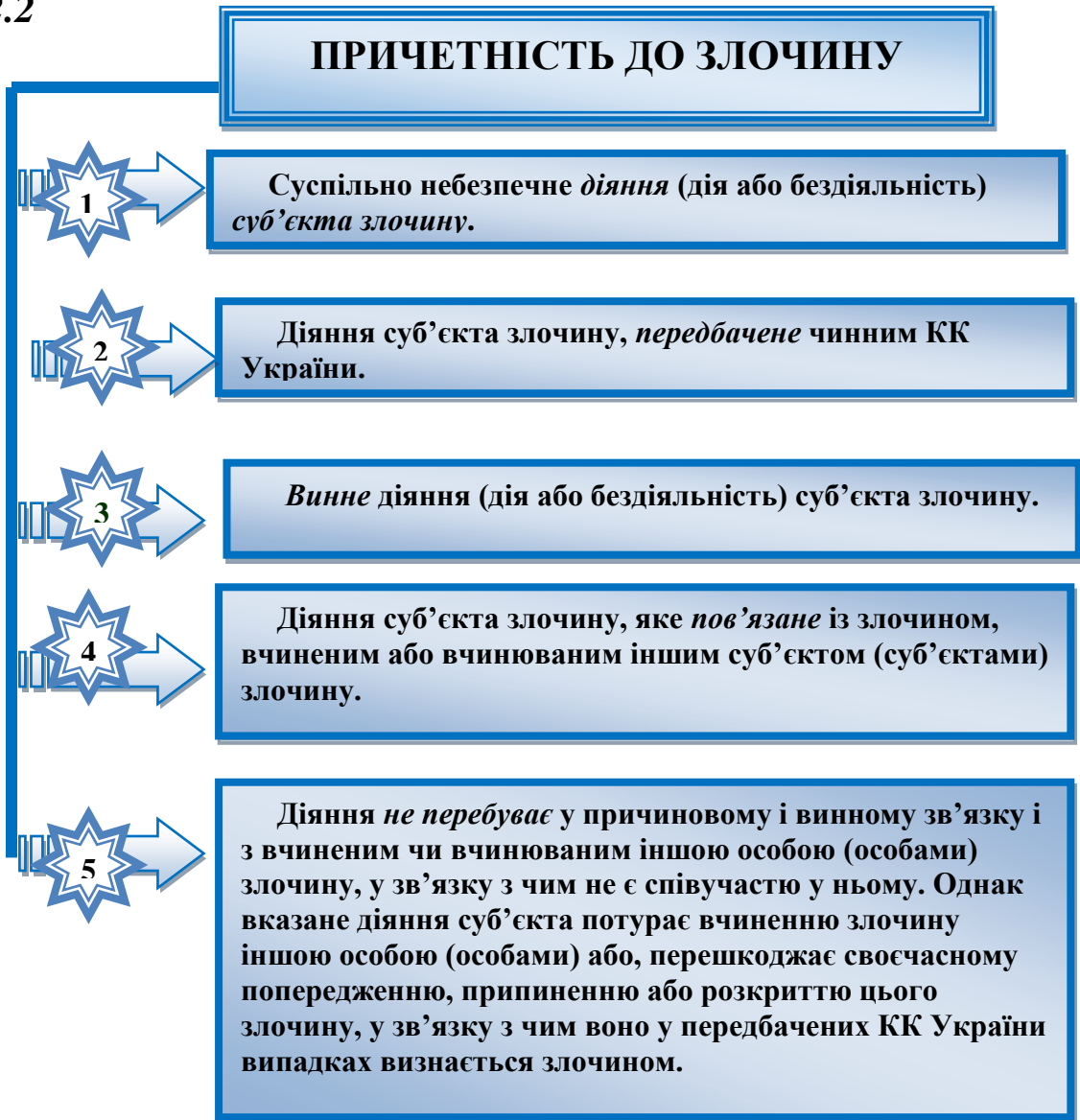
Причетністю до злочину називаються дії, що пов'язані зі злочинном, але які не сприяли його вчиненню, не обумовили його підготовку і вчинення (М.Й. Коржанський).

Під *причетністю до злочину* розуміється умисна дія або бездіяльність, яка пов'язана зі здійсненням злочинної діяльності іншою особою, але не є співучастю в ній через відсутність об'єктивної й суб'єктивної спільності зі злочинною діяльністю такої особи (М.І. Мельник).

Причетність до злочину – це умисна дія або бездіяльність, яка посягає на суспільні відносини у сфері попередження і припинення злочинів, вчинена загальним або спеціальним суб'єктом, якому достовірно відомо про вчинений або підготовлюваний злочин, та полягає у заздалегідь не обіцяному приховуванні цього злочину, потуранні йому або недонесенні про нього, а також вчинення інших дій спрямованих на використання предмету попереднього злочину або інше сприяння його виконавцям чи співучасникам (О.М. Лемешко).

12.2

NOTABENE!

Причетність до злочину – це суспільно небезпечне, кримінально-протиправне, винне діяння суб'єкта злочину, яке хоча і пов'язане з вчиненим або вчинюваним іншою особою (особами) злочином, але не перебуває з ним у причинovому і винному зв'язку, з огляду на що не є співучастю у ньому, проте потурає вказаному злочині або перешкоджає своєчасному його попередженню, припиненню або розкриттю (виявленню), у зв'язку з чим воно у передбачених КК України випадках визнається злочином.

12.3

NOTABENE!

1. Чинний КК України *не містить* собі визначення поняття причетності до злочину і не визначає її види.

2. Причетність до злочину *слід відмежовувати* (відрізнати) від діянь, які хоча й за зовнішніми ознаками подібні до неї, але по суті причетністю до злочину не є, а *утворюють самостійний склад злочину* (наприклад, ч. 3 ст. 243 КК України).

12.4

ЗАЗДАЛЕГІДЬ НЕ ОБІЦЯНЕ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ

Приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ст. 396 КК України).

NOTA BENE!

1. Своєрідними *різновидами* заздалегідь не обіцяного приховування злочину, за наявності відповідних умов (зокрема, якщо ці дії були спрямовані саме на приховування злочину), можуть розглядатися, наприклад, такі злочини:

- ▶ *сприяння* учасникам злочинних організацій та *укриття* їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України);
- ▶ *невжиття* заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України);
- ▶ *розголошення* відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України);
- ▶ *завідомо неправдиве повідомлення* про вчинення злочину (ст. 383 КК України);
- ▶ *завідомо неправдиве показання* (ст. 384 КК України);
- ▶ *відмова* свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України);
- ▶ *перешкодження* з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України);
- ▶ *розголошення* даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України);
- ▶ *незаконні дії* щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України).

2. *Не підлягають* кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин (ч. 2 ст. 396 КК України). *Близькі родичі та члени сім'ї*- чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі (*п.1 ч. 1 ст. 3 КПК України*).

3. *Заздалегідь обіцяне приховування злочину* (до початку а бо в процесі його вчинення) є *співучастю* у вчиненні злочину. Відповідно до ч. 5 ст. 27 КК України, особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину є *пособником злочину*.

12.5

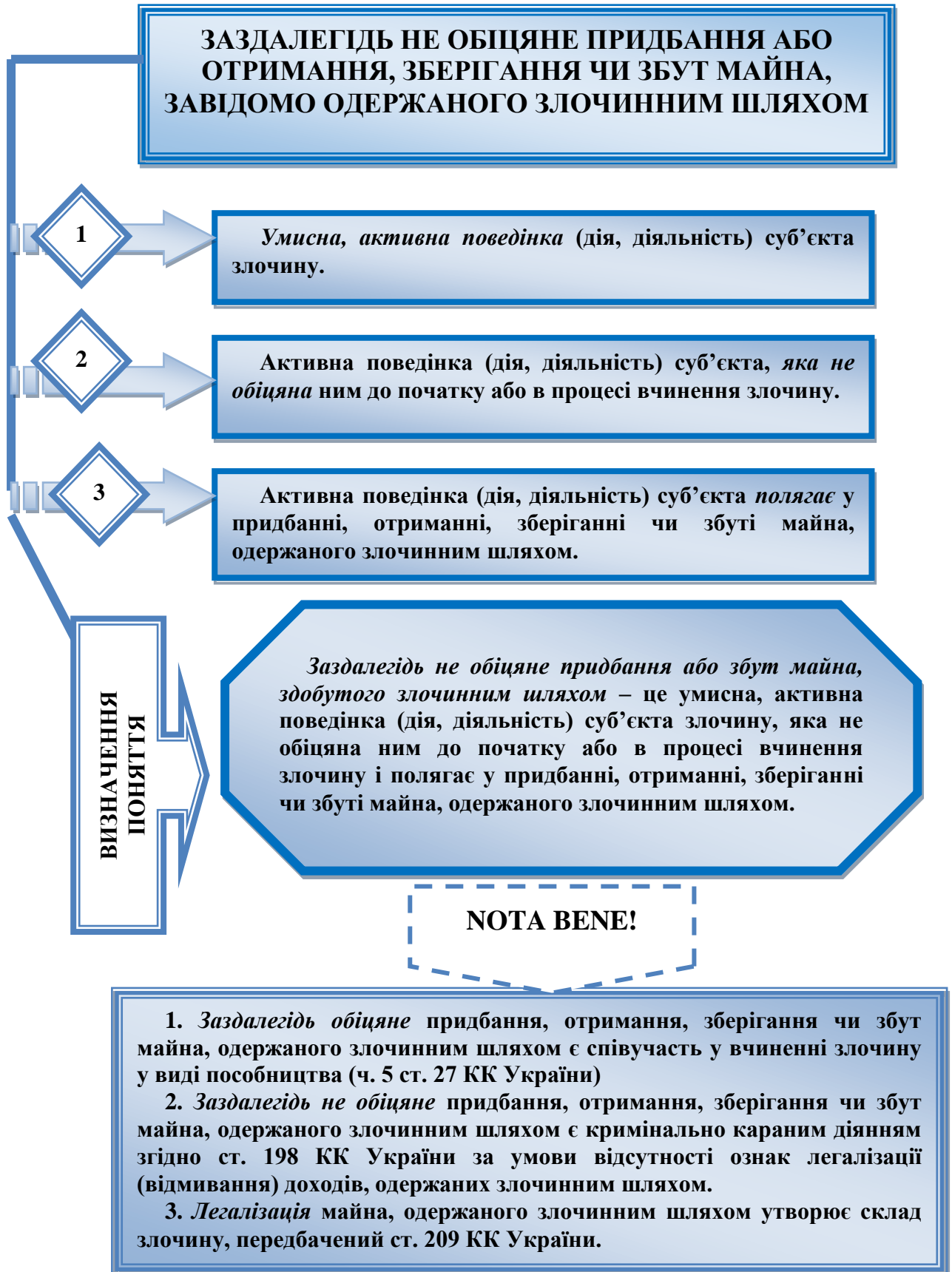

1. *Заздалегідь обіцяне потурання вчиненню злочину (до початку або в процесі його вчинення) є співучастю у вчиненні злочину у виді пособництва (ч. 5 ст. 27 КК України).*

2. *Суб'єкт підлягає кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню злочину у випадках, передбачених чинним КК України (наприклад, статті 256, 364, 367, 426 КК України).*

3. *За умов, передбачених ст. 43 КК України, суб'єкт не підлягає кримінальній відповідальності за потурання вчиненню злочину.*

12.6

Тема 13. Множинність злочинів.

13.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

1

Множинність злочинів – це збіг декількох правопорушень, передбачених кримінальним законом, у поведінці однієї і тієї ж особи (Р. Галіакбаров, М. Єфімов, І. Фролов).

2

Множинність злочинів – це поєднання в поведінці однієї й тієї ж особи кількох злочинів, передбачених кримінальним законом, при умові, що кожен із актів злочинної поведінки суб'єкта являє собою самостійний склад злочину, зберігає кримінально-правове значення і не має процесуальних перешкод для кримінального переслідування (З.А. Незнамова).

3

Множинність злочинів – це вчинення однією особою двох або більше злочинів (М.І. Бажанов, А.В. Наумов, Є.М.Щербина та ін.).

4

Множинність злочинів – це вчинення однією і тією самою особою кількох злочинів, кожен з яких визначений в законі як окремий самостійний склад злочину (П.С. Матишевський).

5

Множинність злочинів – це вчинення особою двох або більше злочинів, кожен із яких певною мірою впливає на «сукупну» кримінальну відповідальність цієї особи (С.Д. Шапченко).

6

Множинність злочинів – це вчинення особою одного або декількох діянь, які утворюють два або більше самостійні злочини (С.В. Трофімов).

7

Множинність злочинів має місце тоді, коли винний одним або декількома послідовно виконаними діяннями вчиняє декілька злочинів (Ю.А. Красіков).

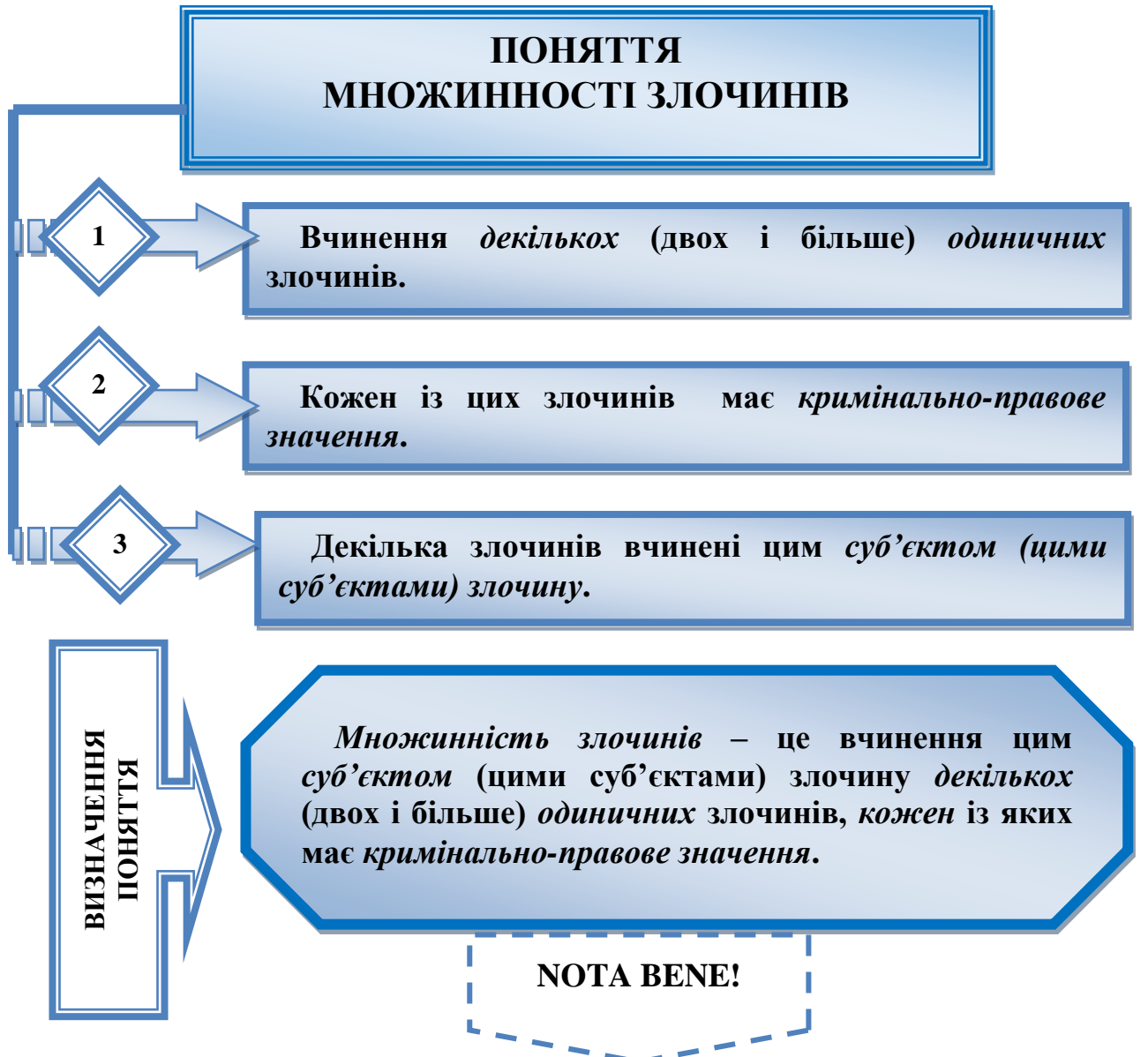
8

Множинність злочинів – це вчинення однією особою двох чи більше злочинів, передбачених різними уголовно-правовими нормами, кожен з яких має окремий склад злочину і є підставою уголовної відповідальності (М.Й. Коржанський).

9

Множинність злочинів - це вчинення особою двох або більше самостійних одиничних злочинів (А.О. Пінаєв).

13.2

1. *Множинність* злочинів *можуть* утворювати і злочини, вчинені у *співучасті*. Наприклад, здійснення функцій виконавця в одному злочині і функцій пособника в іншому злочині; виконання функцій організатора в одному злочині і функцій пособника в іншому злочині.

2. *Множинність* злочинів *можуть*, наприклад, *утворювати*: готування до одного злочину, замах на інший злочин або інший закінчений злочин; готування до одного злочину і замах на вчинення іншого злочину; готування до одного злочину і інший закінчений злочин; замах на вчинення одного злочину і інший закінчений злочин.

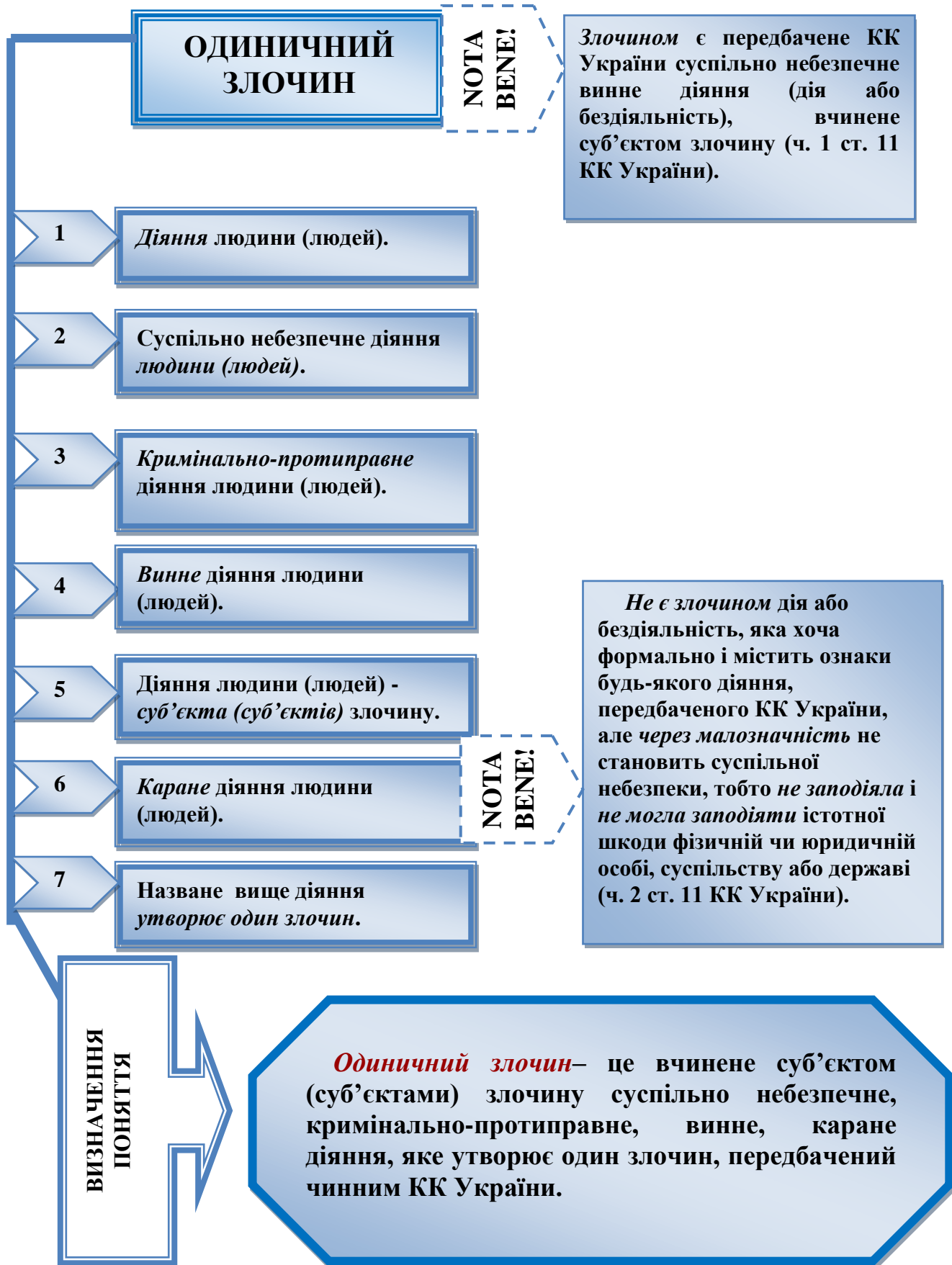
3. *Множинність* злочинів *може* утворювати вчинення одного злочину одноособово, а іншого – у співучасті.

4. *Множинність* злочинів має підвищену суспільну небезпеку.

5. *Суспільна небезпечність особи (самоті)* злочинця (злочинців) при множинності злочинів є також *підвищеною*.

6. Чинний КК України *не визначає* поняття множинності злочинів.

13.3

13.3.1.

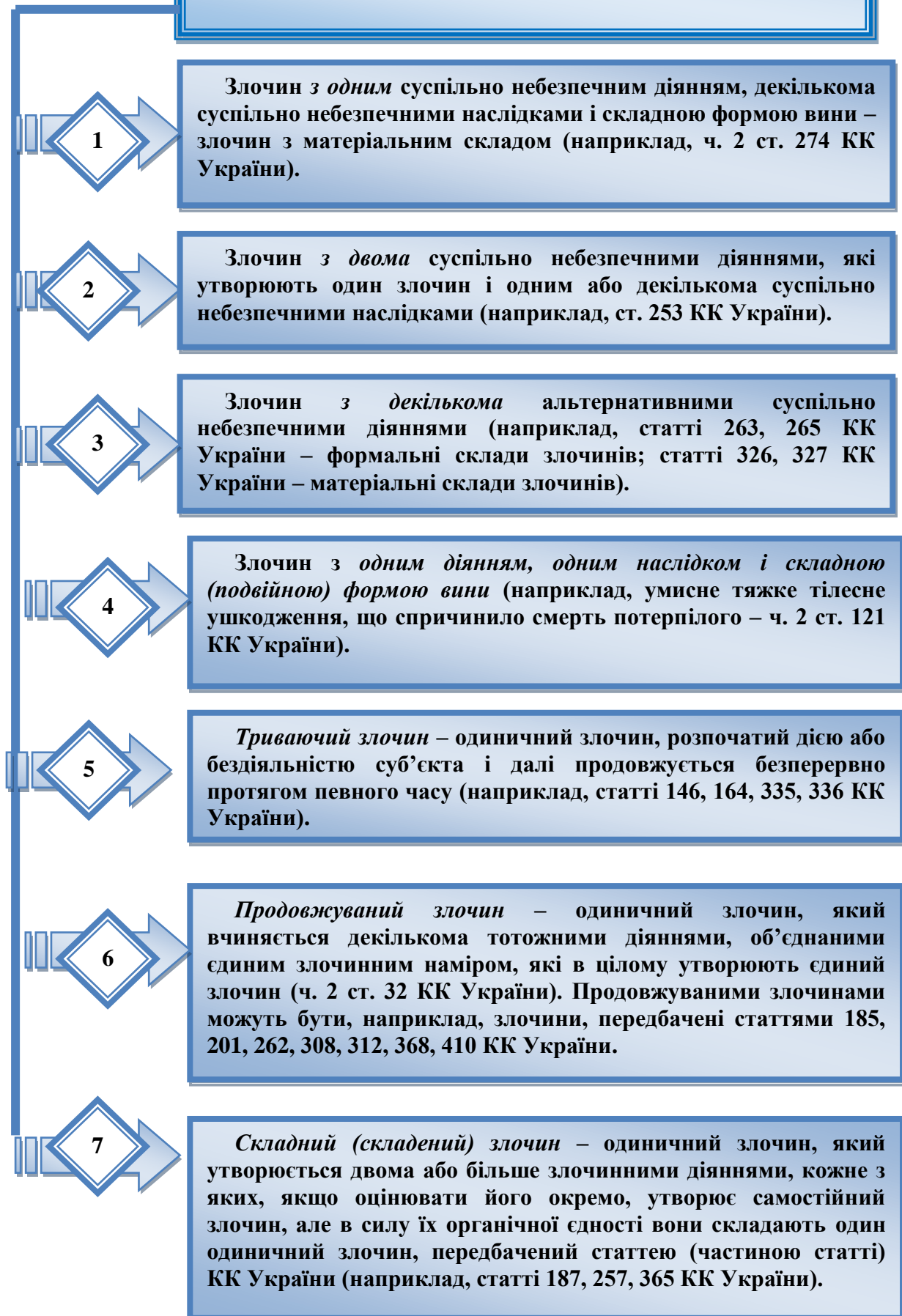

13.3.2.

13.3.3

УСКЛАДНЕНІ ОДИНИЧНІ ЗЛОЧИНИ

13.3.4

Злочинна діяльність – система об'єднаних єдиною метою і мотивами злочинних дій суб'єкта (суб'єктів), що вчиняються впродовж певного часу.

13.4

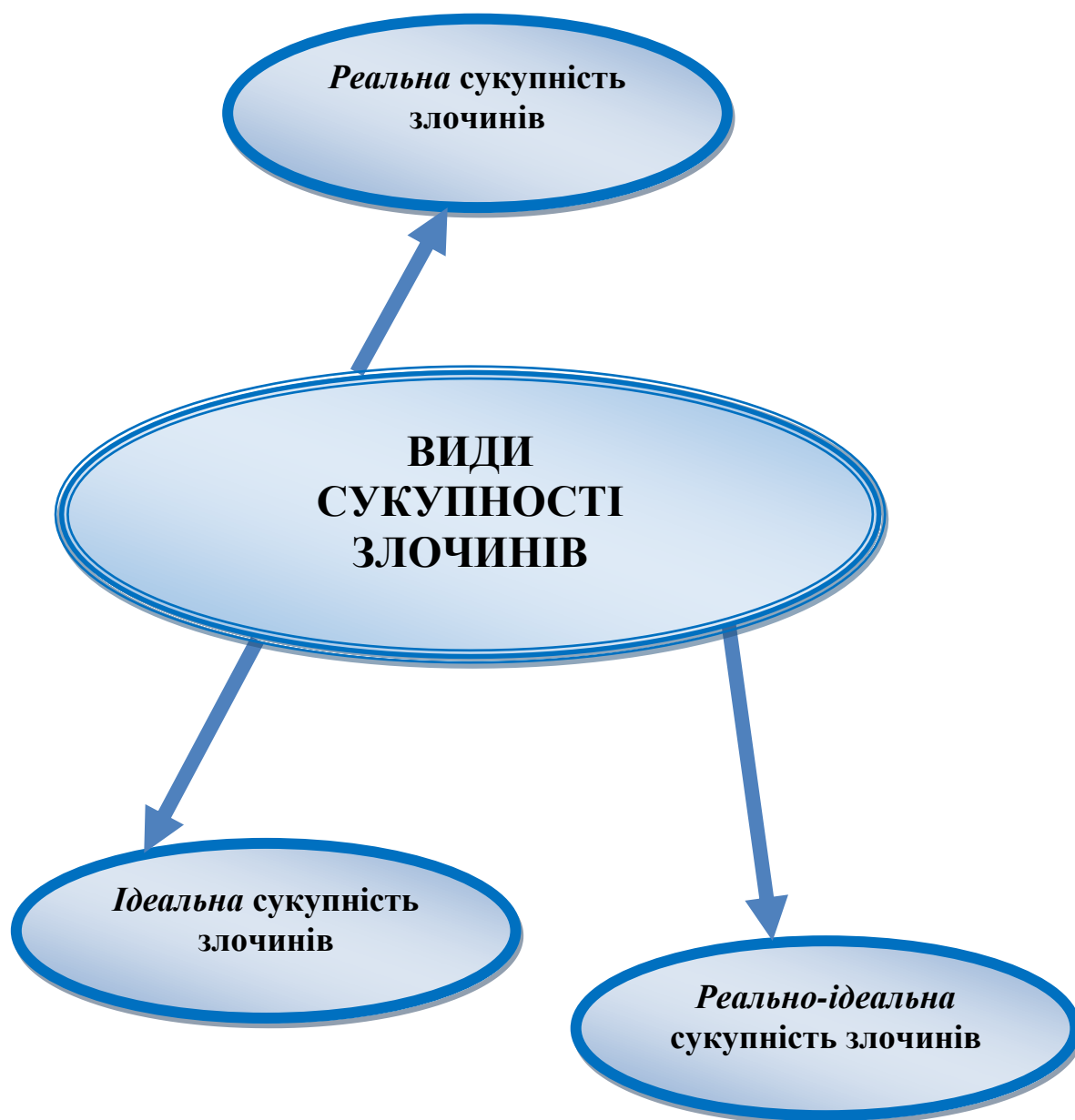
NOTABENE!

Чинний КК України визначає форми множинності злочинів, а також їх поняття (статті 32, 33, 34 КК України).

13.5

13.6

NOTABENE!

Чинний КК України не визначає види сукупності злочинів, а також не містить визначень їх понять.

13.6.1

Реальна сукупність злочинів – це вчинення суб'єктом (суб'єктами) злочину різночасно різними діями декількох злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України (наприклад, умисного вбивства - ч. 1 ст. 115 КК України і крадіжки - ч. 1 ст. 185 КК України).

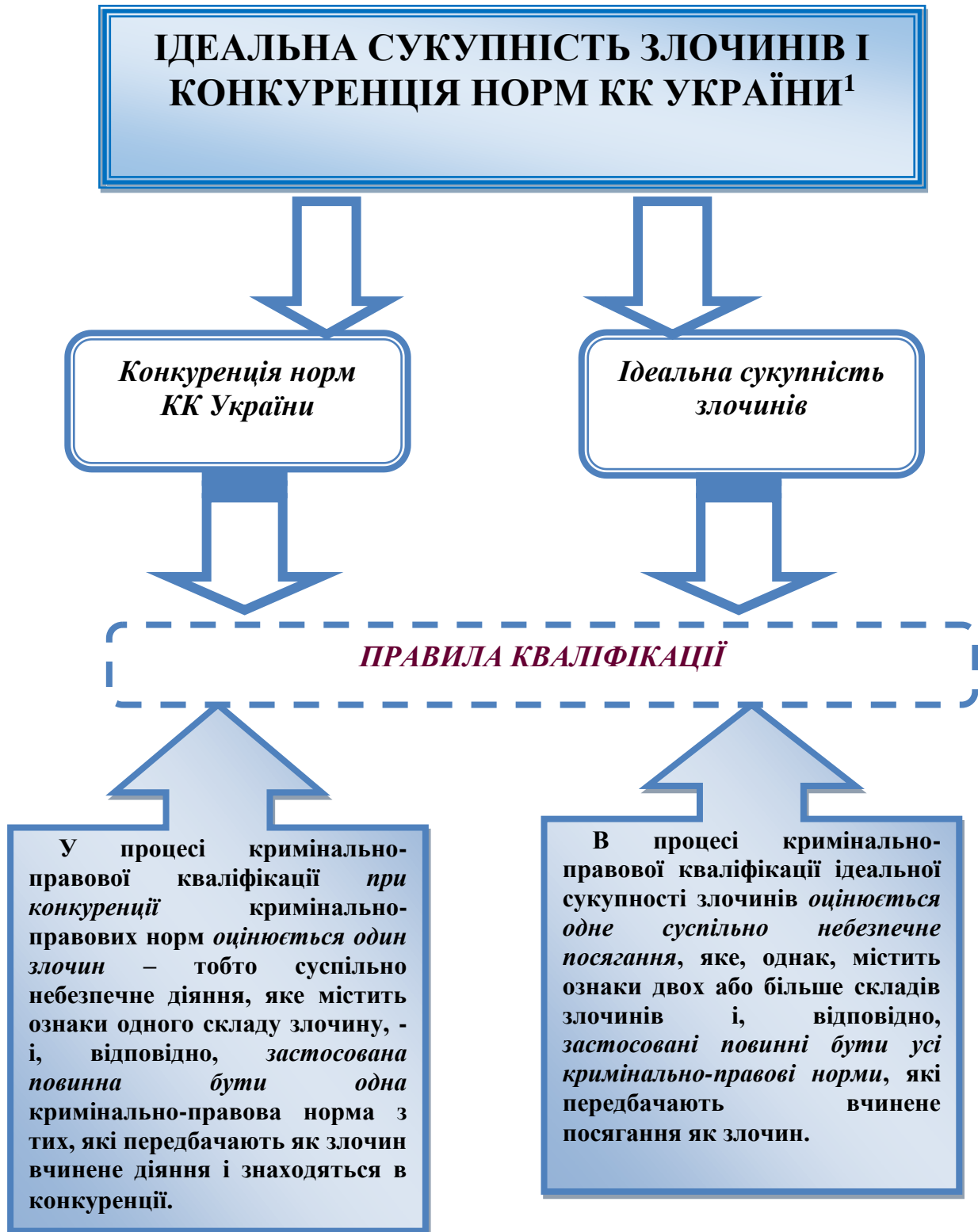
13.6.2

Ідеальна сукупність злочинів – це вчинення суб'єктом (суб'єктами) злочину одним діям і одночасно декількох злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України (наприклад, вчинення одним пострілом з мисливської рушниці умисного вбивства - ст. 115 КК України і вбивства через необережність - ст. 119 КК України).

13.6.3

Реально-ідеальна сукупність злочинів – це вчинення суб'єктом (суб'єктами) декількох злочинів (двох і більше) окремими діями, принаймні одне з яких одночасно охоплюється кількома складами злочинів (наприклад, умисне вбивство потерпілого під час заволодіння транспортним засобом або умисне знищення майна потерпілого шляхом підпалу при вимаганні (Див. Кримінальне право України. Загальна частина / За редакцією П.С. Матишевського, П.П. Андрушка і С.Д. Шапченка. - К.: Юрінком Інтер. – 1997. - С.291).

13.6.4

¹При складанні схем, що стосуються конкуренції кримінально-правових норм, використано монографії:

а) О.К.Марін «Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм». К.: Атіка. 2003.

б) Л.В.Інногамової-Хегай «Конкуренция норм уголовного права». М. «Щит - М». 1999.

13.6.5

**НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ
КОНКУРЕНЦІЇ В НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА**

1

Від сукупності злочинів слід *відрізнити* сукупність (конкуруючу) кримінальних законів, під якою розуміють наявність двох або кількох законів, що рівною мірою передбачають караність даного діяння (А.А. Герцензон).

2

Під конкуренцією в кримінальному праві *розуміють* такий стан, коли при кваліфікації злочинного діяння або вирішенні іншого питання виявляється, що на застосування до даного конкретного випадку претендують дві або більше кримінально-правові норми, які збігаються або розходяться за змістом і розраховані на врегулювання з однаковою або різною повнотою розглядуваного питання, а правозастосовному органу необхідно вирішити, яка з наявних норм володіє пріоритетом перед іншими (В.П. Малков).

3

Конкуренція кримінально-правових норм – це *регулювання* одного і того ж відношення двома або декількома нормами, пріоритетною з яких є лише одна (Л.В. Іногамова-Хегай).

4

При конкуренції норм вчинений один злочин (на відміну від сукупності, повторності та рецидиву), який, проте, одночасно містить ознаки двох або більше кримінально-правових норм, та при цьому *виникає питання, яку з норм потрібно застосувати* для кваліфікації вчиненого (В.М. Кудрявцев).

5

Під конкуренцією *необхідно розуміти* наявність двох або кількох норм, які одночасно претендують на застосування при вирішенні даного конкретного випадку, суперечать, розходяться або збігаються повністю чи частково за обсягом та змістом і розраховані на врегулювання одного і того ж питання (К.С. Хахуліна).

6

Конкуренція кримінально-правових норм – *ситуація*, що виникає лише тоді, коли було вчинено один злочин (на відміну від повторності чи сукупності злочинів), але такий злочин має ознаки, передбачені двома (кількома) кримінально-правовими нормами (М.Й. Коржанський).

13.7

13.7.1

Колізія норм кримінального закону – це протиріччя між конкретними нормами КК України, яке існує незалежно від діяння суб'єкта і може бути усунене лише законодавцем.

13.7.2

13.7.3

**КОНКУРЕНЦІЯ
ЗАГАЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
НОРМ****ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ**

Конкуренція загальної та спеціальної норм – це вид конкуренції кримінально-правових норм, при якому одна з них - загальна охоплює визначене коло діянь, а інша спеціальна – частину цього кола, тобто різновиди діянь, передбачених загальною нормою, а взаємозв'язок між ними має характер підпорядкування за об'ємом.

NOTA BENE!

При конкуренції загальної та спеціальної норм підлягає застосуванню *спеціальна норма*.

Законодавче закріплення цього правила міститься, наприклад, у КК Республіки Білорусь (ч. 2 ст. 42).

13.7.4

ПІДВИДИ КОНКУРЕНЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ НОРМ

За об'єктом суспільно небезпечного посягання конкуренція даного виду полягає в тому, що конкуруючими нормами передбачається один і той самий об'єкт злочину, але *ступінь деталізації його в нормах з різним об'ємом охоплення різна*. Наприклад, норми: а) про основний склад умисного вбивства - ч. 1 ст. 115 КК України і б) про кваліфікований вид вбивства у виді умисного вбивства жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності - п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України. Частина 1 ст. 115 КК України є загальною нормою щодо п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України.

За предметом злочинного посягання конкурують норми про контрабанду - ст. 201 КК України, як загальна норма, та про контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів - ст. 305 КК України, як спеціальна норма.

За ознаками об'єктивної сторони конкуренція може відбуватись між нормами, які розкривають ознаки діяння у формі дії або бездіяльності, а також так звані факультативні ознаки: місце час, спосіб, обстановка, знаряддя, засоби вчинення злочину. Наприклад, норма, передбачена ст. 429 КК України (самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю) є спеціальною щодо норми, передбаченої ч. 1 ст. 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби) за ознакою обстановки вчинення злочину.

За суб'єктивною стороною складу злочину конкуренція можлива за ознаками *мотиву та мети* вчинення злочину. Наприклад, за ознаками мети вчинення злочину конкурують норми, закріплені у ст. 257 КК України «Бандитизм» та ст. 113 КК України «Диверсія». Тобто, у випадках, коли дії, які об'єктивно становлять собою бандитизм, вчиняються з метою ослаблення держави, кваліфікувати їх належить за ст. 113 КК України. При конкуренції загальної та спеціальної знаходяться норми про умисне вбивство - ч. 1 ст. 115 КК України та умисне вбивство з корисливих мотивів - п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України).

За суб'єктом можуть конкурувати норми про злочини за ознакою загальний – спеціальний суб'єкт. Наприклад, протидія законній господарській діяльності - ч. 1 ст. 206 КК України та протидія законній підприємницькій діяльності вчинена службовою особою з використанням свого службового - ч. 3 ст. 206 КК України.

13.7.5

**КОНКУРЕНЦІЯ
ЧАСТИНИ І ЦІЛОГО****ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ**

Конкуренція частини і цілого – це вид конкуренції кримінально-правових норм, при якому кримінально-правові норми, на підставі яких відбувається притягнення особи до кримінальної відповідальності, перебувають у підпорядкуванні за змістом, а саме: одна з них – ціле – охоплює вчинене в цілому та разом, а інші – норми – частини – визнають як самостійні злочини лише частини вчиненого суспільно небезпечного посягання.

NOTA BENE!

Завжди *повинна* застосовуватись та норма, *яка охоплює* з найбільшою повнотою всі фактичні ознаки вчиненого діяння (ціле). *Вона має перевагу* перед нормою, яка передбачає лише частину того, що вчинив злочинець.

13.7.6

ПІДВИДИ КОНКУРЕНЦІЇ ЧАСТИНИ І ЦІЛОГО

За об'єктом злочину конкуренція частини і цілого зустрічається між нормами про злочини, об'єкт одного з яких є частиною об'єкта іншого злочину, входить до його складу у якості додаткового обов'язкового або додаткового факультативного безпосереднього об'єкта. Наприклад, об'єктом умисного легкого тілесного ушкодження є здоров'я людини, а об'єктом умисного знищення або пошкодження чужого майна - відносини власності. Ці об'єкти можуть бути додатковими об'єктами складу хуліганства, основний об'єкт якого – громадський порядок. Норма про хуліганство є цілим, а норми про умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження чи умисного пошкодження або знищення чужого майна – частинами. Вчинене кваліфікується як хуліганство - ст. 296 КК України, об'єкт якого є більш широкий.

За ознаками об'єктивної сторони конкурують норми про злочини, що посягають на один і той же об'єкт. Наприклад, при конкуренції цілого і частини в межах одного об'єкта відносин власності розміщені норми про грабіж та розбій .

У випадку конкуренції за об'єктивною стороною можливі наступні варіанти співвідношення норм:

- *дії, передбачені однією нормою, є лише частиною дій, передбачених іншою нормою (нанесення побоїв є лише частиною об'єктивної сторони опору працівнику міліції);*
- *суспільно небезпечні наслідки, передбачені однією нормою, є частиною наслідків, передбачених іншою нормою (розкрадання майна у значному розмірі є епізодом розкрадання в особливо великому розмірі);*
- *одна норма передбачає лише діяння чи можливість настання наслідків, а інша - охоплює також й наслідки.*

Вчинене підлягає кваліфікації за нормою, що найбільш повно охоплює об'єктивну сторону вчиненого посягання.

13.7.6

ПІДВИДИ КОНКУРЕНЦІЇ ЧАСТИНИ І ЦІЛОГО (ПРОДОВЖЕННЯ)

За ознаками суб'єктивної сторони складу злочину конкуренція за правилами частини і цілого можлива між нормами, які закріплюють склад злочину з необережною формою вини та нормою, що закріплює склад злочину з складною (подвійною) формою вини. Перевага віддається нормі, що передбачає більш тяжку форму вини, більш небезпечну мету або мотив вчинення злочину. Наприклад, ч. 2 ст. 121 є цілим по відношенню до ст. 119 чинного КК України.

За суб'єктом конкуренція норм є конкуренцією загальної та спеціальної норми (наприклад, між нормами, передбаченими у ст. 358 та ст. 366 КК України).

Кваліфікація злочинів, спосіб вчинення яких становить самостійний злочин проводиться наступним чином – якщо норма, яка передбачає посягання, що є способом вчинення іншого злочину, конкурує з нормою, що передбачає цей злочин у цілому, то підлягає застосуванню саме ця остання норма, крім випадків, коли спосіб вчинення злочину є більш небезпечним. Наприклад, злочин, передбачений ст. 187 охоплює злочин, передбачений ст. 121 і не охоплює злочин, передбачений у ст. 115 КК України.

Конкуренція закінченого злочину, замаху на злочин і готування до злочину. Якщо готування, замах та закінчений злочин передбачені однією тією самою статтею Особливої частини, то кожна наступна стадія «поглинає» попередню, норма про відповідальність за неї є більш повною й підлягає застосуванню (наприклад, склад закінченого умисного вбивства «поглинає» замах або готування до цього злочину. У випадку конкуренції норм про закінчений менш тяжкий злочин, вчинений з прямим умислом, й замахом на більш тяжкий злочин вчинене кваліфікується за нормою про відповідальність за замах на більш тяжкий злочин (наприклад, у випадках, коли замах на умисне вбивство становить собою закінчене тяжке тілесне ушкодження, вчинене кваліфікується лише як замах на умисне вбивство).

Конкуренція норм, що передбачають співучасть у злочині, і самостійний злочин. Вчинене кваліфікується як співучасть, якщо у даному випадку співучасть є більш тяжким злочином, ніж самостійний злочин (наприклад, у випадку, коли придбане майно, завідомо здобуте злочинним шляхом, заздалегідь пообіцявши купити крадене чи підмовивши до крадіжки).

13.8.8

КОНКУРЕНЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ НОРМ МІЖ СОБОЮ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Конкуренція спеціальних норм – це вид конкуренції кримінально-правових норм, при якому вчинене діяння підпадає під ознаки двох спеціальних норм, що не перебувають у підпорядкуванні ні за об'ємом, ні за змістом (однак функціонально пов'язані з третьою нормою, яка є спеціальною для них), але мають спільні ознаки, які можуть одночасно міститися у вчиненому.

13.7.9

ПІДВИДИ КОНКУРЕНЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ НОРМ МІЖ СОБОЮ

NOTA BENE!

Конкуренція норм, що містять склад злочину з обтяжуючими обставинами і склад злочину з особливо обтяжуючими обставинами,- застосовуватись повинна норма про особливо кваліфікований склад злочину. Наприклад, крадіжка у великих розмірах з проникненням у житло має кваліфікуватися за ч. 4 ст. 185 КК України.

Конкуренція норм, що містять склади злочинів з пом'якшуючими обставинами,-застосовуватись повинна остання – та що містить склад злочину з особливо пом'якшуючими обставинами. Наприклад, при конкуренції ст. 116 і ст. 118 КК України застосуванню підлягає ст. 118 КК України оскільки санкція цієї норми передбачає більш м'яке покарання, а стан сильного душевного хвилювання враховується судом як обставина, яка пом'якшує покарання (п. 7 ст. 66 КК України).

Конкуренція норм, що містять склад злочину з пом'якшуючими обставинами і склад злочину з обтяжуючими обставинами, - застосовуватись повинна норма, що передбачає склад злочину, з пом'якшуючими обставинами. Наприклад, у абз. 1 п. 23 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я людини» від 7 лютого 2003 року №2 зазначено, що «умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України), або при перевищенні меж необхідної оборони чи в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК України), кваліфікується тільки за цими статтями КК, навіть якщо воно й мало ознаки особливої жорстокості».

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7)

9. За змістом частини другої статті 33 КК України злочини, які утворюють сукупність, підлягають окремій кваліфікації. З урахуванням положень частини першої статті 33 КК України це правило застосовується, зокрема, і тоді, коли особа вчинила декілька тотожних злочинів (злочинів одного виду), які утворюють повторність, але перший із них не має кваліфікуючих ознак. У таких випадках перший злочин кваліфікується за частиною першою відповідної статті Особливої частини КК України, а один чи декілька наступних за відсутності інших кваліфікуючих ознак - за частиною другою цієї статті за ознакою вчинення його (їх) повторно.

10. Якщо у складі злочину передбачене діяння, окремі прояви якого у поєднанні з відповідними обставинами утворюють склад іншого злочину, то такі прояви, як правило, повинні отримувати окрему кваліфікацію. Так, за сукупністю злочинів необхідно кваліфікувати використання завідомо підробленого документа чи самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи при шахрайстві, умисне знищення, пошкодження чи приховування офіційних документів при приховуванні злочину тощо.

Водночас окремі з таких діянь враховано законодавцем у диспозиції відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК України. У таких випадках ці діяння окремої кваліфікації не потребують (наприклад, погроза вбивством при вчиненні зґвалтування чи розбою охоплюється відповідними частинами статей 152 та 187 КК України)

11. Якщо у складі злочину передбачене діяння, яке у поєднанні з іншими обставинами завжди утворює склад іншого злочину (наприклад, зміст діяння полягає у застосуванні фізичного насильства при вчиненні певного злочину), то питання про його кримінально-правову оцінку необхідно вирішувати з урахуванням того, наскільки охоплюється складом цього злочину таке діяння, а також з урахуванням змісту санкцій відповідних статей (частин статей) Особливої частини КК України.

У випадках, коли складом певного злочину охоплюється вчинене одночасно з цим злочином відповідне діяння і санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК України встановлене за цей злочин більш суворе максимальне основне покарання, ніж за відповідне діяння, таке діяння не утворює сукупності злочинів і окремої кваліфікації не потребує (наприклад, заподіяння умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження при вчиненні розбою або вимагання охоплюється відповідною частиною статті 187 чи частиною третьою статті 189 КК України і окремо за відповідною частиною статті 122 цього Кодексу України не кваліфікується).

Водночас, коли таке діяння виходить за межі складу певного злочину, воно має кваліфікуватись окремо і утворює сукупність злочинів (наприклад, заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, при вчиненні розбою або вимагання кваліфікується за частиною четвертою статті 187 або частиною четвертою статті 189 і частиною другою статті 121 КК України). У цих випадках зміст санкцій відповідних статей (частин статей) Особливої частини КК України до уваги не береться» (пункти 9-11 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7).

13.8

ВИТЯГИ

із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7) (ПРОДОВЖЕННЯ)

12. У разі, коли стаття чи частина статті Особливої частини КК України передбачає у складі злочину вчинення іншого злочину, не вказуючи на видові ознаки останнього (пункт 9 частини другої статті 115, частина перша статті 255, стаття 257 КК України передбачає у складі злочину вчинення іншого злочину, не вказуючи на видові тощо), вчинення особою таких злочинів належить розглядати як їх сукупність з окремою кваліфікацією кожного із злочинів.

За таких умов сукупності не утворюють лише злочини, які відповідають одному і тому самому складу злочину (наприклад, вчинення особою двох умисних вбивств за обставин, що обтяжують відповідальність, одне з яких вчинене з метою приховати інше).

Якщо за певне діяння передбачено відповідальність загальною і спеціальною (за об'єктом посягання, суб'єктом злочину тощо) нормами Особливої частини КК України, таке діяння кваліфікується, як правило, за спеціальною нормою Особливої частини КК України і додаткової кваліфікації за загальною нормою не потребує.

13. У випадках, коли стаття чи частина статті Особливої частини КК України передбачає спричинення відповідним діянням загибелі людини чи інших тяжких (особливо тяжких) наслідків, заподіяння таких наслідків через необережність охоплюється цією статтею чи частиною статті і окремої (додаткової) кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КК України не потребує. Так, необережне заподіяння смерті чи тяжкого тілесного ушкодження при захопленні заручників, умисному знищенні або пошкодженні майна, перевищенні влади або службових повноважень кваліфікується відповідно за частиною другою статті 147, частиною другою статті 194, частиною третьою статті 365 КК України і окремої кваліфікації за відповідною частиною статті 119 чи статтею 128 КК України не потребує.

У разі, коли стаття чи частина статті Особливої частини КК України не передбачає спричинення відповідним діянням загибелі людини чи інших тяжких (особливо тяжких) наслідків, заподіяння таких наслідків через необережність за певних умов утворює сукупність злочинів і має кваліфікуватись окремо (наприклад, спричинення таких наслідків при вчиненні злочинів, передбачених статтями 142, 144 та 228 КК України).

14. Якщо стаття чи частина статті Особливої частини КК України прямо передбачає спричинення відповідним діянням загибелі однієї або кількох осіб (частина третя статті 110, частина друга статті 194, частина третя статті 314 КК України) чи така загибель є проявом передбачених нею особливо тяжких або тяжких наслідків, умисне спричинення при вчиненні такого злочину смерті одному або кільком потерпілим цією статтею чи частиною статті не охоплюється. Таке спричинення потребує окремої (додаткової) кваліфікації за відповідною частиною статті 115, а за наявності необхідних умов - за статтями 112, 348, 379, 400, частиною четвертою статті 404, статтею 443 КК України» (пункти 12-14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7).

13.9

NOTA BENE!

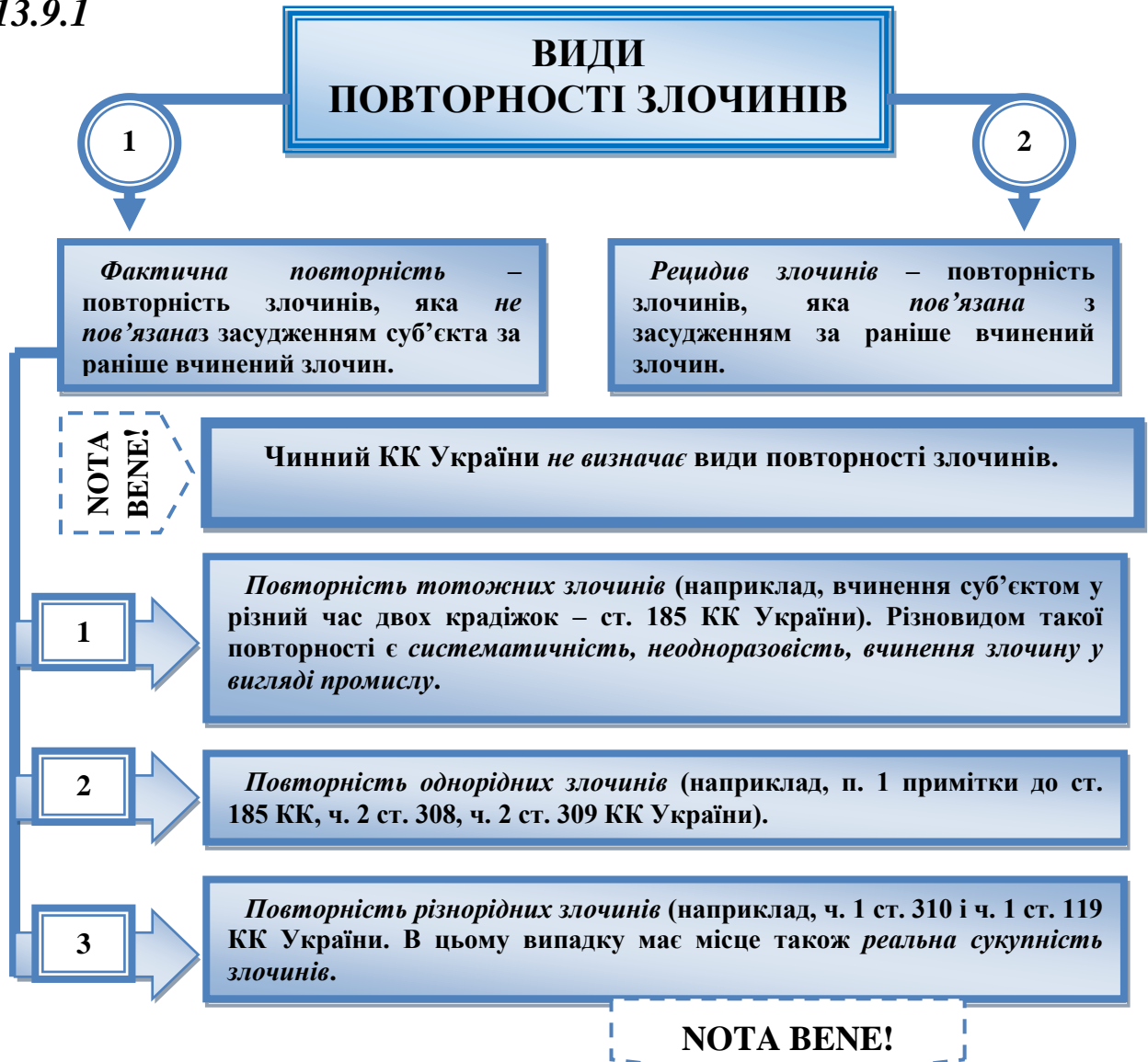
1. Вчинення суб'єктом(суб'єктами) *декількох* (двох або більше) одиничних злочинів, передбачених *різними статтями* КК України, визнається повторним *лише* у випадках, передбачених в Особливій частині КК України (ч. 3 ст. 32 КК України).

2. Повторність *має місце незалежно* від того чи був суб'єкт (суб'єкти) засуджений за раніше вчинений злочин чи ні. Коли суб'єкта *не було засуджено* за раніше вчинений злочин, то *одночасно є наявною сукупність і повторність злочинів.*

3. Повторність *відсутня*, якщо за раніше вчинений злочин суб'єкта було *звільнено* від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було *погашено* або *знято* (ч. 4 ст. 32 КК України).

4. У межах повторності злочинів їх неодноразове вчинення означає, що не збігаються за часовими показниками початкові моменти вчинення кожного зі злочинів. У зв'язку з цим *повторність можуть утворювати* злочини, один з яких був вчинений у період, коли інший злочин уже розпочався, але ще не закінчився (наприклад, після початку вчинення шахрайства, але до його закінчення особа вчинює крадіжку). У такому разі вчиненим повторно вважається злочин, розпочатий пізніше(пункт 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7).

13.9.1

1. При *повторності тотожних злочинів* (коли всі вчинені злочини є закінченими), вчинене кваліфікується за тією частиною (пунктом частини) відповідної статті, яка передбачає відповідальність за даний злочин, *вчинений повторно* (наприклад, за ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 216, п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України. Відповідно, коли всі вчинені злочини є *незакінченими*, вчинене кваліфікується так само, але з *додатковим посиланням* на ч. 1 ст. 15 КК України (наприклад, ч. 1 ст. 15 і ч. 2 ст. 185 КК України). У випадках, коли один із злочинів є *закінчений*, а інший – *ні*, – вчинене кваліфікується за *сукупністю злочинів*.

2. При *повторності однорідних злочинів* кожен із злочинів кваліфікується *окремо* за відповідною статтею КК. Наприклад, якщо суб'єкт вчинив спочатку крадіжку, а пізніше грабж, то вчинене кваліфікується за *сукупністю злочинів* – ч. 1 ст. 185 і ч. 2 ст. 186 (повторність) КК України.

3. При *повторності різнорідних злочинів* (наприклад, умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України) і вбивство через необережність (ч. 1 ст. 119 КК України), вчинене кваліфікується як *сукупність злочинів*. Повторність вчинення злочину враховується судом як обставина, що обтяжує покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України).

4. Якщо в одній статті (частині статті) Особливої частини КК України передбачені *різні за своїм змістом діяння* (статті 263, 307, 309 КК України тощо), їх вчинення в різний час *не утворює повторності злочинів* у випадках, коли такі діяння охоплювались єдиним умислом особи. У цих випадках вчинені особою діяння стають елементами одного злочину (наприклад, незаконне виготовлення, придбання наркотичних засобів і наступне їх зберігання та перевезення; незаконне придбання вогнепальної зброї та бойових припасів і наступне їх зберігання та носіння) (пункт 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7).

13.9.2

**ВІДМЕЖУВАННЯ ПОВТОРНОСТІ
ЗЛОЧИНІВ ВІД ПРОДОВЖУВАНОВОГО
ЗЛОЧИНУ**

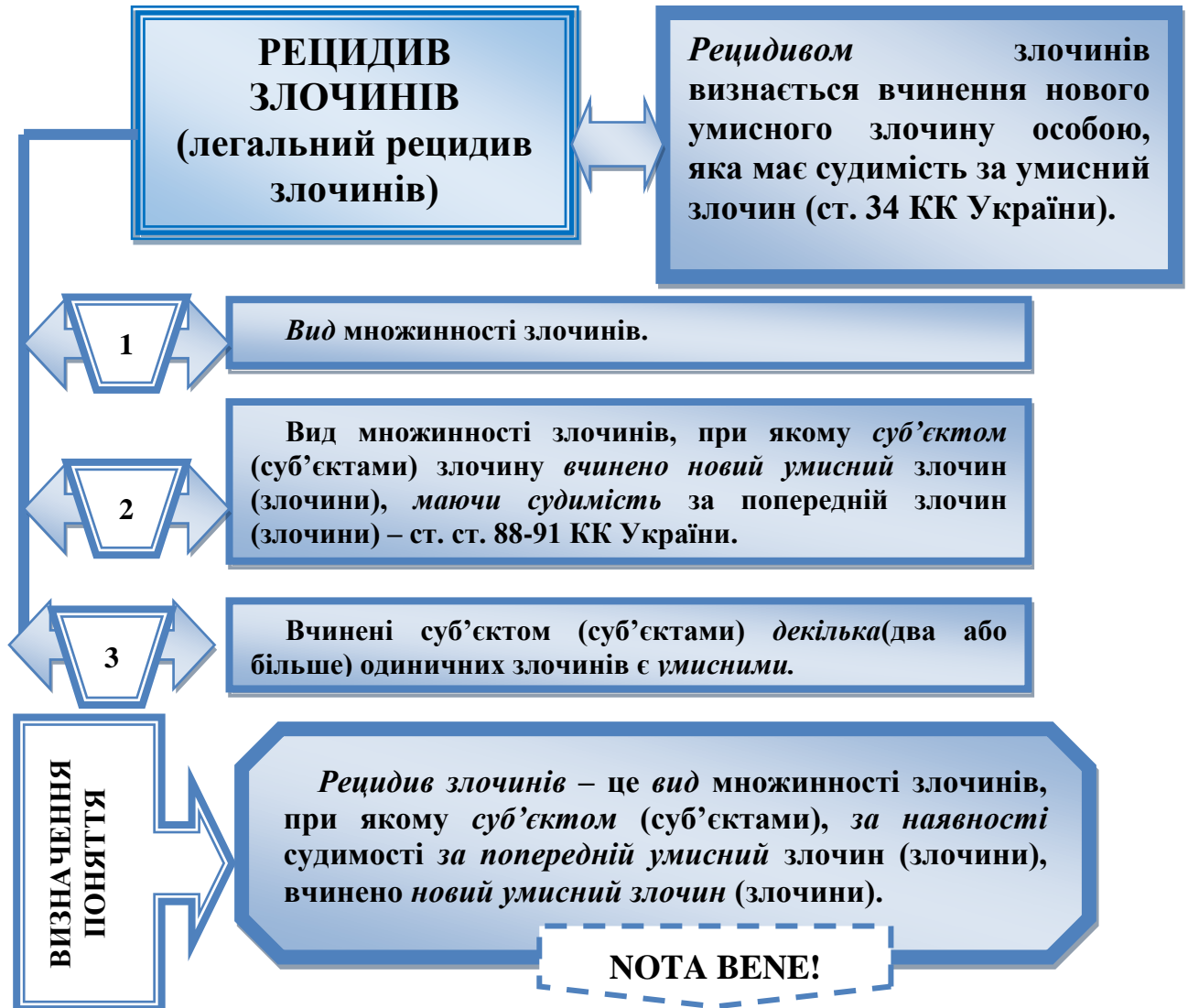
1. *Повторність відсутня* при вчиненні суб'єктом (суб'єктами) *продовжуваного злочину*, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром (ч. 2 ст. 32 КК України).

2. *Об'єднання тотожних діянь єдиним злочинним наміром означає, що до вчинення першого з низки тотожних діянь особа усвідомлює, що для реалізації її злочинного наміру необхідно вчинити декілька таких діянь, кожне з яких спрямовано на реалізацію цього наміру.* Такі діяння *не утворюють повторності*, оскільки кожне з них стає елементом одиничного (єдиного) злочину і окремим (самостійним) злочином щодо будь-якого іншого з цих діянь бути не може, а при повторності тотожних злочинів *кожен із них має свою суб'єктивну сторону*, зокрема самостійний умисел, який виникає щоразу перед вчиненням окремого злочину.

Якщо склад злочину, визнаного продовжуваним, передбачає певні кількісні показники, які впливають на його кваліфікацію (розмір викраденого майна, розмір заподіяної шкоди тощо), то при його кваліфікації враховується загальна сума таких показників, пов'язаних з кожним із вчинених особою діянь, що утворюють продовжуваний злочин, і при визначенні їх розміру необхідно виходити з кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, врахованих за кожен період вчинення продовжуваного злочину окремо.

При повторності злочинів відповідні кількісні показники обчислюються за кожен злочин окремо; розмір цих показників визначається в порядку, встановленому на час вчинення кожного злочину, і загальна їх сума на кваліфікацію злочинів не впливає (пункт 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04 червня 2010 року № 7).

13.10

1. Оскільки, відповідно до частини першої статті 88 КК України, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості, то вчинення саме в цей період нового умисного злочину утворює з попереднім умисним злочином їх рецидив.

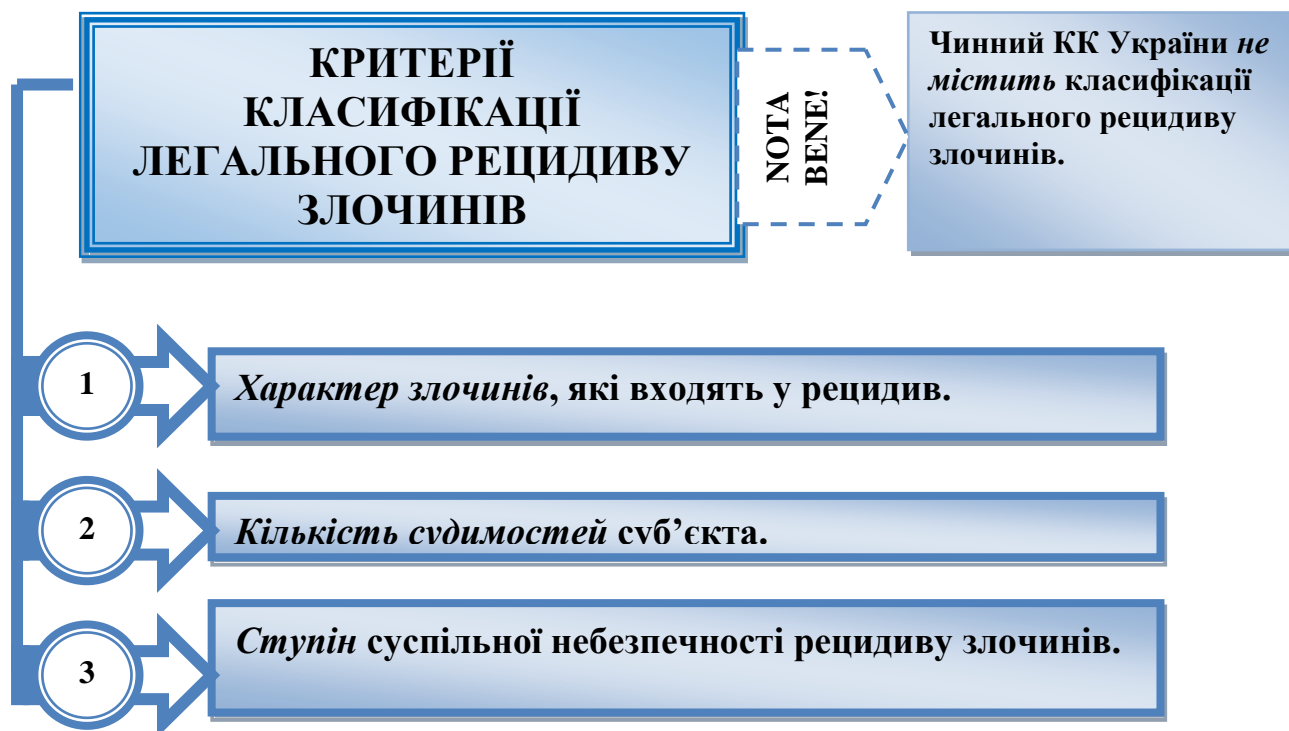
2. У тих випадках, коли рецидив злочинів є ознакою відповідного кваліфікованого складу злочину, вчинене суб'єктом (суб'єктами) кваліфікується лише за відповідною частиною статті Особливої частини КК України, яка передбачає такий склад злочину (наприклад, ч. 3 ст. 296 КК України).

3. Коли ж стаття чинного КК України не містить у собі складу відповідного кваліфікованого злочину, ознакою якого є рецидив злочинів, вчинене кваліфікується за тією частиною даної статті, яка передбачає відповідальність за повторне вчинення даного злочину (наприклад, ч. 3 ст. 368 КК України).

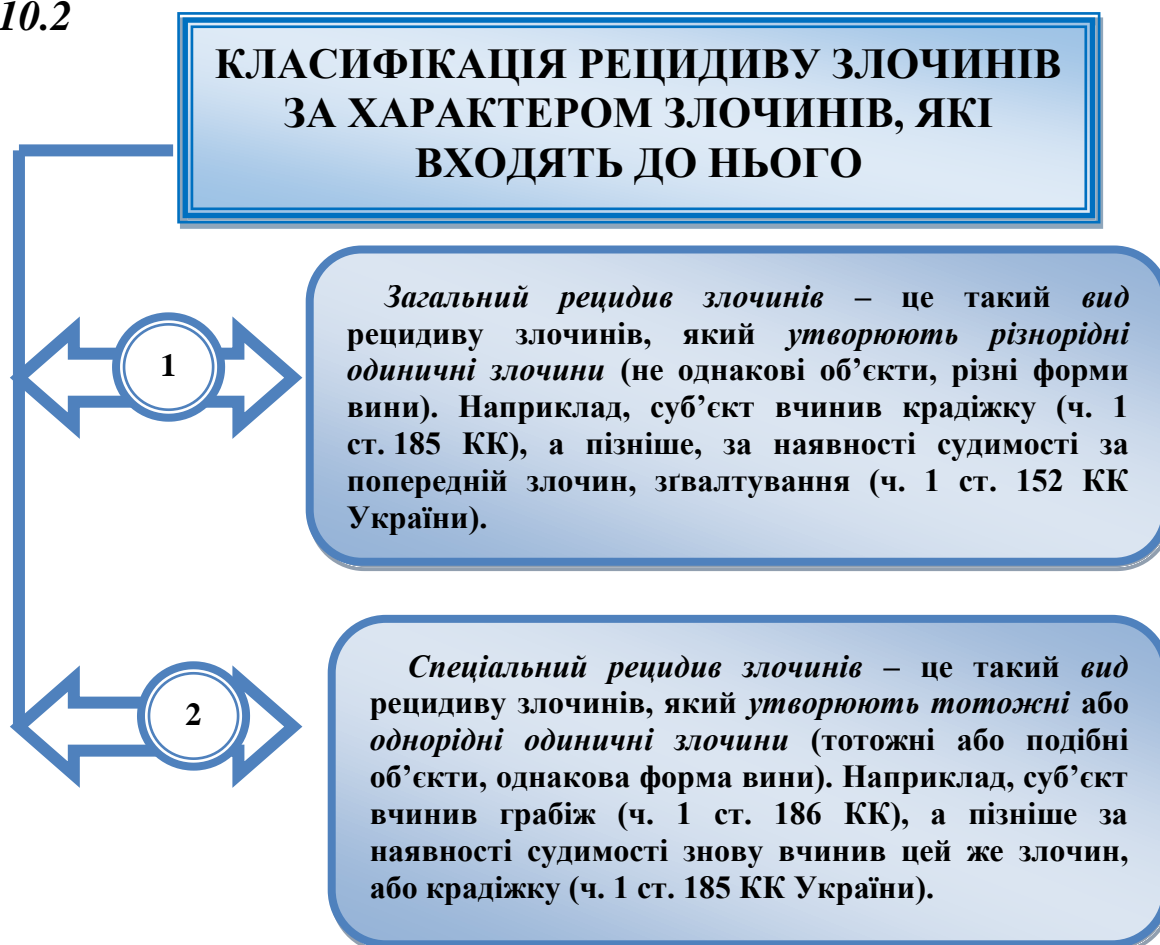
4. У всіх інших випадках, коли а ні рецидив злочинів а ні повторність злочинів не є ознаками відповідних кваліфікованих складів злочинів, рецидив злочинів, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України є обставиною, яка обтяжує покарання.

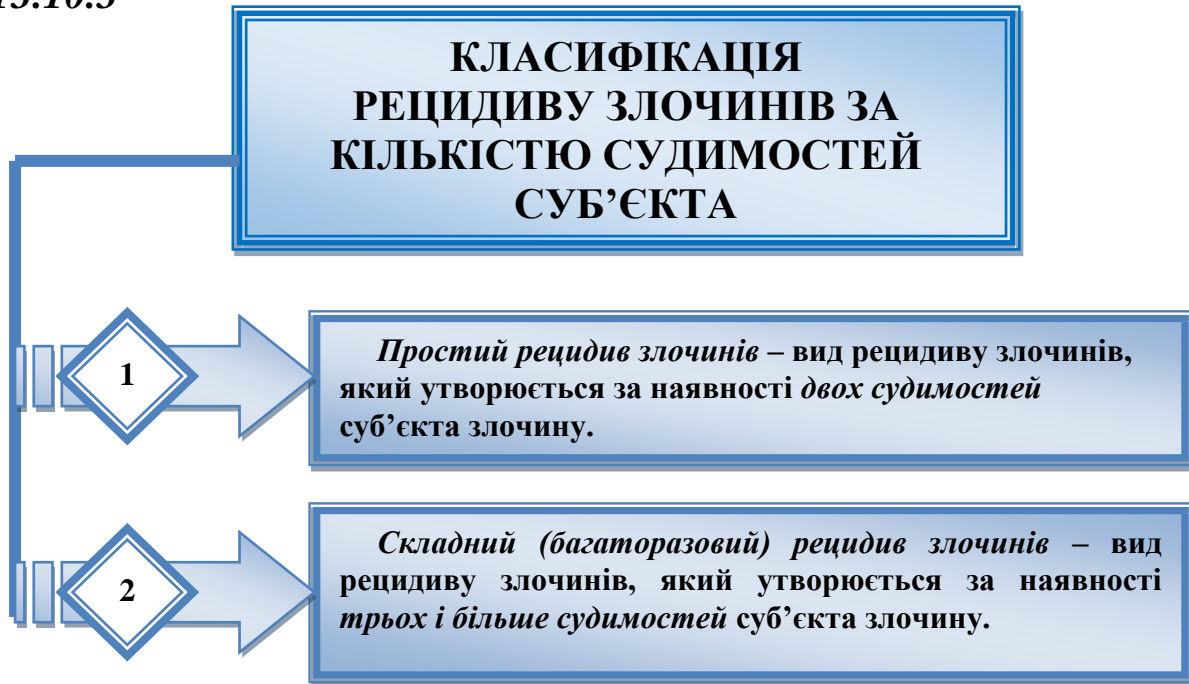
13.10.1

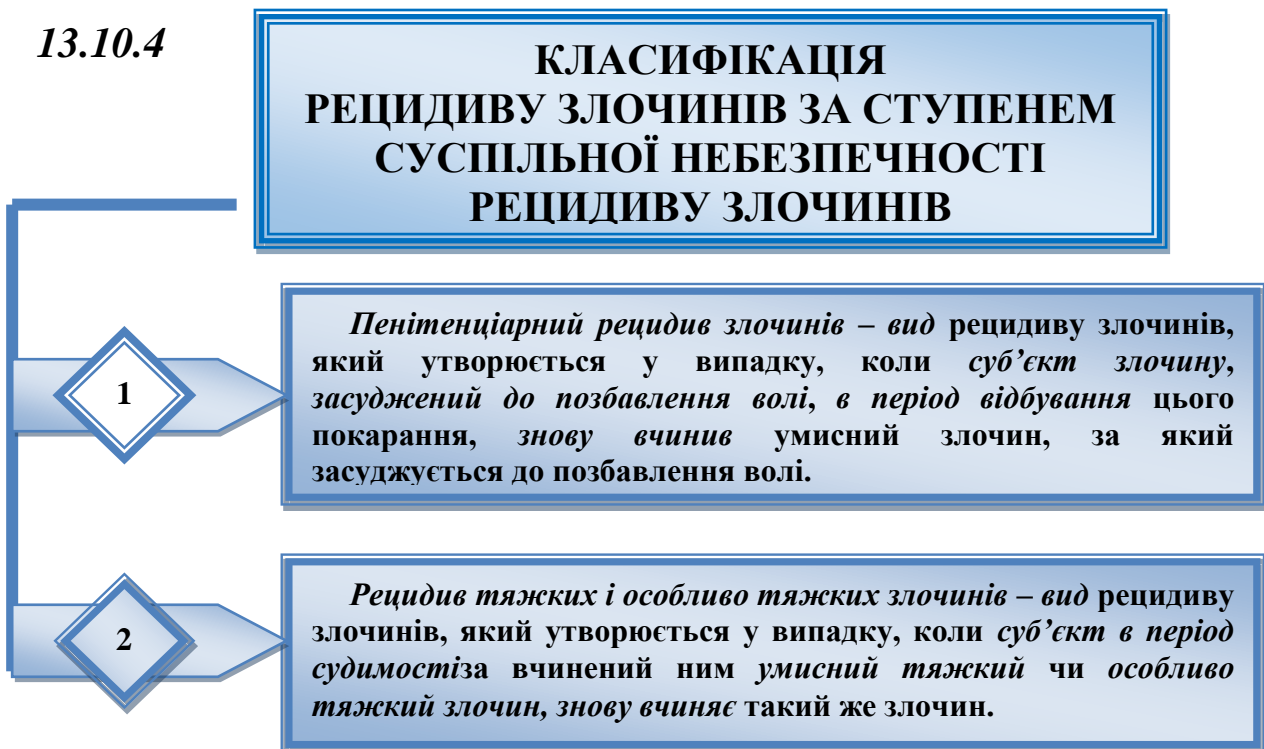
13.10.2

13.10.3

13.10.4

13.11

**ПРАВОВІ НАСЛІДКИ МНОЖИННОСТІ
(ПОВТОРНОСТІ, СУКУПНОСТІ ТА
РЕЦИДИВУ) ЗЛОЧИНІВ
(ст. 35 КК України)**

1

Множинність злочинів враховується при кваліфікації злочинів, зокрема: 1) повторність тотожних злочинів є в ряді випадків кваліфікуючою ознакою складів злочинів, передбачених в Особливій частині КК України (наприклад, п. 13 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 169 КК України); 2) повторність однорідних злочинів передбачена, як виняток, лише у спеціально вказаних в Особливій частині КК України випадках (наприклад, п. 1 примітки до ст. 185; ч. 2 ст. 307 КК України); 3) як при ідеальній, так і при реальній сукупності злочинів кожен із злочинів підлягає окремій кваліфікації за відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України; 4) загальний рецидив злочинів (див. схему 13.11.2) не впливає на кваліфікацію вчиненого злочину – він кваліфікується за тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за його вчинення; 5) спеціальний рецидив злочинів кваліфікується за тією частиною статті Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за його вчинення.

2

Множинність злочинів враховується при призначенні покарання, зокрема: 1) множинність злочинів характеризує ступінь тяжкості вчиненого злочину і особу винного (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України); 2) вчинення злочину повторно та рецидив злочинів є обставинами, які обтяжують покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України); 3) призначення покарання при множинності злочинів має певні особливості (статті 70, 71 КК України).

3

Множинність злочинів враховується при звільненні від кримінальної відповідальності, зокрема: 1) множинність злочинів є перешкодою для звільнення особи від кримінальної відповідальності (статті 45-48 КК України); 2) повторність злочинів і реальна сукупність злочинів є тими обставинами (умовами), які переривають перебіг строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за попередній злочин (ч. 3 ст. 49 КК України).

13.11

**ПРАВОВІ НАСЛІДКИ МНОЖИННОСТІ
(ПОВТОРНОСТІ, СУКУПНОСТІ ТА
РЕЦИДИВУ) ЗЛОЧИНІВ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

4

Множинність злочинів враховується при вирішенні питань щодо звільнення особи від покарання, зокрема: 1) у зв'язку з втратою нею суспільно небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК України); 2) на підставі закону України про амністію (ст. 86 КК України); 3) на підставі акта про помилування (ст. 87 КК України).

5

Множинність злочинів враховується при призначенні при вирішенні питань щодо звільнення особи від відбування покарання, зокрема: 1) звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 75, 78, 79, 83 КК України); 2) звільнення від відбування покарання у зв'язку з закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ч. 4 ст. 80 КК України); 3) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ч. 2 ст. 81 КК України).

6

Множинність злочинів враховується при вирішенні питань заміни не відбутої частини покарання більш м'яким (ч. 3 ст. 82 КК України).

7

Множинність злочинів враховується при вирішенні питань погашення і зняття судимості (статті 89- 91 КК України).

Тема 14. Обставини, що виключають злочинність діяння

14.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ, В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Під *обставинами, що виключають злочинність діяння* розуміються такі обставини, наявність яких перетворює зовнішньо схожі зі злочинами діяння в правомірні, а деякі – навіть в суспільно корисні (Ю.М. Ткачевський).

Обставинами, що виключають злочинність діяння в силу відсутності протиправності і вини, визнаються дії (бездіяльність), хоча й зовнішньо подібні до діянь, передбачених кримінальним законом, та виявляються в заподіянні шкоди правоохоронюваним інтересам, але вчинені особою при здійсненні свого суб'єктивного права, виконанні юридичного обов'язку чи виконанні службового обов'язку з додержанням умов їх правомірності (Є.Ф. Побігало).

Під *обставинами, що виключають злочинність діяння*, розуміють діяння, які за своїми зовнішніми ознаками мають схожість з діяннями, передбаченими кримінальним законом як злочин, і які за певних умов вважаються правомірними (П.С. Матишевський).

Обставини, що виключають суспільну небезпечність чи протиправність діяння – це умови, за наявності яких діяння, котрі своїми зовнішніми ознаками збігаються формально з ознаками діянь, передбачених кримінальним законом як злочин, є правомірними через припис закону про можливість, необхідність чи обов'язковість їх вчинення (П.П. Андрушко).

Обставинами, що виключають злочинність діяння, є обставини, за яких формально протиправне діяння не є злочином в силу відсутності одного з таких його ознак, як суспільна небезпека чи винність (І.Є. Звсчаровський).

Обставини, що виключають злочинність діяння – це передбачені КК, а також іншими законодавчими актами зовнішньо схожі зі злочинами суспільно корисні (суспільно прийнятні) і правомірні вчинки, які здійснені за наявності певних підстав і виключають злочинність діяння, а тим самим і кримінальну відповідальність особи за заподіяну шкоду (Ю.В. Баулін).

14.1.1

Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04 листопада 1950 року

Стаття 2. Право на життя.

2. Позбавлення життя не розглядається як порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

а) при захисті будь-якої людини від незаконного насильства;

б) при здійсненні законного арешту або при запобіганні втечі людини, що законно перебуває під вартою;

с) у діях, законно вчинених з метою придушення бунту або заколоту.

14.1.2

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 3 ст. 27 Конституції України).

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 5 ст. 55 Конституції України).

Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ч. 2 ст. 58 Конституції України).

Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За відання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність (ст. 60 Конституції України).

14.2

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ ЦЕ:

ті обставини, які *передбачені чинним КК України*;

ці обставини являють собою *правомірні діяння особи, що зовнішньо схожі зі злочинами*;

ці діяння особи *не є злочинами* в силу своєї суспільної корисності або суспільної прийнятності;

ці діяння особи *виключають її кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду*.

ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ

Обставини, що виключають злочинність діяння – це передбачені чинним КК України, правомірні, зовнішньо схожі зі злочинами діяння особи, що не є такими в силу своєї суспільної корисності або прийнятності, які виключають їх кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду.

NOTA BENE!

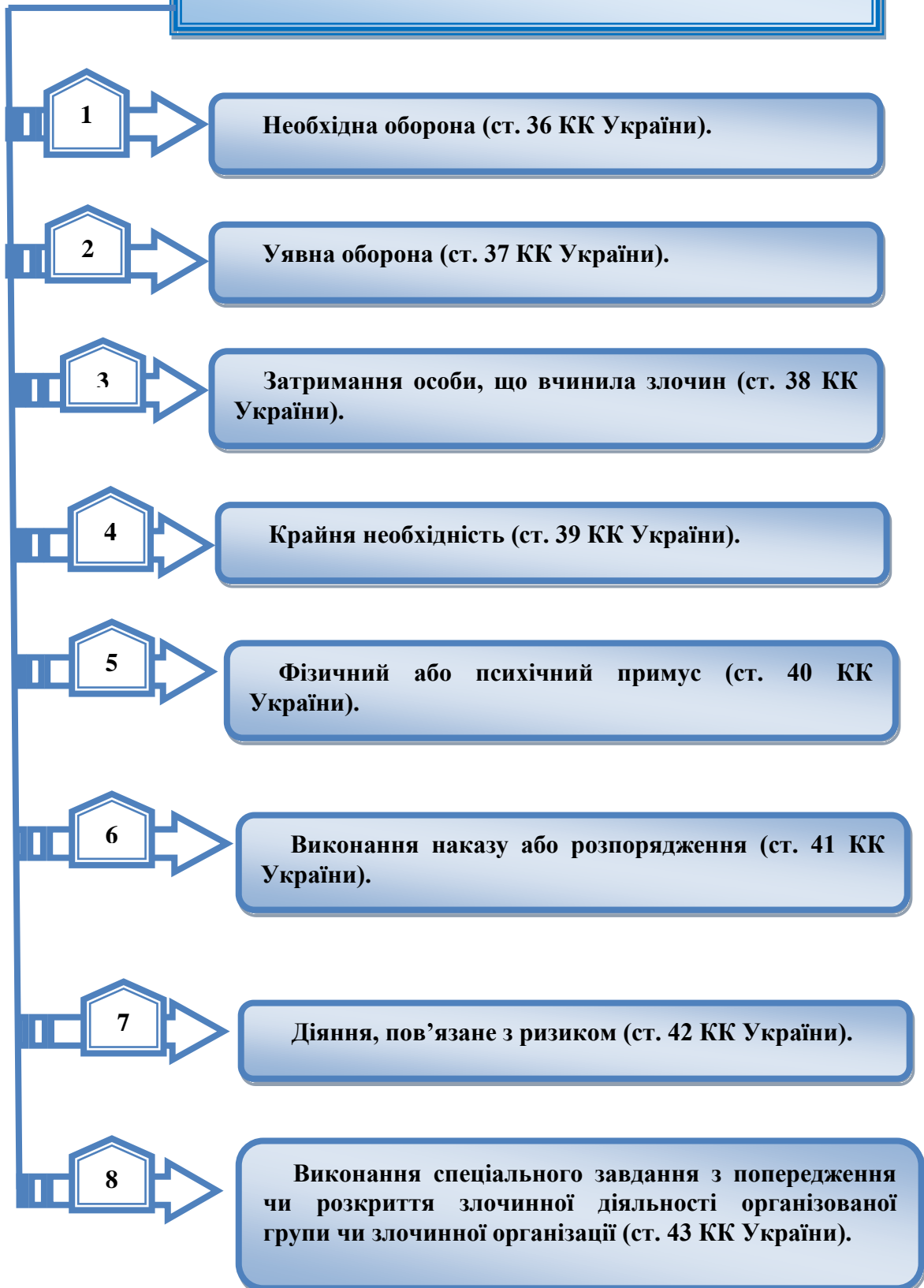
1. Поняття обставин, що виключають злочинність діяння, *не визначене чинним КК України*.

2. Особа має право вчиняти такі діяння *лише* за наявності передбачених законом підстав.

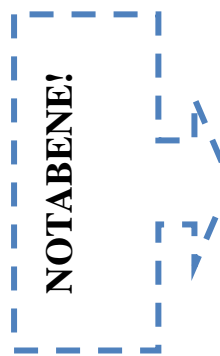
3. Особи, які *не наділені* ознаками суб'єкта злочину, також мають право на вчинення таких діянь.

Nullum videtur dolo facere, qui jure suo utitur – ніхто не діє зловмисно, якщо користується своїм правом.

14.3

**ВИДИ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ
ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ
ЧИННИМ КК УКРАЇНИ**

14.4

В юридичній літературі висловлювалися пропозиції вчених визнати також таким, що виключають злочинність діяння, зокрема, *наступні обставини*:

- виконання закону, дозвіл влади, здійснення дисциплінарної влади, здійснення професійних обов'язків, здійснення приватного права (Н.С. Таганцев);
- спрямованість діяння на власне благо (С.В. Познишев);
- науковий експеримент, заподіяння шкоди за згодою потерпілого, виконання професійних обов'язків, колізія обов'язків, примус до виконання правового обов'язку, правомірне застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї (Ю.В. Баулін).

14.5

14.6

НЕОБХІДНА ОБОРОНА (ст. 36 КК України) ЦЕ:

дії, вчинені особою (фізичною особою-людиною);

дії особи, вчинені з метою захисту охоронюваних законом: а) прав та інтересів особи, яка захищається; б) прав та інтересів іншої особи; в) інтересів суспільства; г) інтересів держави;

дії особи, вчинені з метою захисту від суспільно небезпечного посягання;

захист, який здійснюється особою шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди;

дії особи, якими заподіяна шкода, що має бути необхідною і достатньою в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання;

дії особи, якими не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ

Необхідною обороною визнаються дії особи, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягав шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної

NOTA BENE!

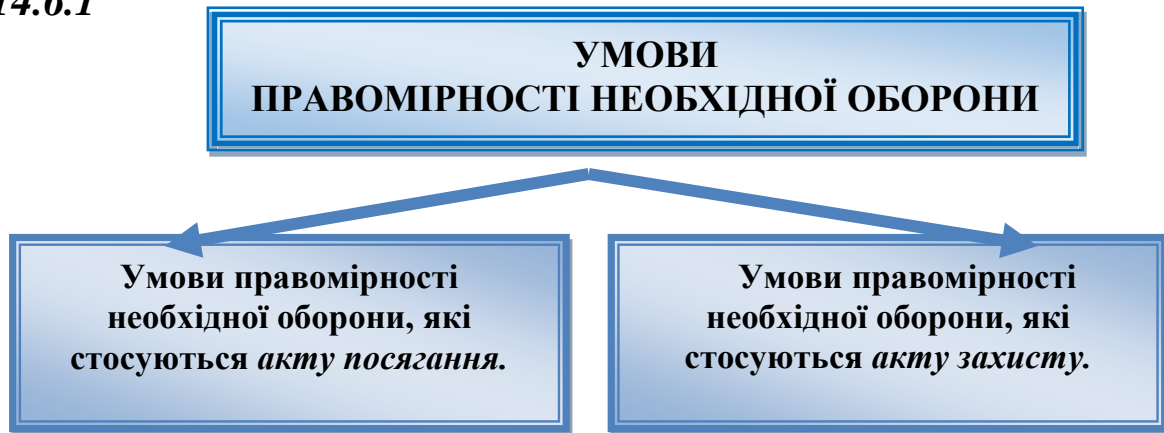
1. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 5 ст. 55 Конституції України).

2. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 2 ст. 27 Конституції України).

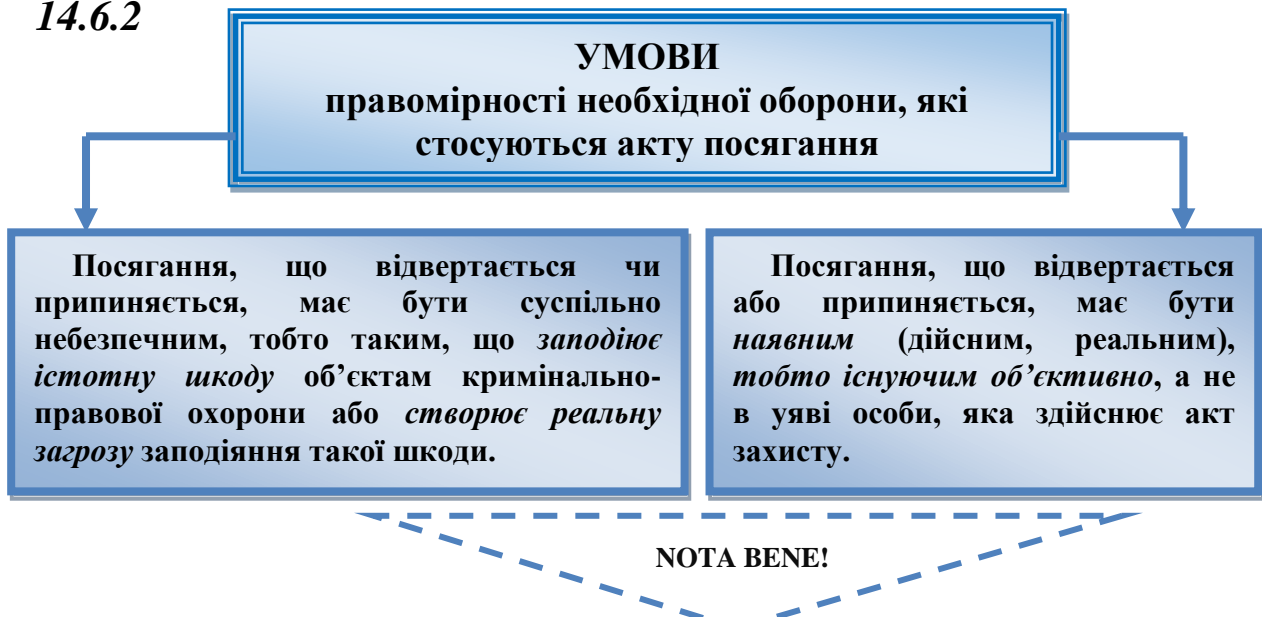
3. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади (ч. 2 ст. 36 КК України).

14.6.1

14.6.2

1. *Посягання є наявним*, коли: 1) існує реальна загроза його вчинення; 2) воно розпочалося і триває; 3) воно зупинено, але в будь-який момент може продовжитися. Закінченим є посягання, коли воно: а) припинене посягаючи; б) перерване захистом.

2. Суспільно небезпечне посягання *не обов'язково* має визнаватися злочинним через призму чинного КК України. Необхідна оборона *допускається також проти посягань*:

а) осіб, які згідно чинного КК України не є суб'єктами злочину (особи, що не досягли віку кримінальної відповідальності, неосудні особи); б) осіб, які діють через необережність; в) осіб, які вчиняють посягання невинно; г) осіб, які діють під впливом помилки; д) тварин, які використовуються як знаряддя для вчинення злочину.

3. *Не допускається* застосування необхідної оборони:

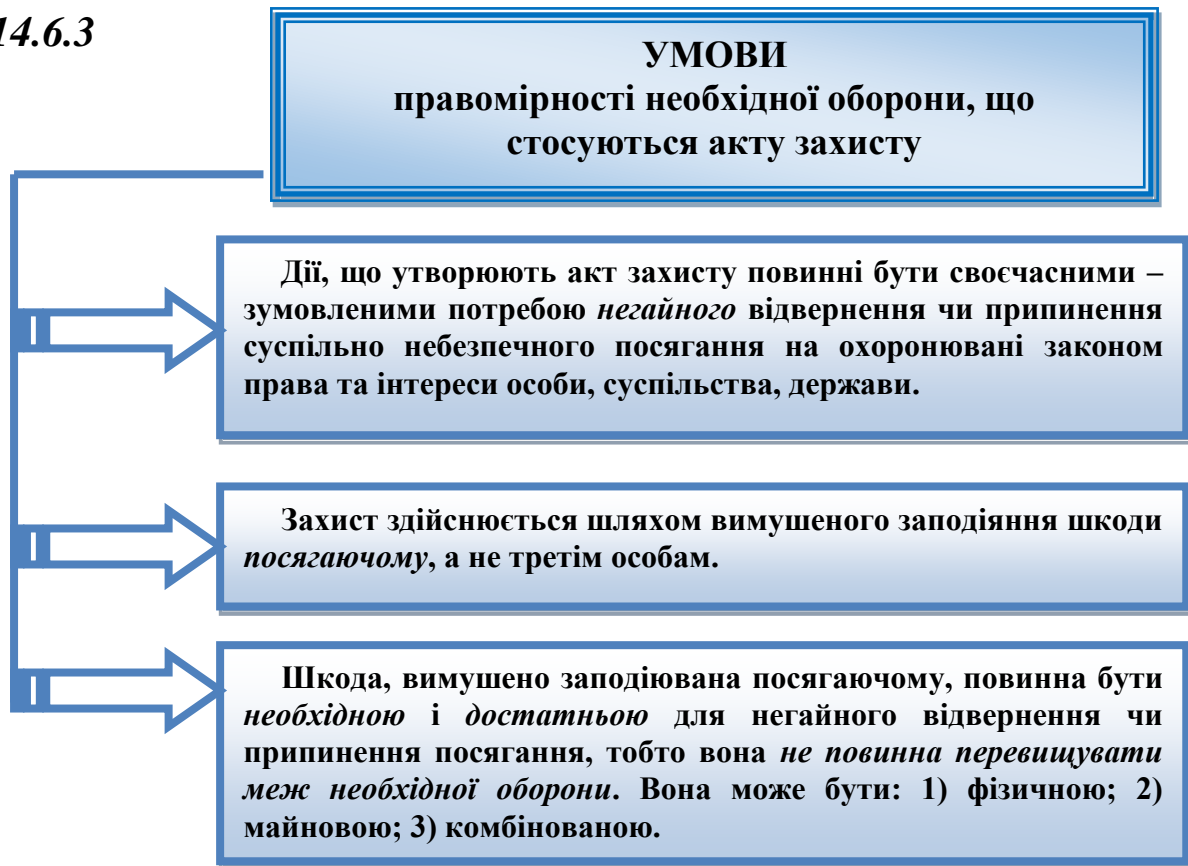
а) проти суспільно небезпечного посягання у виді бездіяльності особи; б) проти будь-якого діяння, яке хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого чинним КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки (ч. 2 ст. 11 КК України); в) проти осіб, які діють правомірно; г) проти осіб, які діють за обставин, що виключають злочинність діяння.

4. Необхідна оборона *допускається також і* проти очевидно неправомірних дій посадових осіб і в тому числі працівників правоохоронних органів.

5. Право на необхідну оборону *не виникає* у особи, яка спровокувала посягання певної особи з метою використати його для розправи з цією особою.

6. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення *передбачає* необхідну оборону як обставину, що виключає адміністративну протиправність діяння (ст. 19 КУпАП).

14.6.3

NOTA BENE!

1. Право на необхідну оборону є *суб'єктивним правом особи*, а не її обов'язком (ч. 2 ст. 36 КК України).

2. Для відповідних службових осіб захист охоронюваних законом прав та інтересів особи, суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання, залежно від обставин справи, може бути *не лише правом, але й є службовим обов'язком*. Наприклад, для працівників поліції, Служби безпеки України, військовослужбовців. Невиконання цього обов'язку може утворювати склад злочину, передбачений чинним КК України (зокрема, статтями 365, 367, 420, 421, 426 КК України).

3. Не всі суспільно небезпечні посягання, які вчиняються, *потребують* їх негайного припинення чи відвернення шляхом застосування необхідної оборони (наприклад, статті 200, 205, 216, 254, 339 КК України).

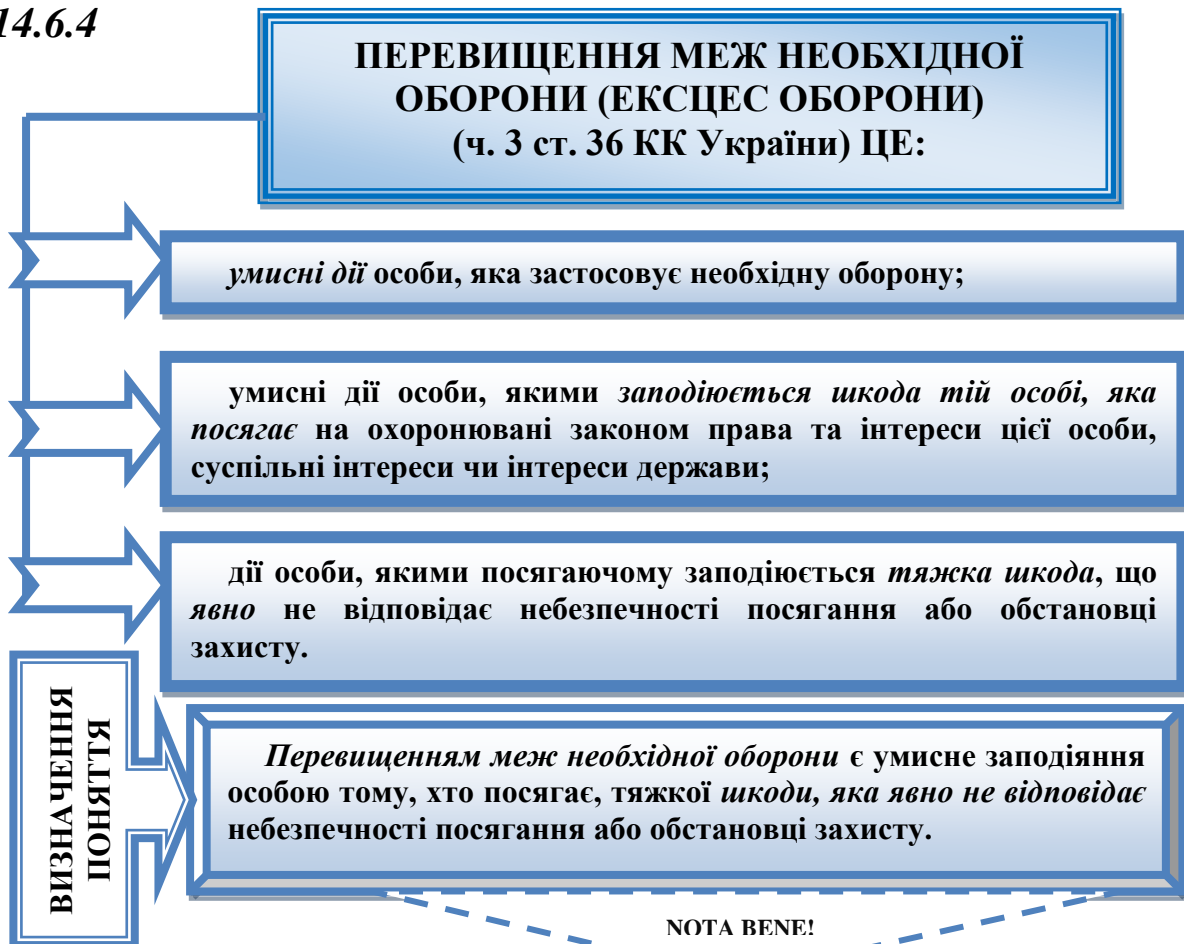
4. Право на необхідну оборону має *здійснюватися* особою *в межах чинного законодавства України*.

5. Залежно від обставин справи, дії особи, вчинені в стані необхідної оборони, є *суспільно корисними* або *суспільно прийнятними*.

6. У випадках, коли внаслідок застосування необхідної оборони шкода заподіяна *іншій (третій) особі*, а не посягаючому, вчинене залежно від обставин справи, *може кваліфікуватися* як: 1) умисний злочин; 2) злочин, вчинений через необережність; 3) казус (випадок).

7. Закон України про кримінальну відповідальність (кримінальний закон, КК України) *не вимагає*, щоб захист здійснювався тими ж засобами, що й посягання. Засоби захисту можуть бути і більш ефективними.

14.6.4

1. Особа, яка наділена ознаками суб'єкта злочину, *підлягає* кримінальній відповідальності за перевищення меж необхідної оборони *лише у випадках*, передбачених у статтях 118 та 124 КК України (ч. 3 ст. 36 КК України).

2. Особа *не підлягає* кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона *не могла* оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту (ч. 4 ст. 36 КК України).

3. *Не є перевищенням меж* необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає (ч. 5 ст. 36 КК України).

4. Перевищення меж необхідної оборони може мати місце *лише за наявності* необхідної оборони. У випадках так званих «передчасної оборони» чи «запізнілої оборони», кримінальна відповідальність настає, за загальним правилом, на загальних засадах як за умисний злочин чи злочин вчинений через необережність, залежно від обставин справи. Не можуть розглядатися як вчинені в «межах необхідної оборони дії вчиненого щодо влаштування «на всякий випадок» ловчих ям, капканів, механічних довблень, самострілів, мінування певних територій чи предметів, отруєння продуктів харчування, використання електроструму високої напруги тощо. Однак, якщо подібні дії вчиняються для відбиття достовірно відомого нападу, що вже розпочався або який може негайно розпочатися посягаючим (посягаючими), то їх можна, залежно від обставин справи розглядати і оцінювати в межах необхідної оборони або як такі, що вчинені з перевищенням цих меж.

5. Шкода, завдана особою при здійсненні нею права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі, не відшкодовується (ч. 1 ст. 1169 ЦК України).

14.6.5

Відповідно до *ст. 35 КК Аргентини*, той, хто убив людину чи заподіяв іншу шкоду при перевищенні меж необхідної оборони, підлягає кримінальній відповідальності за злочин, вчинений через необережність (*Самые удивительные законы разных стран: Научно-популярный сборник / Сост. Н.И. Хавронюк. – К.: Атика, 2–8. – С. 81*)

14.6.6

NOTABENE!

Щоб установити наявність чи відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, необхідно враховувати не лише відповідність чи невідповідність знярядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини. Якщо суд визнає, що в діях особи є перевищення меж необхідної оборони, у вирокі слід зазначити, в чому саме воно полягає (*п.5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону» від 26 квітня 2002 року №1*).

14.6.7

NOTABENE!

Питання про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок перевищення меж необхідної оборони, має вирішуватися у відповідності з вимогами статті 1169 ЦК України. *Шкода, заподіяна в стані необхідної оборони без перевищення меж останньої, відшкодуванню не підлягає* (*п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону» від 26 квітня 2002 року №1*).

14.6.8

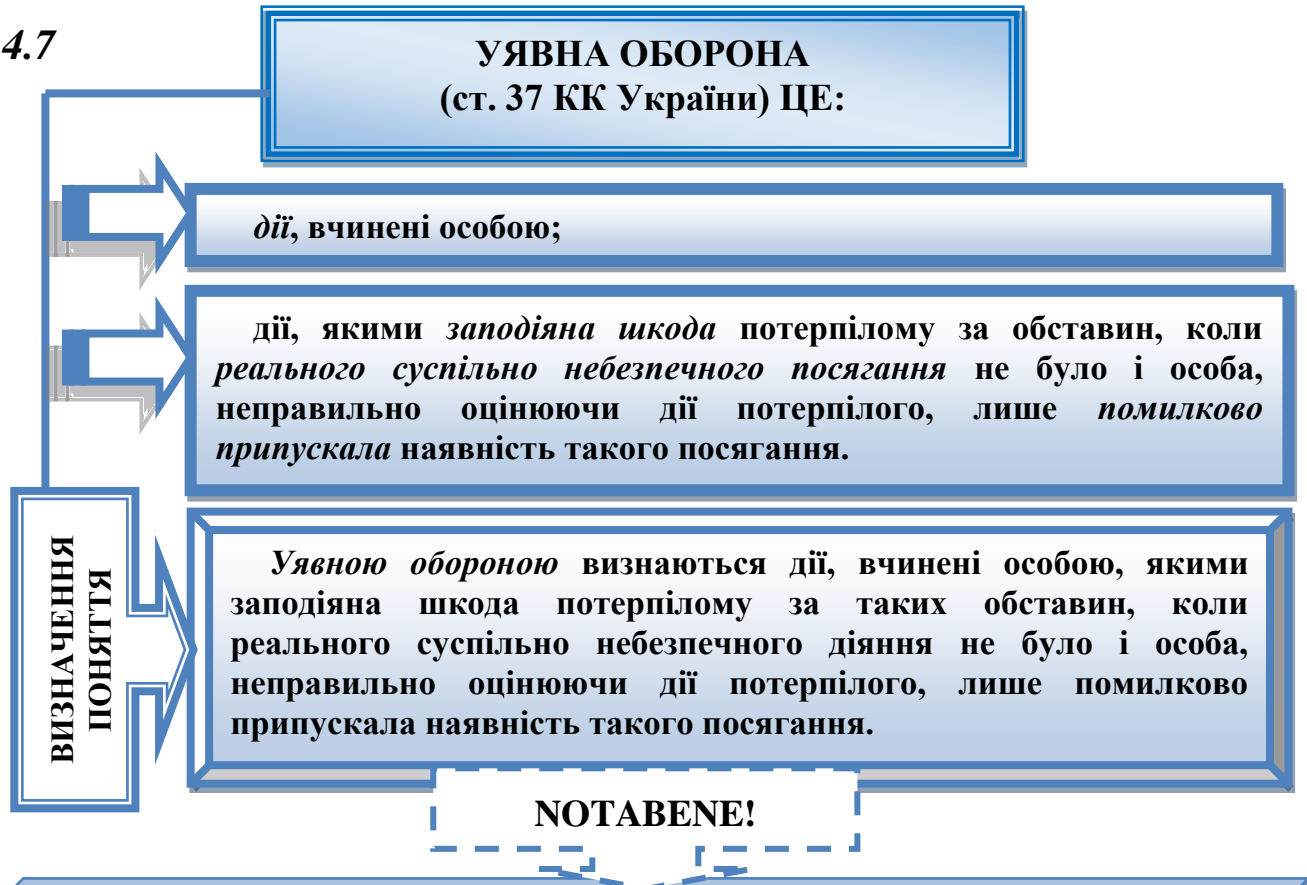
NOTABENE!

1. Коли при перевищенні меж необхідної оборони чи заходів, необхідних для затримання злочинця, заподіяно тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть, дії винного за відсутності умислу на позбавлення потерпілого життя належить кваліфікувати за ст. 124 КК України (*ч. 2 п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону» від 26 квітня 2002 року № 1*).

2. Умисне вбивство або умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою при перевищенні меж необхідної оборони, кваліфікується за ст. 118 або ст. 124 КК України (*ч. 2 п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 15*).

14.7

1. За суб'єктивними ознаками уявну оборону можна поділити на два види: а) уявна оборона внаслідок добросовісної помилки, коли особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковість свого припущення про наявність суспільно небезпечного посягання, а обстановка, що склалася, давала цій особі підстави вважати, що мало місце реальне посягання. Така уявна оборона виключає кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 37 КК України); б) уявна оборона внаслідок недобросовісної помилки, коли особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати (в обстановці, що склалася) помилковість свого припущення про наявність суспільно небезпечного посягання. Така особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність, тобто за статтями 119, 128 КК України (ч. 4 ст. 37 КК України).

2. Якщо при уявній обороні внаслідок добросовісної помилки особа перевищила межі захисту, вона підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж необхідної оборони, тобто за статтями 118, 124 КК України (ч. 3 ст. 37 КК України).

3. Питання про те, чи дійсно в особи були підстави для помилкового висновку про наявність суспільно небезпечного посягання, вирішується з врахуванням конкретних обставин справи (ч. 2 п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року №15).

4. Якщо ж за обставинами справи не було об'єктивних підстав вважати, що має місце посягання, винний підлягає кримінальній відповідальності на загальних засадах.

14.8

14.8.1

**УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАТРИМАННЯ
ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН**

Особа, що затримується, є суб'єктом злочину.

Затримання і доставлення відповідним органом влади особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння і *не є суб'єктом злочину*, здійснюється за *правилами крайньої необхідності* (ст. 39 КК України).

Характер вчиненого злочину, а також обстановка вчинення злочину і ознаки, що характеризують особу злочинця, свідчать про необхідність здійснення затримання особи, що вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади.

Затримання здійснюється *безпосередньо після вчинення посягання*. Винятком з цього правила є втеча особи з метою ухилення від слідства чи відбування покарання.

Правомірність затримання такої особи визначається також, зокрема, *законами*: «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII, «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII, «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII, «Про Державну прикордонну службу» від 03 квітня 2003 року № 661-IV.

Метою затримання є доставлення особи, що вчинила злочин, відповідним органам влади.

Насильство при затриманню такої особи *не може переслідувати* мету помсти або розправи за вчинений злочин.

Особа, що вчинить таке насильство, *підлягає кримінальній відповідальності на загальних засадах*. Відповідними органами влади є: правоохоронні органи, суд, органи державної влади і управління, органи місцевого самоврядування.

14.8.1

УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН (ПРОДОВЖЕННЯ)

Застосування насильства до особи, що вчинила злочин, з метою її затримання і доставлення відповідним органам влади є *вимушеним*— особа ухиляється від доставлення її відповідним органам влади.

Відсутнє перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, тобто умисного заподіяння такій особі тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання.

Шкода, яка заподіюється при затриманні особи, що вчинила злочин, може бути фізичною, майновою, комбінованою.

Особа, що допустила таке перевищення підлягає кримінальній відповідальності лише у випадках, спеціальнопередбачених у статтях 118 та 124 КК України.

NOTABENE!

Від затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, яка виключає злочинність діяння, необхідно відрізнити затримання, що є *тимчасовим запобіжним заходом*, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК України.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

- 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча такої особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України (ст. 208 КПК України).

14.8.2

**ПЕРЕВИЩЕННЯ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ
ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ
(ч. 2 ст. 38 КК України) ЦЕ:**

умисні дії потерпілого або інших осіб, які застосовують затримання особи, що вчинила злочин;

дії, вчинені в умовах правомірного затримання особи, що вчинила злочин;

дії, якими особі, що вчинила злочин заподіяна тяжка шкода, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця – це умисні дії потерпілого та інших осіб, якими особі, що вчинила злочин, заподіяна тяжка шкода, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання.

NOTA BENE!

1. *Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 КК України.*

2. *Умисне заподіяння шкоди особі, що вчинила злочин, після її затримання слід кваліфікувати як умисний злочин на загальних засадах.*

3. Під поняттям «*тяжка шкода*» слід розуміти умисне вбивство або умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

4. *Шкодою, яка не відповідає небезпечності або обстановці затримання злочинця, є шкода очевидна, безспірна.* Наприклад, працівник поліції застосовував зброю, коли злочинця можна було легко наздогнати і затримати за допомогою наявного автотранспорту.

14.8.3

**ВІДМІННІСТЬ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ,
ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ВІД
НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ**

За часом вчинення – дії потерпілого та інших осіб спрямовані на затримання особи, що вчинила злочин можуть бути здійснені *лише безпосередньо* після вчинення злочину, а необхідна оборона допускається вже проти суспільно небезпечного посягання, яке реально загрожує або яке розпочалося.

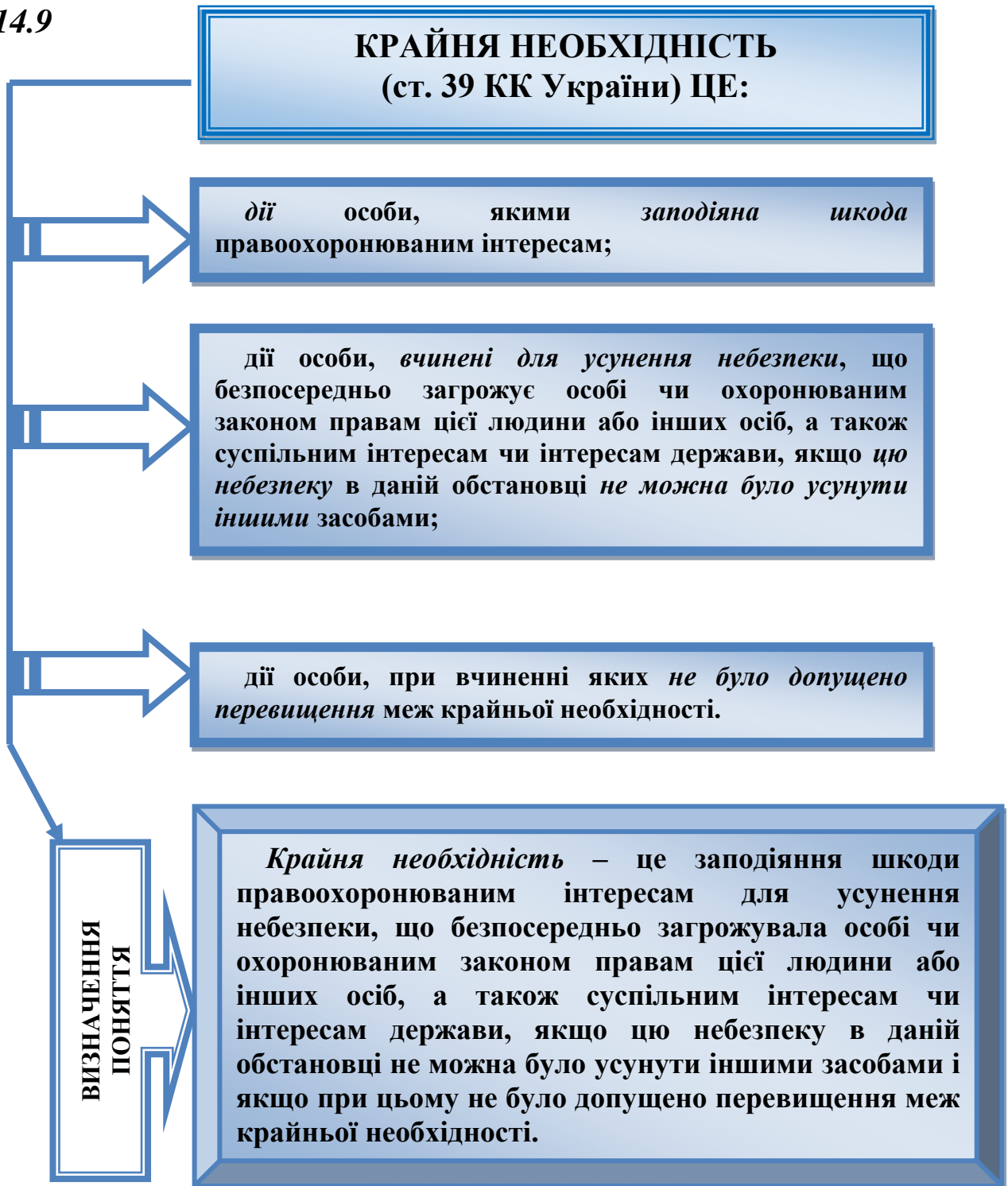
За метою вчинення – метою затримання особи, що вчинила злочин, є доставлення її відповідним органам влади, а метою необхідної оборони є відвернення чи припинення суспільно небезпечного посягання.

За колом осіб застосування – при затриманні особи, що вчинила злочин, насильство може застосовуватися лише щодо особи, яка є суб'єктом злочину (злочин – діяння вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК України), а необхідна оборона може застосовуватися щодо будь-якої особи, яка вчиняє суспільно небезпечне посягання, або коли з її боку існує реальна загроза такого посягання.

За розміром шкоди, яка може бути заподіяна – при затриманні особи, що вчинила злочин, шкода має відповідати небезпечності посягання і обстановці затримання, тобто має бути мінімально допустимою, а при необхідній обороні, за наявності умов, передбачених ч. 5 ст. 36 КК України, вона може і перевищувати відвернену шкоду.

14.9

NOTA BENE!

1. *Перевищення меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода (ч. 2 ст. 39 КК України).*
2. *Особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрозувала, вона не могла оцінити відповідності заподіяної шкоди цій небезпеці.*

14.9.1

1. Для фізичної особи крайня необхідність є суб'єктивним правом, а для відповідних службових осіб, наприклад працівників правоохоронних органів, вчинення таких дій є службовим обов'язком.

2. Джерелом небезпеки, що загрожує охоронюваним законом інтересам, можуть бути: 1) сили природи (засуха, мороз, повінь, снігопад, пожежа, тощо); 2) техногенні фактори: поломка механізмів чи пристроїв (автомобіля, трактора, потягу, автоматизованої системи); аварії, техногенні катастрофи, тощо; 3) поведінка тварини (дикої чи свійської); 4) людина: а) фізіологічні процеси в організмі людини (спрага, голод, хвороба); б) стан людини (загострення тяжкої хвороби, небезпечний для життя стан); 5) діяння (дія або бездіяльність) людини; 6) колізія обов'язків службової чи посадової особи (наприклад, необхідність виїзду пожежників для гасіння двох пожеж).

3. При наявності *реальної можливості* відвернути небезпеку для охоронюваних законом інтересів *без заподіяння шкоди* правоохоронюваним інтересам, особа, яка заподіяла таку шкоду, *підлягає кримінальній відповідальності на загальних засадах*.

4. Особа підлягає кримінальній відповідальності *за перевищення меж крайньої необхідності на загальних засадах*. Однак, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 66 КК України, вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності є *обставиною, яка пом'якшує покарання*.

5. Згідно зі ст. 1171 ЦК України, шкода, заподіяна у стані крайньої необхідності, відшкодовується особою, яка цю шкоду заподіяла. Виходячи з обставин справи, суд може покласти обов'язок відшкодування такої шкоди на третю особу, в інтересах якої діяв той, хто заподіяв шкоди.

14.9.2

ВІДМІННІСТЬ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ВІД НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

За джерелом небезпеки – при необхідній обороні джерелом небезпеки є суспільно небезпечне посягання людини, а при крайній необхідності – будь-які фактори: діяння (дія або бездіяльність) людини, поведінка тварин, сили природи, техногенні фактори, фізіологічні процеси людини, тощо.

За характером діяння – крайня необхідність може виражатися як в діях так і в бездіяльності (наприклад, колізія обов'язків – пожежники виїхали на гасіння іншого, більш важливого об'єкта), а необхідна оборона здійснюється лише шляхом дій.

За заподіюваною шкодою – 1) при крайній необхідності заподіювана шкода не може перевищувати шкоду відвернену, а при необхідній обороні така умова не є необхідною – шкода має бути такою, що відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту; 2) при крайній необхідності шкода наноситься правоохоронюваним інтересам третіх осіб, а при необхідній обороні – посягаючому.

14.9.3

ВІДМІННІСТЬ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ ВІД ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН

Умовою правомірності крайньої необхідності є *наявність реальної небезпеки* (неминучість заподіяння шкоди) для охоронюваних законом прав і інтересів особи, інтересів суспільства або держави, а умовою правомірності затримання злочинця є вчинення особою злочину (якщо злочинець ухиляється від доставлення його відповідним органам влади).

При крайній необхідності *право* на усунення небезпеки, що загрожує, існує з моменту виникнення небезпеки і до її усунення, а право на затримання виникає *безпосередньо після вчинення злочину*.

14.10

1. *Фізичний примус* – це застосування до особи фізичного насильства, що являє собою кримінально протиправний вплив на організм людини, який вчиняється проти її волі і спричиняє їй фізичну шкоду з метою змусити її до протиправної поведінки (дії чи бездіяльності).

2. *Психічний примус* – погроза заподіяти особі або її родичам чи іншим близьким особам, доля яких має для нього істотне значення, фізичної, майнової шкоди з метою змусити цю особу до протиправної поведінки (дії чи бездіяльності).

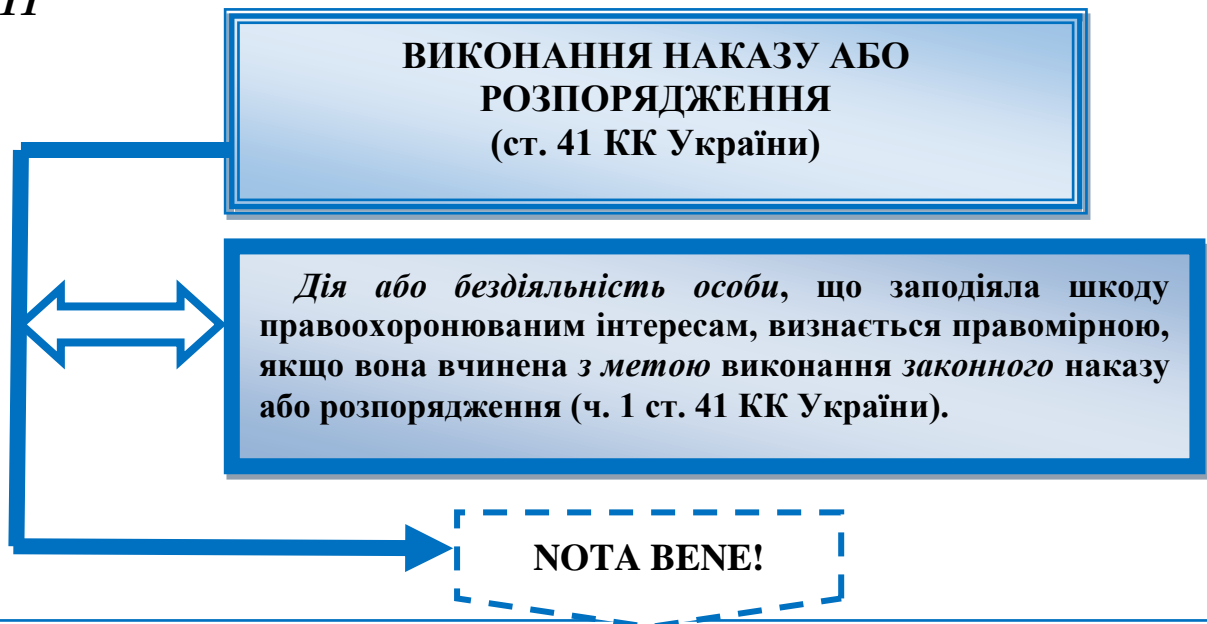
3. Особа, яка застосовувала *непереборний фізичний примус*, а також *переборний фізичний чи психічний примус*, що обумовили стан крайньої необхідності, внаслідок чого інша особа вчинила злочин, є *виконавцем* цього злочину. Однак, у тих випадках, коли *фізичне насильство чи погроза вбивством є ознаками складу вчиненого злочину*, кваліфікація за сукупністю злочинів виключається (наприклад, ст. 189 КК України).

4. У тих випадках, коли *особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинене під впливом фізичного чи психічного примусу*, ця обставина може бути врахована судом як така, що пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК України).

5. *Непереборний фізичний примус* є різновидом *Vis major* – непереборної сили (сили природи, дії людини, поведінка тварин, техногенні аварії чи катастрофи тощо). Вчинене за таких обставин діяння не є злочином (див. також схему 7.9.3).

14.11

1. Особа, яка не усвідомлювала злочинності наказу чи розпорядження, але за обставинами справи повинна була і могла усвідомлювати їх злочинний характер, підлягає кримінальній відповідальності за злочин, вчинений через необережність.

2. Виконанню підлягає *лише законний* наказ або розпорядження. Вони є законним, якщо: а) віддані відповідною особою; б) віддані в належному порядку; в) віддані в межах повноважень відповідної особи; г) за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина (ч. 2 ст. 41 КК України);

3. Особа, яка відмовилася виконувати *явно злочинний наказ або розпорядження*, не підлягає кримінальній відповідальності (ст. 60 Конституції України, ч. 3 ст. 41 КК України). У випадку колізії між нормою кримінального закону і нормою іншого нормативного акту, застосуванню підлягає кримінальний закон.

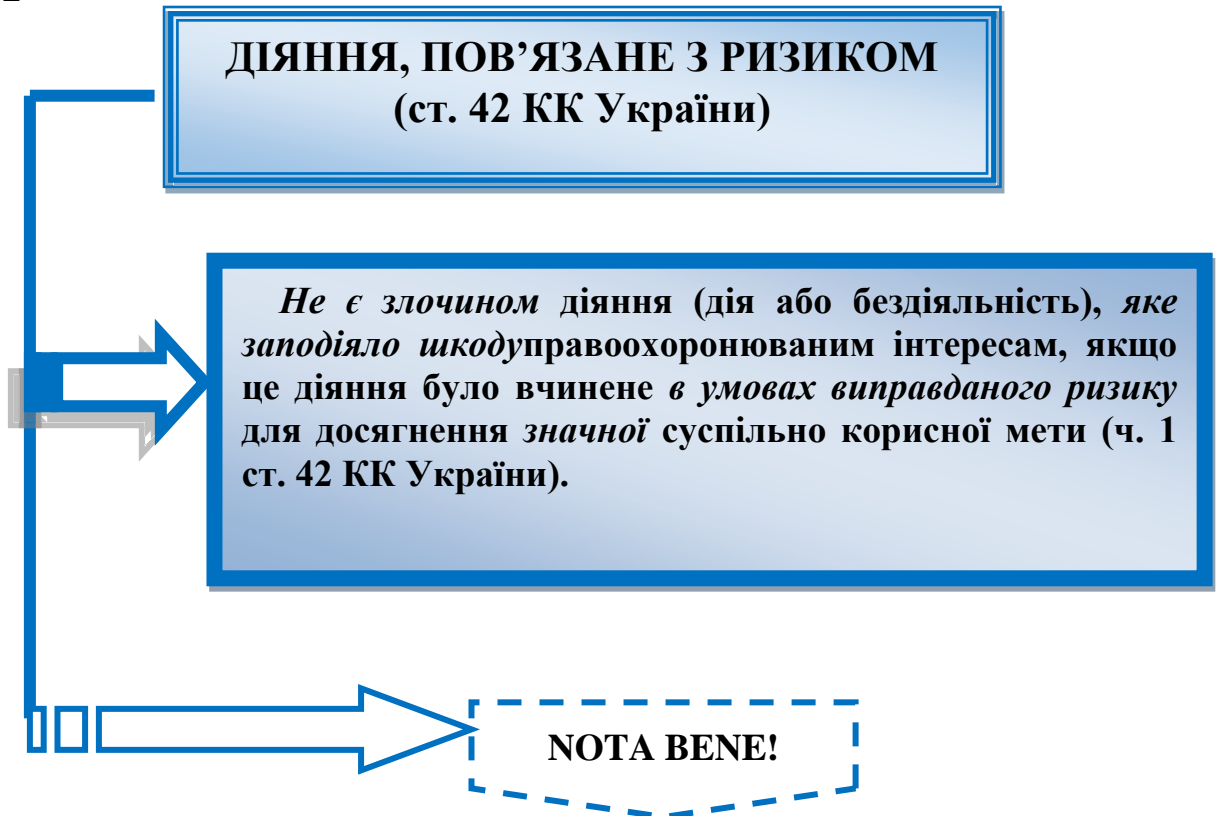
4. Особа, яка виконала *явно злочинний наказ або розпорядження*, підлягає кримінальній відповідальності на загальних засадах (ч. 4 ст. 41 КК України). Відповідна *службова особа*, яка віддала такий наказ є *співучасником вчиненого злочину* (підбурювач, організатор). Коли відповідна службова, яка віддала явно злочинний наказ чи розпорядження, ще й приймала участь у виконанні такого наказу чи розпорядження, вона є співвиконавцем вчиненого злочину.

5. *Якщо особа вчинила діяння, спрямовані на виконання злочинного наказу чи розпорядження або виконала їх, не усвідомлюючи злочинності наказу чи розпорядження*, то вона не підлягає кримінальній відповідальності за вчинене. Виконавцем злочину (злочинів) у такому випадку є відповідна особа, яка віддала злочинний наказ чи розпорядження (ч. 5 ст. 41, ч. 2 ст. 27 КК України) (див. також схеми 8.9 та 11.17.9.).

6. Наказ, розпорядження – це усна або письмова вимога відповідної службової особи до іншої особи вчинити чи не вчиняти певні дії. Лише законний наказ або розпорядження є обов'язковим для виконання.

14.12

1. *Виправданим* визнається ризик, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не пов'язаного з ризиком і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам (ч. 2 ст. 42 КК України).
2. *Не визнається виправданим* ризик, якщо він *завідомо створював загрозу* для життя людей або загрозу екологічної катастрофи чи надзвичайних подій (ч. 3 ст. 42 КК України).
3. *Особа, яка заподіяла шкоду при невиправданому ризику* підлягає кримінальній відповідальності, залежно від обставин справи, за злочин, вчинений через необережність або злочин, вчинений умисно.
4. Катастрофа - велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків (п. 19 ч. 1 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року № 5403-VI).
5. Під *виправданим ризиком* слід розуміти ризики, які в теорії кримінального права часто називають так: 1) професійний ризик; 2) виробничий ризик; 3) господарський ризик; 4) новаторський ризик; 5) медичним експериментом; 6) науковим експериментом; 7) технічним експериментом.

14.13

**ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЧИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ
ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
(ст. 43 КК України)**

Не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності (ч. 1 ст. 43 КК України).

NOTA BENE!

1. Така особа підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації *особливо тяжкого злочину, вчиненого умисної поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчинено гоумисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настання інших тяжких або особливо тяжких наслідків* (ч. 2 ст. 43 КК України).

При цьому дана особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин (ч. 3 ст. 43 КК України).

2. Особою, яка виконує спеціальне завдання може бути: а) працівник (в тому числі і негласний) оперативних підрозділів органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність; б) працівник розвідувального органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність; в) працівник іншого підрозділу органу, який має право здійснювати оперативно-розшукову діяльність; г) штатний чи позаштатний або негласний співробітник спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ чи Служби безпеки України; д) член організованої групи чи злочинної організації, який погодився на співпрацю з правоохоронними органами; е) інша особа, яка дала згоду на співпрацю з правоохоронними органами і на проникнення в організовану групу чи злочинну організацію для виконання спеціального завдання (п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII; статті 13, 14 Закону України «Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-XII).

3. Під іншими тяжкими або особливо тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння смерті одній чи декільком особам, заподіяння значної майнової шкоди, ускладнення, міждержавних відносин, поширення епідемій, епізоотій, тощо.

4. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 66 КК України, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину, є *обставиною, яка пом'якшує покарання*.

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII**

1

Стаття 42. Поліцейські заходи примусу

1. Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (силу);
- 2) спеціальні засоби;
- 3) вогнепальну зброю.

2. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

3. Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу - це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

4. Для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактної-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

5. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені цим Законом.

6. Не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронезилетів та іншого спеціального екіпірування).

7. Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

8. Норми забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

14.14.1

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

2

Стаття 43. Порядок застосування поліцейських заходів примусу

1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим.

2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей - через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

3. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

5. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

3

Стаття 44. Застосування фізичної сили

1. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

2. Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили.

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII
(ПРОПОВЖЕННЯ)**

4

Стаття 45. Застосування спеціальних засобів

1. Поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені цим Законом.

2. Поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Загальні правила застосування спеціальних засобів:

1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:

а) до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;

б) під час затримання особи;

в) під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;

г) якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;

г) проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;

2) гумові та пластикові кийки застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;

в) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

3) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

4) засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини;

5) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

а) затримання особи;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

б) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського;

7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для:

а) маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання, а також контролю за переміщенням речей;

...

14.14.1

5

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Стаття 45. Застосування спеціальних засобів

3. Загальні правила застосування спеціальних засобів:

...

8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвучової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;

в) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для:

а) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

б) відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей;

в) примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися;

г) затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;

10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, застосовуються для:

а) захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

б) відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;

в) затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

г) затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;

г) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

д) подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;

е) знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

є) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

ж) відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей;

11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для:

а) забезпечення маскуванню дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи;

12) службовий собака застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

в) під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;

г) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського;

13) службовий кінь застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

6

Стаття 45. Застосування спеціальних засобів

...

4. Поліції (поліцейському) заборонено:

1) наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шії, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт;

2) під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин;

3) відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини;

4) застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C;

5) застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях;

6) застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску.

5. Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

6. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування до особи спеціального засобу.

Якщо поліцейський заподіяв особі поранення або каліцтво внаслідок застосування до неї спеціального засобу, керівник такого поліцейського зобов'язаний негайно повідомити про це відповідного прокурора.

7. Допустимі параметри спеціальних засобів у частині їх фізичного, хімічного та іншого впливу на організм людини визначаються уповноваженими установами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

8. Правила зберігання, носіння та застосування спеціальних засобів, що є на озброєнні поліції, визначаються нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України.

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

7

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу.
2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.
3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.
4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:
  - 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
  - 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
  - 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
  - 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;
  - 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
  - 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;
  - 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.
5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.
6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:
  - 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;
  - 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;
  - 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;
  - 4) якщо особа чинить збройний опір;
  - 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

**Про Національну поліцію:
Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

...

7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

14.14.2

Про Службу безпеки України:
Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХП

Стаття 26. Підстави і порядок застосування зброї та спеціальних засобів
Військовослужбовці Служби безпеки України мають право зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства.

14.14.3

Про розвідувальні органи України:
Закон України від 22 березня 2001 року № 2331-III

Стаття 19. Застосування співробітниками розвідувальних органів України засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї
Співробітники розвідувальних органів України виключно для реалізації прав, визначених в абзацах одинадцятому і тринадцятому частини першої статті 9 цього Закону, а також у разі залучення їх до проведення антитерористичних операцій, мають право застосувати засоби фізичного впливу, зберігати, носити, використовувати і застосовувати спеціальні засоби активної оборони в порядку, передбаченому законодавством України, а військовослужбовці розвідувальних органів, крім того, - зберігати, носити, використовувати і застосовувати вогнепальну зброю в порядку, передбаченому Законом України «Про Національну поліцію».

Перевищення співробітником розвідувального органу України своїх повноважень при застосуванні засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

14.14.4

Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб:

Закон України від 04 березня 1998 року № 160/98-ВР

Стаття 18. Права військовослужбовців Управління державної охорони України

Військовослужбовці Управління державної охорони України під час здійснення державної охорони мають право:

...

2) затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються проникнути на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їхніх речей, які є при них, транспортних засобів, на яких вони прибули в район об'єкта охорони, і передавати їх іншим правоохоронним органам;

...

4) використовувати транспортні засоби, що належать органам державної влади України, підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів, що належать дипломатичним представництвам іноземних держав і міжнародним організаціям, а також спеціального призначення), для запобігання злочинам, переслідування і затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, доставлення осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, в лікувальні заклади, а також для проїзду до місця події з наступним відшкодуванням у встановленому порядку збитків, завданих власникам цих транспортних засобів;

5) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, заходити в житлові та інші приміщення, що належать громадянам, на територію і в приміщення державних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності з наступним повідомленням про це прокурора протягом 24 годин;

...

7) зберігати, носити і застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби на підставі і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами та прийнятими відповідно до них нормативними актами, провозити зброю та спеціальні засоби в усіх видах транспорту.

14.14.5

Про донорство крові та її компонентів:

Закон України від 23 червня 1995 року № 239/95-ВР

Стаття 2. Принципи донорства крові та її компонентів

Взяття крові та (або) її компонентів у донора дозволяється лише за умови, що здоров'ю донора не буде заподіяно шкоди.

14.14.6

Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV

Стаття 12. Взяття трансплантатів у живих донорів

Живим донором може бути лише повнолітня дієздатна особа.

У живого донора може бути взятий як гомотрансплантат лише один із парних органів або частина органа, або частина іншого анатомічного матеріалу.

Взяття гомотрансплантата у живого донора дозволяється на підставі висновку консиліуму лікарів відповідного закладу охорони здоров'я чи наукової установи після його всебічного медичного обстеження і за умови, що завдана здоров'ю донора шкода буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту.

Взяття гомотрансплантата (за винятком анатомічних матеріалів, здатних до регенерації) у живого донора допускається у випадках, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є близькими родичами (батько, мати, син, дочка, дід, баба, онук, онука, брат, сестра, дядько, тітка, племінник, племінниця).

Не допускається взяття гомотрансплантатів у живих осіб, які:

- утримуються у місцях відбування покарань;
- страждають на тяжкі психічні розлади;
- мають захворювання, що можуть передатися реципієнту або зашкодити його здоров'ю;
- надали раніше орган або частин органа для трансплантації.

14.14.7

Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII

Стаття 8. Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право:

...

5) проводити операції по захопленню злочинців, припиненню злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

...

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України.

...

14.14.8

**Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону:
Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III**

1

Стаття 13. *Обов'язки і права членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону*

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону зобов'язані:

1) брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

...

3) доставляти до органів Національної поліції, в підрозділи Державної прикордонної служби України, штаб громадського формування з охорони громадського порядку або громадський пункт охорони порядку, приміщення виконавчого органу селищної, сільської ради осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою його припинення, якщо вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи порушника, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим;

...

Члени громадських формувань під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена громадського формування мають право:

1) вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів, додержання режиму державного кордону, в тому числі на територіях, що межують з державним кордоном, де прикордонну смугу не визначено;

...

5) входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

6) у разі участі спільно з прикордонниками у пошуку кордону за згодою громадян або власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу та в присутності їх представників входити у будь-який час доби до житлових приміщень, на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій та оглядати транспортні засоби;

...

*Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III
(ПРОДОВЖЕННЯ)*

Стаття 14. Умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

Члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час спільного з поліцейськими, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії у випадках і в порядку, передбачених законом. Порядок придбання, видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку і державного кордону цих спеціальних засобів та їх зберігання визначається Міністерством внутрішніх справ за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.

Про намір застосувати силу і спеціальні засоби особи попереджаються (якщо дозволяють обставини). Без попередження фізична сила і спеціальні засоби можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю члена громадського формування, іншого громадянина, поліцейського, військовослужбовця Державної прикордонної служби України.

Не дозволяється застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, членів громадських формувань, поліцейських, військовослужбовців Державної прикордонної служби України, або збройного нападу чи збройного опору.

У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів члени громадських формувань не можуть перевищувати міри, необхідної для припинення правопорушення, а також зобов'язані звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушника та інших громадян. У разі заподіяння такої шкоди члени громадських формувань забезпечують подання допомоги потерпілим у найкоротший термін.

**Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Стаття 14. Умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

...

Про поранення або смерть правопорушника, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, члени громадських формувань повинні негайно сповістити відповідні органи Національної поліції і прокуратури, підрозділи Державної прикордонної служби України.

Перевищення повноважень із застосуванням сили, а також спеціальних засобів тягне за собою відповідальність згідно з законом.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, які мають документ дозвільного характеру, виданий уповноваженим державним органом, на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, мають право під час виконання своїх обов'язків спільно з поліцейськими або прикордонниками застосовувати власні або видані цими об'єднаннями спеціальні засоби

1) для самозахисту і захисту громадян від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

2) для припинення групових порушень громадського порядку та державного кордону;

3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність;

4) для затримання і доставлення до органу Національної поліції, підрозділу Державної прикордонної служби України, громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили адміністративні правопорушення чи злочини, продовжують заподіювати шкоду оточуючим громадянам або чинять опір;

5) для припинення в разі потреби опору поліцейським та військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону та боротьби із злочинністю.

Членам громадського формування забороняється під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно з чинним законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

Тема 15. Звільнення від кримінальної відповідальності.

15.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ПОНЯТТЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Звільнення від кримінальної відповідальності являє собою незастосування щодо особи, винної у вчиненні суспільно небезпечного діяння, негативних правових наслідків, передбачених законом за його вчинення, в силу втрати чи істотного зниження суспільної небезпеки злочинного діяння або особи, що його вчинила (В.С. Єгоров).

Звільнення від кримінальної відповідальності – це передбачена законом відмова держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України (Ю.В. Баулін).

Звільнення від кримінальної відповідальності – це здійснювана відповідно до кримінального, кримінально-процесуального закону відмова держави в особі відповідного суду від застосування заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, які вчинили злочин (С.С.Геуенко).

Звільнення від кримінальної відповідальності – це непризначення особі кримінального покарання за вчинений нею злочин (П.Л. Фріс).

Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави в особі компетентних органів від офіційного осуду особи, яка вчинила злочин, виражена у формі обвинувального вироку (І.Є.Звечаровський).

Під звільненням від кримінальної відповідальності розуміється відмова держави в особі компетентних органів від притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності (О.О. Дудоров).

Звільнення від кримінальної відповідальності за своїм юридичним змістом означає звільнення винного від усіх правових наслідків вчиненого ним злочину: осуду, який від імені держави оголошується обвинувальним вироком суду і означає офіційне визнання особи злочинцем, від покарання і від судимості (В.С. Савельєва).

Звільнення від кримінальної відповідальності – це звільнення особи, яка вчинила злочин, але після цього втратила свою попередню суспільну небезпечність в силу обставин, вказаних в законі, від застосування до неї з боку держави заходів кримінально-правового характеру (Н.Є.Крилова, Ю.М. Ткачевський).

15.2

Звільнення від кримінальної відповідальності – це гуманний акт компромісу з боку держави, який є альтернативою реалізації кримінальної відповідальності і здійснюється виключно судом, за наявності передбачених законом країни про кримінальну відповідальність підстав та умов, і полягає у її відмові від осуду особи, яка вчинила злочин, а також від призначення цій особі покарання, його виконання та забезпечення щодо цієї особи негативних наслідків, пов'язаних із судимістю з метою забезпечення реалізації завдань запобігання вчинення злочинів як даною особою так і іншими особами.

15.2.1

ПОНЯТТЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTABENE!

1. Особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке містить склад злочину, передбачений КК України, тобто *є підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності*.

2. Особа, яка вчинила злочин, *звільняється від усіх форм кримінальної відповідальності*. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність), кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду (див. схему 5.23.). Отже, особа може бути звільнена судом від кримінальної відповідальності до набрання обвинувальним вироком суду законної сили

3. Про поняття форм кримінальної відповідальності див. схему № 5.7.

4. Особа, що вчинила злочин, може бути звільнена від кримінальної відповідальності лише за наявності її згоди. При її відсутності справа розглядається судом в установленому КПК України порядку.

5. Особи, звільнені від кримінальної відповідальності в установленому законом порядку не мають судимості (ст. 88 КК України).

6. Звільнення особи від кримінальної відповідальності не звільняє її від цивільно-правової відповідальності.

15.2.2

ЗМІСТОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

- а) *встановлення судом підстави кримінальної відповідальності особи – наявності складу відповідного злочину в її діянні;*
- б) *визнання цієї особою вини у вчиненні злочину, що містить у собі особисту несхвальну оцінку вчиненого діяння (особистий осуд);*
- в) *оцінка судом наявності підстав і умов звільнення винної особи від кримінальної відповідальності;*
- г) *несхвальна оцінка судом вчиненого особою діяння та її самої (осуд від імені держави) і прощення їй вчиненого діяння у виді звільнення від кримінальної відповідальності з розрахунком на правомірну поведінку даної особи в майбутньому.*

15.3

Мета звільнення від кримінальної відповідальності: через реалізацію принципів економії кримінальної репресії, гуманізму, справедливості підвищити ефективність механізму кримінально-правового регулювання і охорони суспільних відносин, спрямованого на запобігання вчиненню злочинів як особою звільненою від кримінальної відповідальності так і іншими особами (загальна і спеціальна превенція).

15.4

Підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності – це достатні правові приводи для прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності (згідно ст. 44 КК України – правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності).

15.4.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ЩОДО ПІДСТАВ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Підставами звільнення від кримінальної відповідальності є юридичний факт або фактичний (юридичний) склад, при наявності якого з особи повністю або частково знімається обов'язок перетерпіти заходи державно-примусового впливу за вчинений злочин (Г.К. Сухоруков).

Підставами звільнення від кримінальної відповідальності є одночасна наявність двох обставин: 1) невеликий ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину; 2) невеликий ступінь суспільної небезпеки особи винного (С.Г. Келіна).

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності є певна її посткримінальна поведінка, яка заохочується державою, або настання події, з якою КК України пов'язує звільнення особи від кримінальної відповідальності (Ю.В. Баулін).

Підставами звільнення від кримінальної відповідальності для більшості її видів є відсутність або невеликий ступінь суспільної небезпеки злочину або особи, яка його вчинила, а також у спеціальних випадках дійового каяття – вчинення винним суспільно корисних дій, передбачених в Особливій частині КК (В.С. Єгоров).

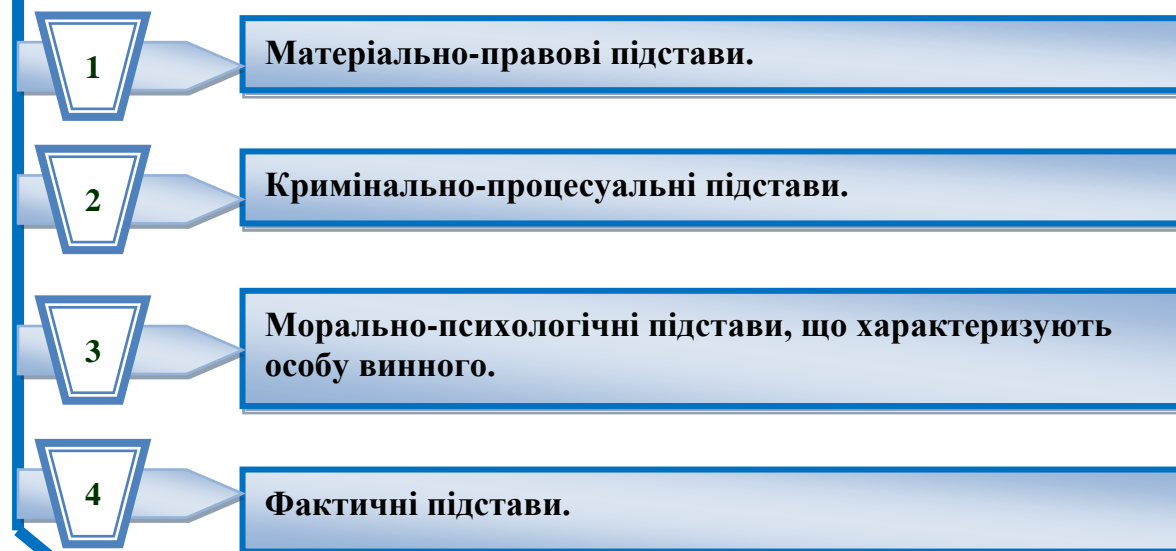
15.4.2

Умови звільнення від кримінальної відповідальності – це передбачені законом України про кримінальну відповідальність фактичні обставини, які свідчать про необхідність (обов'язок суду) або можливість (право суду) для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

15.5

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДСТАВ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВІЙ НАУЦІ

Грошевой Ю.М. Освобождение от уголовной ответственности
в стадии судебного разбирательства. Харьков. 1979. С.34-35.

15.6

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КК УКРАЇНИ (ст. 44 КК України)

NOTABENE!

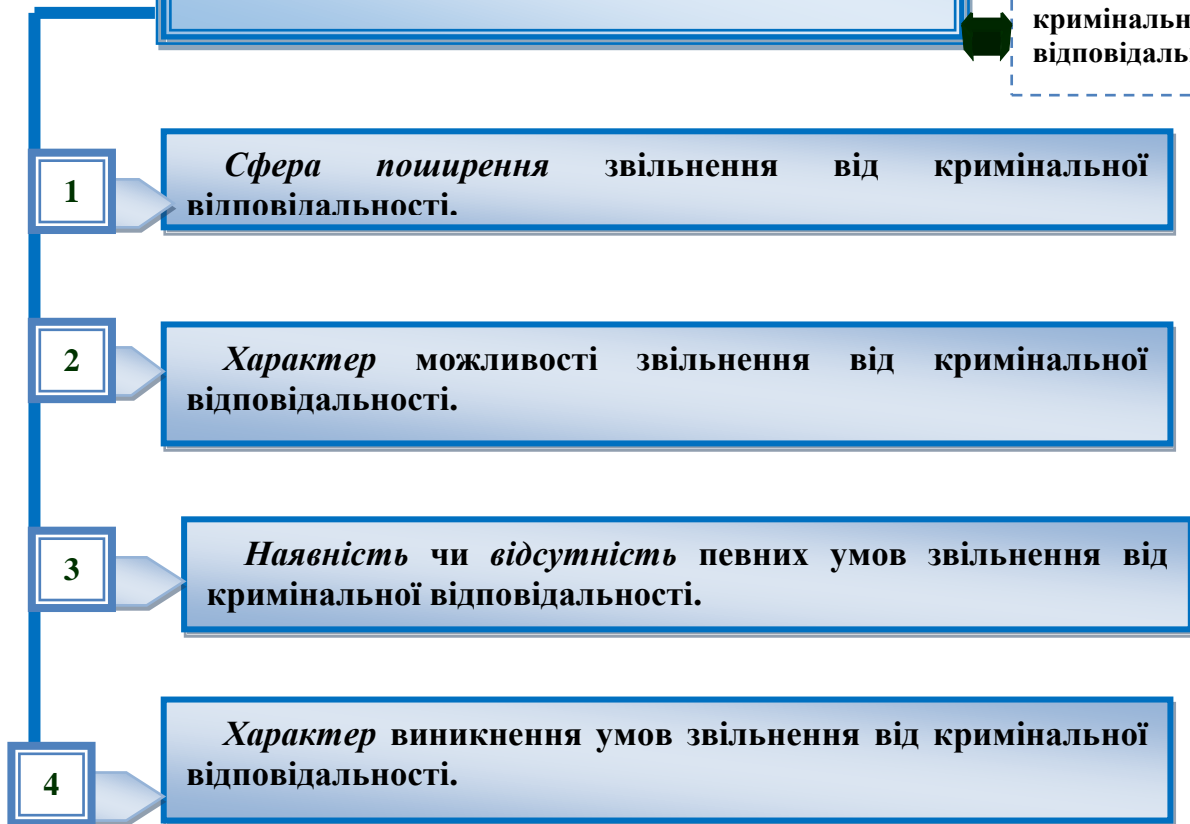
1. Особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК України.
2. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК України, здійснюються виключно судом.
3. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності встановлюється законом.
4. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності визначається законом, насамперед КПК України.
5. Звільнення від кримінальної відповідальності Президентом України не здійснюється у зв'язку з відсутністю правового механізму реалізації.

15.7

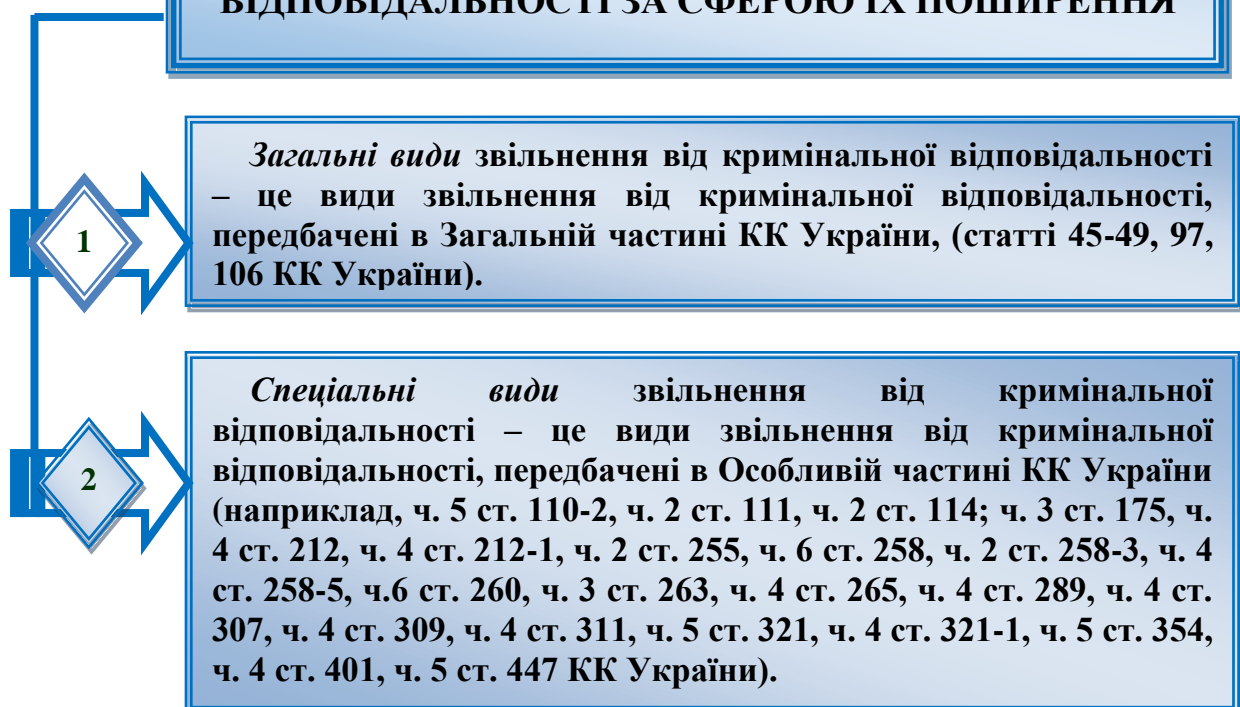
КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Критерій – мірило, ознака виділення видів звільнення від кримінальної відповідальності

15.7.1

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СФЕРОЮ ЇХ ПОШИРЕННЯ

15.7.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ХАРАКТЕРОМ МОЖЛИВОСТІ ТАКОГО ЗВІЛЬНЕННЯ

1

Обов'язкові (імперативні) види звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, статті 45, 46, ч. 1, 2 ст. 49, ч. 1, 2 ст. 106, ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114; ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401 (щодо статей 45, 46, ч. 1, 2 ст. 49 КК України), ч. 5 ст. 447 КК України). В цих випадках *суд зобов'язаний* звільнити особу від кримінальної відповідальності (за наявності її згоди).

2

Необов'язкові (факультативні, диспозитивні) види звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, статті 47, 48, 97, ч. 4 ст. 49, ч. 4 ст. 401 (щодо статей 47, 48, ч. 4 ст. 49 КК України) КК України). В цих випадках *суд має право* звільнити особу від кримінальної відповідальності (за наявності її згоди).

15.7.3

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД НАЯВНОСТІ ЧИ ВІДСУТНОСТІ ПЕВНИХ УМОВ ЗВІЛЬНЕННЯ

1

Умовне звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 47 (за умови, що особа протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадський порядок); ст. 97 (якщо суд визнає, що виправлення неповнолітнього можливе без застосування покарання, застосувавши до нього примусові заходи виховного характеру), ч. 4 ст. 401 (лише щодо ст. 47 КК України) КК України.

2

Безумовне звільнення від кримінальної відповідальності без жодних умов (наприклад, статті 45-49, ст. 106, ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114; ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401 (щодо статей 45, 46, 48, 49 КК України), ч. 5 ст. 447 КК України).

15.7.4

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД ХАРАКТЕРУ ВИНИКНЕННЯ УМОВ ЗВІЛЬНЕННЯ

1

Види звільнення від кримінальної відповідальності, умови застосування яких виникають у зв'язку з наявністю визначених законом подій – статті 48, 49, 106, ч. 4 ст. 401 (щодо статей 48, 49 КК України) КК України.

2

Види звільнення від кримінальної відповідальності умови застосування яких пов'язані з позитивною посткримінальною поведінкою особи (наприклад, статті 45-47, ч. 5 ст. 110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114; ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401 (щодо статей 45-47 КК України), ч. 5 ст. 447 КК України).

15.8

УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ (ст. 45 КК України)

Об'єктивні умови (обставини, що характеризують вчинений злочин).

Суб'єктивні умови (обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин).

Вчинення особою злочину вперше (див. схему 15.15 і 15.16).

Щире каяття винного після вчинення злочину.

Особою вчинено *вперше* злочин *невеликої тяжкості* або *необережний злочин середньої тяжкості* (про поняття злочину невеликої тяжкості та середньої тяжкості див. схему 4.10.6; про поняття необережного злочину див. схему 9.6).

Активне сприяння винним розкриттю злочину.

Повне відшкодування винним завданих ним збитків або усунення заподіяної шкоди.

Вчинений особою вперше злочин *невеликої або необережний злочин середньої тяжкості не має відноситися до корупційних злочинів* (про поняття корупційного злочину див. схему 15.9).

Особа, що вчинила злочин, *не заперечує проти застосування даного виду звільнення її від кримінальної відповідальності*.

**УМОВИ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ
КАЯТТЯМ (ст. 45 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

1. Дійове каяття полягає в тому, що після вчинення злочину особа щиро покаялась, активно сприяла його розкриттю та повністю відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду. Відсутність хоча б однієї із зазначених складових дійового каяття виключає звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК). Виняток можуть становити лише випадки вчинення злочину чи замаху на нього, внаслідок яких не заподіяно шкоду або не завдано збитки (абз. 3 п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12).

2. Щире каяття винного після вчинення злочину – це діяння особи, що вчинила злочин, які виражають критичну оцінку особою вчиненого злочину і можуть проявитися в наступних формах: 1) визнання своєї вини у вчиненні злочину; 2) добросовісному, а не удаваному висловленні жалю з приводу вчинення злочину перед органами дізнання, слідства, судом, потерпілим, іншими особами; 3) засудження вчиненого і вираження готовності підлягати кримінальній відповідальності; 4) неперешкодження розкриттю злочину тощо.

3. Активним сприянням розкриттю злочину слід вважати надання особою правоохоронним органам будь-якої допомоги в установленні невідомих їм обставин справи (абз. 5 п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12).

4. Повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди полягає в добровільному задоволенні винним або іншими особами, зокрема батьками чи близькими родичами, обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування заподіяної злочином матеріальної та моральної шкоди, загладження її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу (абз. 6 п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12).

Збитки є шкодою майнового характеру, вираженого в грошовій формі. Вони можуть проявитися у знищенні майна, посівів, насаджень, втраті годувальника, втраті заробітної плати у зв'язку з інвалідністю, тощо.

Усунення заподіяної шкоди може проявитися у відновленні попереднього стану предмету, повернення викраденого або рівноцінного майна, наданні потерпілому коштів, які він витратив, наприклад, на ремонт речі, лікування, компенсація моральної шкоди, тощо.

15.9

КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Корупційними злочинами відповідно до КК України вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364-1, 365-2, 368-369- 2 КК України (примітка до ст. 45 КК України).

ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Корупційні злочини, які вчиняються шляхом зловживання службовим становищем

Інші корупційні злочини

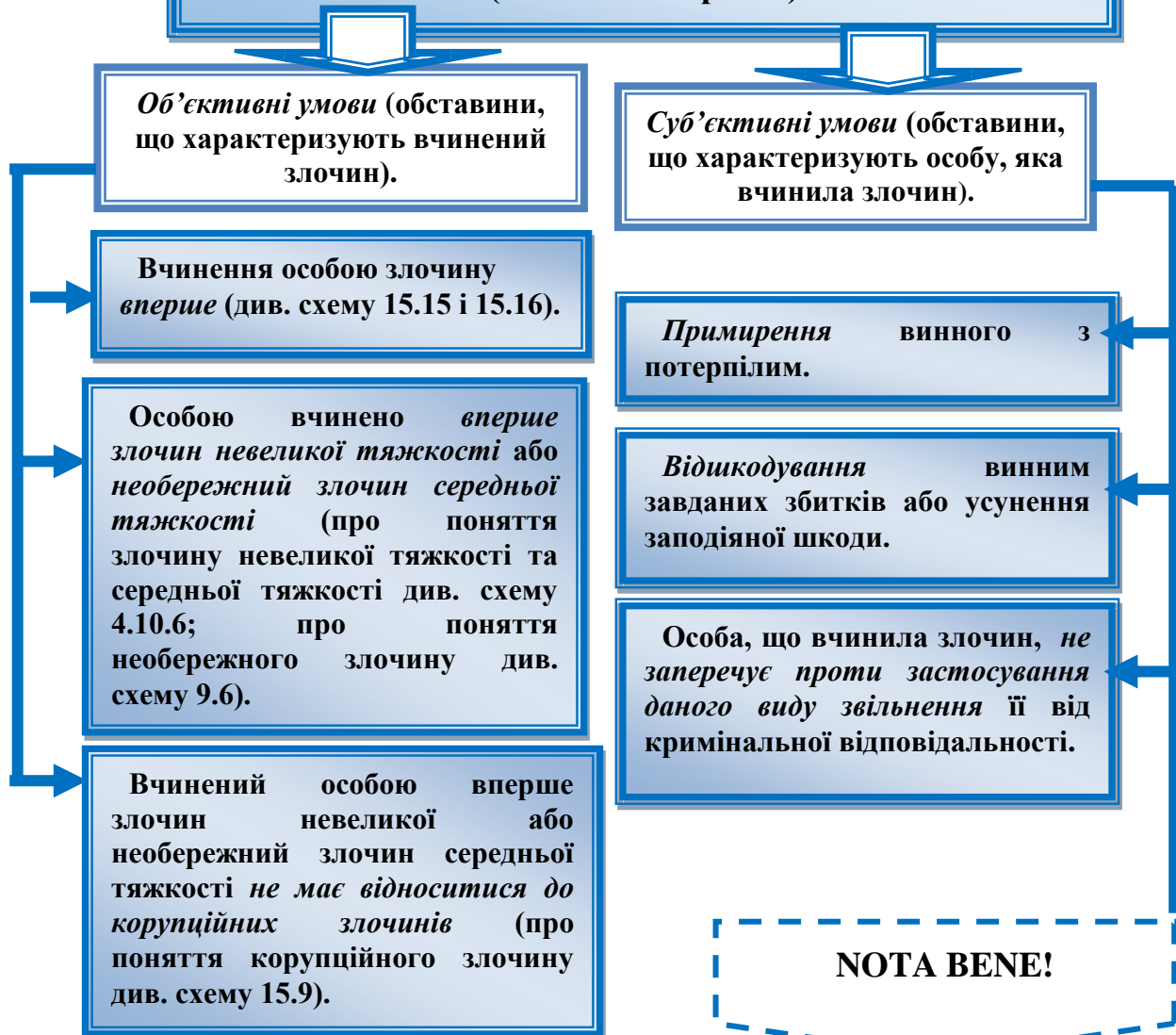
- ч. 2 ст. 191 КК України – заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;
- ч. 2 ст. 262 КК України – заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;
- ч. 2 ст. 308 КК України – заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;
- ч. 2 ст. 312 КК України – заволодіння прекурсорами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;
- ч. 2 ст. 313 КК України - заволодіння обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;
- ч. 2 ст. 320 КК України – порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що призвели до заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;
- ст. 357 КК України – заволодіння документами, штампами, печатками шляхом зловживання особою своїм службовим становищем;
- ч. 2 ст. 410 КК України – заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання військовою службовою особою службовим становищем.

- ст. 210 КК України - нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням;
- ст. 354 КК України - підкуп працівника підприємства, установи чи організації;
- ст. 364 КК України - зловживання владою або службовим становищем;
- ст. 364-1 КК України - зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- ст. 365-2 КК України - зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги;
- ст. 368 КК України - прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- ст. 368-2 КК України - незаконне збагачення;
- ст. 368-3 КК України - підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- ст. 368-4 КК України - підкуп особи, яка надає публічні послуги;
- ст. 369 КК України - пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі;
- ст. 369-2 КК України - зловживання впливом.

15.10

**УМОВИ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З
ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ
(ст. 46 КК України)**

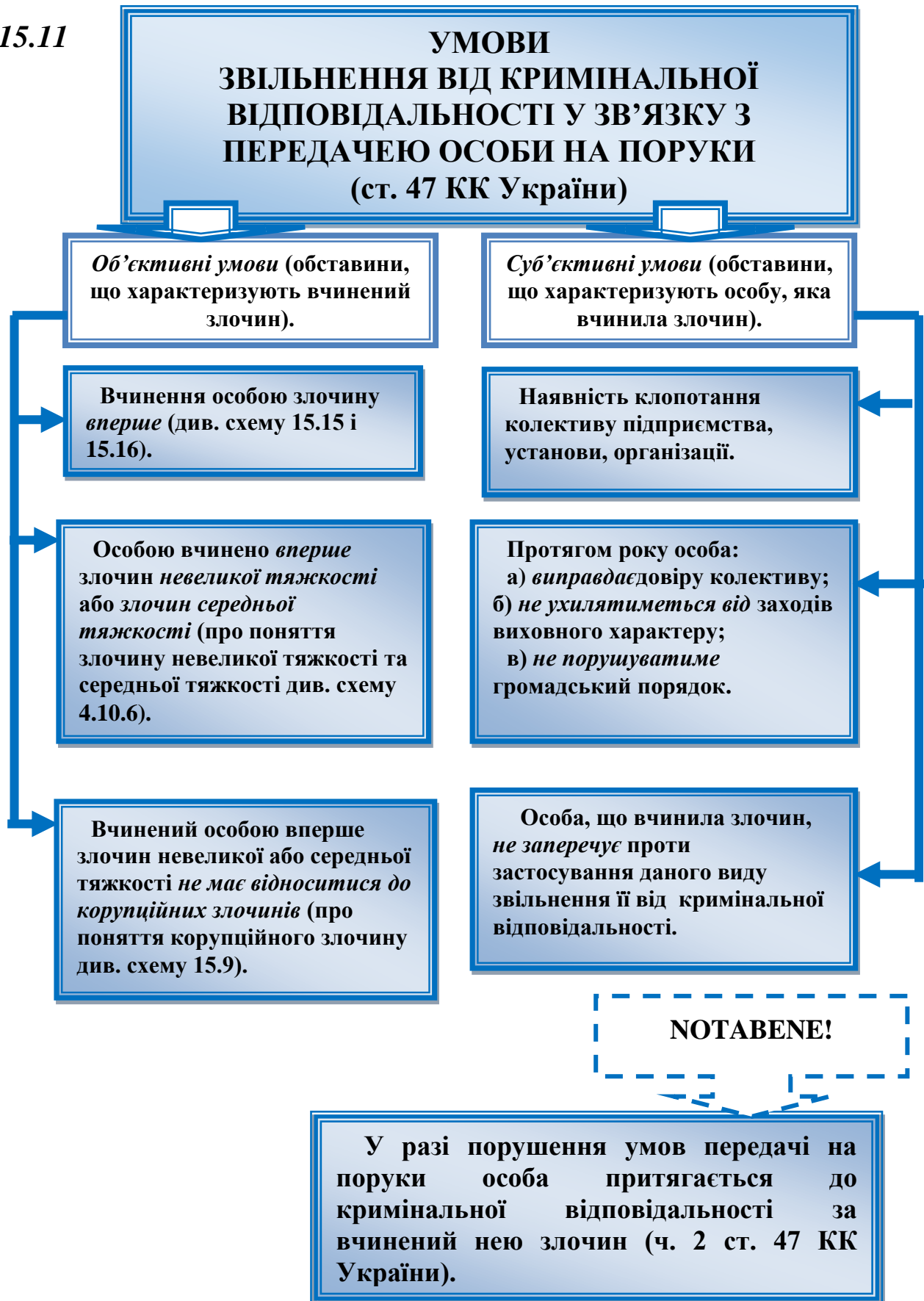
1. *Примирення* – це досягнення злагоди між особою, що вчинила злочин і потерпілим, змістом якої є прощення винному вчиненого злочину з боку потерпілого. Досягнення примирення може супроводжуватися відшкодуванням або усуненням винним заподіяної потерпілому майнової та моральної шкоди. Про примирення потерпілий ставить до відома орган дізнання, досудового слідства, суд.

2. *Збитки є шкодою майнового характеру, вираженого в грошовій формі.* Вони можуть проявитися у знищенні майна, посівів, насаджень, втраті годувальника, втраті заробітної плати у зв'язку з інвалідністю, тощо.

Усунення заподіяної шкоди може проявитися у відновленні попереднього стану предмету, повернення викраденого або рівноцінного майна, наданні потерпілому коштів, які він витратив, наприклад, на ремонт речі, лікування, компенсація моральної шкоди, тощо.

3. У тих випадках, коли винна у вчиненні злочину особа не звільняється від кримінальної відповідальності, примирення *враховується судом при призначенні покарання як обставина, яка пом'якшує покарання* (ч. 2 ст. 66 КК України).

15.11

15.12

15.12.1

**ЗМІСТ УМОВ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ЗМІНОЮ ОБСТАНОВКИ
(ст. 48 КК України)**

NOTA BENE!

1. Треба розрізняти зміну обстановки в широкому розумінні, тобто соціальних, економічних, політичних, духовних, міжнаціональних, воєнних, міжнародних, природних, організаційних, виробничих та інших процесів у масштабах країни, регіону, області, міста, району, підприємства, установи, організації, та у вузькому, - тобто об'єктивних (зовнішніх) умов життя, в яких перебувала особа на час вчинення злочину та які значною мірою позначались на її суспільній небезпечності.

Для застосування ст. 48 КК необхідно встановити, що після вчинення певного злочину обстановка змінилася таким чином, що вчинене діяння вже не є суспільно небезпечним (*п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12*).

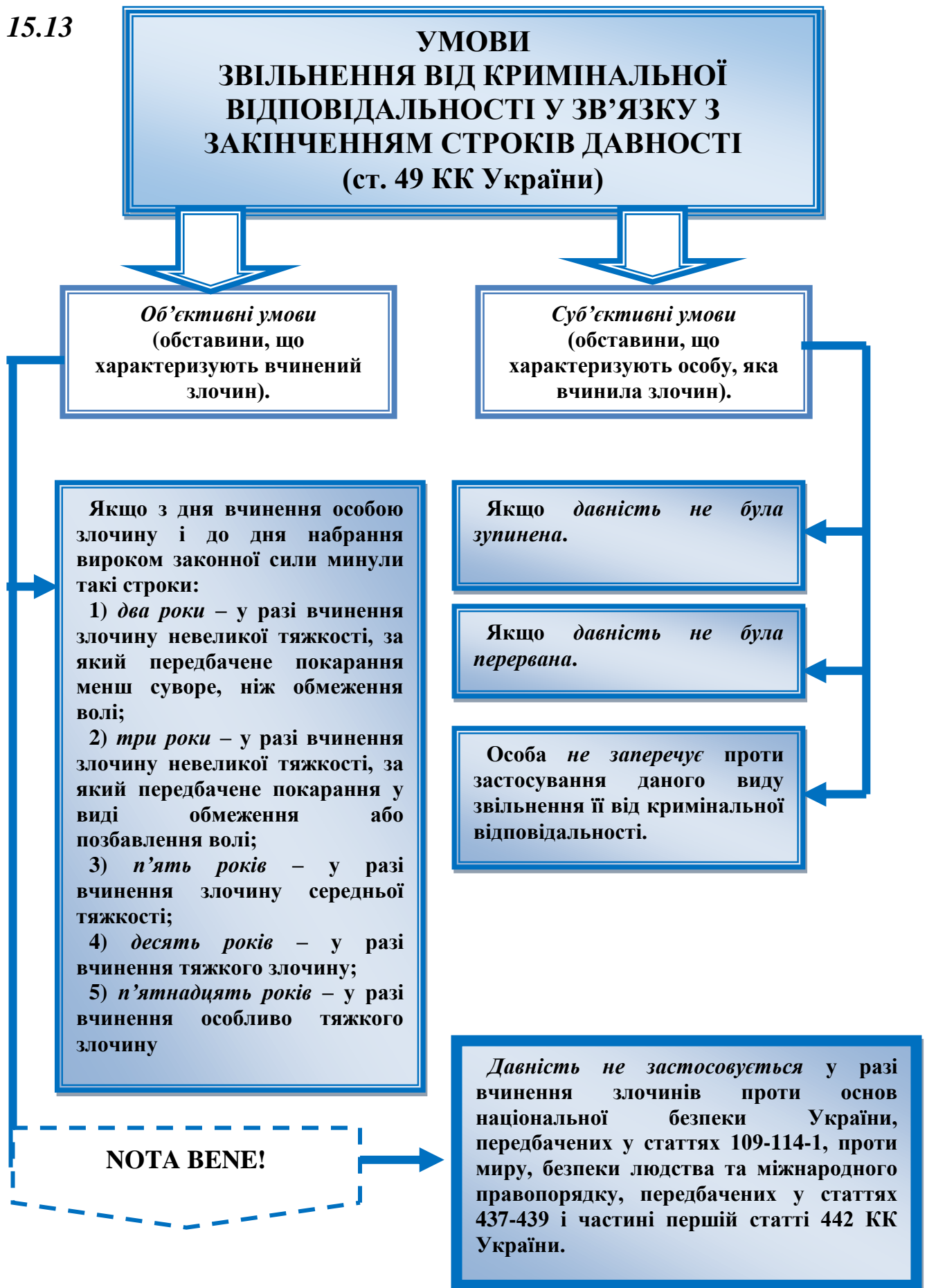
2. *Втрата суспільної небезпечності діяння* може бути зумовлена зміною обстановки як у масштабі всієї держави (зміна принципів господарювання; скасування надзвичайного стану; зміна засад кримінальної політики), так і в окремих її регіонах, а так само щодо окремих суб'єктів господарювання (списання в установленому порядку заборгованості аграрних підприємств щодо сплати податків, обов'язкових зборів; відведення ділянки лісу, де було вчинено незаконну порубку лісу, під будівництво автомагістралі, усунення службовою особою матеріальної шкоди державі чи підприємству, заподіяної внаслідок її службової недбалості тощо).

3. Особу можна визнати такою, що перестала бути суспільно небезпечною, у разі, коли вона сама або обстановка навколо неї зазнала таких змін, що унеможливають вчинення нею нового злочину (*п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 року № 12*).

4. Про зміну обстановки і втрату особою суспільної небезпеки може свідчити: влаштування винного на роботу, створення сім'ї, тривала правомірна, суспільно-корисна поведінка, перебування на строковій військовій службі чи військовій службі за контрактом, позитивна характеристика за місцем праці, навчання проживання, тяжка хвороба винного, поміщення неповнолітнього до інтернату, інвалідність винного, співпраця з правоохоронними органами тощо.

15.13

15.13.1

**ВИДИ
ЗЛОЧИНІВ, ЩОДО ЯКИХ ДАВНІСТЬ НЕ
ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ**

а) злочини проти основ національної безпеки України (Розділ I Особливої частини КК України):

- дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України);
- посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України);
- фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України);
- державна зрада (ст. 111 КК України);
- посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України);
- диверсія (ст. 113 КК України);
- шпигунство (ст. 114 КК України);
- перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України);

б) злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Розділ XX Особливої частини КК України):

- планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України);
- порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України);
- застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України);
- геноцид (частина перша ст. 442 КК України).

15.13.2

**ЗМІСТ УМОВ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З
ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ
(ст. 49 КК України)**

NOTABENE!

1. Початок спливу строку давності – наступна доба, що йде за днем вчинення злочину. Про час вчинення злочину див. схему 3.9.8. даного посібника.

2. Перебіг давності зупиняється якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення нею злочину минуло п'ятнадцять років (ч. 2 ст. 49 КК України), незалежно від того, що вона протягом цього строку ухилялася від слідства і суду (див. також ч. 4 ст. 49 КК України).

3. Перебіг давності переривається, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій статті 49 КК України строків особа вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення нового злочину. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин (ч. 3 ст. 49 КК України).

4. Питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосовувати давність, довічне позбавлення волі не може бути призначено і заміняється позбавленням волі на певний строк (ч. 4 ст. 49 КК України).

5. Умови звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх у зв'язку з закінченням строків давності визначено ст. 106 КК України.

15.14

ЗЛОЧИН ВВАЖАЄТЬСЯ ВЧИНЕНИМ ВПЕРШЕ

Якщо особа, до вчинення цього злочину не вчинила іншого суспільно небезпечного діяння, яке містить ознаки злочину.

Якщо особа раніше вчинила злочин чи злочини, однак вони втратили кримінально-правове значення.

15.15

ЗЛОЧИН ВТРАЧАЄ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ, ЯКЩО:

Особа звільнена судом від кримінальної відповідальності. Згідно ч. 1 ст. 88 КК України така особа не має судимості, оскільки обвинувальний вирок судом при звільненні від кримінальної відповідальності не виноситься

Особа була засуджена за вироком суду без призначення покарання (за КК України 1960 року)

Особа була звільнена від покарання (ч. 3 ст. 88 КК України)

Діяння, яке вчинила особа, декриміналізоване (ч. 3 ст. 3, ч. 3 ст. 88 КК України)

Особа, яка була реабілітована (ч. 4 ст. 88 КК України)

Судимість погашена чи знята у встановленому законом порядку (статті 89, 91 КК України)

Особа була засуджена вироком суду іноземної держави за вчинене нею діяння, яке згідно чинного КК України є злочином

15.16

1. Звільнення від кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин, *не означає декриміналізацію* вчиненого діяння.

2. При *сукупності злочинів* також можливе звільнення особи, що вчинила ці злочини, від кримінальної відповідальності як за один, так і за декілька з них або за всі вчинені особою злочини

3. Звільнення особи, що вчинила злочин, від кримінальної відповідальності без наявності достатніх умов *не сприяє досягненню цілей цього гуманного акту*.

15.17

АЛЬТЕРНАТИВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ В ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ

NOTA
BENE!

Альтернатива – необхідність вибору між двома можливостями, що виключають одна одну (походить від лат. alterno – чергую, змінюю).

1

Модель публічного інтересу. Відмова компетентного органу держави від притягнення особи до кримінальної відповідальності застосовується виходячи із суспільної небезпеки злочину з врахуванням в конкретній ситуації публічного інтересу.

2

Модель попередження. Виділяють три види попередження особи, яка вчинила незначний злочин: 1) поліцейський, виявивши такий злочин і не вважаючи за необхідне порушити справу, усно попереджує особу про недопустимість порушення закону; 2) поліцейський попереджує особу про порушення закону і складає відповідний протокол, який не має кримінально-правового значення; 3) поліція офіційно попереджує особу про порушення закону і складає спеціальний протокол, наявність якого враховується як судимість при вчиненні наступного злочину.

3

Модель трансакції. Органи слідства (прокуратура, поліція) відмовляються від притягнення особи до кримінальної відповідальності, якщо вона заплатить до державної скарбниці визначену в кожному випадку суму.

4

Модель медіації. Полягає у примиренні потерпілого з обвинуваченим через посередництво органів кримінального судочинства за умови компенсації потерпілому заподіяної шкоди.

15.17.1

ВИТЯГИ

з рішення Ради Європейського союзу «Про становище жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року

Медіацію у кримінальних справах слід розуміти як пошук до або під час кримінального провадження прийняттого рішення між жертвою і правопорушником за посередництва компетентної особи.

15.17.2

МЕДІАЦІЯ

1

Можна визначити як *«відновлююче правосуддя»*, метою якого є виправлення усього, в тому числі і правопорушника.

2

Має місце лише тоді, коли сторони *добровільно дійшли злагоди з цього приводу*. Сторони також можуть відмовитися від досягнутої злагоди на будь-якому етапі проведення медіації.

3

Види медіації:

- *безпосередня медіація* проводиться під час зустрічі потерпілого з правопорушником, «віч-на-віч»;
- *непряма медіація* – проводиться тоді, коли потерпілий не хоче зустрічатися з правопорушником, а лише з медіатором, який проводить окремі зустрічі зі сторонами.

5

Процедуру медіації проводять спеціально уповноважені особи – медіатори (не судді й не арбітри), які не мають права нав'язувати сторонам своє вирішення проблеми *Головна мета медіаторів (посередників)* — допомогти сторонам досягнути злагоди. Медіатор застосовує різні способи діалогу між сторонами, завдяки яким досягається компроміс між ними і укладення реальної для виконання угоди.

6

Органи кримінального судочинства мають право приймати рішення щодо передачі справи на медіацію, а також і на оцінку вирішення цієї процедури.

7

Зняття обвинувачення, що впливає з домовленості, якої було досягнуто під час зустрічі, повинно мати юридичний статус: кримінальне переслідування за цією справою має припинитися.

8

Якщо справа повертається медіатором органам судочинства без досягнутої сторонами угоди, або якщо умови угоди не виконуються, *справа поновлюється у судовому порядку без будь-якого зволікання*.

ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ

Медіація (від англ. mediation — посередництво) є формою примирення потерпілого і правопорушника за посередництвом медіатора у справах, які передаються на медіацію органами кримінального судочинства у разі, якщо злочинець визнав факт вчинення ним злочину і сторони схильні до примирення.

15.17.3

ВИТЯГИ
з Рекомендації №г (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи
«Про медіацію в кримінальних справах»
від 15 вересня 1999 року

<...>

Комітет Міністрів, відповідно до положень Статті 15.b
Статуту ради Європи,

відзначаючи використання медіації у кримінальних справах як гнучке, всеосяжне, спрямоване на розв'язання проблем доповнення або як альтернативу традиційному судовому розгляду;

враховуючи необхідність залучення до розгляду якомога більшої кількості людей – жертви, правопорушника і тих членів суспільства, яких певна подія могла б стосуватися;

визнаючи законний інтерес жертви до можливих наслідків віктимізації, інтерес до діалогу з правопорушником для отримання вибачень і певної компенсації за спричинену шкоду;

враховуючи важливість пробудження почуття відповідальності у правопорушника і надаючи тим самим йому можливості для виправлення, які призведуть до реінтеграції та реабілітації;

відзначаючи, що медіація може підвищити у свідомості людей роль людини та спільноти у запобіганні злочинам та різного роду конфліктам, відкриваючи можливості для нових, більш конструктивних і менш репресивних заходів у вирішенні тієї чи іншої справи;

визнаючи, що медіація потребує певних навичок, умінь та акредитованої освіти;

враховуючи необхідний внесок в справу з боку неурядових організацій та місцевих спільнот:

Рекомендує урядам держав – членів Ради, розвиваючи систему медіації у кримінальних справах, враховувати принципи, зазначені у Додатку до цієї рекомендації, і ознайомити якомога більшу кількість людей з цим документом.

II. Основні принципи

1. Медіація у кримінальних справах повинна мати місце лише тоді, коли всі сторони добровільно дійшли згоди з цього приводу. Сторони також можуть відмовитися від своєї згоди на будь-якому етапі проведення медіації.

2. Будь-які обговорення під час зустрічі мають конфіденційний характер і не можуть використовуватися в майбутньому, за винятком випадків, коли наявна згода сторін.

3. Медіація у кримінальних справах має бути доступним заходом.

4. Медіація у кримінальних справах має бути допустимою на будь-якій стадії судочинства.

5. Медіація є незалежною та автономною в межах кримінального судочинства.

<...>

15.17.4

ВИТЯГИ
З КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ
ПОЛЬЩІ 1997 р., ЩО СТОСУЮТЬСЯ
ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВАХ

Стаття 23а. [Процедура медіації].

- § 1. Суд, а під час попереднього слідства прокурор, з ініціативи або за згоди потерпілого і обвинуваченого може направити справу до установи або гідної довіри особи з метою проведення процедури медіації між потерпілим і обвинуваченим.
- § 2. Процедура медіації не повинна тривати довше, ніж один місяць; цей термін не враховується в час тривання попереднього слідства.
- § 3. Процедуру медіації не може проводити особа, щодо якої в конкретній справі виникли обставини, передбачені в Статтях 40-42, якщо вона є професіональним суддею, прокурором, адвокатом, юрисконсультom, а також стажером з однієї з цих професій, або якщо вона працює у суді, прокуратурі чи іншій установі, завданням якої є переслідування злочинців.
- § 4. Установа або гідна довіри особа після проведення процедури медіації подає звіт з її перебігу і результатів.
- § 5. Міністр юстиції шляхом розпорядження має визначити вимоги, яким повинні відповідати установи й гідні довіри особи, наділені правом проводити медіацію, спосіб їх призначення й відкликання, обсяг і умови надання матеріалів справи установам і гідним довіри особам для проведення ними медіації та спосіб і порядок процедури медіації, дбаючи про необхідність ефективного проведення цієї процедури.

Стаття 53. [Директиви загального характеру]

- § 1. Покарання суд вибирає на свій розсуд, в межах, передбачених законодавством, дбаючи проте, щоб міра покарання не перевищувала ступеня провини, враховуючи ступінь шкоди вчинку для суспільства та зважаючи на профілактичні й виховні цілі, яких це покарання має досягти стосовно обвинуваченого, а також зважаючи на потреби у сфері формування правової свідомості громадськості.
- § 2. Визначаючи міру покарання, суд враховує, зокрема мотивацію і спосіб поведінки правопорушника, вчинення злочину спільно з неповнолітнім, вид і ступінь порушення покладених на правопорушника обов'язків, вид і розмір негативних наслідків злочину, риси характеру й схильності правопорушника спосіб життя перед скоєнням злочину та поведінку після його вчинення, а, особливо, намагання виправити шкоду або компенсувати її в іншій формі, прийнятній громадському почуттю справедливості; окрім того, враховується спосіб поведінки потерпілого.
- § 3. Визначаючи міру покарання, суд також враховує позитивні результати процедури медіації, проведеної між потерпілим і правопорушником, або угоду, укладену між ними під час процедури, проведеної за рішенням суду або прокурора.

Тема 16. Поняття покарання. Система та види покарань.

16.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Покарання – це передбачена кримінальним законом міра державного примусу, яка застосовується щодо особи, визнаної винною у вчиненні злочину, що виражає негативну оцінку вчиненого діяння і особи, яка його вчинила, та заподіює цій особі певних позбавлень і обмежень (*Є.А. Саркісова*).

Покарання, з одного боку, є заходом державного примусу, який застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в заподіянні засудженому певних позбавлень або обмежень його прав і свобод, а з другого – встановлюється державою в інтересах суспільства для досягнення корисного суспільного результату (*М.М. Становський*).

Покарання є мірою примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, і полягає в передбачених законом втратах та обмеженнях прав і свобод засудженого (*О.Г. Фролова*).

Покаранням називається застосована судом міра державного спонукання, яка заподіює злочинцю певні втрати і висловлює йому від імені держави заперечливу, докірливу, юридичну і моральну оцінку його поведінці (*М.Й. Коржанський*).

Покарання – це захід державного примусу, що застосовується судом за вироком до особи, котра вчинила злочин, і є за своєю суттю карою, яка виражає від імені держави негативну оцінку як злочину так і особи, що його вчинила (*М.І. Бажанов*).

Покарання – це примусовий захід кримінально-правового впливу на злочинця, який застосовується на основі осуду винного вироком суду в якості злочинця і полягає в цілеспрямованому каральному позбавленні чи обмеженні засудженого прав і свобод у відповідності з тяжкістю вчиненого злочину (*Ю.Л. Шевцов*).

16.2

ОЗНАКИ І ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Форма реалізації кримінальної відповідальності.

Історично мінливий, найбільш суворий, крайній вид державного примусу.

Вид державного примусу, що застосовується згідно закону України про кримінальну відповідальність.

Застосовується від імені держави за вироком суду.

Застосовується до особи, яка визнана в установленому порядку винною у вчиненні злочину.

Вид державного примусу, що має особистісний характер.

Вид державного примусу, змістом якого є кара – позбавлення або (і) обмеження прав і свобод засудженої особи.

Вид державного примусу, який породжує для засудженої особи особливий правовий статус – судимість (ст.ст88-90 КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Покарання – це форма реалізації кримінальної відповідальності, історично мінливий, найбільш суворий крайній вид державного примусу, який призначається згідно закону України про кримінальну відповідальність від імені держави, за вироком суду. особі, визнаній винною у вчиненні злочину, і має особистісний характер, змістом якого є кара – позбавлення або (і) обмеження прав і свобод цієї особи, що породжує для засудженої особи особливий правовий статус – судимість.

16.3

Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1. ст. 50 КК України).

16.4

СУТЬ ПОКАРАННЯ
(Кристи Н. «Пределынаказания» - М.: Прогрес, 1985)

NOTABENE!

- с. 19 – «Призначення покарання відповідно до правових приписів означає заподіяння болю і його призначення полягає саме в цьому».
  - с. 25 – «... покарання є умисне заподіяння зла».
  - с. 26 – «в межах виправних установ ті, кого карають, повинні отримувати щось таке, що робить їх нещасними».
  - с. 34 – «За винятком смертної кари, довічного позбавлення волі, можливо кастрації, не виявилось яких-небудь мір впливу, щодо яких вдалося довести, що вони ефективніші інших в попередженні рецидиву».
  - с. 43 – «... система покарань повинна сформувати перелік пріоритетів, що виражають ціннісні уяви суспільства».
  - с. 45 – «Система покарань існує для того, щоби робити людям неприємності, а не допомагати їм їх лікувати. І біль заподіюється не в інтересах того, хто страждає, а в інтересах інших людей. Якщо ті, хто страждає, стають кращими, то це добре. Але основний об'єкт впливу – населення ...».
  - с. 127 – «Покарання є заподіяння зла і, відповідно, це є позбавлення благ».
  - с. 140 – «В суспільстві, де населення користується благами, сфера яких розширюється, тюремне ув'язнення буде ставати все більшим злом, його каральний вплив, або ціна, буде різко збільшуватися і відповідно, до нього будуть рідше вдаватися як до засобу покутування злочину.
- Всі будуть забезпечені мінімумом матеріальних благ, і цей мінімум буде постійно збільшуватися. Позбавлення цих благ – за допомогою штрафу або конфіскації – стане більш прийнятним видом покарання, ніж тепер, коли у багатьох єдина річ, яку можна забрати - це час.
- Держава загального добробуту зможе в майбутньому не удаватися до використання тюрем, надавати більш ефективну допомогу тим, хто створює труднощі і заподіює клопіт общині».

16.5

Мета покарання – це той соціально значимий результат, якого прагне досягти держава, встановлюючи в санкціях Особливої частини КК України види, строки (розміри) покарань за вчинення злочинів, а також загальні засади, порядок і правила їх призначення в Загальній частині КК України.

NOTABENE!

Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність (ч. 3 ст. 50 КК України).

**«Злий хай терпить покарання, тому що коли пощадити його, прийдеться тобі ще більше карати його»
(Соломон Мудрий (біля 960 р. – 935 р. до н.е.))**

16.6

МЕТА ПОКАРАННЯ (ч. 2 ст. 50 КК України)

1

Обов'язкова мета (та, що завжди досягається при призначенні і виконанні покарання) – кара засудженої особи, тобто позбавлення або обмеження її прав і свобод.

2

Факультативна мета (бажана, така, що не завжди досягається) – виправлення засудженої особи. *Виправлення засудженого* – це такі якісно глибокі зміни в його свідомості, внаслідок яких вона позбавляється тих негативних рис, що сприяють схильності до вчинення протиправних діянь.

3

Факультативна мета (бажана, така, що не завжди досягається) – запобігання вчиненню засудженою особою нового злочину (злочинів).

4

Факультативна мета (бажана, така, що не завжди досягається) – запобігання вчиненню злочинів іншими особами.

16.7

Система покарань – це визначений в Загальній частині КК України, вичерпний перелік, розміщених у певному порядку обов'язкових для суду видів покарань.

16.7.1

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОКАРАННЯ В ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Критерій – мірило, ознака виділення покарання.

1

Зміст обмежень і позбавлення прав і свобод засудженої особи.

2

Суб'єкт, до якого можуть застосовуватись покарання.

3

Можливість визначення строку покарання.

4

Характер пенітенціарного впливу.

5

Порядок, спосіб призначення покарання.

16.7.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОКАРАНЬ ЗА ЗМІСТОМ ОБМЕЖЕНЬ АБО (І) ПОЗБАВЛЕНЬ ПРАВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ

1

Покарання, що обмежують або (і) позбавляють засуджену особу особистої волі (*обмеження волі, арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі*).

2

Покарання, що обмежують або (і) позбавляють засуджену особу права власності (*штраф, конфіскація майна*).

3

Покарання, що обмежують трудові та інші права і свободи засудженої особи (*позбавлення право обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу*).

16.7.3

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОКАРАНЬ ЗА СУБ'ЄКТОМ, ДО ЯКОГО ВОНИ МОЖУТЬ ЗАСТОСОВУВАТИСЯ

1

Загальні покарання – можуть застосовуватися в межах закону до будь-якого суб'єкта (штраф, конфіскація майна, позбавлення волі на певний строк).

2

Спеціальні покарання – можуть застосовуватися лише до певного кола осіб (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; довічне позбавлення волі).

16.7.4

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОКАРАНЬ ЗА МОЖЛИВІСТЮ ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКУ ПОКАРАННЯ

1

Строкові покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк.

2

Безстрокові покарання – штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; конфіскація майна; довічне позбавлення волі.

16.7.5

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОКАРАНЬ ЗА ХАРАКТЕРОМ ВПЛИВУ НА ЗАСУДЖЕНОГО

1

Покарання, що пов'язані з виправно-трудоим впливом на засуджену особу (громадські роботи; виправні роботи; обмеження волі; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі службові обмеження для військовослужбовців, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців).

2

Покарання, що не пов'язані з виправно-трудоим впливом на засуджену особу – штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; конфіскація майна; арешт.

16.7.6

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОКАРАНЬ ЗА ПОРЯДКОМ, СПОСОБОМ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ (ст. 52 КК України)

1

Основні покарання – громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

2

Додаткові покарання – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; конфіскація майна.

3

Покарання, що можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові – штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

16.8

1. *Змістом покарання є кара* – обмеження або позбавлення чи обмеження і позбавлення прав і свобод засудженої особи.

2. *Об'єм кари* – сукупність обмежень або позбавлень чи обмежень і позбавлень, що містить конкретний вид покарання.

16.9

ОСНОВНІ ПОКАРАННЯ (ч. 1 ст. 52 КК України)

Основні покарання – це ті покарання, які можуть призначатися лише самостійно і незалежно одне від іншого.

16.9.1

**ВИДИ
ОСНОВНИХ ПОКАРАНЬ
(ч. 1 ст. 52 КК України)**

громадські роботи (ст. 56 КК України);

виправні роботи (ст. 57 КК України);

службові обмеження для військовослужбовців
(ст. 58 КК України);

арешт (ст. 60 КК України);

обмеження волі (ст. 61 КК України);

*тримання в дисциплінарному батальйоні для
військовослужбовців* (ст. 62 КК України);

позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК України);

довічне позбавлення волі (ст. 64 КК України).

16.10.1

ВИТЯГИ

із Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року N 11-рп/99. Справа N 1-33/99

П. 3, абз. 2-4 мотивувальної частини

Конституція України проголошує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22), що забороняється внесення будь-яких змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 157). Не допускається також звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, в тому числі невід'ємного права людини на життя, в разі прийняття нових або внесення змін до чинних законів (частина третя статті 22).

Отже, за своїм змістом положення частини другої статті 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з другого - утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже - і права людини на життя. Виходячи з положень частини 16

другої статті 8 Конституції України, норма частини другої її статті 22 має враховуватись при прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відповідних суспільних відносин. Позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України.

Тому відповідні положення Кримінального кодексу України, які передбачають застосування смертної кари, суперечать зазначеним вище положенням Конституції України.

П. 5, абз. 5 мотивувальної частини

Виходячи з того, що Україна є соціальною, демократичною і правовою державою (стаття 1 Конституції України), в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України), смертна кара як вид покарання має розглядатись як така, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України.

П. 6, абз. 1, 2 мотивувальної частини

Смертна кара як вид покарання суперечить також статті 28 Конституції України, відповідно до якої "ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню". Названа стаття відтворює положення статті 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Невідповідність смертної кари цій статті Конвенції підтверджує Європейський суд з прав людини, юрисдикцію якого щодо тлумачення зазначеної Конвенції визнала Україна (пункт перший Закону України від 17 липня 1997 року).

Наведене дає підстави для висновку, що невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані.

П. 1 резолютивної частини

Положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

16.10.2

Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04 листопада 1950 року

Стаття 2. Право на життя.

2. Позбавлення життя не розглядається як порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

а) при захисті будь-якої людини від незаконного насильства;

б) при здійсненні законного арешту або при запобіганні втечі людини, що законно перебуває під вартою;

с) у діях, законно вчинених з метою придушення бунту або заколоту.

16.10.3

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3 Конституції України).

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

(ч. 2 ст. 3 Конституції України).

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

(ч. 3 ст. 27 Конституції України).

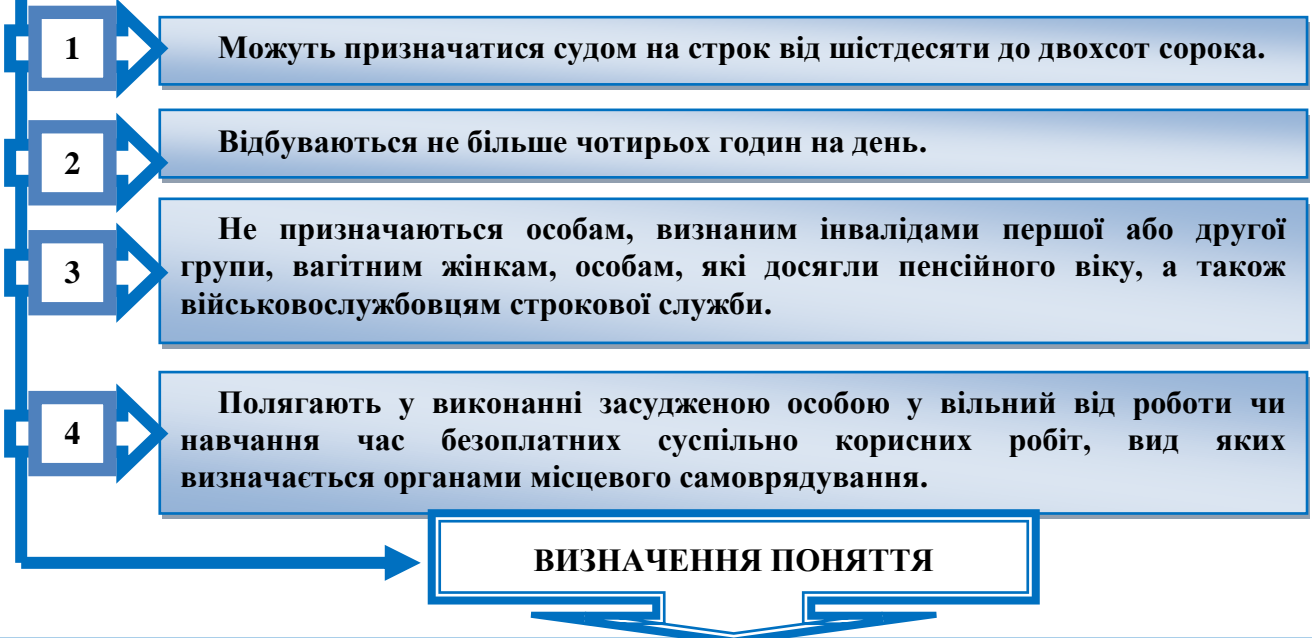

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

(ч. 5 ст. 55 Конституції України).

16.11

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ (ст. 56 КК України)

Від громадських робіт як виду покарання слід відрізнити громадські та інші тимчасові роботи, які покаранням не є. Механізм організації цих робіт, а також фінансування їх організації здійснюється відповідно до *Порядку організації громадських та інших робіт тимчасового характеру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 175*.

До виконання громадських та інших робіт тимчасового характеру на добровільних засадах залучаються такі категорії осіб: 1) зареєстровані безробітні; 2) особи, які перебувають на обліку в територіальних органах Державної служби зайнятості у районах, містах, районах у містах як такі, що шукають роботу (далі - особи, які шукають роботу); 3) працівники, які втратили частину заробітної плати внаслідок вимушеного скорочення до 50 відсотків передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції.

На осіб, які беруть участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, поширюються державні соціальні гарантії, передбачені законодавством про працю та зайнятість населення і загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Громадські та інші роботи тимчасового характеру виконуються виключно на створених для цього тимчасових робочих місцях. Роботодавці подають територіальним органам інформацію про потребу в робочій силі для укомплектування тимчасових робочих місць, відповідно до якої територіальні органи здійснюють направлення осіб, зазначених у пункті 3 цього Порядку

З особами, які беруть участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, роботодавці укладають в письмовій формі строкові трудові договори на строк, що сумарно протягом року не може перевищувати 180 календарних днів.

Про участь осіб у таких роботах роботодавці вносять записи до трудових книжок відповідно до законодавства про працю.

До громадських та інших робіт тимчасового характеру не відносяться роботи, що пов'язані з ризиком для життя, відповідно до Переліку робіт з підвищеною небезпекою, затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці від 26 січня 2005 р. № 15.

16.12

ВИПРАВНІ РОБОТИ (ст. 57 КК України)

1

Можуть призначатися судом *на строк від шести місяців до двох років.*

2

Відбуваються *за місцем роботи засудженої особи.*

3

Не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацевдатних, до осіб, що не досягли шістнадцяти років, та тих, що досягли пенсійного віку, а також до військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, приватних виконавців, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування.

4

Особам, які стали непрацевдатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один місяць виправних робіт.

5

Із суми заробітку особи, засудженої до виправних робіт, проводиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків.

16.13

СЛУЖБОВІ ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (ст. 58 КК України)

Можуть застосовуватися за вироком суду *до засуджених військовослужбовців не строкової служби.*

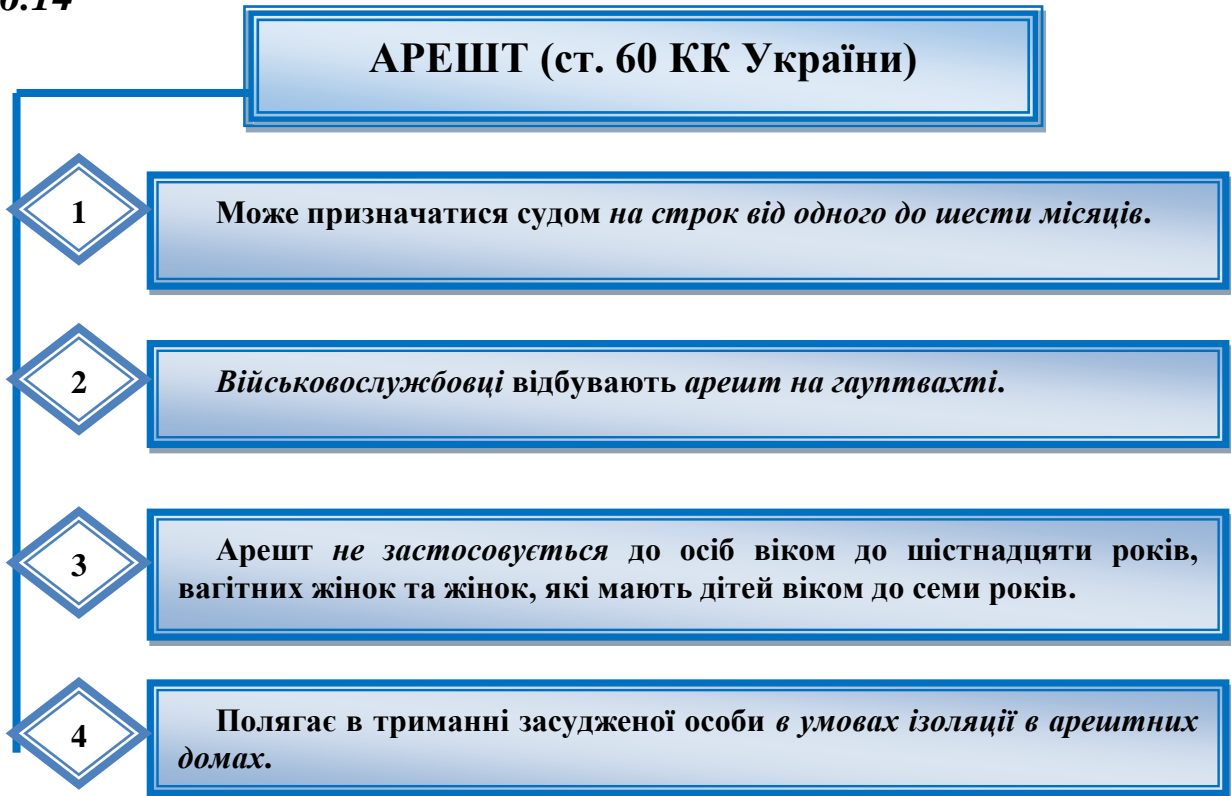
Можуть призначатися судом *на строк від шести місяців до двох років.*

Можуть призначатися судом *у випадках, передбачених КК України, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк.*

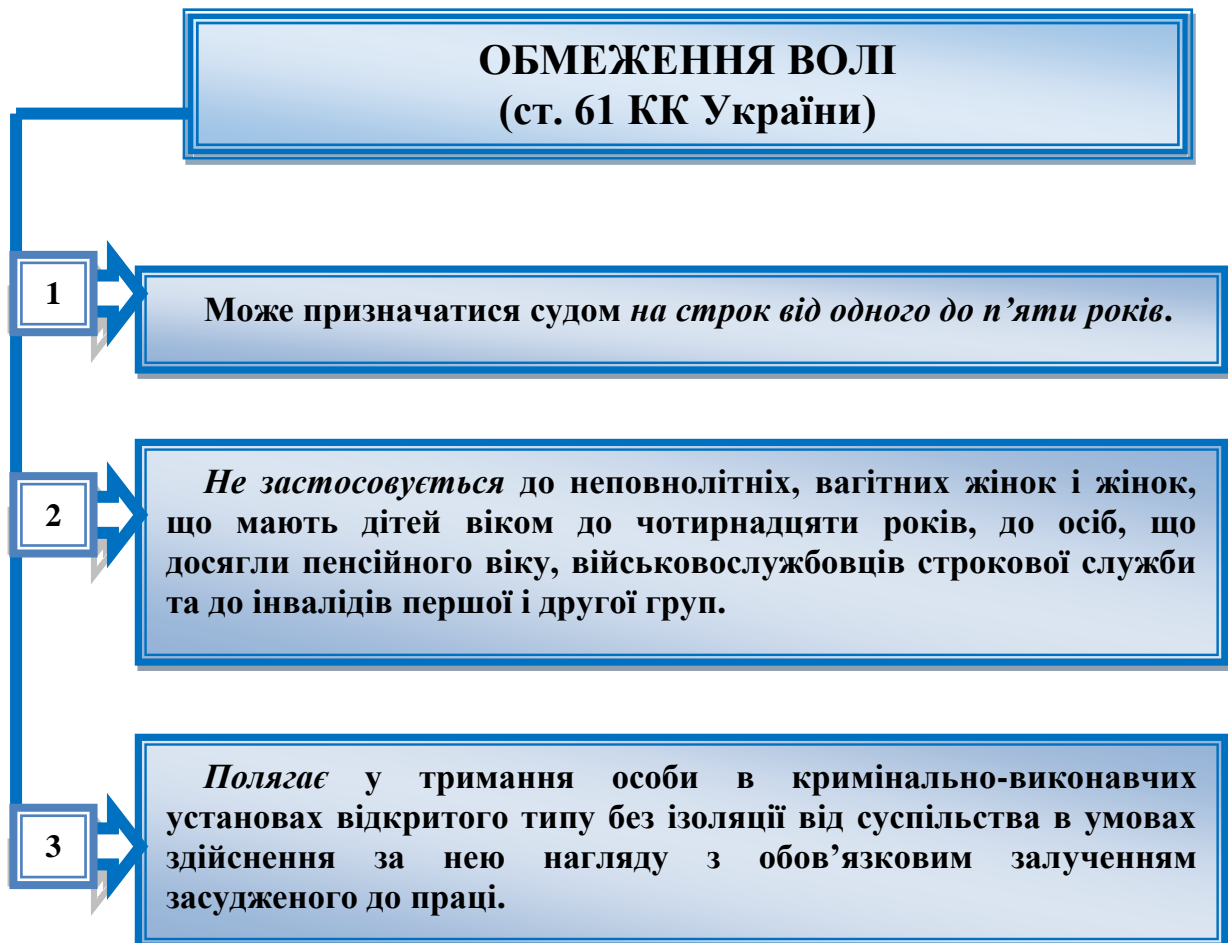
Із суми грошового забезпечення особи, засудженої до службового обмеження, проводиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому за вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Під час відбування цього покарання засуджена особа не може бути підвищена за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується йому у строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

16.14

16.15

16.16

ТРИМАННЯ В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (ст. 62 КК України)

1

Призначається судом військовослужбовцям строкової служби, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок).

2

Може призначатися судом *на строк від шести місяців до двох років*.

3

Може призначатися також у тих випадках, якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк.

4

Не може застосовуватися замість позбавлення волі до осіб, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі.

16.17

ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК (ст. 63 КК України)

1

Може призначатися судом *на строк від одного до п'ятнадцяти років*.

2

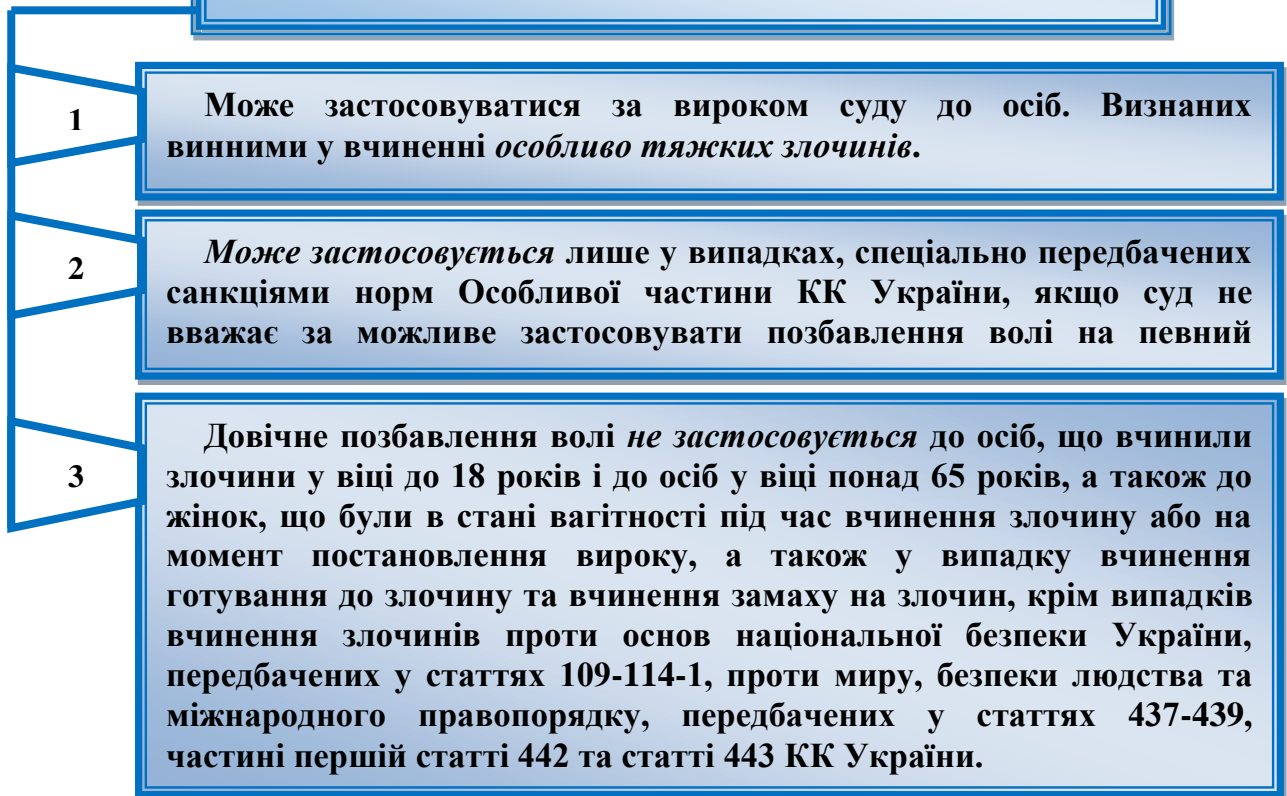
Полягає в ізоляції засудженої особи та поміщення її на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу.

NOTABENE!

У випадку призначення позбавлення волі на певний строк за сукупністю вироків загальний строк цього покарання *може бути більшим 15 років, але не повинен перевищувати 25 років* (ст. 71 КК України).

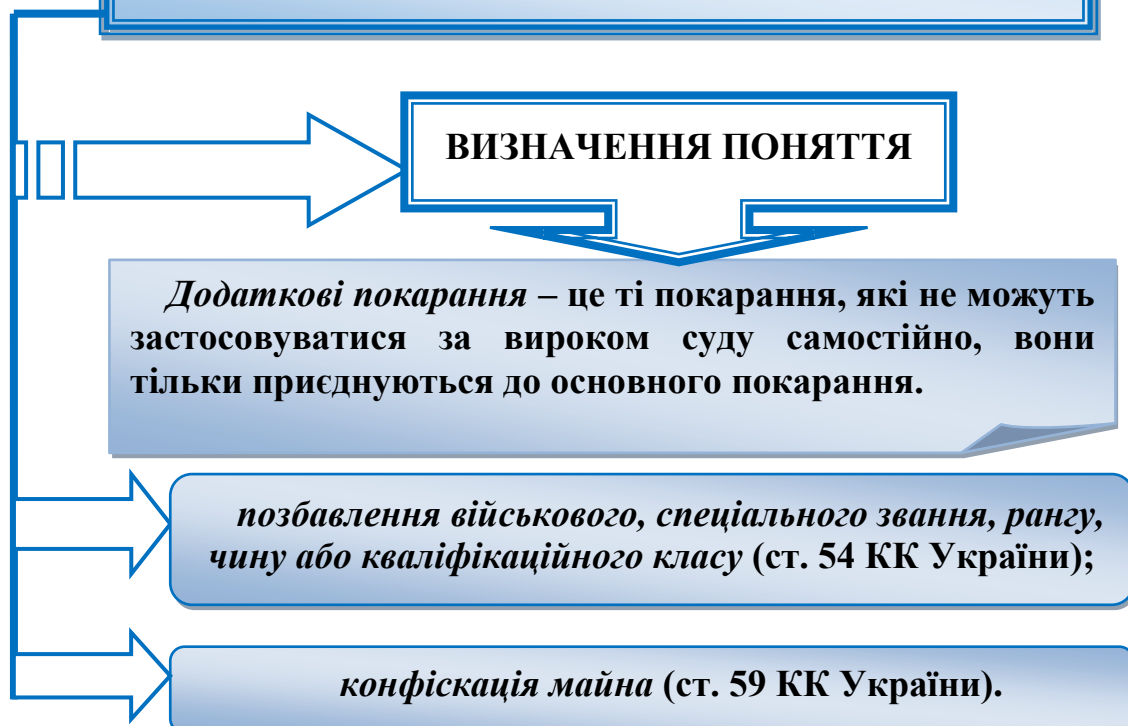
16.18

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (ст. 64 КК України)

16.19

ДОДАТКОВІ ПОКАРАННЯ ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ

16.20

**ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО,
СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ
(ст. 54 КК України)**

1

Може застосовуватися за вироком суду до особи, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас.

2

Може застосовуватися за вироком суду до особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

16.21.1

**КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА
(ст. 59 КК України)**

1

Полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженої особи (повна або часткова конфіскація).

2

У випадку конфіскації частини майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

3

Встановлюється за тяжкі або особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості.

4

Може застосовуватися за вироком лише у випадках, спеціально передбачених в санкціях норм Особливої частини КК України.

5

Конфіскацію майна як вид покарання слід відрізнити від спеціальної конфіскації, що не є покаранням, але відноситься до інших заходів кримінально-правового характеру (див. схеми 19.9-19.12).

16.22

ПОКАРАННЯ, ЩО МОЖУТЬ ЗАСТОСОВУВАТИСЯ ЯК ОСНОВНІ, ТАК І ЯК ДОДАТКОВІ

штраф (ст. 53 КК України)

*позбавлення права обіймати певні посади або
займатися певною діяльністю (ст. 55 КК
України)*

16.23

ШТРАФ (ст. 53 КК України)

1

Грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК України (ч. 1 ст. 53 КК України).

2

Як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, якщо його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК України (ч. 3 ст. 53 КК України).

3

З урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року (ч. 4 ст. 53 КК України).

4

За ухилення засудженого від сплати штрафу передбачається кримінальна відповідальність у частині 1 ст. 389 КК України.

16.23.1

РОЗМІР ШТРАФУ (ч. 2 ст. 53 КК України)

Розмір штрафу визначається судом залежно від *тяжкості вчиненого злочину* та з *урахуванням майнового стану винного* в межах від *тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян* до *п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян*, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу.

NOTA BENE!

1. За вчинення злочину, за який передбачене *основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян*, розмір штрафу, що призначається судом, *не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу*, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.

2. Суд, встановивши, що такий злочин вчинено у співучасті і *роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною*, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, *без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу*.

16.23.2

ЗАМІНА ШТРАФУ НА ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ ТА ВИПРАВНІ РОБОТИ (ч. 5 ст. 53 КК України)

У разі несплати штрафу в розмірі *не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян* та *відсутності підстав для розстрочки його виплати* суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді:

Громадських робіт із розрахунку одна година громадських робіт за один установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

а б о

Виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за двадцять установлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років.

16.23.3

ЗАМІНА ШТРАФУ НА ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (ч. 5 ст. 53 КК України)

У разі несплати штрафув розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, призначеного як основне покарання, та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді позбавлення волі із розрахунку один день позбавлення волі за вісім неоподатковуваних мінімумів доходів громадян в таких межах:

- 1) від *одного до п'яти років позбавлення волі* - у випадку призначення штрафу за вчинення злочину середньої тяжкості;
- 2) від *п'яти до десяти років позбавлення волі* - у випадку призначення штрафу за вчинення тяжкого злочину;
- 3) від *десяти до дванадцяти років позбавлення волі* - у випадку призначення штрафу за вчинення особливо тяжкого злочину.

NOTA BENE!

Якщо під час розрахунку строку позбавлення волі цей строк становить більше встановлених ч. 5 ст. 53 КК України меж, суд замінює покарання у виді штрафу покаранням у виді позбавлення волі на максимальний строк, передбачений для злочину відповідної тяжкості цією частиною статті.

16.24

**ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ
ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ
(ст. 55 КК України)**

1

Може бути призначене *судом як основне покарання на строк від двох до п'яти років.*

2

Як додаткове покарання може бути призначене судом *на строк від одного до трьох років.*

NOTA BENE!

Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, *передбачених Законом України «Про очищення влади» від 16.09.2014 № 1682-VII, призначається на строк п'ять років.*

3

Може бути також призначене як додаткове й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, засудженої особи та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

4

При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю *як додаткового покарання* до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, *на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили.* При цьому *строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні* покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю *як додаткове до інших основних покарань*, а також у разі застосування статті 77 КК України – з моменту набрання законної сили вироком суду.

16.24

**ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ
ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ
(ст. 55 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Ухилення засудженого від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю є злочином, відповідальність за який передбачена частиною 1 ст. 389 КК України.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується за вироком суду як додаткове покарання лише в тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане з посадою підсудного або із заняттям ним певною діяльністю.

Це покарання призначається в межах, установлених санкцією статті (частини статті) КК, за якою підсудний визнаний винним, а якщо воно нею не передбачене, - в межах, установлених ст. 55 КК України. Та обставина, що до постановлення вироку підсудний вже обіймав посаду або не займався діяльністю, з якими було пов'язане вчинення злочину, не є перешкодою для застосування цього покарання.

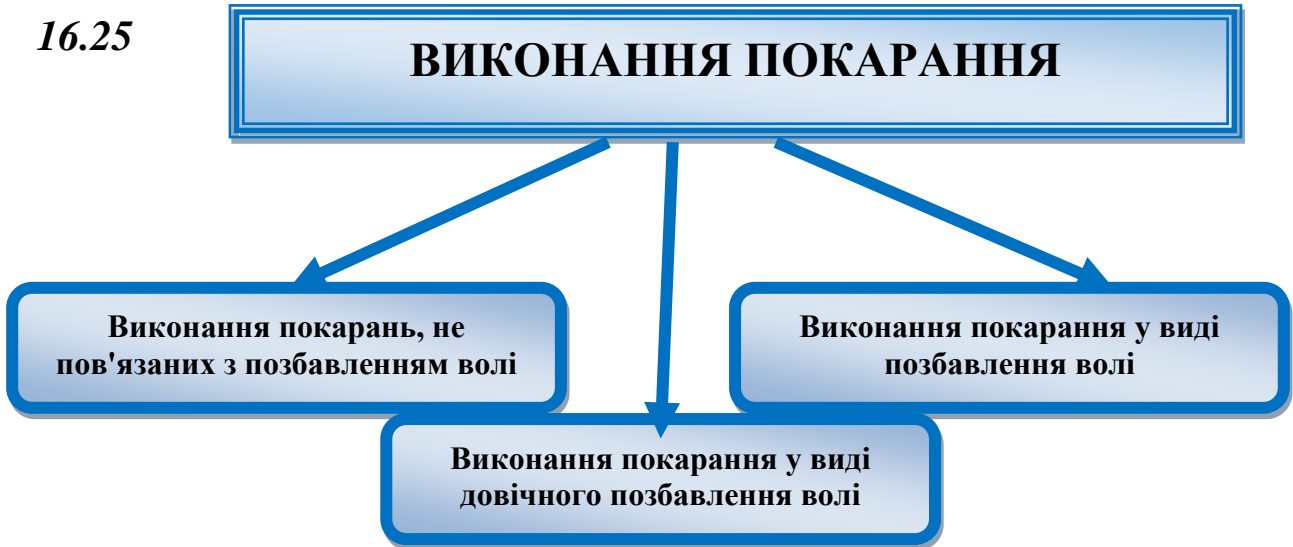
Рішення про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути чітко сформульоване в резолютивній частині вироку для того, щоб не виникло жодних сумнівів під час виконання останнього. Якщо в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України зазначено характер посад або вид діяльності (наприклад, статті 286, 287), рішення про призначення додаткового покарання, наведене в резолютивній частині вироку, повинно відповідати змісту цієї санкції.

Позбавлення права керувати транспортними засобами може бути призначене судом як додаткове покарання незалежно від того, що особа вже позбавлена такого права в порядку адміністративного стягнення. Однак суд не вправі призначити це покарання особі, яка не має права керувати транспортними засобами

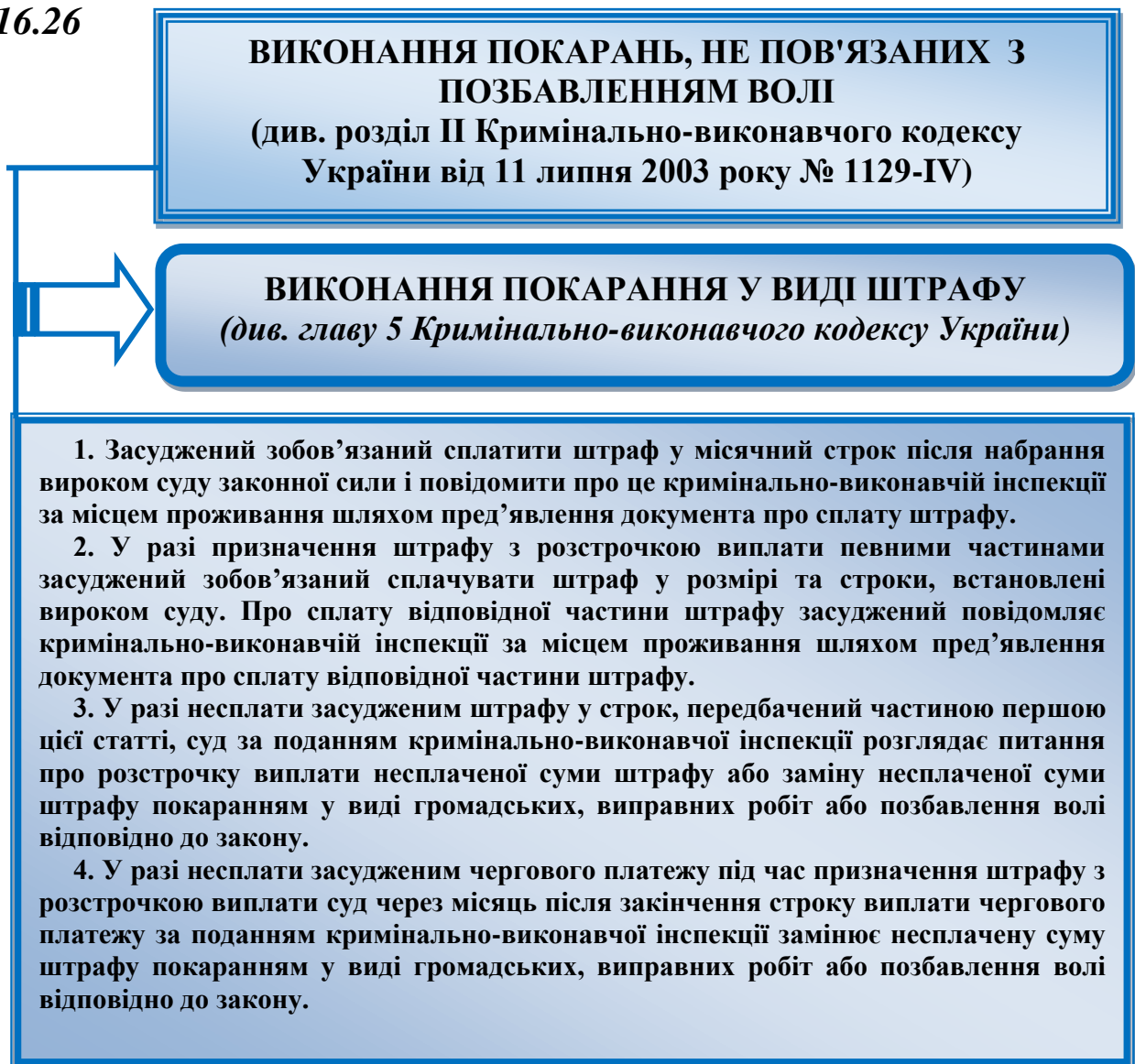
(Пункти 17, 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

16.25

16.26

16.26.1

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ
ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ,
ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ
(див. главу 6 Кримінально-виконавчого кодексу України)**

1. Суд, який постановив вирок про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, після набрання ним законної сили направляє копію вироку органів чи посадовій особі, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас.

2. Після одержання копії вироку, яким засудженого позбавлено військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, орган чи посадова особа, які присвоїли це звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, вносить до відповідних документів запис про позбавлення засудженого цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу і вживає заходів до позбавлення його всіх прав і пільг, пов'язаних з цим званням, рангом, чином або кваліфікаційним класом.

3. Стосовно військовослужбовця запасу копія вироку надсилається до військового комісаріату за місцем його проживання.

4. Орган або посадова особа протягом місяця з дня одержання копії вироку сповіщає суд, який постановив вирок, про його виконання.

16.26.2

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ
ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ
ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
(див. главу 7 Кримінально-виконавчого кодексу України)**

1. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як основне покарання, а також як додаткове до основних покарань, покладається на уповноважені органи з питань пробації.

2. Виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, призначеного як додаткове покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, під час відбування основного покарання покладається на адміністрацію арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальника гарнізону.

3. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону, де відбуває покарання особа, засуджена до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, не може використовувати засудженого на роботах, виконання яких йому заборонено згідно з вироком.

4. Адміністрація арештного дому, кримінально-виконавчої установи, командування дисциплінарного батальйону, військової частини чи начальник гарнізону після відбуття засудженим основного покарання або в разі умовно-дострокового звільнення чи заміни покарання більш м'яким надсилає копію вироку суду до кримінально-виконавчої інспекції за місцем проживання засудженого або до військової частини за місцем служби засудженого.

16.26.3

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ*(див. главу 8 Кримінально-виконавчого кодексу України)*

1. Покарання у виді громадських робіт відбувається за місцем проживання засудженого. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

2. Виконання покарання у виді громадських робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог цього Кодексу.

3. Контроль за виконанням покарання у виді громадських робіт покладається на уповноважений орган з питань пробації.

4. Судове рішення приводиться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня набрання судовим рішенням законної сили або звернення його до виконання.

5. Засуджені до покарання у виді громадських робіт зобов'язані: а) додержуватися встановлених відповідно до закону порядку і умов відбування покарання; б) сумлінно ставитися до праці; в) працювати на визначених для них об'єктах і відпрацьовувати встановлений судом строк громадських робіт; г) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання; г) з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації.

6. Поважними причинами неявки засудженого за викликом уповноваженого органу з питань пробації у призначений строк є несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і документально підтверджені.

7. Надання засудженому щорічної відпустки за основним місцем роботи не зупиняє виконання покарання у виді громадських робіт.

8. Стосовно особи, яка після ухвалення судового рішення визнана інвалідом першої або другої групи або досягла пенсійного віку, а також жінки, яка стала вагітною, уповноважений орган з питань пробації направляє до суду подання про звільнення її від подальшого відбування покарання.

9. Засудженому забороняється без погодження з уповноваженим органом з питань пробації виїжджати за межі України.

10. Строк покарання у виді громадських робіт обчислюється в годинах, протягом яких засуджений працював за визначеним місцем роботи.

11. Громадські роботи виконуються не більш як чотири години на день, а неповнолітніми - дві години на день, але не менше двадцяти п'яти годин на місяць.

12. За порушення порядку та умов відбування покарання у виді громадських робіт, а також порушення громадського порядку, за яке засудженого було притягнуто до адміністративної відповідальності, до нього уповноваженим органом з питань пробації може бути застосоване застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності.

13. Ухиленням від відбування покарання у виді громадських робіт є:

- систематичне невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання, а також притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, які були вчинені після письмового попередження;

- невихід більше двох разів протягом місяця на громадські роботи без поважних причин, а також допущення більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця, поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

16.26.4

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ
(див главу 9 Кримінально-виконавчого кодексу України)**NOTA BENE!**

1. Покарання у виді виправних робіт відбувається на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності за місцем роботи засудженого.

2. Виконання покарання у виді виправних робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці і контролю за їхньою поведінкою відповідно до вимог цього Кодексу.

3. Контроль за виконанням покарання у виді виправних робіт покладається на уповноважений орган з питань пробації.

4. Судове рішення виконується не пізніше десятиденного строку з дня набрання ним законної сили або звернення його до виконання.

5. Засуджені до покарання у виді виправних робіт зобов'язані: а) додержуватися встановлених відповідно до закону порядку та умов відбування покарання; б) сумлінно ставитися до праці; в) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися для взяття на облік до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітних, якщо на час виконання вироку вони не працюють або звільнені з роботи відповідно до законодавства про працю та працевлаштуватися, якщо їм буде запропоновано відповідну посаду (роботу); г) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання; г) погоджувати з уповноваженим органом з питань пробації зміну місця роботи; д) з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації.

Поважними причинами неявки засудженого за викликом уповноваженого органу з питань пробації у призначений строк є несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і документально підтверджені.

6. Протягом строку відбування покарання засудженим забороняється звільнитися з роботи за власним бажанням без дозволу уповноваженого органу з питань пробації. Дозвіл на звільнення може бути наданий після перевірки обґрунтованості заяви засудженого та за наявності довідки з нового місця роботи про можливість його працевлаштування.

7. Особам, засудженим до покарання у виді виправних робіт, надається щорічна відпустка, час якої не зараховується до строку відбування покарання.

8. Час відбування засудженим покарання у виді виправних робіт зараховується в загальний стаж роботи.

9. Засудженим забороняється без погодження з уповноваженим органом з питань пробації виїжджати за межі України.

10. Стосовно особи, яка після ухвалення судового рішення стала непрацездатною, уповноважений орган з питань пробації вносить подання до суду про заміну виправних робіт штрафом у порядку, визначеному кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством.

11. Стосовно жінки, яка стала вагітною, уповноважений орган з питань пробації вносить подання до суду про її дострокове звільнення від відбування покарання.

16.26.4.

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ
(див главу 9 Кримінально-виконавчого кодексу України)

NOTA BENE!

1. Строк покарання у виді виправних робіт обчислюється роками, місяцями і днями, протягом яких засуджений працював і з його заробітку провадилося відрахування. Число днів, відпрацьованих засудженим, має бути не менше числа робочих днів, які припадають на кожний місяць встановленого судом строку покарання. Якщо засуджений не відпрацював зазначену кількість днів і відсутні підстави, встановлені цим Кодексом для заліку невідпрацьованих днів у строк покарання, відбування покарання триває до повного відпрацювання засудженим призначеної кількості робочих днів. Початком строку відбування покарання вважається день, з якого фактично розпочато відрахування із заробітку засудженого.

2. У строк відбування покарання зараховується час, протягом якого засуджений не працював з поважних причин і за ним відповідно до закону зберігалася заробітна плата, а також час, коли засудженому не надавалася робота на підприємстві, в установі, організації, та час, протягом якого засуджений перебував на обліку в державній службі зайнятості і йому було надано статус безробітного.

3. У строк відбування покарання не зараховується час хвороби, викликаной алкогольним, наркотичним або токсичним сп'янінням або діями, пов'язаними з ним, грубим порушенням правил техніки безпеки, умисним заподіянням собі тілесних ушкоджень; час відбування адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту або виправних робіт, а також тримання під вартою як запобіжного заходу в іншому кримінальному провадженні у період відбування покарання у випадках, коли вина у вчиненні злочину доведена у встановленому законом порядку.

4. Відрахування провадяться з усієї суми заробітку, без виключення з цієї суми податків та інших платежів і незалежно від наявності претензій до засудженого за виконавчими документами, за кожний відпрацьований місяць при виплаті заробітної плати. В осіб, які працюють за сумісництвом, відрахування провадяться із заробітку за кожним місцем роботи. Відрахування відповідно до судового рішення починаються з наступного дня після надходження судового рішення та повідомлення на підприємство, в установу чи організацію, але не раніше ніж судові рішення набрало чинності.

5. Відрахування не провадяться з грошових допомог, які одержуються в порядку загальнообов'язкового державного соціального страхування і соціального забезпечення, виплат одноразового характеру, не передбачених системою оплати праці, сум, які виплачуються як компенсація за витрати, пов'язані з відрядженням, та інших компенсаційних виплат.

16.26.4

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ*(див главу 9 Кримінально-виконавчого кодексу України)***NOTA BENE!**

6. Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган щодо засуджених до покарання у виді виправних робіт може застосовувати заходи заохочення і стягнення, передбачені законодавством про працю.

7. Уповноважений орган з питань пробації за зразкову поведінку і сумлінне ставлення до праці щодо засуджених може застосовувати такі заходи заохочення: а) подання до суду матеріалів про умовно-дострокове звільнення засудженого від покарання; б) зарахування часу щорічної відпустки у строк відбування покарання.

8. Подання про умовно-дострокове звільнення засудженого від покарання надсилає до суду уповноважений орган з питань пробації з урахуванням характеристики засудженого, підготовленої власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи засудженого.

9. За порушення порядку та умов відбування покарання у виді виправних робіт уповноваженим органом з питань пробації до засудженого може застосовуватися застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності.

10. Стосовно особи, яка ухиляється від відбування покарання у виді виправних робіт, уповноважений орган з питань пробації звертається до правоохоронних органів для відповідного реагування для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України.

11. Ухиленням засудженого від відбування покарання у виді виправних робіт є: а) систематичне невиконання встановлених обов'язків; б) порушення порядку та умов відбування покарання; в) вчинення проступку, за який його було притягнуто до адміністративної відповідальності; г) допущення більше двох разів протягом місяця прогулів, а також більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця або поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

16.26.5

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ СЛУЖБОВИХ
ОБМЕЖЕНЬ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**
(див. главу 10 Кримінально-виконавчого кодексу України)

1. Суд, який постановив вирок про службове обмеження для військовослужбовця, після набрання ним законної сили направляє копію вироку командирі військової частини, де проходить службу засуджений військовослужбовець.

2. Після одержання копії вироку командир військової частини видає відповідний наказ, у якому зазначається розмір відрахувань в доход держави з грошового утримання засудженого військовослужбовця, строк, протягом якого він не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а також який строк не зараховується йому в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Наказ оголошується по військовій частині і доводиться до відома засудженого військовослужбовця.

3. Про прийняття вироку до виконання командир військової частини протягом трьох днів сповіщає суд, який постановив вирок.

4. За три дні до закінчення встановленого вироком суду строку службового обмеження для військовослужбовця командир військової частини видає наказ про припинення його виконання із зазначенням дати припинення.

5. Засуджені, які відбувають покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби із зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира військової частини і висновком військово-лікарської комісії.

16.26.6

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ
МАЙНА**
(див. главу 11 Кримінально-виконавчого кодексу України)

1. Суд, який постановив вирок, що передбачає як додаткове покарання конфіскацію майна, після набрання ним законної сили надсилає виконавчий лист, копію опису майна і копію вироку для виконання органу державної виконавчої служби, про що сповіщає відповідну фінансову установу. У разі відсутності у справі опису майна засудженого надсилається довідка про те, що опису майна не проводилося.

2. Виконання покарання у виді конфіскації майна здійснюється органом державної виконавчої служби за місцезнаходженням майна відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

3. Конфіскації підлягає майно, що є власністю засудженого, в тому числі його частка у спільній власності, статутному фонді суб'єктів господарської діяльності, гроші, цінні папери та інші цінності, включаючи ті, що знаходяться на рахунках і на вкладах чи на зберіганні у фінансових установах, а також майно, передане засудженим у довірче управління.

4. Не підлягає конфіскації майно, що належить засудженому на правах приватної власності чи є його часткою у спільній власності, необхідне для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні. Перелік такого майна визначається законом України.

16.26.7

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ
(див. главу 12 Кримінально-виконавчого кодексу України)

NOTA BENE!

1. Особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах, а військовослужбовці - на гауптвахтах.
2. Засуджений відбуває весь строк покарання в одному арештному домі.
3. Переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається в разі його хвороби або для забезпечення його безпеки, а також з інших поважних причин, що перешкоджають дальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі.
4. Засуджені до покарання у виді арешту тримаються в умовах ізоляції з роздільним триманням чоловіків, жінок, неповнолітніх, засуджених, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності, засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, і засуджених, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах. Іноземні громадяни і особи без громадянства, як правило, тримаються окремо від інших засуджених.
5. На засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони і обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.
6. Засудженим до арешту надається прогулянка тривалістю одна година, а неповнолітнім - дві години.
7. Засуджені можуть залучатися без оплати праці до робіт з благоустрою арештних домів, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення арештних домів продовольством. До цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості і не більш як на дві години на день.
8. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування засуджених до арешту здійснюються відповідно до норм, встановлених для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.
9. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування в арештних домах здійснюються органами виконання покарань у порядку, передбаченому законодавством.
10. За сумлінну поведінку до осіб, засуджених до арешту, можуть застосовуватися заходи заохочення у виді подяки або дострокового зняття раніше накладеного стягнення.
11. За порушення порядку відбування покарання у виді арешту до осіб, засуджених до арешту, можуть застосовуватися заходи стягнення у виді догани або поміщення в карцер строком до десяти діб.
12. Порядок застосування заходів заохочення та стягнення щодо осіб, засуджених до арешту, регулюється цим Кодексом і здійснюється начальником арештного дому чи його заступником. Стягнення у виді поміщення в карцер застосовується за постановою начальника арештного дому.

16.26.8

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ АРЕШТУ ЗАСУДЖЕНИМИ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ**
(див. главу 12 Кримінально-виконавчого кодексу України)

NOTA BENE!

1. Військовослужбовці, засуджені до арешту, відбувають покарання на гауптвахті.
2. На гауптвахті роздільно тримаються:
  - засуджені військовослужбовці з числа офіцерського складу окремо від інших категорій військовослужбовців;
  - засуджені військовослужбовці, які мають звання прапорщиків, мічманів, сержантів і старшин, окремо від військовослужбовців рядового складу;
  - засуджені військовослужбовці, які проходять службу за призовом, окремо від засуджених військовослужбовців, які проходять службу за контрактом.
3. Військовослужбовці, засуджені до арешту, направляються на гауптвахту для відбування арешту в десятиденний строк після одержання розпорядження суду про виконання вироку.
4. Порядок і умови відбування арешту засудженими військовослужбовцями визначаються цим Кодексом та нормативно-правовими актами Міністерства оборони України.
5. Час відбування арешту до загального строку військової служби і вислуги років для присвоєння чергового військового звання не зараховується, крім випадків, передбачених частиною восьмою цієї статті.
6. Під час відбування арешту засуджений військовослужбовець не може бути представлений до присвоєння чергового військового звання, призначений на вищу посаду, переведений на нове місце служби, звільнений з військової служби, за винятком випадків визнання його непридатним до військової служби за станом здоров'я.
7. Засудженим військовослужбовцям під час відбування арешту виплачується оклад за військове звання.
8. За сумлінну поведінку і ставлення до військової служби до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися заходи заохочення у виді подяки, дострокового зняття раніше накладеного стягнення чи зарахування часу відбування арешту в загальний строк військової служби повністю або частково.
9. За порушення порядку відбування покарання до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися заходи стягнення у виді догани чи переведення в одиночну камеру на строк до десяти діб.
10. Правом застосування заходу заохочення у виді зарахування часу відбування арешту до загального строку військової служби користується начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Правом застосування інших заходів заохочення і стягнення користуються начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України і начальник гарнізону.

16.26.9

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ
(див. главу 13 Кримінально-виконавчого кодексу України)

NOTA BENE!

1. Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження.

2. Особи, засуджені до обмеження волі, прямують за рахунок держави до місця відбування покарання самостійно. Уповноважений орган з питань пробації згідно з вироком суду вручає засудженому припис про виїзд до місця відбування покарання. Не пізніше трьох діб з дня одержання припису засуджений зобов'язаний виїхати до місця відбування покарання і прибути туди відповідно до вказаного в приписі строку.

3. Строк покарання обчислюється з дня прибуття і постановки засудженого на облік у виправному центрі.

4. У строк покарання за правилами, передбаченими у статті 72 Кримінального кодексу України, зараховується час попереднього ув'язнення під вартою, а також час слідування під вартою до виправного центру.

5. Засуджені до обмеження волі мають право: а) носити цивільний одяг, мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них, гроші, мобільні телефони та аксесуари до них, цінні речі, користуватися грішми без обмежень; б) відправляти листи, отримувати посилки (передачі) і бандеролі, одержувати короткострокові побачення без обмежень, а тривалі побачення - до трьох діб один раз на місяць; в) користуватися засобами мобільного зв'язку; г) одержувати правову допомогу, передбачену цим Кодексом для осіб, засуджених до позбавлення волі.

6. Засудженим може бути дозволено короткочасні виїзди за межі виправного центру за обставин, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі, а також з інших поважних причин у таких випадках: а) за необхідності звернутися в медичний заклад з приводу захворювання чи лікування за наявності відповідного медичного висновку; б) для складання іспитів у навчальному закладі; в) за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду - на період здійснення кримінального провадження; г) для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення - строком до семи діб, без урахування часу на дорогу; ґ) у разі необхідності оформлення документів для призначення та виплати пенсії;

д) у разі виникнення інших життєво необхідних обставин, які потребують присутності засудженого.

7. Особи, засуджені до обмеження волі, зобов'язані: а) виконувати законні вимоги адміністрації виправного центру, які стосуються порядку відбування призначеного покарання; б) сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру; в) постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за спеціальним дозволом адміністрації цього центру, проживати за особистим посвідченням, яке видається замість паспорта; г) проживати, як правило, у спеціально призначених гуртожитках; ґ) з'являтися за викликом адміністрації виправного центру; д) виконувати в разі залучення роботу із самообслуговування та благоустрою виправного центру.

16.26.9

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ
ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ**

*(див. главу 13 Кримінально-виконавчого кодексу України)
(ПРОЛОНЖЕННЯ)*

8. Засуджені, які не допускають порушень встановленого порядку виконання покарання у виді обмеження волі і мають сім'ї, після відбуття шести місяців строку покарання можуть за постановою начальника виправного центру проживати за межами гуртожитку із своїми сім'ями.

Ці особи зобов'язані від одного до чотирьох разів на тиждень з'являтися у виправний центр для реєстрації. Вони можуть проживати із своїми сім'ями в орендованих квартирах або придбавати житло в межах виправного центру.

9. Стосовно особи, яка після постановлення вироку визнана інвалідом першої чи другої групи або досягла пенсійного віку, або захворіла на тяжку хворобу, яка перешкоджає відбуванню покарання, а також стосовно жінки, яка завагітніла, кримінально-виконавча інспекція чи адміністрація виправного центру вносить до суду подання про звільнення такої особи від відбування покарання.

10. Засуджені до обмеження волі залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на підприємствах, в установах чи організаціях усіх форм власності за умови забезпечення належного нагляду за їхньою поведінкою.

11. Праця засуджених до обмеження волі регулюється законодавством про працю, за винятком правил прийняття на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу.

12. Переведення засуджених на іншу роботу, в тому числі в іншу місцевість, може здійснюватися власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за погодженням з адміністрацією виправного центру.

13. Засудженим незалежно від усіх відрахувань належить виплачувати не менш як сімдесят п'ять відсотків загальної суми заробітку, а засудженим, які мають заборгованість за виконавчими документами, - не менш як п'ятдесят відсотків загальної суми заробітку.

14. Засуджені можуть залучатися без оплати праці лише до робіт з благоустрою виправних центрів і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення виправних центрів продовольством.

До цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості в неробочий час і не більш як на дві години на день.

15. Засуджені до обмеження волі, залучені до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

16. Засуджені мають право на загальних підставах на призначення та отримання пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством про пенсійне забезпечення.

17. Виплата особам, засудженим до обмеження волі, призначених пенсій здійснюється територіальними органами Пенсійного фонду України на рахунок установи за місцем відбування покарання.

18. Із пенсій засуджених до обмеження волі відшкодовуються витрати на їх утримання в установах виконання покарань в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

19. При цьому не менш як п'ятдесят відсотків пенсії зараховується установою за місцем відбування покарання на особовий рахунок засудженого.

16.26.10

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ
В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**
(див. главу 14 Кримінально-виконавчого кодексу України)

NOTA BENE!

1. Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців виконується дисциплінарним батальйоном.

2. Строк відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців обчислюється з дня, визначеного вироком суду, з урахуванням відповідно до статті 72 Кримінального кодексу України часу тримання засудженого в місцях попереднього ув'язнення.

3. На засуджених військовослужбовців, які тримаються в дисциплінарному батальйоні, поширюються положення цього Кодексу щодо суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу. Із засудженими також проводяться військові навчання.

4. Особи, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, виконують обов'язки та користуються правами, встановленими законодавством для військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України, з обмеженнями, передбаченими цим Кодексом.

5. Відпустки засудженим військовослужбовцям не надаються.

Засуджені військовослужбовці зобов'язані додержуватися вимог режиму, встановлених цим Кодексом та нормативно-правовими актами Міністерства оборони України.

6. Під час відбування покарання в дисциплінарному батальйоні всі засуджені військовослужбовці незалежно від їхнього військового звання та характеру попередньої служби перебувають як солдати і носять єдині встановлені для даного дисциплінарного батальйону форму одягу та знаки розрізнення.

7. Засуджені військовослужбовці мають право на короткострокові і тривалі побачення.

8. Короткострокові побачення з родичами чи іншими особами надаються один раз на місяць тривалістю до чотирьох годин у спеціально обладнаному приміщенні під контролем представника дисциплінарного батальйону у вільний від роботи та занять час у дні і години, встановлені командиром дисциплінарного батальйону.

9. Тривалі побачення надаються тільки з близькими родичами один раз на три місяці тривалістю до трьох діб з правом спільного проживання в спеціально обладнаних приміщеннях дисциплінарного батальйону. На час тривалого побачення засуджені військовослужбовці звільняються від роботи і занять.

16.26.10

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ
В ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**
(див. главу 14 Кримінально-виконавчого кодексу України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

10. Засудженим військовослужбовцям дозволяється відправляти і отримувати листи та телеграми без обмеження їх кількості. Вручення листів, що надходять, проводиться представником дисциплінарного батальйону, в присутності якого засуджений військовослужбовець зобов'язаний їх розпечатати. Зміст листів перевіряти не підлягає. Виявлені при цьому заборонені вкладення вилучаються. Розпечатувати листи, які відправляють засуджені, заборонено.

11. У порядку, встановленому командиром дисциплінарного батальйону, засуджені військовослужбовці можуть вести телефонні розмови без обмеження їх кількості, у тому числі під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я.

12. У зв'язку з винятковими обставинами (смерть або тяжка хвороба близького родича, яка загрожує життю хворого; стихійне лихо, яке завдало значної матеріальної шкоди майну засудженого військовослужбовця та його сім'ї) засудженому військовослужбовцю може бути дозволено короткочасний виїзд за межі дисциплінарного батальйону на строк до семи діб, не враховуючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці.

13. Дозвіл на короткочасний виїзд дає командир дисциплінарного батальйону з урахуванням особи і поведінки засудженого військовослужбовця. Час перебування засудженого військовослужбовця за межами дисциплінарного батальйону зараховується до строку відбування покарання. Оплату проїзду засудженому військовослужбовцю забезпечує дисциплінарний батальйон.

14. Засуджені військовослужбовці мають право на одержання посилок (передач) і бандеролей без обмеження їх кількості.

15. Посилки (передачі) і бандеролі, що надходять на ім'я засуджених військовослужбовців, підлягають огляду.

16. Засуджені військовослужбовці залучаються до праці на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міністерства оборони України, у майстернях дисциплінарного батальйону, а також до робіт з інженерного обладнання позицій (районів), будівництва інженерних споруд з метою зміцнення обороноздатності держави, відновлення інфраструктури населених пунктів в умовах особливого періоду, в тому числі воєнного стану чи в бойовій обстановці, а також після їх завершення до закінчення відбудовного періоду, який закінчується в момент офіційного оголошення про це.

17. Праця засуджених військовослужбовців оплачується відповідно до законодавства про працю. Нараховані суми заробітку засудженим військовослужбовцям зараховуються в установленому порядку на їх особові рахунки.

18. Засуджені військовослужбовці, які відбувають покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира дисциплінарного батальйону і висновком

16.27.1

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ
ВОЛІ**
(див. розділ III Кримінально-виконавчого кодексу
України)

NOTA BENE!

1. Вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

2. Особи, засуджені до позбавлення волі, направляються для відбування покарання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня надходження із суду розпорядження про виконання вироку, який набрав законної сили. Протягом цього строку засуджений має право на короткострокове побачення з близькими родичами.

3. Засуджені направляються до місця відбування покарання і переміщуються в разі необхідності з одного місця відбування покарання в інше під вартою.

4. Переміщення засуджених під вартою здійснюється з додержанням правил тримання: чоловіки окремо від жінок; неповнолітні - від дорослих; підслідні, які притягуються до кримінальної відповідальності в одному кримінальному провадженні, - окремо між собою; засуджені, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах, ізольовано від інших категорій; засуджені до довічного позбавлення волі - окремо від інших категорій. Хворі на активну форму туберкульозу легенів, психічно хворі - окремо між собою і окремо від здорових, у разі потреби за висновком лікаря - в супроводі медичного працівника.

5. При переміщенні засуджених під вартою вони забезпечуються колонією (органом-відправником) одягом і взуттям за сезоном, а також харчуванням за встановленими нормами на весь період прямування.

6. Переміщення засуджених під вартою здійснюється за рахунок держави.

7. Осіб, вперше засуджених до позбавлення волі за злочини невеликої або середньої тяжкості чи тяжкі злочини, може бути за їхньою згодою залишено у слідчому ізоляторі чи направлено у виправну колонію максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування.

16.27.1

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ
ВОЛІ**
(див. розділ III Кримінально-виконавчого кодексу України)
(ПРОЛОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

8. Засуджені, які залишені в слідчому ізоляторі чи направлені у виправну колонію максимального рівня безпеки для роботи з господарського обслуговування, тримаються ізольовано від інших осіб на умовах, передбачених цим Кодексом для виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки.

9. Адміністрація колонії протягом трьох діб повідомляє суд, який постановив вирок, про приведення його до виконання і про місце відбування покарання засудженим. Одночасно направляється повідомлення одному із членів сім'ї або близьких родичів за вибором засудженого, у якому вказується адреса колонії і роз'яснюються права засудженого.

10. Засуджений до позбавлення волі відбуває весь строк покарання в одній виправній чи виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого.

11. Переведення засудженого для дальшого відбування покарання з однієї виправної чи виховної колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають дальшому перебуванню засудженого в цій виправній чи виховній колонії.

12. Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності.

13. Режим створює умови для суспільно корисної праці засуджених, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, соціально-виховної роботи та громадського впливу.

14. У колоніях засуджені носять одяг єдиного зразка.

15. Засуджені до позбавлення волі мають право працювати. Праця здійснюється на добровільній основі на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою - підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг.

16. У виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці, зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як п'ятдесят відсотків нарахованого їм місячного заробітку.

17. Особи, які відбувають покарання у виправних колоніях, відшкодовують витрати на їх утримання, крім вартості харчування, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу.

16.27.2

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**
(див. розділ III Кримінально-виконавчого кодексу України)

NOTA BENE!

1. Засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання: а) чоловіки - у секторах максимального рівня безпеки виправних колоній середнього рівня безпеки та виправних колоніях максимального рівня безпеки; б) жінки - у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоніях середнього рівня безпеки.
2. Засуджені до довічного позбавлення волі тримаються окремо від інших засуджених, крім тих, які після відбуття десяти років покарання у приміщеннях камерного типу переведені до звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки.
3. Засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в приміщеннях камерного типу, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або при наявності медичного висновку за постановою начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері.
4. На осіб, які відбувають довічне позбавлення волі, поширюються права і обов'язки засуджених до позбавлення волі.
5. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу.
6. Засуджені до довічного позбавлення волі мають право: а) витратити для придбання продуктів харчування, одягу, взуття, білизни та предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, одержані за переказами, за рахунок пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу; б) одержувати один раз на місяць короткострокове побачення та один раз на два місяці тривале побачення з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, усиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть надаватися і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти. Засудженим надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.
7. При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття п'яти років строку покарання засудженому може бути дозволено брати участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру.
8. Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання.
9. Для жінок, засуджених до довічного позбавлення волі, встановлюється режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії середнього рівня безпеки.

УХИЛЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

NOTA BENE!

1. Частиною 2 ст. 388 КК України передбачено кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо майна, яке підлягає конфіскації за рішенням суду, що набрало законної сили.

2. Якщо засуджена особа ухиляється від сплати штрафу, або відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю, покарання у виді громадських чи виправних робіт, то вона притягується до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 КК України.

3. У разі неприбуття засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання та в разі, якщо його місцезнаходження невідоме, уповноважений орган з питань пробації надсилає органам Національної поліції подання про оголошення його в розшук та подання до суду для вирішення питання направлення засудженого до місця відбування покарання в порядку, установленому для засуджених до позбавлення волі. Після затримання засуджений направляється до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі.

4. Стосовно особи, яка самовільно залишила місце обмеження волі або злісно ухиляється від робіт, або систематично порушує громадський порядок чи встановлені правила проживання, адміністрація виправного центру надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення засудженого до кримінальної відповідальності відповідно до статті 390 КК України.

5. За неповернення до місця відбування покарання особи, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі та якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду передбачена кримінальна відповідальність відповідно у частині 2 або 3 ст. 390 КК України.

6. За втечу з місця позбавлення волі або з-під варти, особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арештучи перебуває в попередньому ув'язненні, передбачена кримінальна відповідальність за ст. 393 КК України.

16.29

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про
практику призначення судами кримінального
покарання»
від 24 жовтня 2003 року №7

NOTA BENE!

<...>

12. Звернути увагу судів на те, що відповідно до ст. 57 КК виправні роботи можуть бути призначені, як правило, особам, котрі вчинили менш небезпечні злочини і не потребують ізоляції від суспільства. Виправні роботи призначаються тільки працюючим і відбуваються за місцем роботи засуджених.

Суди не повинні призначати виправні роботи особам, які вчинили злочини, пов'язані з виконанням ними службових або професійних обов'язків, коли залишення винного на тій самій роботі може призвести до послаблення виховного й запобіжного впливу покарання або до вчинення таких же злочинних діянь.

Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, до непрацездатних, до осіб, що не досягли 16 років, і осіб пенсійного віку, а також до військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 57 КК).

13. Призначаючи покарання у виді виправних робіт (ст. 57 КК) чи службового обмеження (ст. 58 КК), суд зобов'язаний визначити розмір відрахувань із заробітку або грошового забезпечення засудженого. Відсутність вказівки на цей розмір є підставою для скасування вироку.

При призначенні названих видів покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) допускаються поглинення, часткове або повне складання як строків виправних робіт (службового обмеження), так і розмірів відрахувань у доход держави, а за кількома вироками (ст. 71 КК) - лише складання строків цих покарань.

14. Судам необхідно мати на увазі, що штраф як основне й додаткове покарання призначається у випадках і в межах, установлених санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК.

Якщо санкція статті (частини статті) не передбачає основного покарання у виді штрафу, він може бути призначений лише в порядку переходу до більш м'якого виду покарання за наявності підстав, передбачених ст. 69 КК. У цьому разі штраф призначається в розмірах, визначених ч. 2 ст. 53 КК, - від 30 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

16.29

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про
практику призначення судами кримінального покарання»
від 24 жовтня 2003 року №7
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

<...>

15. Виходячи з того, що додаткові покарання мають важливе значення для запобігання вчиненню нових злочинів як самими засудженими, так і іншими особами, рекомендувати судам при постановленні вироку обговорювати питання про застосування поряд з основним покаранням відповідного додаткового. При цьому треба мати на увазі, що додаткові покарання можуть приєднуватися до будь-яких видів основного покарання, передбачених санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК.

Ті види покарань, які застосовуються як додаткові, крім штрафу і конфіскації майна, можуть призначатися й тоді, коли вони не вказані в санкції закону. В такому разі рішення про призначення додаткового покарання, наведене в резолютивній частині вироку, має містити посилання на статтю Загальної частини КК, якою передбачено умови та порядок застосування цього виду покарання.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу як вид покарання не зазначається у санкціях норм Особливої частини КК і застосовується за рішенням суду. Відповідно до ч. 2 ст. 52 і ст. 54 КК це покарання є додатковим і може бути застосоване судом лише щодо особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, із наведенням у вирокі відповідних мотивів.

<...>

17. Роз'яснити судам, що відповідно до ст. 55 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується як додаткове покарання лише в тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане з посадою підсудного або із заняттям ним певною діяльністю.

Це покарання призначається в межах, установлених санкцією статті (частини статті) КК, за якою підсудний визнаний винним, а якщо воно нею не передбачене, - в межах, установлених ст. 55 КК. Та обставина, що до постановлення вироку підсудний вже не обіймав посаду або не займався діяльністю, з якими було пов'язане вчинення злочину, не є перешкодою для застосування цього покарання.

Рішення про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути чітко сформульоване в резолютивній частині вироку, для того щоб не виникло жодних сумнівів під час виконання останнього. Якщо в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК зазначено характер посад або вид діяльності (наприклад, статті 286, 287), рішення про призначення додаткового покарання, наведене в резолютивній частині вироку, повинне відповідати змісту цієї санкції.

16.29

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про
практику призначення судами кримінального покарання»
від 24 жовтня 2003 року №7
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

<...>

17. <...>

Якщо додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, то воно застосовується лише до тих осіб, які обіймали посади чи займалися діяльністю, з якими було пов'язано вчинення злочину. До інших осіб, які були співучасниками злочину, не пов'язаного з їх діяльністю чи займаною посадою, додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не застосовується з наведенням у вирокі відповідних мотивів. У такому випадку посилатися на статтю 69 КК не потрібно.

18. Позбавлення права керувати транспортними засобами може бути призначене судом як додаткове покарання незалежно від того, що особа вже позбавлена такого права в порядку адміністративного стягнення. Однак суд не вправі призначити це покарання особі, яка не має права керувати транспортними засобами.

19. Відповідно до вимог статті 59 КК у разі конфіскації не всього майна, а лише його частини суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

Конфіскація майна як додаткове покарання відповідно до статті 98 КК не може бути призначена особі, що вчинила злочин у віці до 18 років, навіть у тому разі, коли на час розгляду справи судом вона досягла повноліття.

Якщо додаткове покарання у виді конфіскації майна за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, то у разі прийняття рішення про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням воно не застосовується, оскільки статтею 77 КК передбачено вичерпний перелік додаткових покарань, що можуть бути призначені у такому випадку, серед яких конфіскація майна відсутня. При прийнятті такого рішення у вирокі мають бути наведені відповідні мотиви; посилатися на статтю 69 КК непотрібно.

<...>

28. Судам потрібно брати до уваги те, що відповідно до ст. 64 КК довічне позбавлення волі призначається у передбачених КК випадках лише за вчинення особливо тяжких злочинів.

Застосування довічного позбавлення волі має бути належним чином мотивоване у вирокі з посиланням на встановлені обставини вчиненого злочину і дані, які характеризують підсудного.

Тема 17. Призначення покарання.
17.1

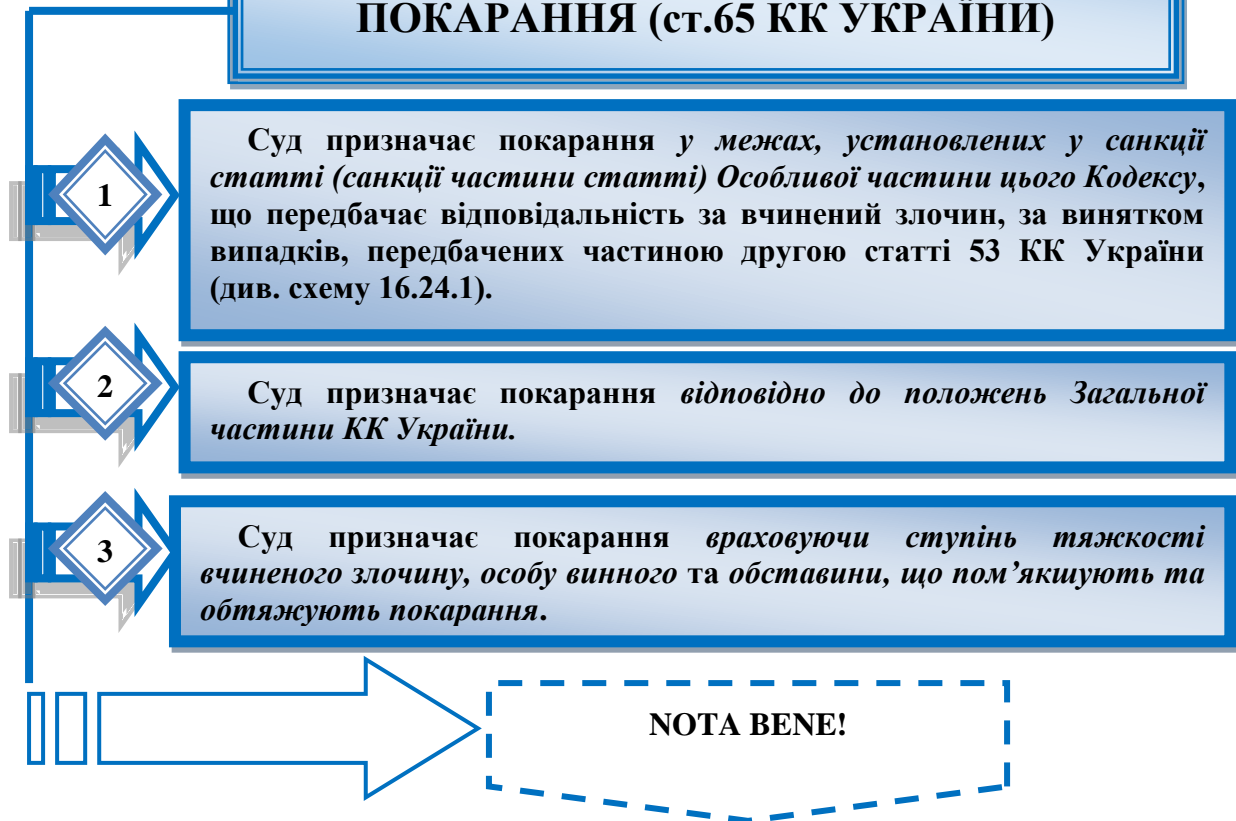

17.2

17.3

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ (ст.65 КК УКРАЇНИ)

1. *Загальні засади призначення покарання* – це система правил, що визначають порядок і межі діяльності суду при призначенні покарання.

2. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, *необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів*.

3. Відповідно до ч. 3 ст. 43, ч. 4 ст. 49, статті 69, 69-1, ст. 82 КК України особі, що вчинила злочин, *може бути призначене більш м'яке покарання, ніж це передбачено за вчинений злочин відповідною статтею Особливої частини КК України*.

4. Згідно ч. 5 ст. 53, ст. 54, ч. 2 ст. 55, статей 70 та 71 КК України, особі, що вчинила злочин, *може бути призначене більш суворе покарання, ніж передбачене санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України за вчинений особою злочин*. Зокрема, коли суд визнає за необхідне: а) позбавити винного військового спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; б) позбавлення винного права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Крім того, більш суворе покарання, ніж передбачене санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України за вчинений особою злочин, може призначатися за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків.

5. Злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння *визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння* (ч. 2 ст. 4 КК України). У випадках, коли на час призначення покарання є чинним новий кримінальний закон, покарання призначається судом з врахуванням правил про зворотню дію закону про кримінальну відповідальність, передбачених ст. 5 КК України.

17.4

Послідовність вибору і призначення судом покарання, передбаченого санкцією норми Особливої частини КК України особі, визнаній судом винною у вчиненні злочину

а) коли санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України є відносно визначеною, тобто такою, що передбачає один вид основного покарання і його верхню і нижню межі. Суд обирає це покарання саме в цих межах (наприклад, ч. 2 ст. 325, ч. 2 ст. 373 КК України).

- коли санкцією норми визначена лише верхня межа покарання (наприклад, ч. 1 ст. 329 КК України – позбавлення волі на строк до трьох років), то нижня межа становить один рік (ч. 2 ст. 63 КК України);

- визначивши основне покарання, суд визначає додаткове (додаткові) покарання, якщо воно передбачене в санкції норми як обов'язкове, а якщо як факультативне – суд вирішує питання про доцільність його застосування до даної особи, а далі визначає його строк (розмір);

- виходячи з обставин справи, суд може призначити винному і такий вид (види) додаткових покарань, що не передбачені санкцією норми кримінального закону, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК України); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 55 КК України).

б) коли санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК України є альтернативною і відносно визначеною (наприклад, ч. 1 ст. 367, ч. 2 ст. 387 КК України), суд спочатку визначає вид основного покарання і призначає його за тими ж правилами, що і при відносно визначеній санкції (див. п. «а» даної схеми) і далі так само вирішує питання про призначення додаткового (додаткових) покарання.

NOTA BENE!

Норми Особливої частини чинного КК України не мають абсолютно визначених санкцій.

17.5

Положення Загальної частини КК України, які враховуються судом при призначенні покарання

- 1 Про підставу кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України)
- 2 Про кримінальний закон, його чинність, правові наслідки засудження особи за межами України (статті 3-9 КК України)
- 3 Про поняття злочину, класифікацію злочинів, стадії злочину (статті 11-16 КК України)
- 4 Про особу, яка підлягає кримінальній відповідальності (статті 18-22 КК України)
- 5 Про вину та її форми (статті 23-25 КК України)
- 6 Про співучасть у злочині, повторність, сукупність та рецидив злочинів (статті 26-35 КК України)
- 7 Про обставини, що виключають злочинність діяння (статті 36-43 КК України)
- 8 Про звільнення від кримінальної відповідальності (статті 44-49 КК України)
- 9 Про покарання, його мету, види, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування (статті 50-87 КК України)
- 10 Про судимість (статті 88-91 КК України)
- 11 Про інші заходи кримінально-правового характеру (статті 92-96 КК України)
- 12 Про заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96-3-96-11 КК України)
- 13 Про особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (статті 97-108 КК України)

17.6

Враховання судом при призначенні покарання ступеня тяжкості вчиненого злочину може здійснюватися:

1

При визначенні виду покарання. Зокрема, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК України) може застосовуватися судом лише щодо винної особи, засудженої судом за *тяжкий чи особливо тяжкий злочин*, конфіскація майна (ст. 59 КК України) – щодо винної особи, засудженої судом за *тяжкий чи особливо тяжкий корисливий злочин*, а довічне позбавлення волі (ст. 64 КК України) – щодо винної особи, засудженої судом за *особливо тяжкий злочин*, коли суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк.

2

При призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Суд може призначити винному таке покарання за наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з врахуванням особи винного (ст. 69 КК України).

3

При призначенні покарання за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків. Якщо хоча б один із злочинів є *умисним тяжким або особливо тяжким*, суд може призначити покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України (ст. 70 КК України). При призначенні покарання за сукупністю вироків, якщо один із злочинів є *особливо тяжким*, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років (ст. 71 КК України).

4

При звільненні від відбування покарання. Зокрема, звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75, ч. 1 ст. 79 КК України), звільнення від відбування покарання у зв'язку з закінченням строків давності виконання вироку (ст. 80 КК України).

NOTA BENE!

Ступінь тяжкості вчиненого злочину – це індивідуальний показник вчиненого злочину, що виражає його рівень суспільної небезпечності.

Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст. 12 КК України), а також із *особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення* (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) (п. 3 Постанови пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

17.7

Враховання судом особи (самості) винного при призначенні покарання

NOTA BENE!

Суд враховує позитивні та негативні ознаки соціального, фізичного, психічного і правового елементів характеристики особи (самості) винного (див.також схему 18.12 даного посібника)

1

Ознаки соціального елемента характеристики особи (самості) винного: професія, фах, обіймана посада, ставлення до праці чи навчання, наявність державних та інших нагород, відзнак, почесних звань, сім'ї, ставлення до інших членів суспільства, поведінка до вчинення злочину (на роботі, в побуті, додержання вимог суспільного співжиття), майновий стан, наявність осіб на його утриманні тощо.

2

Ознаки фізичного елемента характеристики особи (самості) винного: стать, вік, стан здоров'я, здатність до праці тощо.

3

Ознаки психічного елемента характеристики особи (самості) винного: наявність чи відсутність психічного розладу, темперамент, характер, соціальна спрямованість. *Темперамент особи (самості) винного* – це сукупність психічних особливостей, пов'язаних з емоційним станом, тобто зі швидкістю виникнення почуттів та їх силою.

Батько медицини, грецький лікар Гіппократ (бл. 460-377 роки до нашої ери) виділяв 4 види осіб за темпераментом:

а) *холерики* – енергійні, сміливі, впевнені, рішучі, ініціативні, однак запальні, нестримані, нетерпеливі, погано володіють собою;

б) *сангвініки* – енергійні, жваві, емоційні, товариські, здатні, як правило, легко і швидко пристосовуватися до обстановки.

в) *флегматики* – спокійні і незворушні, здатні до тривалої і напруженої праці, їх важко вивести із душевної рівноваги, вони повільні;

г) *меланхоліки* – невпевнені, безініціативні, боязливі, недовірливі, з пригніченим настроєм, легко пристосовуються до зміни умов життя, в небезпечні і складні хвилини розгублюються.

Характер особи (самості) винного – стійкий цілісний склад душевного стану, що виявляється у психічних актах, манерах, звичках, емоційних переживаннях.

Соціальна спрямованість особи (самості) винного – виражає коло її інтересів, потреб, світогляду, загальний культурний розвиток, сукупність принципів і мотивів її поведінки.

4

Ознаки правового елемента характеристик особи (самості) винного: наявність ознак загального чи спеціального суб'єкта, судимості, множинності вчинених ним злочинів, вчинення злочину у співучасті, посткримінальна поведінка тощо.

17.7.1

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику призначення судами
Кримінального покарання» від 24 жовтня 2003
року №7

NOTA BENE!

1. Звернути увагу судів на те, що вони при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо додержувати вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання.

Призначаючи покарання, у кожному конкретному випадку суди зобов'язані враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного та обставини справи, що пом'якшують і обтяжують покарання. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

2. Звернути увагу судів на те, що висновки з усіх питань, пов'язаних із призначенням покарання, необхідно належним чином мотивувати у вирокі.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 65 КК суди повинні призначати покарання в межах, установлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Із урахуванням ступеня тяжкості, обставин цього злочину, його наслідків і даних про особу судам належить обговорювати питання про призначення передбаченого законом більш суворого покарання особам, які вчинили злочини на ґрунті пияцтва, алкоголізму, наркоманії, за наявності рецидиву злочину, у складі організованих груп чи за більш складних форм співучасті (якщо ці обставини не є кваліфікуючими ознаками), і менш суворого - особам, які вперше вчинили злочини, неповнолітнім, жінкам, котрі на час вчинення злочину чи розгляду справи перебували у стані вагітності, інвалідам, особам похилого віку і тим, які щиро розкаялись у вчиненому, активно сприяли розкриттю злочину, відшкодували завдані збитки тощо.

Коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вирокі.

<...>

17.7.1

ВИТЯГИ

**із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику призначення судами Кримінального
покарання» від 24 жовтня 2003 року №7
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

<...>

2. <...>

Призначаючи покарання у виді штрафу або виправних робіт і визначаючи розмір та строки відповідного покарання, суди мають враховувати майновий стан підсудного, наявність на його утриманні неповнолітніх дітей, батьків похилого віку тощо.

При призначенні покарання неповнолітньому підсудному відповідно до ст. 103 КК крім обставин, передбачених у статтях 65-67 КК, необхідно брати до уваги умови життя й виховання неповнолітнього, вплив на нього дорослих, рівень розвитку та інші особливості його особи.

3. Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст. 12 КК), а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо).

Відповідно до п. 18 «Прикінцевих та перехідних положень» КК при вирішенні питання про віднесення злочинів, передбачених КК 1960 р., які були вчинені до набрання чинності КК 2001 р., до злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких або особливо тяжких потрібно керуватися ст. 12 КК 2001 р., якщо це пом'якшує кримінальну відповідальність осіб і не обтяжує ступінь тяжкості злочину, вчиненого до набрання чинності КК 2001 р. В інших випадках необхідно застосовувати відповідні положення КК 1960 р.

Досліджуючи дані про особу підсудного, суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо.

<...>

17.8

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ (ст. 66 КК України)

З'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину (п. 1 ч. 1 ст. 66 КК України).

Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України).

Надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину (п. 2-1 ч. 1 ст. 66 КК України).

Вчинення злочину неповнолітнім (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України).

Вчинення злочину жінкою в стані вагітності (п. 4 ч. 1 ст. 66 КК України)

Вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин (п. 5 ч. 1 ст. 66 КК України).

Вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК України).

Вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірним або аморальними діями потерпілого (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України).

Вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності (п.8 ч. 1 ст. 66 КК України).

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених КК України (п. 9 ч. 1 ст. 66 КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ

Обставини, які пом'якшують покарання – це передбачені законом України про кримінальну відповідальність або визнані такими судом чинники, що характеризують подію злочину або особу винного і знижують суспільну небезпечність вчиненого злочину та особи (самості) винного, а тому служать підставою для призначення судом менш суворого виду і строку (розміру) покарання.

17.8.1

**ЗМІСТ
ОБСТАВИН, ЯКІ ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ
(ст. 66 КК України)**

NOTA BENE!

З'явлення із зізнанням – це добровільне, тобто таке, що ґрунтується на внутрішньому переконанні особи, усне або письмове повідомлення особою правоохоронному органу, суду, іншому органу держави про підготовлюваний, вчинюваний або вчинений нею злочин.

Щире каяття винного після вчинення злочину – це діяння особи, що вчинила злочин, які виражають критичну оцінку особою вчиненого злочину і можуть проявитися в наступних формах: 1) визнання своєї вини у вчиненні злочину; 2) добросовісному, а не удаваному висловленні жалю з приводу вчинення злочину перед органами дізнання, слідства, судом, потерпілим, іншими особами; 3) засудження вчиненого і вираження готовності підлягати кримінальній відповідальності; 4) неперешкоджання розкриттю злочину тощо.

Активне сприяння розкриттю злочину – добровільні дії особи, що вчинила злочин, спрямовані на допомогу органам дізнання, досудового слідства, суду у встановленні ознак складу вчиненого злочину (особисто чи іншими особами), а також інших обставин, які мають кримінально-правове значення, тощо.

Добровільне відшкодування завданого збитку – це здійснювана особисто або за дорученням чи на прохання винного іншою особою до винесення обвинувального вироку повне відшкодування потерпілому в грошовій формі шкоди майнового характеру.

Усунення заподіяної шкоди – повне відновлення попереднього стану предмета, повернення викраденого або рівноцінного майна, надання потерпілому коштів, які він витратив на ремонт предмета чи на власне лікування тощо, компенсація моральної шкоди. У випадку часткового відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, суд може врахувати це як обставину, що позитивно характеризує особу винного.

Надання медичної або іншої допомог має бути вчинене безпосередньо після вчинення злочину, а не через тривалий час. Для наявності цієї обставини не обов'язково самостійно надавати таку допомогу при відсутності до цього спеціальних навиків. Вчасний виклик швидкої медичної допомоги чи транспортування до лікарні також слід вважати обставиною, що пом'якшує покарання.

Вчинення злочину неповнолітнім – особою, яка до його вчинення не досягла 18 років.

Вагітність викликає у жінки роздратування, неврівноваженість, надмірну збудженість, гарячковість, що знижує можливість самоконтролю до неадекватної оцінки нею життєвих обставин і вчинення протиправного діяння.

17.8.1

ЗМІСТ
ОБСТАВИН, ЯКІ ПОМ'ЯКШУЮТЬ
ПОКАРАННЯ (ст. 66 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

Збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин – наявність таких обставин, які заподіюють особі страждання, негативно впливають на її психіку, можуть викликати у неї стан розпачу, надмірну дратівливість, гарячковість: смерть або тяжка хвороба рідної чи близької людини; хвороба винного; втрата роботи; складні житлові умови; подружня зрада; конфлікт у сім'ї; важкий матеріальний стан тощо.

Погроза – це спосіб психічного примусу, який проявляється у вираженні реального наміру заподіяти особі або її рідним чи близьким фізичну, майнову чи моральну шкоду, поєднане з вимогою вчинити злочин.

Примус – застосування до особи, з метою змусити її до вчинення злочину, психічного чи фізичного примусу. Фізичний примус – це протиправний вплив на організм іншої людини шляхом нанесення ударів, побоїв, мордування тощо. Психічне насильство може проявитися і у застосуванні фізичного насильства до рідних чи близьких особи з метою змусити її до вчинення злочину.

Матеріальна залежність – це таке становище винного, при якому він повністю або частково перебуває на утриманні особи, яка схилила його до вчинення злочину, або має перед цією особою зобов'язання майнового характеру. Такими особами можуть бути: батьки, родичі, опікуни, кредитори, спадкоємці, інші особи, які забезпечують винного житлом, харчуванням, одягом, грошима або надали йому майно чи вигоди майнового характеру.

Службовою є залежність винного від іншої особи в силу підпорядкованості чи підконтрольованості її за посадою чи виконуваною роботою, що ґрунтується на побоюванні негативної оцінки його службової діяльності, бути звільненим з роботи, пониженим в посаді, позбавленим премії або на його очікуванні підвищення в посаді, матеріальної або іншої винагороди.

Інша залежність – будь-яка залежність винного, що виникла через життєві обставини і внаслідок якої він відчуває себе зобов'язаним перед такою особою – винний зобов'язаний врятуванням життя когось з його рідних чи близьких або від нього залежить включення винного до виборчого списку партії або її відомі обставини, які винний бажає зберегти в таємниці тощо.

Сильне душевне хвилювання – сильні, такі, що швидко виникають та бурхливо протікають, короткочасні стани психіки винного, причиною яких була неправомірною або аморальною поведінкою потерпілого, які викликають жах, відчай, лють особи, що звужує її здатність до самоконтролю. Протиправні або аморальні дії потерпілого можуть бути спрямовані як проти винного, так і проти його рідних або близьких.

17.8.1

ЗМІСТ
ОБСТАВИН, ЯКІ ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ
 (ст. 66 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

Вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності. Перевищення меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода (ч. 2 ст. 39 КК України).

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених КК України (див. схему 14.13 даного посібника).

17.9.1

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ
 (ст. 67 КК України)

Вчинення злочину особою повторно або рецидив злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя ст. 28 КК України) (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності; (п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку (п. 4 ч. 1 ст. 67 КК України).

Тяжкі наслідки, завдані злочином (п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо малолітньої дитини або у присутності дитини (п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах (п. 6¹ ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебуває в стані вагітності (п. 7 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного (п. 8 ч. 1 ст. 67 КК України).

17.9.1

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ (ст. 67 КК України)

Вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством (п. 9 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину з особливою жорстокістю (п. 10 ч.1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину загальнонебезпечним способом (п. 12 ч. 1 ст. 67 КК України).

Вчинення злочину особою, що перебуває в стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Обставини, які обтяжують покарання – це вичерпно визначені законом України про кримінальну відповідальність чинники, що характеризують подію злочину або особу (самість) винного та підвищують суспільну небезпечність вчиненого злочину та особу винного і тому служать підставою для призначення судом більш суворого виду і строку (розміру) покарання.

NOTA BENE!

1. *Перелік обставин, що обтяжують покарання (ст. 67 КК України) є вичерпним і суд не може враховувати інші обставини в якості таких (ч. 3 ст. 67 КК України),*

2. *Залежно від характеру вчиненого злочину, суд може не визнати будь-яку з обставин за винятком зазначених у пунктах 2, 6, 6¹, 7, 9, 10, 12, такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вирок (ч. 2 ст. 67 КК України);*

3. *Коли будь-яка з обставин, яка обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини КК України (наприклад, ч. 2 ст. 110, ст. 112, п. 8 ст. 115, ст. 152, ч. 2 ст. 169, ч. 2 ст. 238 КК України) як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз врахувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує (ч. 4 ст. 67 КК України).*

17.9.2

**ЗМІСТ ОБСТАВИН, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ
ПОКАРАННЯ
(ст. 67 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

Вчинення злочину повторно та рецидив злочинів (див. схеми 13.10, 13.10.1, 13.11, 13.11.1 даного посібника).

Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина 2 або третя статті 28) (див. схеми 11.16.2 та 11.16.3).

В основі *расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату* лежать погляди про неповноцінність людей певної раси, національності, а релігійної ворожнечі або розбрату – хибні уявлення про переваги одного віросповідання над іншим чи однієї конфесії над іншою всередині одного віросповідання.

Вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку – вчинення цього злочину з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового або громадського обов'язку, а так само з мотиву помсти за таку діяльність незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вчинення винним злочинну.

Під *виконанням службового обов'язку* слід розуміти таку діяльність потерпілого, що входить до кола її службових повноважень, а громадського обов'язку – здійснення спеціально покладених на потерпілого громадських повноважень (член будинкового комітету, член громадського формування з охорони громадського порядку чи державного кордону, тощо) чи будь-яких інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (припинення правопорушення, повідомлення правоохоронним органам про злочин, вчинений винним, тощо).

Тяжкі наслідки, завдані злочином – це ті суспільно небезпечні (майнові, фізичні, моральні та інші) зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, які викликані вчиненням злочину, але виходять за межі його складу: смерть однієї чи декількох осіб; значна шкода здоров'ю людей; майнова шкода у великому чи особливо великому розмірах; масова загибель об'єктів рослинного чи тваринного світу; забруднення довкілля; екологічна чи техногенна катастрофа; істотне порушення прав людини тощо.

Малолітніми вважаються особи, які до вчинення злочину не досягли 14-річного віку (п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07 лютого 2003 року № 2). Втягнення неповнолітніх і втому числі малолітніх у злочинну діяльність може утворювати самостійний склад злочину (наприклад, ч. 3 ст. 303, ст. 304 КК України).

17.9.2

**ЗМІСТ ОБСТАВИН, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ
ПОКАРАННЯ
(ст. 67 КК УКРАЇНИ)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

Громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року (ст. 10 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року № 3721-XII).

Безпорадний стан – це обумовлений суб'єктивними і об'єктивними факторами стан особи, в якому вона не може чинити опір злочинцеві або уникнути злочинного посягання (малолітній вік, фізичні вади, розлад душевної діяльності, хворобливий або непритомний стан тощо).

Особлива жорстокість – вияв при вчиненні злочину безжалісності, безсердечності до потерпілого (завдання потерпілому особливих страждань шляхом глумління, тортур, мордування, мучення, в тому числі з використанням струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень як щодо потерпілого, так, щодо його рідних чи близьких).

Матеріальна залежність – це таке становище винного, при якому він повністю або частково перебуває на утриманні особи, яка схилила його до вчинення злочину, або має перед цією особою зобов'язання майнового характеру. Такими особами можуть бути: батьки, родичі, опікуни, кредитори, спадкоємці, інші особи, які забезпечують винного житлом, харчуванням, одягом, грошима або надали йому майно чи вигоди майнового характеру.

Службовою є залежність винного від іншої особи в силу підпорядкованості чи підконтрольованості її за посадою чи виконуваною роботою, що ґрунтується на побоюванні негативної оцінки його службової діяльності, бути звільненим з роботи, пониженням в посаді, позбавленням премії або на його очікуванні підвищення в посаді, матеріальної або іншої винагороди.

Інша залежність – будь-яка залежність винного, що виникла через життєві обставини і внаслідок якої він відчуває себе зобов'язаним перед такою особою – винний зобов'язаний врятуванням життя когось з його рідних чи близьких або від нього залежить включення винного до виборчого списку партії або її відомі обставини, які винний бажає зберегти в таємниці тощо.

17.9.2

**ЗМІСТ ОБСТАВИН, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ
ПОКАРАННЯ
(ст. 67 КК УКРАЇНИ)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

Воєнний стан – це особливий правовий режим (політико-правова ситуація), що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам влади, військовому командуванню і органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина і прав та законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку цих обмежень.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово запроваджуватися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних витрат, створюють загрозу життю і здоров'ю людей, або при спробі захоплення державної влади чи зміні конституційного ладу в Україні шляхом насильства.

Інші надзвичайні події: повінь, землетрус, пожежа, зсув, обвал, інші події стихійного характеру, епідемія, епізоотія, епіфітотія, аварія, масові заворушення тощо.

Загальнонебезпечні способи вчинення злочину: вибух, підпал, зараження чи отруєння водойм, затоплення, використання автоматичних пристроїв, *електричного струму, газу, ловчих ям, мінування предметів чи частини території тощо.*

Про поняття сп'яніння див. схему 8.7 даного посібника.

NOTA BENE!

Обов'язковою умовою врахування судом при призначенні покарання обставин, які обтяжують покарання, *є те, що вони усвідомлювалися винним при вчиненні злочину.*

17.9.3

**ПРИКЛАДИ ОБСТАВИН, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ
ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ
ДЕРЖАВ**

- покладення вини за вчинення злочину на іншу особу (ст. 48 КК Латвії);
- особливо активна участь у вчиненні злочину; вчинення злочину із фанатизму чи з використанням форменого одягу чи документів представника влади (ст. 60 КК Азербайджану);
- насильство, застосоване щодо родича по прямій лінії чи чоловіка (ст. 260 КК Південної Кореї);

17.9.4

**ПРИКЛАДИ ОБСТАВИН, ЯКІ ПОМ'ЯКШУЮТЬ
ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ
ДЕРЖАВ**

- вчинення злочину особою, яка була введена у серйозну спокусу поведінкою жертви (ст. 64 КК Швейцарії);
- активна допомога у розшуку майна, здобутого в результаті злочину; надання медичної допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину; спроба дійти згоди з потерпілим (ст. 59 КК Азербайджанської Республіки);
- перелік обставин, які пом'якшують покарання відсутній, наприклад, у кримінальному законодавстві Республіки Польща, Японії, Турецької Республіки. Відповідні обставини передбачені у різних нормах;
- правило про неприпустимості повторного врахування одних і тих же пом'якшуючих обставин передбачено у ст 62 КК Італії, ст. 47 Латвійської Республіки, ст. 63 Республіки Білорусь, ст. 55 Грузії.

17.10

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику призначення судами кримінального
покарання» від 24 жовтня 2003 року №7

NOTA BENE!

<...>

4. Виходячи з того, що встановлення пом'якшуючих та обтяжуючих покарання обставин має значення для правильного його призначення, судам необхідно всебічно досліджувати матеріали справи щодо наявності таких обставин і наводити у вирокі мотиви прийнятого рішення. При цьому таке рішення має бути повністю самостійним і не ставитись у залежність від наведених в обвинувальному висновку обставин, які пом'якшують чи обтяжують покарання. Суди, зокрема, можуть не визнати окремі з них такими, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а також визнати такими обставинами ті, які не зазначено в обвинувальному висновку.

Якщо якась із обставин, наведених у ч. 1 ст. 66, ч. 1 ст. 67 КК, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд при призначенні покарання не може ще раз урахувувати її як пом'якшуючу або обтяжуючу покарання обставину.

5. Судам треба мати на увазі, що наведений у ч. 1 ст. 66 КК перелік обставин, які пом'якшують покарання, не є вичерпним. При призначенні покарання суд може визнати пом'якшуючими й інші обставини, не зазначені в ч. 1 цієї статті (наприклад, вчинення злочину внаслідок збігу випадкових обставин чи неправильної поведінки потерпілого, відвернення підсудним шкідливих наслідків злочину, часткове відшкодування шкоди, відшкодування моральної шкоди). Визнання обставини такою, що пом'якшує покарання, має бути вмотивоване у вирокі.

Вирішуючи питання про наявність такої пом'якшуючої обставини, як з'явлення із зізнанням, суди повинні перевіряти, чи були подані до органів розслідування, інших державних органів заява або зроблене посадовій особі повідомлення про злочин (у будь-якій формі) добровільними і чи не пов'язано це з тим, що особа була затримана як підозрюваний і, будучи викритою, підтвердила свою участь у вчиненні злочину.

<...>

17.10

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику призначення судами кримінального
покарання» від 24 жовтня 2003 року №7
(ПРОДОВЖЕННЯ)

5. <...>

Якщо у справі, порушеній за фактом вчинення злочину, не встановлено, хто його вчинив, добровільні заява або повідомлення особи про вчинене нею мають розглядатись як з'явлення із зізнанням. Аналогічно розцінюється заява особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, про вчинення нею іншого злочину, про який не було відомо органам розслідування.

За сукупності вчинених злочинів з'явлення із зізнанням має враховуватись як обставина, що пом'якшує покарання при призначенні останнього за злочин, у зв'язку з яким зроблено це зізнання.

6. Наведений у ч. 1 ст. 67 КК перелік обставин, що обтяжують покарання, є вичерпним, тому суд не вправі посилатись у вироку як на обтяжуючі і враховувати при призначенні покарання інші обставини, не передбачені цією статтею.

Відповідно до ч. 2 ст. 67 КК суд, установивши наявність зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12 ч. 1 цієї статті обтяжуючих обставин, зобов'язаний навести їх у вироку та врахувати при призначенні покарання. Обставини, передбачені пунктами 1, 3, 4, 5, 8, 11, 13 ч. 1 ст. 67 КК, суд залежно від конкретних обставин справи (зокрема, за відсутності зв'язку якоїсь із названих у цих пунктах обставин зі злочинном) вправі не визнати обтяжуючими, навівши у вироку відповідні мотиви.

<...>

17.11

УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ
УЗГОДЖЕНОГО СТОРОНАМИ УГОДИ
(ч. 5 ст. 65 КК України)

У випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди.

1. Відповідно до ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні можуть бути укладені *такі види угод*:

- 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;
- 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

2. Особливий порядок кримінального провадження на підставі угод передбачено главою 35 розділу VI «Особливі порядки кримінального провадження» КПК України.

3. Якщо суд переконається, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання (ч.1 ст. 475 КПК України).

17.11

**УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ
УЗГОДЖЕНОГО СТОРОНАМИ УГОДИ
(ч. 5 ст. 65 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

1. Сторони угоди (незалежно від її виду) зобов'язані, крім іншого, *узгоджувати міру покарання та звільнення від його відбування з випробуванням (якщо домовленості щодо такого звільнення мали місце та сторони дійшли згоди).*

2. Домовленості сторін угоди при узгодженні покарання *не мають виходити за межі загальних та спеціальних засад призначення покарання, встановлених законом України про кримінальну відповідальність.* Зокрема, сторони мають узгоджувати покарання, враховуючи:

- *положення пунктів 1-2 ч. 1 ст. 65 КК України, тобто 1) у межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України, та 2) відповідно до положень Загальної частини КК України.* Зокрема, у випадку, коли в санкції статті (санкції частини статті), що передбачає відповідальність за вчинений злочин, не встановлено мінімальної межі покарання, сторони мають виходити із положень розділу X Загальної частини КК України;

- *ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу (самість) винного і обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України).* За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного сторони угоди з огляду на положення статей 65, 75 КК України мають право, використовуючи положення ст. 69 КК України, узгоджувати: а) основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, або б) інше основне покарання, більш м'який його вид, не зазначений у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин; в) не визначати додаткове покарання, передбачене у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України як обов'язкове, за винятком випадків, встановлених ч. 2 ст. 69 КК України.

3. Врахування означених вимог кримінального закону має бути відображено у змісті угоди, а *узгоджена міра покарання повинна мати конкретний вираз (п. 12 Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 року № 13).*

17.12.1

УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН (ст. 68 КК України)

Незакінченим злочином є готування до злочину і замах на злочин (статті 13-15 КК України). Виходячи з загальних засад призначення покарання (ст. 65 КК України) і керуючись положеннями статей 66-67 КК України, суд має врахувати при призначенні покарання: 1) ступінь тяжкості вчиненого особою злочину (див. ст. 12 КК України); 2) ступінь здійснення злочинного наміру; 3) причини, внаслідок яких злочин було доведено до кінця.

За вчинення *готування до злочину* строк або розмір покарання *не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.*

За вчинення *замаху на злочин* строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.

NOTA BENE!

Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин *не застосовується*, крім таких випадків:

а) вчинення злочинів проти основ національної безпеки України:

- ст. 109 КК України - дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади;
- ст. 110 - посягання на територіальну цілісність і недоторканність України;
- ст. 110-2 КК України - фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України;
- ст. 111 КК України - державна зрада;
- ст. 112 КК України - посягання на життя державного чи громадського діяча;
- ст. 113 КК України – диверсія;
- ст. 114 КК України – шпигунство;
- ст. 114-1 КК України - перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань;

б) вчинення злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку:

- ст. 437 КК України - планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни;
- ст. 438 КК України - порушення законів та звичаїв війни;
- ст. 439 КК України - застосування зброї масового знищення;
- ч. 1 ст. 442 КК України – геноцид;
- ст. 443 КК України - посягання на життя представника іноземної держави.

17.12.2

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про
практику призначення судами кримінального
покарання» від 24 жовтня 2003 року №7

<...>

6-1. Звернути увагу судів на особливості призначення покарання за вчинення готування до злочину або вчинення замаху на злочин. Зокрема, відповідно до частини 2 статті 68 КК у разі засудження особи за готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК,

а відповідно до частини 3 цієї ж статті у разі засудження за замах на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. При цьому, призначаючи особі покарання згідно з частинами 2 і 3 статті 68 КК, у вирокі суд повинен наводити відповідні мотиви; посилається на статтю 69 КК у такому разі не потрібно.

Правила частин 2 і 3 статті 68 КК не можуть бути застосовані при призначенні покарання особі, яка у віці 18 і більше років вчинила злочин, за який передбачено найбільш суворий вид покарання - довічне позбавлення волі, оскільки цей вид покарання є таким, що виключає можливість визначення його половини чи двох третин. Однак до осіб, які вчинили готування до такого злочину або вчинення замаху на злочин у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, і яким не може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі, мають застосовуватися вимоги частин 2 і 3 статті 68 КК, виходячи з максимального покарання позбавлення волі на певний строк.

17.13.1

УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА
ЗЛОЧИН, ВЧИНЕНИЙ У СПІВУЧАСТІ
(ч. 5 ст. 68 КК України)

Призначення покарання співучасникам злочину, суд, відповідно до положень статей 65-67 КК України, враховує характер і ступінь участі кожного з них у вчиненні злочину (див. статті 29-31 КК України).

Характер участі співучасника злочину у вчиненні злочину – це та роль, яку співучасник виконував у спільно вчиненому злочині: виконавець, організатор, підбурювач, пособник.

Ступінь участі – це фактичний внесок кожного із співучасників у вчинення об'єднаними зусиллями злочин.

17.14.1

1. Суд може, *крім випадків засудження за корупційний злочин* (див. схему 15.9): а) призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України; б) перейти до іншого більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин, призначивши його не нижче найнижчої межі, встановленої для даного виду покарання в Загальній частині КК України.

2. За вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі *понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян*, суд з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого *не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі*, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України.

3. Суд *може також не призначити додаткового покарання*, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України як обов'язкове за винятком випадків призначення покарання за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі *понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян*.

17.14.2

РІШЕННЯ

Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року №15-рп

NOTABENE!

1. Суб'єкт права на конституційне подання - Верховний Суд України - звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням вирішити питання щодо конституційності положень статті 69 Кримінального кодексу України в тій частині, яка унеможливує призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Зокрема, частина перша статті 69 Кодексу містить положення, згідно з яким за наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може за особливо тяжкий, тяжкий злочин або злочин середньої тяжкості призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за цей злочин.

Посилаючись на статтю 24 Конституції України, автор клопотання зазначає, що всі особи, які вчинили злочини, мають рівні права й однакові обмеження у правах. Обсяг прав і обмежень осіб, які вчинили злочини, визначається законом і залежить насамперед від ступеня тяжкості вчинених злочинів (стаття 12 Кодексу). Проте, на відміну від осіб, які вчинили особливо тяжкий, тяжкий злочин або злочин середньої тяжкості і яким може бути призначено більш м'яке, ніж передбачено законом, покарання, особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, статтею 69 Кодексу такого права не передбачено.

Тому призначення покарання нижче від найнижчої межі на підставі статті 69 Кодексу лише за вчинення особливо тяжкого, тяжкого злочину або злочину середньої тяжкості є дискримінацією стосовно осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, оскільки вони перебувають у гіршому становищі. Судова практика, наведена суб'єктом права на конституційне подання, свідчить, що положення статті 69 Кодексу застосовуються судами неоднозначно.

<...>

17.14.2

РІШЕННЯ

Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року №15-рп

NOTABENE!

<...>

2. Президент України в листі до Конституційного Суду України зазначає, що стаття 69 Кодексу не відповідає статті 24, пункту 2 частини третьої статті 129 Конституції України в тій частині, яка унеможлиблює призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, особам, які винні у вчиненні злочинів невеликої тяжкості.

Голова Верховної Ради України у письмовому поясненні до Конституційного Суду України стверджує, що статтею 69 Кодексу особи, які вчинили злочини невеликої тяжкості, поставлені в гірші умови, ніж ті, які вчинили більш тяжкі злочини. Водночас він вважає, що правова позиція щодо конституційності положення статті 69 Кодексу в тій частині, яка унеможлиблює призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, не може бути використана у судовій практиці до прийняття Верховною Радою України закону, в якому має бути врегульовано питання щодо можливості призначення більш м'якого покарання особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості.

Фахівці, які дали відповіді на запит судді-доповідача, дотримуються різних позицій.

Так, науковці Київського юридичного інституту МВС України, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної академії внутрішніх справ України, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича дійшли висновку про неконституційність положень статті 69 Кодексу. Проте в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському юридичному інституті МВС України, Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого дотримуються протилежного погляду: норми статті 69 Кодексу не суперечать Конституції України. Вчені Одеської національної юридичної академії вважають, що положення статті 69 Кодексу не відповідають закономірностям диференціації кримінальної відповідальності та принципу рівності у кримінальному праві.

<...>

17.14.2

РІШЕННЯ

Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року

**№15-рп
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

<...>

3. На пленарному засіданні Конституційного Суду України представники суб'єкта права на конституційне подання та Президента України підтвердили точку зору щодо невідповідності Конституції України положень статті 69 Кодексу. Такої ж думки дотримувався і представник Міністерства внутрішніх справ України.

Позиція представників Верховної Ради України полягала у тому, що через тлумачення не можна заповнити прогалину та визнати неконституційними положення статті 69 Кодексу, яка не суперечить Конституції України. Цю проблему повинен розв'язати законодавець. Представники Генеральної прокуратури України та Міністерства юстиції України вважали положення статті 69 Кодексу такими, що узгоджуються зі статтею 24 Конституції України.

4. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, виходить з такого.

4.1. Україна є правовою державою (стаття 1 Конституції України). Відповідно до Основного Закону України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (частина друга статті 3); права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (стаття 21); кожен має право на повагу до його гідності (частина перша статті 28); права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55); однією з основних засад судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 2 частини третьої статті 129).

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

<...>

17.14.2

РІШЕННЯ
Конституційного Суду України у справі за
конституційним поданням Верховного Суду України щодо
відповідності Конституції України (конституційності)
положень статті 69 Кримінального кодексу України
(справа про призначення судом більш м'якого покарання)
від 02 листопада 2004 року №15-рп
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTABENE!

<...>

4.1. ...

Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Положення статті 69 Кодексу порушують один із основоположних принципів верховенства права - справедливості, оскільки позбавляють рівної можливості призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини цього Кодексу, або переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за конкретний вид злочину, особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, ступінь суспільної небезпечності яких значно нижчий, ніж особливо тяжких, тяжких злочинів та злочинів середньої тяжкості.

Закон не може ставити в більш несприятливе становище винних осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, порівняно з винними особами, які вчинили більш тяжкі злочини. Не маючи можливості призначити більш м'яке покарання, суд не зможе належно індивідуалізувати покарання і забезпечити його справедливості.

5. Конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних. Кожен під час розгляду будь-якої справи, в тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості.

Згідно з пунктом 5 частини першої статті 367, пунктом 3 частини першої статті 398 КПК України невідповідність призначеного судом покарання тяжкості злочину та особі засудженого є підставою для скасування або зміни вироку чи постанови суду при розгляді справ відповідно в судах апеляційної та касаційної інстанцій.

<...>

17.14.2

РІШЕННЯ

Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року

**№15-рп
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

<...>

5. ...

Невідповідним ступеню тяжкості злочину та особі засудженого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею Кодексу, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим як внаслідок м'якості, так і суворості (стаття 372 КПК України). На підставі пункту 1 частини першої статті 373 КПК України апеляційний суд змінює вирок у випадку пом'якшення призначеного покарання, коли визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості злочину та особі засудженого.

Таким чином, навіть за наявності декількох пом'якшуючих обставин особи, які вчинили злочини невеликої тяжкості, обмежені в реалізації щодо них принципу справедливості покарання. Конституційний Суд України вважає, що встановлення законодавцем недиференційованого покарання та неможливість його зниження не дозволяє застосовувати покарання до осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, розміру заподіяних збитків, форми вини і мотивів злочину, майнового стану підсудного та інших істотних обставин, що є порушенням принципу справедливості покарання, його індивідуалізації та домірності.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що стаття 69 Кодексу не відповідає положенням Конституції України в частині, яка унеможлиблює призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за цей злочин, особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 69, 73, 83 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможлиблює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

2. Положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Верховній Раді України привести положення статті 69 Кримінального кодексу України у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

<...>

17.14.3

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику призначення судами кримінального
покарання» від 24 жовтня 2003 року №7

NOTA BENE!

<...>

8. Призначення основного покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої законом за даний злочин, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, або непризначення обов'язкового додаткового покарання (ст. 69 КК України) може мати місцелише за наявності декількох (не менше двох) обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного.

У кожному такому випадку суд зобов'язаний у мотивувальній частині вироку зазначити, які саме обставини справи або дані про особу підсудного він визнає такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину і впливають на пом'якшення покарання, а в резолютивній - послатися на ч. 1 ст. 69 КК України.

При цьому необхідно враховувати не тільки мету й мотиви, якими керувалась особа при вчиненні злочину, а й її роль серед співучасників, поведінку під час та після вчинення злочинних дій тощо.

Покарання, призначене судом із застосуванням ст. 69 КК України, не може бути нижчим від мінімальної межі відповідного виду покарання, встановленої у Загальній частині КК України, тобто меншим, ніж один рік позбавлення чи обмеження волі, шість місяців виправних робіт, один місяць арешту тощо.

З підстав, зазначених у ч. 1 ст. 69 КК України, суд може не призначати додаткового покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України як обов'язкове.

Щодо особи, винної у вчиненні декількох злочинів, суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом, окремо за кожний злочин або тільки за один із них і остаточно визначити покарання за правилами ст. 70 КК України. Застосування положень ст. 69 КК України щодо покарання (як основного, так і додаткового), призначеного за сукупністю злочинів чи за сукупністю вироків, є неприпустимим.

Призначенню покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, не перешкоджає наявність у цій же санкції альтернативних, більш м'яких покарань. Суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані.

17.15.1

**УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА
НАЯВНОСТІ ОБСТАВИН, ЩО
ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ
(ст. 69-1 КК України)**

За наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої статті 66 КК України (з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди).

За відсутності обставин, що обтяжують покарання, перелік яких визначено у ст. 67 КК України.

При визнанні обвинуваченим своєї вини.

NOTABENE!

Строк або розмір покарання за таких умов не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України.

17.15.1

**УМОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА
НАЯВНОСТІ ОБСТАВИН, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ
ПОКАРАННЯ
(ст. 69-1 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

<...>

6-2. Роз'яснити судам, що рішення про призначення покарання із застосуванням статті 69-1 КК України у вирокумас бути вмотивовано, а таке покарання не повинно перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України. Однак визначення покарання з дотриманням правил цієї норми закону можливе лише за наявності обставин, передбачених пунктами 1 та 2 частини 1 статті 66 КК України (з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; добровільне відшкодування або усунення заподіяної шкоди), а також при визнанні підсудним своєї вини та відсутності обставин, що обтяжують покарання. При цьому суди мають перевіряти, чи дійсно особа з'явилася із зізнанням, чи щиро покаялась або активно сприяла розкриттю злочину, чи добровільно відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду в повному обсязі та чи фактично визнає свою вину. Висновки суду з цих питань мають бути у вироку вмотивовані. Водночас добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди не враховується тоді, коли такі збитки або шкоду не заподіяно.

Правила статті 69-1 КК України не поширюються на осіб, що вчинили злочин, за який санкцією закону передбачено найбільш суворий вид покарання - довічне позбавлення волі, крім тих, що вчинили злочин у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

6-3. Положення частин 2 і 3 статті 68 КК України та статті 69-1 КК України застосовуються лише при призначенні найбільш суворого виду основного покарання, яке передбачено у відповідній санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України. Якщо ж така санкція є альтернативною, то суд має право застосувати вимоги частин 2 і 3 статті 68 КК України або статті 69-1 КК України стосовно максимального строку (розміру) лише найбільш суворого виду основного покарання з числа тих декількох, які у цій санкції передбачено. Інші ж менш суворі види основних покарань, передбачені в санкції відповідної статті (санкції частини статті) як альтернативні, призначаються судом у межах тих максимальних строків (розмірів), які встановлені для них у цій санкції.

<...>

(Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

17.16.1

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ЗЛОЧИНІВ (ст. 70 КК України)

1

Сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 33 КК України).

2

Правила призначення покарання за сукупністю злочинів:

1. Суд призначає покарання за кожен злочин окремо.
2. Суд призначає остаточне покарання за її сукупністю.
3. До основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, суд може приєднати додаткове (додаткові) покарання, призначені судом за злочини, у вчиненні яких особу визнано винною.

Такий підхід має практичне значення: 1) він сприяє досягненню мети покарання, забезпечуючи індивідуалізацію і невідворотність покарання; 2) він забезпечує апеляційній і касаційній інстанціям можливість перевірки винесеного вироку; 3) дає змогу правильно застосувати положення кримінального закону про його зворотну дію; 4) у разі прийняття закону про амністію він дає можливість чітко визначити злочини, що підлягають під амністію.

NOTA BENE!

1. *Остаточне покарання за сукупністю злочинів призначається судом на основі одного із трьох принципів:*

- 1) *поглинення менш суворого покарання більш суворим;*
- 2) *повного складання призначених покарань;*
- 3) *часткового складання призначених покарань.* При виборі принципу призначення покарання суд повинен враховувати, крім даних про особу винного та обставин, що *пом'якшують* та *обтяжують* покарання, також кількість злочинів, що входять в сукупність, форму вини і мотиви кожного з них, вид сукупності (ідеальна, реальна), тяжкість наслідків кожного злочину.

7.16.1

**ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА
СУКУПНІСТЮ ЗЛОЧИНІВ
(ст. 70 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

1. *Остаточне покарання при складанні покарань за сукупністю злочинів визначається в межах встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, яка передбачає більш суворе покарання.* \

Якщо хоча б один злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким – у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України.

Якщо хоча б за один із вчинених злочинів призначено довічне позбавлення волі, то остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається шляхом поглинення будь-яких менш суворих покарань довічним позбавленням волі (ч. 2 ст. 70 КК України).

2. Якщо після постановлення вироку у справі буде встановлено, що засуджений винний у вчиненні ще й іншого злочину, вчиненого ним до постановлення попереднього вироку, суд також призначає покарання за правилами, викладеними вище (ч. 4 ст. 70 КК).

У цьому випадку процес призначення покарання проходить дві стадії: 1) суд призначає покарання за розкритий злочин; 2) суд визначає остаточне покарання за сукупністю злочинів, зараховуючи в строк остаточного покарання повністю або частково відбуте покарання за попереднім вироком. При цьому суд не може змінювати призначені покарання за попереднім вироком, а остаточне покарання не може бути меншим від покарання, призначеного за попереднім вироком (вироками).

3. При вчиненні декількох злочинів, суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом, окремо за кожний із злочинів, а остаточне покарання - за правилами ст. 70 КК України. Неприпустимо призначити за правилами ст. 69 КК України більш м'яке покарання щодо остаточного покарання, призначеного за сукупністю злочинів чи вироків.

17.16.2

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику призначення судами
кримінального покарання»
від 24 жовтня 2003 року №7

NOTA BENE!

<...>

20. Звернути увагу судів на те, що *передбачені законом правила призначення покарання за сукупністю злочинів* (ст. 70 КК) застосовуються у випадках самостійної кваліфікації вчиненого як за різними статтями, так і за різними частинами однієї статті кримінального закону, якими передбачено відповідальність за окремі склади злочинів і які мають самостійні санкції. За цими ж правилами призначається покарання і в разі вчинення особою діянь, частина яких кваліфікується як закінчений злочин, а решта - як готування до злочину чи замах на нього.

За окремими епізодами злочинної діяльності або за окремими пунктами статті (частини статті) КК, які не мають самостійної санкції, покарання не призначається.

Встановлений ст. 70 КК порядок, згідно з яким суд зобов'язаний призначити покарання окремо за кожний злочин, а потім остаточно визначити покарання за сукупністю злочинів, стосується як основних, так і додаткових покарань.

21. При вирішенні питання про те, який із передбачених ст. 70 КК *принципів необхідно застосовувати при призначенні покарання за сукупністю злочинів* (поглинення менш суворого покарання більш суворим або повного чи часткового складання покарань, призначених за окремі злочини), суд повинен враховувати крім даних про особу винного й обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання, також кількість злочинів, що входять до сукупності, форму вини й мотиви вчинення кожного з них, тяжкість їх наслідків, вид сукупності (реальна чи ідеальна) тощо.

Суд вправі *визначити остаточно покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим* при призначенні за окремі злочини, що входять у сукупність, покарання як одного виду, так і різних. *Однакові за видом і розміром покарання поглиненню не підлягають*, крім випадку, коли вони призначені у максимальних межах санкцій статей (санкцій частин статей) КК. *Застосовуючи принцип поглинення менш суворого покарання більш суворим*, суд повинен зазначити у вироку, про яке саме покарання йдеться - основне чи додаткове.

<...>

17.16.2

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про
практику призначення судами кримінального
покарання»
від 24 жовтня 2003 року №7
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

<...>

22. Принцип повного або часткового складання покарань може застосовуватись у випадках призначення за окремі злочини, що входять до сукупності, як однакових, так і різних за видом покарань. При частковому складанні розмір остаточного покарання в усякому разі має бути більшим за розмір кожного з покарань, призначених за окремі злочини.

Остаточне покарання за сукупністю злочинів має визначатися за найбільш суворим видом покарання за окремі злочини, що до неї входять, і в межах санкції того закону, який передбачає більш суворе покарання. Однак якщо хоча б один зі злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може призначити остаточне покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для такого виду покарань у Загальній частині КК України.

Якщо хоча б за один із вчинених злочинів призначено довічне позбавлення волі, то остаточне покарання за їх сукупністю визначається шляхом поглинення зазначеним видом покарання будь-яких менш суворих.

При призначенні остаточного покарання за сукупністю злочинів шляхом повного або часткового їх складання заміна покарань провадиться за правилами, передбаченими ст. 72 КК. Коли за злочини, що утворюють сукупність, призначено основні покарання різних видів, які не підлягають заміні (штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), суд може застосувати принцип поглинення менш суворого покарання більш суворим або призначити кожне з них до самостійного виконання.

У випадку, коли за кожен із двох або більше злочинів нарівні з основним покаранням призначається й додаткове покарання одного виду, остаточний його строк чи розмір при частковому або повному складанні не може бути більшим за максимальний строк чи розмір, передбачений для такого виду покарань Загальною частиною КК.

Якщо за злочини, що входять до сукупності, призначені різні види додаткового покарання, то вони мають бути зазначені у вирокі з наведенням відповідних розмірів та строків і при призначенні остаточного покарання, оскільки виконуються самостійно (ч. 4 ст. 72 КК).

<...>

17.17

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ЗЛОЧИНІВ

1

Принцип поглинення менш суворого покарання більш суворим. Наприклад, суд, визнавши винним К. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 122 КК України і ч. 3 ст. 296 КК України, призначив за перший із цих злочинів покарання у виді виправних робіт на строк 2 роки, а за другий злочин – у виді позбавлення волі на строк 5 років. За сукупністю злочинів – позбавлення волі на строк 5 років.

2

Принцип часткового складання призначених покарань. Наприклад, суд, визнавши винним Н. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 122 КК України і ч. 4 ст. 296 КК України, призначив Н. за перший із цих злочинів покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років, а за другий – у виді позбавлення волі на строк 6 років. За сукупністю злочинів – позбавлення волі на строк 7 років.

3

Принцип повного складання призначених покарань. Наприклад, суд, визнавши винним С. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 122 КК України і ч. 4 ст. 296 КК України, призначив С. за перший з цих злочинів покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки, а за другий – у виді позбавлення волі на строк 5 років. За сукупністю злочинів – позбавлення волі на строк 7 років.

NOTA BENE!

1. *Вичерпний перелік покарань* передбачений в ст. 51 КК України.

2. Система покарань, передбачена в ст. 51 КК України, побудована за принципом *«від менш суворого покарання до більш суворого покарання»*.

17.18

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ (ст. 71 КК України)

1

Призначення покарання за *сукупністю вироків* застосовується в тому разі, коли засуджена особа вчинила новий злочин у період після постановлення вироку у першій справі і до повного відбуття нею призначеного судом покарання.

2

Правила призначення покарання за сукупністю вироків:

- 1) Суд призначає покарання за *новий злочин*, керуючись загальними засадами призначення покарання (ст. 65 КК України);
- 2) До покарання, призначеного за новим вироком, суд повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. При цьому менш суворий вид покарання переводиться у більш суворий за правилами, передбаченими ст. 72 КК України.

NOTA BENE!

1. При складанні *покарань за сукупністю вироків* загальний строк покарання не може перевищувати максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України.

При складанні покарань у виді позбавлення волі загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б один із злочинів є особливо тяжким, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років.

При складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі (ч. 2 ст. 71 КК України).

2. Призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком *підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків* (ч. 3 ст. 71 КК України).

17.18

**ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА
СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ
(ст. 71 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

3. Остаточне покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком. (ч. 4 ст. 71 КК України).

4. Якщо суджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив два або більше злочинів, суд призначає покарання за ці нові злочини за правилами, передбаченими у ст. 70 КК України, а потім до остаточного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, повністю чи частково присєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком у межах, встановлених у ч. 2 ст. 71 КК України (ч. 5 ст. 71 КК України).

5. Невідбутою частиною покарання за попереднім вироком суду необхідно вважати:

- покарання, від відбування якого особу звільнено з випробуванням (статті 75, 79, 104 ККУ України);
- частину покарання, від відбування якого особу звільнено умовно-достроково (статті 81, 107 КК України);
- невідбуту частину більш м'якого покарання, призначеного судом особі в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82, ч. 3 ст. 86 КК України);
- частину покарання, від відбування якого звільнено вагітну жінку або жінку, яка має дитину (дітей) віком до трьох років (ст. 83 КК України);
- невідбуту частину певного строку позбавлення волі, яким замінено довічне позбавлення волі (ст. 87 КК України);
- невідбуту засудженим частину будь-якого основного покарання;
- додаткове покарання (або його невідбуту частину) за попереднім вироком;
- покарання, від відбування якого звільнено неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК України) (п. 26 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

17.19

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ

1

Принцип складання покарань за сукупністю вироків, при якому суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. Наприклад, С. було засуджено за ч. 2 ст. 277 КК України. Суд призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк п'ять років. Відбувши два роки позбавлення волі С. вчинив дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК України). Суд призначив йому за вчинений злочин покарання у виді позбавлення волі на строк вісім років, а сукупністю вироків – позбавлення волі на строк одинадцять років.

2

Принцип складання покарань за сукупністю вироків, при якому суд до покарання, призначеного за новим вироком, частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. Наприклад, Р. було засуджено за створення не передбачених законом збройних формувань (ч. 2 ст. 260 КК України). Суд призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк вісім років. Відбувши один рік позбавлення волі, С. вчинив дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК України). Суд призначив йому за вчинений злочин покарання у виді позбавлення волі на строк дев'ять років, а за сукупністю вироків – позбавлення волі на строк п'ятнадцять років.

3

Принцип поглинання покарання: а) якщо за знову вчинений злочин призначене максимальне покарання, невідбута частина покарання за попереднім вироком підлягає поглиненню; б) коли за один із злочинів призначене довічне позбавлення волі, то воно поглинає менш суворе покарання (ст. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

17.20

ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ ПОКАРАННЯ ТА ЗАРАХУВАННЯ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ

Строки покарання обчислюються відповідно в роках, місяцях та годинах.

При заміні або складанні покарань, а також у разі зарахування попереднього ув'язнення допускається обчислення строків покарання у днях (ст. 73 КК України).

Застосовуються у *таких випадках:*

- 1) при складанні покарань для призначення остаточного покарання за сукупністю злочинів і сукупністю вироків;
- 2) при зарахуванні строку попереднього ув'язнення у строк призначеного покарання;
- 3) в інших випадках, передбачених Загальною частиною КК України (ч. 6 ст. 72 КК України).

При складанні покарань *менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид* виходячи з такого їх співвідношення:

- 1) одному дню позбавлення волі відповідають:
  - а) один день тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту;
  - б) два дні обмеження волі;
  - в) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;
  - г) вісім годин громадських робіт;
- 2) одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають:
  - а) два дні обмеження волі;
  - б) три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;
- 3) одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт;
- 4) одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт.

17.20

ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ ПОКАРАННЯ ТА ЗАРАХУВАННЯ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Припризначенні покарання за сукупністю злочинів або вироків у виді виправних робіт або службових обмежень для військовослужбовців складанню підлягають лише строки цих покарань. Розміри відрахувань із заробітку засудженого складанню не підлягають і обчислюються за кожним вирокіом самостійно.

Основні покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю при призначенні їх за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків складанню з іншими видами покарань не підлягають і виконуються самостійно.

Додаткові покарання різних видів у всіх випадках виконуються самостійно.

ЗАРАХУВАННЯ СТРОКУ ПОПЕРЕДНЬОГО УВ'ЯЗНЕННЯ

1. Попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день або за правилами, передбаченими у частині першій ст. 72 КК України.

2. При призначенні покарань, не зазначених у частині першій ст. 72 КК України, суд, враховуючи попереднє ув'язнення, може пом'якшити покарання або повністю звільнити засудженого від його відбування.

Тема 18. Звільнення від покарання, його відбування, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, пом'якшення призначеного судом покарання.

18.1

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ, ЙОГО ВІДБУВАННЯ, ЗАМІНА НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ ПОКАРАННЯМ, ПОМ'ЯКШЕННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО СУДОМ ПОКАРАННЯ

1

Звільнення від призначеного судом покарання (ч. 2 ст. 74, ч. 1 ст. 78, ч. 4 ст. 79, ч. 4 ст. 83, частина 1, 3 статті 84, 86, 87, 104 КК України).

2

Звільнення від покарання без його призначення (ч. 4 ст. 74, ч. 5 ст. 74, ч. 2 ст. 84, ч. 3 ст. 88, ст. 105 КК України, а також звільнення від покарання у зв'язку з неможливістю його застосування до особи з огляду на її вік чи стан – абз. 7 п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

3

Звільнення від відбування призначеного судом покарання (ч. 5 ст. 72, статті 75, 79, 80, 81, 83, ч. 2 ст. 84, статті 86, 87, 104, 106, 107 КК України, ст. 2 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР, ст. 2 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015).

4

Пом'якшення призначеного судом покарання: а) заміна призначеного судом покарання більш м'яким (ч. 4 ст. 83, ч. 2 ст. 87 КК України, ст. 2 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015); б) заміна невідбутої частини призначеного судом покарання більш м'яким покаранням (ч. 3 ст. 74, ч. 3 ст. 86, ч. 2 ст. 87 КК України); в) пом'якшення покарання у зв'язку з врахуванням попереднього ув'язнення (ч. 5 ст. 72 КК України), До неповнолітніх заміна невідбутої частини покаранням більш м'яким покаранням не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК України).

18.2

Більш м'яким є покарання, яке в меншому об'ємі позбавляє або обмежує права і свободи засудженої особи. Таким покаранням найчастіше є:

а) основне покарання того ж виду, але з меншим строком відбування;

б) інший вид більш м'якого основного покарання (див. статті 51, 52 КК України);

в) основне покарання того ж виду, але з меншим строком відбування і без додаткового покарання, яке було призначене за вчинений злочин; г) більш м'яке основне покарання, але без додаткового покарання, яке було призначене за вчинений й злочин.

18.3 ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ.

18.3.1

**НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Звільнення від покарання – це виражена в акті суду (амністії чи помилування) і обґрунтована відповідно до закону відмова держави від покладення на особу, притягнену до кримінальної відповідальності, обов'язку (умовно чи безумовно) нести повністю або частково кримінальне покарання за вчинений нею злочин (І.Я. Козаченко).

Під звільненням від покарання треба розуміти рішення, яке приймається уповноваженими на те органами держави, про незастосування покарання до особи, яка визнана винною і засудженою, чи про звільнення її від подальшого відбування цього покарання (Н.В. Чернишова, М.В. Володько, М.А. Хазін).

Звільнення від покарання – це самостійний інститут кримінального права, що регламентує застосування судом до осіб засудженим за вчинення злочинів (в тому числі і тяжких) безумовного або умовного звільнення від покарання, що не усуває судимість особи (В.Б. Харченко).

Звільнення від покарання означає, що обвинувальним вироком особа визнається винною у вчиненні злочину, але покарання їй або взагалі не призначається, або призначене покарання за встановлених законом підстав виконанню не підлягає (А.О. Пінаєв).

Під звільненням від покарання та його відбування слід розуміти передбачені в КК випадки незастосування судом до особи, винної у вчиненні злочину, покарання або припинення подальшого його відбування (В.І. Осадчий).

При звільненні від покарання особа, що вчинила злочин, засуджується судом до конкретного покарання (тобто притягається до кримінальної відповідальності), але в подальшому, в силу певних обставин, визначених в законі, звільняється судом від відбування чи подальшого відбування призначеного йому покарання (П.А. Дубовець).

18.3.2

ПОНЯТТЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

Гуманний акт компромісу з боку держави щодо засудженого за вчинений злочин.

Здійснюється за наявності передбачених КК України підстав і умов з метою заохочення засудженої особи до правомірної поведінки.

Здійснюється компетентним органом держави (судом, Президентом України).

Полягає у звільненні засудженого від перетерпіння загрози тих, передбачених КК України позбавлень або (і) обмежень його прав і свобод, в яких проявляється зміст покарання та від судимості.

Здійснюється з метою забезпечення реалізації завдань запобігання вчинення злочинів як засудженим так і іншими особами.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Звільнення від покарання – це гуманний акт компромісу з боку держави щодо засудженого за вчинений злочин, який здійснюється за наявності передбачених КК України підстав і умов компетентним органом держави (судом, Президентом України), що полягає у звільненні засудженого від перетерпіння тих, передбачених законом позбавлень або (і) обмежень його прав і свобод, в яких проявляється зміст покарання, від судимості з метою забезпечення реалізації завдань запобігання вчинення злочинів як засудженим так і іншими особами.

18.3.3

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1. чинний КК України;
2. чинний КПК України;
3. закон України про амністію;
4. указ Президента України про помилування особи.

18.3.4

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ
ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ****NOTA BENE!**

1. Звільнення особи від покарання у зв'язку з врахуванням попереднього ув'язнення (ч. 5 ст. 72 КК України).
2. Особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання (ч. 2 ст. 74 КК України).
3. Особа, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною (ч. 4 ст. 74 КК України).
4. Особа також може бути за вироком суду звільнена від покарання на підставах, передбачених статтею 49 КК України (ч. 5 ст. 74 КК України).
5. Після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті суд залежно від поведінки засудженої може звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбула покарання (ч. 4 ст. 83 КК України)
6. Звільняється від покарання особа, яка під час його відбування захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру відповідно до статей 92-95 КК України (ч. 1 ст. 84 КК України).
7. Особа, яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, може бути звільнена від покарання або від подальшого його відбування. При вирішенні цього питання суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи (ч. 2 ст. 84 КК України).
8. Військовослужбовці, засуджені до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я звільняються від покарання (ч. 3 ст. 84 КК України).
9. На підставі закону про амністію або акта про помилування засуджений може бути повністю або частково звільнений від основного і додаткового покарань. (ст. 85 КК України).
10. Неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання (ч. 1 ст. 105 КК України).
11. Особа може бути також звільнена від покарання на підставі ч. 1 ст. 78, ч. 4 ст. 79 та ст. 104 КК України.

18.3.5

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

- 1) остаточність чи неостаточність звільнення від покарання;
- 2) характер можливості звільнення від покарання;
- 3) суб'єкт застосування звільнення від покарання;
- 4) особа звільнюваного від покарання;
- 5) час звільнення від покарання;
- 6) правова підстава звільнення від покарання.

18.3.5.1

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД ЙОГО ОСТАТОЧНОСТІ

1

Неостаточне (умовне) звільнення від покарання (частини 4, 5 ст. 83, частини 1, 2, 4 ст. 84, ст. 86 (умовна амністія), ст. 105 КК України).

2

Остаточне (безумовне) звільнення від покарання (частини 2, 4, 5 ст. 74, ч. 1 ст. 78, ч. 4 ст. 79, ч. 3 ст. 84, статті 85-87, ст. 104 КК України, абз. 7 ст. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

18.3.5.2

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ХАРАКТЕРОМ МОЖЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1

Обов'язкові (імперативні) види звільнення від покарання (ч. 2 ст. 74, ч. 1 ст. 78, ч. 1 ст. 84, ч. 3 ст. 84, ст. 86, ст. 104 КК України, абз. 7 ст. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7).

2

Необов'язкові (факультативні) види звільнення від покарання (частини 4, 5 ст. 74, ч. 4 ст. 79, ч. 4 ст. 83, ч. 2 ст. 84, ст. 105 КК України).

18.3.5.3

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА СУБ'ЄКТОМ ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1

Звільнення від покарання, які застосовуються *за рішенням суду*.

2

Звільнення від покарання, які застосовуються *Президентом України за актом помилування*.

18.3.5.4

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ОСОБОЮ ЗВІЛЬНЮВАНОВОГО ВІД ПОКАРАННЯ

1

Звільнення від покарання, що можуть застосовуватися *лише до вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ч. 4 ст. 83 КК України), або які мають дітей віком до семи років (ч. 4 ст. 79 КК України)*.

2

Звільнення від покарання, що можуть застосовуватися *лише до військовослужбовців (ч. 3 ст. 84 КК України)*.

3

Звільнення від покарання, що можуть застосовуватися *лише до неповнолітніх (статті 104, 105 КК України)*.

4

Звільнення від покарання, що може застосовуватися *лише до осіб, вказаних в абз. 7 п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року №7*.

5

Звільнення від покарання та його відбування, застосування яких *у межах закону можливе до всіх інших осіб (частини 2, 5 ст. 74, ч. 1 ст. 78, частини 1, 2 ст. 84, статті 85-87 КК України)*.

18.3.5.5

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ЧАСОМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1

Звільнення від покарання до його призначення (частини 4, 5 ст. 74, ч. 2 ст. 84, ч. 1 ст. 105 КК України.

2

Звільнення від покарання після його призначення (від призначеного покарання) - усі інші види звільнення від покарання.

**NOTA
BENE!**

Звільнення від відбування покарання здійснюється лише після його призначення!

18.3.5.6

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ПРАВОВОЮ ПІДСТАВОЮ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

1

Звільнення від покарання за підстав, передбачених, чинним КК України.

2

Звільнення від покарання за підстав, передбачених законом України про амністію.

3

Звільнення від покарання за підстав, передбачених указом Президента України про помилування.

**«Приховуючий свій злочин не буде мати успіху: а хто зізнається та покидає їх, той буде помилуваний»
(Соломон Мудрий (біля 960 р. – 935 р. до н.е.).**

18.3.5.7

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ, ЙОГО ВІДБУВАННЯ, ЗАМІНИ НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ ПОКАРАННЯМ, ПОМ'ЯКШЕННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО СУДОМ ПОКАРАННЯ

1

Звільнення від покарання за *обвинувальним вироком суду* із звільненням від покарання (ч. 4 ст. 74, ч. 5 ст. 74, ч. 2 ст. 84, ч. 3 ст. 84, ч. 1 ст. 105 КК України); звільнення від покарання у зв'язку з неможливістю його застосування до особи з огляду на її вік чи стан (див. схему 18.1.), а також у випадку амністії, що виявлена як обставина в стадії судового розгляду (ст. 86 КК України, ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР).

2

Звільнення від відбування покарання за *обвинувальним вироком суду* із звільненням від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, ст. 79, ст. 104 КК України), або із звільненням від відбування покарання (ч. 1 ст. 83, ч. 5 ст. 72 КК України).

3

Звільнення від покарання та його відбування, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким відповідно *за ухвалою суду або за обвинувальним вироком* (ч. 2 ст. 74, ч. 1 ст. 78, ч. 4 ст. 79, ч. 3 ст. 74, ст. 81, ст. 82, ч. 4 ст. 83, ст. 84, ст. 86 ст. 104, ст. 106, ст. 107 КК України).

4

Звільнення від покарання та його відбування, заміна призначеного судом покарання більш м'яким *на підставі указу Президента України про помилування* (ст. 87 КК України).

18.4 ОКРЕМІ ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ БЕЗ ЙОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

1. Особа визнається обвинувальним вироком суду винною у вчиненні злочину, але покарання не призначається.
2. У цьому випадку реалізується така форма кримінальної відповідальності як осуд вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила.
3. Дане звільнення особи від покарання є остаточним (безумовним).
4. Це звільнення особи від покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком.
5. Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання, визнаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).
6. Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 537 КПК України під час виконання вироків суд, зокрема, має вирішити питання про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 статті 74 КК України. За наслідками розгляду клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку, суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

18.4.2

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ
З ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ
(ч. 5 ст. 74 КК України)**

1

2

Об'єктивні умови:

Суб'єктивні умови:

Якщо з дня вчинення особою злочину і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

1) *два роки* – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

2) *три роки* – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі;

3) *п'ять років* – у разі вчинення злочину середньої тяжкості;

4) *десять років* – у разі вчинення тяжкого злочину;

5) *п'ятнадцять років* – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Особа визнана винною у вчиненні злочину.

Особа, яка визнана винною у вчиненні злочину, не ухилялася від слідства або суду.

Особа не вчинила нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Особа не заперечує проти застосування щодо неї даного виду звільнення від покарання.

NOTA BENE!

Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437-439 і частині першій статті 442 цього Кодексу.

18.4.2

ВИДИ ЗЛОЧИНІВ, ЩОДО ЯКИХ ДАВНІСТЬ НЕ ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ

а) злочини проти основ національної безпеки України (Розділ I Особливої частини КК України):

- дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України);
- посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України);
- фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України);
- державна зрада (ст. 111 КК України);
- посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України);
- диверсія (ст. 113 КК України);
- шпигунство (ст. 114 КК України);
- перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України);

б) злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Розділ XX Особливої частини КК України):

- планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України);
- порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України);
- застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України);
- геноцид (частина перша ст. 442 КК України).

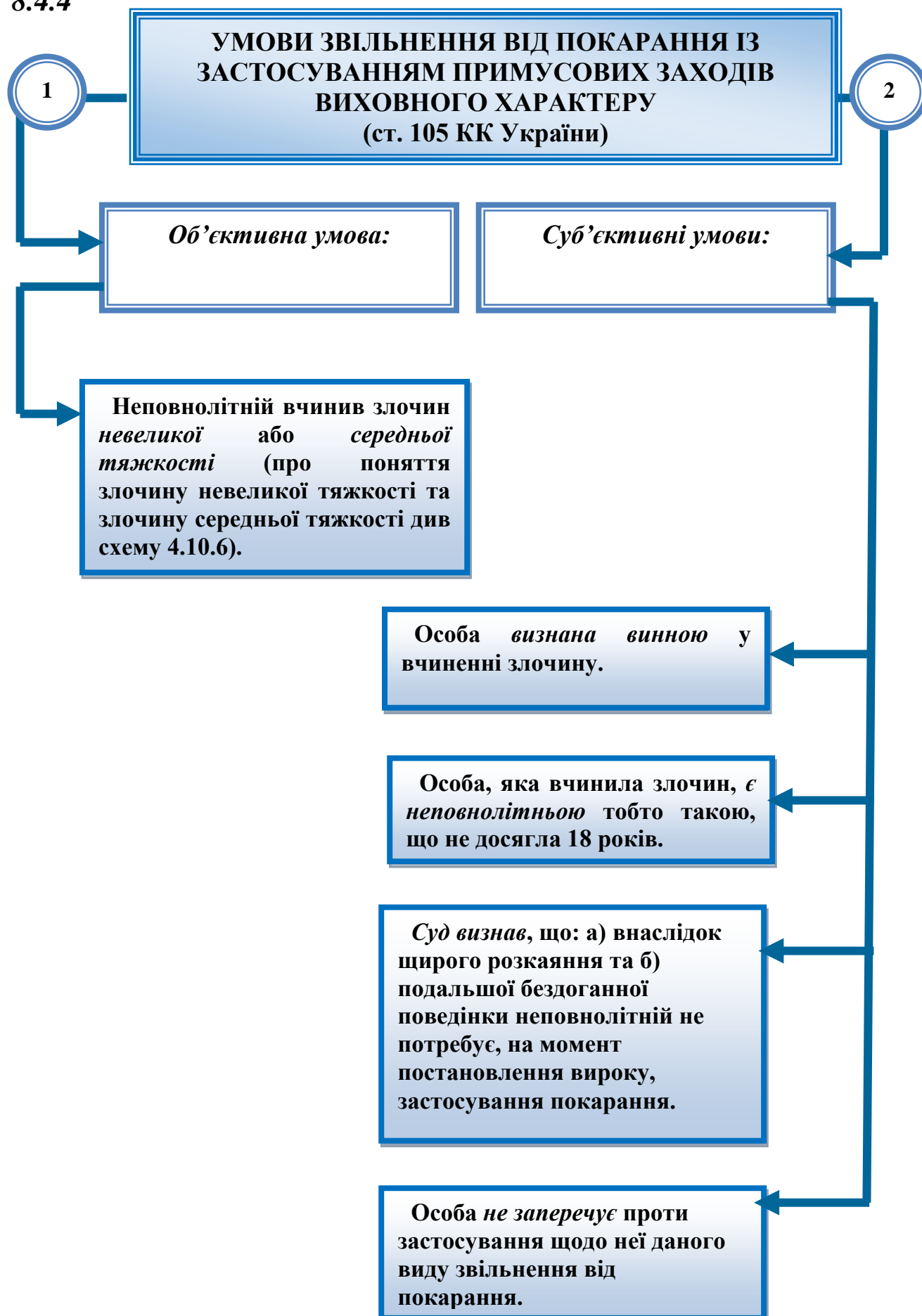
18.4.2

УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ (ч. 5 ст. 74 КК України) (ПРОДОВЖЕННЯ)

1. Особа визнається за вироком суду винною у вчиненні злочину, але покарання не призначається.
2. У цьому випадку реалізується така форма кримінальної відповідальності як осуд вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила.
3. Дане звільнення особи від покарання є остаточним (безумовним).
4. Це звільнення особи від покарання належить до обов'язкових.
5. Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання, визнаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).
6. Умови звільнення від покарання неповнолітніх осіб у зв'язку з закінченням строків давності визначені ст. 106 КК України.
7. Якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 373 КПК України).

8.4.4

18.4.4

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ІЗ
ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ
ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ
(ст. 105 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

1. Особа визнається за вироком суду винною у вчиненні злочину, але покарання не призначається.

2. У цьому випадку реалізується така форма кримінальної відповідальності як осуд вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила.

3. Дане звільнення особи від покарання є неостаточним (умовним) – див. ч. 3 ст. 97 КК України.

4. Це звільнення особи від покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком.

5. Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання визнаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).

6. Про поняття щирого каяття дивись схему № 17.8.1.

7. Бездоганною є поведінка особи, яка характеризується: а) невчиненням неповнолітнім будь-яких правопорушень; б) належною поведінкою неповнолітнього в побуті; в) сумлінним виконанням всіх своїх обов'язків в суспільстві (сімейних, службових, трудових, фахових та інших правових та моральних обов'язків).

8. Перелік примусових заходів, що можуть застосовуватися до неповнолітнього є вичерпним (частини 2, 3 ст. 105 КК України).

9. Якщо обвинувачений визнається винним, але звільняється від відбування покарання, суд зазначає про це в резолютивній частині вироку (ч. 4 ст. 374 КПК України).

18.4.5

УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НЕМОЖЛИВІСТЮ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ОСОБИ З ОГЛЯДУ НА ЇЇ ВІК ЧИ СТАН
(абз. 7 п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» №7 від 24 жовтня 2003 року)

1

2

Об'єктивні умови:

Суб'єктивні умови:

Особа вчинила злочин.

Особа визнана винною у вчиненні злочину.

Санкція норми кримінального закону, за якою засуджується особа, передбачає покарання, які згідно чинного КК України не можуть бути застосовані до даної особи.

Особа належить до числа осіб, щодо яких не можуть бути застосовані покарання, передбачені санкцією норми кримінального закону, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин (див. ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 64 КК України).

Суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані.

Особа не заперечує проти застосування щодо неї даного виду звільнення від покарання.

1. Особа визнається за вироком суду винною у вчиненні злочину, але покарання не призначається.

2. У цьому випадку реалізується така форма кримінальної відповідальності як осуд вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила.

3. Дане звільнення особи від покарання є *остаточним (безумовним)*.

4. Це звільнення особи від покарання є *імперативним*, тобто є обов'язком суду.

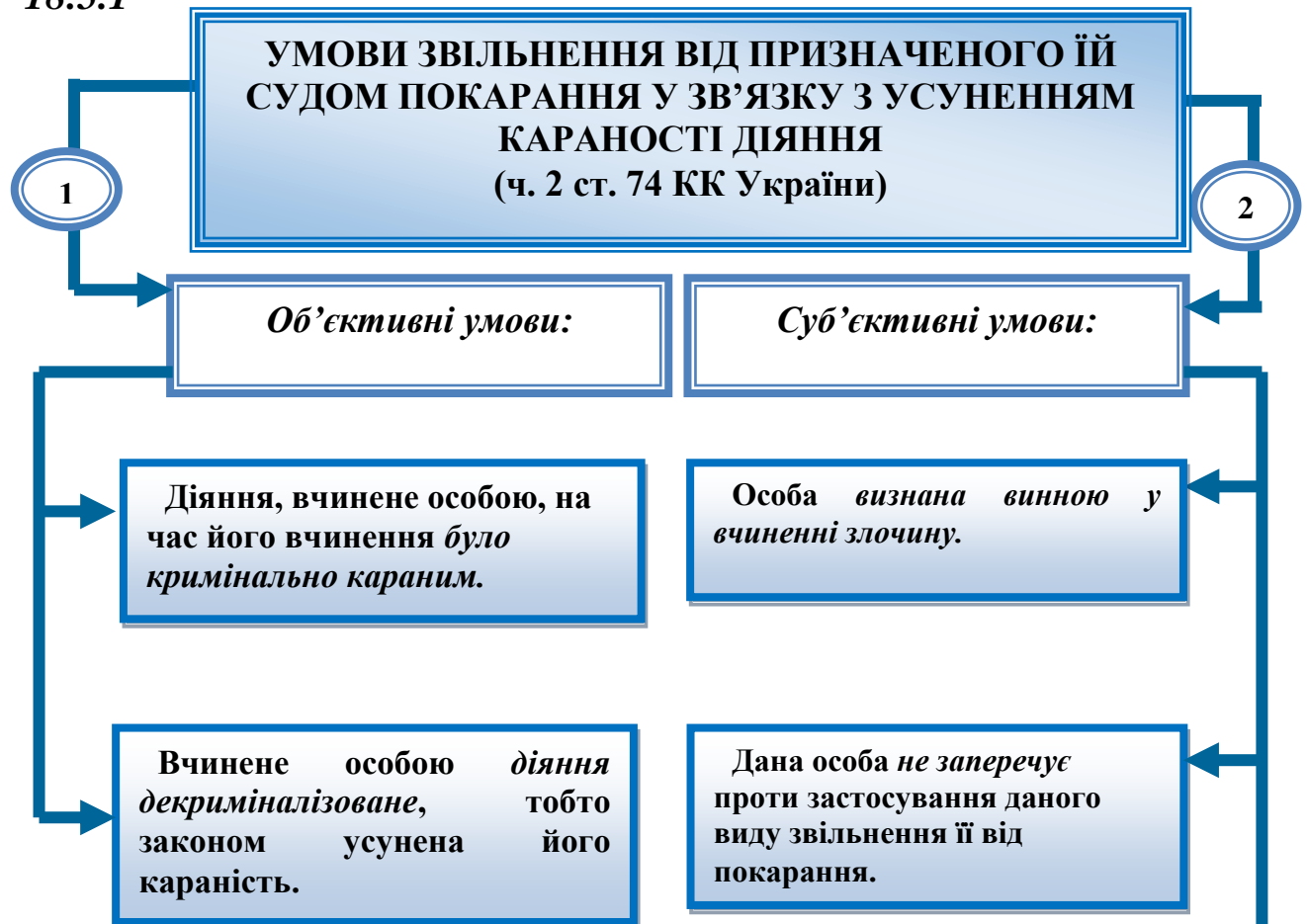
5. Особи, звільнені від покарання у зв'язку з неможливістю його застосування до даної особи, вважаються такими, що *не мають судимості* (ч. 3 ст. 88 КК України).

6. Якщо обвинувачений визнається винним, але звільняється від відбування покарання, суд зазначає про це в резолютивній частині вироку (ч. 4 ст. 374 КПК України).

NOTA BENE!

18.5 ОКРЕМІ ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПРИЗНАЧЕНОГО СУДОМ ПОКАРАННЯ

18.5.1

1. Караність діяння усунена законодавцем після засудження особи за вчинений нею злочин і призначення їй покарання.

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

3. Дане звільнення особи від покарання є *остаточним (безумовним)*.

4. Це звільнення особи від призначеного покарання є *імперативним*, тобто є обов'язком суду.

5. Задовільняючи клопотання про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 статті 74 КК України (п. 13 ч. 1 ст. 537 КПК України), суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

6. Особи звільнені від призначеного покарання у зв'язку з декриміналізацією діяння, вважаються такими, що *не мають судимості*.

NOTABENE!

18.5.2

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЖІНКИ,
ДИТИНА ЯКОЇ ДОСЯГЛА ТРЬОХ РОКІВ, АБО
ПОМЕРЛА В ПЕРІОД ЗВІЛЬНЕННЯ ЦІЄЇ ЖІНКИ ВІД
ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ**
(ч. 4 ст. 83 КК України)

Об'єктивна умова:

1 Жінка вчинила будь-який злочин, за винятком умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за вчинення якого вона засуджена до позбавлення волі на строк понад п'ять років (про поняття тяжкого та особливо тяжкого злочину див. схему 4.10.6)

Суб'єктивні умови:

- 2**
- жінка народила дитину під час відбування покарання;
  - жінка має дитину, яка досягла трирічного віку, або дитина померла;
  - жінка не засуджена за умисний тяжкий чи особливо тяжкий злочин до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;
  - жінка, засуджена за вчинений злочин до обмеження волі або позбавлення волі, звільнена від відбування покарання;
  - жінка, до досягнення дитиною трирічного віку або до настання її смерті, не відмовилася від дитини, не передала її в дитячий будинок, не зникла з місця проживання і не ухилилася від виховання дитини, догляду за нею, не вчиняла систематично правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення;
  - дана жінка не заперечує проти звільнення її від покарання.

NOTA BENE!

1. Особа, засуджена за вироком суду, їй призначене покарання, від якого вона звільняється (ч. 1 ст. 83 КК України)

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність, до звільнення від покарання, реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

3. Дане звільнення жінки від покарання належить до *дискреційних повноважень суду*, тобто є його правом, а не обов'язком.

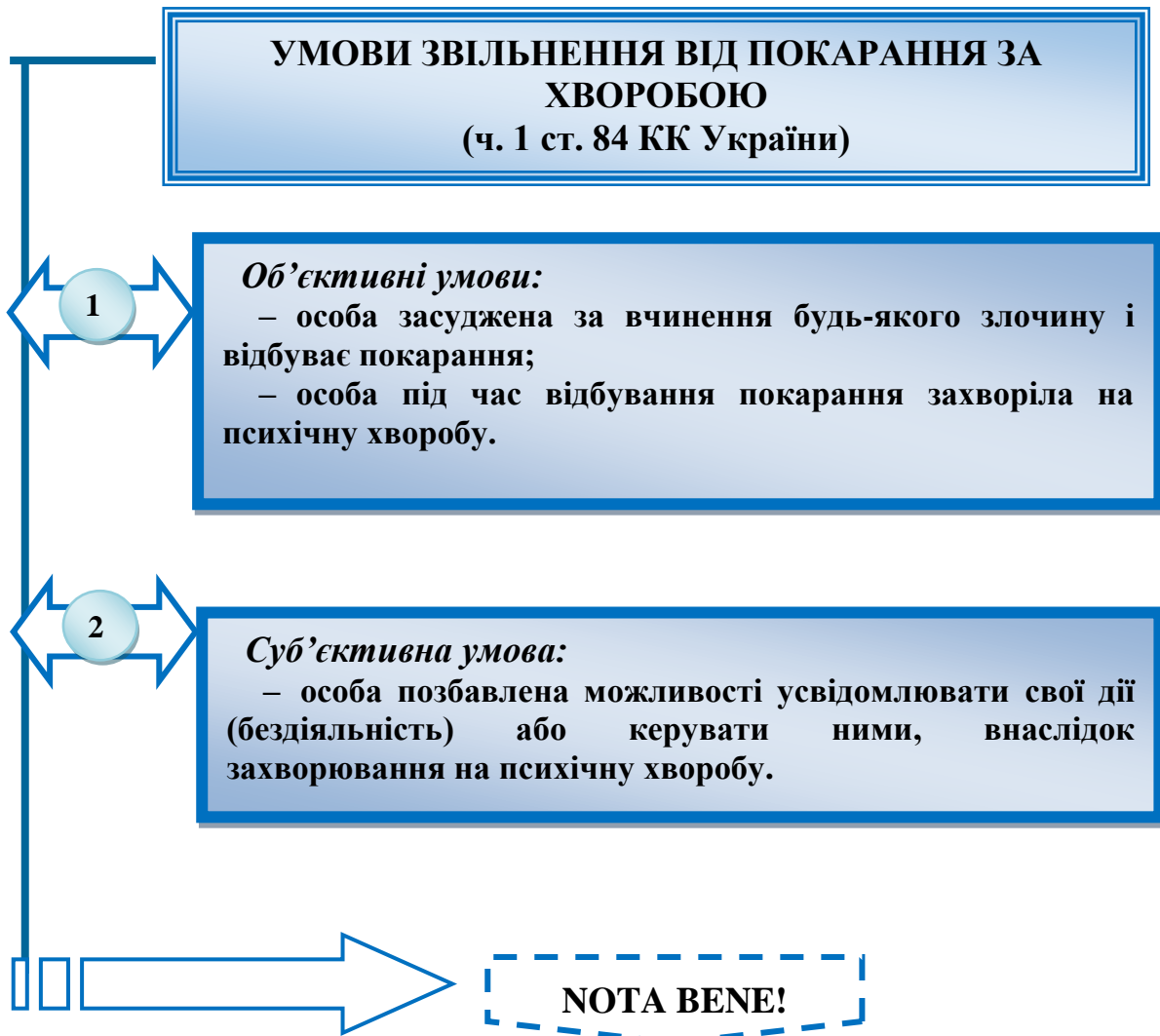
4. Дане звільнення жінки від призначеного покарання є *остаточним (безумовним)*.

5. Якщо в період звільнення від покарання засуджена вчинила новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 КК України (ч. 6 ст. 83 КК України).

6. Жінки, звільнені від призначеного покарання, *вважаються такими, що не мають судимості* (ч. 3 ст. 88 КК України).

7. Задовільняючи клопотання про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (п. 4 ч. 1 ст. 537 КПК України), суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

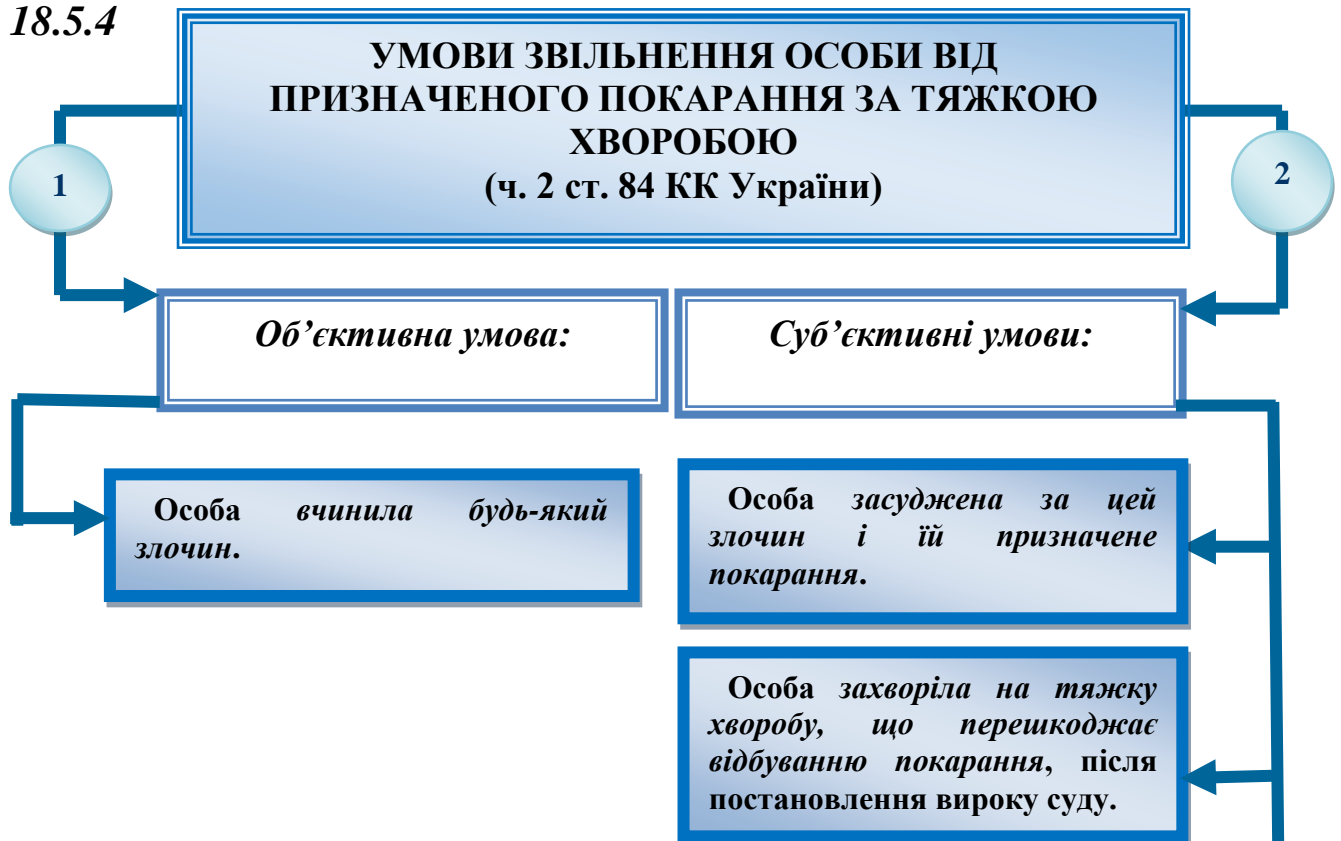
18.5.3

1. Особа засуджена за вироком суду, їй призначене покарання, яке вона відбуває.
2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.
3. Дане звільнення особи від призначеного покарання є неостаточним (умовним). Згідно ч. 4 ст. 84 КК України воно триває до одужання особи. У разі одужання такої особи вона повинна бути направлена для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені ст. 49 КК України, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання.
4. Це звільнення особи від призначеного покарання є імперативним, тобто є обов'язком суду.
5. У разі задоволення клопотання про звільнення від подальшого відбування покарання засудженим, який захворів на психічну хворобу під час відбування покарання, суддя вправі застосувати примусові заходи медичного характеру відповідно до статей 92-95 КК України (ч. 8 ст. 539 КПК України).
6. Особи, звільнені від призначеного покарання, вважаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).

18.5.4

1. Особа засуджена судом, їй призначене покарання.

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

3. Дане звільнення особи від призначеного покарання є неостаточним (умовним). Згідно ч. 4 ст. 84 КК України воно триває до одужання особи. У разі одужання такої особи вона повинна бути направлена для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені ст. 49 КК України, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання.

4. Це звільнення особи від призначеного покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком. При вирішенні цього питання суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.

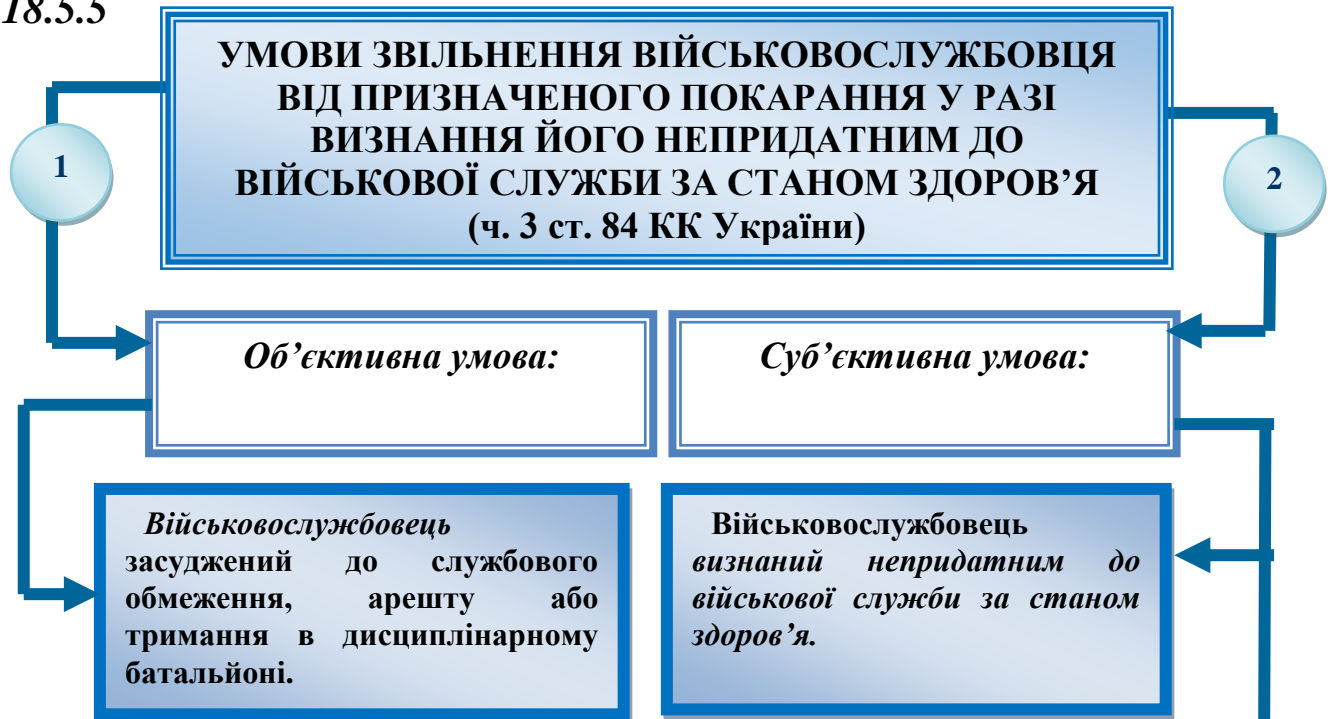
5. Відповідно до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572, медичному обстеженню з метою підготовки та подання до суду матеріалів для вирішення питання про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання підлягають засуджені, які захворіли в установі виконання покарання, а також особи, які захворіли до засудження, але їх хвороби внаслідок прогресування набули характеру, зазначеного в Переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, згідно з додатком 12 до цього Порядку.

6. Особи, звільнені від призначеного покарання, вважаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).

7. Про звільнення від покарання за хворобою суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (п. 6 ч. 1 ст. 537, ч. 6 ст. 539 КПК України).

NOTABENE!

18.5.5

1. Військовослужбовець засуджений судом, йому призначено покарання у виді службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні.

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

3. Дане звільнення військовослужбовця від призначеного покарання є остаточним (безумовним).

4. Це звільнення військовослужбовця від призначеного покарання є імперативним, тобто є обов'язком суду.

5. Військовослужбовці, звільнені від призначеного покарання, вважаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).

6. Службові обмеження для військовослужбовців не застосовуються до військовослужбовців строкової служби (ч. 1 ст. 58 КК України).

7. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті (ч. 2 ст. 60 КК України).

8. Покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців призначаються військовослужбовцям строкової служби, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок) (ч. 1 ст. 62 КК України).

9. Про звільнення від покарання за хворобою суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (п. 6 ч. 1 ст. 537, ч. 6 ст. 539 КПК України).

NOTABENE!

18.5.6

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД ПРИЗНАЧЕНОГО
ЇЙ СУДОМ ПОКАРАННЯ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ ПРО АМНІСТІЮ
(ст. 86 КК України)**

1

1. *Амністія оголошується законом України стосовно певної категорії осіб.*
2. *Законом про амністію особи, визнані винними у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної сили, можуть бути повністю або частково звільнені від відбування покарання.*

2

Особливості застосування амністії, щодо осіб, які вчинили корупційні злочини:

- *особи, визнані винними у вчиненні корупційних злочинів, вирок стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання;*
- *особи, вирок стосовно яких набрали законної сили, - не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 КК України (ч. 4 ст. 86 КК України).*

1. *Амністія є повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вирок стосовно цих осіб не набрали законної сили.*

2. *Верховна Рада України вправі прийняти закон про амністію як щодо певної категорії осіб, так і щодо конкретно визначеної особи (індивідуальна амністія).*

3. *Законом про амністію може бути передбачено:*

а) *повне звільнення* зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (повна амністія);

б) *часткове звільнення* зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (часткова амністія).

4. *Закон про амністію не може передбачати заміну одного покарання іншим чи зняття судимості стосовно осіб, які звільняються від відбування покарання, крім випадків індивідуальної амністії.*

5. *Рішення про застосування чи незастосування амністії приймається судом стосовно кожної особи індивідуально після ретельної перевірки матеріалів особової справи та відомостей про поведінку засудженого за час відбування покарання.*

6. *Установивши в стадії судового розгляду кримінальної справи наявність акта амністії, що усуває застосування покарання за вчинене діяння, суд, за доведеності вини особи, постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від відбування покарання (статті 1-3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року N 392/96-ВР).*

18.5.6.1

ПЕРЕЛІК ОСІБ, ДО ЯКИХ АМНІСТІЯ НЕ МОЖЕ БУТИ ЗАСТОСОВАНА

(ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року N 392/96-ВР)

1

а) осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і до осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі;

б) осіб, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та/або особливо тяжких злочинів, крім випадків індивідуальної амністії;

в) осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах;

г) осіб, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб;

г) осіб, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисний злочин.

2

Амністія також не застосовується до осіб, засуджених за умисне вбивство; катування; насильницьке донорство; незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо при цьому сталося заподіяння смерті, або нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що потягнули за собою смерть.

3

Законом про амністію можуть бути визначені й інші категорії осіб, на які амністія не поширюється.

18.5.6.2

ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ

1. Амністія застосовується законом до громадян, засуджених судами України, незалежно від місця відбування ними покарання (ч 1 ст. 154 КВК України).

2. Дія закону про амністію поширюється на злочини, вчинені до дня набрання ним чинності включно.

Амністія не поширюється на триваючі або продовжувані злочини, якщо вони закінчені, припинені або перервані після набрання законом про амністію чинності.

18.5.6.2

ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

1. У виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів *чинність амністії може бути поширена* на діяння, вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію (умовна амністія).

2. *Особи, на яких поширюється дія закону про амністію, можуть бути звільнені від відбування як основного, так і додаткового покарання, призначеного судом, крім конфіскації майна, в частині вироку, яка не була виконана на день набрання чинності законом про амністію.*

Особам, засудженим до покарання (основного чи додаткового) у виді штрафу, сума штрафу, сплаченого ними до прийняття судом рішення про звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією, не повертається.

3. Питання про погашення чи зняття судимості стосовно осіб, до яких застосовано амністію, вирішується відповідно до положень Кримінального кодексу України.

4. *Закони про амністію, за винятком законів про умовну амністію, Верховна Рада України може приймати не частіше одного разу протягом календарного року, крім випадків індивідуальної амністії.*

5. Особи, засуджені за вчинення злочину, які відповідно до закону про амністію *підлягають звільненню від відбування (подальшого відбування) покарання, звільняються не пізніше як протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію.*

6. Особи, стосовно яких відповідно до закону про амністію *застосовується скорочення терміну покарання, мають бути офіційно поінформовані про нове обчислення терміну покарання і про дату закінчення відбування покарання протягом місяця після опублікування закону про амністію.*

Строки звільнення осіб за законом про індивідуальну амністію встановлюються у такому законі.

NOTA
BENE!

1. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

2. Особа, звільнена від покарання за законом про амністію, вважається такою, що не має судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).

3. Таке звільнення від покарання є *остаточним (безумовним)*.

4. Якщо обвинувачений визнається винним, але звільняється від відбування покарання, суд зазначає про це в резолютивній частині вироку (ч. 4 ст. 374 КПК України).

18.5.7

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД
ПРИЗНАЧЕНОГО ЇЇ СУДОМ ПОКАРАННЯ У
ПОРЯДКУ ПОМИЛУВАННЯ
(ст. 87 КК України)**

Об'єктивна умова:

- особа вчинила будь-який злочин.

Суб'єктивні умови:

1

- особа:
  - а) засуджена судом України і відбуває покарання в Україні;
  - б) засуджена судом іноземної держави і передана для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування, вирок суду щодо якої приведено у відповідність із законодавством України;
  - в) засуджена в Україні і передана для відбування покарання іноземній державі, якщо ця держава погодилася визнати і виконати прийняте в Україні рішення про помилування (ст. 3 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015).

NOTA
BENE!

Особи, засуджені за вчинення корупційних злочинів, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 КК України (тобто строків встановлених для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – див. схему 18.6.13). Про поняття «корупційних злочинів» див. схему 15.9 цього посібника.

NOTABENE!

1. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

2. Таке звільнення від покарання є *остаточним (безумовним)*.

3. Про помилування засудженого Президент України видає указ.

4. Особа, звільнена від покарання за актом помилування, вважається такою, що не має судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).

18.5.7.1

ВИТЯГИ
із Положення про порядок здійснення
помилування, затвердженого указом Президента
України від 21 квітня 2015 року № 223/2015

NOTABENE!

<...>

3. *Окрім особи право клопотати має також захисник, один із батьків, дружина (чоловіка), дитина, інший членом сім'ї, законний представник засудженої особи.*

У виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин клопотання про помилування також може бути подано головою або іншим членом Комісії при Президентові України у питаннях помилування, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженим Президента України з прав дитини, Уповноваженим Президента України з прав людей з інвалідністю, Уповноваженим Президента України у справах кримськотатарського народу.

4. *Клопотання про помилування може бути подано після набрання вироком законної сили, а у разі оскарження вироку в касаційному порядку – після прийняття рішення відповідним судом.*

У випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання.

5. *Особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів чи відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин.*

Особи, засуджені за вчинення корупційних злочинів, можуть бути звільнені від відбування покарання в порядку помилування після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 Кримінального кодексу України.

6. *Клопотання про помилування особою, засудженою судом України, яка відбуває покарання в Україні, або засудженою судом іноземної держави і переданою для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування, подається через адміністрацію установи виконання покарань або іншого органу, що здійснює виконання кримінальних покарань. Адміністрація в установленому порядку невідкладно реєструє клопотання і протягом п'ятнадцяти днів з дня подання направляє його до Адміністрації Президента України разом із копіями вироку, ухвали і постанови суду, характеристикою про поведінку особи із викладеною письмово думкою адміністрації і, як правило, спостережної комісії або служби у справах дітей про доцільність помилування, а також іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування.*

<...>

18.5.7.1

ВИТЯГИ
із Положення про порядок здійснення помилування,
затвердженого указом Президента України від 21
квітня 2015 року № 223/2015
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTABENE!

<...>

П. 6 <...>

Засуджена особа до особистого клопотання про помилування *може долучити інші документи*, які, на її погляд, мають значення для застосування помилування.

Голова або інший член Комісії при Президентові України у питаннях помилування, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю, Уповноважений Президента України у справах кримськотатарського народу подають клопотання про помилування безпосередньо до Адміністрації Президента України. До такого клопотання долучаються будь-які документи, які мають значення для застосування помилування.

7. Підготовку матеріалів до розгляду клопотання про помилування та повідомлення заявника про результати такого розгляду *здійснює Департамент з питань помилування Адміністрації Президента України.*

Департамент для виконання покладених на нього завдань *має право* в установленому порядку запитувати та одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування, установ виконання покарань необхідні для розгляду клопотання про помилування документи, матеріали та інформацію.

8. Клопотання про помилування і підготовлені Департаментом матеріали попередньо розглядаються Комісією при Президентові України у питаннях помилування (далі - Комісія).

Комісія утворюється Президентом України у складі голови, двох заступників голови і членів Комісії. Одним із заступників голови Комісії є за посадою Керівник Департаменту. Обов'язки секретаря Комісії виконує один із членів Комісії.

До складу Комісії призначаються висококваліфіковані юристи, громадські діячі, політики та представники творчої інтелігенції.

Організаційною формою роботи Комісії є засідання, які скликаються і проводяться головою Комісії, а за його відсутності - одним із заступників голови Комісії.

Засідання Комісії є правомочним, якщо на ньому присутня більшість її складу.

Рішення Комісії ухвалюються шляхом голосування більшістю присутніх на засіданні членів Комісії. У разі рівного розподілу голосів голос головуючого на засіданні є вирішальним.

<...>

18.5.7.1

ВИТЯГИ
із Положення про порядок здійснення помилування,
затвердженого указом Президента України від 21
квітня 2015 року № 223/2015
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTABENE!

<...>

9. Під час розгляду клопотання про помилування враховуються:

- ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особа засудженого, його поведінка, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини;
- думка адміністрації установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах дітей, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських об'єднань та інших суб'єктів про доцільність помилування.

10. Про клопотання, які не підлягають задоволенню за обставин, передбачених цим Положенням, Департамент доповідає Комісії.

11. Пропозиції Комісії за результатами попереднього розгляду клопотань про помилування оформляються протоколом, який підписують голова та секретар Комісії.

12. За результатами попереднього розгляду клопотань про помилування і матеріалів, підготовлених Департаментом, Комісія вносить Президентові України пропозиції про застосування помилування.

Про клопотання, підстав для задоволення яких не знайдено, Комісія доповідає Президентові України.

13. Про помилування засудженого Президент України видає указ.

14. У разі відхилення Комісією клопотання про помилування засудженої особи повторне клопотання щодо неї за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії не раніш як через рік із часу відхилення попереднього клопотання.

15. Укази Президента України про помилування засуджених для виконання надсилаються:

- щодо осіб, які відбувають покарання в установах чи органах виконання покарань, - Державній пенітенціарній службі України;
- щодо осіб, які звільняються від додаткових покарань, - відповідним судам;
- щодо осіб, засуджених до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, до службових обмежень для військовослужбовців чи до позбавлення військових звань, - Міністерству оборони України;
- щодо інших осіб - відповідним міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади;
- щодо осіб (громадян іноземної держави), засуджених судами України до позбавлення волі, які передані для відбування покарання в державах, громадянами яких вони є, - Міністерству юстиції України.

Крім того, укази Президента України про помилування засуджених надсилаються Міністерству внутрішніх справ України до відома та іншим державним органам, органам місцевого самоврядування для забезпечення соціальної адаптації осіб, які відбули покарання.

<...>

18.6 ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ

18.6.1

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЧИННИМ КК УКРАЇНИ

- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання з випробуванням (ст. 75 КК України);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК України);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК України);
- умовно-дострокове звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання (ст. 81 КК України);
- звільнення від відбування призначеного судом покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання за хворобою (ч. 2 ст. 84 КК України);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання на підставі закону України про амністію (ст. 86 КК України, ст. 2 Закону України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року № 392/96-ВР);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання за актом помилування (ст. 87 КК України, ст. 2 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання з випробуванням (ст. 104 КК України);
- звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК України);
- умовно-дострокове звільнення неповнолітньої особи від відбування призначеного їй судом покарання (ст. 107 КК України).

18.6.2

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД ОСТАТОЧНОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ

1

Неостаточне (умовне) звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання (статті 75, 79, 81, 83, 84, 104, 107 КК України).

2

Остаточне (безумовне) звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання (статті 80, 86, 87, 106 КК України).

18.6.3

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ЗА ХАРАКТЕРОМ МОЖЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

1

Обов'язкові (імперативні) види звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання (статті 80, 86, 106 КК України).

2

Необов'язкові (факультативні) види звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання (статті 75, 79, 81, 83, ч. 2 ст. 84, статті 87, 104, 107 КК України).

18.6.4

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ЗА СУБ'ЄКТОМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

1

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання, які застосовуються або виконуються судом (усі види звільнення від відбування покарання за винятком звільнення від відбування покарання за актом помилування Президента України).

2

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання, яке застосовується Президентом України за актом помилування.

18.6.5

ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ЗА ОСОБОЮ ЗВІЛЬНЮВАНОВОГО ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

1

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання, що можуть застосовуватися лише до вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України), або жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК України).

2

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання, що можуть застосовуватися лише до неповнолітніх (статті 104, 106, 107 КК України).

3

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання, застосування яких у межах закону можливе до всіх осіб (статті 80, 81, ч. 2 ст. 84, статті 86, 87 КК України).

18.6.6

**ВИДИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ЗА ЧАСОМ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ**

1

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання *до початку його відбування* (статті 75, 79, 80, 86, 87, 104, 106 КК України).

2

Звільнення особи від відбування призначеного їй судом покарання *під час його відбування* (ст. ст. 81, 83, 84, 86, 87, 107 КК України).

18.6.7

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО
ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
(ст. 75 КК України)**

Об'єктивні умови:

- особа визнана судом винною у вчиненні злочину (крім корупційного злочину) і їй призначено покарання у виді:
  - а) виправних робіт;
  - б) службового обмеження для військовослужбовців;
  - в) обмеження волі;
  - г) позбавлення волі на строк не більше п'яти років;
- суд враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи прийшов до висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання.

Суб'єктивна умова:

- особа *не заперечує* проти її звільнення від відбування покарання з випробуванням.

18.6.7

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО
ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
(ст. 75 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

1. Особа засуджена судом, їй призначене покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

3. Це звільнення особи від відбування покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком.

4. У разі успішного проходження випробування (особа не вчинила нового злочину, виконала покладені на неї судом обов'язки, не вчиняла систематичних правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення) така особа звільняється за постановою суду від призначеного їй покарання (ч. 1 ст. 78 КК України).

5. Особи, засуджені вироком суду із звільненням від відбування покарання з випробуванням, визнаються такими, що не мають судимості, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасовано з інших підстав, передбачених законом.

Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання (п. 1 ч. 1 ст. 89 КК України).

6. Іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років (ч. 3 ст. 75 КК України).

При цьому суд враховує тяжкість вчиненого злочину, особу винного, вид і міру покарання та інші обставини. Іспитовий строк обчислюється з моменту проголошення вироку суду.

7. Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання, роботи або навчання засудженого, а щодо засуджених військовослужбовців - командирами військових частин.

8. У разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням суд може призначити засудженому будь-яке із додаткових покарань, що застосовуються як додаткові, крім конфіскації майна, а неповнолітньому засудженому – і крім позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

18.6.7

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО
ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
(ст. 75 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

9. Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 78 КК України).

10. Така особа є судимою (див. п.1 ч. 1 ст. 89 та ч. 3 ст. 90 КК України).

11. У разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового злочину суд призначає йому покарання за правилами, передбаченими в статтях 71, 72 КК України (ч. 3 ст. 78 КК України).

12. Умови звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням визначені ст. 104 КК України.

13. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до статей 75-79, 104 КК України у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, особа, на яку за її згодою або на її прохання, суд покладає обов'язок щодо нагляду за засудженим і проведення з ним виховної роботи (ч. 4 ст. 374 КПК України).

14. Про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

18.6.8

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З
ВИПРОБУВАННЯМ У ВИПАДКУ ЗАТВЕРДЖЕННЯ
УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ АБО ПРО ВИЗНАННЯ
ВИНИ
(ч. 2 ст. 75 КК України)**

1

Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

18.6.8

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З
ВИПРОБУВАННЯМ У ВИПАДКУ ЗАТВЕРДЖЕННЯ
УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ АБО ПРО ВИЗНАННЯ
ВИНИ
(ч. 2 ст. 75 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

Сторони угоди (незалежно від її виду) зобов'язані, крім іншого, узгоджувати міру покарання та звільнення від його відбування з випробуванням (якщо домовленості щодо такого звільнення мали місце та сторони дійшли згоди).

Суд також має враховувати, що чинні КК України і КПК України регулюють два різновиди звільнення від відбування покарання з випробуванням: 1) загальний - коли вимагається встановлення можливості виправлення засудженого без відбування покарання; 2) спеціальний - у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, для укладення якої з'ясування питань, визначених у ч. 1 ст. 75 КК, не є обов'язковим. У зв'язку з чим, якщо ж сторони узгодили покарання та досягли домовленості щодо звільнення підозрюваного/обвинуваченого від його відбування з випробуванням, відповідно до частин 2, 3 ст. 75 КК суд зобов'язаний прийняти рішення про таке звільнення у випадку затвердження угоди про примирення або визнання винуватості за наявності сукупності таких умов: 1) сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років; 2) узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням; 3) угода відповідає чинному законодавству та підстави для відмови в її затвердженні визначені КПК (пункти 1-6 ч. 7 ст. 474 КПК) відсутні.

У випадку вчинення особою декількох кримінальних правопорушень сторони угоди попередньо мають узгодити (визначити) міру покарання за кожне вчинене суспільно небезпечне діяння, остаточну (сукупну) міру покарання і лише після цього звільнення її від відбування покарання з випробуванням. Тривалість іспитового строку та обов'язки, які покладаються на особу, яку звільнено від відбування покарання з випробуванням згідно з ч. 3 ст. 75 КК визначаються виключно судом. У зв'язку з цим визначені сторонами угоди тривалість іспитового строку та обов'язки, що покладаються на особу, яка звільняється від відбування покарання з випробуванням, не враховуються судом, про що зазначається в мотивувальній частині судового рішення, та не є підставою для відмови у затвердженні угоди (п. 12 Постанови Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 року № 13).

18.6.9

ОБОВ'ЯЗКИ, ЯКІ ПОКЛАДАЄ СУД НА ОСОБУ, ЗВІЛЬНЕНУ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ (ст. 76 КК України)

Основні обов'язки

Періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації.

Повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Додаткові обов'язки

Попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого.

Не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу).

Виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою.

Пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

На особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд покладає обов'язки, передбачені частиною другою ст. 76 КК України, *необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.*

18.6.10

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII (далі – Закон України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII) передбачено доповнення КК України розділом «XIII-1. Обмежувальні заходи».

Цей Закон набирає чинності через рік з дня його опублікування, крім підпункту 3 пункту 1 розділу I цього Закону (щодо статті 67 Кримінального кодексу України), який набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

1. Офіційне опублікування тексту Закону України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII відбулося в *Голосі України* № 6 від 11 січня 2018.
2. Набрання чинності відбудеться 11 січня 2019.

На осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені статтею 91-1 цього Кодексу (зміни до ст. 76 КК України). Види обмежувальних заходів див схемі 18.6.6.3.2.

NOTA BENE!

Домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (*пункт 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII*).

18.6.10.1

ВИДИ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;

3) заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

NOTA BENE!

1. В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів.

2. Обмежувальні заходи застосовуються до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла 18-річного віку.

3. Обмежувальні заходи, можуть застосовуватися на строк від одного до трьох місяців і за потреби можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше як на 12 місяців.

4. Контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано обмежувальні заходи, здійснює орган пробації за місцем проживання засудженого, а в разі вчинення злочину військовослужбовцем - командир військової частини.

18.6.11

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ
ВІКОМ ДО СЕМИ РОКІВ
(ст. 79 КК України)**

Об'єктивна умова:

– жінка вчинила *будь-який злочин, крім умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за який вона засуджена до позбавлення волі на строк більше п'яти років, а також крім корупційного злочину.*

Суб'єктивні умови:

– жінка є вагітною чи має дитину віком до семи років;
– жінка не заперечує проти такого її звільнення від відбування покарання.

NOTA BENE!

Якщо жінка, до досягнення дитиною трирічного віку або до настання її смерті не відмовилася від дитини, не передала її в дитячий будинок, не зникла з місця проживання і не ухилилася від виховання дитини, догляду за нею, не вчиняла систематично правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення, що свідчить про її бажання стати на шлях виправлення, вона може бути звільнена від покарання (ч. 4 ст. 79 КК України), якщо вона не заперечує проти такого її звільнення від відбування покарання.

18.6.11

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ
ДО СЕМИ РОКІВ
(ст. 79 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

1. Суд застосовуючи даний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням, *може звільнити* засуджених жінок від відбування як основного, так і додаткового покарання.

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується *в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості*.

3. Це звільнення від покарання належить до *дискреційних повноважень суду*, тобто є його правом, а не обов'язком.

4. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, суд *покладає на засуджену обов'язки відповідно до статті 76 КК України* (див. схему 18.6.6.3).

5. *Тривалість іспитового строку* визначається межами строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку.

6. *Нагляд за засудженими* здійснюється уповноваженим органом з питань пробації.

7. Жінки, звільнені від відбування покарання, вважаються такими, що *не мають судимості* за наявності умов, передбачених п. 2 ст. 89 КК України.

8. Таке звільнення від відбування покарання є *неостаточним (умовним)*.

9. Якщо засуджений *не виконує покладені на нього обов'язки* або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 78 КК України).

10. У разі вчинення засудженою жінкою протягом іспитового строку нового злочину суд призначає покарання за сукупністю вироків за правилами, визначеними у статтях 71 і 72 (ч. 6 ст. 79 КК України).

11. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до статей 75-79, 104 КК України у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, особа, на яку за її згодою або на її прохання, суд покладає обов'язок щодо нагляду за засудженим і проведення з ним виховної роботи (ч. 4 ст. 374 КПК України).

12. Про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

18.6.12

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКУ ДАВНОСТІ ВИКОНАННЯ
ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ
(ст. 80 КК України)**

Об'єктивні умови:

- *особа вчинила будь-який злочин, за винятком злочину проти миру та безпеки людства, що передбачений статтями 437-439 та частиною першою статті 442 КК України (ч. 6 ст. 80 КК України);*
- *спливли такі строки виконання обвинувального вироку:*
  - 1) *два роки* - у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості;
  - 2) *п'ять років* - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;
  - 3) *сім років* - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкий злочин;
  - 4) *десять років* - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за особливо тяжкий злочин (ч. 3 ст. 106 КК України).

Суб'єктивні умови:

- *особа не вчинила злочинів проти миру та безпеки людства, передбачені статтями 437-439 та частиною першою статті 442 КК України (ч. 6 ст. 80 КК України);*
- *особа не вчинила протягом строку давності нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину;*
- *особа не ухиляється від відбування покарання.*

18.6.12

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКУ ДАВНОСТІ ВИКОНАННЯ
ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ
(ст. 80 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

1. Початком перебігу строків давності є день набрання чинності обвинувальним вироком. Тривалість строків давності диференціюється залежно від тяжкості вчиненого злочину, а також виду та міри призначеного судом покарання, у т. ч. остаточного покарання за сукупністю злочинів, або за сукупністю вироків.

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

3. Умови звільнення неповнолітнього від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку визначені ст. 106 КК України.

4. *Перебіг давності зупиняється*, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання (ч. 3 ст. 80 КК України). Ухилення від відбування покарання – це умисні дія або бездіяльність засудженого, спрямовані на невиконання покарання. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання. При цьому не має значення, чи досягла повноліття ця особа на момент такого ухилення.

5. *Перебіг давності переривається*, якщо до закінчення строків, зазначених у частинах першій та третій цієї статті, засуджений вчинить новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому випадку починається з дня вчинення нового злочину (ч. 4 ст. 80 КК України).

6. *Правило про подвоєння тривалості строку давності виконання обвинувального вироку при його зупиненні*, встановлене в ч. 3 ст. 80 КК України, поширюється і на неповнолітніх

7. Дане звільнення особи від відбування покарання є *імперативним* тобто є *обов'язком суду*. Питання про застосування давності до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі заміняється позбавленням волі

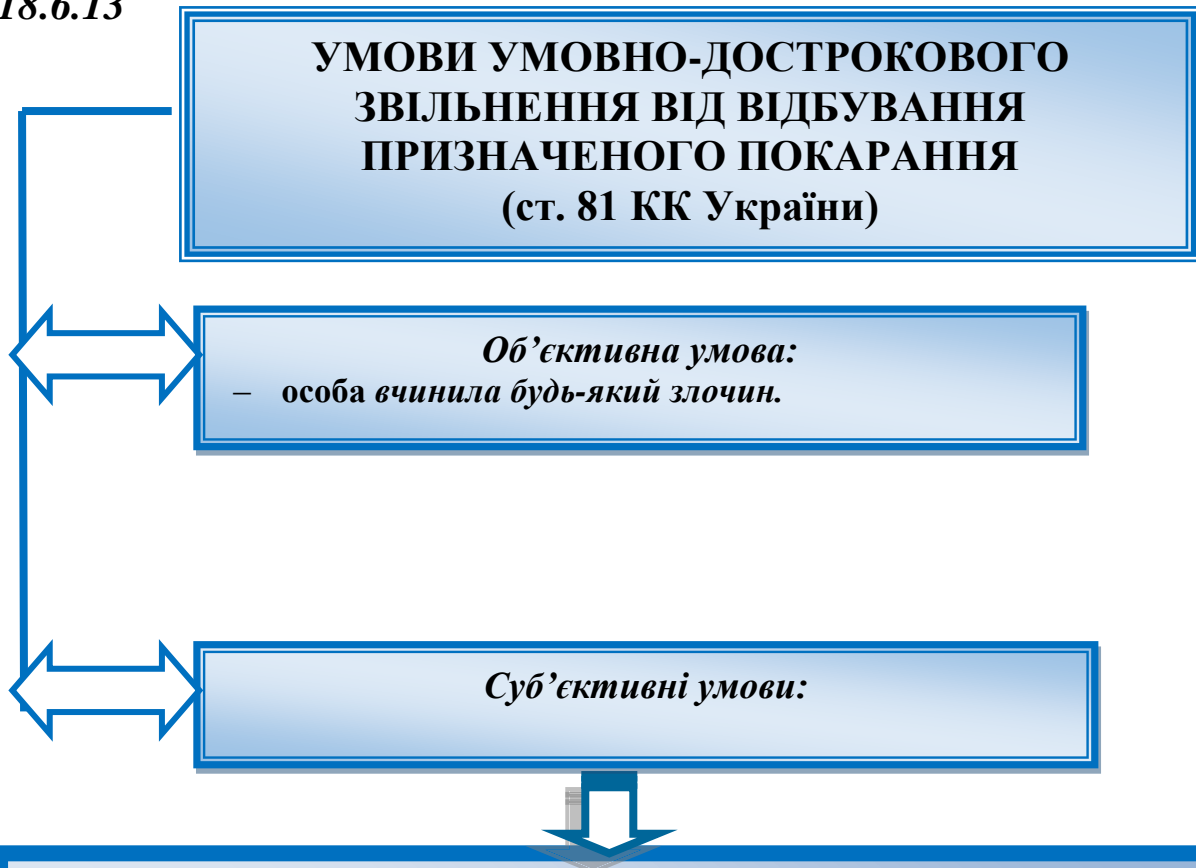
8. Таке звільнення від відбувається безпосередньо в силу закону без прийняття з цього приводу будь-якого рішення тим чи іншим органом.

8. Така особа є *судимою* (див. ч. 3 ст. 90 КК України).

9. Таке звільнення від відбування покарання є *остаточним (безумовним)*.

10. Якщо обвинувачений визнається винним, але звільняється від відбування покарання, суд зазначає про це в резолютивній частині вироку (ч. 4 ст. 374 КПК України).

18.6.13

- особа відбуває основне покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі;
- засуджена особа своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довела своє виправлення;
- засуджена особа фактично відбула;
  - 1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;
  - 2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;
  - 3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання (ч. 3 ст. 81 КК України).

18.6.13

**УМОВИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД
ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ**
(ст. 81 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTA BENE!

1. Особа, засуджена судом і відбуває покарання.
2. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.
3. Це звільнення особи від відбування покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком
4. Згідно з ч. 1 ст. 81 КК України особу може бути умовно-достроково звільнено (повністю або частково) від відбування як основного і додаткового покарання. При цьому слід мати на увазі, що таким додатковим покаранням, від якого можна звільнити достроково (тобто до закінчення строку), є лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26 квітня 2002 року №2).
5. При умовно-достроковому звільненні від відбування основного покарання засудженої особи, щодо якої було застосовано додаткове покарання, суд може вирішити питання про його повне або часткове звільнення особи від відбування і додаткового покарання не тільки тоді, коли про це порушено питання у поданні органу, який відає виконанням покарання, а й за своєю ініціативою (п. 8 згаданої Постанови Пленуму Верховного Суду).
6. Таке звільнення від відбування покарання є неостаточним (умовним).
7. Вчинення особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину тягне призначення судом покарання за сукупністю вироків (ч. 4 ст. 81 КК України).
8. Умови умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітніх визначені ст. 107 КК України.
9. Така особа є судимою (див. ч. 3 ст. 90 КК України).
10. За наслідками розгляду клопотання (подання) про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 539 КК України).
11. У разі набрання законної сили ухвалою суду про відмову в задоволенні клопотання щодо умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням розгляд повторного клопотання з цього самого питання щодо осіб, засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених - не раніше як через шість місяців (ч. 7 ст. 539 КПК України).

18.6.14

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК І
ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ
(ст. 83 КК України)**

Об'єктивна умова
(обставина, що характеризує вчинений злочин)

1

Жінка вчинила будь-який злочин, за винятком умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за вчинення якого вона засуджена до позбавлення волі на строк понад п'ять років (про поняття тяжкого та особливо тяжкого злочинів див. схему 4.10.6).

Суб'єктивні умови (обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин).

2

- жінка стала вагітною або народила дитину під час відбування покарання;
- жінка засуджена за вчинений злочин до обмеження волі або позбавлення волі;
- жінка не засуджена за умисний тяжкий чи особливо тяжкий злочин до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років;
- жінка має сім'ю чи родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або має можливості самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини;
- дана жінка не заперечує проти звільнення її від покарання.

NOTA BENE!

1. Жінка, засуджена судом, їй призначене покарання, яке вона відбуває (ч. 1 ст. 83 КК України)

2. У цьому випадку кримінальна відповідальність *реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.*

3. Дане звільнення жінки від відбування призначеного судом покарання є *неостаточним (умовним).*

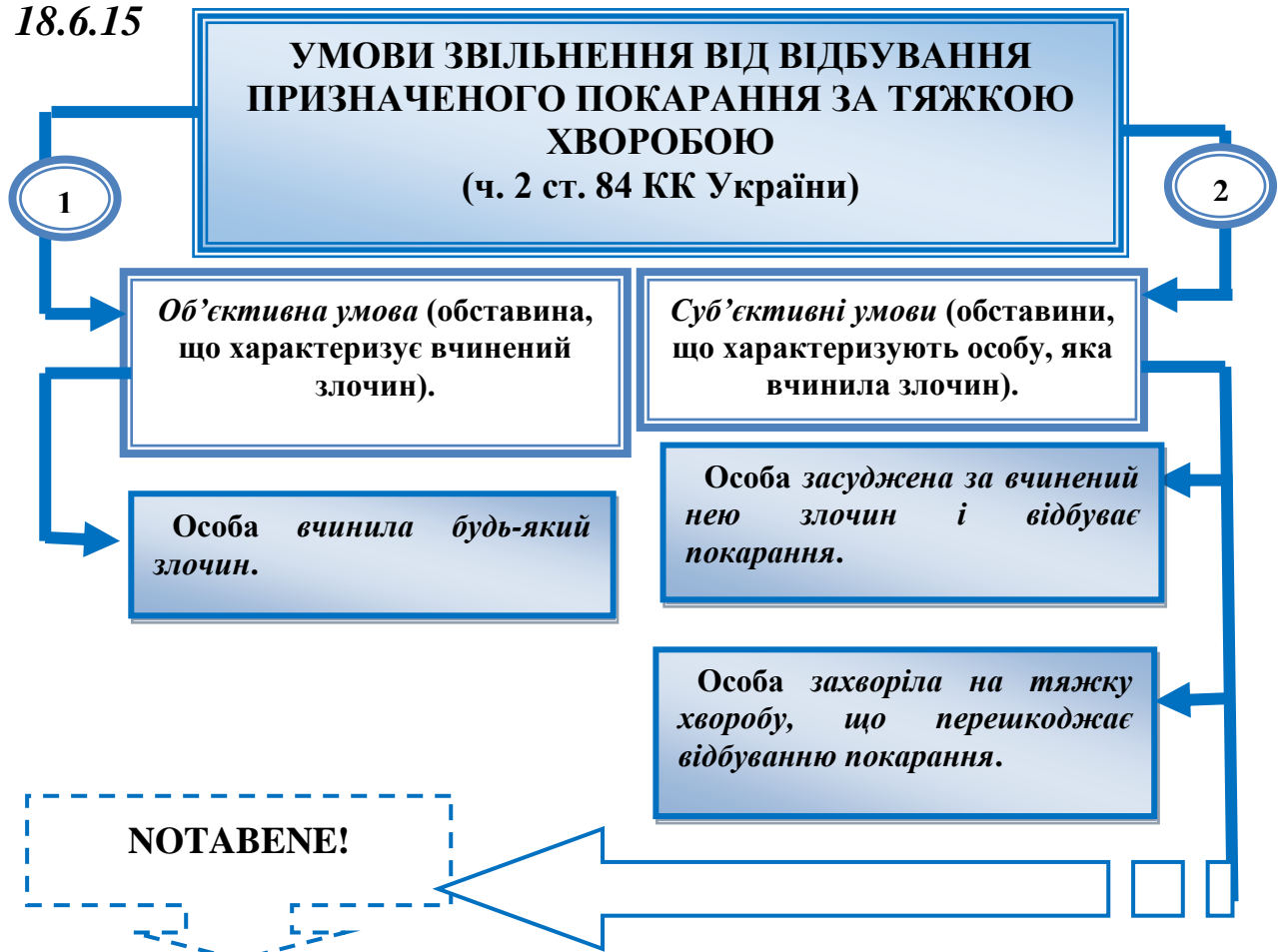
4. Дане звільнення від відбування покарання належить до *дискреційних повноважень суду*, тобто є його правом, а не обов'язком.

5. Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання або ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням контролюючого органу *направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком* (ч. 5 ст. 83 КК України).

6. Жінка, звільнена від відбування покарання достроково вважається *судимою*. *Строк погашення судимості обчислюється з дня дострокового звільнення її від відбування як основного так і додаткового покарання* (ч. 3 ст. 90 КК України).

7. Задовільняючи клопотання про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (п. 4 ч. 1 ст. 537 КПК України), суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

18.6.15

1. У цьому випадку кримінальна відповідальність *реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.*

2. Дане звільнення особи від відбування призначеного судом покарання є *неостаточним (умовним)*. Згідно ч. 4 ст. 84 КК України воно триває до одужання особи. У разі одужання такої особи вона повинна бути направлена для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені ст. 80 КК України, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання.

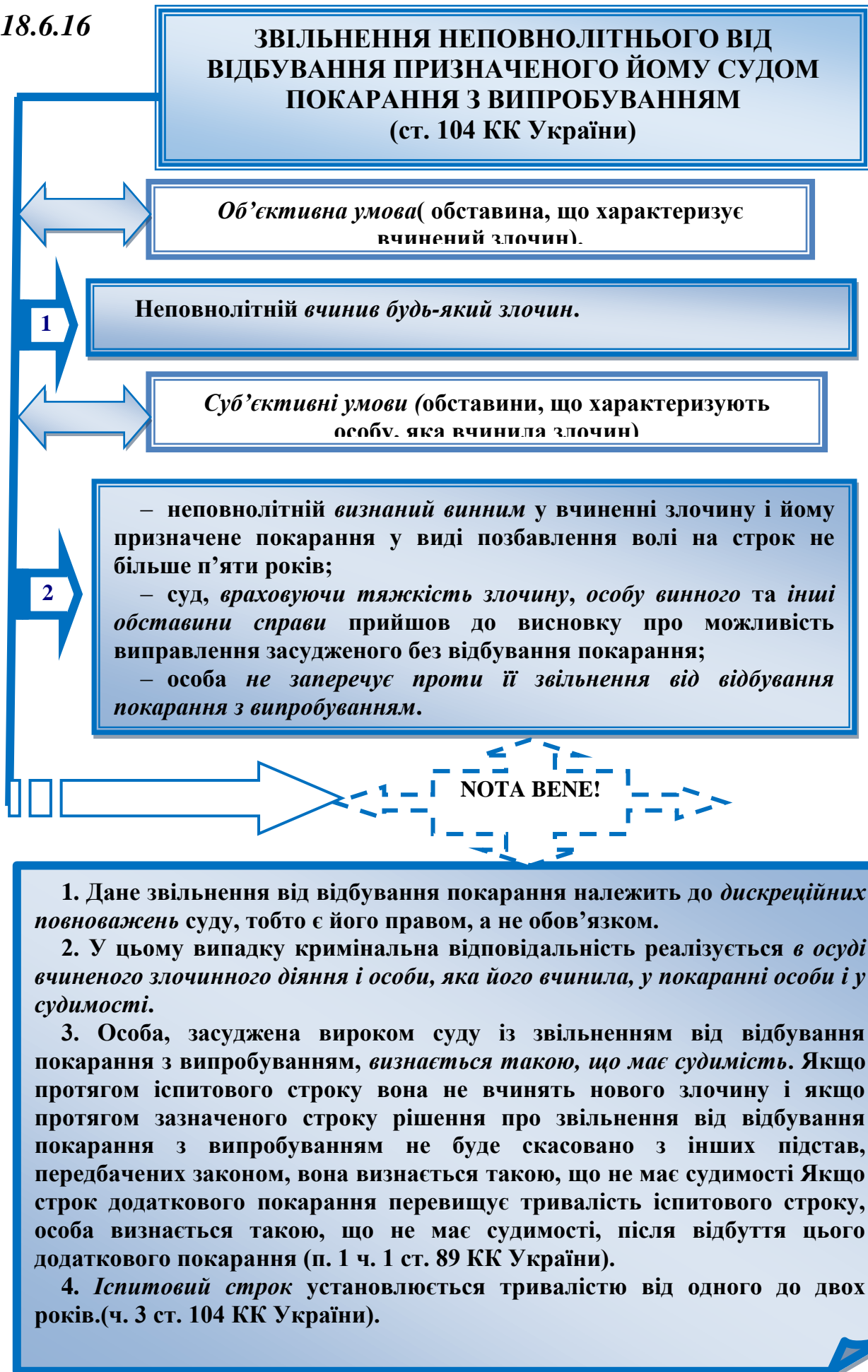
3. Час, протягом якого до осіб застосовувалися примусові заходи медичного характеру, зараховується в строк покарання за правилами, передбаченими в частині п'ятій статті 72 КК України, а один день позбавлення волі дорівнює одному дню застосування примусових заходів медичного характеру.

4. Дане звільнення особи від відбування призначеного судом покарання належить до *дискреційних повноважень суду*, тобто є його правом, а не обов'язком.

5. Відповідно до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженого спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572, медичному обстеженню з метою підготовки та подання до суду матеріалів для вирішення питання про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання підлягають засуджені, які захворіли в установі виконання покарання, а також особи, які захворіли до засудження, але їх хвороби внаслідок прогресування набули характеру, зазначеного в Переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, згідно з додатком 12 до цього Порядку.

5. Про звільнення від покарання за хворобою *суд постановляє ухвалу*, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (п. 6 ч. 1 ст. 537, ч. 6 ст. 539 КПК України).

18.6.16

18.6.16

**ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ СУДОМ
ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
(ст. 104 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

5. Суд при прийнятті рішення про звільнення неповнолітнього від відбування покарання *враховує тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи.*

6. *Іспитовий строк* обчислюється з моменту проголошення вироку (ухвали) суду.

7. У разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, *обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведенням з ним виховної роботи* (ч. 4 ст. 104 КК України).

8. *Особа звільняється судом від призначеного їй судом покарання у разі успішного проходження випробування* (ч. 1 ст. 78 КК України).;

9. Таке звільнення від відбування покарання є *неостаточним (умовним)*.

У разі вчинення *неповнолітнім нового злочину* протягом іспитового строку йому призначається покарання за правилами, передбаченими у статтях 71-72 КК України. При цьому мають дотримуватися також обмеження, визначені ч. 2 ст. 103 КК України, тобто остаточне покарання у будь-якому разі не може перевищувати 15 років позбавлення волі.

10. Якщо засуджений *не виконує покладені на нього обов'язки* або *систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення*, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 78 КК України).

11. *Додатковою підставою для скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітнього* може бути відмова особи, на яку покладено обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи, від виконання цього обов'язку.

12. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до статей 75-79, 104 КК України у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, особа, на яку за її згодою або на її прохання, суд покладає обов'язок щодо нагляду за засудженим і проведення з ним виховної роботи (ч. 4 ст. 374 КПК України).

13. Про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

18.6.17

**УМОВИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ
НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ ПОКАРАННЯ
(ст. 107 КК України)**

Об'єктивна умова (обставина, що характеризує вчинений злочин).

1

Неповнолітній вчинив будь-який злочин.

Суб'єктивні умови (обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин).

2

- неповнолітній відбуває *основне покарання у виді позбавлення волі за злочин вчинений у віці до вісімнадцяти років;*
  - засуджений неповнолітній своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці та навчання *довів своє виправлення;*
  - засуджений неповнолітній *фактично відбув;*
- 1) *не менше третини* призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості і за необережний тяжкий злочин;
  - 2) *не менше половини строку покарання* у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила у віці до вісімнадцяти років новий умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;
  - 3) *не менше двох третин строку покарання* у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі і була умовно-достроково звільнена від відбування покарання, але до закінчення невідбутої частини покарання та до досягнення вісімнадцятирічного віку знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі.

18.6.17

**УМОВИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ
НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ ПОКАРАННЯ
(ст. 107 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

1. Неповнолітній , засуджений судом і відбуває покарання.
2. При умовно-достроковому звільненні від відбування основного покарання засудженого, щодо якого було застосовано додаткове покарання, суд може вирішити питання про його повне або часткове звільнення від відбування і додаткового покарання не тільки тоді, коли про це порушено питання у поданні органу, який відає виконанням покарання, а й за своєю ініціативою (п. 8 *Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26 квітня 2002 року № 2*).
3. Неповнолітня особа, умовно-достроково звільнена від відбування покарання вважається такою, що має судимість.
4. Таке звільнення від відбування покарання є *неостаточним (умовним)*. Вчинення цією особою протягом невідбутої частини покарання нового злочину тягне призначення судом покарання за сукупністю вироків (ч. 5 ст. 107 КК України).
5. За наслідками розгляду клопотання (подання) про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання *суд постановляє ухвалу*, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 539 КК України).
6. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

18.7

ПОМ'ЯКШЕННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ

Заміна особі призначеного їй судом покарання більш м'яким покаранням:

1. Після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті суд залежно від поведінки засудженої *може звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням* чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання (ч. 4 ст. 83 КК України).

2. Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (ч. 2 ст. 87 КК України, ст. 2 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015).

1

Заміна особі невідбутої частини призначеного їй судом покарання більш м'яким покаранням:

1. Призначена судом міра покарання, що перевищує санкцію нового закону, *знижується до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону*. У разі якщо така межа передбачає більш м'який вид покарання, відбуте засудженим покарання зараховується з перерахуванням за правилами, встановленими частиною першою статті 72 цього Кодексу. (ч. 3 ст. 74 КК України).

4. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, передбачена також ст. 82 КК України.

2

NOTABENE!

1. У цьому випадку кримінальна відповідальність *реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості*.

2. *Більш м'яким покаранням є покарання, яке в меншому об'ємі позбавляє або обмежує права і свободи засудженої особи* (див. схему 18.2 даного посібника).

3. Особа, якій пом'якшено призначене судом покарання, *вважається судимою* (див. ст. 88-91 КК України).

18.7.1

**УМОВИ ЗАМІНИ НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ
ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ
ПОКАРАННЯМ
(ст. 82КК України)**

Об'єктивна умова (обставина, що характеризує вчинений злочин).

1

Особа вчинила будь-який злочин, за вчинення якого передбачене покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі.

Суб'єктивні умови (обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин).

2

- особа засуджена судом за вчинений злочин і відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі;
- засуджена особа стала на шлях виправлення (ч. 3 ст. 82 КК України);
- засуджена особа *відбула фактично*:
  - 1) *не менше третини строку покарання*, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;
  - 2) *не менше половини строку покарання*, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;
  - 3) *не менше двох третин строку покарання*, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання. (ч. 4 ст. 82 КК України).

18.7.1

**УМОВИ ЗАМІНИ НЕВІДБУТОЇ
ЧАСТИНИ ПОКАРАННЯ БІЛЬШ
М'ЯКИМ ПОКАРАННЯМ
(ст. 82КК України)**

NOTA BENE!

1. Більш м'яке покарання призначається особі в межах строків, установлених у Загальній частині КК України для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком (ч.1 ст. 82 КК України).

2. У разі заміни особі невідбутої частини основного покарання більш м'яким її може бути звільнено також і від додаткового покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 82 КК України).

3. До осіб яким покарання замінене більш м'яким, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення за правилами, передбаченими статтею 81 КК України (ч. 5 ст. 82 КК України).

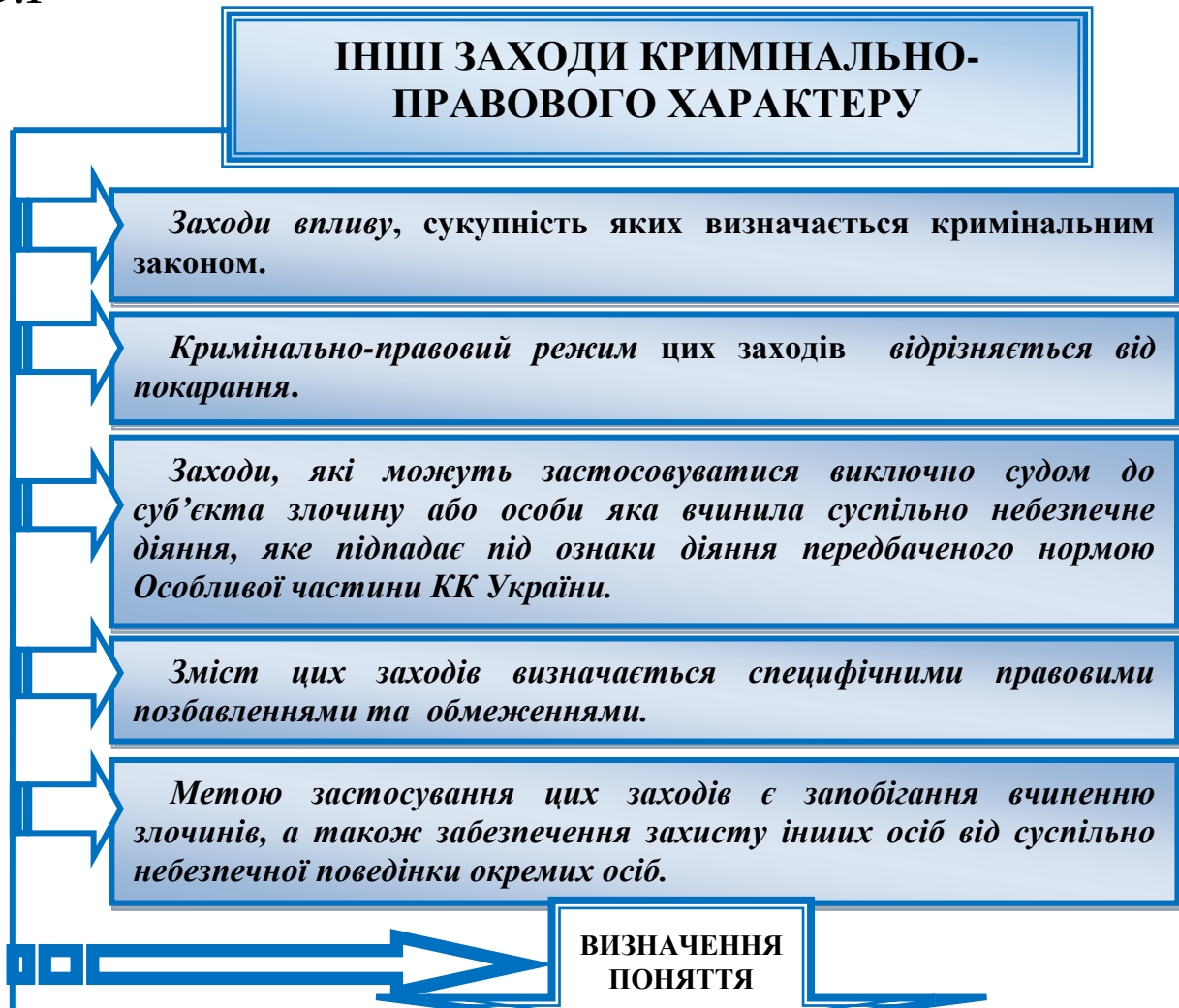
4. Якщо особа, відбуваючи більш м'яке покарання, вчинить новий злочин, суд до покарання за знову вчинений злочин приєднує невідбуту частину більш м'якого покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 цього Кодексу (ч. 6 ст. 82 КК України).

5. У цьому випадку кримінальна відповідальність реалізується в осуді вчиненого злочинного діяння і особи, яка його вчинила, у покаранні особи і у судимості.

6. При задоволенні клопотання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (п. 3 ч. 1 ст. 537 КПК України), суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

Тема 19. Інші заходи кримінально-правового характеру.

19.1

Інші заходи кримінально-правового характеру – це система передбачених кримінальним законом заходів впливу на суб'єкта злочину або особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння передбаченого нормою Особливої частини КК України, які відрізняються від покарання і зміст яких є специфічні правові позбавлення та обмеження.

19.2

ВИДИ ІНШИХ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

- Примусові заходи медичного характеру (статті 92-95 КК України).
- Примусове лікування (ст. 96 КК України).
- Спеціальна конфіскація (статті 96-1-96-2 КК України).
- Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96-3-96-11 КК України).
- Примусові заходи виховного характеру (ст. 105 КК України).

19.3

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

1

Заходи державного примусу, які полягають у тимчасовому обмеженні особистої фізичної свободи.

2

Визначені чинним кримінальним законом.

3

Є наданням особі амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку, поміщення особи в спеціальний лікувальний заклад з метою обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.

4

Застосовуються судом.

5

Застосовуються судом до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене Особливою частиною КК України.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Примусові заходи медичного характеру – це визначені чинним кримінальним законом і застосовувані судом заходи державного примусу, які полягають у тимчасовому обмеженні особистої фізичної свободи особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене Особливою частиною КК України, шляхом примусового надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи в спеціальний лікувальний заклад з метою обов'язкового лікування, а також запобігання вчинення нею суспільно-небезпечних діянь.

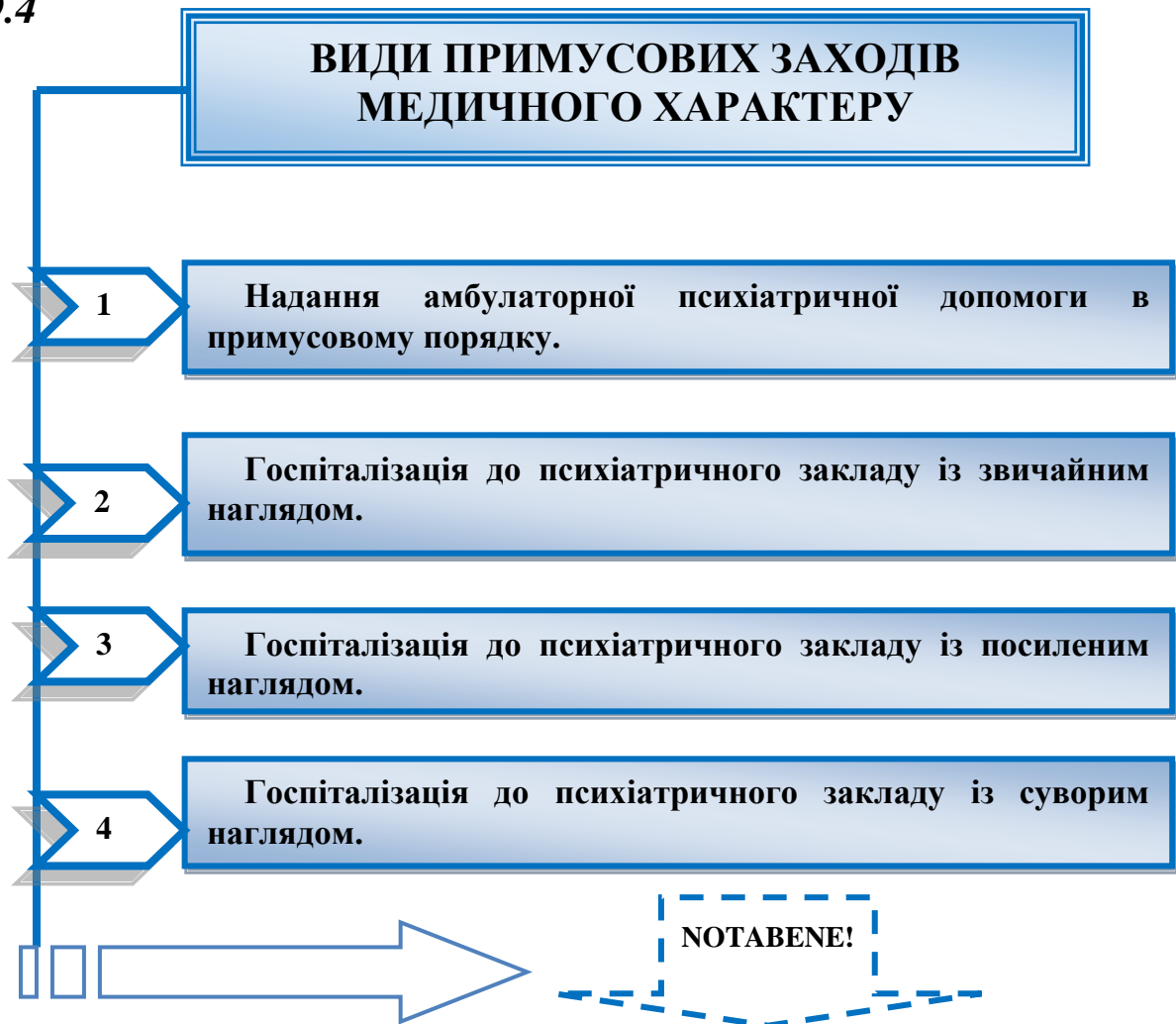
NOTA BENE!

1. Застосовується до осіб, що вчинили: 1) суспільно небезпечне діяння у стані неосудності; 2) злочин у стані обмеженої осудності; 3) злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку суду; 4) злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання (ст. 93 КК України).

2. Застосування примусових заходів медичного характеру та примусового лікування належить до числа *дискреційних повноважень суду* – воно є правом, а не обов'язком суду.

3. Примусові заходи медичного характеру застосовуються *лише до осіб, які є суспільно небезпечними* (ч. 4 ст. 503 КПК України).

19.4

1. При застосуванні судом певного виду примусових заходів медичного характеру враховуються *наступні критерії*:

- а) медичний - характер і тяжкість захворювання;
- б) юридичний - тяжкість вчиненого діяння;
- в) соціальний - ступінь небезпечності психічного хворого для себе чи інших осіб (ст. 94 КК України).

2. *Характер і тяжкість захворювання* визначаються, зокрема, клінічною формою психічної хвороби, її глибиною та стійкістю, динамікою психічного захворювання, прогнозом його розвитку та іншими обставинами, які характеризують стан психічно хворої особи.

3. *Залежно від ступеня тяжкості злочину* поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ст. 12 КК України).

4. *Ступінь небезпечності психічно хворого* для себе або інших осіб визначається внаслідок оцінки: 1) суспільної небезпеки вчиненого діяння, його характеру, суспільно небезпечних наслідків, що настали або могли настати; 2) психічного стану особи на момент розгляду справи судом і її небезпечності для оточуючих, що обумовлені характером її захворювання.

19.4

ВИДИ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

NOTABENE!

1. Перелік передбачених у ст. 94 КК України *видів примусових заходів медичного характеру є вичерпним.*

2. Якщо не буде визнано за необхідне застосування до психічно хворого примусових заходів медичного характеру, а також у разі припинення застосування таких заходів, *суд може передати його на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом (ч. 6 ст. 94 КК України).*

3. *Особи, що вчинили втечу із спеціалізованого лікувального закладу, а також по дорозі до нього підлягають кримінальній відповідальності за ст. 394 КК України (за винятком неосудних осіб).*

19.4.1

АМБУЛАТОРНА ПСИХІАТРИЧНА ДОПОМОГА (пункт 1 частини 1, частина 2 ст. 94 КК України)

Амбулаторна психіатрична допомога як вид примусового заходу медичного характеру може бути застосована судом стосовно особи, яка страждає на психічні розлади і вчинила суспільно небезпечне діяння, якщо особа за станом свого психічного здоров'я не потребує госпіталізації до психіатричного закладу (ч. 2 ст. 94 КК України).

NOTABENE!

1. Амбулаторна психіатрична допомога, передбачена ч. 2 ст. 94 КК України, *надається лікарем-психіатром в примусовому порядку за рішенням суду.*

2. Особа, якій надається амбулаторна психіатрична допомога в примусовому порядку, повинна оглядатися лікарем-психіатром *не рідше одного разу на місяць*, а комісією лікарів-психіатрів - *не рідше одного разу на 6 місяців* для вирішення питання про продовження чи припинення надання їй такої допомоги (ч. 2 ст. 95 КК України).

3. За умов, передбачених ч. 6 ст. 94 КК України, *суд може передати таку психічну хвору особу на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.*

19.4.2

**ГОСПТАЛІЗАЦІЯ ДО ПСИХІАТРИЧНОГО ЗАКЛАДУ
(пункти 2, 3, 4 частини 1, частини 3, 4, 5 ст. 94 КК України)**

1

**ГОСПТАЛІЗАЦІЯ ДО ПСИХІАТРИЧНОГО ЗАКЛАДУ ІЗ
ЗВИЧАЙНИМ НАГЛЯДОМ**

NOTA BENE!

Застосовується судом щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння потребує тримання у психіатричному закладі і лікування у примусовому порядку.

2

**ГОСПТАЛІЗАЦІЯ ДО ПСИХІАТРИЧНОГО ЗАКЛАДУ З
ПОСИЛЕНИМ НАГЛЯДОМ**

NOTA BENE!

Застосовується судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб, і за своїм психічним станом не становить загрози для суспільства, але потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах посиленого нагляду.

3

**ГОСПТАЛІЗАЦІЯ ДО ПСИХІАТРИЧНОГО ІЗ СУВОРИМ
НАГЛЯДОМ**

NOTA BENE!

Застосовується судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя інших осіб, а також щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння становить особливу небезпеку для суспільства і потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах суворого нагляду.

19.5

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

NOTA BENE!

1. Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється відповідно до норм глави 39 КПК України (статті 503-516).

2. *Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку.* Ухвалюючи вирок суд також, зокрема, має вирішити питання чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого частиною другою статті 94 КК України (п. 9 ч. 1 ст. 368 КПК України).

Примусовий захід медичного характеру, передбачений пунктом 9 частини першої цієї статті, може бути застосовано до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, лише за наявності акта психіатричної експертизи та висновку лікувальної установи (ч. 4 ст. 368 КПК України).

3. *Підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.* Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності *достатніх підстав* вважати, що:

- 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;
- 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими цією главою.

Кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому не враховуються попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру (ст. 503 КПК України).

19.5

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ
МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

4. Психіатрична експертиза. Слідчий, прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді щодо залучення експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Такими *обставинами*, зокрема, є:

1) наявність згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання;

2) поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

У разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування - ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження - ухвалою суду.

Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку (ст. 509 КПК України).

9. Закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Про закриття кримінального провадження прокурор приймає постанову, яка може бути оскаржена в порядку, передбаченому цим Кодексом. Постанова про закриття кримінального провадження надсилається до місцевих органів охорони здоров'я.

Прокурор затверджує складене слідчим або самостійно складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру і надсилає його суду в порядку, передбаченому КПК України (ст. 511 КПК України).

19.5

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ
ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ
ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

12. Судовий розгляд здійснюється одноособово суддею в судовому засіданні за участю прокурора, обов'язковою участю фізичної особи, стосовно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, її законного представника та захисника згідно із загальними правилами цього Кодексу.

Судовий розгляд завершується постановленням ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру або про відмову в їх застосуванні (ст. 512 КПК України).

13. Ухвала суду у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Визнавши доведеним, що ця особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності або після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу, яка виключає можливість застосування покарання, суд постановляє ухвалу про застосування примусових заходів медичного характеру.

Якщо буде встановлено, що суспільно небезпечне діяння особа вчинила у стані неосудності, а на момент судового розгляду видужала або внаслідок змін у стані її здоров'я відпала потреба в застосуванні примусових заходів медичного характеру, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру може бути закрито судом, якщо неосудність особи на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не була встановлена, а так само в разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу. У такому разі після закриття судом кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру прокурор повинен розпочати кримінальне провадження в загальному порядку (частини 2, 4, 5 статті 513 КПК України).

19.6

**ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНА АБО ПРИПИНЕННЯ
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО
ХАРАКТЕРУ
(ст. 95 КК України)**

1

Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється судом за заявою представника закладу з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), який надає особі психіатричну допомогу.

До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, що обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів (ч. 1 ст. 95 КК України).

NOTA BENE!

Комісія лікарів-психіатрів складається з двох чи більше лікарів-психіатрів, які діють колегіально, приймаючи рішення з питань надання психіатричної допомоги.

2

Перебування особи в психіатричному закладі в примусовому порядку може здійснюватися лише протягом часу наявності передбачених законом підстав, за якими було проведено госпіталізацію.

3

Зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру може здійснюватися судом також за заявою особи, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру, її захисника або законного представника у разі, якщо така особа за станом свого здоров'я не може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) чи керувати ними, в тому числі не може усвідомлено подати до суду відповідну заяву.

До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів закладу, в якому особі надається психіатрична допомога, або, у разі наявності, висновок обраного нею незалежного лікаря-психіатра (ч. 1 ст. 95 КК України).

4

Особи, до яких застосовані примусові заходи медичного характеру, підлягають огляду комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на 6 місяців для вирішення питання про наявність підстав для звернення до суду із заявою про припинення або про зміну застосування такого заходу.

5

У разі відсутності підстав для припинення або зміни застосування примусового заходу медичного характеру представник закладу з надання психіатричної допомоги (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, направляє до суду заяву, до якої додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження застосування примусового заходу медичного характеру.

19.6

**ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНА АБО ПРИПИНЕННЯ
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО
ХАРАКТЕРУ
(ст. 95 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

6

У разі необхідності продовження застосування примусового заходу медичного характеру понад 6 місяців представник закладу з надання психіатричної допомоги (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, повинен направити до суду за місцем знаходження закладу з надання психіатричної допомоги заяву про продовження застосування примусового заходу.

До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження надання особі такої психіатричної допомоги.

В подальшому продовження застосовування примусового заходу медичного характеру проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати 6 місяців.

7

Особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру, мають право звертатися до суду із заявою про зміну або припинення застосування примусових заходів медичного характеру не частіше одного разу на 6 місяців та незалежно від того, чи розглядалося судом це питання в зазначений період.

8

Особа, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру, має право звернутися до обраного нею незалежного лікаря-психіатра з метою отримання висновку про стан свого психічного здоров'я. У висновку незалежного лікаря-психіатра мають бути зазначені підстави для зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру. У разі відсутності таких підстав у висновку обґрунтовується необхідність продовження застосування примусових заходів медичного характеру.

9

У разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру через змінення психічного стану особи на краще, суд може передати її на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.

10

У разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру через видужання особи, які вчинили злочини у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, підлягають покаранню на загальних засадах, а особи, які захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання, можуть підлягати подальшому відбуванню покарання.

19.6.1

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНИ АБО ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

NOTA BENE!

1. *Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру* здійснюється на підставі ухвали суду, в межах територіальної юрисдикції якого застосовується цей захід чи відбувається лікування.

Зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється, якщо особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності, видужала або якщо внаслідок змін у стані її здоров'я відпала потреба в раніше застосовуваних заходах медичного характеру.

Розгляд питання *про продовження, зміну чи припинення застосування судом примусових заходів медичного характеру* здійснюється за письмовою заявою представника закладу з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), де тримається дана особа.

До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, що обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів.

Розгляд питання про зміну чи припинення застосування судом примусових заходів медичного характеру може також здійснюватися за письмовою заявою особи, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру, або її захисника чи законного представника у разі, якщо така особа за своїм станом здоров'я не може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) чи керувати ними, в тому числі не може усвідомлено подати до суду відповідну заяву.

До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів закладу, в якому особі надається психіатрична допомога, або, у разі наявності, висновок обраного особою незалежного лікаря-психіатра.

Питання про продовження застосування примусових заходів медичного характеру, призначених судовим рішенням суду іноземної держави стосовно особи, переданої в Україну в порядку, передбаченому статтями 605-611 цього Кодексу та міжнародними договорами України, вирішується за результатами судового розгляду (ст. 514 КПК України).

2. *Відновлення кримінального провадження.* У разі видужання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення захворіла на психічну хворобу або в неї настав тимчасовий розлад психічної діяльності чи інший хворобливий стан психіки, які позбавляли її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, суд на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів своєю ухвалою припиняє застосування примусових заходів медичного характеру.

Постановлення ухвали суду про припинення застосування примусових заходів медичного характеру є підставою для проведення досудового розслідування чи судового провадження.

У разі засудження цієї особи до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи позбавлення волі час її перебування в медичній установі зараховується у строк відбування покарання (ст. 515 КПК України).

4. Якщо на час розгляду питання про відновлення кримінального провадження закінчився строк давності притягнення до кримінальної відповідальності або прийнято закон, який усуває кримінальну відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, кримінальне провадження підлягає закриттю, якщо особа, щодо якої розглядається питання, не заперечує проти цього.

19.7

ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ (ст. 96 КК України)

1 *Це специфічний захід державного примусу, який полягає у тимчасовому обмеженні особистої фізичної свободи особи з метою виліковування її від небезпечного захворювання та профілактики цієї хвороби, а також запобігання вчиненню нею злочинів.*

2 *Застосовується до осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.*

3 *Застосування такого примусового лікування є правом, а не обов'язком суду.*

4 *Примусове лікування застосовується незалежно від призначеного покарання.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Примусове лікування – це специфічний захід державного примусу, який застосовується судом незалежно від призначеного покарання і полягає у тимчасовому обмеженні особистої фізичної свободи особи, що вчинила злочин та має хворобу, яка становить небезпеку для здоров'я інших осіб, з метою виліковування її від небезпечного захворювання та профілактики цієї хвороби, а також запобігання вчиненню нею злочинів.

NOTA BENE!

1. *Застосування примусового лікування здійснюється за наявності юридичного і медичного критеріїв: 1) наявність у діяннях винної особи ознак складу злочину (юридичний критерій); 2) наявність у винної особи хвороби, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (медичний критерій).*

2. *У ст. 53 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року дається перелік соціально небезпечних захворювань, до яких відносять туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепра, хронічний алкоголізм, наркоманія.*

19.7

ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ (ст. 96 КК України) (ПРОДОВЖЕННЯ)

3. Про *необхідність* примусового лікування алкоголіка чи наркомана свідчить медичний висновок, що видається спеціальною медичною комісією, до складу якої обов'язково входять спеціалісти – лікар психіатр-нарколог, який є головою комісії, терапевт і невропатолог.

Відсутність будь-якого з критеріїв, що є підставою до застосування примусового лікування, виключає можливість його застосування.

4. У разі *призначення покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі* примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання. У разі *призначення інших видів покарань* примусове лікування здійснюється у спеціальних лікувальних закладах (ч. 2 ст. 96 КК України).

19.8

ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХІЛ

Це лікування на підставі судового рішення хворого на наркоманію, який ухиляється від добровільного лікування або продовжує вживати наркотичні засоби без призначення лікаря і порушує права інших осіб (ст. 1 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року N 62/95-ВР).

Особа, яка визнана хворою на наркоманію, але ухиляється від добровільного лікування або продовжує після лікування вживати наркотичні засоби без призначення лікаря і відносно якої у зв'язку з її небезпечною поведінкою до органів Національної поліції або прокуратури звернулися близькі родичі чи інші особи, за рішенням суду може бути направлена на лікування від наркоманії до спеціалізованого лікувального закладу органів охорони здоров'я, а неповнолітні, які досягли шістнадцятирічного віку, - до спеціалізованих лікувально-виховних закладів терміном до одного року. Спеціалізовані лікувальні і лікувально-виховні заклади для неповнолітніх визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я (ст. 16 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року N 62/95-ВР).

19.8

**ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ
ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ
ЗАХІД
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Не підлягають направленню на примусове лікування особи, які страждають на тяжкі психічні розлади або іншу тяжку хворобу, що перешкоджає перебуванню в таких закладах, інваліди I та II груп, вагітні жінки і матері, що мають немовлят, а також чоловіки віком понад 60 років і жінки віком понад 55 років. До таких осіб застосовується лікування в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року).

За постановою районного (міського) суду за місцем розташування спеціалізованого лікувального закладу особа, яка перебуває на примусовому лікуванні, на підставі подання спеціалізованого лікувального закладу і медичного висновку може бути *достроково звільнена* від нього або виписана з такого лікувального закладу в разі тяжкого захворювання, що перешкоджає подальшому її перебуванню в цій установі, або коли відпала необхідність у лікуванні від наркоманії.

Загальний термін примусового лікування не може перевищувати дванадцяти місяців.

Особи, що вчинили втечу із спеціалізованого лікувального закладу, а також по дорозі до нього підлягають кримінальній відповідальності за ст. 394 КК України.

19.9

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ (ст. 96-1 КК України)

Спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна.

За своєю суттю спеціальна конфіскація є остаточним позбавленням особи, залежно від обставин справи, права володіння, права користування, права розпорядження конкретним майном.

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ:

У випадках, визначених КК України за умови вчинення особою умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За умови вчинення особою умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого такими статтями Особливої частини КК України:

- ч. 1 ст. 150 КК України – експлуатація дітей;
- ст. 154 КК України – примушування до вступу в статевий зв'язок;
- ч. 2 ст. 159-1 КК України – умисне здійснення внеску на підтримку політичної партії особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, умисне здійснення внеску на користь політичної партії фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі, умисне надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі чи особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, а так само умисне отримання внеску на користь партії від особи, яка не має права здійснювати такий внесок, або у великому розмірі, умисне отримання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму, умисне отримання такої фінансової (матеріальної) підтримки від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку;
- ч. 3 ст. 159-1 КК України – дії, передбачені частинами першою або другою статті 159, вчинені повторно;

(Продовження переліку злочинів, за вчинення яких застосовується конфіскація міститься у наступній схемі)

19.9

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ
(ст. 96-1 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ:

За умови вчинення особою умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого такими статтями Особливої частини КК України:

– ч. 1 ст. 190 КК України – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство);
– ст. 192 КК України – заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою;

– ч. 1 ст. 204 КК України – незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів;

– ч. 1 ст. 209-1 КК України – умисне неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу, якщо такі діяння заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб;

– ч. 1 ст. 210 КК України – нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах;

– ч. 1 ст. 212 КК України – Умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах;

– ч. 2 ст. 212 КК України – ті самі діяння (ч. 1 ст. 212 КК України) , вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах;

(Продовження переліку злочинів, за вчинення яких застосовується конфіскація міститься у наступній схемі).

19.9

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ
(ст. 96-1 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ:

За умови вчинення особою умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого такими статтями Особливої частини КК України:

– ч. 1 ст. 222 КК України – надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності;

– ч. 1 ст. 229 КК України – незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі;

– ч. 1 ст. 239-1 КК України – незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля;

– ч. 1 ст. 239-2 КК України – незаконне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах;

– ч. 2 ст. 244 КК України – дослідження, розвідування, розробка природних багатств та інші роботи на континентальному шельфі України, які провадяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку;

– ч. 1 ст. 248 КК України – порушення правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полювання на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України;

– ч. 1 ст. 249 КК України – незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду;

– ч. 1 ст. 300 КК України – ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні;

(Продовження переліку злочинів, за вчинення яких застосовується конфіскація міститься у наступній схемі)

19.9

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ
(ст. 96-1 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ:

За умови вчинення особою умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого такими статтями Особливої частини КК України:

– ч. 2 ст. 300 КК України – ті самі дії (ч. 1 ст. 300 КК України) щодо кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію;

– ч. 1 ст. 301 КК України – ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні;

– ч. 1 ст. 302 КК України – створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти;

– ч. 1 ст. 310 КК України – незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості від ста до п'ятисот рослин чи конопель у кількості від десяти до п'ятдесяти рослин;

– ч. 1 ст. 311 КК України – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин;

– ч. 1 ст. 313 КК України – викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства, а також незаконне виготовлення, придбання, зберігання, передача чи продаж іншим особам такого обладнання;

– ч. 1 ст. 318 КК України – незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут підроблених чи незаконно одержаних документів, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів, призначених для вироблення або виготовлення цих засобів чи речовин;

– ч. 1 ст. 319 КК України – незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах;

(Продовження переліку злочинів, за вчинення яких застосовується конфіскація міститься у наступній схемі).

19.9

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ
(ст. 96-1 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ:

За умови вчинення особою умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого такими статтями Особливої частини КК України:

– ч. 1 ст. 362 КК України – несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї;

– ст. 363 КК України – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, вчинені особою, яка відповідає за їх експлуатацію;

– ч. 1 ст. 363-1 КК України – умисне масове розповсюдження повідомлень електрозв'язку, здійснене без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку;

– ч. 1 ст. 364-1 КК України – зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;

– ч. 1 ст. 365-2 КК України – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги.

19.10

ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ
СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ
(частини 2, 3 ст. 96-1 КК України)

а) Спеціальна конфіскація застосовується на підставі:

- 1) обвинувального вироку суду;
- 2) ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 4) ухвали суду про застосування примусових заходів виховного характеру.

б) У випадках, коли об'єктом спеціальної конфіскації є майно, вилучене з цивільного обороту, вона може бути застосована на підставі:

1) ухвали суду про закриття кримінального провадження з інших підстав, аніж звільнення особи від кримінальної відповідальності;

2) ухвали суду, постановленої в порядку частини дев'ятої статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, за клопотанням слідчого чи прокурора, якщо кримінальне провадження закривається ними.

19.11

**СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ НЕ
ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ:
(частини 4, 5 ст. 96-2 КК України)**

До майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача.

До грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у статті 96-2 КК України, які згідно із законом підлягають поверненню власнику (законному володільцю) або призначені для відшкодування шкоди, завданої злочином.

19.12

**ПРЕДМЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ
КОНФІСКАЦІЇ
(частини 1-4 ст. 96-2 КК України)**

Спеціальна конфіскація *застосовується* у разі, якщо гроші, цінності та інше майно:

- 1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна;
- 2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення;
- 3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, - переходять у власність держави;
- 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

19.12

**ПРЕДМЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ
КОНФІСКАЦІЇ
(частини 1-4 ст. 96-2 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

У разі якщо гроші, цінності та інше майно, зазначені у пункті 1 частини першої ст. 96-КК України, *були повністю або частково перетворені в інше майно*, спеціальній конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно.

Якщо конфіскація грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у пункті 1 частини першої статті 96-2 КК України, на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна.

Спеціальна конфіскація застосовується також у разі, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю, або звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених цим Кодексом, крім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Гроші, цінності, в тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, зазначені в статті 96-2 КК України, *підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи*, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1-4 частини першої статті 96-2 КК України.

Вищезазначені відомості щодо третьої особи повинні бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів.

Тема 20. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.
20.1

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ДО ЯКИХ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

частина 1 статті 96-4 КК України:
підприємства, установи чи організації, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

частина 2 статті 96-4 КК України:
суб'єкти приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права.

20.2

**ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ
ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ
(ст. 96-3 КК України)**

Вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України.

Незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 КК України.

Заходи кримінально-правового характеру у цих випадках можуть бути застосовані судом до юридичних осіб, визначених у ч. 1 ст. 96-4 КК України.

Вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 258-258-5 КК України

Вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, частинами другою - четвертою статті 159-1, статтями 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України.

Заходи кримінально-правового характеру у цих випадках можуть бути застосовані судом до юридичних осіб, визначених у ч. 2 ст. 96-4 КК України.

Якщо держава або суб'єкт державної власності володіє часткою більше 25 відсотків в юридичній особі або юридична особа знаходиться під ефективним контролем держави чи суб'єкта державної власності, то дана юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну злочином, що вчинений державою, суб'єктами державної власності або державного управління.

NOTA BENE!

20.3

Примітка до статті
96-3 КК України

Під *уповноваженими особами юридичної особи* слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Злочини, передбачені статтями 109, 110, 113, 146, 147, частинами другою - четвертою статті 159-1, статтями 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу, визнаються вчиненими *в інтересах юридичної особи*, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

20.4

ВИДИ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ (ст. 96-6 КК України)

ОСНОВНІ

- штраф;
- ліквідація.

ДОДАТКОВІ

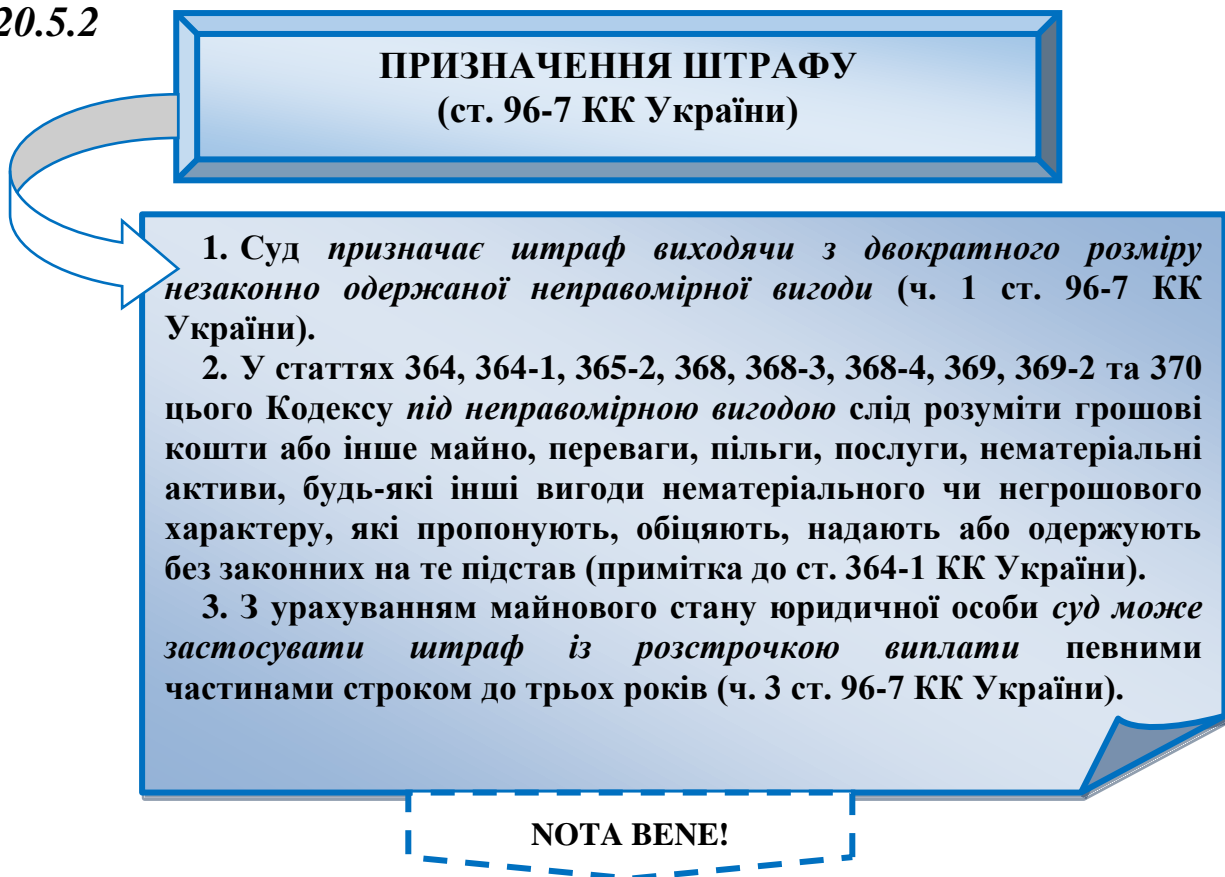
- конфіскація майна.

При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

20.5.1

20.5.2

У разі коли *неправомірну вигоду не було одержано*, або її розмір неможливо обчислити, суд, залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, застосовує штраф у таких розмірах:

- *за злочин невеликої тяжкості* - від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- *за злочин середньої тяжкості* - від десяти до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- *за тяжкий злочин* - від двадцяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- *за особливо тяжкий злочин* - від п'ятдесяти до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 96-7 КК України).

20.6

КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА (ст. 96-8 КК України)

Конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з КК України.

20.7.1

ЛІКВІДАЦІЯ (ст. 96-9 КК України)

Ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів, передбачених ст. 96-9 КК України.

20.7.2

ПЕРЕЛІК ЗЛОЧИНІВ, ЗА ВЧИНЕННЯ ЯКИХ УПОВНОВАЖЕНОЮ ОСОБОЮ ДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ЛІКВІДАЦІЯ (ст. 96-9 КК України)

NOTA BENE!

- ст. 109 КК України – дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади;
- ст. 110 КК України - посягання на територіальну цілісність і недоторканність України;
- ст. 113 КК України – диверсія;
- ст. 146 КК України – незаконне позбавлення волі або викрадення людини;

20.7.3

**ПЕРЕЛІК ЗЛОЧИНІВ, ЗА ВЧИНЕННЯ ЯКИХ
УПОВНОВАЖЕНОЮ ОСОБОЮ ДО ЮРИДИЧНОЇ
ОСОБИ ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ЛІКВІДАЦІЯ
(ст. 96-9 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTA BENE!

- ст. 160 КК України – підкуп виборця, учасника референдуму;
- ст. 260 КК України – створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань;
- ст. 262 КК України – викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем;
- ст. 258 КК України – терористичний акт;
- ст. 258-1 КК України – втягнення у вчинення терористичного акту;
- ст. 258-2 КК України – публічні заклики до вчинення терористичного акту;
- ст. 258-3 КК України – створення терористичної групи чи терористичної організації;
- ст. 258-4 КК України – сприяння вчиненню терористичного акту;
- ст. 258-5 КК України – фінансування тероризму;
- ст. 436 КК України – пропаганда війни;
- ст. 436-1 КК України – виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів;
- ст. 437 КК України – планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни;
- ст. 438 КК України – порушення законів та звичаїв війни;
- ст. 442 КК України – геноцид;
- ст. 444 КК України - злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист;
- ст. 447 КК України – найманство.

20.8

**ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ ДО
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ
(ст. 96-10 КК України)**

При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються такі обставини:

- ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину
- ступінь здійснення злочинного наміру
- розмір завданої шкоди
- характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою
- вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

20.9

**ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ
ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО
ХАРАКТЕРУ ЗА СУКУПНІСТЮ ЗЛОЧИНІВ
(ст. 96-11 КК України)**

1. За сукупністю злочинів в межах одного провадження суд, застосувавши до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру за кожен злочин окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим.

2. При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин за наявності невиконаного заходу за попереднім вироком (вироками) суду кожне з них виконується самостійно, крім випадків застосування судом ліквідації юридичної особи згідно з КК України.

20.10

**ЗВІЛЬНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ВІД
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ
(ст. 96-5 КК України)**

П і д с т а в и

Юридична особа звільняється від застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, якщо з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК України, і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

- 1) *три роки* - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості;
- 2) *п'ять років* - у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
- 3) *десять років* - у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) *п'ятнадцять років* - у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

NOTA BENE!

1. *Перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру зупиняється, якщо її уповноважена особа, яка вчинила будь-який злочин, зазначений у статті 96-3 КК України, переховується від органів досудового слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та її місцезнаходження невідоме. У таких випадках перебіг давності відновлюється з дня встановлення місцезнаходження цієї уповноваженої особи.*

2. *Перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру переривається, якщо до закінчення передбачених у частинах першій та другій цієї статті строків її уповноважена особа повторно вчинила будь-який злочин, зазначений у статті 96-3 КК України.*

3. *Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК України. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин.*

Тема 21 Судимість

21.1

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СУДИМОСТІ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Судимість – це певний правовий стан особи, зумовлений обвинувальним вироком, яким за вчинений нею злочин призначається покарання і настають у зв'язку з цим відповідні правообмеження (*П.С. Матишевський*).

Під *судимістю* слід розуміти вступ в законну силу обвинувального вироку суду з призначенням особі певного покарання, внаслідок чого створюється певний правовий статус особи, пов'язаний з цілим рядом обмежень та інших несприятливих наслідків (*М.І. Бажанов*).

Судимість є правовим наслідком засудження особи вироком суду до кримінального покарання. За своїм змістом вона виражається в такому стані особи, який пов'язаний з певними цивільно-правовими і кримінально-правовими обмеженнями (*Л.М. Кривоченко*).

Судимість – це правове становище особи, яка виникає внаслідок засудження її за вчинений злочин з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і триває визначений законом термін, тягнучи при цьому несприятливі для засудженого кримінально-правові наслідки та загальноправові наслідки (*В.І. Осадчий*).

Судимість – це викликане призначенням кримінального покарання правове становище засудженого, що тягне передбачені законом негативні наслідки (*А.О. Пінаєв*).

Судимість – це особливе правове становище особи, яке виникає у зв'язку з постановленням вироку і призначенням покарання і тягне певні, несприятливі для засудженого, правові наслідки, що виходять за межі покарання (*С.С. Яценко*).

Судимість – це правовий стан особи, що виникає при засудженні її судом до конкретної міри покарання за вчинений нею злочин, котрий тягне за собою за умов, вказаних в законі настання для неї певних наслідків загальноправового і кримінально-правового характеру і виступає правовим засобом, який сприяє досягненню і закріпленню мети покарання (*В.В. Голина*).

21.2

СУДИМІСТЬ

- 1

Особливий правовий стан особи.
- 2

Особливий правовий стан особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину.
- 3

Особливий правовий стан особи виникає з дня набрання обвинувальним вироком суду законної сили.
- 4

Особливий правовий стан особи тягне для неї настання визначених законом несприятливих (негативних) наслідків.
- 5

Особливий правовий стан особи триває до погашення або зняття судимості.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Судимість – це особливий правовий стан особи, визнаної винною у вчиненні злочину обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, який тягне для неї настання визначених законом несприятливих (негативних) наслідків і триває до погашення або зняття судимості.

NOTA BENE

1. Судимість не являє собою правовий стан загального характеру. Вона пов'язана з засудженням особи за конкретний злочин і з призначенням певного виду покарання (див. статті 89-90 КК України).

2. Визнаються такими, що не мають судимості: а) особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання; б) особи, що звільнені від покарання; г) особи, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом; г) особи, що реабілітовані.

3. Особи, звільнені достроково від відбування покарання, вважаються таким, що мають судимість (ч. 3 ст. 90 КК України), за винятком випадків, коли одночасно з достроковим звільненням від відбування покарання погашається і судимість (наприклад, п. 4 ст. 89 КК України).

4. Судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також у інших випадках, передбачених законами України (ч. 2 ст. 88 КК України).

21.3

НАСЛІДКИ СУДИМОСТІ, ЩО МАЮТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

NOTA BENE

Судимість:

1) є *обставиною, яка обтяжує покарання* (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України), тобто впливає на вибір судом виду покарання, його строку (розміру);

2) у випадках, передбачених чинним КК України, *впливає на кваліфікацію вчиненого злочину*. Зокрема, повторність злочинів, рецидив злочинів, має місце тільки при наявності судимості за раніше вчинений злочин і лише за цієї умови вчинене особою утворює кваліфікований склад відповідного злочину (наприклад, ч. 2 ст. 109, ч.2 ст. 110, п. 13 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 133, ч. 2 ст. 164, ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 296 КК України);

3) є *негативною умовою, яка виключає можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям* (ст. 45 КК України), у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України), у зв'язку зі зміною обстановки (ст. 48 КК України);

4) за злочини проти миру та безпеки людства (статті 437-439, ч. 1 ст. 442 КК України) є підставою до незастосування строків давності виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80 КК України);

5) *враховується при призначенні покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців*. Застосування цього покарання замість позбавлення волі неможливе щодо осіб, які раніше відбули покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 62 КК України);

6) *враховується як обставина, що негативно характеризує особу винного при вирішенні судом питання: про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом* (ст. 69 КК України); про звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75, ст. 104 КК України);

7) *враховується при визначенні фактичного відбутої засудженим частини покарання при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання* (п. 2 ч. 3 ст. 81, п. 2 ч. 3 ст. 107 КК України) та при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням (п. 2 ч. 4 ст. 82 КК України);

8) *впливає на визначення виду установи виконання покарання;*

9) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого *враховуються при обранні запобіжного заходу* (п. 8 ч. 1 ст. 178 КПК України).

ІНШІ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СУДИМОСТІ

Судимість породжує негативні наслідки *конституційно-правового* характеру. Зокрема:

1) з набранням законної сили обвинувальним вироком достроково припиняються, зокрема, повноваження: судді Конституційного Суду України, судді суду загальної юрисдикції: члена Центральної виборчої Комісії; народного депутата України, депутата місцевої ради; державного службовця; члена Національної ради; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної обласної ради тощо; 2) до громадянства України не приймається особа, яка: а) вчинила злочин проти людства чи здійснила геноцид; б) засуджена на Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості); в) вчинила на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким злочином; 3) судимість є підставою для відмови у наданні дозволу на імміграцію та скасування дозволу на імміграцію, а також підставою для відмови у наданні статусу біженця; 4) не може бути включений у виборчий список, висунутим в одномандатному окрузі і обраний депутатом громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину; 5) особа, що має судимість не може бути членом окружної, дільничної виборчої комісії.

Судимість породжує негативні наслідки *адміністративно-правового* характеру. Зокрема:

1) вчинення адміністративно-правового правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин, є обставиною що обтяжує адміністративну відповідальність; 2) за окремими категоріями осіб, які мають судимість, може встановлюватися відповідно до закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР адміністративний нагляд; 3) допуск до державної таємниці не надається у разі наявності у громадянина судимості за тяжкі або особливо тяжкі злочини, не погашеної чи не знятої в установленому порядку; 4) громадянину України може бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта для виїзду закордон – до відбуття покарання або звільнення від покарання; 5) іноземцю або особі без громадянства не дозволяється виїзд з України, якщо його засуджено за вчинення злочину, - до відбуття покарання або звільнення від покарання; 6) курсант (слухач), засуджений вироком суду, що набув законної сили може бути відрахований із закладу вищої освіти; 7) дозволи на придбання, зберігання та носіння вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, пневматичної чи холодної зброї, пристроїв та патронів до них не видаються за наявності у особи судимості.

21.4

ІНШІ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СУДИМОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Судимість породжує негативні наслідки трудово-правового характеру:
Зокрема:

1) розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (п. 7 ст. 36, п. 8 ст. 40, ст. 431 КЗпП України);

2) обмеження на проходження служби у правоохоронних і військових структурах та занятість в органах державної влади або в установах, організаціях на які покладені особливі правові функції держави:

– служби в поліції (п.2 ч.2 ст. 61 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII);

– проходження служби в органах Служби безпеки України (ст. 19 Закону України «Про Службу безпеки України» від 2.03.1992 № 2229-XII);

– військової служби іноземців за контрактом у Збройних силах України (п. 2 ст. 211 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII);

– призначення на посаду прокурора (ч. 6. п. 3 ст. 27 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII);

– призначення на посаду судді (ч. 2 п.3 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII);

– на набуття права на заняття адвокатської діяльності (ч. 2 п.1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI);

– вступ на державну службу (ч. 1. п. 3 ст. 19 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII);

– на набуття права на заняття нотаріальною діяльністю (ст. 3 Закону України «Про нотаріат» 02.09.1993 № 3425-XII);

– вимоги до судового експерту (ст. 11 Закону України «Про судову експертизу» 25.02.1994 № 4038-XII), тощо.

– 3) Обмеження зайнятості осіб, які мають судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, на посадах пов'язаних з матеріальною відповідальністю в установах, організаціях, підприємствах незалежно від форм власності (ст. 23 Закону України «Про господарські товариства» 19.09.1991 № 1576-XII; ч. 2 ст. 62 Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI).

4) Вихідна допомога у разі звільнення працівника на підставі п. 7 ст. 36 та п. 8 ст. 40 КЗпП України не виплачується.

5) Припинення реєстрації безробітного та виплат матеріальної допомоги по безробіттю (ч. 1 п. 10 ст. 45 Закону України «Про занятість населення» 05.07.2012 № 5067-VI).

ІНШІ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СУДИМОСТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Судимість породжує негативні наслідки *майново-цивільно-правового характеру*. Зокрема:

1) договір оренди земельної ділянки припиняється у разі засудження фізичної особи-орендаря до позбавлення волі (ст. 31 Закону України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161-XIV);

2) фізичній особі, яка є учасником процедури закупівлі, або службовій (посадовій) особі учасника, яка підписала тендерну пропозицію, буде відмовлено в участі у процедурі закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади та відхилено його тендерну пропозицію, якщо вона була засуджена за злочин, учинений з корисливих мотивів, судимість з якої не знято або не погашено у встановленому законом порядку (ст. 17 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII);

3) ветерани військової служби і ветерани органів внутрішніх справ, ветерани Національної поліції, ветерани податкової міліції, ветерани державної пожежної охорони, ветерани Державної кримінально-виконавчої служби України, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та члени їх сімей позбавляється права на пільги на період відбування ветераном призначеного судом покарання у виді позбавлення волі;

4) особи, які мають непогашену судимість за злочини проти власності, службові чи господарські злочини, не можуть бути посадовими особами органів акціонерного товариства (ст. 23 Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI);

5) особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути посадовими особами тих товариств, які здійснюють цей вид діяльності. Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, одержання неправомірної вигоди та інші корисливі злочини, не можуть займати у товариствах керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю (ст. 62 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII);

б) до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом (ст. 354 Цивільного кодексу України);

б) арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором), оцінювачем, помічником арбітражного керуючого не можуть бути особи, які мають судимість за вчинення корисливих злочинів (Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII);

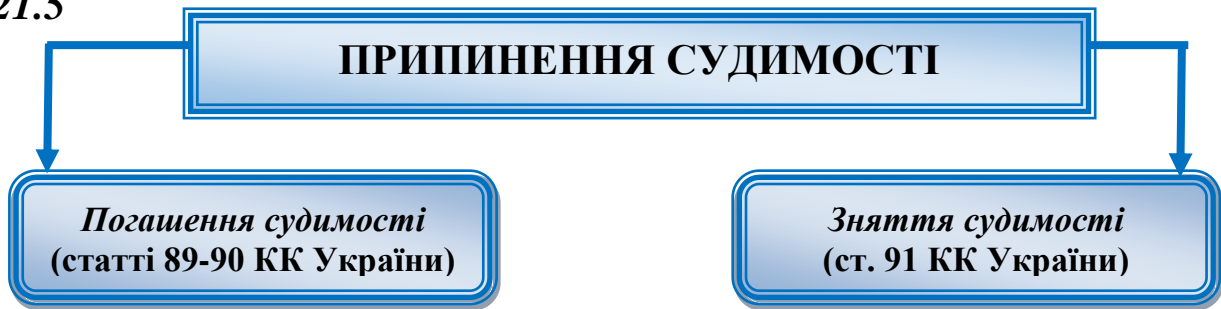
7) оцінювачем, а також аудитором не може бути особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення (ст. 6 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 № 2658-III; ст. 4 Закону України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 № 3125-XII);

8) наявність у оцінювача непогашеної судимості за корисливі злочини є підставою для прийняття Екзменаційною комісією рішення про позбавлення кваліфікаційного свідоцтва оцінювача (його анулювання) (ст. 16 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 № 2658-III);

9) приховання особою судимості звільняє особу, що відмовляється від шлюбу, від відшкодування їй затрат, що були нею понесені у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля (ст. 31 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III).

21.5

21.6

• особи, засуджені відповідно до статті 75 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасоване з інших підстав, передбачених законом. Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

• жінки, засуджені відповідно до статті 79 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо після закінчення цього строку не буде прийняте рішення про направлення для відбування покарання, призначеного вироком суду. Якщо засуджена не була звільнена від додаткового покарання і його строк перевищує тривалість іспитового строку, то жінка визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання;

• особи, які відбули покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи достроково звільнені від цих покарань, а також військовослужбовці, які відбули покарання на гауптвахті замість арешту;

• особи, засуджені до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;

21.6

ПОГАШЕННЯ СУДИМОСТІ
(статті 89-90 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

Такими, що не мають судимості, визнаються:

- особи, засуджені до обмеження волі, а також засуджені за злочин невеликої тяжкості до позбавлення волі, якщо вони протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;
- особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за злочин середньої тяжкості, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;
- особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин, якщо вони протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину;
- особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом восьми років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового злочину.

NOTA BENE!

Погашення судимості не потребує посвідчення спеціальним рішенням суду чи іншим документом (*п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» від 26 грудня 2003 року № 16*).

21.7

ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ПОГАШЕННЯ
СУДИМОСТІ
(ст. 90 КК України)

NOTA BENE

1. *Строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання.*
2. *До строку погашення судимості зараховується час, протягом якого вирок не було виконано, якщо при цьому давність виконання вироку не переривалася. Якщо вирок не було виконано, судимість погашається по закінченні строків давності виконання вироку.*

21.7

**ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ПОГАШЕННЯ
СУДИМОСТІ
(ст. 90 КК України)**

NOTA BENE

3. Якщо особу було *достроково звільнено від відбування покарання*, то строк погашення судимості обчислюється з дня дострокового звільнення її від відбування покарання (основного та додаткового).

4. Якщо *невідбуту частину покарання було замінено більш м'яким покаранням*, то строк погашення судимості обчислюється з дня відбуття більш м'якого покарання (основного та додаткового).

5. Якщо *особа, що відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить злочин*, перебіг строку погашення судимості переривається і обчислюється заново. У цих випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожний злочин після фактичного відбуття покарання (основного та додаткового) за останній злочин.

21.8

**ЗНЯТТЯ СУДИМОСТІ
(ст. 91 КК України)**

1

Зняття судимості *може бути застосоване лише судом.*

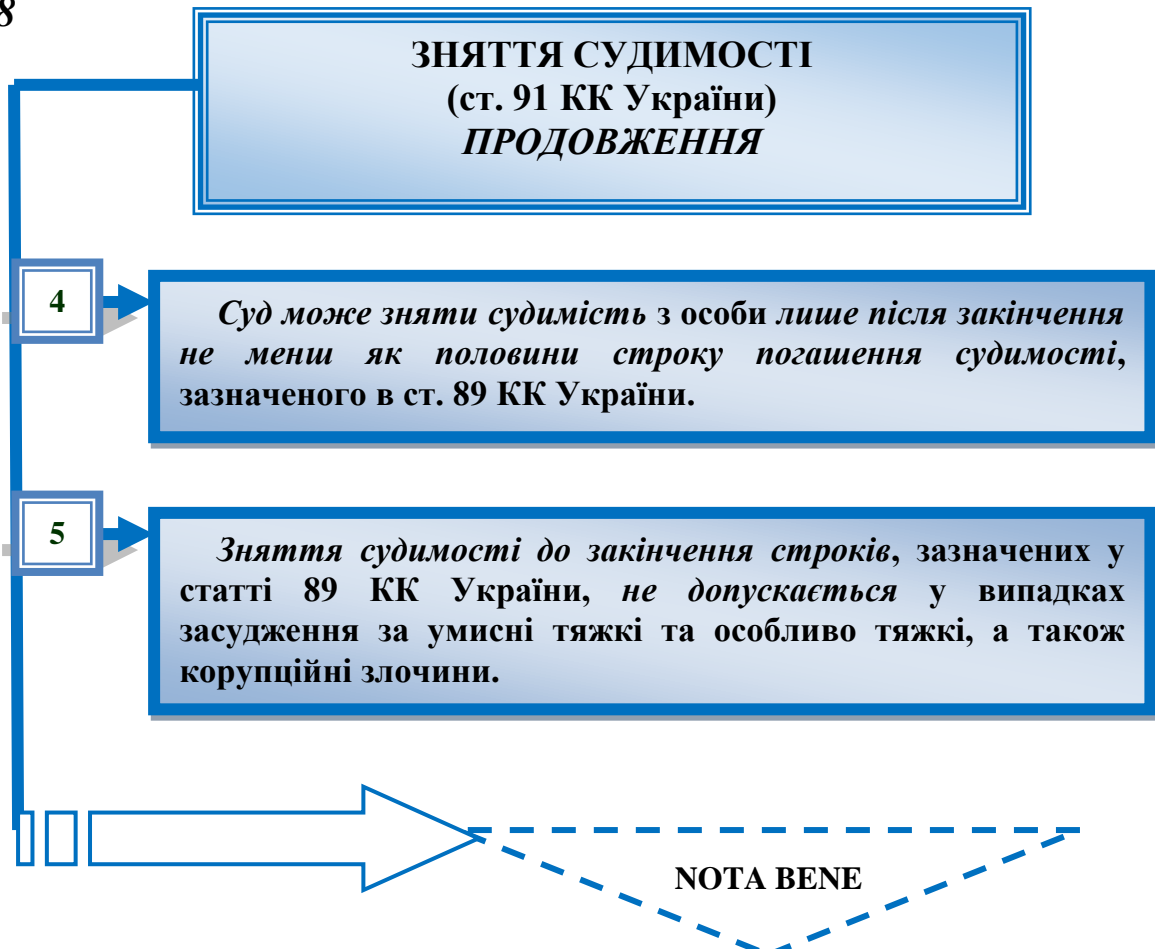
2

Зняття судимості може бути застосоване *лише щодо особи, яка відбула покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі.*

3

Зняття судимості може бути застосоване *лише щодо особи, яка зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення.*

21.8

1. Після відбуття покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі суд, який ухвалив вирок, має право розглянути питання про зняття судимості з цієї особи за її клопотанням (ст. 538 КПК України).

2. За наслідками розгляду клопотання (подання) суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку. У разі набрання законної сили ухвалою суду про відмову в задоволенні клопотання щодо зняття судимості розгляд повторного клопотання з цього ж питання може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову (частини 6,7 ст. 539 КПК України).

3. Зняття судимості з особи здійснюється окремо щодо кожного вчиненого нею злочину.

4. З часу зняття судимості припиняються усі визначені законом несприятливі (негативні) наслідки правового характеру.

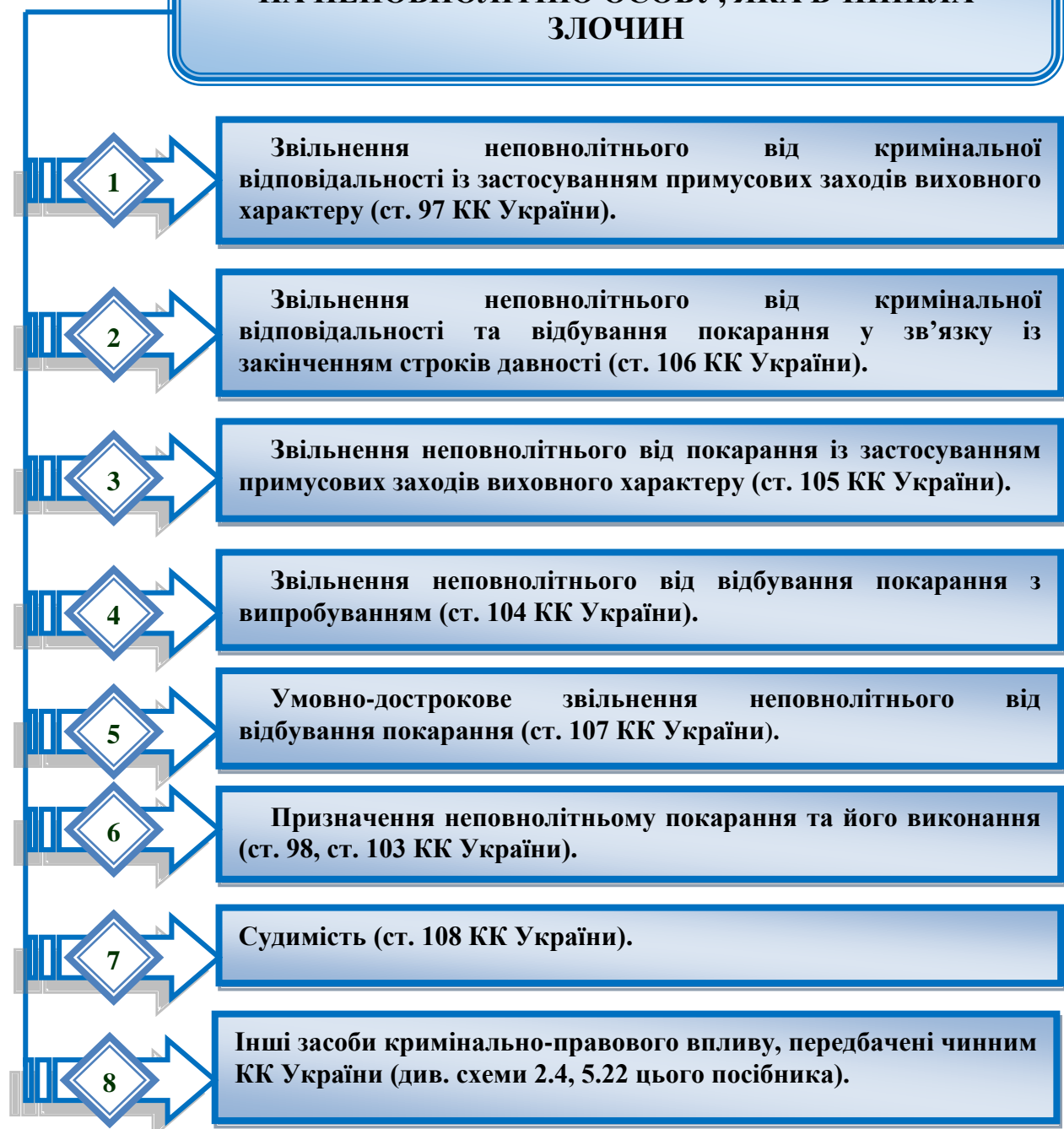
Тема 22. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

22.1

Неповнолітньою за КК України визнається особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (тобто 16, а в передбачених КК України випадках 14 років), але яким ще не виповнилося 18 років (про вік суб'єкта злочину див. схему 8.4. цього посібника).

22.2

ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНЮ ОСОБУ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН

22.3

1. Суд застосовує до неповнолітнього *примусові заходи виховного характеру*, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України (див. схеми 22.7).

2. У разі *ухилення неповнолітнього*, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 97 КК України).

3. Примусові заходи виховного характеру, передбачені ч.2 ст. 106 КК України, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

4. Неповнолітня особа, звільнена від кримінальної відповідальності за ст. 97 КК України, *вважається такою, що не має судимості*.

22.4

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ
(ст. 106 КК України)**

**Об'єктивні умови (обставини, що характеризують
вчинений злочин).**

– неповнолітній *вчинив* будь-який злочин, за винятком злочину проти основ національної безпеки України, передбаченого у статтях 109-114-1, проти миру та безпеки людства, що передбачений статтями 437-439 та частиною першою статті 442 КК України (ч. 5 ст. 49 КК України);

– спливли такі *строки давності*:

- 1) *двароки* – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості;
- 2) *п'ять років* – у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
- 3) *сім років* – у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) *десять років* – у разі вчинення особливо тяжкого злочину (ч. 2 ст. 106 КК України).

**Суб'єктивні умови – обставини, що характеризують особу,
яка вчинила злочин, - виникають у зв'язку з вчиненням
особою злочину – після його вчинення.**

– неповнолітня особа *не вчинила* злочинів проти основ національної безпеки України, передбаченого у статтях 109-114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених статтями 437-439 та частиною першою статті 442 КК України (ч. 5 ст. 49 КК України);

– неповнолітня особа *не ухиляється від слідства і суду*;

– неповнолітня особа *не вчинила протягом строку давності нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину*;

– неповнолітня особа *не заперечує проти звільнення її від кримінальної відповідальності*.

22.4

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ
(ст. 106 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

1. На неповнолітніх осіб поширюються загальні умови застосування давності притягнення до кримінальної відповідальності з урахуванням особливостей встановлених у ст. 106 КК України.

2. Особа, яка вчинила злочин у віці до вісімнадцяти років, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо від дня вчинення злочину і до дня набрання вироком законної сили минули строки, вказані у ч. 2 ст. 106.

3. *Перебіг давності зупиняється*, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років (ч. 2 ст. 49 КК України).

4. *Перебіг давності переривається*, якщо до закінчення зазначених у частинах першій та другій цієї статті строків особа вчинила новий злочин середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення нового злочину. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин (ч. 3 ст. 49 КК України).

5. Питання про застосування давності до *особи, що вчинила особливо тяжкий злочин*, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі, *вирішується судом*. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі не може бути призначено і заміняється позбавленням волі на певний строк (ч. 4 ст. 49 КК України).

22.5

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ СУДОМ
ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ
ДАВНОСТІ
(ст. 106 КК України)**

*Об'єктивні умови (обставини, що характеризують
вчинений злочин).*

– неповнолітній вчинив будь-який злочин, за винятком злочину проти миру та безпеки людства, що передбачений статтями 437-439 та частиною першою статті 442 КК України (ч. 6 ст. 80 КК України);

– спливли такі *строки виконання обвинувального вироку*:

1) *два роки* - у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості;

2) *п'ять років* - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;

3) *сім років* - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкий злочин;

4) *десять років* - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за особливо тяжкий злочин. (ч. 3 ст. 106 КК України).

*Суб'єктивні умови – обставини, що характеризують особу,
яка вчинила злочин, - виникають у зв'язку з вчиненням
особою злочину – після його вчинення.*

– неповнолітня *особа не вчинила злочинів* проти миру та безпеки людства, передбачених статтями 437-439 та частиною першою статті 442 КК України (ч. 6 ст. 80 КК України);

– неповнолітня *особа не вчинила* протягом строку давності *нового середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину*;

– неповнолітня *особа не ухиляється від відбування покарання.*

22.5

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ СУДОМ
ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ
СТРОКІВ ДАВНОСТІ
(ст. 106 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

1. На неповнолітніх осіб поширюються загальні умови застосування давності виконання обвинувального вироку з урахуванням особливостей встановлених у ст. 106 КК України.

2. Особа, яка вчинила злочин у віці до вісімнадцяти років, звільняється від відбування покарання, якщо його не було виконано від дня набрання чинності обвинувальним вироком в строки, вказані у ч. 3 ст. 106 КК України.

3. Перебіг давності зупиняється, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання (ч. 3 ст. 80 КК України).

4. Правило *про подвоєння тривалості строку давності виконання обвинувального вироку при його зупиненні*, встановлене в ч. 3 ст. 80 КК України, поширюється і на неповнолітніх

5. Питання про застосування давності до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, *вирішується судом*. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі замінюється позбавленням волі

6. Неповнолітня особа, звільнена від відбування призначеного їй судом покарання, вважається такою, що *не має судимості*.

«Часто покарання буває більш дійовим, ніж сила»

(Езон (біля 640 р. – біля 560 р. до н.е.).

22.6

22.6

**УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД ПОКАРАННЯ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ
ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ
(ст. 105 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

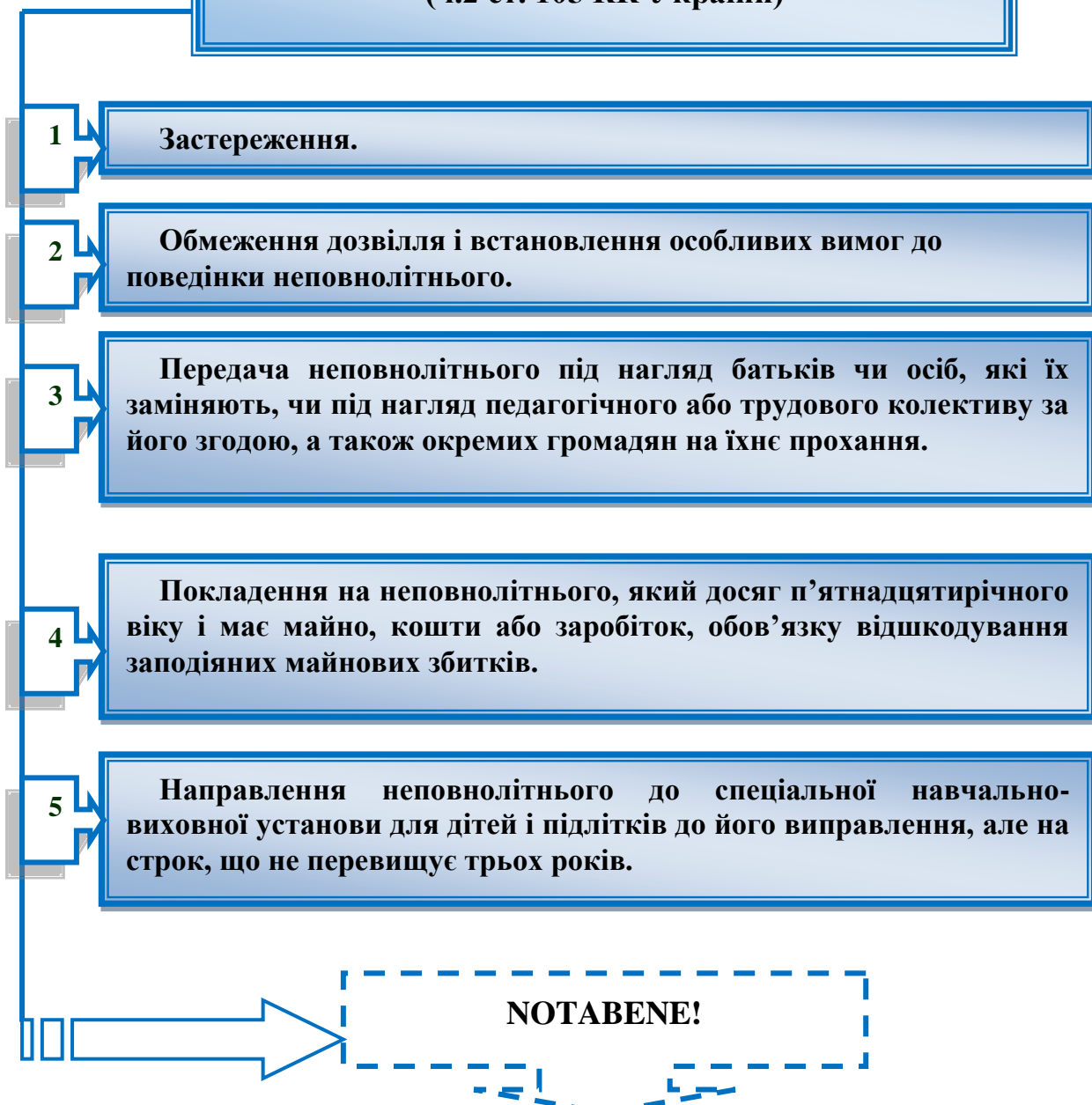
NOTABENE!

1. *Особа визнається судом винною у вчиненні злочину, але покарання не призначається.*
2. *У цьому випадку реалізується така форма кримінальної відповідальності як осуд злочинного діяння і особи, яка його вчинила з перетерпінням цієї особою осуду і загрози призначення покарання.*
3. *Дане звільнення від покарання є безумовним.*
4. *Це звільнення неповнолітньої особи від покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком.*
5. *Особи, засуджені вироком суду без призначення покарання, визнаються такими, що не мають судимості (ч. 3 ст. 88 КК України).*
6. *Про поняття щирого каяття дивись схему № 17.8.1.*
7. *Бездоганною є поведінка особи, яка характеризується: а) не вчиненням неповнолітнім будь-яких правопорушень; б) належною поведінкою неповнолітнього в побуті; в) сумлінним виконанням всіх своїх обов'язків в суспільстві трудових, фахових та інших правових та моральних обов'язків).*
8. *Перелік примусових заходів, що можуть застосовуватися до неповнолітнього є вичерпним (частини 2, 3 ст. 105 КК України).*
9. *У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру, ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 97 КК України).*

22.7

**ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО
ХАРАКТЕРУ
(ч.2 ст. 105 КК України)**

1. До неповнолітнього може бути застосовано *кілька примусових заходів виховного характеру*, що передбачені у ч. 2 ст. 105 КК України (ч. 3 ст. 105 КК України).

2. Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом (ч. 4 ст. 105 КК України).

22.7.1

**ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ ТА ПРОФЕСІЙНІ
УЧИЛИЩА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**
(ст. 8 Закону України «Про органи і служби у справах дітей
та спеціальні установи для дітей» 24 січня 1995 року
№ 20/95-ВР

NOTABENE!

Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання, та підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки.

До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Основними завданнями загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є:

- створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги;*
- забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму.*

До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду діти віком від 11 до 14 років, а до професійних училищ соціальної реабілітації - віком від 14 років.

Дітей тримають у зазначених школах і професійних училищах соціальної реабілітації у межах встановленого судом терміну, але не більше трьох років.

У загальноосвітніх школах соціальної реабілітації дітей можуть тримати у виняткових випадках до досягнення ними 15 років, а у професійних училищах соціальної реабілітації - до досягнення 19 років, якщо це необхідно для завершення навчального року або професійної підготовки.

22.7.1

**ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ ТА ПРОФЕСІЙНІ
УЧИЛИЩА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**
(ст. 8 Закону України «Про органи і служби у справах дітей
та спеціальні установи для дітей» 24 січня 1995 року №
20/95-ВР

NOTABENE!

Учні загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, яким виповнилося 15 років, але вони не стали на шлях виправлення, за рішенням суду за місцезнаходженням зазначеного закладу можуть бути переведені до професійного училища соціальної реабілітації. Це переведення може здійснюватися у межах терміну, встановленого рішенням суду, що застосував примусовий захід виховного характеру, але не більше трьох років.

Звільнення учнів з навчально-виховних закладів соціальної реабілітації провадиться достроково або після закінчення терміну перебування.

Діти, звільнені із загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, направляються директором школи до батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а ті, які не мають батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), - до відповідних навчально-виховних закладів загального типу.

Діти, звільнені з професійних училищ соціальної реабілітації, направляються директором училища, як правило, за місцем проживання для працевлаштування за набутою спеціальністю, а в окремих випадках - до іншої місцевості за умови письмового підтвердження відповідної служби у справах дітей або державної служби зайнятості про можливість працевлаштування та забезпечення житлом дитини у цій місцевості

Дострокове звільнення дітей із загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації провадиться судом за місцезнаходженням закладу за клопотанням ради школи чи училища.

Школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації створюються відповідно до законодавства.

**ВИТЯГ З
ПОЛОЖЕННЯ ПРО СУДОВИХ ВИХОВАТЕЛІВ,
затвердженого наказом Голови Верховного Суду
України, Міністерства юстиції України,
Міністерства освіти і науки України
від 15 листопада 1995 року**

NOTABENE!

3. Основними завданнями інституту судових вихователів є:

3.1. Участь у виконанні судових рішень, що прийняті по судових справах, зазначених у ст. 6 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для неповнолітніх».

3.2. Усунення причин і умов, які сприяли скоєнню протиправних дій, профілактика правопорушень; виховання належної правової культури.

3.3. Виховання неповнолітніх, які скоїли правопорушення, шляхом формування свідомого ставлення неповнолітніх до Закону.

3.4. Надання батькам (усиновителям), або опікунам (піклувальникам) допомоги у вихованні їх неповнолітніх дітей.

5. Судові вихователі є працівниками суду, призначаються на посаду і звільняються з посади начальником Головного управління юстиції в Криму, начальниками управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

7. Судовий вихователю призначається судом у разі необхідності попередження бездоглядності та правопорушень (рецидиву) неповнолітніх:

7.1. Які скоїли злочини, але звільнені від кримінального покарання за віком, або у зв'язку з недоцільністю застосування до них заходів кримінального покарання, якщо направлення їх до спеціальної виховної установи не є необхідним.

7.2. Умовно засуджених або засуджених до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, або засуджених до позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку.

При призначенні судових вихователів батьки (усиновителі) або опікуни (піклувальники), не звільняються від обов'язків по вихованню неповнолітніх і відповідальності за їх поведінку.

<...>

**ВИТЯГ З
ПОЛОЖЕННЯ ПРО СУДОВИХ ВИХОВАТЕЛІВ,
затвердженого наказом Голови Верховного Суду України,
Міністерства юстиції України, Міністерства освіти і
науки України від 15 листопада 1995 року
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

8. *Передача неповнолітніх на виховання судовому вихователю* проводиться судом на підставі рішення, вироку чи постанови суду. При призначенні судового вихователя враховується характер правопорушення, вік неповнолітніх та інші обставини справи.

9. *Судові вихователі проводять свою роботу в контакті з батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками) неповнолітніх, установами і закладами освіти та лікувальними установами.*

12. *Судові вихователі зобов'язані:*

12.1. *Вживати відповідні виховні заходи з метою перевиховання неповнолітніх, здійснювати профілактичну та корекційну роботу з ними.*

12.2. *Здійснювати контроль за відвіданням неповнолітнім навчальних занять, його успішністю, поведінкою в школі, на роботі, в сім'ї, в громадських місцях, залучати його до роботи в позашкільних закладах, вживати заходи щодо створення належних умов для правильної організації навчання, роботи і відпочинку неповнолітнього, сприяти працевлаштуванню неповнолітнього.*

12.3. *Надавати батькам або особам, що їх замінюють, допомогу у вихованні неповнолітнього.*

12.4. *Про результати роботи інформувати органи МВС, які здійснюють виконання вироків.*

12.5. *У необхідних випадках брати участь при виконанні рішень: про обмеження батьків в дієздатності, відібрання дітей та позбавлення батьківських прав, виселення осіб, позбавлених батьківських прав, якщо їх спільне проживання з дітьми, щодо яких вони позбавлені батьківських прав, неможливе, про поновлення в батьківських правах, щодо визначення місця проживання неповнолітніх.*

NOTABENE!

Чинний Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР не передбачає створення у структурі судів судових виховатів. Тому такий інститут поки що практично не діє.

22.9

ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ СУДОМ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ (ст. 104 КК України)

Об'єктивна умова (обставина, що характеризує вчинений злочин).

Неповнолітній вчинив будь-який злочин, передбачений чинним КК України, крім корупційного злочину.

Суб'єктивні умови – обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин, - виникають у зв'язку з вчиненням особою злочину – після його вчинення.

- *неповнолітній визнаний винним у вчиненні злочину і йому призначене покарання у виді арешту або позбавлення волі на строк не більше п'яти років;*
- *суд, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи прийшов до висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання;*
- *особа не заперечує проти її звільнення від відбування покарання з випробуванням.*

NOTABENE!

1. *Неповнолітня особа визнається судом винною у вчиненні злочину.*
2. *Дане звільнення належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком.*
3. *Особа, засуджена вироком суду із звільненням від відбування покарання з випробуванням, визнається такою, що має судимість.*

Якщо протягом іспитового строку вона не вчинить нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасовано з інших підстав, передбачених законом, вона визнається такою, що не має судимості

Якщо строк додаткового покарання перевищує тривалість іспитового строку, особа визнається такою, що не має судимості, після відбуття цього додаткового покарання (п. 1 ч. 1 ст. 89 КК України). Іспитовий строк установлюється тривалістю від одного до двох років (ч. 3 ст. 104 КК України).

Іспитовий строк обчислюється з моменту проголошення вироку (постанови, ухвали) суду.

22.9

**ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ
СУДОМ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ
(ст. 104 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

1. Суд при прийнятті рішення про звільнення неповнолітнього від відбування покарання *враховує тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи.*

2. У разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, *обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведенням з ним виховної роботи* (ч. 4 ст. 104 КК України).

3. Особа звільняється судом від призначеного їй покарання *у разі успішного проходження випробування* (ч. 1 ст. 78 КК України).

4. У разі вчинення неповнолітнім нового злочину протягом іспитового строку йому призначається покарання за правилами, передбаченими у статтях 71-72. При цьому мають дотримуватися також обмеження, визначені ч. 2 ст. 103, тобто остаточне покарання у будь-якому разі не може перевищувати 15 років позбавлення волі.

5. *Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення*, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 78 КК України).

6. *Додатковою підставою для скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітнього може бути відмова особи, на яку покладено обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи від виконання цього обов'язку.*

7. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до статей 75-79, 104 КК України у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, особа, на яку за її згодою або на її прохання, суд покладає обов'язок щодо нагляду за засудженим і проведення з ним виховної роботи (ч. 4 ст. 374 КПК України).

8. Про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК України).

22.10

**УМОВИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ
НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ СУДОМ ПОКАРАННЯ
(ст. 107 КК України)**

Об'єктивна умова (обставина, що характеризує вчинений злочин).

Неповнолітня особа вчинила будь-який злочин, передбачений чинним КК України.

Суб'єктивні умови – обставини, що характеризують особу, яка вчинила злочин, - виникають у зв'язку з вчиненням особою злочину – після його вчинення.

- неповнолітня особа відбуває покарання у виді позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років;
- засуджена особа своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці та навчання довела своє виправлення;
- засуджена особа *фактично відбула*;
- 1) *не менше третини* призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості і за необережний тяжкий злочин;
- 2) *не менше половини строку* покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила у віці до вісімнадцяти років новий умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;
- 3) *не менше двох третин строку* покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі і була умовно-достроково звільнена від відбування покарання, але до закінчення невідбутої частини покарання та до досягнення вісімнадцятирічного віку знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі.

22.10

**УМОВИ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО
ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ВІД
ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ЙОМУ СУДОМ
ПОКАРАННЯ
(ст. 107 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

NOTABENE!

1. При умовно-достроковому звільненні від відбування покарання засудженого, щодо якого було застосовано додаткове покарання, суд може вирішити питання про його повне або часткове звільнення від відбування і додаткового покарання не тільки тоді, коли про це порушено питання у поданні органу, який відає виконанням покарання, а й за своєю ініціативою (п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» від 26 квітня 2002 року № 2).

2. Неповнолітня особа, умовно-достроково звільнена від відбування покарання вважається такою, що має судимість.

Вчинення цією особою протягом невідбутої частини покарання нового злочину тягне призначення судом покарання за сукупністю вироків (ч. 5 ст. 107 КК України).

3. За наслідками розгляду клопотання (подання) про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 539 КК України).

4. Це звільнення неповнолітньої особи від покарання належить до дискреційних повноважень суду, тобто є його правом, а не обов'язком.

5. До неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК України).

22.11

**ВИДИ ПОКАРАНЬ,
ЩО МОЖУТЬ ЗАСТОСОВУВАТИСЯ ДО
НЕПОВНОЛІТНІХ, ВИЗНАНИХ ВИННИМИ У
ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ
(ст. 98 КК України)**

Основні покарання

штраф;

громадські роботи;

виправні роботи;

арешт;

позбавлення волі на
певний строк.

Додаткові покарання

штраф;

позбавлення права
обіймати певні посади
або займатися певною
діяльністю.

**«Не залишай юного без покарання: якщо покараєш
його виправними різками, він не помре, але ти
врятуєш його від пекла»
(Соломон Мудрий (біля 960 р. – 935 р.).)**

22.12

ШТРАФ
(ст. 99 КК України)

Має *особистісний характер*.

Застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення.

Мінімальний розмір штрафу, який призначається неповнолітнім, становить тридцять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 53 КК України).

Розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

До неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт згідно з положеннями статей 100, 103 КК України.

22.13

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ
(ч. 1 ст. 100 КК України)

Громадські роботи *полягають у виконанні неповнолітнім у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.*

Громадські роботи *можуть призначатися лише неповнолітнім які досягли 16 річного віку.*

22.13

**ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ
(ч. 1 ст. 100 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)**

Громадські роботи можуть призначатися неповнолітнім на строк від тридцяти до ста двадцяти годин.

Тривалість виконання неповнолітніми громадських робіт не може перевищувати двох годин на день.

Ухилення неповнолітніх від відбування громадських робіт утворює самостійний злочин відповідальність за який передбачено в ч. 2 ст. 389 КК України. В такому випадку неповнолітньому може бути призначено покарання у виді арешту (з врахуванням положень ст. 101 КК України).

22.14

**ВИПРАВНІ РОБОТИ
(частини 2, 3 ст. 100 КК України)**

Виправні роботи призначаються неповнолітньому, який на момент призначення покарання з дотриманням відповідних вимог законодавства про працю прийнятий на роботу за трудовим договором (контрактом) постійно чи тимчасово на строк який відповідає принаймні тривалості призначеного покарання.

Виправні роботи не можуть призначатися тим неповнолітнім, при прийнятті яких на роботу не дотримано вимог трудового законодавства, або які виконують роботу за цивільно-трудовим договором чи працюють тимчасово, на термін, менший від тривалості виправних робіт.

Виправні роботи призначаються неповнолітнім, які досягли 16-річного віку на строк від тридцяти до ста двадцяти годин.

22.14

ВИПРАВНІ РОБОТИ
(частини 2, 3 ст. 100 КК України)
(ПРОДОВЖЕННЯ)

Виправні роботи *призначаються неповнолітнім, на строк від двох місяців до одного року.*

Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в дохід держави в розмірі, встановленому вироком суду, в межах від п'яти до десяти відсотків (ч. 3 ст. 100 КК України).

Ухилення неповнолітніх від відбування виправних робіт утворює самостійний злочин відповідальність за який передбачено в ч. 2 ст. 389 КК України. В такому випадку неповнолітньому може бути призначено покарання у виді арешту (з врахуванням положень ст. 101 КК України).

22.15

АРЕШТ
(ст. 101 КК України)

Може *призначатися судом неповнолітнім, які на момент постановлення вироку досягли 16-річного віку.*

Призначається на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб.

Полягає в триманні засудженої особи в спеціально пристосованих установах.

Настання повноліття у період відбування арешту є підставою для зміни тривалості арешту порівняно з тією, яка встановлена ст. 101 КК України.

Неповнолітні, які є військовослужбовцями (зокрема, курсанти військових навчальних закладів), відбувають арешт на гауптвахті (ч. 2 ст. 60 КК України).

Відповідальність за втечу з-під арешту настає за ст. 393 КК України.

22.16

**ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК
(ст. 102 КК України)**

Призначається судом у тому випадку, коли, на переконання суду, всі інші, більш м'які покарання не дають змоги досягти мети кримінального покарання.

Неповнолітні відбувають це покарання у спеціальних виховних установах.

Даний вид покарання не призначається неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості.

Тривалість позбавлення волі для неповнолітніх визначається з урахуванням положень ст. 63 КК України, а також санкції статті Особливої частини КК України.

Мінімальний строк позбавлення волі для неповнолітнього, становить від шести місяців.

Максимальна тривалість такого покарання визначається санкцією статті Особливої частини КК України, однак вона не може перевищувати більше десяти років, а у випадках, передбачених пунктом 5 частини третьої ст. 102 КК України, - більше п'ятнадцяти років.

Строк покарання у виді позбавлення волі для неповнолітніх визначається наступним чином:

- 1) за вчинений повторно злочин невеликої тяжкості - на строк не більше одного року шести місяців;*
- 2) за злочин середньої тяжкості - на строк не більше чотирьох років;*
- 3) за тяжкий злочин - на строк не більше семи років;*
- 4) за особливо тяжкий злочин - на строк не більше десяти років;*
- 5) за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, - на строк до п'ятнадцяти років (ч. 3 ст. 102 КК України).*

22.17

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ
(ст. 103 КК України)

NOTABENE!

1. При призначенні покарання неповнолітньому *суд зокрема враховує:*

а) загальні засади призначення покарання, вказані у ст. 65, обставини, які пом'якшують та які обтяжують покарання (статті 66-67 КК України);

б) особливості застосування до неповнолітніх окремих видів покарань, передбачені статтями 98-102 КК України);

в) обставини, які названі у ч. 1 ст. 103 КК України, - умови життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку, інші особливості особи неповнолітнього.

2. Усі обставини, які впливають на призначення покарання неповнолітньому, повинні вираховуватися в сукупності.

3. Призначаючи неповнолітньому покарання за сукупністю злочинів чи сукупністю вироків суд повинен насамперед керуватися положеннями статей 70 та 71 КК України.

4. При призначенні покарання неповнолітньому за сукупністю злочинів або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти років.

22.17.1

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику застосування судами України
законодавства у справах про злочини неповнолітніх»
від 16 квітня 2004 року № 5

NOTABENE!

<...>

6. Вік неповнолітнього підсудного встановлюється за документами, в яких вказана дата його народження, - за паспортом чи свідоцтвом про народження. В разі їх відсутності відповідні дані можна отримати із книги реєстрації актів громадянського стану, довідок органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо.

<...>

22.17.1

ВИТЯГИ
із Постанови Пленуму Верховного Суду України
«Про практику застосування судами України
законодавства у справах про злочини неповнолітніх»
від 16 квітня 2004 року № 5
(ПРОДОВЖЕННЯ)

NOTABENE!

<...>

6. За відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється експертизою. У цьому випадку днем народження вважається останній день того року, який названий експертом. При визначенні віку мінімальною і максимальною кількістю років суд приймає рішення виходячи із встановленого експертом мінімального віку.

<...>

10. Звернути увагу судів на те, що вони при призначенні покарання неповнолітнім повинні суворо дотримуватися принципів законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання, маючи на увазі, що метою покарання такого засудженого є його виправлення, виховання та соціальна реабілітація.

Неповнолітній вік особи, яка вчинила злочин, згідно з п.3 ч.1 ст. 66 КК є обставиною, яка пом'якшує покарання.

Вона обов'язково має враховуватись при призначенні покарання - незалежно від того, чи досяг підсудний на час розгляду справи повноліття.

Залежно від конкретних обставин справи суди повинні враховувати як такі, що пом'якшують покарання, й інші обставини, перелічені в ч.1 вказаної статті, а також обставини, хоча й не зазначені у законі, але які знижують ступінь суспільної небезпечності злочину чи особи (наприклад, втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність іншою особою, примирення з потерпілим тощо).

При призначенні неповнолітньому покарання крім передбачених у статтях 65-67 КК обставин суди відповідно до ч.1 ст. 103 КК мають враховувати також умови його життя та виховання, вплив на нього дорослих, рівень розвитку й інші особливості його особи.

Висновки суду про наявність чи відсутність обставин, які пом'якшують покарання неповнолітнього, мають бути вмотивовані у вироку.

<...>

22.18

**УМОВИ ПОГАШЕННЯ ТА ЗНЯТТЯ
СУДИМОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО
(ст. 108 КК України)**

NOTABENE!

1. *Правові наслідки судимості, які настають для дорослих осіб, повністю поширюються і на осіб, які вчинили злочин до досягнення 18-річного віку (див. ст. 88 КК України).*

2. *Такими, що не мають судимості, визнаються неповнолітні:*

а) засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання;

б) засуджені до позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо вони протягом одного року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину;

в) засуджені до позбавлення волі за тяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину;

г) засуджені до позбавлення волі за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом п'яти років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину (ч. 2 ст. 108 КК України).

3. *Дострокове зняття судимості щодо осіб, які до досягнення 18-річного віку вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, законом не передбачене, оскільки її тривалість і так невелика.*

4. *Дострокове зняття судимості з особи, яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до вісімнадцяти років і відбула за нього покарання у виді позбавлення волі, допускається за наявності двох умов:*

1) така особа зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення (див. ст. 91 КК України);

2) сплило не менше половини строку погашення судимості, зазначеного в пунктах 3 і 4 ч. 2 ст. 108 КК України.

5. *Порядок зняття судимості та наслідки зняття судимості щодо осіб, які вчинили злочин до досягнення ними вісімнадцяти років, такі ж, як і щодо осіб, які вчинили злочин у повнолітньому віці (див. ст. 91 КК України).*

6. Положення ч. 5 ст. 90 КК України про переривання строків погашення судимості у разі вчинення нового злочину повністю поширюються і на осіб, які вчинили злочин до досягнення 18-річного віку.

Навчальний посібник

Гришук Віктор Климович

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник Львівського державного університету
внутрішніх справ

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ.
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА**

Комп'ютерний набір – Парасюк Н.М.